

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี

อรรถวิเชียร

ฉบับ ๗๐๐ ปี

ฉบับ ๗๐๐ ปี

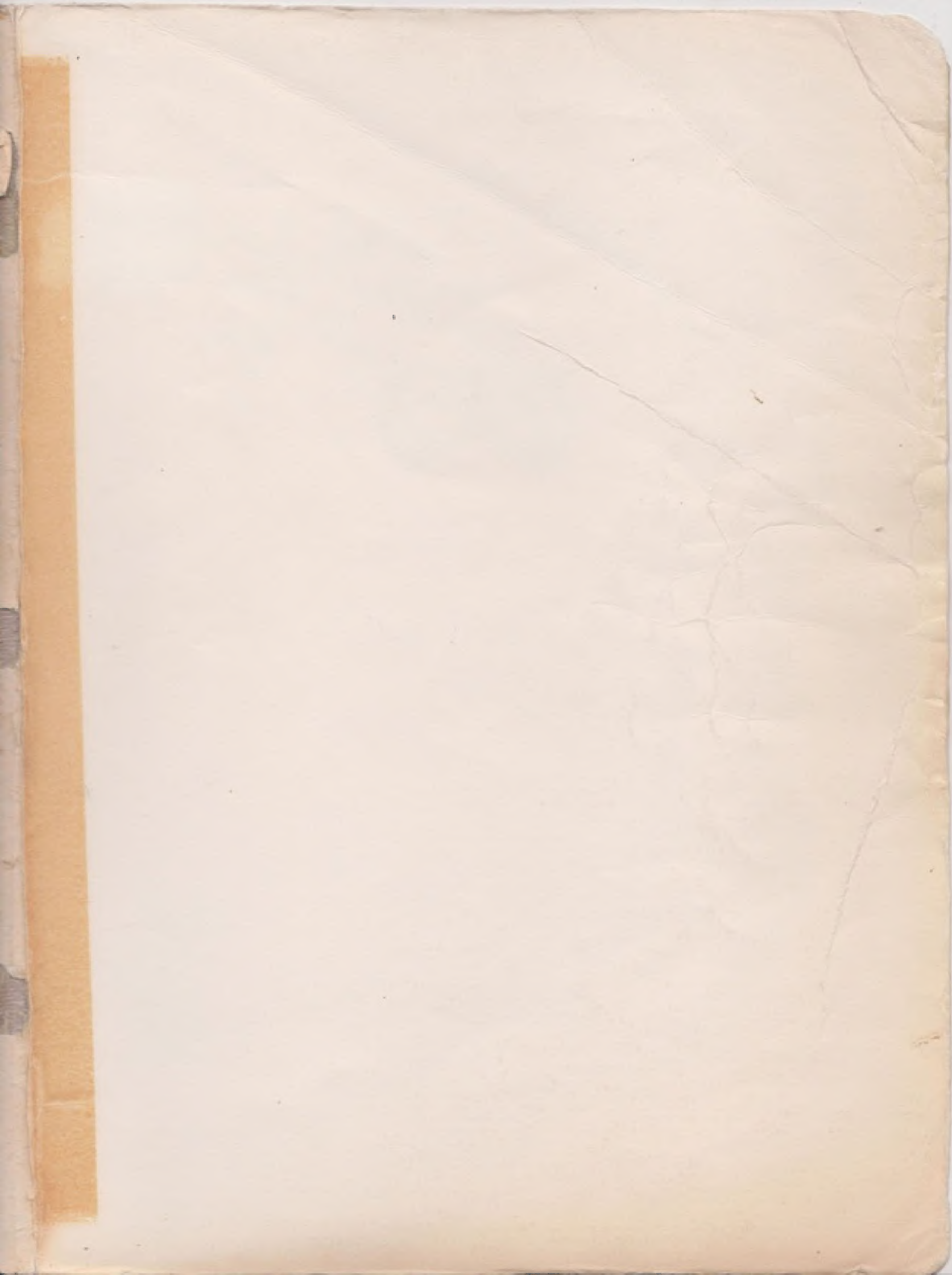

งานสมโภชเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี (พ.ศ. ๑๙๓๔-๒๕๓๔)

959.353

๙ ๙/๕ ๓

จัดพิมพ์เพื่อร่วมสมโภชเมืองเชียงใหม่ในวาระที่มีอายุครบ ๗๐๐ ปี

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
เชียงใหม่

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ฉบับ
เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี

อวตารวิจิตรคุณโช

ฉบับคุณโช ๒๐๐ ปี

ปริวรรตและตรวจสอบชำระต้นฉบับ

โดย

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๓๘

เอกสารอันดับที่ ๔

จัดพิมพ์เพื่อร่วมสมโภชเมืองเชียงใหม่ในวาระที่มีอายุครบ ๗๐๐ ปี

លេខកំណត់សម្គាល់ស្នូល
២០១៤

សេចក្តីសម្រេចនៃក្រុមប្រឹក្សាភិបាល

ថ្ងៃទី ០១ ខែ មិថុនា
ឆ្នាំ ២០១៤

ស្តីពីការអនុវត្តកិច្ចសន្យា

ថ្ងៃទី ០១ ខែ មិថុនា

សម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី
ឯង

សេចក្តីសម្រេចនៃក្រុមប្រឹក្សាភិបាលស្តីពីការអនុវត្តកិច្ចសន្យា

សេចក្តីសម្រេចនៃក្រុមប្រឹក្សាភិបាលស្តីពីការអនុវត្តកិច្ចសន្យា

សេចក្តីសម្រេចនៃក្រុមប្រឹក្សាភិបាល

ថ្ងៃទី ០១ ខែ មិថុនា

សម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី

ថ្ងៃទី ០១ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ ២០១៤

លេខ

២០១៤

លេខ

១៥១.៣៥៣

៧៨៥ ៣

ចេញនៅ ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី ០១ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ ២០១៤

ชื่อ : ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี
 ผู้จัดพิมพ์ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
 ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๓๘
 จำนวนพิมพ์ : ๒๐๐๐ เล่ม
 ISBN : 974-8150-62-3
 สถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง เชียงใหม่

จัดพิมพ์โดย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
 เชียงใหม่ ถนนเชียงใหม่-ระยอง กิโลเมตรที่ ๑๗ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐
 โทร. ๐๕๓-๒๕๖๐๐๑-๒๕๖๐๐๒ โทรสาร ๐๕๓-๒๕๖๐๐๓

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ได้รวบรวมเอาเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์
 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มาเรียบเรียงขึ้นใหม่ เพื่อให้ผู้อ่านได้รู้ถึงความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่
 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และจะได้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงใหม่ในอดีต

จัดพิมพ์โดย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
 เชียงใหม่ ถนนเชียงใหม่-ระยอง กิโลเมตรที่ ๑๗ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐

คณะกรรมการผู้ปริวรรตและตรวจสอบชำระต้นฉบับ

ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี	ประธานกรรมการ
อาจารย์ศรีเลา เกษพรหม	กรรมการ
ผ.ศ. สวัสดิ์ อ่องสกุล	กรรมการ
ผ.ศ. จินตนา มัธยมบุรุษ	กรรมการ
อาจารย์ศิวพร วัฒนรัตน์	กรรมการ
อาจารย์ยุพิน เข็มมุกด์	กรรมการ

(ขอเชิญชวน ผู้สนใจ)
 ติดต่อขอรับหนังสือได้ที่

ปี ๑๑๒๒ โศภโณธิย เกียรตินำ

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากต้นฉบับใบลานอักษรธรรมล้านนาฉบับนี้ จังหวัดเชียงใหม่จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในการเฉลิมฉลองสมโภช ๗๐๐ ปี นครเชียงใหม่ และเนื่องในวโรกาสกาญจนาภิเษก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงครองราชย์สมบัติ ครบ ๕๐ ปี ในนามของประชาชนชาวเชียงใหม่ทุกคน

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี เคยจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือเรื่องนี้มาแล้ว ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้ทางวิชาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดีของชาวไทย

ในการพิมพ์ครั้งนี้จึงเป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ คณะกรรมการมีเวลาตรวจสอบความถูกต้องจากต้นฉบับใบลาน ซึ่งมีที่มาจากหลายแหล่งหลายฉบับ และได้ทำเชิงอรรถไว้ทุกแห่ง ผู้ที่ทุ่มเทความรู้ ความสามารถตรวจสอบต้นฉบับ คือ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี แห่งภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะกรรมการตรวจทานที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ แต่งตั้งขึ้นได้ช่วยกันกลั่นกรองอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้หนังสือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากต้นฉบับใบลานอักษรธรรมล้านนาฉบับนี้ มีความสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่กล่าวมา ตลอดจนท่านเจ้าของต้นฉบับใบลานที่ได้ช่วยกันคัดลอก เก็บรักษา จนได้มีโอกาสนำมาใช้ประโยชน์ในการตรวจทานดังกล่าวโดยทั่วกัน

จึงหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ตลอดจนโบราณคดีของอาณาจักรล้านนา อันมีนครเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ในวาระอันเป็นมหามงคลยิ่งในปีนี้

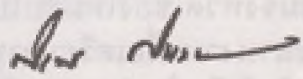
(นายวีระชัย นวนบุญเนียร)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

คำนำ

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี เกิดจากความร่วมมือของนักวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ในการปริวรรต ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้ได้ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ทั้งในด้านอักษรศาสตร์และด้านประวัติศาสตร์ล้านนา ข้าพเจ้าได้สัมผัสกับคณะกรรมการที่ทำการปริวรรต ตรวจสอบและแก้ไข ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ในขณะที่กำลังดำเนินงาน ข้าพเจ้ารู้สึกชื่นชมในการทำงานอย่างจริงจังและจริงใจ ซึ่งคณะกรรมการได้ทุ่มเทกำลังสติปัญญาในการพิจารณาตรวจสอบอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกตัวอักษร นอกจากนี้ คณะกรรมการชุดดำเนินการตรวจสอบสืบค้นดวงเมืองเชียงใหม่และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะด้านอักษรศาสตร์และด้านประวัติศาสตร์ล้านนา ได้เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงาน ร่วมพิจารณาตรวจสอบและแก้ไขให้มีความถูกต้องสมบูรณ์อีกด้วย จึงทำให้ข้าพเจ้าเชื่อว่า ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปีฉบับนี้ มีความถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด ข้าพเจ้าหวังว่าตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับนี้จะยังประโยชน์ต่อวงวิชาการต่อไป ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณะกรรมการทุกท่านที่เห็นคุณค่าและเพียรพยายามให้ได้เอกสารที่ให้คุณเป็นอเนกอนันต์

ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณะกรรมการชมรมล้านนาคดี ที่เสนอความคิดในการตรวจสอบสืบค้นและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นคุณประโยชน์มหาศาลต่อนครเชียงใหม่ ในอันที่จะได้ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ข้าพเจ้าขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณอาจารย์ไกรศรี นิมนานเหมินท์ ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้จัดประกายความคิดแล้ว ยังเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุนเป็นเบื้องต้นในการดำเนินการสืบค้นเอกสารโบราณที่นำมาใช้ ทั้งที่เป็นฉบับหลักและฉบับตรวจสอบทุกเล่ม ซึ่งนับเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ขอขอบคุณจังหวัดเชียงใหม่ที่ให้ความสนับสนุนทุนทั้งในการตรวจสอบชำระและการจัดพิมพ์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี และข้าพเจ้าขอขอบคุณผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมให้ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพื่อเป็นเอกสารร่วมสมโภชในวาระที่เมืองเชียงใหม่มีอายุครบ ๗๐๐ ปี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมร สร้อยอินตะ)
อธิการบดีสถาบันราชภัฏเชียงใหม่

คำปรารภ

ปรารภเหตุจากการประชุมคณะกรรมการบริหารของชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่ ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ บ้านฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง เชียงใหม่ โดยอาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ซึ่งเป็นประธานในการประชุมครั้งนั้นว่า เนื่องในวาระที่เมืองเชียงใหม่จะมีอายุครบ ๗๐๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ นั้น ทางชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่ น่าจะได้จัดทำเอกสารสำคัญสำหรับร่วมสมโภชเชียงใหม่ ๗๐๐ ปีด้วย คณะกรรมการจึงมีมติที่จะจัดตรวจสอบชำระดวงเมืองเชียงใหม่ เพื่อหาวันสร้างเมืองเชียงใหม่ และ ดำเนินงานพื้นเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่ตีพิมพ์เผยแพร่มีข้อความคลาดเคลื่อน ดังนั้น ทางชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่ จึงได้นำความคิดดังกล่าวเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ (ดร.ไพรัตน์ เดชะรินทร์) ในวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ว่าคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ควรจะได้รับหน้าที่นี้ไปดำเนินการ เพราะมีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่เป็นองค์กรรองรับนโยบายและแผนงานของคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมของจังหวัดอยู่แล้ว

โดยเฉพาะเรื่องที่สมควรจะดำเนินการก่อนในระยะแรก คือการสอบค้นหรือหาหลักฐานวันที่และเวลาในการสร้างเมืองให้ถูกต้อง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับว่าการค้นคว้าดังกล่าวเป็นที่น่าเชื่อถือ ชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่ขอเสนอผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านเป็นคณะอนุกรรมการ และได้ดำเนินงานไปจนกระทั่งตีพิมพ์ผลงานออกมาเผยแพร่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ในที่สุด เมื่อ ดร.ไพรัตน์ เดชะรินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ในขณะนั้นได้รับหนังสือของชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่แล้ว ก็ได้นำเรื่องนี้เข้าสู่รายการ "ผู้ว่าฯ พบประชาชน" เมื่อเช้าวันเสาร์ที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งท่านเห็นด้วยกับข้อเสนอของประธานชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่ อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ กับผู้ร่วมงานหลาย ๆ ท่านที่เป็นห่วงว่า เราควรจะเริ่มต้นชำระความคลาดเคลื่อนหรือปัญหาที่ยังไม่ยุติ ในเรื่องของข้อเท็จจริงบางเรื่องบางประการ เพื่อที่จะได้ตรวจสอบตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ต่อไป

จากข้อความในการสนทนาของรายการ "ผู้ว่าฯ พบประชาชน" ดังกล่าว นับเป็นนิมิตหมายที่ดีของจังหวัดเชียงใหม่และชาวล้านนาโดยทั่วไป ในการที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้รับข้อเสนอของชมรมล้านนาคดีเชียงใหม่ และได้ส่งเรื่องให้เลขานุการ คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่รับไปดำเนินการ ในฐานะเป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประสานงานเพื่อเตรียมงานในระยะเริ่มแรก สำหรับการจัดงานสมโภช "๗๐๐ ปี นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" เราคงเริ่มนับถอยหลังตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงวันนั้น ใน พ.ศ. ๒๕๓๔

หลังจากนั้น จังหวัดเชียงใหม่ โดยรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ (ร้อยเอกอริยะ อุปารมย์) จึงได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบ สืบสวนและสืบค้นดวงเมืองเชียงใหม่ และ ดำเนินงานพื้นเมืองเชียงใหม่

ในส่วนของคุณคณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นั้น ได้มี ศาสตราจารย์ ดร.อุดม ทุ่งเรืองศรี เป็นประธานดำเนินการและทำการยกวาง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นับตั้งแต่วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๓ เป็นต้นมา โดยนำเสนอต้นฉบับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับฉบับวัดพระงาม จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ.๑๒๑๖ ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์สวัสดิ์ อ่องสกุล นำสำเนาไมโครฟิล์มมาจากหอสมุดแห่งชาติ คณะอนุกรรมการเห็นสมควรให้ใช้เป็นฉบับหลักในการปริวรรต และใช้ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ (CMA. HPms) จาก ดร.ฮันส์ เจนซ์ ซึ่งเป็นเอกสารที่มีความสำคัญคู่กันเป็นฉบับตรวจสอบ รวมทั้งมีเอกสารโบราณอีกหลายฉบับมาตรวจสอบชำระเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ โดยมีการกำหนดเกณฑ์ในการจัดทำตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี และกำหนดเกณฑ์ในการปรับข้อมูล โดยคงรูปทางด้านอักษรศาสตร์ด้านนา ตามเจตนารมณ์ของผู้ที่จารเอกสาร

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ประกาศจังหวัดเชียงใหม่

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบ ดိบบสวนและสืบค้นดวงเมือง และ ดำเนินงานพื้นเมือง
เชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญของอาณาจักรล้านนามาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่พุทธศักราช ๑๙๓๙ จนถึงปัจจุบัน และจะมีอายุครบ ๗๐๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจนตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ก็ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก ข้อมูลทั้งหลายเหล่านั้นเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นปัจจุบันเป็นอันมาก จากข้อมูลที่มีการบันทึกอยู่ทั้งหมดนั้นควรมีการทบทวน ปรับปรุงเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งจัดพิมพ์เผยแพร่ในวาระที่เมืองเชียงใหม่มีอายุครบ ๗๐๐ ปี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการครั้งนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ จังหวัดเชียงใหม่จึงขอแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ดังมีรายนามต่อไปนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. ศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร
๒. รศ. ดร. มังกร ทองสุคดี
๓. นายตรี อมาตยกุล
๔. นายถิ่น วัติกนก

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายไกรสร นิยมานเหมินท์	ประธาน
๒. นายทิว วิชัยชัทตะ	รองประธาน
๓. ศ. พันเอก (พิเศษ) พูนพล อาสนจินดา	กรรมการ
๔. ดร. อันส์ เพนซ์	กรรมการ
๕. ศ. ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี	กรรมการ
๖. ศ. มณี พยอมยงค์	กรรมการ
๗. นายทวี สว่างปัญญางกูร	กรรมการ
๘. ร.ศ. สมหมาย เปรมจิต	กรรมการ
๙. ผ.ศ. สวัสดิ์ อ่องสกุล	กรรมการ
๑๐. นางจินตนา มัชฌมบุษ	กรรมการ
๑๑. นางอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว	กรรมการ
๑๒. นายปวงคำ ดุ้ยเขียว	กรรมการ
๑๓. นายคำคง สุรวงศ์	กรรมการ
๑๔. นายชิน ชัยรัตน์	กรรมการ
๑๕. นายศรีเลา เกษพรหม	กรรมการ
๑๖. นางศิวาพร วัฒนรัตน์	กรรมการ

๑๗. นางพูนสุข เทวรินทร์ภักดี

กรรมการและเลขานุการ

๑๘. นางสมุติ จันทน์หอม

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๙. นางยุพิน เข็มมุกต์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ โดยให้คณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. ตรวจสอบดวงเมืองทางด้านโหราศาสตร์
๒. ทบทวนสืบค้นตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
๓. จัดพิมพ์ข้อมูลที่ดำเนินการเผยแพร่ในวาระครบรอบ ๗๐๐ ปี

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๒

ร้อยเอก

(อริยะ อุปารมี)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัด

สำเนาถูกต้อง

๗๓๓ ๒๕ ๓๒

(ผ.ศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระดับ ๘

เลขานุการคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

สารบัญ

๑.	เกณฑ์ในการจัดทำข้อมูลสถาปนา ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๘๐๐ ปี	หน้า ก - ข
๒.	หลักในการปริวรรต	หน้า ข - ฏ
๓.	หลักเกณฑ์ในการปรับข้อมูล	หน้า ฏ - จ
๔.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๑	หน้า จ - ๒๓
๕.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๒	หน้า ๒๔ - ๓๗
๖.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๓	หน้า ๔๐ - ๕๗
๗.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๔	หน้า ๕๘ - ๗๔
๘.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๕	หน้า ๗๕ - ๙๖
๙.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๖	หน้า ๙๗ - ๑๑๗
๑๐.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๗	หน้า ๑๒๐ - ๑๔๔
๑๑.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ผูกที่ ๘	หน้า ๑๔๕ - ๑๖๘
๑๒.	อภิธานศัพท์	หน้า ๑๖๙ - ๒๐๙
๑๓.	บรรณานุกรม	หน้า ๒๑๐ - ๒๕๕
๑๔.	ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (อักษรธรรมล้านนา) ฉบับวัดพระงาม จ.ศ.๑๒๑๖	
	ผูกที่หนึ่ง	หน้า ๒๕๖ - ๒๖๔
	ผูกที่สอง	หน้า ๒๖๕ - ๒๗๓
	ผูกที่สาม	หน้า ๒๗๔ - ๒๗๘
	ผูกที่สี่	หน้า ๒๗๙ - ๒๘๕
	ผูกที่ห้า	หน้า ๒๘๖ - ๒๙๒
	ผูกที่หก	หน้า ๒๙๓ - ๓๐๑
	ผูกที่เจ็ด	หน้า ๓๐๒ - ๓๑๑
	ผูกที่แปด	หน้า ๓๑๒ - ๓๒๐

เกณฑ์ในการจัดทำข้อมูลสถาปนา (Archetype)

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี

ในการปริวรรต ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ครั้งนี้ คณะอนุกรรมการได้แสวงหาด้นฉบับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อให้ได้ต้นฉบับที่สมบูรณ์และเหมาะแก่การที่จะเป็นต้นแบบในการปริวรรตตำนาน ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของนครเชียงใหม่ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากแหล่งต่าง ๆ ดังที่ได้รับต้นฉบับเพื่อใช้ในการทำงาน ดังนี้

๑. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับวัดพระงาม เชียงใหม่ จ.ศ. ๑๒๑๖ จากหอสมุดแห่งชาติ
๒. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ CMA.HPms.จารเมื่อ จศ.๑๒๘๘ จาก ดร.อินส์ เพนซ์
๓. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับของวัดอัฐาราส จังหวัดลำพูน จารเมื่อ จศ. ๑๒๔๔
๔. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับของวัดพระหลวง จังหวัดแพร่ จารเมื่อ จศ. ๑๒๔๖
๕. ตำนาน ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับของวัดเมธังกราวาส จังหวัดแพร่ จารเมื่อ จ.ศ. ๑๒๕๑
๖. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับของวัดพิชัย จังหวัดลำปาง จารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔
๗. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับของวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ จารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐
๘. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๔๙๔
๙. พงศาวดารโยนก ของ พระยาประชาภิจักรจักร์ สำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ. ๒๔๑๖
๑๐. สิบห้าราชวงศ์ ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๙๘

ในการปริวรรตนี้ คณะอนุกรรมการได้พิจารณาเห็นว่าควรจะใช้วิธีการศึกษาสอบสวนและชำระต้นฉบับซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่น่าเชื่อถือ เพื่อให้ได้ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ที่ดีที่สุดเพื่อร่วมสมโภชเมืองเชียงใหม่ในวาระที่มีอายุครบ ๗๐๐ ปี และจากการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการต่าง ๆ แล้ว เห็นว่าวิธีการที่ Paul Mass นักปราชญ์ชาวเยอรมันได้รวบรวมขึ้นจากการศึกษาของนักปราชญ์ยุคก่อนๆ น่าจะเป็นวิธีการที่ใช้การได้ดี และเมื่อตรวจสอบกับการที่ได้มีผู้ใช้วิธีการนี้ศึกษาชำระคัมภีร์ของอินเดียได้ผลดีมาแล้ว ก็ทำให้เห็นว่าน่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการทำงานครั้งนี้ และวิธีการดังกล่าวนี้ก็เป็นวิธีการที่คล้ายกับวิธีการที่นักปราชญ์ชาวไทยใช้ในการตรวจชำระต้นฉบับมาก่อน เพียงแต่วิธีการระบุถึงที่มาของข้อมูลนั้นจะรัดกุมและสามารถตรวจสอบได้ดี ทำให้คณะอนุกรรมการเลือกใช้วิธีเดียวกันนี้มาใช้ตรวจสอบชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ในครั้งนี้

หลักของวิธีการที่ Paul Mass รวบรวมขึ้นนี้ ตั้งอยู่บนสมมุติฐานว่าวรรณกรรมที่ต้องตรวจสอบนั้นมีต้นตอตั้งเดิมมาจากต้นฉบับเดียว แต่เมื่อได้รับการคัดลอกต่อเนื่องกันไปนั้น ทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนมากขึ้นตามลำดับ และเมื่อสอบเทียบข้อมูลโดยตลอดอย่างถี่ถ้วนแล้ว จะพบว่าเอกสารข้อมูลนั้นจะแยกเป็นสองกลุ่มเสมอไป ดังนั้น ในการตรวจสอบ ชำระนั้นจะต้องพิจารณาหาด้นฉบับที่เห็นว่าน่าเชื่อถือมากที่สุดมาเป็นฉบับหลัก และใช้ฉบับที่มี

สถานภาพสูงสุดของอีกสายหนึ่งมาตรวจสอบ และใช้ฉบับอื่น ๆ มาคอยสอบทานเสมอโดยเฉพาะในกรณีที่มีข้อความฉบับหลักและฉบับตรวจสอบต่างก็นำเคลือบแคลงทั้งคู่

จากการตรวจสอบเอกสารข้อมูลปฐมภูมิแล้วพบว่า ด้านานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับของวัดพระงามซึ่งจารเมื่อ จ.ศ.๑๒๑๖ และฉบับ CMA.HPms ซึ่งจารเมื่อ จ.ศ. ๑๒๔๘ ของ ดร. ชันดี เพนซ์ เป็นเอกสารที่ทรงความสำคัญคู่กัน แต่คณะกรรมการได้ตัดสินใจเลือกเอาฉบับวัดพระงามเป็นฉบับหลักและใช้ฉบับ CMA.HPms (ซึ่งต่อไปจะเรียกว่าฉบับ จ.ศ.๑๒๔๘) เป็นฉบับตรวจสอบ เพราะเห็นว่าฉบับวัดพระงามนั้นจารขึ้นหลังจากเหตุการณ์สุดท้ายที่ปรากฏในตำนานเพียง ๒๘ ปี และแม้ว่าฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๘ จะแม่นยำกว่าในการใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์ แต่ฉบับหลักก็ให้ความแม่นยำมากกว่าในแง่ของการใช้ตัวกล้ำและตัวสะกด

จากการที่เลือกเอา ด้านานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับวัดพระงาม เป็นฉบับหลักในการทำงานครั้งนี้ คณะกรรมการได้ดำเนินการสร้าง ข้อมูลสถาปนา โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ก. பிரிவரதเอกสารฉบับหลักเพื่อใช้เป็นฐานในการสร้างข้อมูลสถาปนา(Archetype)
- ข. ใช้ด้านานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับตรวจสอบ คือฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๘ มาตรวจสอบข้อความจากฉบับหลักโดยละเอียดทุกตัวอักษร ทุกวรรค ทุกตอน
- ค. ถ้าความใดจากต้นฉบับทั้งสองแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย แต่เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าหากจะใช้ความจากฉบับหนึ่งฉบับใดก็ได้โดยไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ข้อมูลสถาปนาแล้ว จะใช้ความจากฉบับหลัก และหากเห็นว่าความจากฉบับตรวจสอบยังน่าสนใจอยู่ ก็จะระบุไว้ในเชิงอรรถ
- ง. หากความในฉบับหลักและฉบับตรวจสอบแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าความในฉบับตรวจสอบดีกว่าความจากฉบับหลักก็จะใช้ความจากฉบับตรวจสอบบรรจุเป็นข้อมูลสถาปนาแทน และระบุถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไว้ในเชิงอรรถ
- จ. หากความในฉบับหลักและฉบับตรวจสอบแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าความจากทั้งสองฉบับต่างก็นำเคลือบแคลง คณะกรรมการจะได้พิจารณาความจากฉบับสอบทานอื่นๆ มาประกอบด้วย หากเห็นว่าความจากฉบับอื่นดีกว่าก็จะใช้ความที่เห็นว่าดีกว่านั้นบรรจุไว้ในข้อมูลสถาปนา และระบุถึงความในฉบับหลักและฉบับตรวจสอบไว้ในเชิงอรรถ
- ฉ. ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่าความจากฉบับหลัก ฉบับตรวจสอบ และฉบับที่ใช้สอบทานต่างก็ไม่น่าพอใจแล้ว คณะกรรมการจะได้เสนอข้อมูลสันนิษฐานลงแทนไว้ในข้อมูลสถาปนาและระบุถึงความในฉบับหลักและฉบับตรวจสอบไว้ในเชิงอรรถ

เกณฑ์ในการปริวรรตอักษรที่ใช้ใน ด้านานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๒๕๐๐ ปี

การปริวรรต หรือการใช้อักษรไทยกลางมาบันทึกข้อมูลจากเอกสารภาษาล้านนา แทนตัวอักษรธรรมล้านนาก็จำเป็นต้องอาศัยรูปอักษรและอักษรวินิของภาษาไทยกลาง

มาเป็นหลักพื้นฐาน โดยมีสมมุติฐานว่า ในเมื่อภาษาล้านนาและภาษาไทยกลางต่างก็เป็นภาษาที่สืบเนื่องมาจากภาษาไทดั้งเดิม ซึ่งย่อมหมายความว่า ในแง่โครงสร้างของประโยคในแง่ศัพท์ และในแง่ของเสียงแล้วภาษาทั้งสองนี้มีจุดร่วมกันอยู่ แต่เนื่องจากการที่ภาษาทั้งสองมีสถานการณ์เป็นภาษาถิ่นราชธานีที่มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการของตนเอง จึงทำให้ภาษาทั้งสองนี้แยกเพี้ยนกันไปบ้าง ความแยกเพี้ยนดังกล่าวอาจเกิดขึ้นทั้งจากการสร้างสรรค์ภายในสังคม และอิทธิพลอันเกิดจากวัฒนธรรมภายนอกซึ่งเข้ามามีส่วนช่วยให้ความแตกต่างระหว่างภาษาในสองถิ่นนี้ขยายตัวมากขึ้น แต่กระนั้นก็ตามหากจะถอดภาษาล้านนาจากอักษรธรรมล้านนา และนำมาบรรจุนิรูปลักษณะของอักษรและอักษรวิธีในภาษาไทยกลางแล้ว คนที่ชินกับภาษาไทยกลางก็ย่อมจะเข้าใจข้อความนั้นได้เกือบจะสมบูรณ์ และในทำนองเดียวกัน หากนำภาษาไทยกลางมาบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาแล้ว สิ่งที่ปรากฏนั้นผู้ใช้อักษรล้านนาก็ย่อมเข้าใจได้เกือบจะครบถ้วนเช่นเดียวกัน

แม้ว่า "สาร" ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมภาษาหนึ่งจะสามารถส่งผ่านสื่อไปให้ผู้บริโภคในอีกวัฒนธรรมภาษาหนึ่งได้โดยระบบใด ๆ ก็ตาม แต่สิ่งที่จะขาดหายไปในระหว่างการส่งทอดข้อมูลนั้นก็คือจุดเด่นในระบบการเขียน ดังที่เห็นได้จากระบบการเขียนอักษรธรรมล้านนานั้น โดยปกติตัวสะกดมักจะมีอยู่ด้านล่างของพยัญชนะต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถจำแนกหน้าที่ของตัวอักษรที่เขียนนั้นได้ดีกว่าการเขียนเรียงกันไปในบรรทัด และอีกสิ่งหนึ่งที่ยังคงเป็นอิทธิพลแฝงในการปฏิวรรตก็คือ ในเมื่อภาษาล้านนาปรากฏในรูปลักษณะของภาษาที่ปฏิวรรตด้วยอักษรไทยกลางแล้ว ผู้อ่านก็มักจะใช้ธรรมเนียมการออกเสียงอักษรในภาษาไทยกลางมาใช้ออกเสียงภาษาล้านนาปฏิวรรตด้วยความเคยชิน ซึ่งมีผลทำให้ความมุ่งหมายที่จะให้ผู้อ่านอักษรล้านนา-ไทยปฏิวรรต โดยออกเสียงตามภาษาล้านนาเหล่านั้นย่อมสัมฤทธิ์ผล ครั้นจะนำความรู้ที่เป็นภาษาล้านนามาเสนอโดยใช้อักษรธรรมล้านนาอย่างเต็มรูปแบบ ก็จะเป็นการจำกัดจำนวนผู้ที่ต้องการศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์

โดยเหตุนี้จึงใคร่จะให้เป็นที่ตระหนักว่าอักษรไทยกลางที่ใช้ในการปฏิวรรตจากอักษรธรรมล้านนาคือเป็นเพียง สื่อชั่วคราว ที่เจตนาจะอาศัยอักษรไทยกลางเป็นสื่อแทนอักษรธรรมล้านนาเท่านั้น แต่กระนั้น การอ่านงานนี้ด้วยสำเนียงล้านนา โดยเฉพาะสำเนียงเชียงใหม่ น่าจะใกล้เคียงกับเสียงอ่านที่พึงประสงค์ของผู้เรียบเรียงตำนานฉบับนี้ และในที่นี้ใคร่จะแสดงถึงอักษรธรรมล้านนาอันเป็นที่มาของระบบอักษรไทยกลางปฏิวรรต และแสดงเทียบให้รู้ถึงการออกเสียงที่พึงประสงค์ของ อักษรล้านนา-ไทยปฏิวรรต ดังนี้

๑ พยัญชนะต้น แบ่งเป็น

๑.๑ พยัญชนะต้นเดี่ยว ฐานเสียงเดี่ยว

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปฏิวรรต
๑	/kǎ?/ /กะ/	ก
๒	/khǎ?/ /หะ/	ข
๓	/khǎ?/ /หะ/	ฃ

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
ค	/kǎ?/ /กะ/	ค
ค	/khǎ?/ /คะ/	ค
ข	/khǎ?/ /คะ/	ค
ด	/gǎ?/ /งะ/	ง
อ	/cǎ?/ /จ๊ะ/	จ
ฉ	/sǎ?/ /ส๊ะ/	ฉ
ด	/cǎ?/ /จ๊ะ/	ช
ด	/sǎ?/ /สะ/	ช
จ	/sǎ?/ /สะ/	ฉ
ญ	/ñǎ?/ /ญะ/	ญ
ด	/tǎ?/ /ดะ/	ด
ต	/thǎ?/ /ต๊ะ/	ต
ฎ	/dǎ?/ /ดะ/	ท, ด, ฎ
ด	/thǎ?/ /ทะ/	ด
ณ	/nǎ?/ /นะ/	ณ
ด	/tǎ?/ /ดะ/	ด
ด	/thǎ?/ /ต๊ะ/	ต
ด	/tǎ?/ /ดะ/	ท
ด	/thǎ?/ /ทะ/	ด
ณ	/nǎ?/ /นะ/	ณ
บ	/bǎ?/ /บะ/	บ
ป	/pǎ?/ /ป๊ะ/ ป(เฉพาะศัพท์จากภาษาบาลี-สันสกฤต)	
ป	/pǎ?/ /ป๊ะ/	ป
ผ	/phǎ?/ /ผะ/	ผ
พ	/pǎ?/ /ป๊ะ/	พ
ฟ	/fǎ?/ /ฟะ/	ฟ
ภ	/phǎ?/ /พะ/	ภ

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
๔	/mǎʔ/ /มะ/	ม
๖	/tǎʔ/ /ญะ/	ย
๗	/jǎʔ/ /ยะ/	เย
๘	/lǎʔ/ /ละ/	ร (เฉพาะศัพท์ที่ยืมจากภาษาอื่น)
๙	/hǎʔ/ /ชะ/	ร
๑๐	/lǎʔ/ /ละ/	ล
๑๑	/wǎʔ/ /วะ/	ว
๑๒	/sǎʔ/ /สะ/	ศ
๑๓	/sǎʔ/ /สะ/	ษ
๑๔	/sǎʔ/ /สะ/	ศ
๑๕	/hǎʔ/ /พะ/	ห
๑๖	/lǎʔ/ /ละ/	ฬ
๑๗	/ʔǎʔ/ /อะ/	อ
๑๘	/hǎʔ/ /ชะ/	ฮ

๑.๒ พยัญชนะต้นสองรูปฐานเสียงเดียว

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
๑๙	/lǎʔ/ /หละ/	หล
๒๐	/nǎʔ/ /หนะ/	หน
๒๑	/mǎʔ/ /หมะ/	หม
๒๒	/tǎʔ/ /หญะ/	หญ
๒๓	/wǎʔ/ /หวะ/	หว
๒๔	/tǎʔ/ /หญะ/	หญ
๒๕	/khǎʔ/ /หะ/	กร
๒๖	/khǎʔ/ /หะ/	ขร
๒๗	/khǎʔ/ /คะ/	คร
๒๘	/phǎʔ/ /พะ/	ปร
๒๙	/phǎʔ/ /พะ/	พร

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
๒	/phǎʔ/ /ผะ/	ปร
๒	/pháʔ/ /พะ/	พร

๑.๓ พยัญชนะต้นสองรูป ฐานเสียงเดี่ยว หรือคู่

๓	/thǎ , thǎlǎʔ/ /ถะ, ทะล๊ะ/	ดร
๓	/thá , thǎláʔ/ /ทะ, ทะเล/	ทร
๓	/salǎ / /สะล๊ะ/	สร
๓	/halǎʔ, hǎ / /หะล๊ะ/ /หะ/	หร

๑.๔ พยัญชนะต้นสองรูป ฐานเสียงควบ

๓	/hwǎʔ/ /ทว๊ะ/	กว
๓	/khwǎʔ/ /ทว๊ะ/	ขว
๓	/khwǎʔ/ /ทว๊ะ/	ขว
๓	/kwǎʔ/ /ทว๊ะ/	คว
๓	/khwǎʔ/ /ทว๊ะ/	ทว
๓	/ɣwǎʔ/ /งว๊ะ/	งว
๓	/cwǎʔ/ /จว๊ะ/	จว
๓	/cwǎʔ/ /จว๊ะ/	ชว
๓	/swǎʔ/ /ชว๊ะ/	ซว
๓	/twǎʔ/ /ตว๊ะ/	ตว
๓	/thwǎʔ/ /ถว๊ะ/	ถว
๓	/thǎʔ/ /ตว๊ะ/	ทว
๓	/nwǎʔ/ /นว๊ะ/	นว
๓	/ɣwǎʔ/ /ญว๊ะ/	ยว
๓	/jwǎʔ/ /ยว๊ะ/	ฉว
๓	/lwǎʔ/ /ลว๊ะ/	รว
๓	/lwǎʔ/ /ลว๊ะ/	ธว

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
๐	/swǎʔ/ /สว่าะ/	สว
๑	/ʔwǎʔ/ /อว่าะ/	อว

๑.๑.๕ พยัญชนะต้นสามรูป ฐานเสียงควบ

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
๒	/nwaʔ/ /หงว่าะ/	หงว
๓	/lwaʔ/ /หลว่าะ/	หลว

๒ สระ

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง	รูปอักษรปวิวรรต
๐	/-o-/ /โอะ/	โอะ ลดรูป
๑	/-ɯ-/ /อัง/	อัง
๒	/-ɯ-/ /อัง/	อัง
๓	/-a-/ /อะ/	-
๔	/-uaʔ/ /อ้าวะ/	-ัวะ
๕	/-ua/ /อ้าว/	-ัว
๖	/-ua/ /อ้าว/	-ัว-
๗	/-wɔ-/ /ออ/	- อ ไม่มีตัวสะกด
๘	/-wɔ-/ /ออ/	- อ- มีตัวสะกด
๙	/-aʔ/ /อะ/	-ะ
๑๐	/aʔ/ /อะ/	อ-
๑๑ - ๑	/-aa/ /อา/	-า
๑๒	/ʔaa/ /อา/	อา
๑๓	/-am/ /อ้าม/	-้าม
๑๔	/-i,(-)/ /อิ/	-ิ
๑๕	/ʔii(-)/ /อิ/	อิ
๑๖	/-ii(-)/ /อิ/	-ิ

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง		รูปอักษรปวิวรรต
๕	/ʔi-/	/อิ/	อี
๕	/iʔ-/	/อี/	เี
๕	/-iʔ(-)/	/อิ/	เี
๕	/-u(-)/	/อุ/	อุ
๕	/ʔ-u-/	/อุ/	อุ
๕	/-uu(-)/	/อุ/	อุ
๕	/ʔuu-/	/อุ/	อุ
๕-๕	/-eʔ-/	/เอะ/	เอะ
๕-	/-ee(-)/	/เอ/	เอ
๕	/-ee(-)/	/เอ/	เอ-
๕๕-๕	/-ʔe/	/แะ/	แะ
๕๕-	/ee/	/แอ/	แ
๕-๕	/-əʔ-/	/เออะ/	เออะ
๕	/-əə/	/เออ/	เออ
๕-๕	/-aw/	/เอา/	เอา
๕๕	/-oo/	/โอ/	โอ (เฉพาะภาษาบาลี-สันสกฤต)
๕-๕	/-iaʔ/	/เอียะ/	เอียะ
๕-๕	/-ia/	/เอีย/	เอีย
-๕-	/-ia-/	/เอีย/	เอีย-
๕-๕๕	/-iʔaʔ/	/เอือะ/	เอือะ
๕-๕๕	/-iʔiʔa-/	/เอืออ/	เอืออ-
๕-๕	/-oʔ/	/โอะ/	โอะ
๕-	/-oo-/	/โอ/	โอ
๕-๕	/-əʔ/	/เอะ/	เอะ
๕	/-əə-/	/ออ/	-อ
๕	/-əə-/	/ออ/	-อ-
๕	/-aj/	/อ/	อ

รูปอักษรธรรมล้านนา	การออกเสียง		รูปอักษรปวิวรรต
ไ-	/-aj/	/โ/	โ
ไ-ย	/-aj/	/โ/	โอย
อ-ย	/-aj/	/โ/	โอย

๓. ตัวสะกด

พยัญชนะท้าย ที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดนั้น ในอักษรล้านนามี ๔ หน่วยเสียงอย่างในอักษรไทยกลาง คือ มาตราตัวสะกดทั้ง ๔ มาตรานั้นเอง นอกจากนี้ยังมีอักษรพิเศษ หรือ อักษรตัวเชิง ซึ่งจำเป็นที่จะปวิวรรตโดยใช้อักษรปกติ เพราะอักษรไทยกลางไม่มีตัวเชิง ดังนี้

- ๓.๑ -ย เรียกว่า หางยะ หรือ ยะเพื่อง ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดแทน อักษร ย ปวิวรรตเป็น ย
- ๓.๒ -บ เรียกว่า หางปะ ปะลาก หรือ ปะห้อย ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดในมาตรา แม่กบ ปวิวรรตเป็น บ
- ๓.๓ -ม เรียกว่า หางมะ ใช้เขียนแทนอักษร ม เมื่อทำหน้าที่เป็นพยัญชนะตัวตาม ปวิวรรตเป็น ม
- ๓.๔ -น เรียกว่า หางมะ มีหน้าที่ใช้เขียนแทน ม เมื่อเป็นพยัญชนะตัวสะกดหรือตัวตาม ปวิวรรตเป็น ม
- ๓.๕ -ง เรียกว่า หางนะ มีหน้าที่ใช้เขียนแทน น เมื่อเป็นพยัญชนะตัวสะกดหรือตัวตาม ปวิวรรตเป็น น
- ๓.๖ -ญ เรียกว่า หัวญะ มีหน้าที่ใช้เขียนซ้อนบนหัวของ ญ เมื่อเป็นตัวสะกดโดยมีตัว ญ เป็นตัวตาม ในบางกรณีอาจใช้แทนอักษร (ณ) ที่เป็นตัวสะกดด้วย
- ๓.๗ -วอ เรียกว่า สะสองห้อง มีหน้าที่ใช้เขียนแทน สอ ซึ่งทำหน้าที่เป็น ตัวสะกด และตัวตามในคำศัพท์คำเดียวกัน

๔. ตัวเลข

ในอักษรธรรมล้านนามีวิธีการเขียนตัวเลขอยู่ ๒ แบบ คือ เลขในขั้วม ซึ่งแบบที่มักพบในการจารึกในคัมภีร์เนื่องในพุทธศาสนา และ เลขโหรา ซึ่งเป็นแบบที่นิยมใช้ในการเขียนเอกสารทุกชนิด เมื่อปวิวรรตเป็นอักษรไทยกลางแล้วจึงใช้ตัวเลขแบบไทย ดังนี้

เลขในขั้วม	เลขไทย	เลขโหรา
๑	๑	๑
๒	๒	๒
๓	๓	๓
๔	๔	๔
๕	๕	๕

เลขในซิมม์ เลขไทย เลขโหรา

๕	๖	๖
๖	๗	๗
๗	๘	๘
๘	๙	๙
๐	๐	๐

๕. เครื่องหมายกำกับอักษร

ในระบบอักษรล้านนา นั้น มีเครื่องหมายอยู่จำนวนหนึ่งที่ใช้เขียนกำกับคำศัพท์เพื่อช่วยให้สามารถบันทึกเสียงและภาษาล้านนาเป็นไปอย่างชัดเจนและสมบูรณ์ คือ

- ไม้ฉาก ไม้ยอก หรือ ไม้เขาะ เป็นเครื่องหมายวรรณยุกต์ที่กำหนดเสียงตก คือจะกำหนดเสียง วรรณยุกต์เอกเมื่อใช้ผันกับพยัญชนะที่เป็นอักษรสูง และกำหนดเสียง วรรณยุกต์โท เมื่อใช้ผันกับพยัญชนะในกลุ่มอักษรต่ำ
- ไม้ขอช้าง หรือ ไม้เกา เป็นเครื่องหมายวรรณยุกต์กำหนดเสียงที่เลื่อนขึ้น คือ กำหนดเสียงวรรณยุกต์ตรีตรึงโทเมื่อผันกับพยัญชนะกลุ่มอักษรสูง และกำหนดเสียงตรีเมื่อผันกับกลุ่มอักษรต่ำ
- ไม้ขีด ทำหน้าที่อย่างไม้หันอากาศ และเขียนกำกับศัพท์ที่เป็นคำตายเพื่อให้ออกเสียงสั้น ทำหน้าที่อย่างไม้ไต่คู้
- ไม้กัก ใช้เขียนบนพยัญชนะแทนการใช้ "ก" เป็นตัวสะกด
- ไม้กะปวยเตี นอกจากทำหน้าที่อย่าง "สระ อะ" แล้ว ยังทำหน้าที่คล้ายไม้ไต่คู้ คือ หากปรากฏอยู่ท้ายคำศัพท์แล้ว แสดงว่าศัพท์นั้นต้องออกเสียงสั้น
- ระห้าม ทำหน้าที่อย่างการันต์ หรือทักขณชาติ
- ไม้กั้ง ใช้เขียนบนศัพท์ภาษาบาลีเป็นต้น ทำหน้าที่อย่างนฤดหิต
- ไม้กง เขียนเฉียงไปด้านหน้าของพยัญชนะต้น แสดงว่าศัพท์นั้นมีเสียงสระ "โอะ"
- ไม้ซำหรือเลขสอง ถ้าเขียน "ห้า" พยัญชนะ ทำหน้าที่อย่างไม้ยมก แต่ถ้าเขียน "บน" พยัญชนะที่ซ้อนกันสองรูป คำนั้นจะออกเสียงเป็นสองพยางค์ เช่น ວ່ຽວ อ่าน "สะหล่า"

เกณฑ์ในการปรับข้อมูล

ในการปริวรรต ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่นี้ คณะอนุกรรมการนี้ได้ให้ความใส่ใจเป็นอันมากในเรื่องการถ่ายอักษรออกมาให้แม่นยำตามต้นฉบับ แต่กระนั้นในต้นฉบับแต่ละฉบับจะต้องมีความคลาดเคลื่อนในการบันทึกเสมอ ตัวอย่างเช่น ในต้นฉบับจากวัดพระงาม เชียงใหม่ การบันทึกคำว่า "ศักราช" แม้จะเขียน "สกกราช" เป็นศัพท์หลักอย่างสม่ำเสมอในห้ายุคแรกก็ตาม แต่ในผู้ที่ ๖ และ ผู้ที่ ๘ ก็มีการเขียนศัพท์หลากหลายเป็น "สกกราช, สกพระ, สกพระ, สก, ศก, ชก" เมื่อมาถึงผู้ที่ ๘ ก็กลับมาเขียน "สกกราช" ดังที่ปรากฏในช่วงแรกอีก ซึ่งแม้จะเขียนหลากหลายแต่ผู้จารก็มีเจตนาจะสื่อถึงปีศักราชทุกรูป การนี้ ทำให้คณะกรรมการคิดจะพิจารณาหา "ศัพท์หลัก" เพื่อใช้ในฉบับปริวรรตให้ลงตัวโดยคิดว่าจะใช้ **ศกราช** เพียงรูปเดียว แต่กระนั้น เมื่อมาตรวจสอบถึงการรักษาสภาพของฉบับปริวรรตให้ใกล้เคียงกับต้นฉบับแล้ว คณะอนุกรรมการก็ต้องกลับมาเขียนโดยอนุวรรตตามต้นฉบับ

และอย่างในการนี้ชื่อ เมืองเชียง หรือ "อำเภอเชียง" ในปัจจุบัน ก็ได้พบว่าในฉบับวัดพระงามในช่วงแรก ใช้ เมืองเชียง แต่ในระยะหลังมีการใช้ เมืองเชียง และเมืองเชียง สลับกันอยู่ คณะอนุกรรมการเห็นว่าการเขียนทั้งสองรูป แม้จะเป็นศัพท์หลายรูป แต่ก็ยังเป็นศัพท์ท้องถิ่น และรูป เมืองเชียง แสดงให้เห็นร่องรอยที่เก่าแก่อันจะทำให้มองเห็นลักษณะร่วมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ด้วย แม้อยากใช้ เมืองเชียง เพียงรูปเดียว ก็ตาม แต่ก็ต้องยอมตาม ต้นฉบับ ที่ทำได้คือการให้เชิงอรรถกำกับไว้เท่านั้น

จากกล่าวได้ว่า แม้คณะกรรมการจะตระหนักถึงความแน่นอนและคงเส้นคงวาของข้อมูล ทำให้คณะกรรมการต้องเลือกว่าในการนี้ของการเขียนชื่อเฉพาะเช่นชื่อนบุคคลหรือชื่อสถานที่นั้น คณะอนุกรรมการจะระวังมาก หากมีการเปลี่ยนแปลงการเขียนจากต้นฉบับไปแล้ว จะต้องมิเชิงอรรถกำกับไว้เสมอ แต่หากเป็นการเขียนหรือใช้ศัพท์เพื่อคำเนินความแล้ว จะมีการปรับรูปศัพท์ที่หลากหลายมาใช้ศัพท์หลัก และจะเสนอการเขียนศัพท์ที่ลงตัว โดยเฉพาะศัพท์ที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต เพื่อให้เห็นร่องรอยของภาษาต้นเค้าได้ในขณะที่ยังเห็นวิธีการเขียนแบบล้านนาด้วย เช่น ศัพท์ที่แปลว่า "กษัตริย์" นั้น จะไม่เขียน กษัตริย์ ตามที่มาของศัพท์ และจะไม่เขียน กระสิด ตามต้นฉบับ แต่จะเขียน กระสิดร แทนที่ หรือ จะเขียน บัรรวณ ไม่เขียน บัรรวณ ตามต้นฉบับ หรือ ปริบุญตามต้นเค้า เป็นต้น ซึ่งทั้งนี้ คณะอนุกรรมการเชื่อว่าการเสนอรูปศัพท์ปริวรรตนี้ สามารถสะท้อนร่องรอยที่ได้พบในแวดวงทัมภีร์ล้านนา สามารถสื่อถึงที่มาของศัพท์ต้นเค้า และยังสื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่ตรง ตามต้นฉบับได้ในเวลาเดียวกัน แต่ทั้งนี้ในการนี้รูปหลากหลายคำหรือศัพท์ที่มีความเป็นมาหรือน่าสนใจแล้ว คณะอนุกรรมการก็ได้จัดทำเชิงอรรถไว้ให้เห็นได้ชัดเจน

นอกเหนือจากการเสนอศัพท์ปริวรรตแล้ว ในการทำงานนี้จะต้องมีการปรับข้อมูลให้ลงตัวและสม่ำเสมอ โดยจะรักษาร่องรอยทางอักษรศาสตร์ล้านนาและเจตนารมณ์ของผู้ที่จารเอกสาร ดังมีหลักในการปรับศัพท์ ดังนี้

๑. การปรับระบบ

เมื่อมีการใช้อักษรไทยกลางแทนอักษรธรรมล้านนาแล้ว ความจำเป็นอันดับแรกจะต้องทำ คือการปรับระบบการเขียนมาใช้ระบบอักษรวิธีของอักษรไทยกลาง ซึ่งแนวโน้มคือ การที่ต้องเปลี่ยนระบบการเขียนพยัญชนะสองระดับ คือการเขียนตัวสะกดและตัวควบ หรือตัวตาม ตลอดจนพยัญชนะที่เป็นอักษรสระซึ่งทำหน้าที่เป็นสระไว้ได้พยัญชนะต้น มาเขียนเรียงกันเป็นระดับเดียว แต่ยังคงรูปสระบางรูปไว้ด้านบนหรือด้านล่างของพยัญชนะ

๒. การปรับพยัญชนะ

ในการปรับพยัญชนะต้นนั้น จะพิจารณาว่า การใช้พยัญชนะต้นของศัพท์ในข้อมูลเดิมนั้นถูกต้องหรือไม่ โดยตรวจสอบหาแนวและความถี่ในการใช้พยัญชนะต้นของคำแต่ละคำ จากนั้นจึงเทียบเพื่อยืนยันอันการบันทึกศัพท์เดียวกันในเอกสารอื่น ตลอดจนในภาษาไทยถิ่นอื่น โดยเฉพาะภาษาไทยดั้งเดิม (Proto Tai) จากนั้นจึงปรับการเขียนให้เป็นรูปเดียวกันเป็นมาตรฐานที่แน่นอน โดยคำนึงถึงที่มาของคำศัพท์ ธรรมเนียมในการเขียน และความเป็นไปได้เมื่อจะเขียนศัพท์ปริวรรตนั้นกลับเป็นอักษรธรรมล้านนา ทั้งนี้ในการนี้ที่มีอักษรที่ใช้ประกอบกับพยัญชนะต้น ๒ รูป เช่น ส และ ฐ หรือพยัญชนะอื่นซึ่งจะต้องสอบสวนดูว่า ศัพท์นั้นอ่านเป็น พยางค์เดียว หรือ ออกเสียงเป็น ๒ พยางค์ ออกเสียงเป็นอักษรควบ หรือ อักษรนำ จากนั้นก็จะปรับดังนี้

๒.๑ การเขียน ส ควบกับพยัญชนะต้น โดยอ่านออกเสียงพยางค์เดียว ไม่ออกเสียง /ส/ เช่น

ส	ปริวรรตเป็น	ป	ปรับเป็น	ป
ส	"	ปอม	"	ปดอม
ส	"	แปง	"	แปง
ส	"	ปุก	"	ปลุก

๒.๒ การเขียน ส ตามกับพยัญชนะต้นโดยอ่านออกเสียงเป็น ๒ พยางค์ โดยที่พยัญชนะต้นออกเสียงสระอะ จะเติมสระ -ะ กำกับพยัญชนะต้นพยางค์แรก ส่วนในพยางค์หลังจะประสมอักษรคามสระและตัวสะกดที่ตามมา ซึ่งจะต้องพิจารณาตามบริบททุกครั้งไป เช่น

ส	ปริวรรต	ส	ปรับเป็น	ส	ในกรณีที่เป็นชื่อปลา
ส		ส		ส	ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ
ส	"	ส	"	ส	ส
ส	"	ส	"	ส	ส

๒.๓ การใช้อักษรควบกับพยัญชนะต้น โดยอักษรที่ควบนั้นจะอยู่ด้านล่างของพยัญชนะนั้น จะปรับอักษรควบให้เป็นตัวเต็มอยู่หลังพยัญชนะตัวแรก แล้วผันอักษรร่วม เช่น

ฐ๒) ปวิรรตเป็น ขววย
 ฐ๒) " ทววย

๒.๔ การใช้อักษรควบพยัญชนะต้น โดยอักษรที่ควบนั้นจะอยู่ด้านล่างของพยัญชนะนั้น จะปรับอักษรควบให้เป็นตัวเต็มเขียนไว้หลังพยัญชนะตัวแรก แล้วผันอักษรร่วมโดยอนุโลมตามแบบของการเขียนอักษรนำในภาษาไทยกลาง แต่ให้อ่านเป็นสองพยางค์ เช่น

ฉ๒๔) ปวิรรตและปรับเป็น สมอง
 ฉ๒๔) " สนาม
 ฉ๒๔) " สลาก

๒.๕ การใช้พยัญชนะต้นที่ออกเสียงเหมือนกันแต่มีเขียนหลากรูปโดยเฉพาะอักษร ล - ร จะตรวจสอบและปรับให้ลงตัวเป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคำนึงถึงธรรมเนียมนิยมในการเขียนบริบท และที่มาของคำ เช่น

ฐ๒๕) ปวิรรตเป็น รัก ปรับเป็น ลัก (ชอบ,พอใจ)
 ฐ๒๕) " ตัวร้าย " ตัวละร้าย (โกหก,อำพราง)

๒.๖ การปรับอักษรที่มี ๒ (ระโงง) ที่เขียนกำกับพยัญชนะต้นนั้นจะตรวจสอบการเขียนคำศัพท์ที่ใช้ตัว ๒ (ระโงง) ซึ่งใช้ในพยัญชนะทั้งหมดเพื่อตรวจหาแนวและความถี่ แล้วจะตรวจสอบคำศัพท์ที่พยัญชนะต้นออกเสียงเท่ากับพยัญชนะที่อยู่ จากนั้นจึงจะปรับการเขียนให้เป็นมาตรฐานโดยคำนึงถึงที่มาของศัพท์ และ ธรรมเนียมนิยมในการเขียนควบคู่กันไป ส่วนในกรณีที่มีการออกเสียงเท่ากับพยัญชนะตัวก่อนหน้าพยัญชนะนั้นในวรรคเดียวกันที่มีอักษร ๒ (ระโงง) กำกับอยู่ เช่น

ฉ๒๖) ปวิรรตเป็น ขาบ ปรับเป็น กราบ
 ฉ๒๖๒) " ผาสาท " ปราสาท
 ฉ๒๖) " ผาบ " ปราบ
 ฉ๒๖) " ภา " ตา

๒.๗ การใช้พยัญชนะต้นที่ออกเสียงเหมือนกันแต่มีเขียนหลากหลาย เช่น

ฎ	กับ	ฎ
ด	กับ	ด
ต	กับ	ด
ด	กับ	ด
บ	กับ	บ
ด	กับ	ว

ได้ตรวจสอบและปรับให้ลงตัวเป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคำนึงถึงธรรมเนียมนิยมในการเขียน บริบท และที่มาของคำ เช่น

ฎ	ปรับเป็น	ข	ปรับเป็น	กร	ตามศัพท์	ฎ
เครื่อง	"	เครื่อง	"	เครื่อง	"	เครื่อง
บัว	"	บัว	"	บัว	"	บัว
แม่	"	แม่	"	แม่	"	แม่
ปราสาท	"	ปราสาท	"	ปราสาท	"	ปราสาท
ภษา	"	ภษา	"	พระญา	"	พระญา

๓. การปรับสระ

๓.๑ การประวิสรรชนีย์ ในการเขียนศัพท์ที่มีเสียงสระ อะ กำกับอยู่ แต่ไม่ได้ปรากฏเครื่องหมายวิสรรชนีย์ไว้แน่ จะได้พิจารณาตรวจสอบทุกศัพท์แล้วปรับ โดยการเติมวิสรรชนีย์ให้กับศัพท์ในภาษาตระกูลไทหรือคำยืมในพยางค์ที่ออกเสียงสระอะ ส่วนคำยืมซึ่งมาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤตนั้น จะประวิสรรชนีย์กับพยางค์ท้ายที่ออกเสียงสระอะ

พระ	ปรับเป็น	พระ	ปรับเป็น	พระ
พระ	"	พระ	"	พระ

๓.๒. การปรับรรดคำที่เขียน ใ- นั้น คณะอนุกรรมการได้พิจารณาว่า ศัพท์ดังกล่าวเป็นศัพท์ในภาษาตระกูลไทหรือไม่ หากเป็นภาษาในตระกูลไทแล้ว จะไม่ใช้ "อ" สะกด เช่น

ใ	ปรับเป็น	ใ	ปรับเป็น	ใ
ใ	ปรับเป็น	ใ	ปรับเป็น	ใ

หากพบว่าศัพท์นั้นเป็นคำหลายพยางค์ และเห็นว่าเป็นศัพท์ภาษาบาลีหรือสันสกฤตแล้ว คณะอนุกรรมการพิจารณาเห็นว่า หากพยางค์ ไ-ย ดังกล่าวปรากฏในส่วนต้นของศัพท์ เช่น "ไชยเสนะ" ทั้ง ๆ ที่ใกล้เคียงกันนั้นมีคำ "ชยเสนะ" ปรากฏอยู่ คณะอนุกรรมการจะยังคงรูปเดิมไว้ ไม่ปรับให้เป็น "ชยเสนะ" ทั้งสองคำ แต่หาก "ไ-ย" ปรากฏในตอนท้ายศัพท์ และเห็นว่าคำนั้นมีได้มาจาก "เอยฺย" ปัจจัยแล้ว คณะอนุกรรมการจะปรับให้ลด "ไ" แล้วใช้ "ย" เป็นตัวสะกด เช่น ชาธิวฺฏฺฏ ปวีรฺรตเป็น หริภุญไชย ปรับเป็น หริภุญชัย

๓.๓. การปวีรฺรต สระ ไ- เป็น ไ- หรือ ใ- นั้น ยึดตามแนวใน พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง เป็นหลัก ดังที่ได้กำหนดคำที่ควรใช้ ไ- จำนวน ๓๑ คำ ดังนี้

๑. ไถ	๒. ไคร
๓. ไคว	๔. ไค (บวม)
๕. ไค (ปีกุน)	๖. ไจ
๗. ไจ (ปิซวด) ไจ ๆ (บ่อย ๆ)	๘. ไช (เขี่ยม)
๙. ไช	๑๐. ไช้
๑๑. ไค (อันไหน)	๑๒. ไค (อวัยวะภายใน)
๑๓. ไค	๑๔. ไน
๑๕. ไบ	๑๖. ไบ
๑๗. ไผ (ไคร)	๑๘. ไผ่
๑๙. ไผ่ (สะไภ้)	๒๐. ไย
๒๑. ไว (สิ่งไหน)	๒๒. ไว (กระต๊อ)
๒๓. ไว (รวดเร็ว)	๒๔. ไส
๒๕. ไส	๒๖. ไส้ (ปีมะเส็ง)
๒๗. ไหม (ปรับไหม)	๒๘. ไหม
๒๙. ไหย (โต)	๓๐. ไหล (หลง)
๓๑. ให้	

๔. การปรับเครื่องหมายวรรณยุกต์

ในการปรับเครื่องหมายวรรณยุกต์นั้น จะตรวจสอบทุกศัพท์ที่อาจมีการบันทึกรูปเครื่องหมายวรรณยุกต์ หรืออาจไม่มีการบันทึกหรือบันทึกเครื่องหมายกับศัพท์ที่ไม่ควรมีเครื่องหมายดังกล่าว หรืออาจบันทึกวรรณยุกต์ที่ไม่ถูกต้อง

ในการนี้ได้อตรวจสอบทุกคำ แล้วปรับรูปเครื่องหมายวรรณยุกต์คือ ตัดออก ในกรณีที่ไม่จำเป็นต้องมีรูปวรรณยุกต์ในศัพท์นั้น เช่น คำว่า "ไผ่" ที่ผู้จารึกต้นฉบับไม่ได้บันทึกไว้ และอาจเปลี่ยนเครื่องหมายวรรณยุกต์ หากเห็นว่าเครื่องหมายวรรณยุกต์ที่บันทึกไว้นั้นไม่ถูกต้อง ก็มีการตรวจสอบอย่างละเอียดกับความหมายของคำนั้น ๆ โดยอาศัยบริบทและธรรมเนียมในการเขียน เช่น

๐๖๖๕๕ ปวีรฺรตเป็น เหลนชู้ ปรับเป็น เหล้นชู้

๐๐๓๐๐๐๐ " แกแควน " แกแคว่น

๕. การปรับเครื่องหมายที่ใช้กำกับสระ

๕.๑ การปรับเครื่องหมาย - "วิราม" เป็น "สระโอะ ลครูป" ในการเขียนศัพท์ที่มีสระโอะ ในอักษรธรรมล้านนานั้น จะมีเครื่องหมาย "วิราม" หรือ "ไม้ก่ง" กำกับอยู่ด้านบนเยื้องไปด้านหน้าของพยัญชนะต้น ซึ่งไม่ปรากฏเครื่องหมายที่คล้ายกันในอักษรวิธีของภาษาไทยกลาง ในกรณีนี้จึงต้องปรับการเขียนนั้นไปใช้ "สระโอะ ลครูป" แทน เช่น

๖๖ ปวิรรตเป็น ตม

๕.๒ เครื่องหมาย "วิราม" ที่กำกับการเขียน "สระฮัว" โดยไม่มีตัวสะกดนั้น ให้ปรับไปใช้ "ไม้หันอากาศ" เช่น

๖๗ ปวิรรตเป็น ผัว

๕.๓ เครื่องหมายอย่างนฤทิตเขียนกำกับศัพท์ที่ใช้ "สระออ" แต่ไม่มีตัวสะกด นั้น จำเป็นต้องตัดออก เพราะไม่มีรูปอักษรที่คล้ายกันในอักษรวิธีของภาษาไทยกลาง เช่น

๖๘ ปวิรรตเป็น งอ

๖. การปรับตัวสะกดและการันต์

โดยปกติการใช้ตัวสะกดในเอกสารที่เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนานั้น มักจะใช้ตัวสะกดตรงตามมาตราทั้ง ๔ อยู่แล้วโดยไม่มีตัวตาม แต่ถ้าเป็นคำที่เห็นว่ายืมมาจากภาษาอื่น คณะอนุกรรมการก็จะพิจารณาและปรับการเขียน เพื่อให้สอดคล้องกับที่มาของศัพท์ และความมุ่งหมายของผู้แต่ง ซึ่งในบางกรณี อาจจะเติมพยัญชนะตัวตามและการันต์ได้ เช่น

๖๙ อาจหมายถึง สิ่งมีชีวิต หรือ ร่ม

เมื่อพิจารณาบริบทแล้ว จึงจะปรับให้สมบูรณ์ เช่น

ปรับเป็น	สัตต์	หมายถึง	สิ่งที่มีชีวิต	๖๐๐
	ฉัตต์	"	ร่ม	๖๐๐

๗. การปรับคำยืมให้เขียนตามต้นเค้า

เนื่องจากที่มีข้อความในบางช่วงของตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกินนุ เช่น หม่า หรือกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น ในแง่ของคำจากภาษาหม่าที่มีปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นั้น พบว่ามีการเขียนตามเสียงอ่าน ซึ่งทางคณะกรรมการก็ได้พิจารณาและตรวจสอบให้ตรงตามต้นฉบับ ส่วนศัพท์ที่พบว่ายืมจากภาษาไทยกลาง โดยเฉพาะคำที่เป็นชื่อเฉพาะและราชาศัพท์นั้น คณะอนุกรรมการได้พยายามสอบทานและเขียนตามคำที่เป็นต้นเค้า โดยบอกที่มาและเชิงอรรถของคำที่พบไว้ในครั้งแรก ส่วนในครั้งต่อไปก็ได้พิมพ์ด้วยอักษรตัวเอนเพื่อให้เป็นที่สังเกต เช่น

ศัพท์เดิม	ปริวรรตเป็น	ปรับเป็น
เจ้าวงวณฺณ	เจ้าพระยาจักรี	เจ้าพระยาจักรี
บึงกอก	บึงกอก	บางกอก
วังพระประจักษ์	วังพระประจักษ์	วังพระประจักษ์

ส่วนชื่อ "กรุงเทพฯ" ที่ปริวรรตเป็น "กรุงเทพมหานครมหานคร" และ "กรุงเทพมหานครมหานคร" นั้น คณะอนุกรรมการยังคงลักษณะเดิมไว้ เพราะเห็นว่าสะท้อนถึงการเขียนและความคิดที่แตกต่าง

ทั้งนี้คณะอนุกรรมการใคร่ขอยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า การที่จะศึกษาภูมิปัญญาของคนล้านนาซึ่งมีวัฒนธรรม โดยเฉพาะมีอักษรและภาษาของตนเองนั้น หากจะศึกษาจากเอกสารที่บันทึกด้วยอักษรและภาษาล้านนาโดยตรงแล้ว ก็ย่อมจะได้ความรู้ลึกและอรรถรสที่ใกล้ชิดกับผู้ให้ข้อมูลและแหล่งข้อมูลได้มากกว่าที่จะศึกษาโดยผ่านเอกสารปริวรรต

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ผูกที่ ๑

ปริวรรตจาก ราชวงศ์ ฉบับของวัดพระงาม เชียงใหม่
อินทวิสุทธิ จารเมื่อ จ.ศ.๑๒๑๖ (พ.ศ.๒๓๕๗)

สอบกับ ราชวงศ์-นักพระราชวัง-พื้นนักคร-ตำนานเมือง ฉบับ จ.ศ.๑๒๑๘ (พ.ศ.๒๔๖๙)
และใช้เอกสารฉบับอื่น ๆ สอบทาน

นโม ตสสุตถุ ^๑ สุรณมทินิย์ พุทธเสฏฐิ นมิตวา สุตตปภาวณม สาทุสสงญจ
นมิตวา อหิ ราชานุราชทายาทรวุฑฐาธิปติ วุฑฐามิ สหพทุกุขภยโรคา อนุตรายา วินิสฺสนตุ ^๒

สาธโว ตูราโสชชนลัปปริสสะเจ้าทั้งหลาย อาจารย์เจ้าตนจักแปลงนิทานสุกภา
จารีคอดีดล้าด้วยราชวงศ์ราชชาท้าวพระญา อันเลวร้ายลัปปิตติในนพพริสริทิงชัยเชียงใหม่
อันเป็นใหญ่ ^๓ ในสัตตปัญญาสะถ้านนา ๕๗ เมือง ตั้งแต่เจ้าจักรวาระเจ้ามาคราบเงิงเจ้า
พระญามังราย ด้วยล้าด้วยค่อเท้าถึงกาละบัดนี้ จึงเมสการยังพระจิตตะพระแก้วเจ้าทั้ง ๓
ด้วยคาถาบาทตันว่า สุรณมทินิย์ พุทธเสฏฐิ นโม

อหิ อันว่าข้า นมิตวา มักว่า วุฑฐามิ ทีโหวินบ พุทธเสฏฐิ ยังพระพุทธเจ้าตน
ประเลศกว่าโลกทั้ง ๓ อหิ อันว่าข้า นมามิ ทีโหวิ รมม ยังพระสธัมมะเจ้า สุตตภา อันเป็น
ไม่ได้ให้สัตตพิตต์ทั้งหลายมาลโฬสุตติภาะคือนิพพาน นมิตวา ข้าทีโหวิ สงญจ คือพระ
สังฆะเจ้าสองหมู่ คือกรียสังฆะแลสมุคคัสสังฆะ พกขิณญโ อันควรวับเอาทานแห่งปุคละ
อหิ อันว่าข้า วุฑฐามิ คีจักกล่าวราชานุราชวงศ์ท้าวพระญาทั้งหลาย ทายาทรวุฑฐาธิปติ
อันเป็นเจ้าเป็นใหญ่เลวเมืองสืบสายมา สหพทุกุขภยโรคา อันว่าทุกข์แลภัยอหยาธิกังวล
อนุตรายาทั้งมวล วินิสฺสนตุ จึ่งหือฉิบหาย มักว่าล้าหือมิ เม แก่ข้าเทยะ

ตตุรายนานุพุทฺธิกา จาล้าด้วยค่อนมา นักปราชญ์เพิงรู้ในราชวงศ์สถาปการณะ
ด้วยตั้งจักกล่าวมาแต่โบราณสันตติมาดังนี้เทอะ

^๑ ความนี้ไม่ปรากฏในฉบับหลัก แต่ปรากฏในฉบับ จ.ศ.๑๒๑๘

^๒ ฉบับหลักว่า สุรณมทินิย์ พุทธเสฏฐิ นมิตวา สุตตปภาวณม สาทุสสงญจ นมิตวา อหิ ราชานุราชทายาท -
รวุฑฐาธิปติ วุฑฐามิ สหพทุกุขภยโรคา อนุตรายา วินิสฺสนตุ แปลว่า "ขอถวายสักการะพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐ
ซึ่งพระและเทพทั้งหลายให้พรานสารภ จกลักการะพระธรรมของพระพุทธเจ้า ขอสักการะพระสงฆ์ผู้ประเสริฐ
ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงท้าวพระญาและราชวงศ์ ซึ่งเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ขอให้ความทุกข์โรคภัยและอันตรายทั้งปวง
จะหือฉิบหายไปด้วยเทอญ"

^๓ ฉบับ จ.ศ.๑๒๑๘ ไม่มีความช่วงนี้

พระญาไชยเสนะเสวียรราชสัมปตติในเมืองกับบิลวัดภูมิอุกชาย ๑ ชื่อสีหทัน ผู้ยิง ๑ ชื่อ
ยโสธรรณ ๑ มีพระญาติ ๑ ชื่อเทวทหลักกะ หากเป็นสาภยราชตระกูลอันเดียวกัน เสวีย
เมืองเทวทหณคอร มีลูก ๒ ชาย ถึง ๑ ผู้ชายอ้างชื่อว่าอัญชนลักกะ ผู้กลางชื่อกาลเทวีละ
ยังปลาย ชื่อกัญจนกุมารวิมล ๒ พระญาเทวทหณคอรส่งลูกสาวแห่งตนผู้ชื่อกัญจนกุมาร หื้อ
โพเป็นลูกสะใภ้พระญาไชยเสนะ คือว่าเป็นราชเทวีแห่งสีหทันกุมารแล พระญาไชยเสนะส่ง
ลูกสาวแห่งตนผู้ชื่อยโสธรา โพเป็นราชเทวีแก่อัญชนลักกะ อันเป็นลูกแห่งพระญาเทวทห
ณคอรแล กาลเทวีละบิณฑ์ใน ขรรวาส ๓ คือออกโพวชเป็นเรสีห์นั้นแล พระญาสีหทันมีลูก ๘
คน ชาย ๕ คน ถึง ๒ คน ๔ ผู้ชายผู้ชื่อกุโธทณกุมาร ผู้ถ้วน ๒ ชื่ออุโกทนะผู้ถ้วน ๓ ชื่อ
อุโกทนะ ผู้ถ้วน ๔ ชื่อโทโททนะ ผู้ถ้วน ๕ ชื่ออมิตทณกุมารแล ผู้ยิง ๑ ชื่ออมิตทา ถึง ๑
ชื่อปาลิตตากุมาริณด พระญาอัญชนลักกะโพส่งนางยโสธรา มีลูก ๔ คน ถึง ๒ ชาย ๒ ที่
เกล้าชื่ออุปปทุททะ ชายผู้ถ้วน ๒ ชื่อพันตปานิกุมาร ๖ แล ยังผู้ชื่อกัสริณหามาธา ยังผู้ถ้วน
๒ ชื่อปชาปตติโคตมิกุมาริ พระญาอัญชนลักกะก็ส่งลูกสาวแห่งตนทั้ง ๒ คนโพเป็นราชเทวี
แก่สุทโธทนราชกุมารแล นางโคตมิผู้น้องนั้นมิลูกก่อนที่เยี่ย ๒ คน ชายผู้ชื่อนันทกุมาร
ยังชื่อชนเปทกถยานีแล พันตปานิผู้น้องนางสริณหามาธาผู้พี่นั้น มีอายุได้ ๕๖ ปี ปลาย ๓ เดือน
จึงมีเจ้าสิทธิตถกุมาร คือว่าพระเจ้ารณดล ข้าส่งลูกชาย ๒ คนโพเอน้องยังนแห่งพระญา
สุทโธทนะทั้ง ๒ คือว่าอุปปทุททกุมารเอนางอมิตทา พันตปานิเอนางปาลิตตากุมาริณด
อุปปทุททะมีลูก ๒ คน ผู้พี่ชื่อ นางพิททกัจจายนะคือว่านางยโสธรา น้องชายชื่อเทวทต
กุมารณด ลูกพันตปานิมี ๒ ชาย ผู้ชื่อกัสริณเรวดีละ ผู้น้องชื่อสิวลิกุมารณด

ถัดนั้นเล่าถึงมิทธานแห่งพระญาไชยเสนะนั้นมี ๔ ยังด้วยกัน ผู้ที่เกล้าชื่อนาง บัญ
กัลยาณี ผู้ถ้วน ๒ ชื่อปทุมมวดี ผู้ถ้วน ๓ ชื่อนันทวดี ผู้ถ้วน ๔ ชื่อสิงพวดี ในนางทั้งหลาย
๔ นางนี้ ส่งหื้อโพเป็นเทวีแห่งกุมารทั้งหลาย ๔ คน อันเป็นน้องแห่งพระญาสุทโธทนะ
เลี้ยงแล คือว่าอุโกทนะเอนางปัญจกถยานี มีลูก ๒ ชาย ผู้พี่ชื่อกาวิยะ ผู้น้องชื่อนุราชกุมาร
ณด สโกทณกุมารเอนางปทุมมวดี มีลูก ๒ ชาย ผู้พี่ชื่ออุปปวาทนะ ผู้น้องชื่อกิณนชกุมารณด
โทโททณกุมารเอนางนันทวดี มีลูก ๒ ชาย ผู้พี่ชื่อกัสสะ ผู้น้องชื่อกุมารกัณธปประกุมารณด
อมิตทณกุมารเอนางสิงขวดีมีลูกชาย ๑ ชื่อมหาอานันทะณด สิทธิตถโพยิสิตต์เจ้าเอนาง
พิททกัจจายนะมาเปนราชเทวี แลแล้วเอาชื่อแม่เก่ามาเปลี่ยนพิททกัจจายนะออกเสีย แลแล้วเอา
ชื่อแม่เอนางยโสธราเข้ามาแทน จึงได้ชื่อว่านางยโสธรราชเทวี มีลูกชาย ๑ ชื่อเจ้าราหุล
กุมารณด ๖

๑ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น อมิตทา

๒ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ชายอ้างชื่อว่าอัญชนลักกะ ถึง ๑ เป็นผู้กลาง ชื่อกัจจายนะ ชาย ๑ ชื่อกาลเทวีละ แล

๓ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ราชสัมปตติ

๔ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ ไม่ปรากฏข้อความในช่วงนี้

๕ ชื่อเ็น่าจะเป็น ศัสนทปานิกุมาร

๖ ความนี้ไม่ปรากฏในฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘

ยามนั้น พระญาสีหเสนุแลพระญาอัษฎชนเส็กกะแลกาดเทวีตรมี พร้อมกันตัดไปราชน-
สกราช เก้า อันชื่อว่า ๓ ถึงวันสันติ๒๔ ตัวนั้นแล แลวันสกราชใหม่ตัว ๑ โห ลำดับมาได้
๖๗ ตัวปัดดับได้ เดือน ๖ เพง เมงวันพรหัต ๒ ปรมโพธิสัตต์เจ้าลงมาเอาปฏิสันธิในห้อง
นางสรีรมหามา ยามฤกษ์อุตตราสาณะเที่ยงแล ถึงสกราชได้ ๖๘ ตัว ปตี รวายนระจำ
เดือน ๘ เพง เมงวัน ๖ ฤกษ์ตัวชื่อวิสาขะเที่ยง ประสูตออกจากท้องแม่ ราชกระกุล
ทั้งหลายจึงใส่ชื่อว่า เจ้าสิทธัตถราชกุมาร หันแล

ตั้งแต่เจ้าชาติลำดับมาถึงเจ้าสิทธัตถะ ได้ ๔ แสนปลาย ๓ คนราชวงศ์ ทั้งเจ้า
สิทธัตถะแล นับแต่พระญาสมันตราชะลำดับมาถึงเจ้าสิทธัตถะได้ ๖๘๖๒๘๐ คนแล
สกราชได้ ๘๔ ตัว อายุเจ้า สิทธัตถะ^๓ ได้ ๑๖ ปตี กระกุลทั้งหลายพื่อนำเอานางยโสธราลูก
แห่งพระญาสุปปพุทธะมาเป็นราชเทวีแล้วพลท่อนำมฤทธานิเสกหื้อเป็นพระญา ญได้ ๑๓
ปตี อายุเจ้าได้ ๒๔ ปตีสกราชได้ ๘๙ ตัว เดือน ๑๐ เพงเมงวันจันทร์ พระเจ้า^๔ ออกไปบวช
วันจันทร์ยามเที่ยงคืน เจ้านวขที่เกาะชายแม่น้ำเนจริชรา กระทำเพียรได้ ๖ วัสสาจึงได้ครีธ
ประพญาสิหัพพัญญูญาณในสกราชได้ ๑๐๓ ตัว เดือน ๘ เพง เมงวันพุธ ยามรุ่งแจ้งแล ^๕
อายุพระเจ้าได้ ๓๔ ปตี พระเจ้าอยู่โปรดสหพิศนโลกได้ ๔๔ ปตี อายุพระเจ้าได้ ๔๐ ปตี เจ้า
สุปรีนิพพานโน สกราชได้ ๑๔๔ ตัว ^๖ปตีเมิงได้ เดือน ๘ เพง เมงวันอังคาร ยามก่อนใกล้
แล ไฟ ^๖เตโชธาตุไหม้วันอาทิตย์ วันนั้นแล

สิทธัตถกุมารก่อนพระญาหิมพิสาร ๒ ปตี ปุตระทั้งสองเป็นสหพาทัน เหตุว่าพระญา
อันเป็นพ่อปุตระทั้งสองหากเป็นสหพาทันแต่ก่อนมาแล พระญาหิมพิสารเสวยเมืองราชคหะ
ได้ ๔๒ ปตี มีลูกผู้ ๑ ชื่อว่าอชาตสังคร^๗ข้าพ่อเสีย กินเมืองแทนได้ ๘ ปตี พระเจ้านิพพาน
อชาตสังคร ^๘กินเมืองได้ ๒๔ ปตี มีลูกผู้ ๑ ชื่อว่าอุปทปะ ข้าพ่อเสีย เป็นพระญาแทนได้ ๑๖
ปตี มีลูกผู้ ๑ ชื่อว่าอนุรทระ ข้าพ่อเสีย เป็นพระญาแทน ลูกอนุรทระ ชื่อมุกขะ ข้าพ่อเสีย
กินเมืองแทน ได้ ๘ ปตี ลูกมุกขราชระชื่อนาคทาสกะ ข้าพ่อเสีย กินเมืองแทน ได้ ๒๔ ปตี
ปิตุฆาตวังสะถึงหนี่ ชาวเมืองทั้งหลายเกิด จึงขับพระญานาคทาสกะหนีเสียแล้วอภิเสก
อามาจแห่งนาคทาสกะผู้ ๑ ชื่อสุสนาคะเป็นพระญาได้ ๑๘ ปตี ลูกแห่งสุสนาคะชื่อกาลา-
โสภ กินเมืองได้ ๒๘ ปตี ตั้งแต่พระเจ้าเรานิพพานถึงพระญากาลาโสภ ได้ ๑๐๐ ปตี
อรหันตาเจ้าทั้งหลายสังคายนารัมมวณ ๒ แล ^๙ลูกกาลาโสภคนที่กินเมืองได้ ๒๒ ปตีแล
ถัดนั้น นวลันทละเป็นพระญา กินเมืองได้ ๒๒ ปตีแล จันทกุตตะเกิดในโมริยวังสา
จากักกยพราหมณร้านวลันทละเสีย อภิเสกจันทกุตตะหื้อเป็นพระญาปราบชัมพูทูปได้
๒๔ ปตี ลูกพระญาจันทกุตตะชื่อพันทูลาระ เป็นพระญาได้ ๒๘ ปตี พระญาพันทูลาระมี
ลูกชายร้อยคน ที่ทั้งมวลชื่ออโลกสิมมราชะ ได้เป็นพระญาจักกวัตติปราชัมพูทูป มีลูกชาย

1 ความช่วงนี้ไม่ปรากฏในฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔

2 ฉบับหลักเป็น เดือน ๑๑ เพง เมงวัน ๔ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔ เป็น เดือน ๖ เพง เมงวันพิศ

3 ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔

4 ความนี้ไม่ปรากฏในฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔

5 ความนี้ไม่ปรากฏในฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔

6 ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔ ฉบับหลักเป็น วัน ๓ แล ไฟ

7,8 ตัวฉบับทั้งสองเป็น อชาตสังคร

9 ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔ ฉบับหลัก เป็น สังคายนาวณ ๒ แล

ผู้ ๑ เข้าบวชในพระพุทธศาสนา ปรากฏชื่อว่ามหินทเถร แล แต่พระเจ้าเรานิพพานมาถึง
อโศกธัมมิกราชาได้ ๒๓๘ ปี อรหันตาเจ้าทั้งหลายอันตน มีมหาโมคคัลลีบุตรติสสเถรเจ้า
เป็นประธาน กะทำสังคายนาอันมีเป็นถ้วน ๓ วันนั้นแล ราชคหราชวังสาแล้วเท่านั้นก่อนแล

กระตุลท้าวพระญาชาวสาภยราชในเมืองกับปิตุวัตุนั้น ลูกพระญาโกสละ^๑ ผู้ชื่อ
มิตตคุพพะเข้าเสียเสียง ดังตัวมิตตคุพพะคือน้ำดื่มคาย ลวตเพียงสุโขไพในวันนั้นแล

ที่นี้ จักขาด้วยท้าวพระญาทั้งหลายอันตั้งสกราชมาด้วยลำดับก่อนแล ภาตเทวีสรสี
แลพระญาอัญชนะ พระญาสีหคณฺห์ ตั้งสกราชอันชื่อกิงนวลันเต็นเสียแล้วตั้งสกราชใหม่ตัว ๑
ไพ ลำดับมาได้ ๖๘ ตัว พระเจ้าเรานลงมาเอาปฏิสันถี สกราช ๖๘ ตัว พระเจ้าเกิด สกราชได้
๑๔๘ ตัว พระพุทธเจ้าเรานิพพานเดือน ๘ เพ็งวันอังคาร เดือน ๑๕ เพง มหาอำนันท-
เถรเจ้าได้ถึงอรหันตา แล้วสังคายนาอันมีเป็นปฐมะ มีอรหันตา ๕๐๐ คน มีมหาภิกษุสี่ปเถร
เจ้าเป็นประธาน พายนอกมือชาตลัทธิครุแล ตั้งอัญชนะสกราช ๑๔๘ ตัวนั้นเสีย ตั้งสกราช
ใหม่ ตัว ๑ ไพ ลำดับมาได้ ๑๐๐ ปี ถึงเช่นพระญาภาสโลกแลมหาอัสนเถรเจ้า มีอรหันตา
๗๐๐ คน สังคายนาอันมีเป็นถ้วน ๒ ลำดับมาได้ร้อย ๑๘ ปี ถึงพระญาอโศกธัมมราชา
แลมหาโมคคัลลีเถรเจ้ากับอรหันตาพันคน กะทำสังคายนาเป็นถ้วน ๓ สกราชได้ ๒๓๘ ตัว
ลำดับมาได้ ๒๐๐ ปี สกราชได้ ๔๓๘ ตัว^๒ นางจามเทวีเกิด สกราช ๔๔๖ ก่อเวียงละพูน
สกราช ๔๔๘ ตัว นางจามเทวีถูกแต่เมืองละโว้ขึ้นมามีเมืองละพูน มหันตยสแลอินทวรส
ทั้งสองที่น้องเกิดป็นนี้ จามเทวีกินเมืองละพูนได้ ๕๓ ปี อายุ ๔๒ ตาย สกราชได้
๔๕๐ มหันตยสกินเมืองแทนด้วยลำดับมา สกราชได้ ๔๖๐ ตัวพระญาพันธุมัตติธัมมิกราชา
เมืองฉิงกาตั้งสกราช ๔๖๐ นั้นเสีย แล้วตั้งสกราชใหม่ตัว ๑ ไพ ลำดับมาได้ ๓๔๓ พระญา
อาศิธย์เป็นพระญาขึ้นเมืองศรีบุญชัยได้ ๓ ปี ก่อพระเจดีย์ะหลวงละพูน สกราชได้ ๔๐๖
ตัว แต่พระเจ้าเรานิพพานมาแล ลำดับพันธุมัตติธรรมา ๖๒๒ พระญาตรีจักขุนทรุทธธัม-
มิกราชาเป็นไทยในชัยบุรีป ตั้งสกราช ๖๒๒ นั้นเสียในปีกเส็ด แล้วตั้งสกราชใหม่ตัว ๑
ไพ ในปีกัตได้ วันนั้นแล

ในขณะยามนั้น อานุทธธัมมิกราชาคนนั้น เรียกหาอัมมา กระสัตร^๓ แลท้าวพระญา
ในลกขัณฐบุรีปทั้งมวล เชื้อเข้ามาพร้อมในราชสำนักแห่งตน ดังท้าวพระญา มหากระสัตร
เมืองอื่นก็เข้าไพรพร้อมเสียง หันตังเมืองล้านนาไท ไทไฟจักไพรพร้อมได้ เหตุว่าปมีมหา-
กระสัตร เมื่อนั้น อานุทธธัมมิกราชาจึงขอกับด้วยอินทาทิราชาเจ้าว่า ขออินทาทิราชาเจ้า
เป็นที่เอาใจใส่ เมืองล้านนาไทอันเป็นที่ตั้งพระพุทธศาสนาแล หากกระสัตราทิราชาคนเป็น
เจ้า เบนไพรได้แต่ ว่าอันฉันนี้ อินทาทิราชาเจ้าก็รับเอาคำว่า ดีดีนัก เราดีหากจักเอา
ใจใส่จะแล ว่าอัน แล้วอินทาทิราชาดีพิชจวนาหา ที่นั้นยังเทวบุตรตนหนึ่งชื่อลวจังกรเทวบุตร
อันมีบุญสมพารหากได้กัศคาริการามาก อยู่เสวยทิพเสิมปัตติในชั้นฟ้าดาวดึงสา มีอายุหาก
จักเลี้ยงทั้งอัน พระญาอินทาทิเข้าไพรสู่สำนักเทวบุตรคนนั้น แล้วคึกส่าวว่า มาวิส ตูราเจ้า

^๑ ในธรรมบทเรียกกษัตริย์องค์นี้ว่า วิชุกกะ

^๒ ฉบับหลัก เป็น ปีสี่ ส่วนฉบับ จศ.๑๒๘๘ ไม่มีคำใดไพตำแหน่งนี้

^๓ ฉบับฉบับใช้ทั้ง กระสัตร กระสัตร แต่ปรับตามแนวของคำ กระสัตรวิธราช

[illegible][illegible][illegible]

⁷ Although most, or even the overwhelming majority, of the people who are being vaccinated are not health-care workers.

* Available to subscribers only; request to the publisher.

* Address all correspondence to the author.

2. *Explain the relationship between the two variables.*

© 2000 Blackwell Science Ltd
Journal of Internal Medicine 247: 361–368

^a *Staphylococcus aureus* ATCC 29222.

ยังมีในวัน ๑ ราชบุตรทั้ง ๓ ขวนกันไฟแล้วหาปูยังห่วย ราชบุตรทั้ง ๓ หันรอยปู 1 ตัว ๑ โหย่หนักส่องไฟตามห้วยนั้น ราชบุตรทั้ง ๓ ไฟตามรอยปูถึงที่สุดแห่งคอย อัน ๑ หันรอยปูเข้าไฟในที่นั้น ราชบุตรจากันว่า เราจักพิจารณาเอาปูตัวนี้หือได้เหอะ จักเมื่อถวายแก่พ่อเราเหอะ เท่าว่าปูตัวนี้โหย่มีกำลังแรงนัก หลอนแค้นแผลวไฟหล่าน้ำเสีย บ่ได้มันซา เจ้าลาวเกลาซ่งเอานางไฟกลางไว้พายพด้น้ำแล้วถือศ้อนไว้กำ ตันว่าปูตัวนี้ต้องไฟถูกนางเจ้าแท้ จ่งเอาค้อนขวานเอาปูตัวนี้หือได้เหอะ ลาวเกลาผู้น้องซ้อยก็เอานางไฟกลางพายหล่าน้ำ ถือศ้อนอยู่เฝ้าห้วยนางตาขนาบปูหันแล เมื่อนั้น ราชบุตรอันเป็นพี่ทั้ง ๒ ก็พูด รูปนั้นคือตันเข้าพื้นผาอันโหย่ไฟ รุดบ่ได้ จ่งเอาหรีนก้อน ๑ คัดเสีย แล้วตีพากันหนี บ่บอกแก่ลาวเกลาผู้น้องแล ลาวเกลาอยู่เฝ้าห้วยนางต่อเจ้าพระวันตง ลาวเกลาเรื่องเรือกหาพี่ทั้ง ๒ ว่า ไต่ ว่าไปไต่ ว่าอัน คือไต่อันเสียงแห่งคนก่อห้วย ไต่อันเหมือนว่าไปไต่ เหมือนพี่ทั้ง ๒ เรื่องตอบนั้น คือเฝ้านางต่อเจ้าพระวันตง บุคิ่บ่ออกมาถูกนางจิ่งขึ้นไฟหา พี่ทั้ง ๒ คืบพันไทรนสักคน เท่าพันเอามาทับรูปไว้ ลาวเกลาเคียดนัก ว่าไรจ่มว่า พี่น้องกันขวนกันมาหากัน ขาทั้งสองก็จุกอยู่เฝ้านางอยู่ ได้คืบบ่บอก บ่ได้คืบบ่บอกพ้อลิกฝ่ายละจูเดียวณินั่นหนอ

ลาวเกลาผู้น้องซ้อยก็เมื่อให้พระญาติคนพ้อ ตามตั้งพี่ทั้ง ๒ หากกะท่าแก่คนนั้น ชูประการ แล้วจึงให้พ้อคนว่า ขูชาทั้ง ๓ พี่น้องจักอยู่ร่วมกันบ่ได้ ขอพ้อเป็นเจ้าจ่งปลุกแปลง ขูชาทั้งหลายหือไฟเป็นขุนเป็นนายดูแลคนแลแห่งเหอะ ว่าอัน เมื่อนั้น พระญาลาวจงคือว่าลาวจิงกราจะตนเป็นพ้อจิ่งว่า ขูพ้อหากจักปลุกแปลงแก่สุ ขะแล ว่าอัน แล้วพระญาติคนพ้อจิ่งหือล้างบ้านอัน ๑ กว้างขวางนัก หือลูกผู้พี่ชื่อว่าลาวครอบอยู่ ได้ชื่อว่าบ้านถ้ำ ต่อเจ้าบัดนี้แล

พ้อยล้างบ้านอัน ๑ หือผู้กลางชื่อลาวช้างอยู่ ได้ชื่อว่าบ้านคา พระญาติคนพ้อข้าหือล้างบ้านอัน ๑ ที่ใกล้มาเสา กว้างขวางควรสนุกถูกเนื้อเหิงใจนัก หือลูกผู้พี่แห่งตนคือลาวเกลาแก้วมาเมือง ผู้เป็นน้องซ้อยอยู่ ได้ชื่อว่าบ้านผาเสาคือต่อเจ้าบัดนี้แล พระญาติคนพ้อค้แบ่งเข้าของเงินค่าช้าง มสัตว์ 2 ขาคันไพรไฟแก่ลูกคนทั้ง ๓ เสนอขึ้นชูประการ คุ่มบ้านทั้งมวลคี้มีมาในเมืองเชียงลาว ที่นั้นแล

พระญาลาวจง คือว่าลาวจิงกราจะ เสว็ราชสัมบัคคิ เป็นอันข่มเอนเป็นสุขแก่ปักษานราษฎรบ้านเมืองมากนัก มีอายุได้ ๑๒๐ ปี คีจุดดีใหญ่ปรโลกพายหน้า ในปีปีเบิกเส็ดอนุรุทธศกราชได้ ๑๒๐ ตัว สาสนาได้ ๑๓๐๒ พระวัสสา เป็นเช่นราชวงศ์ ๑ ก่อนแล

ถันนั้น ลาวเกลาแก้วมาเมืองผู้น้องซ้อย อายุได้ ๔๔ ปี เป็นพระญาติคนพ้อได้ ๔๔ ปี อายุได้ ๘๘ ไฟสุปรโลกพายหน้า ได้ ๒ เช่นราชวงศ์ก่อนแล ราชบุตรอันเป็นพี่ทั้ง ๓ คือลาวครอบ ลาวช้าง บ่ได้เป็นพระญาติคนพ้อ เท่าได้เป็นขุนต่างประเทศ มีลูกหลานสืบกันไฟตามกระตุลแห่งเขาเจ้าไฟหันแล บ่มาสมกับด้วยราชวงศ์แล

ส่วนพระญาลาวเกลาผู้มีลูกชาย ๑ ชื่อลาวเสา อายุได้ ๓๕ ได้กินเมืองแทนพ้อได้ ๓๕ ปี อายุได้ ๘๕ ปี ไฟสุปรโลก ๓ เช่นราชวงศ์แล ๙

¹ ใช้ตามฉบับ จศ.๑๓๘๔ ฉบับหลัก เป็น รูป

² หมายถึง ไม้ แต่ฉบับหลักและเอกสารมีใช้ตอบทานใช้ มสัตว์ โดยสน้าเสมอ

ลูกสาวเสาชื่อลาวตั้ง อายุได้ ๓๗ ปี กินเมืองแทนพ่อได้ ๒๖ ปี อายุ ๖๑ ปี โห่สู่
ปรโลก ได้ ๔ ขั้วราชวงศ์แล ฯ

ลูกสาวตั้งชื่อลาวกม อายุได้ ๓๗ ปี กินเมืองแทนพ่อได้ ๑๘ ปี อายุได้ ๕๕ โห่สู่
ปรโลก ๕ เช่นราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวกมชื่อลาวแหลว อายุได้ ๔๐ ปี ได้เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๑๖ ปี อายุ ได้ ๕๖
โห่สู่ปรโลก ๖ ขั้วราชวงศ์แล ฯ

ลูกสาวแหลวชื่อลาวกับ อายุได้ ๓๔ ปี กินเมืองแทนได้ ๑๕ ปี อายุได้ ๕๔ ปี
โห่สู่ปรโลก ๗ ขั้วราชวงศ์แล ฯ

ลูกสาวกับชื่อลาวกิน อายุได้ ๔๕ ปี เป็นพระญาแทนได้ ๑๗ ปี อายุได้ ๖๒ ปี
โห่สู่ปรโลก ๘ ขั้วราชวงศ์แล ฯ

ลูกสาวกินชื่อลาวเครียงอายุได้ ๓๗ ปี กินเมืองแทน เจ้าตนนี้ใจกว้างขวางนัก
แต่งบ้านแปลงเมืองฉลาดนัก มีวัน ๑ เจ้าโพนแก้วดูประเทศบ้านเมืองป่าอางทั้งหลาย หัน
ไม้ตรีตัน ๑ เมื่อทงมาดั่งลาวเงิน มีบ้านยางเลี้ยว บ้านอันนั้นมีที่ใกล้น้ำแม่ ละว้า 1
บัดนี้เรียกว่าแม่สายแล บ้านที่นั้นเป็นที่จำเริญใจนัก จึงถือสร้างเวียงตั้งบ้านเมืองที่นั้น เอา
นิมิตต์ไม้ตรีเมื่อทงเงินดั่งอยู่กลาง ยางเงินว่าอัน คีว่าน 2 เจ้าสุเป็นพระญาได้ ๒๖ ปี
อายุได้ ๖๓ โห่สู่ปรโลก ๙ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวเครียงชื่อว่าลาวกิน ลาวครัว ก็ว่า อายุ ๑๖ ปี เป็นพระญาแทน ๒๐ ปี อายุ
ได้ ๕๖ ปี โห่สู่ปรโลก ๑๐ ขั้วราชวงศ์

ลูกสาวครัวชื่อลาวทึง อายุได้ ๒๑ ปี เป็นพระญาแทนได้ ๑๕ ปี อายุ ๓๖ ปี โห่สู่
ปรโลกแล ๑๑ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวทึงชื่อลาวเทิง อายุ ๑๗ ปี เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๒๐ ปี อายุ ๕๗ โห่สู่
ปรโลก ๑๒ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวเทิงชื่อลาวคน อายุได้ ๓๔ ปี เป็นพระญาแทนได้ ๑๗ ปี อายุได้ ๕๖ ปี
โห่สู่ปรโลก ๑๓ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวคนชื่อลาวโถม มีบุรณามัก อายุได้ ๓๓ ปี เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๒๑ ปี
อายุได้ ๕๑ โห่สู่ปรโลก ๑๔ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวโถมชื่อลาวกวัก อายุ ๓๒ ปี กินเมืองแทนพ่อได้ ๒๗ ปี อายุได้ ๕๙ โห่สู่
ปรโลก ๑๕ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวกวักชื่อลาวกวิน อายุ ๕๓ ปี เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๑๕ ปี อายุ ๕๘ โห่สู่
ปรโลกแล ๑๖ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวกวินชื่อลาวจง อายุ ๔๓ ปี เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๑๖ ปี อายุ ๕๘ ปี
โห่สู่ปรโลก ๑๗ ขั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกสาวจงมีสองตน ผู้พี่ชื่อลาวขึ้น ผู้น้องชื่อจอมหาเวียง ผู้นี้อายุได้ ๓๘ ปี เป็น
พระญาแทนพ่อได้ ๑๘ ปี อายุได้ ๕๕ โห่สู่ปรโลก ๑๘ เช่นราชวงศ์

1 ชื่อแม่เจ้าได้ หากอักษร "ฮ" เป็นเลขในธรรม ก็อาจอ่านเป็น มหารว ก็ได้

2 ชื่อความในคำฉบับทุกฉบับตรงกัน แต่เห็นเจ้าน่าจะกลาเทศียน

ถูกจอมผาเรืองซื้อขุนเจือง อายุได้ ๓๗ เป็นพระญาแทนพ่อ พระญาเจืองมีลูกผู้ ๓ ชื่อขุนเงินเรือง ก่อน หันแล

พันตั้งลาวขึ้น พี่เจ้าพระญาจอมผาเรืองแลเป็นลุงเจ้าพระญาเจืองนั้น มีลูกยิงผู้ ๓ ชื่อนางอัวคำคอนเมือง ขึ้นใหญ่เป็นสาว มีรูปงามล้วนถ้วนด้วยอิตถิลักษณะทั้งมวล ครรแสง แลแก่ตา ภาษาปรากฏไพเราะ ^๑ หนึ่งเมืองพระกัน คือเมืองแก้ว ว่ายังมีลูกสาว พระญาลาว ผู้ ๑ ^๒ งามไถ่กว่ากัน พระญาแก้วชื่อ บาวกวา ^๓ ฐู ขวาว ^๔ คือใช้ปัญหาการของผาผาถวาย หมายถึงนาง ๒ ที่ ๓ ก็ขุนลาวขึ้นที่เจ้าจอมผาเรืองผู้เป็นพ่อนางคืบหือ พระญาแก้วคือเอาริพล มาบวกนัก ^๕ ว่าจักรบเอานางอัวคำคอนเมือง เมื่อโน้ ขุนลาวขึ้นคือหือโหบอก เจ้าพระญาเจืองหลานตนว่า ปัดนี้ ท้าวกวาเจ้าเมืองแก้วจักมารบเอานางอัวคำคอนเมือง ว่าอันนา หลานเราเจ้าพระญาเจือง เป็นท้าวหนักพระญาใหญ่ปานนี้ เข้าหือมาตุตวรเรา ฉันทจักเอาท้าวกวาได้ ตีบกว่าหลานคุณแล

เมื่อโน้ เจ้าพระญาเจืองเที่ยวคนัก จึงรับเอาริพลมากนักออกต้อนรับท้าวกวา เจ้าเมืองแก้ว เจ้าพระญาเจืองได้รัยชนะก็ได้เข้าท้าวกวาตาย เจ้าพระญาเจืองคิดละเมืองไว้แก่ลูกคนผู้ชื่อลาวเงินบุญเรือง แลส่งคนผู้ชื่อลาวขึ้นพ่อนางอัวคำคอนเมืองนั้น เพื่ออยู่รักษาเมือง ส่วนเจ้าพระญาเจืองก็เอาริพลมากนักไปประญเอาเมืองแก้ว ได้แล้วขึ้นอยู่โรงหลวง ท้าวกวา ยังมีลูกสาวท้าวกวาผู้ ๑ ชื่อนางอัวแก้ว มีรูปโฉมงามนัก เจ้าพระญาเจืองก็เอาเป็นเมียอยู่ใน เมืองแก้วที่โน้ กระทำชาวเมืองหือเข้าอำนาจแห่งตน คืออยู่เสวยเมืองที่โน้ เป็นอัน ภาษาปรากฏ ^๖ ไผ่มากนัก

ท้าวพระญาทั้งหลายอยู่ทิศละต่าง ๆ ฐูขวาวว่า พระญาลาวเจืองมีเดชอาญาจะแก้ว หานฉลาตองอาจนัก รบพระญาแก้วชนะแล้ว ได้มาเป็นพระญาในเมืองแก้ว ท้าวพระญาทั้งหลายมีพระญาหรือคนชื่อ เจ้าผู้มหัสสาภิมาน ^๖ เป็นประธาน ที่มาชุมนุมยังพุดเกิด อันมีในเขตต์แดนเมืองแก้วคือเมืองหรือพระกัน พุดเกิดที่โน้ราบเพียงกว้างขวางได้ ๑๒๐๐ วา ท้าวพระญาทั้งหลายก็หือแปลงตำแหน่งคุมขามเดิมพุดเกิดทั้งมวล แล้วยึดตั้งปราสาทท่ากลาง พุดเกิดสูง ๑๓๕ วา กว้าง ๔๕ วา มีเสดณัดต์ ๔๗๐ ลาง อ่างคำใส่น้ำอบน้ำหอมสูง ๓ สอก กว้าง ๖ สอก หนักด้าน ๔ แสนคำ เป็นอ่างอาบเจ้าพระญาเจือง แล้วยึดสรงเกสด้วยตั้งซ์ เกี่ยวด้วยคำ ๗๗๐ ลูก ตั้งซ์อันเป็นหักชิงนาวิฏญ์มากกว่าร้อยลูก พร้อมกันหนดหือ เจ้าพระญาเจืองนั่งเหนือกองแก้ว ๗ ประการ สติศธี่สำราญปราสาทราชมนเทียร มีนางทั้งหลาย ๔ แสน ๔ หมื่น มีนางอมราเทวี อันพามาแต่เมืองลาวไพ กับนางอัวแก้วลูกพระญาแก้วเป็นประธานหากแวดล้อมเป็นปวิวาร ก็มีแล

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับแก้ก เป็นพระญาอัวเมวชน ๑ และคำหวัด ในที่นี้หมายถึง หือ ที่เป็นกลุ่มชน

^๒ ที่ปรากฏในจุดอื่น ๆ รวมทั้งในฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ท้าวกวา

^๓ หมายถึง ชาว แต่คนเขียน ชั่วว บ้างแต่โดยครั้ง จึงใช้ ขวาว โดยตลอด

^๔ ใช้ตามฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ริพลมากนัก

^๕ ปรับตามศิลาจารึกวัดช้างค้ำ จ.น่าน ฉบับแก้กเป็น ลือฉาวปรากฏ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ลือฉาวปรากฏ

^๖ ตำนานพื้นเมืองสิบสองพื่นนา เรียกว่า เจ้าโพธิ์ญาณ

ท้าวพระญาทั้งหลายมีพระญาหรือลุ่มฟ้าเพาภิมานเป็นประธาน ก็พร้อมกันแปลงลาย
จุ่มลายเจือไว้กับเจ้าพระญาเจืองหันแล กระคำราชาภิเศกเจ้าพระญาเจืองเป็นเอกราชใน
เมืองแก้ว ในปีถัดปี เดือน ๔ ออก ๔ คำ วัน ๓ ยามกลองงาย สกรวช ๔๔๖¹

เจ้าอุปฮาดราญใน ปราสาทได้ ๗ วัน แล้วตีมาสู่โรงหลวงมีท้าวพระญาทั้งหลายหาก
แวดล้อมเป็นปรีวาร มีพระญาหรือลุ่มฟ้าเพาภิมานเป็นประธานกับทั้งเสนาโยธาประมาณ ๑๑
โกฏิ ปลาด ๖ ล้าน ๖ แสน ๖ หมื่น ๔ พันคนก็มีแล เจ้าพระญาเจืองก็ประทานรางวัลเลี้ยง
ศุท้าวพระญาเสนาอามาจวิพลทั้งหลาย ก็อ้อมด้วยเจ้าด้วยเสด็จขึ้นปลาดอาหารมากนัก²
จนนานได้ ๕ เดือน แล้วเจ้าก็ส่งหื้อเจ้าพระญาทั้งหลายเมื่อหาบ้านหาเมืองแห่งเขา หันแล

อุปฮาดเท่าใด นางอุปแก้วลูกพระญาแก้วนั้นก็ทรงศัพพะเทมลิบเดือนบวรมงคล ก็
ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ มีรูปโฉมงามนัก เจ้าพระญาเจืองก็ใส่ชื่อลูกตนว่าเจ้าผาเรืองแม่คำชา
หันแล เจ้าพระญาเจืองอยู่ในเมืองพระกันนานได้ ๓ ปีก็ปลาย ๔ เดือน เจ้าก็หื้อพระญาหรือ
เจ้าลุ่มฟ้าเพาภิมานแปลงลายจุ่มลายเจือหื้อแก่คน แล้วเจ้าก็พานางอมราเทวีกับปรีวาร
พร้อมพล³ เจ้าก็แล้ลมลายจุ่มลายเจือมาหื้อแก่ลูกคนผู้ชื่อว่าลาวเงินเรือง หื้ออุปเป็นพระญา
ในเมืองยางเงินเชียงลาวหันแล เจ้าก็เหมือนลูกตนทั้งสองคือเจ้าเงินเรืองกับนางเฮ้อยไผ⁴
ผู้เป็นน้องหื้ออุปกับตัวนางอมราเทวีหันแล ส่วนคนเจ้าพระญาเจืองก็คืนเมื่อเมืองแก้วได้
๑๔ ปี ข้าได้ลูกกับนางอุปแก้ว ๒ ชาย ผู้พี่ชื่อคำหวา ผู้น้องชื่อท้าวชุมแสง หันแล อุปฮาด
เท่าใด เจ้าพระญาเจืองวางเมืองไว้แก่ท้าวผาเรืองผู้เป็นลูกฮ้ายแห่งตน แต่งแปลงหื้อลูก
ผู้กลางชื่อคำหวา โผเป็นพระญาในเมืองขวาล้านช้าง หื้อลูกผู้ช้อยชื่อท้าวชุมแสงโผเป็น
พระญาในเมืองนันทบุรี คือว่าเมืองน่าน หันแล

เจ้าพระญาเจืองคนนั้นมีเชษฐาธิมากนัก เท่าว่าบั้นไฟได้สิ่งเดียวแล ท้าวก็บังเกิด
มานะเหตุแก้วหานักกระโจ้วว่าดูเวนเมืองหื้อแก่ลูกศุท้าวจอมผาเรืองแม่คำชาแล้วนั้น
ก็อุจิกเอาวิพลแห่งศุโผเข้าเมืองแก้วแมนตาพอกชอกฟ้าคาฮัน⁵ ๕ ชะแล ว่าอันแล้วคือกโผหื้อ
พระญาแก้วแมนตาพอกชอกฟ้าคาฮันก็เอาวิพลอันมากนัก ออกมาแปลงชีวหรินข้ามแม่น้ำ
ใหญ่ ออกมารบพระญาเจืองหันแล

เมื่อนั้น พระญาเจืองหันวิพลแก้วแมนมากนัก ขุนเจืองบ่เคียดหื้อข้าเล็กก็จึงชี้ข้างแก้ว
ตัวหานสุธาสันตึก ท้าวจึงรีบแก้เสื้อส่งหื้อคนใช้เอาคินมาหื้อแก่นางอมราเทวีถึงเมือง
เชียงลาวเงินยางไว้มากสิ้น กับหื้อบอกลูกตนชื่อเจ้าชุมเงินเรือง⁶ หื้อรู้ นางอมราเทวีก็รับ
เอาเสื้อเจ้าพระญาเจืองผ้ารักแห่งตนหอบกับบอก แล้วจึงบอกกล่าวเหตุต่างหื้อแก่คนใช้ ว่า
ดูบ้านหันเหตุต่างดังนี้ ก็หรรทุกเรือน⁷ เห็นคนต่าง เป็นควายหลายตัวเกลาชนชอกวิว

¹ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น มีควานสี และไม้กกกปี จ.ศ.

² ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เข้าปลาดอาหารมากนัก

³ ความในต้นฉบับต่าง ๆ น่าจะคลาดเคลื่อน เพราะไม่บอกว่าพากันไปที่ไหน

⁴ ฉบับ ๑๔ ราชวงศ์ เป็ญ นางเฮ้อยไผ

⁵ ที่จุดนี้ ในต้นฉบับหลักเป็น เวณตวตอก แต่ที่อื่นและฉบับอื่นเป็น แมนตวตอก

⁶ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าชุมเงิน

⁷ ปรับใช้ตามฉบับวัดพระหลวง ฉบับหลัก เป็น ก็หรรทุก ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ก็หรรทุก

ด้วยลายงามเด่นต่างกายเป็นดินแดนสี่แควก่อนมา¹ ชายคากลายเป็นต่อแดนป็นเค็ด
เค็ดเข้าในมอ² ๒แปลง ๖ ฝนท่าหลวงตกไหลหลังปเหือนไปถึงได้ชาววัน เริ่มทำ
ขอบนาเก็ถ่อนค้ำน พุดออยุดทั้งคาลาคลา ก่อนหรีนผากลายเป็นเรือก ขึ้นคูกเคือกโหมมา
เื่อมิตดา คือการวางผ่านเข้าบ้าน กบเขียดอวากันเข้าเมือง ปลิงคำตัวเท่าเรือออกแอ่ว
เพ็ดน กั้งเกลือกเดินตามบก เลือโคร่งหกเข้าโขงใหญ่ ไข่ลูกเคียวมีลูก ๒ ตัว บัดนี้
สุมาบอกรว่าวเหมือนดาง รอยพระญาเข้าบ่เพอหนีเลกิ ขึ้นรีข้างแก้วตัวใหญ่ขางพล รอย
ดกหล่มเลียบแก่ท่นชะวือ เราถ่าฟ้งเมื่อเดือน ๔ ลูกจิกส้มผ้อารักขีไทย หือโพตามได้รักษา
พระญาเจ้าตนเป็นผัวรักแห่งคุชะแล

ยามนั้น ผุงแกวแลมมตาทอกเอาวิพลตั้งหน้าอยู่ถ่าศารบขุนเจือง ขุนเจืองยกวิพล
เข้าทบ ผุงแกวแลมเอาวิพลเข้าคุม³ หลบเอาพระญาเจืองเข้าตายที่ชัวหรีน⁴ พระญาเจือง
ตายที่นั่น วิพลขุนเจืองมีตัวคือ ๕ ล้าน เข้า คุม⁵ เอาซากพระญาเจืองได้แล้วเอาใส่ข้าง
แก้วออกมาเมือง เอาคราบเจ้ามาส่งสการยังเมืองเงินยาง วันนั้นแล

ขุนเจืองอายุได้ ๓๖ ได้เป็นพระญาปราบ ๒ เมือง⁶ ๖ เมืองเงินยาง ๒๕ ปถิ อยู่
เมืองแกวพระกัน ๓๗ ปถิ อายุได้ ๗๗ โฬสู่ปรโลก ๓๔ ชั้วราชวงศ์แล ฯ

ลูกขุนเจืองชื่อลาวเงินเรือง อายุ ๓๓ ปถิ เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๒๖ ปถิ อายุได้ ๕๔
โฬสู่ปรโลก ๒๐ ชั้วราชวงศ์แล ฯ

ลูกลาวเงินเรือง⁷ ชื่อลาวขึ้น อายุ ๔๑ ปถิ เป็นพระญาได้ ๒๑ ปถิ อายุได้ ๖๒ ปถิ
โฬสู่ปรโลก ๒๑ ชั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกลาวขึ้นชื่อลาวมิง อายุ ๒๕ ปถิ เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๒๑ ปถิ อายุ ๔๖ ปถิ โฬสู่
ปรโลก ๒๒ ชั้วราชวงศ์ ฯ

ลูกขุนมิงชื่อขุนเมิง อายุ ๓๕ ปถิ เป็นพระญาแทนพ่อได้ ๒๕ ปถิ อายุ ๖๐ ปถิ สู่
ปรโลก ๒๓ ชั้วราชวงศ์แล ฯ

ลาวเมิงมีลูกชายผู้ ๑ มีรูปโฉมอันมากนักลูกลาวเมิง เจ้าลาวเมิงผู้พ่อจึงมีปัดณาการ
โทษขอเอาลูกสาวท้าวรุ่งแก่นชาอผู้กินเมืองเชียงรุ่ง ชื่อนางฮัวมิงจอมเมือง ทรงรูปโฉม
โฉมพริ้งผ่องอันงาม เพื่อจักเอามาเป็นบิณฑาแห่งเจ้าลาวเมิง หั้นแล

ท้าวรุ่งแก่นชาอผู้มีใจยินดี จึงเบิกชื่อลูกสาวน่ห่งคนว่านางเทพพระคำขร่าย แล้วก็
แต่งเข้าขอเงินค่า เคื่องจ่าอสังการ ข้ายิ่งข้ายาย ถ่มหือแก่ลูกตน มาเป็นเมียแห่งเจ้า
ลาวเมิงหั้นแล เจ้าลาวเมิงอายุ ๓๕ เป็นพระญาแทนพ่อ กระทำนางท้าวเทพพระคำขร่ายเป็น
อัครมเหสีเทวี เป็นใหญ่แก่นางทั้งหลาย ๕๐๐ คน

¹ ฉบับหลักและฉบับ จศ.๑๓๘๘ ว่าสี่แควแดนสี่แควก่อนมา ฉบับวัดพระหลวงว่า สี่แควแดนสี่แคว ก่อนมา

² ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น มอ

^{3,5} ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น คุม

⁴ ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ. ๑๓๘๘ ตรงกัน แต่ฉบับวัดพระหลวง เป็น หัวชัวหรีน

⁶ ใช้ลาวมาจากฉบับ จศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น ปราบเมือง

⁷ ทุกฉบับตรงกัน เป็น ลูกพระญาเงินเรือง

อยู่บนานเท่าใด ยังมีในวัน ๑ เป็นวันเดือน ๘ เพง ในรัชติงยามจักโกสัรุ่ง นางเทวี หันนิมิตวสัน 1 ว่า ตนนอนอยู่เหนืออาสนาอันมีศรีสวัสดิ์ เห็นดาวประกาย 2 ชาติแต่ อากาสลงมาหนทักซิดทิสระเข้าปากนาง นางกลืนลงท้องขึ้นชุ่มเสณนิก นางก็สะดุ้งตื่น รุ่งเช้า นางจึงไปไหว้พระญาติตามตั้งนางหันนิมิตวสันสู่ประการ พระญาติหาหมอผู้รู้ทวย นิมิตรผ่านมาถาม หมอก็ทวายเป็นมังคละคีนิก นางเทวีจักทรงคัพพะมีลูกชาย ผู้ประเลง จักได้ปราบบ้านเมืองหนทักซิดทิสระรวบรวมเอาถึงสมุทท์เป็นแดนมีหินชะแล 3

เมื่อนั้น นางพระญาติดีดีหื้อของรางวัลแก่หมอมามากนัก นางพระญาติรักษาคัพพะ แห่งตน 4 ได้ ๓๐ เดือน บอรวาณแล้วคัพพะสุดได้ลูกชายผู้ประเลง เกิดมาด้วยสวัสดิ์ในปถิ เป็กเกิด ตำนาน ๑ ว่าปถิเกิดได้ 5 เดือนเจียง แรม ๘ ค่ำ วันอาทิตย์ยามพาสรุ่ง ฤกษ์ ๘ ตัวชื่อปุณณะ สกราชอนุรุทธะคือจุฬศรราชได้ ๖๐๑ ตัวหันแล ในเมื่อราชกุมารเกิดมาได้เดือน ๑ พระญาติลาวเมงตนพ่อที่ใช้ไปนอกท้าวรุ่งแก่่นชาย อันเป็นพ่อเมียหื้อรู้ว่าหลานเกิดมา หันแล ท้าวรุ่งก็มาด้วยปววารแห่งตนอันมากนัก เจ้าพระญาติลาวเมง คั้นว่าท้าวรุ่งแก่่นชาย มาถึงแล้ว คีป่าวเสนาอามาจจมนครินครวาลีทั้งหลาย ทว้อมเพียงกันกะทำมังคละสู่เข้า ทุนขวัน ราชกุมารด้วยเครื่องหลอนเดือน เพื่อหื้อราชกุมารมีศรีทิดาอายุยืนยาว พระญาติ ลาวเมงแลท้าวรุ่งแก่่นชายอันเป็นปู่ตายาย ทว้อมกันใส่ชื่อราชบุตรว่า เจ้ามังราย หื้อฟัด ชื่อพ่อว่าเมง ชื่อปู่ว่ารุ่ง หื้อถูกว่าลูกท้าวเมงหลานท้าวรุ่ง จึงว่า มังราย ลูกนางท้าว เทพพะคำขว่ายเจียงรุ่ง หื้อฟัดทั้งชื่อ พ่อแม่ปู่ตา 6 หันแล ท้าวรุ่งแก่่นชาย คั้นว่ากะทำ มังคละแก่หลานตนแล้ว คีเมื่อสู่เมืองแห่งตนวันนั้นแล

เจ้าลาวเมงอายุ ๑๕ ปถิ เป็นพระญาติแทนพ่อได้ ๔๐ ปถิ อายุ ๓๕ โสฬสโลก ๒๔ ชั่วราชวงศ์ ๕

ส่วนเจ้าราชบุตรคนชื่อมังราย อายุได้ ๒๑ ปถิ ได้เป็นพระญาติแทนพ่อในปถิกัดเม็ค จุฬศรราชได้ ๖๓๑ ตัวในเมื่อเงินยางวันนั้นแล เจ้าพระญาติมังรายได้ถึงน้ามุทธาภิเสกแล้ว ท้าวได้ยินข่าว่าลาวว่า ท้าวพระญาติอันอยู่ประเทศที่จิมโกสัเมืองตนชิงกันด้วยไฟไฟที่ลินไธ นา ต่างคนต่างว่าหลานเป็นของตน ย่อมหื้อเป็นทุกข์แก่ปู้ชานราษฎรบ้านเมืองมากนัก ท้าวตระเนิงว่า บ้านเมืองอันใดมีผู้เป็นใหญ่หลายคน เป็นทุกข์แก่ไพร่โหมมากนัก อัน ๑ คีมีคำ สังกาแก่กันมากนัก ท้าวพระญาติทั้งหลายสูงนี้ แม่เขาเป็นเชื้อชาติแต่ปู่หม่อนคู เจ้าพระ ญาติลาวจึงการชะคี่ดี เชื่อเขานี้คิดพวยเจ้าลาวครอบครัวข้าง บิได้นำมุทธาภิเสกทอดหัวสักคน เท้าปู่เจ้าพระญาติลาวเกลาอันเป็นน้องเขาเจ้าลาวครอบครัวข้างนั้นคนเดียว ได้นำมุทธาภิ เสกเป็นพระญาติสืบปริมปรามาครอบครัวเอาถึงคูปัตนี้ อัน ๑ เครื่องราชภิเสก เป็นต้น

1 ปววารตามอักษรวิจิตรฉบับหลัก ในฉบับ จศ.๑๒๘๘ และในฉบับที่ทั่วไปใช้ นิมิตรกระสัน

2 ฉบับหลักและฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น พระภาย

3 ทัวไปนิยมอ่าน "หมิ่นชะแล"

4 เดิมตามฉบับ จศ.๑๒๘๘

5 ปถิเป็กเกิด ตรงกับ จ.ศ. ๖๐๐ และปถิเกิดได้ตรงกับ จ.ศ. ๖๐๑

6 ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ชื่อพ่อ (เห็นสมุดบรรทัดปูคาหันแล

ว่าดาบชัยพรอก^๑ แลมีดสรีกัฏชัย แก้วแสงอันอุดมนักเป็นของแต่เช่น(เจ้าสาวจงมา) คุตก็ได้
ทรงมาต่อเจ้าบัณฑูร์อื่น เขาฝูงเป็นพระญาติผู้ใกล้ชิด บิด้านามุทขาก็เสกตั้งคุตักคน ให้อ
ยจามานะต่อคุตนั้น คุวรุไพรบเอาเมืองเขากังหลายฝูงนี้แล

ว่าอันแล้วเจ้าพระญาติมังรายจึงเอาวิฬขามกล่าสกุสโยธา^๒ แห่งคนมากนักไฟประจวบ
ปล้นเอาเมือง ๑ มีฝ่ายใต้เมืองแห่งตน กะทำให้อยู่ไฟด้วยถ่านภาวระแห่งตน แล้วก็ตั้งหื้อ
ลูกขุนให้อยู่รักษา เมืองนั้นชื่อเมืองมอญ^๓ พายลุนคนทั้งหลายเรียกว่าเมืองมอญ ต่อบัณฑูร์แล
ถัดนั้น ท้าวไฟปล้นเอาเมือง ๑ บิดี เจ้าเมืองทากวัญนี้ เจ้าไฟไล่เอาได้ ข้าเสีย แล้วแต่ง
หื้อลูกขุนกินอยู่รักษา เมืองนั้นปรากฏชื่อเมืองไล่ ต่อเจ้าบัณฑูร์แล

ถัดนั้นท้าวไฟปล้นเอาเมือง ๑ ได้ยามตระหวั้นคำ แล้วแต่งหื้อลูกขุนกินแลรักษา
เมืองนั้นลวดได้ชื่อว่าเมืองเชียงคำ ต่อเจ้าบัณฑูร์แล ถัดนั้น ท้าวไฟปล้นเอาเมืองอื่น ๑ เขาอยู่
ในเวียงร้องว่า ตนข้าหากเป็นเชื้อปู่เจ้าลาวช้าง เขาก็แต่งบิณณาการออกต้อนรับเจ้ามังราย
ว่า ข้าแห่งเจ้าเหนือหัว ขอจงให้อภัยยชีวิตรักแก่ข้าทั้งหลายเถิด การสงครามมี ข้าขอ
เป็นหัวหน้าอาสาแก่เจ้าเหนือหัวชะแล ว่าอัน เจ้าพระญาติมังราย ว่าเพิงว่า เขาว่าเป็นเชื้อ
ชาติปู่เจ้าลาวช้าง ก็หากมีเก้ เขายังมีคำครพเฝ้าฯ คุตก็เพิงไว้เมืองนี้หื้อเขากิน หื้อเขา
เป็นข้าอาสาแก่คุตเถิด อัน ๑ คุตก็ได้ชัยชนะแก่เขาแล้ว ว่าอัน เมืองนั้นได้ชื่อชนะช้าง
พายลุนปรากฏว่า เมืองเชียงช้าง^๔ ต่อเจ้าบัณฑูร์แล คำย็นว่าเจ้าเหนือหัวก็เกิดแต่นั้นมาแล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาติมังราย จึงแต่งหื้อผู้กินเมืองเชียงช้างเป็นหัวหน้าไฟติดตาม ชาว
เมืองฝูงพ่ายหนีนั้น ถึงเมืองเก่าพ่อคนชื่อว่าเมืองรววทุเค็รอย^๕ หันบ้านที่นั้นควรสนุก
เพิงใจ จึงตั้งอยู่ที่นี่ ล้างหื้อเป็นเมืองแล้วจากันว่า เตารอยยามดี ไพรบไหนก็ได้ ฝูงสัตว์
ก็ได้บ่น้อย มากกว่าร้อยหลายพัน เมืองเวรคันที่นี้ จึงได้ชื่อว่าเตารอย ต่อเจ้าบัณฑูร์แล

เจ้ามังเกิดได้ลูกชายผู้ ๑ โนปลีเต่าเล็ก จุฬสกราชได้ ๖๒๔ ตัว อยู่บนานเท่าใด
ช้างมังคละเจ้ามังราย ปล้นเอาหัวคอยหนวันออก^๖ เจ้าไฟตามรอยช้าง หันประเทศที่ ๑
ช้างริมน้ำแม่กก มีม่อนตอยสูง สะเกิง^๗ งานนัก ท้าวจึงตระเนิงใจว่า เมื่อปู่กู เจ้าสาวจงล้าง
บ้านหื้อปู่กูเจ้าลาวเกล้าอยู่ ได้ย็นว่าเพิกคินคอยผาเลาวันนั้น เมื่อปู่กูเจ้าลาวเควียงล้าง เมือง
เวินยาง^๘ ก็จับคินคอยทั้งสาม คือ คอยทง คอยท่า คอยย่าเถาวันนั้นดังเก้ เหตุดังนี้ คุว
รุกระทำม่อนคอยหื้อเป็นสะคือเมือง คือท่ากลางเมือง คุวชะแล เจ้าพระญาติมังรายจึงล้าง
เวียงกวมคอยจอมทองหื้อมีท่ากลางเวียง ล้างโนปลีเต่าเล็ก สกราช ๖๒๔ ตัว ปรากฏชื่อว่า
เมืองเชียงรายหันแล ขุนเครื่องลูกชายเจ้ามังรายก็เกิดปลีเต่าเล็ก ปลีล้างเวียงเชียงรายนั้น

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๗๗ ฉบับวัดพระหลวง เป็น ความไชยเลทองแลมีดกัมิไชย ฉบับหลัก เป็น
ความไชยพรอก ซึ่งอาจอ่านเป็น ความไชยพรอก (ความชัยและพรอก หรือ ความชัยหรือ คือดาบชัยอันมีที่มาจาก
เขาชัยลือ ก็ได้)

^๒ ฉบับ จศ. ๑๒๗๗ เป็น สกุสเสมาโยธา

^๓ ฉบับ จศ. ๑๒๗๗ เป็น เมืองมอญ

^๔ ฉบับ จศ. ๑๒๗๗ เป็น เชียงเชียง

^๕ อาจอ่านเป็น รววทุเค็รอย ก็ได้

^๖ ใช้ตามฉบับ จศ. ๑๒๗๗ ฉบับหลักเป็น เก็บเอาหัวคอยหนวันออก

^๗ ทุกฉบับข้อความตรงกัน แต่ความหมายไม่ตรง

^๘ ความในหน้า ๘ เรียกชื่อเมืองนี้ว่า เมืองเวินยาง

อุณนั้นได้ ๓ ปีถึงปีถัดไป ๖๒๙ ตัว เจ้าติปังเกิดได้ลูกชายแถมผู้ ๑ ชื่อว่า เจ้าขุนธรรม¹ ๗ อุณนั้นได้ ๓ ปี ถึงปี ๖๓๐² เจ้ามังรายไทใหญ่เมืองฝางได้ปี ๑ ในปีที่เกิดได้ เจ้ามังรายเอาวิพลไพร่ส่งเอาเมืองมาแดงเชียงของอันลูกหลานลาวครอบ้าง³ นั้น 3 ผู้กินเมืองเชียงของชื่อว่าคำรอง ได้เมืองเชียงของแล้วแต่งลูกขุนผู้ ๑ กินเมือง แล้วคืนมาอยู่เมืองฝาง เลี้ยงดูเสนาอำมาจจ์แก้วหานมากนัก ท้าวได้ลูกชายแถมผู้ ๑ ได้ชื่อว่า เจ้าขุนเครือ⁴ ในปีที่เกิดได้ สกราชได้ ๖๓๑ ตัวนั้น อุณนั้นเจ้าขุนเครืออายุได้ ๖ ปี ถึงปีถัดไปเกิดอายุเจ้ามังรายได้ ๓๖ เอาวิพลไพร่ส่งเอา เมืองเซียง⁵ ผู้กินเมืองเซียงชื่อขุนรอง ได้เมืองแล้วแต่งลูกขุนกินเมืองแล้วเอาวิพลคืนมาอยู่เมืองฝาง เลี้ยงดูเสนาอำมาจจ์ ๓ วัน ๓ คืน แล้วตั้งเสวยราชสมบัติด้วยสวัสดิศุภฤกษ์สำเร็จ ไพร่ผู้คำ เจ้าขุนชายผู้อัน มีนต

เมื่อนั้น ชาวพ่อค้าเมืองหริภุญไชยค้าขายถึงเมืองฝางหลายชุมนัก เจ้ามังรายจึงหาพ่อค้ามาถามว่าเมืองหริภุญไชยที่อยู่มิใช่ อันสมริทธิรู้ว่าเป็นดินแดนใดพ่อค้าทั้งหลายไหวว่า เมืองหริภุญไชยที่อยู่มิใช่ อันสมริทธิด้วยเจ้าของมากนัก พ่อค้าทางบก ทางน้ำเที่ยวมาค้าในเมือง ทางน้ำก็ถึงเมืองไฮยาศีมาค้าถึง ยู่ท่าการค้าขาย ชาวเมืองก็สมริทธิเป็นคัมภักนักแล พระญาค้ามตามถามว่า พระญาเจ้าเมืองสุยังสมริทธิด้วยวิพล ช้างมลาย้าชำนตริสมบัติบ้านเมืองเป็นดังริอชา พ่อค้าทั้งหลายไหวว่า พระญาเจ้าในเมืองสุเข้าไ้ดิน สมริทธิด้วยช้างมลาย้าชำนมากนัก ควรสนุกบวรมาดด้วยสมบัติอยู่เมืองค้ำค้าย

พระญามังรายได้ยินว่าเมืองหริภุญไชยสมริทธินัก สดบังเกิดโลกจิตต์มักใคร่ได้มาเป็นเมืองตน จึงจากไปด้วยเสนาทั้งหลายว่า เราได้ยินข่าวว่าเมืองหริภุญไชยสมริทธิ ดินนักกว่าเมืองเราว่าอันนา ดินใดจักได้มาเป็นเมืองของเรา ก็อทานทั้งหลายพิจารณาดู เสนาทั้งหลายไหวพระญาว่า เมืองหริภุญไชยดินสมริทธิแท้แล ได้ยินว่ามีเทศวิทธิอาณภาวะศักดิ์สวาศร์นัก เพื่อว่ามหาธาตุพิพัญญเจ้าตั้งอยู่ในเวียงนั้น มีอารักข์ล้อมบ้านล้อมเมือง ขุนนางวิภาตนัก จักปองเอาผิงฉากชะแล เจ้าเหนือหัวจึงว่าเพิงดูเพือะ

เมื่อนั้น ยังมีขุนผู้ ๑ ชื่ออ้ายฟ้า พระญามังรายเลื่องหือเป็นนายหนังสือแลเก็บส่วยเขา ไปได้ถือยัดคำฉลาดอาจุจุอัน อ้ายฟ้าจึงไหวพระญาว่า เจ้าเหนือหัวใคร่ได้เมืองหริภุญไชยเป็นเมืองเจ้า ป่วยากแล พระญาว่า⁶ เหตุใดจึงว่าป่วยาก เมืองนั้นสมริทธิด้วยวิพลผู้แก้วผู้หานช่างวิพรธมมีมากนัก เป็นดินแดนท้าวป่วยากนั้นชา อ้ายฟ้าไหวพระญาว่า เราจักไพบเอาด้วยกำลังวิพลไธธาบ่พวนจักได้ เก้าว่าเราจักรบเอาด้วยปัญญาฤทธะ คือรียปองเอาด้วย เกโทบาย⁷ อันใดอัน ๑ ก็จึงจักได้ด้วยสวัสดิศุภฤกษ์แล พระญามังรายถามว่า

1 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าขุนธรรม

2 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ๖๓๐

3 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น อันเปรมลูกหลานลาวครอบ้างนั้น

4 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าขุนเครือ

5 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เมืองเซียง และเขียน เมืองเซียง ก็มี

6 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็นเครื่องหมายให้รู้ถึงความยากพรรค์ แต่ไม่มีวิชัยอันมากไปกว่านั้น

7 ฉบับหลักเป็น เกโทบาย ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เกอบาย

เจ้าฟ้าเพี้ย คำอันเมืองว่าจักให้ปองเอาด้วยอุบายนั้น จักกะทำฉันทไต่เล่า อ้ายฟ้าไหวว่า คำอันจักให้ปองนั้น เปนอันเล็กที่แลบ ไปควรรู้แลงในทีข่มขุม ทวรลำแดงแก่หมาหราชะเจ้าที่ สัตติจึงตีตาย

ถึงยามสงัด อ้ายฟ้าจึงเข้าเฝ้าพระญาแล้วไหวว่า คำอันข้าเจ้าจักให้ปองนั้น ฉันทนี้ ขอเจ้าเหนือหัวจึ่งว่าข้าเถานี้ผิดอาชญาเมืองไต่เอียงนี้เอง แล้วเจ้าเหนือหัวตรีแต่ลงลิ้นเลื่อนเอา ครุฑบครัวลูกเมียข้างมล้ำข้าคนเข้าของแห่งข้าเถานี้เสียเนียบเสีย แล้วจึ่งขับข้าเถานี้จาก เมือง เจ้าเหนือหัวเท่าที่เข้าของแต่เล็กน้อย กับคนพอลูปรากใช้สอยแต่สมควร แล้วข้าเจ้า จักหนีไพร่เพียงพระญายีบาไปยังเมืองหริภุญชัย แล้วข้าเถานี้จักลำแดงทุกชีโทษว่า ข้าเถานี้มีโทษ อันไต่เล็กเอียง เจ้าพระญามังรายทั้งคำส่อว่าข้าผิดอาชญา แล้วก็จัดเอาครุฑบครัวลูกเมีย เข้าของข้าคนแห่งข้าเสียแล้วขับข้าหนี ข้าจึงมาแจ้งสมการเจ้าเหนือหัวคนมีมหากรุณา แลรอบธัมมัทธาย ว่าอัน แล้วพระญายีบาที่จักเชื่อคำข้าเจ้า ปะยาชะแล ก็เห็น ข้าจักกะทำ ชาวเมืองให้อยู่ในคำสุข้า เมืองฉันทไต่ชาวเมืองหริภุญชัยยินดีกับด้วยพระญายีบา ข้าเจ้า จักกะทำด้วยอุบายขู่เอียง ฉันทไต่ชาวเมืองหริภุญชัยยินดีด้วยบุญสมการเจ้าเหนือหัว ข้าก็จัก กะทำทวงได้ เมื่อไต่ชาว เมืองอยู่ในคำแห่งข้าแล้ว ข้าก็จักรีบไขมาไหวสาเจ้าเหนือหัว ท้อ ยกริพลลงไพร่ตมเอาเมืองที่นั้น เจ้าเหนือหัวก็จักได้เป็นพระญาในเมืองหริภุญชัย ปะยา ชะแล คำอุบายข้าเถานี้ฉันทนี้แล

เจ้ามังรายได้ยินคำอุบายของอ้ายฟ้าจักให้ปองเอาพระญายีบาฉันทนั้น อินติ ว่าชอบ ราชการอยู่ แล้วเจ้าพระญามังรายก็เอะกำเภาไต่บาย¹ จัดเอาครุฑบครัวเข้าของเงินคำ อ้ายฟ้าขู่อัน แล้วขับอ้ายฟ้าหนีจากเมืองตั้งว่านั้น ในปฐีกาบเส็ด สกราชไต่ ๖๓๖ ตัว อ้ายฟ้าก็ออกหนีไพร่เพียงพระญายีบาในเมืองหริภุญชัยฉันทตั้งว่านั้น หันแล อ้ายฟ้าหนีไพร่เพียง พระญายีบาที่บอกแก่พระญายีบาเปนพาไต่บายตามคำคิดแห่งคน วันนั้นแล

พายุหลังอ้ายฟ้าไต่แล้วนั้น เจ้ามังรายก็เชื้อลูกคนผู้ที่ซื้อเจ้าขุนเครื่อง² ๒ ขู่รักษา เมืองเชียงราย หันตั้งคนพระญามังราย ก็เอาริพลมาเสวียราชสัมปัตติในเมืองฝางวันนั้นแล อยู่ไต่ปฐี ๑ ในปฐีดับไต่ ยามนั้นยกเอาเจ้ามังรายไต่ ๓๗ ปฐี เจ้าขุนเครื่องผู้ถูกอ้ายไต่ ๑๓ ขุนครามผู้กลางไต่ ๑๐ ปฐี ขุนเครื่องผู้เอียงซ้ายไต่ ๖ ปฐี ในปฐีดับไต่ นั้น ขุนเครื่องอยู่เมือง เชียงรายจักเอียงคตแก่ท้อ ว่า ท้ออุไพบเขาบ้านเมืองไต่ ๒ เมือง ๓ เมือง คิดว่าจักให้อุ กันเล็กเมือง ยังมีผู้ ๑ ชื่อว่า ขุนไต่เอียง³ หากเปนข้าเถานี้ เปนใจกับขุนเครื่อง จึงพากัน ขับคนเข้าตรงอยู่ใน เวียงเชียงราย⁴ หมายว่าจักชิงเอาเมืองพ่อตนกัน หันแล⁵

เมื่อนั้น เจ้ามังรายอยู่เมืองฝาง รู้ข่าวว่าขุนเครื่องกับขุนไต่เอียงสมคบกันเอาหมู่เข้า ตรงอยู่ในเวียงเชียงรายแท้ จึงกระเนิงใจว่า ขุนไต่เอียงไปให้สุปวโลกเทือ ขุนไต่ยัง เปนผู้มี

¹ ฉบับหลักเป็น ท้อเรอุบาย ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น กะหัวเรอุบาย

² ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เจ้าขุนเครื่องผู้ที่ย้าย

³ ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ขุนไต่เอียง

⁴ ให้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น เวียงราย

⁵ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น จักชิงพ่อตนกับเมือง หันแล

อาณาจักรปราบบ้านเมืองทั้งมวล ตั้งมั่นชุมชนเครื่องนี้มีบุญอันน้อย มันห้อย จักชิงคุกิน เมืองฉันทะนี้ ทุแห่งอุบายเอามันหื้อได้แล พระญามังรายจึงหาข้าเถลไถลอันเคยไว้เนื้อเชื่อใจผู้ ๑ ชื่อขุนอ่อง จึงแต่งคำอุบายหื้อแก่ขุนอ่องว่า มิ่งจงเอาคำอุทโทหาขุนเครื่องลูกกู ยังเมือง เชียงราย ว่า บัดนี้ พ่อเจ้าสุมนหันเจ้าตูเปนปีก บินโผโผเอาทาส¹ เปนเพื่อนนกแสก โผ จับซากผีอยู่ พ่อเจ้าสุมนหันใจนัก เอาว่าเจ้าตูตาโผเกิดท้องผี พ่อเจ้าตูจึงหื้อข้ามาหาเจ้าตู เมื่อสุกมือหื้อขวันหื้อเจ้าตูอยู่หมั่นยืน ว่าฉันทะนี้ ขุนอ่องรับเอาคำเจ้ามังราย แล้วตีโผหาขุน เครื่องยังเชียงราย บอกตามคำเจ้าตนหื้อขุนเครื่องได้ยินทุกอัน ขุนเครื่องได้ยินคำอุบาย อันนั้น ก็ตระเนิงใจว่าพ่อคูกียังรักคุดันนั้นอ ว่าอัน แล้วคิขึ้นขี่ช้างมากับด้วยขุนอ่อง หันแล

เมื่อนั้น เจ้ามังรายบังกับชายผู้ ๑ ยิ่งหน้าไม้แม่นนัก ชื่ออ้ายเสียน 2 ถือหน้าไม้ ปืนยาไฟผูกอยู่หนทาง คั้นขุนอ่องนำขุนเครื่องขี่ช้างมา อ้ายเสียนคิเอาหน้าไม้ยิงขุนเครื่อง ตาย หันแล ในที่ขุนเครื่องตายนั้น ที่นั้นราบเพียงงามนัก จึงสร้างที่นั้นหื้อเปนเวียงเรียกว่า เมืองอิง ต่อแก้บัดนี้แล เจ้าพระญามังรายจึงว่า ขุนเครื่องมันได้ครบมิตรผู้ร้ายคิตตามกัมม มันแล เจ้ามังรายคิเอาวิพลไฟเล็กจากสังสการขุนเครื่องเสียบยังเมืองเชียงราย แล้วเจ้าคิ เติบสมบัตยังเมืองเชียงราย หากังวลอนตรายบิได้ คิมิวันนั้นแล

ดทา ในกาละนั้น ยังมีพระญาแก้วผู้ ๑ ชื่อท้าวแก่นหงสา เปนลูกท้าวผาเวือง-แม่คำชา เปนหลานเจ้าพระญาเจืองได้เปนพระญาแทนพ่อยังเมืองพระกัน คือเมืองแก้ว รัชว่าว่า เจ้าพระญาในเมืองลาวชะเชียงรายไทน เปนเชื้อสายแม่พันธุอันเดียวกันดีหลี บัดนี้ได้ยินข่าวว่าท่านจักลงวางเมืองคนไว้ จักโผเอาเมืองหริภุญชัยว่าอันนา คูกยังรำเพิง ต่อเจ้าพระญามังรายอันเปนเชื้อชาติแห่งคูนาคูกยังโผโผเสียบยามถามข่าวลวงตา ลวดจัก เอา เครื่องราชูปถัมภ์³ โผอภิเสกพ่ออวาคูเจ้ามังราย หื้ออยู่หมั่นกันยืน มีเศษนุภาวะ มากนัก กูกยังคิดฉันทะนี้ เสนาทั้งหลายชวนว่า คำอันเจ้าเหนือหัวคิใจนั้นควรนักแล ว่าอัน

แล้วเจ้าพระญาแก่นหงสาหื้อแต่งเอาเครื่องราชูปถัมภ์ แลเอื้องแลว้อยแปดกับหอยสังข์หักขีณาวิญญูกระหวัดเกี่ยวขวา แล้วคิแต่งลูกตนหื้ออยู่รักษาเมืองตน แล้วคิมาด้วยยัส-ส-ปวิวารมารอดเมืองลาว ตั้งทัพสุริยเมฆของทักสบแม่ขึ้น แล้วใช้อามาจผู้ ๑ มาไหว้เจ้า มังรายว่า หลานแห่งเจ้า พระญาแก่นหงสา ลูกท้าวผาเวืองแม่คำชา หลานเจ้าพระญา เจือง หากเปนราชวงศ์เจ้าเหนือหัว เอาเครื่องอุทตมภิเสกแลเอื้องแล ๑๐๘ จักมากจะทำ มุทธาภิเสกเจ้าเหนือหัวเปนเอกราชะ บัดนี้มารอดจอตสุข้างน้ำแม่ของทักสบแม่ขึ้น จึงใช้ ผู้เข้ามาไหว้เจ้าเหนือหัว หื้อรัชว่าดีหลีแล

เมื่อนั้น เจ้ามังรายได้ยินคำอามาจผู้นั้นแล้วคิยินดีมากนัก จึงหื้อแต่งบิดมการ ของผาไฟคือนรับเจ้าพระญาแก้วมากนัก กับแต่งลาเอื้องคูวิพลทั้งหลายด้วยเจ้าเหล่า ขึ้น ปลาอาหารมากนัก ปักอกสันยาถักคน สู้สองวันสามวันถึงวันดี เจ้าพระญาแก่นหงสา คิมากระทำมุทธาภิเสกเจ้าพระญามังรายด้วยเครื่องอุทตมภิเสกแลเอื้องแล ๑๐๘ ขู่อัน เจ้า พระญาแก่นหงสาคิถวายพรพรออันยัง ด้วยคำว้า ขยคุ ภว มหาราชะเจ้ารุ่งประจัญแพ ข้าเฝ้าคิสดูทั้งมวลในทิศานุทิศละ ตั้งญักวงรัชชภาวะจำเวียงราชสมบัติ ด้วยสิทธิวิฑล

1 ใ้ละมาจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เปน บินโผ

2 ทุกฉบับเปน เมื่อน ซึ่งอาจอ่านเปน เมื่อน หรือโยงไปถึง ผวน ก็ได้

3 ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เปน เครื่องอุทตมภิเสก

ความปรารถนาเอื้องโต จูงสมริทขึ้นแก่พระราชเจ้า จูงห้อมีสรีที่ฆ่าอายุมันยืนยาว ร้อย
ชาวขบเข้าพระวัดสา จูงมีแกมหาราชเจ้าเหือะ ว่าฉันนี้เห็นแล

เจ้าพระญาแก่นหงสาที่จากกับด้วยเจ้าพระญามังรายว่า ปู่หม่อนแห่งข้า เจ้าพระญา
เจืองหากเป็นพระญาปราบในลาวรัฐระ แล้วได้ไปปราบเมืองแก้ว เสวยราชสมบัติในเมือง
แก้ว จึงมีลูกหลานสืบสายมาถึงตัวข้า บัดนี้ข้าอันเป็นเชื้อชาติวงศ์กันเดียวกันกับด้วยเจ้า
เหนือหัวดีหลีแล อัน ๑ เชื้อชาติแห่งเราแห่งอาวน้องพ่อข้า ๒ คน คนผู้ ๑ ชื่อยี่คำหาว โผ
เป็นพระญาในเมืองล้านช้าง ผู้ ๑ ชื่อว่าชุมแสงเป็นผู้น้อง โผเป็นพระญาในเมืองนันทบุรี
เมืองน่าน ตัวข้าเป็นลูกท้าวผาเรืองแม่เจ้าชา ก็นเมืองแก้วพระกัน เลื่องเช่นพ่อข้าโผผู้
ปรโลกแล้ว ข้าก็ได้เป็นพระญาแทนพ่อ พระญาหรือเจ้าผู้มาเอาท้าวพระญาทั้งหลายมา
อภิเษกข้ายังหูกเหือเปไผ่เป็นพระญาปราบเมืองแก้วทั้งมวล เป็นดังพระญาหรือเจ้า
ผู้มาพาภิรมานอภิเษกบุ้ข้าเจ้าพระญาเจืองวันนั้นแล คนข้าหากเป็นเชื้อชาติเจ้าเหนือหัว
แล ที่นี้ข้ามาจะทำอุสสาภิเษก เจ้าเหนือหัวจุ่งเสวยราชสมบัติด้วยสุขเหือะ ว่าอัน แล้วเจ้า
พระญาแก่นหงสาที่ข้าเจ้าพระญามังรายคนเป็นเตล้าราชกระกูลแห่งตน แล้วก็เมื่อเสวย
ราชสมบัติในเมืองแก้ว สืบราชพลเณมาต่อเจ้าบักนี้แล ย่อมเป็นเชื้อชาติลาวจึงกล่าวชะสืบมา
แล ท้าวพระญาทั้งหลาย คือเมืองหรือ เมืองแก้ว เมืองแมนตาทอกออกก้าดาฮิน เทียร
ย่อมกัวขามแต่พระญาพนลาวเรามากนัก เหตุเจ้าพระญาเจืองได้โผบุตรกันมสังคราม ได้
ข้าพระญาแก้วผู้ชื่อว่าท้าวกวาดาย แล้วได้โผเป็นพระญาในเมืองแก้วพระกัน ปราบเมืองแก้ว
ทั้งมวล เทชนุการะอันแก้วหาพวยเมืองลาวก็ยังตั้งอยู่ตราบนักบักนี้ พระญาหรือ พระญา
แก้ว พระญาแมนตาทอก ลวดยังกัวขามหนเมืองลาวเราต่อเจ้าบักนี้แล นิทานตำนาน
พระญาแก้วชื่อท้าวแก่นหงสามาจะทำราชภิเษกเจ้าพระญามังราย ก็แล้วเท่าที่ก่อน เป็น
ห้อง ๑ ก่อนแล

ถัดนั้นมาถึงปรีชาไวจ้ สกราชได้ ๖๓๘ ตัว เจ้าพระญามังรายยังอยู่เมืองเชียงราย
ตระเนิงใจว่า ดูแต่งดูบายเหืออ้ายหัวโผเองเอาเมืองหริญชัยด้วยเกโอบาย ก็ไปส่งข่าว่ามา
เหืออัยผู้ลักเอื้องลักอันเหือ ในหว่างอันนี้ ดูควโผปล้นเอาเมืองขุขาว¹ชะแล ว่าอัน แล้วคือยก
เอาริพลสุดเสนาโยธาโผถึงที่ ๑ แคนเมืองเชียงรายกับแคนเมืองขุขาว²ต่อกัน ที่นั้นชื่อ
ว่าบ้านดอย³ พระญาจำเมืองเจ้าเมืองขุขาว⁴ รู้ข่าวว่าพระญามังรายยกริพล โผ พระญา
จำเมืองก็ยกริพลออกมาว่าจักมาต้อนรับพระญามังรายที่บ้านดอย ที่นั้น เจ้าพระญาทั้งสอง
ต่างคนก็ต่างยกริพลเข้าสู้กัน ท่อยปรบกัน ลวดมีไมตรีกับด้วยกัน เหตุว่าเวรนาเวรมีแก่
กันแต่ภวชาติอันก่อน พระญาทั้งสองก็ใช้มนตรีผู้รู้ สือคำเมือง⁵ โผมาหากัน ลวดกระทำ
ไมตรีสนิทติดต่อกันเป็นพัทธสภาระหมั่นนกันกับด้วยกัน เจ้าพระญามังราย จึงเรียกพระญา
จำเมืองว่า เวือนเดียว⁶ พระญาจำเมืองก็มีความชมชื่นยินดี จึงฝากแก้วแก่พระญามังราย
พุ่นปากนา ๑ มีคน ๕๐๐ จนถึงเวือนแก่พระญามังราย จึงเข้ามาทวนเชียงราย เหืออันแล

1,2,4 หมายถึงเมืองพะเยา ทั้งนี้มีการใช้ ขุขาว และพระยาว สืบกันเสมอ และในช่วงหลังของ
ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ มักใช้ พระยาว เป็นคำหลัก

3 ฉบับ จศ.๑๒๔๘๘ เป็น บ้านดอย

5 ฉบับ จศ.๑๒๔๘๘ เป็น สิบคำเมือง

6 ฉบับ จศ.๑๒๔๘๘ เป็น วรเวือนเดียว

เจ้าพระยาทั้งสองกระทำมิตรเชิงกันไพบาเป็นพันธมิตรกันแล้ว ต่างคนต่าง เมื่อสู่เมืองแห่งตนวันนั้นแล ในที่พระยาทั้งสองจับรบกันแลปี่ได้รับนั้นชื่อว่าราชบ้าน ลำดับต่อมา ต่อเจ้าบัดนี้แล

อุปภาเค พายหน้าแต่นั้น ยังมีพระยาคน ๑ ชื่อพระยาร่วงเป็นเจ้าเมือง *สุโขทัย* 1 พระยาร่วงนี้เป็นลูกนางผีเสื้อชื่อ *กังดี* 2 นางพันพรานป่าผู้ ๑ มีรูปโฉมอันงาม จึงกุมเอาไปเป็นหัว จึงได้ลูกชายผู้ ๑ ได้มาเป็นพระยาร่วงแล พระยาร่วงกับพระยาลำเมืองที่เป็นมิตรรักกัน ไพบาหาสู่กัน ไว้เนื้อเชื่อใจกัน พระยาร่วงเห็นร้อมไพร่ดำหัวยังแม่ของ เอาช้างมาเป็นหมู่เป็นฝูงกลายเมืองพุกาวไผ หนทางอันพระยาร่วงเอาวิพลแด่หมู่ช้างเที่ยวไพบานั้น ลวดเล็กเป็นแม่ไพร่ เมื่ออุณคนทั้งหลายเรียกว่าแม่ร่องช้าง ต่อเจ้าบัดนี้แล

เมื่อนั้น ยังมี นางเหว้พระยาลำเมืองผู้ ๑ 3 ชื่อนางอ้วเชียงแสน มีรูปโฉมอันงามนัก นางผู้นั้นมีใจเคียดแค้นพระยาลำเมืองด้วยเหตุดังนี้ ยังมีในวัน ๑ นางอ้วเชียงแสนกระทำสู่ขวัญพระยาลำเมือง พระยาหักว่า นางพระยามาสู่ขวัญอุปางนี้ แกร่งอ้อมลำดี เพาะว่า ด้วยกว้าง น้ำแกงมากไฟหม้อย ๑ ว่าอัน นางพระยาเข้าใจว่าพระยาลำเมืองมาหาว่าแก่ตน ลวดเคียด บ่มีมาสู่มาหาพระยาลำเมืองที่เวียงเชียงแสน นางจึงยินดีมีใจใคร่รักพระยาร่วง อันเกี่ยวมาดำหัวแลจอกยังอยู่พายนอกเวียง พระยาร่วงรู้ว่านางอ้วเชียงแสนมีใจรักตน ก็ย่องไพร่ซ่อนนกับด้วยนางหลายทีนัก พายอุณ พระยาลำเมืองรู้ว่าพระยาร่วงมาสู่เมียตน จักปองเอาพระยาร่วงด้วยดี จึงอุปายหื้อพระยาร่วง *มากินแกลม* 4 พระยาร่วงรู้ถึง บ่มาจาคำตอบว่า พระยาลำเมืองเป็นผู้น้อยกว่ากู ห้อยจักหาคุไผ่นนี้ บ่ไผแล ว่าอัน

พระยาลำเมืองได้อินคำพระยาร่วงกล่าวนั้นเคียดนัก จึงหาบ่าวคนผู้ ๑ ชื่อหานบั้ง นั้นมา แลใช้หื้อไพร่ปองเอาพวกน้อยผู้ ๑ อันเป็นหลานพระยาร่วง มันได้เวียนสาตรลัดปี อาคมกับพระยาร่วงคีนัก หานบั้งก็ไพร่ปองจับเอาได้ตัวพวกน้อยหลานพระยาร่วงนั้นมา ถวายพระยาลำเมืองเจ้าแห่งตน พระยาลำเมืองก็ถามพวกน้อย พวกน้อยก็กล่าวให้รู้พระยา ว่า พระยาร่วงกับนาง *อ้วคำเชียงแสน* 5 มักกัน ได้มาซ่อนนด้วยกันมีนั้ ว่าอัน พระยาลำเมืองห้อยซักถามว่า ในคราวนี้บ่ทันพระยาเจ้ามิ่งมากับด้วยหมู่ช้างมลายี่ลสปีวาว มากลายเมืองกู พระยาเจ้ามิ่งเว้นไผทางใด รู้ว่ากระทำตัวแปลกปลอมไผเป็นฉันท พวกน้อยกล่าวอำนาจพระยาลำเมือง บ่อาจจักอ้าได้จึงให้รู้พระยาว่า พระยาร่วงรู้ถึงว่ามหาราชเจ้า จัก *คอย* 7 เอาตัว ลวดบ่มาด้วยเพสอันเป็นพระยา บางความก็ชี้ช้างขึ้นลำปดอมหมู่มาคี่มี บางคราวบ่นแรมมืดเป็นแวงคำไฟก่อนหมู่คี่มี แลไพร่ดำหัวยังแม่ของอันนี้แล

1 ปรับใช้ตามฉบับ จศ.๑๒๑๘๘ ว่า สุโขทัย ฉบับหลัก เป็น สุโขไทย

2 ชื่อเจ้าพรานป่า ไคยโรวหรือพรานป่า และ พรานแสนราชดา ว่า กังดี หรือ กังดาจิ ซึ่งเพี้ยนให้ถูกควรเป็น กังดาจิ คือนางกิงรี

3 ทั้งสองฉบับเป็น ยังมีนางพระยาลำเมืองผู้ ๑

4 ปรับใช้ตามฉบับ จศ.๑๒๑๘๘ ที่ว่า มากินแกลม ฉบับหลักว่า มานแกลม

5 นางอ้วเชียงแสน และ อ้วคำเชียงแสน เป็นบุคคลละเดียวกัน คำว่า คำ ที่เชื่อมกับชื่อบุคคลให้เป็นคำเสริมนาม ให้เห็นว่าชื่อจริงลงนามมากขึ้น

6 ฉบับ จศ.๑๒๑๘๘ ว่า คอย

เมื่อนั้น พระญางำเมืองข้าหาอาณาจักรแห่งตนผู้ ๑ ชื่อว่าท้าวมุง ฉลาดด้วยลาศศร-
 ศิลป์มากนัก กับท้าวหนบึง ท้าวโพธิ์เรียนเอาศาสตรศิลป์ทั้งมวลกับพวกน้องผู้หนึ่งได้ แล้ว
 พระญางำเมืองก็ถือสองข้าโพธิ์เรียนเอาพระญาร่วงดวงได้ ข้า ๒ คนก็สวาทิยาอาคมอันถือรู้
 ว่าพระญาร่วงแสงมงคลตนเป็นอันใดถือรู้ อามนั้นท้าวร่วงแสงมงคลตนเป็นกวางคำพาหมู่มา
 ภายหลังเมืองพยุวาทิ ท้าวมุงกับท้าวหนบึงก็สวาทิยาอาคมดังมงคลเป็นหมา ๒ ตัวได้กวางคำ
 กวางคำแผ่นแรงนัก^๑ ข้าได้ความเอาบทัน ท้าวร่วงพ้อยมงคลเป็นวังค้อแขวนปลายไม้ยัง
 สูงนักท้าวมุงกับท้าวหนบึงได้โพธิ์เห็นพระญาร่วงแสงมงคลเป็นวังค้อแขวนปลายไม้ยัง ข้าทั้งสองพ้อย
 แดงคลเป็นวัง ๒ ตัวใหญ่นัก ขุดวังค้อ ผ่าตีหื้อฟุ้งย่อยโพธิ์ ท้าวร่วงพ้อยมงคลเป็นต้นตัว ๑
 ใหญ่นักถ่มเข้าอยู่ในรูสูงในเกล้าไม้ดินต้น ๑ ท้าวมุงกับท้าวหนบึงได้ตาม หันรอยต้นตัวใหญ่นัก
 เข้ารูสูงในเกล้าไม้ดิน ข้าชุดต้องรากไม้ต้นนั้น ว่า ต้นเข้ารูพญานี้แล ต้องเอาดวงได้ ว่าอัน
 ไม้ต้นนั้นแล้วได้ชื่อว่าต้นต้อง มาต่อเท้าบัดนี้แล ต้นตัวเห็นแผ่นเหนือออกทางรูเปิดยาวได้ ท้าว
 มุงกับท้าวหนบึงได้ตาม ท้าวร่วงแสงมงคลเป็นจุมปลวกอัน ๑ กระทำชฎาเกล้าตนเป็นหมวดพญาอยู่
 เหนือจุมปลวก ข้าทั้ง ๒ ได้บ่เห็นท้าวร่วง เท้าเห็นจุมปลวกมีหมวดพญาของอยู่เหนือ
 จุมปลวก ข้ารู้ท้าวร่วง แดงคลเป็นจุมปลวกอยู่ ข้าอันเอาหมวดพญาชักขุนไฟ^๒ เยื่อโพ
 ธิ์เยื่อสวาทิยาอาคมอันถือแก้ยังอาคมท้าวร่วงเพื่อบ่หื้อท้าวร่วงแสงมงคลได้ ในที่นั้นแล้วเรียกชื่อ
 ว่า รุน มาต่อเท้าบัดนี้แล

เมื่อนั้น ท้าวร่วงยินล้ามากนัก อคบได้จึงบอกว่า ดูพระญาร่วงหาย ว่าอัน ข้าได้
 พระญาร่วงมาถวายแก่พระญางำเมือง พระญางำเมืองก็อแปดงกับศอกซังไว้จึงปะตุเวียง
 เขียงสมหนอาศไนย์ พระญางำเมืองก็อแปดงอาศสนาที่นอนหื้อแก่พระญาร่วงนอนเป็นสุข
 นึกแล ปะตุนั้นแล้วว่า ปะตุสุขไส เมื่อพ่ายขุนแปรโพธิ์ว่าปะตุสุขไส มาต่อเท้าบัดนี้แล

เมื่อนั้น พระญางำเมืองว่าเพ็งว่า ดูจักข้าท้าวร่วงกับเมือสุเสียก็ได้แล เท้าว่า เมืองได้
 กับเมืองจุกเป็นแควนกันสืบสืบโพธิ์แด่ ปะตุจุกจักข้า อัน ๑ เมือสุคิหากิราย ดูได้สุก
 ท้าวร่วงไว้จักตัดแต่งสินไหมเอาเองก็บ่ควร ส่วนตนสุคิเป็นพระญาใหญ่ ควรหื้อโพโพ
 สหายดู เจ้าพระญามังรายคนมีบุญสมพารแลมีประญาอันฉลาด^๓ อาจแต่งถ้อยตัดคำขอบ
 สุกคิ ควรโพธิ์ว่ามาพิจารณาตัดแต่งคำค่อนี้แก่เมือท้าวร่วงอันมีวิภาพกันก็อแปดง
 ควรแล ว่าอัน แล้วพระญางำเมืองก็ใช้หื้อเอาบิณฑการโพธิ์ถวายพระญามังราย ขอหื้อมา
 ชำระโทษ

เมื่อนั้น พระญามังรายคนมีอหาวชิราวุธระว่าเพ็งว่า ไม่จากเขมมแต่ก่อน เจ้าความ
 ย่อมมาสู่ผู้ได้คำพิจารณาตาย บัดนี้เสียทั้งสองเป็นคำกับกัน หากโพธิ์พิจารณาคำแห่งข้า
 ทั้ง ๒ ฉะนั้น เมื่อคูปโพ ข้าทั้งสองก็จักเป็นแควนกันมากนักจะแล ดูจักหื้อเอาพระญาร่วง
 ผู้มีโทษมาแต่งสินไหมแก่มัน มันก็เป้นพระญามีอานุภาพะมากนัก มันจักมีคำสะอาอนักจะแล
 อัน ๑ พระญาสรีลัมมราชนครหลวง กับพระญาสรีอุททิยาอันเป้นญาติพระญาร่วง ก็จัก

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น ได้กวางคำ กวางคำแผ่นแรงนัก

^๒ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น ชักขุนไฟ

^๓ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เพราะคนมีบุญ เจ้าพระญามังราย อันมีประญาฉลาด

เป็นเวรแก่สหายนุเจ้าพระยาจำเมืองชะแล ควรคู่ไฟว่าจับเวรแก่สหายนุเจ้าพระยาจำเมือง
แลพระยาร่วง หรือหากังวรศรแล ว่าอัน แล้วตีมาด้วยยัสสปริวารมากนัก มารอพเมือง
หุยวว ตั้งทัพอยู่ในที่ควร แล้วพระยาจำเมืองก็ออกมาต้อนรับ ยืนต้นกับด้วยสหายนุแล้ว
พระยาจำเมืองก็แต่งราชบิดเภาการของปากของแกมทั้งหลายไพร่ถวายแก่พระยามังรายตน
เป็นสหายนุ จารจาปราศรัยชู้ประการ แล้วเล่าโทษพระยาร่วงแก่เจ้าพระยามังราย เจ้าพระ
ยามังรายกล่าวว่า ดูราสหายนุ เจ้า เรานี้ไปแก้หัวพระยาไทยได้น้ำมูทราภิเษกตรงเขตในหัว
แห่งตน แลมีบุญสมพารยัสสปริวารชู้ตน ตั้งท้าวร่วงนี้ มันได้น้ำมูทราภิเษกในเมืองสุโข
ทัยโพ้นแล้ว แม่ท้าวร่วงได้กะทำคิด สหายได้รักษาไว้ บัดนี้สหายนุจะเอาท้าวร่วงมา เรา
จักพิจารณาตามคุณแลโทษ พระยาจำเมืองก็หื้อไพร่เอาท้าวร่วงออกมา หื้อกะทำสังขานุ-
สังจะต่อหน้าพระยามังราย ท้าวร่วงก็ปลงปฏิญาณว่า ตนได้มักเมียพระยาจำเมืองแท้

ที่นั้น พระยามังรายกะทำอุบายหื้อพระยาร่วงกับพระยาจำเมืองยินดีเชื่อกัน ด้วย
ปริยายหลายประการต่าง ๆ แล้วพระยามังรายจึงแต่งหื้อท้าวร่วงสมมาพระยาจำเมือง
สหายนุ เป็นเบี้ย เก้าวสูงเก้าวสูง 2 เป็นคำไทว่า ๔๔๐๐๐๐ เบี้ย ท้าวร่วงก็ยินดีกับคำ
พระยามังรายตัดแต่งหื้อสมมาพระยาจำเมืองหื้อหื้อสหายนุเรานั้นแล พระยามังรายกะทำหื้อ
พระยาทั้งสองมีราชไมตรีสนิทติดต่อกันหื้อยินดีถึงกว่าเก้าว ด้วยเดชไมตรีแห่งเจ้าพระยา
มังราย หันแล

เมื่อพ่ายขุน เจ้าพระยาจำเมืองไพร่พระยามังรายถึงที่ขู่ พระยาจำเมืองจาเชิง
พระยามังรายว่า ท้าวร่วงนี้มันรู้สาสตรศิลป์อาคมต่างๆ มากนัก มักเป็นอันใดก็แสดงเป็น
อันนั้นได้ดีหลาย เมื่อหน้าขีว 3 ท้าวร่วงมีใจต่อเราราชะ เหตุท้าวร่วงได้มากเมียข้า
สหายนุได้มาตัดแต่งแก่ท้าวร่วงหื้อมีสินสมมาแก่ข้า ภารราช ๒ กะทำยังสังจะหื้อ
หมั้นจึง ส่าหื้อสงสัยเหอะ ว่าอัน เจ้ามังรายจึงว่า ดีนักแล ชินใดแลจักดี ปักว่าสหายนุ
ว่าอัน พระยาจำเมืองจึงแต่งเครื่องบูชาพระยามังรายมากนัก แล้วหื้อเหลนนิโสรพยัง
หาชชายขุนขุน ๓ วัน ๓ คืน หื้อแต่งปูอาสนนา ๓ อันริมฝั่งน้ำขุนหุ พระยาทั้งสองนั่งอิง
ฝั่งน้ำแม่ขุนหุ ดูเหลนนิโสรพนั้นแล

พระยาจำเมืองบูชาสักการะด้วยเครื่องพระยาทั้งมวล 4 หลายยิ่งนัก แล้วพระยา
มังรายก็ตั้งปฏิญาณตั้งสังจะต่อกันว่า แค่นี้พอเมื่อหน้า เราทั้งสองพระยานี้ จึ่งหื้อมีคำ
ปฏิญาณสังจะต่อกันดราบต่อเค้านี้อยู่ชู้ชู้คน ผู้ใดว่าคำปากว่ารัก ไปบ่ชื่อ จงกะทำร้าย
แก่ทวน จึ่งหื้อมันผู้นั้นหนีหายจากราชสมบัติด้วยกักรอนตรายต่างๆ เหอะ ว่าอัน
แล้วก็หื้อเอามิดมาทางมือกันชู้คน เอาเลือดใส่แห่งสาสู่กันกัน กะทำหื้อเป็นภักทมิตรสนิท
ติดต่อกันด้วยกัน 5 ชู้คน ในแม่น้ำขุนหุหันแล แม่น้ำนั้น คนทั้งหลายจึงเรียกว่าแม่อิงมา
ต่อหน้าบัดนี้แล แล้วพระยามังรายก็สั่งอำมาตยาทั้ง ๒ แล้วก็เมื่อสู่เมืองตน เสวยราช
สมบัติด้วยสุขในเมืองเชียงรายวันนั้นแล

1 ทั้งสองฉบับเป็น หุยวว

2 ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น เก้าวสูงเก้าวสูง ซึ่ง เก้าวสูงเก้าวสูง หมายถึงหอยเบี้ยที่ใช้เป็นเงินตรา จำนวน ๔ สูง

3 เดิมตามฉบับ จศ.๑๓๘๘

4 ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น ด้วยเครื่องพระยาทั้งมวล

5 ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น ภักทมิตรสนิทต่อกัน

เมื่อนั้น บ่าวท้าวร่วง¹ ก็เมื่อเอาเบี้ยเกล็ดสูงเกล็ดลง คือเก็บเอาเงินเบี้ยมา หื้อสินสมมาแก่พระญาเจ้าเมืองวันนั้นแล พระญาเจ้าเมืองกับพระญาร่วงมีคำรักกันยิ่งกว่า เกล็ด ท้าวร่วงที่จำนำโพลอนสาครลิตปีอาคมแก่พระญาเจ้าเมืองในวังหน้าเมืองที่ ๑ ทั้งวัน ที่นั้นปรากฏว่าวังคำ พายุลุนเรียกว่า วังคำ ต่อเข้าบัดนี้แล

ที่นี้ จักจักจาถึงอ้ายฟ้าอาสาต่อพระญามังรายมาป้องกันกะคำเกโทบาย ในเมือง หริภุญชัย ในปฐกานเล็ดถึงปฐีวังใต้ สกราชได้ ๖๔๓ ตัว ได้ ๗ ปลีจึงบอรวมดในกิจจะ ความมัก อ้ายฟ้ากระทำเกโทบายในหว่าง ๗ ปลีนั้นมิตั้งนี้

อ้ายฟ้ามาฝากตัวอยู่กับพระญาฮิมา หัวที มันแต่งกะคำหื้อถูกใจพระญา กับเสนา อามาจจแลปชชนราษฎร² บ้านเมืองทั้งหลาย พระญาบาตามอ้ายฟ้าว่า เมื่อขุนฟ้าอยู่เชียง ราย เจ้ามังรายปลูกหื้อท่านเป็นชื่อหรือ อ้ายฟ้าไหวว่า มังรายหื้อข้าเป็นขุนทางใจ ไว้หื้อข้า พิจารณาได้ถ้อยคำ คำ ข้าเอาสินส่วยไรคำไรคำนาหื้อเอียงแล ว่าอัน พระญาฮิมาที่ตั้ง อ้ายฟ้าไว้ในฐานันตระที่พิจารณาถ้อยคำ กับหื้อข้าเอาสินส่วยไรคำไรคำนาหื้อเอียง นั้นแล

เมื่อหัวที มันตัดคำคือชอบสุคติคนนะชู้ต่อ ข้าเอาส่วยไรคำไรคำนาที่ถ้อยข้าเอา บ่หื้อ แพ้ไพรไทสักอัน คำไรคำนาที่ใดเสมอ มันก็ผ่อนลงเสีย เอาหวนพอ มันกะคำฉันนี้ได้ ๒ ปลี ๓ ปลี อยู่บนานเท่าใดมันกระเนิงใจว่า ที่นี้ควรกะคำเกโทบายแล ว่าอัน อ้ายฟ้า จึงไห้ให้ พระญาว่า ในเมืองหริภุญชัยเป็นเมืองอันใหญ่ มีเศษฐานภาวจะอำนาจอาชญามาก ดีหลี บัดนี้ ผู้ข้าเห็นไพร่ไทชาวบ้านชาวเมืองผู้น้อยบ่ควรปากด้วยเจ้าเหนือหัว เขามีถ้อยความเอียงใดก็ เข้ามาไหวเจ้าเหนือหัวหื้อเครื่องราชหอรพ อัน ๑ บ้านเมืองเจ้าเหนือหัว กว้างขวางนัก ได้ส่วยไรคำไรคำนาอันจักเข้าราชโกฏเป็นอันน้อยนัก ในเมืองเชียงรายโพ้นเป็นเมืองน้อย เปลาตาย มีเศษะเข้มแข็งนัก ไพร่ไทผู้น้อยมีถ้อยคำเอียงใด ป่อนจักปากด้วยเจ้าพระญา มังราย เท่านั้นถึงดูข้าหากแล้ว อาชญาเจ้ามังรายไว้กับดูข้าชู้อัน ส่วนเจ้าพระญามังราย เค้าอยู่เสวย³ราชสมบัติอยู่เป็นสุขแล อัน ๑ ด้วยส่วยไรคำไรคำนา ได้มาฟ้าเพงเติมเต็ม เติมนางมากนัก ดีหลีตาย

พระญาฮิมาได้ยินคำอ้ายฟ้า ก็หลงด้วยอ้ายฟ้า จึงกล่าวคำสีหนาทว่าดังนี้ บ้าน เมืองสุคติใหญ่กว้างขวางมากนัก มีเศษะอาชญาสองเท่าเมืองเชียงรายตาย ห้อยได้สินส่วย ไร คำไรคำนาผู้น้อยผู้นี้บ่ควร ว่าอัน แด่นี้ให้ ดูที่ไว้อาชญาแก่ขุนฟ้าหื้อพิจารณาชู้อัน ฆ่า หื้อรอดทุกข์ ฉันใดจักได้สินส่วยไรคำไรคำนาเติมเต็มเติมดาง บ่กว่าขุนฟ้าแล ว่าอัน อ้ายฟ้า จึงไห้ให้พระญาว่า ขอเจ้าเหนือหัวสาแดงคำอันตั้งอาชญาไว้แก่ข้า ในท่ากลางโรงหลวง ที่ชุมนุม หื้อปรากฏแก่ข้าไทเจ้าเหนือหัว กับทั้งชาวบ้านชาวเมืองทั้งมวล หื้อรู้ชู้คนที่อะ เมื่อนั้นพระญาคือสาแดงคำอันตนตั้งอาชญาไว้แก่อ้ายฟ้ายังกลางโรงหลวง หื้อปรากฏแก่คน ทั้งหลาย วันนั้นแล

¹ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๔ ฉบับหลัก เป็น ท้าวร่วง

² ฉบับ จศ.๑๒๔๔ เป็น ปชชนราษฎร

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๔ ฉบับหลัก เป็น เจ้าพระญามังรายเสวย

เมื่อนั้น อ้ายฟ้าได้โอกาสอันจักกระทำบาโบาย มันมีคำยินดีนัก อ้ายฟ้าก็ถือซัดปะตุ
 ครุ่มพระญาชูแห่ง ป้อาจจักคือคนผู้ใดผู้ ๑ เมื่อไหว้สาพระญาได้สักคน ยู่ทางอ้ายฟ้าบาโ-
 บายหันแล อ้ายฟ้ากระทำบาโบาย เหตุอันป้อ้อชาวบ้านชาวเมืองศรีบุญชัยมีใจยินดีด้วย
 พระญาป้อมมีหลายประการต่าง ๆ นัก *เป็นอันเกิดหนาได้*^๑ เป็นว่าเจ้าอ้ายฟ้าแต่งเอาสิน
 ล่วยโรมากนัก ชาวบ้านชาวเมืองฮึกครางมากนัก เจ้าอ้ายฟ้าว่าหากเป็นแต่พระญาเจ้าหื้อ
 กะทำตาย สู้ฆ่าคราง เอามาควรได้ ว่าอัน เขาทั้งหลายใส่ใจว่าหากเกิดแต่พระญาบาหื้อ
 ชื่น^๒ เอาส่วยไรค่าไรค่านา เขาถึงบได้ ก็เอาออกหื้อแก่เจ้าอ้ายฟ้าแท้ หันแล

อ้ายฟ้าซ้ำ *อุบายไหว้พระญาว่า*^๓ ข้าหื้อเลียบดูบ้านเมืองเจ้าเหนือหัว ชู่แห่ง
 ชู่หั้นไว้พันนา เข้ากล่าดิบตีหื้อรู้ว่าอัน ข้าหันพันนาทวนกับพุกาสุ่ม เหมืองฝายบ่ดี เข้าตาย
 แลถึงแต่คนมากนัก ตั้งข้าจักจตุร้อมน้ำอัน ๑ เหมืองฝายแม่พิงกล่าวันออกหื้อเป็นแม่น้ำแหว
 ออกมาพันนาเชียงเลื่อมมาต่อแม่ตวง หื้อชาวบ้านชาวเมืองแปลงฝายเอาน้ำเข้ามา เป็น
 รือชา พระญาบาว่า ฉันทจักดี ปักว่าขุนฟ้าแล ว่าอัน

ถึงเมื่ออรุณชุดดินเป็นไฟออก อ้ายฟ้าก็ปล่าวชาวเมืองทั้งหลายมาชุดหื้อเป็น
 เหมือง ไฟหื้อเอาน้ำแม่พิงเหนือสบแม่ตวงฝายวันออก ล่องมายาวหมีน ๗ พันนา คน
 ทั้งหลายมาชุดเหมืองอันนั้น เป็นอันร้อนไหม้ลำบากนัก มาอีตมาคราง เจ้าฟ้าว่า ป่เป็นแต่
 ชูนา พระญาเจ้าหากหื้อชุดตาย สู้ฆ่าคราง อ้ายฟ้าบ่ยอม จำชุดต่อเจ้าเสียงรดูรือน คน
 ทั้งหลายครางว่าเราชุดเหมืองปางนี้แรงนักแล ว่าอัน ลวคได้ชื่อว่าเหมืองแรง ว่าอัน

กัตกาลยามนั้น คนสี่ขึ้นมือเป็นหมู่แห่เจ้าพระญาบา แลมือไหนแปดหมื่นคนชู่มือ
 ขึ้นมือมาเป็นพ่อเวียกชู่พันนาแลมือ ๕ หมื่นคนชู่มือ อ้ายฟ้าหื้อชุดเหมืองเสียงรดูรือน ๔
 เดือน ค่อมแล้ว ชื่อว่าเหมืองแรง พายถุนเช่น^๔ เจ้ากือนาจึงแปรชื่อจำเหมืองแก้ว ต่อเจ้า
 บัดนี้แล

ถึงนั้น อ้ายฟ้าอุบายไหว้พระญาบาว่า เมืองเชียงรายเป็นเมืองน้อย พระญาเจ้าเมือง
 คีน้อย ยังสร้างเรือนหลังใหญ่อยู่นา เจ้าเหนือหัวเป็นพระญาใหญ่นัก ทวสร้างเรือนหลังใหญ่
 หลังงามอยู่ ข้าหากจักอาสาแปลงหื้อเจ้าเหนือหัวได้ญู้ได้ทรงชา ว่าอัน พระญาบาว่าฉันท
 จักได้ญู้ได้ทรง คีบักว่าอ้ายฟ้าแล ว่าอัน

ถึงเมื่อเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ เข้าสร้างดินสร้างกอดมท่ง อ้ายฟ้าแต่งหื้อพ่อเวียกเข้าไท
 หันเอาไม้เสาเรือนฮึงคอยรีหมาฟ้า พันนาเชียงเวือ ได้แล้ว อ้ายฟ้าก็หื้อลากเสาเรือน สุก
 เกล้าสุกปลายหื้อลากตรงขวางรุดดินเข้าชาวเวืองเลื่อมมากนัก เจ้าเจ้าน้อยใจ ร้องให้เข้ามา
 สู้อ้ายฟ้าว่า ดูข้าดิบหายตายฮากเข้าเลื่อม ว่าอัน อ้ายฟ้าว่า ป่เป็นแต่ชูนา พระญาเจ้า
 หากหื้อกะทำฉันทตาย ชาวเมืองเขาหนี้อยใจมากนักว่า แต่ก่อนพระญาเจ้าเราบ่พ่อนหื้อ
 กะทำฉันทนี้ บัดนี้ พระญาเจ้าพ่อยมากะทำฉันทล่อง จงหื้อเราฉิบหายฉันทนั้นอ เราคืบเพิง
 ยินดีด้วยพระญาตนนั้นแล ว่าอัน

๑ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๔๘ ฉบับหลักเป็น *อันเกิดหนาขึ้นได้*

๒ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๔๘ ชื่น บังทัน ฉบับหลักเป็น ชื่น หรือ ชื่น

๓ ฉบับ จ.ศ.๑๒๔๘ เป็น *เอาอุบายไหว้พระญาป้อมว่า*

๔ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๗

หายหน้าตานั้น ดันโตจักแพ้ไพร่ไทชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลาย บ่ยื้อยิ้นตีด้วยพระญานา แก้วฟ้าจงกระทำชู่เยื้อง เมื่อไพร่ไททุกข์ร้อนมากนัก บ่ยื้อยิ้นตีด้วยพระญานาสักคน ¹ ดังอัน คี้นั้น แก้วฟ้าแล้งมาจาเชิงซางเมืองทั้งหลายว่า พระญามังรายบ่พ่อนกะทำฉิ่นนี้ มีใจกว้างขวางกรุณาไพร่ไทชาวบ้านชาวเมืองมากนัก บ่กะทำแสบใส่ใหม่ใจผู้ใดสักคน คี้นักแก่ คี้นี้ตาย เพาะว่าพระญามังรายฟังคำต่อ *² บ่พิจจณาลวคชับคูหนี่ตาย มันผู้ว่า ฉิ่นนี้บ่ขาดสาย ไพร่ไทชาวบ้านชาวเมืองได้ยิ่นขร่าว่าพระญามังรายคีนัก เขาจาอ้ายฟ้าว่า ดูข้าปรารถนาหา ใครได้เจ้าพระญามังรายมาเปนเจ้าแก่ดูข้านักแล ว่าอัน ทั้งเสนาอำมาจจี้ ไพร่ไทชู่คนหันแล เหตุว่าเสนาอำมาจจี้ไพร่ไททั้งหลายมีประหญาทุ่นข้า เข้าใจว่าเปนแต่ พระญานาหื้อกะคำ บ่รู้ว่าอ้ายฟ้ากะทำมโหฬายหื้อใจเขาแตกจากพระญานา

ในขณะนั้น แก้วฟ้ารู้ใจชาวเมืองไม่ใคร่ได้พระญามังรายมาเปนเจ้าแก่เขาในเมือง หนีบุญชัยฉิ่นนั้น คำปรารถนาแก้วฟ้าบ่รวมวณแล้ว จึงใช้หิ้งสือใส่มือคนใช้รีบขึ้นเมื่อไพร่สา เจ้าพระญามังรายว่า ข้าพระบาทเจ้าแก้วฟ้าไทกะทำมโหฬายได้ ๗ ปี บัดนี้คีสมริทรีดังคำ ปรารถนาชู่ประการแล้ว ขอชวนเจ้าเพนียดช่วยกริพลเสด็จลงไทด้วยรีบแต่ ว่าฉิ่นนี้ คีม้วน นั้นแล

ราชวลปฐม นิฎฐิต *³

¹ ใช้ความจากฉก. จศ.๑๓๗๘ ฉบับวัดพระหลวงเป็น สักกะโยย

² ฉบับหอสมุดมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และฉบับวัดพระหลวงเป็น จศ.๑๓๗๘ และฉบับวัดพระหลวงเป็น เป็น ว่าข้อความดังกล่าวน่าจะเกินมา

³ บัณฑิตสงท่าย ในฉบับหลักว่า "ศก.ราช ๑๓๗๖ ตัว ปฐกถายี เดือน ๑๑ แรม ๗ ค่ำเมฆวัน ๕ โทกคสัน อินทวีสวิกขุเจ้า วัดพระงาม เชียงใหม่ ลิกขิตตะเสวยามชื่อนทุ่ง แอ ส่วนในฉบับ จศ.๑๓๗๘ ว่า ศก.ราช ๑๓๗๘ ตัว พุทธศก.ราช ๒๔๖๔ ปฐกถายี เดือนเมษายน ออก ๑ ค่ำ วัน ๒ ความ เหมือนวันแล

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ผูกที่ ๒

ตथा มัรยาราช ปวตส์ สุตวา ปโมทอติ ¹ ตथा ในกาลนั้น เจ้าพระญามังราย ฐิขร่าวสารในหนังสือแห่งเจ้าฟ้า มีใจยินดีมากนัก จึงกะทำราชมาษาหื้อตักลงปล่าวว่า หื้อ แต่งจตุรงคพลโยธาด้วยฉับพลันว่า บัดนี้ เจ้าฟ้าเป็นข้าเราว่าราย ชับหนีไพร่เพียงพระญาบา ยังเมืองละพูน เราจักไพลยเอาตวงได้ ผิว่าพระญาบาเอาออกหื้อตีเปนแล้วกัน ผิบ่เอา ออกหื้อ ตีจักรบเอาซะแล ว่าอัน แล้วเจ้าพระญามังรายก็เอาสกุลเสนาโยธามาเทียบตวงยัง เมืองฝาง ๓ วัน ๓ คืน เก่งวันไชยคิตติ์แล้ว เจ้ามังรายก็ยกเอาริพลออกจากเมืองฝาง มาทางแช่สัก ลวดหื้อสร้างเวียงที่นั่นหื้อคนทั้งหลายอยู่รักษา แล้วจึงล่ขึ้นมาจากห้วยหม มาสร้างเวียงในที่นั้น ประกอบด้วยพลโยธามากนัก เมืองยันทันได้ชื่อว่าเมืองหลวง ต่อเจ้า บัดนี้แล แล้วจึงออกทางเมืองแสน ตั้งอยู่ที่ ๑ เขาแปลงที่ญ่หื้อเจ้ามังรายติดต่อกัน มีร้านช้างท่ากลาง

เมื่อนั้น ชาวเมืองทั้งหลายเขามักไคร่หั้นเจ้ามังราย มีปณณการของฝากมาถวาย แก่เจ้ามังราย เขาต่างคนต่างชิงกันขึ้นชาน ชานหัก เขาจึงเอาไม้ค้ำไว้ ที่นั้นลวดได้ชื่อว่า คำชาน พายลุนจึงแปรว่า สะชาน ต่อเจ้าบัดนี้

เมื่อนั้น เจ้ามังรายแต่งอุปนิกษิตใช้มาบอกถ้ายังเมืองพริกญูชัยว่า บัดนี้ อุทิเอา ริพล ลงมายังอยู่แคว้นเมืองคนหนึ่งแล้ว เจ้าฟ้าฐิขร่าว่าเจ้าคนมายังอยู่แคว้นเมืองคน เจ้าฟ้าสั่งมาอาแล่นไพร่ให้พระญาบว่า บัดนี้ พระญามังรายเอาริพลมาตั้งอยู่แคว้นเมือง คน ชำไซ้ไพร่ หั้นหมู่ริพลพระญามังรายตั้งทัพอยู่แคว้นหนานัก เจ้าเหนือหัวจักหื้อกะทำ ฉันทโคชา พระญาบาคีรีบชุมนุมเสนาโยธาทั้งหลาย เรือกร่องคน ตีบ่เข้ามาหาสักคน เขาดี เทว่า ² บ่รู้กับเจ้าเหนือหัวแล เปนฉันท โคช่าบ่สร้างจักจับตามได้แล ว่าอัน พระญาบาคีรีบ เอาริพลตามแต่ได้แล จึงว่าแก่ขุนฟ้าว่า มิ่งรับเอาริพลช้างม้าร่มหมู่ไพร่ต้อนรบพระญา มังราย ฉันทโคจกติ บ่กว่าเจ้าฟ้าแล

เมื่อนั้น ขุนฟ้าคิเอาริพลออกไพร่ ๓ หมื่นคนเปนตั้งจักรบเท่านั้น เจ้าฟ้าพ้อยใช้ ไพร่ให้เจ้าพระญาบาถามว่า ริพลเราเท่ามี ๓ หมื่นเบสาคาย ริพลมังรายมากกว่าเรา ๒ เท่า ๓ เท่า ดีหลีตาย ขอเจ้าเหนือหัวแต่งคนมาถาม ชำแต่ ว่าอัน พระญาบาคีแต่งคนหื้อไพร่ ๓ หมื่นคนเส้าหั้นแล เจ้าฟ้าแต่งหื้อเป็นหมู่รองพายหลัง เจ้าฟ้ามั่นแต่งสัพพะหื้อ มั่นคิแต่งอุปนิกษิตใช้ไพร่ให้สาเจ้าพระญามังรายแต่งกองโจรเข้าตีทางหลัง ชาวเมืองพริ- กญูชัยแตกเปนกระจัดกระจายพ่ายหนีเมื่อให้สาพระญาบว่า หมู่ชุมเจ้าเหนือหัวแต่งหื้อไพร่ เมื่อพายลุนนั้น พระญามังรายแต่งหมู่มาวกหลังฆ่าหมู่ชูช่าแตกพ่ายมาเสียแล้ว บัดนี้ หมู่ ขุนฟ้ายังติดหมู่เล็กก็อยู่หั้นแล

ถัดนั้นขุนฟ้าใช้หื้อมาไหว้พระญาบว่า บัดนี้ ชูช่ายังติดเล็กก็อยู่ หมู่ริพลพระญามังราย มากหลายนัก ชูเหลือมือชูช่าดีหลีแล จักเป็นฉันทโคคิบู เจ้าเหนือหัวควรเพนตรอบเพนครว่า

¹ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๗๗ เป็น ตथा มัรยาราช ปวตส์ สุตวา ปโมทอติ

² ใช้ความในฉบับ จ.ศ. ๑๒๗๗ ฉบับหลักเป็น เทว่า แต่มีรอยแก้ไขและมีจุดอื่นๆ

ลูกเมีย¹ ใฝ่ไว้ในเมืองเขลางค์กับตัวลูกเจ้าเหนือหัว พระญาเบิก² เลี้ยก่อน คิชะแด แล้วเจ้าเหนือหัวหื้อเจ้าพระญาเบิกตนลูกเอาริพลมาทำตุ้ข้าวต้อนรบพระญามังราย จึงแพ้ชะแดว่าอัน พระญาบารุขว่าว่าวิพลพระญามังรายหลายนัก ลวดตกใจกลัว

ทีนั้น เจ้าฟ้าแดงแล่นเข้าเวียงตระพูนด้วยทวนพลันนัก พระญาบาศิเร่งซ้ากล้านัก อ้ายฟ้าจึงเล่าโดยพระญาบาศิว่า ข้าจักส่งครอบครัวเจ้าเหนือหัวตกทาง แล้วข้าเบียดคินมาอยู่ครองเวียงเจ้าเหนือหัวชะแด ว่าอัน พระญาบาศิรีบเอาครอบครัวลูกเมียออกหนีเสียจากเวียงตระพูนจักเมื่อหาลูกคนเจ้าพระญาเบิกในเมืองเขลางค์ เมื่อถึงจอมดอยที่ ๑ พระญาบาศิเลี้ยวหลังคินเมื่อวันไฟยังเวียงตระพูน พระญาบาน้อยใจ คิร้องไห้ว่าไว้มากนัก ลวดได้ซื้อว่าคอยบาให้ ค่อเจ้าบัดนี้แด อ้ายฟ้าส่งพระญาบาศิถึงคินดอยแล้วหนีคินมาแด

พระญาบาศิเมื่อรอดลูกตนในเมืองเขลางค์แล้วชวนลูกตนว่า มา รวพ่อลูกจักตระหมวนเอาริพล ได้แล้วจักเมื่อรบเอาเมืองหริภุญไชยได้คินคังเกล้าเทื่อ ว่าอัน พระญาเบิกผู้ลุดว่าวิพลน้อยนัก ว่าจักไปบ่³ เสาบได้ชะดาญ เทศุครัวเล็กเฝ้าตกทางแล้ว คินเขาได้เวียงแล้วเขาแต่งรักษาคินภักทาย เราเข้ารีบ แม่นชื้อรือ ครอบครัวลูกเมียก็ได้มาอยู่เยื้องแล้ว เมื่อใดเราได้สหายผู้เบิ่นที่เพ็งคิแล้ว เราเบียดเอาริพลช้างมลายูไปปล้นเอาเมืองตระพูนหื้อได้คินคังเกล้าชา ว่าอัน พระญาเบิกห้ามพ่อตนคินนี้ พระญาบาศิอยู่กับตัวลูกตนคินแด

พันทั้งอ้ายฟ้า คินไฟส่งพระญาบาศิถึงคินดอย แล้วคินมายังคินเข้างายแห่ง ๑ ชื่อว่าท่งแสนเข้าห่อเชียงเลื้อ ๕ ร้อยได้ นายบ้านผู้ ๑ ชื่ออ้าย ห่อ⁴ ว่าอัน เก็บ เร้าห่อ⁵ มาต้อนลวดปรากฏชื่อว่าแสนเข้าห่อต่อเจ้าบัดนี้แด

เมื่อนั้น เจ้าพระญามังรายก็เข้าบดแอเมืองตระพูนได้แล้ว เข้าเฝ้าเสวียเมืองตระพูนในปัติวังได้ สกราชได้ ๖๔๓ ตัว เดือน ๘ ออก ๔ ค่ำ ยามกสองงาย ยามนั้น อาญเจ้าพระญามังรายได้ ๔๑ ปัติแด เจ้าผู้เสวียเมืองตระพูนด้วยสวัสดิศิ คิมิวันนั้นแด

ฉิฉิกจาด้วยราชวงศ์คินเมืองตระพูนตั้งแต่นางจามเทวีลำคัมมาถึงพระญาบาศิได้ ๓๕ เช่นพระญาแด

อีโต ปฏูราย อปรภาเค แต่้นั้นเมื่อหน้า เชื้อราชพระญาลาวเป็นคินว่าพระญามังรายเป็นเจ้าเมืองหริภุญไชยแด คินว่าพระญามังรายได้เข้าอยู่เสวียราชลัมปัตคิในเมืองตระพูนแล้ว คิหื้อขึ้นลูกเมียครอบครัวเข้าของเงินค้ำแก่อ้ายฟ้า แล้วข้า บัระทวน⁶ รางวัลเข้าของลัมปัตคิมิ่งกว่าเกล้าคินแด

อยู่คุนนั้นได้ ๒ ปัติ ถึงปัติก่าเม็ต สกราชได้ ๖๔๕ ตัว เจ้าพระญามังรายปลงบ้านเวนเมืองตระพูนหื้อขุนฟ้าเป็นพระญาคินเมืองตระพูน แล้วคียกไฟตั้งเมืองแห่ง ๑ ว่าจักล้าง

¹ คำนี้ไม่ปรากฏในฉบับหลัก แต่เห็นตามความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

² ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น พระญาเบิก ทุกที

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น รบ

⁴ และ ⁵ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น หรถ และ เร้าห่อ

⁶ ฉบับหลักเป็น พระราช ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น บัระทวน

เวียงอยู่ ตั้งแถวเรือนมากนัก เจ้าพระยามังรายก็ให้อูชตแม่น้ำมาบ้าน เพื่อเป็นที่ตกท้าวแห่ง
คนทั้งหลาย ลวดเรียกชื่อว่า แม่แหว่¹ หันแตร มีพายพ่นอีสานแห่งเมืองสระบุรี อยู่ที่นี่ได้
๓ ปี นั่วถั่วมเมื่อ² กลางวันสาขามล่างจัวควายหาที่อยู่ได้ ลวดเรียกว่า เชียงเลื้อ³ ต่อ
เท้าบัดนี้แล

ถึงปีลัรวายเลื้อ สกราชได้ ๖๔๘ ตัว เจ้าพระยามังรายย้ายมาตั้งสร้างเวียงกุมกาม
ให้อูชตคือเวียงทั้งสี่ด้าน โขเอน้ำแม่ระมิงเข้าได้คือ ตั้งลำเวียงรอบทุกเบื้อง ตั้งบ้านตั้งเรือน
มากนัก เจ้ามังรายสร้างครุฑวังราชมนเทียรณบ้านนอกที่กว้าง ตั้งเรือนอยู่ บ้านนั้น ได้ชื่อ
ว่าบ้านใหม่ ต่อเท้าบัดนี้แล

เจ้ามังรายมีอาชญาให้อูชตหนองสระอัน ๑ เจ้ามังรายไซ เบงชอรรหน้าต่าง⁴ เลงดู
คนขุดหนอง หนองอันนั้นลวดได้ชื่อว่าหนองต่าง ต่อเท้าบัดนี้แล

พระยามังรายให้อั้งกลาตกุมกามเพื่อเป็นที่ซื้อขายแห่งคนทั้งหลายหันแล เจ้ามังราย
ว่าเทิงว่าไฟรู้คู้ยังลุดแลทุกซึเป็นคู้ใดใครรู้ จึงแต่งตัวปลอม จึงให้อูชตของคิง นุ่งผ้าผืน
ควรค่าร้อยคำพายใน นุ่งผ้าไทพายนอก โขเข้ากลาตกุมกาม นั้งอยู่ริมแม่พิง อว่ายหน้าเมื่อ
วันออก เลงดูคนทั้งหลายเข้ากลาต เจ้ามังรายว่าเทิงว่า คู้จักอยู่ที่นี้ดูฝูงคนเข้ากลาตแล้วลง
อาบน้ำแม่พิง ผู้ใดอาบน้ำแล้วลุดผมลงลุดผม ผู้นั้นหาสมบัติได้ คู้จักให้อูชตคู้ควรค่าร้อยคำ
แก่มันชะแล เจ้ามังรายอยู่ดูคนผู้อาบน้ำคู้ป้หันผู้ใดลุดผมลงลุดผม วันนั้น เจ้ามังรายหัน
ชาวแซ่ข้างเชียงเลื้อ⁵ ซี่เรือนากลาตกุมกาม เรือหล่มวัน ๒ หล่ม ๓ หล่มชู้วัน เจ้ามังราย
ตระเนิงในใจว่า ไฟรู้คู้ว่าค้ายอันชะหรือ จึงให้อูชตปลองชัวกุมกามค้ำเนิงมาแล

เจ้ามังรายว่า คูมาสร้างเวียงกุมกามเป็นคู้เทิงใจนั้ก ควรคู้จักก่อเจตียะไว้เป็นคู้ให้ไว้
แลปุชาตียะแล ในปดืเบิกใช้ สกราชได้ ๖๕๐ ตัว เจ้ามังรายจึงให้อูชตคู้ค้ำเนิงหนองต่างมาก่อ
เจตียะกู่ค้ำวันนั้นแล

ที่นี่ จักกล่าวอุปัคคันิทานอันสร้าง วัดกาคโคม⁶ ถิ่นนี้ เจ้ามังรายมาสร้างเวียงกุมกาม
ที่นั้น ยังมีไม้เตื่อเกดียงต้น ๑ ค้ำมานว่า ไม้สะกาน ต้นไผ่นัก บุทธเทวศาตณลัคคัสิวาสตร
อยู่รักษาไม้เตื่อเกดียง ต้นนั้น⁷ เทวศาตณนั้นมักใคร่ให้อูชตแก่คนทั้งหลาย คู้เนรมิตเป็น
แลนเผือกตัว ๑ อยู่ไม้เตื่อต้นนั้น คนทั้งหลายหัน คู้เอากันไฟไฟรู้ลัการปุชาแล้วปราดนา
เอายังลุดยั้งลุดชายเข้าของสมบัติอันใดคู้ได้ตั้งใจมักแห่งคนทั้งหลายแล อยู่บ้านเร้าใดไม้
เตื่อต้นนั้นเป็นอันถ้ำแก่นักลวดค้าย คนทั้งหลายย้อมไฟลัการปุชาที่นั้นบ่ชาด ตราบถึง
เจ้ามังรายมาตั้งเวียงกุมกามแล

¹ อาจออกเสียงเป็น 'แม่แหว่' แปลว่า แม่แม่น้ำเขียว หรือ 'แม่แหวะ' แปลว่า แม่น้ำที่แฉะแฉะ ก็ได้

² ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลังเป็น *น้ำมื่อ*

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ว่า *เชียงเลื้อ* แต่ *เชียงเลื้อ* น่าฟัง เพราะแปลว่า เมืองที่มีเจ้าเยื่อท่วม

⁴ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น *เบงชอรรหน้าต่างปลอง*

⁵ ชื่อชุมชนนี้อาจเป็นชุมชนเดียวกับ *เชียงเลื้อ* ก็ได้

⁶ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น *กาคโคม* แต่มีการใช้ทั้ง *กาคโคม* และ *กาคโคม* สันนิษฐานว่า *กาคโคม* เป็นคำเพี้ยนจากชื่อจริงที่ใช้ชื่อ *วัดกาคโคม* ทั้งนี้พบไว้ในศิลาจารึกวัดบ้านแปะ อ.จอมทอง เชียงใหม่ กศ. แปลว่า การ,งาน

⁷ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลังเป็น *ต้น ๑*

ในกาละนั้นยังมีมหาเถรเจ้า ๕ คน มีมหาเถรตนชื่อมหากัสสปะแปดประธาน อันประกอบด้วยปฏิบัติปฏิบัติอันหรือสังวรระคันัก^๑ ที่มาเลงกันตั้งฐานะที่ไม่ดีต่อตาอันเป็นที่สังขติเวกคันัก มหาเถรเจ้าทั้ง ๕ คน คิดควมมาลธิดาสารายพัวเพงสมณธรรมมีในที่นั้นแล

ยังมีในวัน ๓ พระญามังรายไพธอว หันชาวเจ้ามาอยู่ที่นั่น จึงถามกุมารผู้ ๓ อันมาในที่นั้น กุมารน้อยจึงไหว้พระญาว่า มหาเถรเจ้า ๕ คน มีมหากัสสปะแปดประธานมาอยู่ที่นั่นแล้ว ว่าอัน

เจ้าพระญามังรายก็เข้าไพไพหวัมมหาเถรเจ้า แล้วเจียรจาปราลร้อยด้วยบิยายหลายประการต่าง ๆ มหากัสสปะเถรเจ้าก็เล่านิยายพระญาวังกุ้งคุลีแก่พระญามังราย ว่าพระญาวังกุ้งคุลีได้ก่อนนี้มีพุทธรูปเจ้า ก็มีเศษะริชียมากโก ถาจะประจัญแท้พระญาร้อยเอ็ดคน ตั้งว่าได้สร้างพุทธรูปทั้งคนแก่ จักกว่าอันใด ว่าอันนั้น พระญามังรายได้ยินตามมหาเถรเจ้า เมตตาคันนั้น มีใจใสอันดีมากนัก ไหว้สิ่งอ้าสามมหาเถรเจ้าเมื่อสุราชสมนเทียรแห่งตนแล้ว จึงมาหาอย่างข้างไม้ผู้ชื่อกานโถมมา แล้วหื้อแปลงรูปพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์ นึ่ง ๓ องค์ ฮิน ๒ องค์ องค์ ๑ โหยังสูงเท่าคิงเจ้ามังราย แล้วก็เอาไพรูปนาตั้งไว้ที่มหาเถรเจ้านั้น แล้วมังรายอธิฐานว่า ด้วยเชษฐบุญอันข้าได้สร้างพระพุทธรูปเจ้านี้ ข้าจักยกกำลังวิพลไพเอาเมืองรามัญเทศะหงสาวดีเมืองเมง คือว่าพระญามังรายยังอ่อนอ่อนกับข้า ด้วยอาณุภาวะอันข้าได้สร้างพุทธรูปเจ้านี้แท้ ข้ามารอด จักสร้างวิหารหื้อทานเป็นที่สถิตสำราญพุทธรูปเจ้าชะแล พระญามังรายอธิฐานดังนี้ แล้วคียกเอาวิพลโธฮาไพเมืองหงสา ข้ามน้ำแม่คงไพถึงน้ำแม่ อาสา^๒ ตั้งทับอยู่ที่นั่น

เมื่อนั้น พระญาหงสาวดีตนชื่อสุตตโสมะ รัชว่าว่าพระญามังรายมาตั้งทับอยู่ในแคว้นแดนเมืองแห่งตน มีความสะท้านฮ้านกกลัวหวั่นไหวลูกชะหลุกมีมากนัก จึงใช้อามาจจุผู้ฉลาดรู้สืบคำเมือง เอาราชขบิณณาการของฝากออกมาคือนถวาทพระญามังราย แล้วถามขว่ากิจจะสุขทุกชีสัพพลีผลดีชู้อัน แล้วอามาจจุใช้ไหวว่า เจ้าพระญาหงสาใช้ผู้ข้ามาไหว้เจ้าเหนือหัวว่า เจ้าล้านนาคนมีอาณุภาพมาเถิงในบ้านเมืองแห่งผู้ข้าทั้งหลาย มีประโยชน์ใครได้อันใดในเมืองแห่งผู้ข้าทั้งหลาย ข้าทั้งหลายก็จักหื้อตามอันมักแห่งเจ้าหัวล้านนาชู้เยืองชะแล ว่าอัน

พระญามังรายตอบคำอามาจจุว่า เรามาในที่เท่าไคร่หัวเมืองหงสา แลมักไคร่มีฉันทสินหาไมตรีกับด้วยพระญาเจ้าแห่งสุด คือว่าเจ้าเมืองหงสาจักหื้อเอียงโศเอียง ๑ แก่เราแท้ตั้งอัน อันฮั้นเราศิปเอาแลเราเท่าไคร่ได้ของอันรักอันเพ็งใจแล กล่าวคือเป็นปัญหาแก่อามาจจุผู้ใช้ฉันท

อามาจจุผู้ใช้นั้นคืออามาจจุเมื่อไหว้เจ้าเหนือหัวแห่งคนนั้นแล พระญาหงสาได้ยินคำอันนั้น จึงชุมชุมเสนาอามาจจุนักปราชญ์บัณฑิตในโรงหลวง แล้วนักปราชญ์ทั้งหลายไหว้พระญาหงสาว่า ปัญหาอันหัวล้านนากล่าวมาว่าจักไคร่ได้อันเพ็งใจนั้น ขาคิอันเพ็งใจแลรึกโกทว่าอันเพ็งใจในโลกันนี้ ก็เท่ามีแต่ราชบุตรดีอันเกิดแต่อกแห่งหัวพระญา

^๑ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น อันมีปฏิบัติ

^๒ ในที่นี้ ฉบับหลักเป็น อาสา-อะสา แต่ที่อื่นเป็น อาสา ซึ่งตรงกันกับความในฉบับ จศ.๑๒๘๘

ทั้งหลายแล อันนักรวยเจ้าล้านนาผู้ชราว่าสรวนนางกุมารี คือนางพวยโค อันเป็นลูกรักอันเกิดแต่อกแห่งมหาราชาเจ้ามีรูปโฉมโฉมพรินตะอันงามล้วนล้วนชูอัน จึงแต่งเสด็จมาบ้านเมืองเราเติมเพื่อใครได้นางพวยโคลูกรักแห่งมหาราชาเจ้าเฟิงมีแล มหาราชาเจ้าบัพหื้อลูกรักตนแก่เจ้าล้านนาผู้มีเดชานุภาพ ปกครองแล ว่าอัน

เจ้าพระยาหงสาคนเชื้อสุตตโสมราชาได้ยินคำอันนั้น จำเพิงว่า คูบหื้อลูกรักนางพวยโคแก่เจ้าท้าวล้านนาอันมีเดชปกครองแล เพิงทูก็ด้วยสริสดี ที่จักเป็นโมครีตนิทคิดต่อเป็นราชวงศาเผ่าพันธุ์สืบราชปวงนี้โพเมื่อหน้าต่อชั่วลูกชั่วหลาน บัพหื้อชะแล¹ ว่าอันแล้วพระยาหงสาแต่งเครื่องจำผ้าผ่อนประเพณีอาภรณ์ทั้งมวดควรแก่วิวาท หื้อแก่ลูกตนปเท่าแต่นั้น คืหื้อช้าง ม้า ช้างยี่ง ช้างชาย หุ่น ๕๐๐ คิว เพื่อยู่นางมาหื้อลูกรักตน นางพวยโคได้ใช้สอย แล้วคืบเอานางกับยัสตปวิวารอันมากมายแก่เจ้าพระยามังรายนั้นแล เจ้าพระยามังราย คั้นว่าได้นางพวยโคมาเป็นราชเทวีแห่งตนแล้ว คืมีความชมชื่นยินดีมากนิก พระยาทั้ง ๒ มาชุมนุมกันที่น้ำแม่อาลาที่นั้น คืหื้อไพร่ไททั้งหลายอ้อมด้วยเข้าเหล้า ชื่นปลาอาหารทั้งหลาย แลคืหื้อเหล่นมโหรพ ๓ วัน ๓ คืน แล้วยะคำราชโมครีตนิทคิดต่อกันเป็นทิพหิมิตต์บวรมงคลชูอัน แล้วเจ้าพระยามังรายก็อำลามาสู่บ้านเมืองแห่งตน แลเสนาอำมาจจี้ก็อุสสาราภิเสกนางพวยโคหื้อเป็นราชเทวีพื้นแล

เจ้ามังรายเขียรจากับด้วยเสนาอำมาจจี้ทั้งหลายว่า คูอธิฏฐานสิ่งพระพุทธรูป ๕ องค์นี้ไว้อารามมหากัสสัปปกระเจ้าแล้วโพเมืองเมง ว่า คิอุชนะเมงแท้ จักสร้างวิหารหื้อพระเจ้าอยู่สุลาราย ว่าฉันนี้ วันนั้น บัดนี้โพเมืองเมงมา พระยาเมงก็กัถวานุภาวระแห่งคูด้วย เชชอานุกาเวแห่งคูได้สร้างพระพุทธรูปเจ้า พระยาเมงก็หื้อลูกรักตนมาเป็นเมียฉันนี้ถวรคูสร้างวิหารแท้แล ว่าอัน เจ้ามังรายคืหื้อช่างงานโถมตัดวิหารหลัง ๑ ค้อมพอกปกเสาใส่ชื่อไว้ ปักพื้นแล้วเทิด นั้นแล

คสมิ กาล ในกาละนั้น พระยาอญกัษิยาโฮยได้ใช้^๒ มาเป็นแขกเมือง หื้อเอาหวายเส้น ๑ ยาว ๒๐ วา เหลาหื้อสนเขมได้ มาถวายแก่พระยามังราย เพื่อบำรุงคุณว่าชาวได้ช่างนัก หาผู้จักเปรียบเทียมมิได้ ว่าอัน เจ้ามังรายคืหื้อหาช่างไม้ผู้ชื่อกานโถมมา แล้วยกกล่าวว่ ท่านยังอาจจะทำเหมือนนี้ได้อันหรือ ช่างไม้กานโถมโพพระยาว่า ชาวได้³ เท่าแต่เหลาหวายยาว ๒๐ วาสนเขมได้บ่ตาย หื้อยมาลำแดงคุณฉันนั้นอ ตั้งข้าเจ้านี้ แม่นว่าจักหื้อเหลาหวายร้อยวาสนเขมได้คืยังจักได้ตาย ว่าอัน แล้วย่างไม้กานโถมจักลำแดงคุณอัน ๑ จึงสั่งหื้อคนเอาไม้ยาว ๓ วาถากหื้อยแล้วตีรามเอาลงจมไว้ในน้ำแม่พิงพวยเหนือขั้วกุมกาม แล้วยมให้เอาถอบไม้ใส่ถวยหุ้มหื้อดี เอาลงจมไว้ในน้ำที่นั้น หื้อน้ำขลักกลับไม้ออกแล่นน้อยเป็นดังคนถากคนหื้อยแล้วนั้น เอาลงไว้ในถักกลางคืน คั้นรุ่งเช้าช่างงานโถมมาเผาคิลพระยามังราย จึงสั่งโพว่า ข้าเจ้าจักขอค้ำน้ำพันชวานหื้อยไม้หื้อแขกเมืองอุชะแล ว่าอัน

¹ ฉบับหลักเป็น ปฺริย ซึ่งนิยมอ่าน ปฺริยะแล ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ชะแล (ไม่มี ยิน)

² ความข้างนี้ถ้าจะบกพร่อง ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ว่า พระยาได้ใช้มา

³ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ชาวไร่

ช่างไม้กานโถมก็หื้อชักไม้เหล็ม ๑ ยาว ๑ วาป้ห้อยป้นเทือลงน้ำแม่หึงหื้อแซกหัน แล้วช่างกานโถมก็ผ่นขวานหื้อคตม แล้วก็ดำน้ำผ่นขวานหื้อยไม้แห่ ยามใหญ่ ๑ ช่างกานโถมออกมาไหว้พระญารว่า ผู้ข้าดำน้ำผ่นขวานหื้อยไม้แล้ว ขอหื้อเจ้าเหนือหัวหื้อเอาออกดู เทือะ ว่าอัน เจ้ามั่งรายก็หื้อดำชักออกมายังไม้เหล็มนั้นหื้อแซกดู แซกหันไม้เหล็มนั้นงามนัก เลี่ยมซื่อเปดั่งตีหะทัดยังบกนั้น ลวตวิจว่า เขาช่างกว่าเรา ดำน้ำผ่นขวานก็ได้ตีหิลิตาย ว่าอัน

แซกหื้อยลำแดงคุณอัน ๑ เจ้า หื้อช่างผู้เ็นจลักเม็ค เข้ากุม^๑ เม็ค ๑ เปนรูปช้าง ๒ ตัว ชนกัน มาถวายนแก่เจ้าพระญามั่งราย เจ้าพระญามั่งรายหื้อเอาเม็คเข้าอันจลักเม็คน รูปช้างนั้นโพหื้อแก่ช่างกานโถม ช่างกานโถมว่า ข้าไคร่หันผู้เ็นจลักเม็คเข้ากุมนั้น ว่าอัน แซกก็เอาช่างผู้เ็นโพหื้อแดงหื้อช่างกานโถมหันค่อหน้าเจ้ามั่งราย ช่างกานโถมก็ชักช่างผู้เ็นนั้นนอนขวาไว้ เอาขวานเกียนทพหื้อยหัวหื้อหมคตเป็นตังเอาเม็ดกวนนั้น ช่างกานโถมถามว่าเอาขวานกวนหัวเจิมหรือว่าบ่เจิม มันบอกวว่า บ่เจิม เปนตังลูบเอานั้นแล ว่าอัน แซกหันฉันนั้น กล่าววว่า ช่างเมืองลาวนี้จลาคนัก คีเสือกกว่าเราแท้คาย ว่าอัน แล้วก็ลาพระญามั่งรายเมือหันแล

พระญามั่งรายหันช่างกานโถมลำแดงคุณแก่ชาวได้ ออกยเมืองตน เจ้ามั่งรายก็หื้อช่างกานโถมเมือกั้นเมืองเชียงแสน ถามนั้นเมืองเชียงแสนได้ชื่อวว่าเมืองรอย เถึงเมือเจ้าพระญาแสนพูโพกั้น จึงได้ชื่อวว่าเชียงแสนแล ช่างกานโถมเมืออยู่เชียงแสนแล้ว จึงตัดเครื่องวิหารเป็นคันว่าบ่ฮ้าย บ่ยี้ ซ้อมลำคั้งใหม่ แด่เชียงแสน หื้อเอามาใส่วิหารกานโถมอันปกเสาสีชื่อไว้บ่หันแล้วเทือนั้น ท่อมพอกันผู้อื่น บ่คืบบ่หลมเนินแล ลวคปรากฏชื่อวว่า วัดกานโถมต้อเข้าบัดนี้แล

วิหารอันเปนพอนอนยังบ่มีเทือ เจ้ามั่งรายโพโพหื้อมหาภิกษุสัปเประเจ้าว่า ภนเด ข้าแต่เจ้าคุ ข้าส้างวิหารแล้วบ้าวมวถุเ็นองแล้วแล มหาภิกษุสัปเประเจ้าเมศคาวว่า วิหารเปดั่งโรงคัลมหาราชัน มีแล้วแล ทำยังคั่นอกฏิเจตือะพอนอนบ่มีเทือ ควรมหาราชะก่อเจตือะอุโมงค์โงะหื้อเปนหื้อรูปนาตังไว้ ควรแล ว่าอัน พระญามั่งรายก็มีใจชมชื่นอันคีมักนัก พระญามั่งรายสันนิฏฐานใจว่า บัดนี้ ลุส้างวิหารแล้ว ลุจักโพยั่วคุประเทศเมืองทุกามถึงวะก่อน ผิว่าพระญายังวะยังมีไมตรีไ่ยอมซึ่งคุณได้อันใดอัน ๑ เปดั่งพระญาหงสา นั้น คั้นคุแพ้พระญายังวะแท้ ลุคั้นมา ลุจักก่อเจตือะไว้วัดกานโถมขณะแล ว่าอัน เจ้ามั่งราย ร้าเพิงฉันนี้ แล้วคียกริพลทั้งหลายอันมากนักโพหื้อลลำดับคราวทาง เถึงแดนที่สี่มาเมืองฮังวะหนอาคไนย์ คีตังทับอยู่หันแล

พระญายังวะรัฐราชว จึงใช้อามาจ้ผู้ฉลาดรู้สืบคำเมืองเอารชบัณณการของผากมา คือนมถวายเจ้าพระญามั่งราย ถามราชวสัพพลวิลคตี่ชู้อันแล้วอามาจ้โพหื้อว่า เจ้าพระญาเมืองทุกามยังวะใช้ผู้ข้ามาโพหื้อเจ้าเหนือหัวว่า เจ้าท้าวล้านนาตนมิเทชอาณการวะมาเถึงสิมาบ้านเมืองแห่งเราด้วยเหตุอันโพชา แม่นเจ้าท้าวล้านนามาด้วยมหามิตรไมตรีคั้งอัน เราคียินดีนักแล แม่นเจ้าท้าวล้านนาประโยชน์ชนะอันใดในบ้านเมืองเรา เราคียักหื้อตามคำมิกชู้อันชะแล ว่าอัน จึงหื้อข้ามาโพหื้อเจ้าเหนือหัวนี้แล

^๑ ความหมายไม่กระจ่าง แต่อาจอ่านเป็น 'เจ้ากุม' คือข้าที่ไม่เต็มเม็ด ก็ได้

พระญามังรายตอบคำอำมาจี้ว่า เราสู้ว่าเมืองพุกามยังจะสมวิธีด้วยช้างม้าวทุกอัน อัน ๑ เราสู้ว่าศาสนาพระพุทธเจ้ารุ่งเรืองมากนัก เราจึงสั่งมาแล้วดูประเทศบ้านเมืองพุกามยังจะเหมือนตาย คือว่าเจ้าพระญามังรายจะจกมักก็อวดฤทธิเดชแก่เรานั้น เท่าว่าเข้าของเงินค่าแก้วแหวนในเมืองเรามากนัก เรามั่นประโยชน์แน่ เท่าประโยชน์ด้วยช้างทั้งหลายเป็นต้นว่าช้างคชสีด ช้างเหล็กสิงห์เขียวแล ว่าอื่น อำมาจี้ผู้ใช้ได้ยินคำเจ้าพระญามังรายแล้วก็เมื่อไหว้พระญามังราย พระญามังรายก็ว่าคำอันนั้น มีคำอันดี จึงเขียนจากับด้วยอำมาจี้ทั้งหลายว่า ชูใส่ใจว่าเจ้าท้าวล้านนาผู้นี้มีเดชะ จกมากำจัดบ้านเมืองเราเสียชื่อว่าอื่น เท่าว่าใครได้ช้างคชสีดนั้นนี้ เราทวแต่แปลงช้างคชสีดผู้ฉลาดถึงตีนักนั้นสองนายกับทั้งช้างค้ำ ช้างเงิน ช้างทอง ช้างเหล็กพร้อมข้อนั้นแก่เจ้าท้าวล้านนา เพื่อทือเป็นมิตรไมตรีติดต่อไพพายหน้าศีรษะแล ว่าอื่น แล้วก็ทือเตนอำมาจี้จัดแจงเอาช้างคชสีดสองนาย ช้างเครื่อง ช้างเงิน ช้างค้ำ ช้างทอง ช้างเหล็ก ทั้งหลายประมาณว่าได้ ๕๐๐ คัวมาถวายแก่เจ้าพระญามังราย เจ้ามังรายก็เอาช้างคชสีดมาไว้เชียงตุง เอาช้างคชสีดกับพวกทหารบ้านมาไว้เชียงแล่น เอาช้างเครื่อง ช้างเหล็ก ช้างทองมาไว้กุมกาม ช้างทั้งหลายจึงมากับบ้านเมืองเมืองล้านนาต่อเท้าบัดนี้แล

เจ้ามังรายไฟเมืองพุกามยังจะมาในปักษีคยี่ สกราชได้ ๖๕๒ คั้ว มาถึงแล้วก็ทือก่อเจดีย์ที่วัดกานโถมตามปฏิญาณแห่งพน เจดีย์นั้นตั้งรอรถีกว้าง ๖ วา สูง ๙ วา^๑ แปลงที่อยู่ว่า ๒ ชั้น ชั้นล่างไว้พระเจ้ามัง ๙ องค์^๒ ชั้นบนไว้พระเจ้าเอินองค์ ๑ แปลงรูปพระสารีบุตรโมคคัลลาน และรูปพระญานันทมณเฑียรณไว้รักษาพระพุทธรูปเจ้าที่นั้น

ในกาลยมนั้น ยังมีมหาเถรเจ้าหมู่ ๑ เอาธาตุพระพุทธเจ้ามาแต่สี่ทิศทวีปคือเมืองลังกา มาทือแก่เจ้าพระญามังราย ๒ ทรง เจ้าพระญามังรายรับเอาธาตุพระพุทธเจ้าแล้วมีคำอันดีนัก จึงอธิฐานว่า แม่ว่า^๓ เปนธาตุแห่งพระเจ้าแท้ ขอจงสำแดงทือทันอัศจรรย์ทือหายสิ้นเทพแห่งจุฑาทั้งหลายเทอะ พระญามังรายก็ทรงพระธาตุด้วยสุคันโฑทะ ยามนั้นพระธาตุก็กะทำปาฏิหาริย์ในโกฐคำ คำแห่งวันมีในน้ำอันตรงนั้น แตกเป็น ๓ ส่วน ส่วน ๑ มีวิสมันต์เหลืองทั้งคำ ส่วน ๑ มีวิสมันต์เขียวดังแก้วอันนิล ส่วน ๑ มีวิสมันต์ขาวดังลาวเงิน เจ้ามังรายมีใจเลื่อมใสในพระธาตุยิ่งนัก ก็เอาพระธาตุเจ้าดวง ๑ ประจุไว้ในเจดีย์ ดวง ๑ ประจุไว้ในองค์พุทธรูปเจ้าอันหลวงนั้นแล^๔

เจ้าพระญามังรายก็เอาคำหุ่น ๕๐๐ ผากมหาเถรเจ้าใหญ่สามหาโพธิเจ้าในเมืองลังกา หันแล มหาเถรเจ้าทั้ง ๔ ก็รับเอาคำ ๕๐๐ นั้นกลับคืนเมื่อเมืองลังกา แล้วก็ประชุมหาโพธิในลังกาทวีป แล้วมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ คนอธิฐานว่า จูฑาทั้งหลายจกเอาศาสนาพระเจ้าเมื่อตั้งในเมืองล้านนา คือว่าจกกันทุ่งรุ่งเรืองแท้ ขอทือถูกมหาโพธิคกลงเหนือ จัพ^๕แห่งจุฑาแต่ ว่าอื่น ถูกมหาโพธิคกลงมาเหนือมา จัพ^๖แห่งเขาเจ้า ๔ คน แลตนแลถูก

^๑ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ๙ วา

^๒ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ๓ องค์

^๓ ทั้ง ๒ ฉบับ รวมทั้งฉบับวัดพระหลวงและวัดศรีโสดา เป็น แม่ว่า

^๔ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ประจุไว้ในองค์พุทธรูปเจ้าองค์หลวง ที่มีแล และทั้ง ๒ ฉบับไม่กล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุหลวงที่ ๓

^{๕ ๖} ทั้งสองฉบับเป็น จัพ

มหาเศรษฐีทั้งสี่ ก็เอาลูกมหาโพธิ์ใส่ในบาตรแห่งตน ลูกมหาโพธิ์ทั้งออกออกทั้ง ๔ ลูกเป็น ๔ ต้น ก็เอามาหื้อแก่พระญามังราย พระญามังรายเอาไปปลูกที่ยังหักท่งยาง เมืองฝาง ต้น ๑ เอาปลูกที่ริ้วนาง ต้น ๒ เอาไปปลูกที่นาทะกาน ต้น ๑ พระญามังรายเอาหื้อราชมาดา แห่งตนชื่อว่าเทพพะคำจรายกับนางพายโคเอาไปปลูกแทนที่ไม่ได้เกิดถึงวัดกานโถมต้น ๑ นั้นแล

พระญามังรายก็ปูลูตามหาโพธิ์ด้วยเครื่องบูชาทั้งหลายต่าง ๆ มหาโพธิ์เจ้าก็กระทำ ปาฏิหาริย์เปดงัรสีมแจ้งทั่วเมืองหังมวล ในคืนนั้น เทพพาคีแคลงตนเป็นช้างเผือก มี ปริวารได้พัน ๑ มาแวมหาโพธิ์รักษาคืนรุ่ง เพื่อบ่หื้อสัตว์สิ่งใดมากลายได้สักตัว แม่น มากลายก็เปนอนตรายแก่สัตว์ฝูงนั้นแล

พระญามังรายก็แต่งวัดทุกหลายไว้เป็นอุปการแก่วัดกานโถมที่นั้น หื้อปักแดน แคว้น เกือบเบียด่านาบลีไหน ๖ แสน ๒ หมื่นเบี้ย เป็นค่าจ้างหั้น แคว้นแจม ๕ แสนเบี้ย เป็นค่าค่ากิน แคว้นแซ่ช้าง ๕ แสนเบี้ยไว้เป็นค่าหามากเจ้าภิกขุทั้งหลาย บ่เท่าแต่่นั้น เจ้า มังรายกับนางพายโคก็หื้อคนทั้งหลาย ๕๕ บ้าน มี ๕๐๐ ครว้ ก็อว่าเมงอันเจ้ามังรายแล นางพายโคเอามาแต่เมืองหงสาวดีนั้นฮาดน้ำเหมือนดหมายทานไว้กับวัดกานโถม วันนั้นแล

ที่นี่ จักกล่าวด้วยสร้างเมืองเชียงใหม่ก่อนแล

เจ้าพระญามังรายอยู่กุมกามได้ ๕ ปีแล้ว ถึงปีลีวังเหมา สกราชได้ ๖๕๓ ตัว ยังมี ในวัน ๑ พระญามังรายทรงยั่วคำออกโพธิ์สละหนเหนือด้วยยัสสปริวารอันมาก โพธิ์ถึงบ้าน แหม นัยยะ ๑ ว่าบ้านแหม ฐานะที่นั้นควรจักตั้งเวียงว่าอัน ยังอยู่ที่นั้น ๓ คืนดูนิมิตต์คี่ฝัน หันคนผู้ ๑ มาบอกว่า อยู่ที่นี้ คำพระญามังรายมากนัก เก่าว่าไว้เข้าของสมบัตติลาย ว่าอัน เจ้ามังรายหื้อยั่วโพธิ์สละหนเหนือ หันที่ ๑ ควรสร้างเวียง จึงยังนอนที่นั้น ๓ คืน คน ทั้งหลายเอาน้ำมาทางเปนริ้วเพื่อระวังรักษาเจ้ามังราย ที่นั้นลวดปรากฏชื่อว่าเวียงริ้วนาง ค่อเก๊าบัดนี้แล เจ้ามังรายยังอยู่ที่นั้น ๓ คืน คี่ฝันนิมิตต์อันใด ข้าฮ่ายโพธิ์วันออกแจ้ง เหนือ หันแต่ฐานะที่ ๑ ควรตั้งเวียง คี่ยังนอนที่นั้นดูนิมิตต์ ๓ คืน คนทั้งหลายสร้างเวือก มาล้อมรักษาเจ้ามังราย ลวดได้ชื่อว่าเชียงเรือก ค่อเก๊าบัดนี้แล เจ้าอยู่ที่นั้น ๓ คืน บ่หัน นิมิตต์อันใด คี่ข้าฮ่ายโพธิ์ในราวป่าที่ ๑ ยังนอนที่นั้น ๓ คืน ในคืนถ้วน ๓ หันหันนางผู้ ๑ มี รูปโฉมอันงามนัก ที่นั้นลวดได้ชื่อว่าเชียงโฉม ค่อเก๊าบัดนี้แล เจ้าข้าฮ่ายโพธิ์ได้ป่า นอนที่นั้น ดูนิมิตต์ได้ ๓ คืน ข้าฮันหันนางผู้ ๑ มีรูปโฉมโฉมพริ้งแฉะอันงามแฉะ เจ้าคี่บ่เอา เจ้าคี่ ทุมเลียบ ลวดได้ชื่อว่าเชียงทุมหันแล เจ้าคี่คืนมาถึงกุมกาม หันต้นลานต้น ๑ ใหญ่นัก จึงเข้า ยังร่วมลานต้นนั้น ลวดได้ชื่อว่า เชียงตาน ยังหัก คี่ว่าแล ¹

เจ้าคืนมาอยู่กุมกามเลี้ยงจรูทนาวแล้ว เจ้ามังรายทรงช้างมังคละตัวประเลีฐ มีหมู่ โยธาแวดล้อมเปนปริวารโพธิ์แล้วเลียบคืนดอยอุชฎิพพะพะ คือว่าดอยสุเทพ คี่หื้อพรานป่า ทั้งหลายโพธิ์ไล่เนื้อตามคืนดอยเกี้ยวออกมาทิศตะวันออกตามราวป่า คี่โพธิ์ป่าเหล่า ลอมคาศที่ ๑ เปนที่ฮัจจริยะ พายนอกแห่งลอมคาศเป็นอันหมดไส เปนทั้งราบเพียงถึงนัก

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๓๘๔ เปน ยังหัก คี่ว่า เชียงตาน คี่ว่า

พระญาเลียบไฟคั่นลอมคานันหน้อย ๑ ชูพายในที่นั้นเล่า ถัดลอมคานันหน้อยนั้นออกมา
เป็นคุ้มหนามใหญ่หน้อยเป็นถ้อยเป็นชั้น¹ แหนั้นหนามอิ่งนัก ในท่ากลางลอมคานันเป็นช่วง
ราบเพียง ประกอบไฟด้วยหญ่มวย เป็นคำมาน คำไหวห้ายามึงกะต่าย เกี้ยวแวดล้อมชุกกล้า
ชูพาย ควระเมาเอาใจมากนัก

ในขณะนั้นฟานเผือก ๒ ตัวแม่อูก ออกไฟจากป่าลอมคานันเพื่อจักไฟหากินเหยื่อ ก็ผา
ออกมาท่ากลางหญ่มวยมาแต่คนทั้งหลายอันมาก แล้วก็ยืนชู่อ่ายหน้าอ่ายหลังผ่อหญ่มวยคน
แลหมาถึงหลายหน้อย ๑ แล้วก็ขึ้นเข้าไฟในลอมคานันดังเกลา ส่วนว่าหมาถึงหลาย
แล่นไฟแวดลอมคานันอยู่ บ่ออาจจักเข้าขอบเนื้อตัวนั้นได้ เมื่อนั้น เนื้อ ๒ ตัวนั้นได้อยู่ที่
ไชยภูมิบังเกิดถักถวาระ บ่มีคำเกรงขามแลฮ้านกลัวค้ำแล่นออกมาหาหมา หมาถึงหลาย
ก็กลัวแล่นหนี บ่ออาจจักต่อจักขบยังพระญาเนื้อ ๒ ตัวนั้นได้ พรานป่าทั้งหลายหันอัจริยะฉัน
นั้นจึงมาไหวเจ้ามั่งราย เจ้ามั่งรายค้ำข้างเข้าไฟในที่นั้น ปล่อยหมาไล่เข้าไฟในลอมคานัน
นั้นเล่า ฟาน ๒ ตัวนั้นก็บ่เกรงบ่กลัว แล่นออกค้อนรบหมา หมาค้ำแล่นพ่ายหนี บ่ออาจจักต่อ
ได้สักตัว² เจ้าพระญามั่งรายหันอินอัจริยะนัก ว่า แต่ขุมมาแอ่วหาที่จักตั้งเวียงหลายที่หลาย
แห่งแล้วบ่พบสักแห่ง จึงมาพบที่นี้เป็นไชยภูมิควรสร้างเวียงกวมนี้³ ก็เป็นไชยนคร
ควรระแล ในลอมคานันนี้ จูจักตั้งคุ้มวังมนเียรพอนอนได้ญได้ทรงหื้อเป็นสุขสวัสดิชะแล

ว่าอันแล้วเจ้ามั่งรายก็หื้อเก่านางมากาลเข้าแวดวังจับยับเอาฟานเผือก ๒ ตัวได้ด้วย
สวัสดิก็ แล้วหื้อเอาไฟไว้ที่สละหนเหนือที่ใกล้น้ำแม่ฮวก หื้อแปลงลำเวียงล้อมฟาน ๒ ตัว
นั้นไว้ ลวดได้ชื่อว่าเวียงฟาน ต่อบัดนี้แล

เจ้ามั่งรายจึงท้าวว่า ในกาละพ่ายหน้า เมืองอันนี้จักมีพระญาแม่อูกชูเสวียราช-
ลัมปัตติลลไฟ มีกั้นชะแล 3 ว่าอัน แล้วเจ้าพระญามั่งรายจึงหื้อหาแล่นเจ้าเคลาเมือง
ก๊วบ้านบ้นทั้งหลายมาพร้อมชุกน บอกลีญาอันหมาไล่ฟานเข้าลอมคานแลฟานแพ้นั้น
หื้อเจ้าแก่ทั้งหลายได้อินชุกน แลถามเขาว่า ในที่นี้ สุริชราว่าว่าเป็นชื่อหรือฮา เขาไหวเจ้า
มั่งรายว่า ในที่นี้ ผู้ข้าทั้งหลายได้รู้สืบมาว่า เหล่าคาสวนขวัน เป็นที่อยู่ที่ทรงแห่งท้าว
พระญาทั้งหลายมาแต่ก่อน ทั้นรุ่งปัสสไน ฟานเผือก ๒ ตัวแม่อูกอันเป็นพระญาเนื้อ ลูก
แต่ป่าใหญ่มาอยู่ที่ไชยภูมินี้ ฟาน ๒ ตัวแม่อูกเป็นสัตว์ตัววิเสส จึงแก้หมาเพื่ออันดาอ ว่าอัน

เจ้าพระญามั่งรายได้อินคำอันนั้นข้าเร่งมีคำอินดีมากนัก เหตุว่าจักตั้งราชมนเียร
แห่งคนที่อันเป็นไชยภูมินั้นแล เจ้าพระญามั่งรายก็ย้ายเข้าตั้งที่ไชยภูมิ ในวันเดือน ๙ ออก
๘ คำวันพรหม⁴ โทกทไจ้ ดีที ๘ ตัว อินทาคีดี ๓๐ ตัว พระจันท์เสวียนักขัตตฤกษ์ตัวถ้วน ๙
ชื่อขุนอินทพร ใน กวกฎะ⁵ อาโปราลี ยามแตรรุ่ง ๓ ลูกนาที ปลาย ๒ บาทน้ำ ไร่คณาใน
มินอาโปราลี ยามสกราชขึ้นวันพระญาวัน สกราชขึ้นแถมตัว ๑ เป็น ๖๕๔ ปัสเส้าสิ แล

¹ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ถัดลอมคานันออกมาเป็นคุ้มหนามใหญ่เป็นถ้อยเป็นชั้น

² ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น บ่ออาจจักต่อขบพระญาเนื้อ ๒ ตัวก็ไม่ได้สักตัว

³ ฉบับหลักเป็น มีน ชะแล มีนชะแล จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น หมิ่นชะแล ซึ่งนิยมอ่าน หมิ่นชะแล

⁴ ฉบับหลักเป็น วัน ๙ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ เป็น วันแรม

⁵ ฉบับหลักเป็น ภระวัฏฏะ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น กักกฎะ

ค้นว่าเจ้ามั่งรายย้ายเข้าราชะวังที่ไชยภูมิแล้ว ก็หื้อตั้งบ้านน้อยบ้านใหญ่ทั้งหลาย มากนัก ตามคำตามสูง เขาร้องเรียกว่าบ้านต่ำสูง ตามคำนำหน้าว่าเมืองสุวรรณ¹ ว่าอันหันแล ที่เจ้าพระญามั่งรายมาถึงอยู่นั้นมีหนวันออกซ้ายเหนือแห่งไชยภูมินั้นเรียกชื่อ² เชียงหมัน แล ที่อันนั้นชื่อมแควบ พระญาที่อุชุกุ่นเผื่อทางออกไพทิสสะหนวันออก ลวดได้ชื่อว่า เชียงดวง³ ต่อทำบัดนี้แล

เจ้าพระญามั่งรายว่าเพิงว่าจุจกตั้งเวียงในฐานะที่นี้ ควรระเมาเอาใจแก่แล ทิสสะ วันออกแจ้งเหนือคือเป็นหนองอันใหญ่ เป็นที่ช้าง ม้า จัว ควาย ลงอาบดงกินดินนัก เจ้าก็ เรียกหามายังช้างไม้ทั้งหลายมาแล้วก็หื้อถากและ⁴ ซ่อมไม้ทั้งหลายมากนัก ก็หื้อสร้างแปลง หอโรง โรงช้าง โรงมส้านเลหอปะตุ จักล้างเวียงอันใหญ่ จักเอาไชยภูมิไว้ท่ากลางสายคือ- เมือง ว่าอัน คือหื้ออุชคือแลแปลงสนนจักตั้งก่อเวียง แลด้านแล ๓ พันวา ว่าอัน พระญา ห้อยว่าเพิงว่า จุจกสร้างบ้านแปลงเมืองอันใหญ่แท้ ควรหื้อใช้ไพร่เชิญเอาพระญาจำเมือง พระญาร่วงอันเป็นสหายคุมมา ควรชะแลว่าอัน แล้วก็ใช้ไพร่เชิญเอาสหายคน คือพระญา จำเมือง พระญาร่วง มานั้นแล

ทันพระญาทั้ง ๒ มาแล้ว ก็เขากันตั้งแปลงวินิจฉัยะ คือว่าสนาม ที่ใกล้บ่ไกลแห่ง ไชยภูมิ เพื่อหื้อเป็นที่พร้อมเพียงกับด้วยกัน พระญามั่งรายก็มาพร้อมกันด้วยพระญาทั้ง ๒ แล้วกล่าวว่า ในฐานะที่นี้มีพานเมือง ๒ ตัวแม่ถูกอยู่ในลอมคาคีนี้ แ่่นหมาแลคนทั้งหลาย บ่อาจจักกะทำร้ายได้ เป็นไชยภูมิอันวิเศษแท้แล ข้าก็มักใคร่ล้างเวียงที่นี้ เอาไชยภูมิไว้ ท่ากลางเวียง แล้วตั้งไชยภูมิไพทังได้ ทางเหนือ วันตก วันออกแลพันวา เป็นแลด้านแล ๒ พันวา ข้าว่าเพิงดังนี้ จึงหาสหายเจ้าทั้ง ๒ มาเป็นที่พิจารณา ควรบ่ควรเป็นดังนี้ ไชยหาสหายเจ้าทั้งสองเป็นที่พิจารณา ว่าอัน

พระญาจำเมืองว่า สหายจักตั้งเวียงแลด้านแล ๒ พันวา บ่ควรแล ว่าอัน⁵ พระญา ร่วงว่า สหายเจ้าพระญาจำเมืองว่านั้นคือหากแม่นแล เพ่งว่าแผ่นดินทาศติเสีย ควรว่าเพิง กาลเดิมบ่คิดแลกาลวิบัติแล พายหน้าบุคละผู้มีประญาจักดูแล⁶ ว่าบ่รู้ว่าเพิงพายหน้า พายหลังจักว่าอันชะแล พายหน้าหลอนอมิตตะข้าเส็กี่มาบ่คว้งซัง หาบุคละผู้จักเฝ้าแหบ บ่ได้ บ่อ้วน บ่เต็ม คือจักยากก่อนนาศคกาคะแล ข้ามักใคร่ตั้งแต่ไชยภูมิไพวันตก วันออก ได้ เหนือ ฟัน ๕๐๐ วา แล ว่าอัน

พระญามั่งรายกล่าวว่า สหายเจ้าพระญาร่วงว่านั้นคือแท้แล เพ่งว่าแผ่นดินทาศติเสีย หน้อย ๑ คำสหายเจ้าทั้ง ๒ นี้ คำผู้ใด ข้าก็บ่ละเสีย เพ่งว่าขอหื้อเป็นดินทะเลด้วยขอบธัมม์ เทื่อ ว่าอันนั้น เสนาอามาจทั้งหลายเพิงใจคำพระญาจำเมืองนั้น ๓ ปุณ มีปุณ ๑ เพิงใจ

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เมืองสุวรรณ

² ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เชียงดาว

⁴ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ถากแล

⁵ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น แล ว่าอัน

⁶ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น พายหน้า ผู้มีประญา

คำพระญาร่วงแคว้นมาก พระญาร่วงซำกล่าวว่ สุตเวรลีแลสุกกทันตรสี ที่ยังได้มาน
สมบัติคือภิญญาตเมเตชานุภาวะ แมนจักหื้อกร้างหมิ่นโยชน์แดนโยชน์ ที่ได้ค้าย เพื่อเลง
หันเอนาคตภัย เมื่อพวยคุดนแล¹ ลำงเวียงละขุนจึงเอาหน้าหยอทวนเอาเปนประมานค้าย
ว่าอัน พระญามังรายได้ยินอุปเทศเจ้ารสีทั้ง ๒ ลำงเวียงละขุน จึงร่ำเทิงตุกาดส้มปัดติ
แลกาตวิปัดติ จึงว่า ข้าแก่สหายเจ้าทั้ง ๒² มิอื่น เราจักตั้งดวงแปหันว่ ดวงชื่อ ๔ รือยว่
เทือะ ว่าอัน พระญาทั้ง ๓ ที่มีอันทราทักัดแปนกับด้วยกันหันแล พระญามังราย คีชวนเอา
พระญาทั้ง ๒ โฬสู่ที่ไชยภูมิเพื่อจักนรกกตั้งพรอนอนแลคุ้มน้อยนนั้นแล

ในขณะนั้น ยังมีหนูเผือกตัว ๑ โห่เพ้าคุมเกรวียน มีปรีวาร์ ๔ ตัว ลูกแต่ไชยภูมิออก
โฬหนวันออกช่วยได้ เข้าโฬสู่สูงอัน ๑ ในเคลาไม้ สักเวือ³ ไม่นิโครธ ที่ว่า เปนตำมานว่า
ไม้พืงของ บิโกลแต่ไชยภูมิเพ้าโต พระญาทั้ง ๓ หันหนูเผือกเปนอัจริยะ จึงพร้อมใจกันเอา
เข้าคอกคอกไม้โฬสุชาพระญาหนูเผือกในเคลาไม้มิโครธต้นนั้น ด้วยเข้าคอกคอกไม้อันใส่
ไครคำ แล้วคิหื้อล้อมรักษา คีอติ⁴ ลวคปวากฏเปนไม้เลื้อเมือง มาต่อเพ้าบัดนี้แล

พระญาทั้ง ๓ คีอกวาดเผี้ยวที่จักตั้งเวียง เอาเชือกเชิง เลงดู รู้ว่าแผ่นดินสูงวันตก
หลังโพวันออกมีเตชะเปนไชยมงคละมากนิก พระญาเจ้าเมืองพระญาร่วงจาเชิงพระญา
มังรายว่า สุราเจ้าสหาย เราพร้อมกันลำงตั้งเวียงที่นี้ เพือข้าหันเปนไชยมงคละ ๗ ประการ
ดังนี้

- อัน ๑ ได้ยินสืบมาแต่ก่อนว่าวางเลือกสองตัวแม่ลูก ลูกแต่ป่าโฬหนเหนือมาอยู่
ไชยภูมิที่นี้ คนทั้งหลายย่อมมาทะทำบูชา เปนไชยมงคละ⁵ เปนปฐมะ
ก่อนแล
- อัน ๑ ว่าพ่านเผือก ๒ ตัวแม่ลูกมาอยู่ไชยภูมิที่นี้รับหมา หมาทั้งหลายพ่ายหนี
บ่อจจักจึงได้ลักตัว เปน ไชยมงคละ⁶ ถ้วนสอง
- อัน ๑ เราทั้งหลายได้หันหนูเผือกกับปรีวาร์ ๔ ตัว ออกมาแต่ไชยภูมิที่นี้ เปน
ไชยมงคละ⁷ อันถ้วน ๓
- อัน ๑ ภูมิฐานเราจักตั้งเวียงนี้สูงวันตกพหลังมาวันออก เปนไชยมงคละ⁸ อันถ้วน
๔ แล

¹ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔ ไม่ปรากฏในฉบับหลัก

² ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔ ฉบับหลักเป็น สหายทั้ง ๒

³ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔ ว่า สักเวือ

⁴ เก็บตามฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๔

⁵ ฉบับหลักเป็น เขตยภูมิมงคละ

⁶ ฉบับหลักเป็น เขตยภูมิ

⁷ ฉบับหลักเป็น เขตยภูมิ

⁸ ฉบับหลักเป็น เขตย

- อัน ๑ อยู่ที่นี่ หันน้ำตกแต่จุดอุปัทพหะตอชฤเทพ ไหลลงมาเป็นแม่น้ำ ไหลขึ้นโพ
 หนเหนือ แล้วไหลกระหวัดโพหนวันออก แล้วไหลไปได้ แล้วไหลโพวันตก
 เกี่ยวเวียงกุมกาม แม่น้ำนี้เป็นนครฤๅนเกี่ยวกระหวัดเมือง อันนี้เป็นไชย-
 มังคละ¹ถ้วน ๕ แม่น้ำอันนี้ไหลแต่ตอชฤมาที่ขุนน้ำ ได้ชื่อว่าแม่น้ำ ไหล
 เมื่อวันออกแล้วไหลไปได้เกี่ยว²ข้างแม่พิง ได้ชื่อว่าแม่โพร ต่อท้ายมันนี้แล
- อัน ๑ พนองโพยมีวันออกซ้ายเหนือแห่งไชยภูมิได้ชื่อว่าอีสาเนน สรวา นรปุชา³
 ว่าพนองโพยมีพนีสาน คำว่าพระญาต่างประเทศจักมาบูชาสักการะมากนัก
 เป็นไชยมังคละถ้วน ๖ แด
- อัน ๑ แม่น้ำมิง ไหลมาแต่มหาสระ อันพระพุทธรเจ้าเมื่อยังชอราพาน ได้มาอาบ
 ในอ่างสระ⁴ ไหลออกมาเป็นขุนน้ำแม่น้ำมิงพายวันออกเวียง เป็นไชย-
 มังคละถ้วน ๗ แด

พระญ่าเมือง พระญาร่วง ด้านตอเหตุอันเป็นไชยมังคละ ๗ ประการ แก่พระญา
 มังราย ดังนี้แล

พระญามังรายพระนิงใจว่า สหายกู เจ้าพระญาทั้ง ๒ มีคำรู้คำหวัดวิคัพพิปา-
 สาสตรเพทลักษณะอันเป็นไชยมังคละมิงนักแก้ตาย สาสตรเพทอันกูมิเท่าใด สหายกูทั้ง ๒
 ที่รู้ดังกูอยู่ประการดีห็นแล ว่าอันนี้ พระญามังรายก็ชวนพระญาทั้งสองไปเลี้ยงชดู ที่จักตั้งชดู
 คือ⁵ เวียงทั้งสี่ด้าน กับที่อันจักก่อปราการเวียงชู่แห่งทั้งที่จักทวแปลงประตุ แล้วพระญา
 ทั้งสามเอากันมานั่งอยู่พนีสาน พระญามังรายก็หื้อพระญาทั้ง ๒ กินแกลบ แล้วก็เลี้ยงชดู
 วิพลสกุเสนาตามาจ้แห่งเจ้าพระญาทั้ง ๒ หื้ออิมคิวยเข้าน้ำ อาหารพร้อมชู้คน แล้วเจ้า
 พระญาทั้ง ๒ หื้อแต่งเครื่องพลิกัมมีบูชาเทวาทังหลายฝูงรักษาเมือง กะทำพลิกัมมีบูชา
 แต่งเป็น ๓ ไกราก บูชาที่ไชยภูมิอันคังพอนอน ไกรากถ้วน ๒ บูชาเลื้อเมืองที่พระญา
 หนูเผือกอยู่ กลางเวียงไกราก ๑ มาแจกเป็น ๕ ส่วนใหญ่บูชาที่จักแปลงประตุทั้ง ๕ แห่ง เจ้า
 พระญามังรายหื้อเสนามาจ้ผู้จ้ตาค้าวราชกิจจการแห่งพ้อเวียงทั้งหลายฝูง ๕ หมื่น
 คนหื้อเวียงที่ไชยภูมิ หื้อล้างแปลงราชขมนเทียรพอนอน ราชระวังคุ่มน้อย โรงคัล เล็ม
 ฉาง โรงช้าง โรงมถาสัพพิทกิจจะอันควรวีรกในคุ่มน้อยชู่ประการ ยังพ้อเวียง ๕ หมื่นคน
 หื้อเขาดำชูดคือก่อปราการเวียงทั้งสี่ด้าน หื้อคาแวกแปลง ประตุเขื่อน⁶ หรือหรีงหรือเลื้อ
 หื้อพร้อมชู้อัน เจ้าพระญามังรายหื้อแต่งหมู่ชุมพ้อเวียกกทั้งหลายล้างแปลงสรรพ⁷ ครบพร้อม
 แล้วชู่ประการ ก่อแรกตั้งราชขมนเทียรคุ่มน้อย ชูดคัล ก่อปราการกำแพงเวียงทั้งมวลใน

¹ ฉบับหลักเป็น เขยภูมิมังคละ

² ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่หน้าจะเป็น เสรียน ซึ่งแปลว่า เกี่ยว, ไหล

³ ฉบับหลักเป็น อีสาน นร นรปุชา ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น อีสาน นรปุชา

⁴ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ในตออ่างสระ

⁵ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ที่จักชูดคือเวียง

⁶ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เขื่อนประตุ

⁷ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ครบ

ศกราช ๖๕๔ ตัว ปธีรวายสัน เดือนแมตเพง เมงวันพรหัส ฤกษ์ ๑๖ ตัว ยามแตรไกล่รุ่ง
ไว้สคนาในมโนอาไปราสี^๑ 1 หื้อตั้งแรกล้างแปลงสัพพะทังมวล แรกซุดคือก่อปราการเวียง
หนออีสานก่อนกระหวัดไพนทักขินะ แวตรอดทัง ๔ ด้านหื้อพร้อมบ่ก่อนป้อนกัน แรกตั้ง
กลาตเชียงใหม่ทังขณะยามเดิยวั้น เจ้าพระญาทัง ๓ คืหื้อช่างแต่งพลิกัมมีแปน ๖ ไกรฐาก
อิงคำสราทอนาเทพพตาทังหลายมาสู่รักษาไชยภูมิคือท้าวกลางเวียงแลปะตุทัง ๕ วันนั้นแล

เจ้าพระญาทัง ๓ พร้อมกันล้างเวียง ทาตท้าวปราการ คุ้มน้อยราชชนนเทียรสัพพะ
ทังมวลนานได้ ๔ เดือนจึงแล้วบิารมาจนุประการ เจ้าพระญามังรายคืหื้อเหล่านมโสรพ
๓ วัน ๓ คิน เลี้ยงเสนาโยธาแลคนกะทำการพ้อเวียกทังหลายหื้ออิมด้วยเข้า เหล้า ชื่นปลา
อาหารชู้คน พระญาทัง ๓ จึงพร้อมกันเบิกนามเมืองว่า นพบุรีศรีนครเขื่องใหม่ แล
ในลอมคำอันเป็นไชยภูมิคืหื้อรอนอนกวมที่นั้น ลวคปรากฏว่าราชชะวังหรือคำต่อเท้าบัดนี้
แล

พระญางำเมือง พระญาร่วงคืหื้ออ้าลาพระญามังราย อันเป็นเลหายแห่งตนแล้ว ต่าง
ตนคืต่างเมืองสู่เมืองแห่งตนวันนั้นแล นครปฏิสังขรณิ สมตต์

ที่นี้ จักกล่าวด้วยพระญาฮีบาใหญ่กับพระญาเบิกคืเป็นลูกยังเมืองเขลางคนคอร
ก่อนแล เจ้าพระญามังรายแต่งอุปนิกษิตคืหื้อพิงรหัสพระญาบาแต่ปยีเต่าสะจา มาตราบเถิง
ปธีรวายสัน นานได้ ๔๔ ปถิ คนอุปนิกษิตคืหื้อเหตุแจ้งจึงมาไหวสาบอกร้าวสารแก่พระญา
มังรายว่า พระญาบากับพระญาเบิกจักมาปล้นเอาเมืองหริภุญช์ แลเวียงกุมกาม แลเวียง
เขื่องใหม่หื้อได้ บ่ได้ปยอม ว่าฉันนั้นคืหื้อสแล บัดนี้ เขายังผิงแต่งเอากันสือช่างล่อมคัว
ยิงกองขลุสีนาค ปืนน้อย ปืนใหญ่ หัตวิพลโยธาชู้ ๗ วัน ๗ วัน ปะชาตลายตีหื้อ ขอเจ้า
เหนือหัวรุ่งรีบแต่งหวังวิพลโยธาช่างมคัฎฐ์ถารบพระญาฮีบาพระญาเบิก คิจะแล เขาคัด
ว่าเดือน ๔ เพง พระญาเบิกจักยกวิพลมาเป็นหมู่หัวหน้^๒ จักเข้าปล้นเอาเวียงเจ้าเหนือหัว
หื้อได้ ว่าอันคืหื้อสตาย คนอุปนิกษิตคืมาอรอดวันเดือนเจียงแรม ๑๐ ค่ำ

เจ้ามังรายรู้ข่าวสารคำอันนั้น บังเกิดสุรภาวะ ลูกขึ้นตบมือ ๓ ที กล่าวสีหนาท
องอาจว่า ปางนี้จักได้ประจัญแพข้าเล็กก็แก่แล ว่าอัน เจ้าพระญามังรายจึงหื้อตักลองร้อง
ปล่าวหื้อสรวหมุ่วิพลชู้ประการ แลหื้อตระหมวนเอาริพลทังหลายมาพร้อมชู้ตนแล้วหื้อ
ประทานรางวัลเบี่ยเงินแก่เขา หื้อเป็นกำลัง ในขณะนั้น เจ้ามังรายยอเคื่องชูได้ ๒ แสน ๓
หมื่น ๕ พันเคื่อง แลเจ้ามังรายคืได้ใช้โห่หื้อบอกร้าวสารทังมวลหื้อลูกคนเจ้าขุนคราม
ในเมืองเขื่องรายชู้อัน ว่า เยอะหื้อลูกคืปล่าวขุนเมืองทังหลาย แต่งดาช้างมคัฎฐ์ คนเล็ก
ทังมวลหื้อพร้อม แลหื้อชูกุแต่งแปน ๒ หมู่ หมู่ ๑ หื้อมาตั้งทับสุ่พวยวันตกเวียง

^๑ คืลจากรีกวัดเขื่องนั้น เขื่องใหม่ว่า ศกราช ๖๕๔ ปธีรวายสัน เดือนวิสาขะออก ๔ ตัว วัน ๕ ไทเมืองเป็ก ยาม
แตรรุ่งแล้วของอุทานไยสาธิตระชาการพิคัตนาสวินว่าประหัส ในมโนอาสี ซึ่งพระเลากรมการได้ตรวจฉบับ
แล้ว พบว่าตรงกับ วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๑๙๓๕ เวลาประมาณ ๑๔.๔๕ น.

^๒ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ เป็น หมู่หัว

จิมสินดอยคำตาต้อนรบหมู่หัวหน้าพระญาเบิก หมู่ ๑ หือมาทางวันออกแม่น้ำพิงส่องไพหา เวียงตะพูน ตาตัดตายหลังพระญาเบิก ว่าฉันนี้

เจ้าขุนครามได้อินคำพ่อคนใช้มาฉันนั้น คีรับปล่าววิพลสกุลเสนาโยธาทั้งหลายหือมาพร้อมกันชู้บ้านชู้เมือง เจ้าขุนครามขอเครื่องเล็กปานนั้นได้ ๕๑๘๐๐๐ เครื่องแต่หือเมืองเชียงรายขับเอาลูกหันนาแถมได้ ๒๐๔๐๐๐ เครื่อง รวมทังมวตเปน ๗๒๒๐๐๐ เครื่อง เจ้าขุนครามแต่งเปน๒หมู่ หมู่ ๑ หือเจ้าเมืองฝางทือพล ๑๕๐๐๐๐ เครื่องหือไพคังหือวันตกช่วยได้เวียงกุกกาม จิมสินดอยคำ ตามคำพ่อแห่งตน เจ้าขุนครามทือพล ๕๗๒๐๐๐๐ เครื่องมาทางวันออกแม่น้ำพิงถึงประเทศที่๑ เจ้าขุนครามหือตั้งอยู่ที่นั้น ยามกลองแกลง เจ้าขุนครามขึ้นสุหรอเฮนผ่ออุริพลทัง ๔ ทิศสะ ลูกชัวผ่อคี่ปมีที่สุตแห่งโยธาวิพลคนเล็กแห่งตน ในที่นั้นลวตได้ชื่อว่า เซ่นผ่อ ต่อเจ้าวัดนั้นแล

เจ้าตั้งกับจักตานอนที่นั้น เสวียเข้าแสดงตัว^๑ จึงเอาข้าวแก้วข้าทาน อันชั้นชีวิตธาสาดางเจ้าพุ่นพัน ๑ ส่วนตนเจ้าขึ้นขี่ช้างแก้วไชยมังคละมีพลหวนพันนั้นเปนปรีวารเขี้ยวมาไหวพ้อตนคือเจ้าพระญามังรายในเวียงเชียงใหม่ว่า เจ้าเหนือหัวหือไพบอกแก่ข้าว่าพระญาเบิกคือพลขึ้นมว่าฉันนี้ ข้าคิดแต่งพลเล็กมาเปน ๒ หมู่ ตามอาชญาเจ้าเหนือหัวชู้ประการ หมู่ ๑ ข้าหือขุนเมืองฝางทือพล ๑๕๐๐๐๐ มาทางวันตก หือตั้งกับสุตสินดอยคำพายฟากพิงเบื่องวันออก ข้าทือพลมาพุ่น ๕๗๒๐๐๐๐จักไพวิภาพระมหาธาตุเจ้ายังหริภุญชัยเขตต์ บัดนี้ ข้าทือขอพอรณแก่พ่อเบแเจ้า ขอพ่อเบแเจ้าฆ่าได้เสด็ขออกจากเวียง ขอจูงสุเสวียสุขในราชขมนุเทียรแห่งตน เท้าหือแต่งเสนาสุรโยธาทั้งหลายระวังในเวียงหือหมั้นตุงฆ่าหือลิมลติวางเครื่องไว้สักคน หือบังเกิดสุรภาวะชู้ตน แต่

เจ้าพระญามังรายได้อินคำเจ้าขุนครามลูกแห่งตนกต่างกลเล็ก ยินจำเวิญใจนักแล จึงกล่าวว่ คำอันเจ้าถูกรักคิดนั้น พ้อคี่หากแต่งวิพลชาวเวียงเชียงใหม่พุ่นแสน ๖ หมื่นเครื่อง จักไว้หือรักษาเวียงทั้ง ๓ แห่ง แดแห่งเขต ๕ หมื่นเครื่องแล้ว พลพุ่นหมื่น ๑ จักแต่งหือ ขุดคี่รวีม่วง^๒ มาต่อเวียงเชียงใหม่ ถึงหัวกลาดเชียงใหม่เบื่องวันตก เบื่องวันออก เอาแม่พิงเปนคี่ หือรักษาเวียงทั้งสอง คี่เวียงเชียงใหม่ เวียงกุกกาม จักแล้วส่วนตนพ้อจักขึ้นขี่ช้างแก้วตัวชื่อเพชรพลึง กับหมู่ช้างทั้งหลายตัวแก้วผู้ชนสงครามพุ่น ๕๐๐ ตัว กับหมู่ม้าดีทั้งหลายพุ่น ๘๐๐๐ ตัวกับหมู่วิพลแสน ๑ พ้อจักหือพลหมู่หือออกอุพลพระญาบาพระญาเบิกส่องไพ ส่วนเจ้าถูกรักพ้อ จูงอุพลเล็กขึ้นมากลารบพระญาพ้อลูกเอาหือได้ ฆ่าหือปล่อยสักคน เจ้าขุนครามผู้ถูกว่า คำอันเจ้าเหนือหัวมีอาชญานั้น ชอบการเล็กอันเจ้าเหนือหัวสั่งสอนคู้ข้าเ็น แก้นแล แหม่นราพ้อลูกหากลวดไพถึงนครเขลางค์คีติ เมืองโยธียาคีติ ข้าจักเอาพลไพตามเอาตัวหือได้ บิได้ป้อมอมเขตต์ เจ้าขุนครามไหวพ้อตนฉันนี้

^๑ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าตั้งกับจักดาใจสินดอยที่เ็น

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ขุดวีร์ม่วง

เจ้าเมืองรายได้อินคำลูกตนจากพลศึกชู้ฮั่น เจ้าตีฮั่นฝืนในคำฮั่นนั้น จึงปลงบันทึกลงฮั่นเป็นมิ่งมงคลชัยชนะศัตรู กับเงินค่าของรางวัลแก่ลูกตนมากนัก กับทั้งคาบสรีภริยาชัยเถียน ๑ ฮั่นเป็นไปราบฉัดคามังคะมาแต่เช่นลวจักรราชะมา มีเคระมากนัก คั้นเอาออกบัตเมื่อใด หัวใจพิลทั้งคล้ายสูงเป็นสุรโยธาหากบังเกิดสุรภาวะกล้าหาญชู้ตน ด้วยอาญาภาวะแห่งคาบเถียนนั้นแล

เจ้าขุนครามก็สั่งอำมาตย์แห่งตน เชิญไพฑูริพลแห่งตนทั้งคั้น ในรายตรี คั้นนั้นรุ่งแล้ว เจ้าตีเอาพิลส่องไฟด้วยคำคืบเชิง ทำฮั่นได้¹ ยามนั้น คนใช้หมู่ไพฑูริพล² เชิญมาไหว้เจ้าขุนครามว่า พระญาคู่พ่อปมา มาเท่าแต่พระญาเบิกผู้สูง ก็พลมาตุมากหลายนัก บัดนี้หมู่หัวหน้าตั้งอยู่เชิงทอง หมูหตั้งยังคืบมา หนานัก ว่าฉนั้น

เจ้าขุนครามก็เอาพิลไล่ ย่อม³ หมู่ข้าศึกเมื่อพ่ายหลัง เจ้าตีเอาหมูพิลช้างมลำโยธาแห่งตนไพฑูริพลหลังข้าศึกได้ แล้วเจ้าก็ยกตามหลังข้าศึกเข้ามาถึงเชิงทอง แทนคราวพระญาเบิกในคั้นนั้น พระญาเบิกนอนเชิงเครื่อง รุ่งเช้าเอาพิลมาล้อมเวียงกุมกาม เจ้าขุนครามก็เอาหมูพิลเชียวขึ้นมาถึงที่ ๑ พายได้กุมกามต่อมเที่ยงคั้น มีคนนัก ลวดยุตพักยังพิลนอนที่นั้น ลวดได้ชื่อว่า คำคั้น มาต่อเท่าบัดนี้

เมื่อเห็น เจ้าขุนครามจึงใช้ขุนมคำทันทันคำมาบอกแก่เจ้าเมืองฝาง เชิงพิลผู้ตื่นคอยคั้นนั้นว่า ในคั้นนี้ยามจักใกล้รุ่ง ก็เจ้าเมืองฝางคือพลศึกก็คิดพลศึกหมู่หัวหน้าพระญาเบิกอย่าให้รอดเมื่อสักคั้น ก็ผู้ขึ้นถึงเมืองเชียงใหม่ คั้นได้อินคิดเล็ก ก็ผู้จักผู้ขึ้นหาสุเจ้าชะแล ว่าฮั่น

ยามรุ่ง ขุนเมืองฝางก็ยอพลศึกหมู่หัวหน้าพระญาเบิกก็ได้ยินเสียงกลองหน้าละมุนมีนั้นนัก เจ้าขุนครามก็รู้ว่าเจ้าเมืองฝางเจ้าคิดเล็กแล้วชะแล ว่าฮั่น ถึงยามสุดเช้าเจ้าขุนครามจึงยอพลศึกเข้ามาสู่กุมกาม หมูพิลพระญาเบิกได้ยินเสียงกลองชัยพุลลาภาคล้องไถ่มีนั้นนัก เขาจึงแค้นไฟไหว้พระญาเบิกบอกอาการชู้ฮั่นว่า พายหน้าค้เล็ก มีเสียงนั้นนัก ฉนั้น รอยว่าพระญามังรายยอพลศึกก็ออกจากเวียงไพฑูริพลหลังเราหมู่ ๑ ก็ไพฑูริพลหมู่หัวหน้าผู้ต้องมาคราบกระทบกันเป่าชะแล ว่าฮั่น พระญาเบิกได้อินคำฮั่นนั้น จึงถือปล้าหมูพิลสูงเป็นหัวหน้าว่า สูงรบหมู่เล็กฮั่นมาค้หมูหัวหน้าเราเพื่อแท้ ส่วนตนก็จักอวยหน้าคั้นรบหมู่ข้าศึกฮั่นมาทางพ่ายหลังชะแล ว่าฮั่น พระญาเบิกก็พลิกหน้าช้างมาทางวันตก ก็ได้ค้องหมูพิลเล็กหมู่เจ้าพระญาครามพ่ายวันตกช่วยได้เวียงกุมกาม

เมื่อเห็น เจ้าขุนเมืองฝางขุนเมืองเชวริ่ง ชันอาสาพ่อเจ้าพระญาครามว่า เมื่อเช้าทั้ง ๒ ขอรบพระญาเบิกผู้มีเดชฉัตรนี้ชะแล ว่าฮั่น ขอเจ้าเหนือหัวรุ่งเรืองเอาเพื่อข้าเทื่อ เมื่อเห็นเจ้าพระญาครามว่า หมู่ช้างเล็กพระญาเบิกทันค้อยังมากหลายนัก งาเวียงงามา ดีพิลตายหมู่ช้างเล็กเมื่อเจ้าปเท่าเขา มิเชื่อเจ้าจักรบขันอาสาขอรบแท้ ชูจักแต่งกลเล็กก็ค้อง

¹ ใช้ตามฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๘ ฉบับหลักเป็น ทางฮั่นได้

² ฉบับหลักเป็น ชั่ว ฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๘ เป็น ชั่วระ

³ ใช้ตามฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๘ ฉบับหลักเป็น ย่อม

เชื้อเจ้าฉันทน์ ขุนเมืองเชียงทองผู้แยกเป็นปักษีขาว ขุนเมืองเซวียงเม่นปักษีดำย เชื้อเจ้าจูง
ปล่าววิฬหุทือขันธาสาชูคน ทือตึงหมูกางปลักกาไว้ ทือขุนเมืองฝางผู้ต้องมาหาเรา ส่วน
คนเราจักทือพลเส็กีชาวเชียงใหม่ผู้จกฉำหานโลช้างเข้าชุนช้างพระญาเบิกผู้ขึ้น ทินผู้
พลตืด เชือกวมปลักกาแล้ว ขุนเมืองฝางทือผู้ต้องแต่งตั้งว่านินเข้าเกลสาชน ผู้จกนมสัว
ทือขันธางเส็กีชู้คน ผู้จกนคินทือเข้าลันกตือองหน้ำไม้ธนูใส่เข้าทันตงชู้คนทืออะ เจ้า
ขุนครามแต่งกลเส็กีฉันทน์ แล้วทือทือสัญญาวิฬหุทือเคาะกล้องยังคักกลองชัยยกสกุลโยธาเข้า
ชุนพระญาเบิก ผู้ขึ้นมา วันนั้นแล ทุติยนครราชวิสันทานกถา สมศตทา *¹

¹ บันทึกส่งท้ายของสุริยวโรดมมัลลิกว่า สมทรวนิษา ไม่ปรากฏเจ้าทิพพระชนมมิตตเชียงใหม่ ส่วนงานนิทานเมือง
เชียงราย เชียงใหม่ เชียงแสน เมืองฝาง แล ๒๕ ราชวงศ์ธนบุรี กับ ๑๕ ราชวงศ์เชียงใหม่ ถูกจัดวัน ๒
ลัทธิศกปริยพจนนเจ้ายามเสวเชียงเก็น สกราช ๑๑๑๑ ศักราชได้งานปี เดือน ๑๒ ค่ำ ๒๓๓ ๒ ค่ำ วันศุกร์ โทศกโส
กิมทวิธศกิกษุเจ้าวิธพระงาม เมืองเชียงใหม่
ส่วนของฉบับ จศ.๑๒๔๔ ว่า ปริยพจนนเจ้ายามเสว

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ยุคที่ ๓

* 1 ตथा ในกาลนั้น พระญาเบิกรู้ว่าพระญาครามยกวิพลเข้ามาภายหลังแห่งตน พระญาเบิกก็อวยหน้าช้างอยู่ตัวชนเล็ก ชามัน ช้างพระญาเบิกฝังลงน้ำมัน ของวงเข้ามา เจ้าพระญาครามพันบาศดี ไสช้างตัวชื่อว่าพหลสม²เข้าสูบช้างพระญาเบิก ช้างพระญาครามแทงคอช้างพระญาเบิกแบกขึ้นอยู่ไผ่ เมื่อเห็น นายกลางพระญาครามเลาหрокทาง พระญาเบิกเฝ้ากับพระศับ³ ช้างเพิกยุคลอยแล้วอวยหน้าแล่นหนี ที่พระญาทั้งสองชนช้างกันนั้น เมื่อลุน คนล้างบ้านอยู่ลวดได้ชื่อว่าบ้านเน็ก เมื่อลุนท้อยแปดงัวข้ามแม่ไทร มุงช้วน⁴ไว้⁴ ลวดได้ชื่อว่าช้วนมุง หันแล

เมื่อนั้น หมูเล็กเจ้าเมืองฝางที่อยู่ล่องไฟได้หายหลัง เจ้าหมื่นเชียงครอง หมื่นเชริง อ้อมปีกกาดี ได้ยิงขุนช้างขุนมล้างพลเล็กฝางนครเขลางค์คายมากนัก ถูกปืนดังชนหมื่น ในที่นั้นคนล้างบ้านอยู่ ลวดได้ชื่อว่าบ้านหมื่น ต่อเจ้าปัดนั้นแล

เมื่อนั้น ขุนชาวเมืองนครเขลางค์ ชื่อช้างพังดี ศส⁵ เข้ากุมเอาพระญาเบิกออกหนี ได้ ช้างเล็กพระญาครามปทัน เหตุว่ามันหันช้างแม่นครเขลางค์ ลวดจันอยู่ บัดนั้นชนยุทางช้างพระญาเบิกหนี หันแล

เมื่อนั้น หมูพลเล็กพระญาเบิกขึ้นเบียดตั้งพลเล็กดีนัก เจ้าพระญาครามจักเข้าฆ่าเอาพระญาเบิกด้วยอภัยไม่ได้หันแล เจ้าพระญาครามจึงจาเชิงเสนาอำมาจทั้งหลายว่า พระญาเบิกนี้ จักว่าตายกับพระศับ ว่าไปตาย เราศับรู้ได้ ควรเราได้ไฟเอาแล ว่าอื่น จึงใช้มาบอกแก่เจ้ามั่งรายพ่อคนยังเมืองเชียงใหม่ ที่ชื่อว่าคนจักไฟใส่เอาพระญาเบิกหื้อได้ อัน ๑ หื้อ พ่อตนแต่งคนมาเอาฝูงจับฝูงป่วยเมื่อรักษา หื้อหมอสาพยาภิ ฆาบาดหื้อหาย เจ้ามั่งรายได้ยินคำถูกคนใช้มาไหว มีคำยินคั้นมากเ็ก จึงแต่งของรางวัลให้ไฟหื้อถูกคนแลวิพลหื้อหมูหื้อมีกำลังแล้วเจ้าพระญาครามก็เอาวิพลโทตามเอาพระญาเบิก คือไฟหันยังแม่ตาน แคว้นนครเขลางค์ เจ้าพระญาครามหื้อรางวัลแก่แก้วหวานเข้าชนเอาพระญาเบิกได้กับหัวช้าง แล้วหื้อเอาลงชำระเสียในที่นั้น พลเล็กชาวนครเขลางค์ตายที่นั้นมากนัก เจ้าก็เอาวิพลไฟปล้นเอาเมืองนครเขลางค์ได้ เมื่อนั้น พระญาธิบาลดไฟหึ่งพระญา พิสนุโลก⁶ ในเมืองสองแคว ลวดเมียนชั่วเสียในเมืองสองแคว หันแล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาครามก็หื้อชำระเมืองนครเขลางค์เสีย แล้วเอาวิพลเข้าไฟตีกลองอุนเมือง อยู่เมืองวิพล ๓ วัน ๓ คืน หื้อรางวัลแก่หมูวิพลทั้งหลายมากนักชู้ตน แล้วเจ้าจึงใช้ขุนมล้าง^๗ ๕๐๐ คน หันมาไหวเจ้ามั่งรายพ่อคนยังเมืองเชียงใหม่ บอกขร้าวสาร

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ มี นโม ศสพดู ในตำแหน่งนี้ด้วย

² ถ้าอ่านเป็นพินทุสมณ จะแปลว่า ช้างนั้นสามารถดึงเอาตัวพลได้ถึงแสนคน

³ ใช้ตามฉบับวัชรภูมิจารต ฉบับอื่น ๆ เป็น พระญาเฝ้ากับพระศับ ตรงกัน

⁴ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น หวงมุงช้วนนี้ไว้

⁵ ฉบับหลักเป็น ธรรม ฉบับ จ.ศ. ๑๓๘๘ เป็น ธรรม

⁶ หมายถึงเมืองพิษณุโลก ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น พิสนุโลก

ทั้งมวลชู้กันแล้วหื้อขอวิฬคนเล็กแก่งพ่อคนหุ่นแลน ๑ จักไผตามเอาพระญายายีบาไปยังเมืองสองแควหื้อได้ ผิเจ้าเมืองเอาออกหื้อ คือเป็นแล้ว ผิเอาออกหื้อ คือจักรบเอาดีหื้อ ชะแล

เจ้ามังรายรู้ข่าวคำอันนั้น จึงไ้มาหาลูกคนว่า ยาหื้อไผตามเอาพระญายายีบาหื้อจะลูกกูได้ข้าพระญาเบิกคายนแล้วไผปล้นเอาเมืองนครเขื่องก็ไ้ได้แล้ว ด้วยอาญาจะลูกแห่งกูแล้ว เรียกว่าได้ข้าเจ้าเมืองแลได้นั่งเมือง ลูกกูได้แก่เท่านั้น คือเป็นชัยชนะนักแก่แล้ว เท่าควรลูกกูแต่งข้าแก้วคนหานผู้มีชื่อไว้รักษาเมืองเขื่องก็ควรชะแล อันเป็นเพื่อนหนามแก่เขื่องก็ไ้เท่ามีพระญายายีบาแล บ้างจักมารบไ้ง่าย อัน ๑ เมืองนครเขื่องนี้ หากเป็นลูกเมืองกวมเนื่องกับเมืองละพูน แต่เมื่อทหารสี่เจ้าหากล้างหื้อมหันตยสูกนางงามเทวีอยู่วันนั้นแล เจ้าพระญาครามไ้ยินอาชญาพ่อแห่งคนหื้อมาห้าม เจ้าคิมไผ อยู่ตามคำพ่อแห่งคนหื้อมาห้ามนั้น หั้นแล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาครามจึงแต่งเสนาผู้ฉลาดอาจรู้กิจจฤทธกับมัมทั้งมวล มีชื่อว่า สัตครูไชยเสนาหื้อกินเมืองนครเขื่อง วันนั้นแล แล้วเจ้าคิมเอาคนวิฬสกลเสนามารอดเชียงใหม่ กราบไหว้พ่อตาประชุมการ เจ้ามังรายก็หื้อลูกคนนั่งอยู่เหนืออาสนา หื้อเป็นที่อุปปราชาหั้นแล เจ้ามังรายยินที่เชิงลูกคนกับทั้งขุนบ้านขุนเมืองชู้คน คือหื้อตีกองขุนเมืองทิวเวียงเชียงใหม่แลกุมกาม ๗ วัน ๗ คืน เมืองทิววิฬทั้งมวลชู้คน คือหื้อรางวัลค่าไ้แสน แหวนไ้เก้อยแลผ้าหื้อหื้อแก่ขุนบ้านขุนเมืองชู้คน ส่วนไพร่ไททั้งหลาย เจ้าคิมหื้อเข้าของเงินค่าของจ่ายหื้อพร้อมชู้คนปลื้เสสสพลอดสักคน ส่วนคนเจ้าพระญาครามนั้น เจ้ามังราย¹ คือหื้อเมืองเชียงคาวทั้งมวลเป็น รางวัล² หื้อเป็นที่จอดไ้มาแต่เมืองเชียงใหม่แต่เมืองเชียงราย แล้วคิมหื้อเมียนาง ๔ คน ช้างพลาย ๔ ตัว ช้างพัง ๔ ตัว³ ม้าเล็ก ๕๐ ม้าแม่ ๔ เครื่องคำชู้ตัว ชันคำ น้ำคันคำ ตะเคียนม้าน้ำคำ กับตุเรียนนลรีเป็นต้นว่า กลองไชย พาทย์พิณ พลุสาภา ปลั้หรือ แตรสังข์พร้อมประชุมการ แล้วเจ้ามังรายก็ปลงพระนามขึ้นชื่อลูกคนว่า เจ้าพระญาไชยสงคราม วันนั้นแล แล้วเจ้าพระญาไชยสงครามกับขุนบ้านขุนเมืองทั้งหลายก็อ่าลาพระญามังรายเมื่ออยู่บ้านเมืองแห่งคน หั้นแล คิมเจ้าเมื่อรอดเมืองเชียงรายแล้วก็เลี้ยงดูขุนบ้านขุนเมืองแล้วต่างคนก็ต่างเมืองอยู่เมืองตนแล

ถัดนั้น เจ้าพระญาไชยสงคราม⁴ ก็จึงแต่งผู้คนเป็นกัมมการ คือช่างไม้ทั้งหลายหื้อมาเคียวเวียงเชียงคาว ตั้งยังคุ้มโดยที่อยู่ที่กินโรงช้างโรงม้าน้ำ บัวมณฑชู้กัน รุ่งปลั้ไ้หน เจ้าคิมก็เที่ยวมาอยู่เวียงเชียงคาว เพียรมาเฝ้าพ่อคนแต่เดือน ๕ เพงถึงเดือน ๘ เพงจึงเมื่อเมืองเชียงรายจำเรียมานันนี้ชู้ปลั้ แล้วเจ้าคิมก็หื้อมาปลงนางเข้าไว้ในเมืองเชียงคาวมากนัก หื้อพ่าเพงด้วยเข้าทั้งหลายไ้เดมฉางมากนักชู้หลัง ถ้าหืบริจักไ้เดื่องวิฬข้าแก้วคนหานแห่งคน เมื่อเจ้าคิมอยู่เมืองเชียงราย ก็แต่งจำบ้าน ความเรือน⁵ หื้ออยู่เฝ้าขุนนางเมืงรักแห่งตนในราชชนนเกียรติเวียงเชียงคาว หั้นแล

¹ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๗๗ ฉบับหลัก เป็น ส่วนคนเจ้าพระญามังราย

² ฉบับ จ.ศ.๑๒๗๗ เป็น เมืองรางวัล

³ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๗๗ ฉบับหลัก เป็น ช้าง ๔ พลาย

⁴ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๗๗

⁵ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๗๗ ฉบับหลัก เป็น ความเรือน

เจ้าพระยาไชยสงครามบังเกิดได้ลูก ๓ ชาย ผู้พี่อายุชื่อว่าท้าวแสนพรราชบุตร เหตุ
 ปัตติณิมิตต์ ^๑ เมื่อนางผู้แม่^๑ ทรงครรภ์จักใกล้ประสูติ พระยาพานางผู้แม่ไปเห็นนมโสรพ
 เมื่อจักใกล้ตกปัสสาวะใหม่ นางลวดได้เข้าราชบุตรเหนือหุตอที่นั่น ลวดได้ชื่อว่าแสนพ เพื่อ
 อันแล ผู้กลางชื่อพ่อท้าวน้ำถ้วมราชบุตร เหตุว่าปัสสาวะราชบุตรเกิดนั้น น้ำนองถ้วมเมือง
 หังมวล ^๒ มากนัก จึงได้ชื่อว่าพ่อท้าวน้ำถ้วม เพื่ออันแล ผู้น้องชื่อพ่อท้าวจรัราชบุตร
 เหตุว่าวันราชบุตรเกิดนั้น ชาวเมืองเอาบ่อนการต่าง ๆ แลหอยจั่วมาถวายมากนัก จึงได้
 ชื่อว่าพ่อท้าวจั่ว ถึงเมื่อราชบุตรทั้ง ๓ โห่พ่อเป็นราชกุมาร เจ้าพระยาครามผู้พ่อเหียร
 ย่อมห้อมมาเฝ้าเรียนคำรู้คำหล้ากในสำนักพระยามังรายพ่อเจ้าตัว เจ้ามังรายมีคำกรูณา
 หลานตน ก็สอนสัพพทศปาสาสคริลิปบุประการ เมื่อใดเจ้ามังรายเสวยเช้า เหียรย่อม
 กรูณาหลานตน ก็อละพอกเช้าเหียรกินข้าววัน นั้นแล ขยสงครามปริจเฉทโท สมคโค

ที่นี้ จักจาวด้วย ^๓ ลูกเจ้ามังรายทั้ง ๓ ชายผู้น้องดังนี้ ขุนเครื่องผู้พี่อายุมีศกอายุ
 พ่อตน จักชิงเอาเมืองเชียงราย เจ้ามังรายผู้เมืองฝาง ก็อโหมเอาขุนเครื่องแต่เชียงราย
 มาแล้วเหียรถึงเสีย ที่นั้นลวดได้ชื่อว่าเมืองถึง ต่อเจ้าบัณฑิต ขุนความผู้กลางมีใจกว้างขวาง
 วัริปองอาสาแก่พ่อตนด้วยนัยยะตั้งกล่าวมาแล้วนั้นแล ผู้นี้พ่อเหียรกินเมืองเชียงราย จึงขึ้น
 ชื่อว่าพระยาไชยสงคราม ขุนเครื่องผู้น้องชื่อ ผู้นี้ใจบ่มาม ผู้พ่อเหียรกินเมืองพม่า ^๔ *สุบ่เยียง*^๔
 ย่อมไพ่มักเมียที่ตน เจ้าพระยาไชยสงครามอันผู้เมืองเชียงดาว เจ้าพระยาไชยสงคราม
 ห้อมมาคอยเอาขุนเครื่อง ขุนเครื่องรู้ถึง เอาบ่ได้ คืออยู่ก่อนนั้นแล

ถึงปัสสิวังได้ อายุมังรายเจ้าได้ ๗๓ ปี บังเกิดพญาธิ ก้ายไพสุเวียงกุ่มกาม
 เมื่อนั้น ขุนเครื่องหนีจากเมืองพม่ามาเฝ้าพ่อตนถึงเวียงกุ่มกาม เจ้ามังรายก็อหาลูกรัก
 แห่งตน เจ้าพระยาไชยสงครามมาถึงเมืองแซ่สัก วัชรว่าว่าขุนเครื่องมาเฝ้าพ่อตน ลวดยังอยู่
 เสียแซ่สัก ใช้คนมาไหวสาบอกรสสารเหตุการณ์แก่พ่อตน เจ้ามังรายรู้ว่ขุนเครื่องอันอยู่เฝ้า
 ตน กระทำมีฉฉาจารย์มักเมียเจ้าพระยาครามผู้พี่นั้น เจ้ามังรายรำเพียรว่า ตั้งลูก ๓ คนนี้
 อันกระทำคือเป็นบุตรแก่กู ก็ทำมีแต่เจ้าพระยาไชยสงครามผู้เดียวนี้ ส่วนเขา ๒ คน ตั้ง
 ขุนเครื่องผู้พี่ ก็ได้เข้าเสียแล้ว เค้ายังขุนเครื่องผู้น้องชื่อ เมื่อจุจกข้าศึกควรร เหตุหาที่น้อง
 หากผิดกัน เค้าเอาขุนเครื่องนี้หนีเสียเสีย ควระแล

ว่าอันแล้ว เจ้ามังรายจึงบังคับห้อมเอาขุนเครื่อง ได้แล้ว ห้อมแต่งเอาลูกเมียข้าคน
 ครอบครัว หังมวลพร้อมแล้ว จึงแต่งคนห้อมเอาขุนเครื่องขึ้นควาไฟส่งไว้ถึงเมืองพองได้ ห้อม
^๕ *เมียว*^๕ ชาวทองพันทหลาย มีต้นว่าเขี้ยวเชียงทอง เมืองบัน เมืองลี เมืองรักษาไว้ ข้าห้อม
 ไพไหน ว่าอัน

^๑ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น เมื่อนาง

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น น้ำนองถ้วมเมืองหังมวลมากนัก

^๓ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

^๔ ทุกฉบับตรงกันแต่ความไม่กระจำ อาจเป็น *สุบ่เยียง* ก็ได้

^๕ ก็ละเพี้ยนไป *เมียว* ในช่วงต้นเรื่อง แลในข้างกลางจะใช้ *เมียว* ซึ่งในที่นี้จะใช้ทั้งสองรูปตามต้นฉบับ

เมื่อนั้น เขียวทั้งหลายว่า เจ้าพระญามังรายนี้มีพระมากนักองอาจแก้วหานัก ปราบบ้านเมืองทั้งมวล เป็นใหญ่แก่ตนทั้งหลายอยู่บ้านอยู่เมืองค้ำย บัดนี้ เจ้าพระญามังรายมีคำรักกรุณาเรา จึงให้ออกรักคน เจ้าขุนเครือ มาเป็นเจ้าเป็นนายแก่เราทั้งหลาย บัควรปมาทะล็กอันเราเท่าควรรักเอาเขาเป็นเจ้าเป็นนายแก่เราแล ว่าอัน เจ้าขุนเครือมีคำยินดีกล่าว่า คุปัดอาชญาพ่อคุตต์อัน เท่าที่คุ เจ้าพระญาไชยสงครามหากเป่ใจกู พ่อคุ เจ้าพระญามังราย จึงให้ออกศึกหนี ก็ออกมาอยู่กับเจ้าทั้งหลายค้ำย ว่าอัน เมื่อนั้นเขียวทั้งหลายยินดีนัก เขาจึงพร้อมใจกันล้างเวียงเพื่อเป็นบ้านเป็นเมืองทั้งทຸ່ມน้อยหรอนอนเชื้อขุนเครืออยู่ แล้วเขาคืออาบองค์สรงเกสเจ้าขุนเครือ แล้วตั้งไว้เพื่อเป็นเจ้าเป็นใหญ่เป็นนายแก่เขาเห็นแล เมื่อนั้นเขียวชาวพองได้ทั้งหลายล้างเมืองเชื้อเจ้าขุนเครืออยู่ ลวดได้ชื่อว่าเมืองนาย ต่อเท่า บัดนี้แล

ในเมื่อเจ้ามังรายเอาเจ้าขุนเครือหนีหลีกหนีใหญ่ด้วยเขียวแล้ว เจ้ามังรายจึงแต่งจำบ้านกับหมื่นผ่องแก้ว เอาช้างที่นั่งตัวเป็นมั่งคดะที่รักเสมือใจกับบิดเนวการทั้งหลายไท่ตอนไพร่กับลูกคน หันแล เจ้าพระญาไชยสงครามได้ยินคำพ่อคนใช้มา ยินดีนัก ว่าพ่อคุเจ้ามังรายรักกูแท้หนอ ว่าอัน เจ้าที่รับขึ้นทรงช้างที่รักเสมือใจเขียวมาทั้งคืน รอดเวียงกุมกามแล้ว ก็อยู่รักษาอุปัฏฐากพ่อคน พยาธิอันนั้นค่อว่ารับหาย แล้วเจ้ามังรายก็มาอยู่เวียงเชียงใหม่ หันแล

นับราชวงศ์ตั้งแต่ราชจักราพะมาเถิงเจ้ามังรายได้ ๖๕ ชั่วราชวงศ์แล มีจักจางสาท้าวพระญาผู้เสวยราชสมบัติในเนพพบุรีศรีเชียงใหม่อันตั้งปฐมะหัวทีนั้น อาจารย์เจ้า 1 ก็เท่ากตหมายว่าเจ้าพระญามังรายเสวยเมืองจึงเป็นปฐมะก่อนทั้งหลายมาแล เป็นชั่ว ๑ แล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาไชยสงครามมาอยู่อุปัฏฐากพ่อคนหายพอาธิแล้ว ก็คืนเมืองเชียงราย หันแล ส่วนเจ้าพระญามังรายผู้เสวยราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่ ด้วยประกอบชอบธรรม เลิกยกอวรพุทธศาสนา กระทำบุญถือทานไฟไว้ ๕ ครอบอายุได้ ๔๖ ปีก็จุดไฟไพล่ปรโลกพวยหน้าตัวอวิปากผละตายทำผ่าที่กลางเชียงใหม่มกลางเวียง สกราชได้ ๖๗๔ ตัว บลือเมืองได้ หันแล เสนาอามาจห์ทั้งหลายก็เอาคราบพระญามังรายใส่ในโกฏคำไว้ แล้วก็ใช้หื้อไฟบอกให้สาเจ้าพระญาไชยสงครามถึงเมืองเชียงราย ก็อยู่ชู้กัน

เจ้าพระญาไชยสงครามคั้นว่าพ่อคนจุดไฟ คือมาด้วยหุมิพลโยธาอันมาก ถึงเมืองเชียงใหม่นี้แล้วก็ล้างแปลงยังวิมานเมรุปราสาทใส่คราบพ่อคน แล้วกระทำบุญถือทานเล็กซากส่งสการเผาเสียในกลางเชียงใหม่ แล้วก็ยกอุฏฐากพ่อคนไว้ที่กลางเชียงใหม่มกลางเวียงที่นั้น เอาไม้ตรีมาปลูกไว้เหนืออุฏฐากที่นั้น แล้วก็ตั้งคำกับล้อมไว้เพื่อป่เป็นสาธารณะแก่คนทั้งหลาย หันแล

เจ้าพระญาไชยสงครามแต่งบ้านปองเมืองอยู่ได้ ๔ เดือน แล้วก็กะทอภิเสกลูกคนผู้ที่ย้ายชื่อว่าท้าวแสนพู อายุได้ ๔๑ ปีก็เพื่อเป็นพระญาเสวยราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่มแทนพระญามังรายคนปุ่ในบลีเบ็กสะง่า สกราชได้ ๖๘๐ ในเดือนเชษฐฐะ โทว่าเดือน ๔ เพงวันนั้นแล เป็นชั่วราชวงศ์ ๑ แล

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๔ เป็น อันตั้งปฐมปฐมะหัวที

ถัดนั้นตั้งแต่งหื้อลูกผู้กลาง คือพ่อท้าวน้ำถ้วม คือไฟกินเมืองฝาง หื้อลูกคนผู้เฒ่าน้อย คือท้าวจั่ว หื้อไฟกินเมืองเชียงขวางแล

เจ้าแสนพญเสวียดเชียงใหม่ถึงปลื้มเกิด ได้ปี ๑ เมื่อนั้น เจ้าขุนเครือคนลาวอันกินเมืองนาย เอาวิฬชขาวทองใต้ทั้งหลายฟั่นแล่น ๑ มากะคำมาว่าจักมาไหว้บูชาเฝ้าเจ้ามังรายพ่อคน เอาวิฬชขาวมีสามาค้างทับอยู่เวียงกุมกาม หื้อหมู่ฝูงอาสาจิกคำพระญาเครือหื้อกินเมืองออกตั้งทับอยู่ท่งเข้าสาน บ่านนอกท่งโคโต ก็เอาหมู่ชุมมาไหว้เฝ้าพ่อคนอังกฤษลาดเชียงใหม่ แล้วอุบายมีปิ่นเตาการของฝากใช้เข้าโศกามข่าวพระญาแสนพญหลานคนว่าลาวแต่งมาบูชา เฝ้า^๑ เจ้าพระญามังรายตาย ข่าสังกาแก่ลาว ข่าขัดปะตุเวียงแก่ลาว ลาวจิกไฟลามข่าวหลานคูหื้ออยู่สรวลสดี ว่าอัน แล้วเจ้าพระญาเครือแต่งหื้อเอาเครื่องเสกไฟยัง ประตูเชียงใหม่^๒ ประตูสวนดอก จิกเอาเจ้าแสนพญามหาดัน แสนพญู้ดิ่ง ว่าเพิงว่าเมื่อจุกักรบลาว ลาวแท้ๆ ก็จิกได้เข้าๆ เมื่อขุนแพ้ลาว ฝูงข้าแก้วคนหานทุก็จิกเข้าลาวทุบฆ่าชะแล คุบควรผู้แล ท่านว่าเพิงอันนี้แล้วจึงเอาครอบคั่วลูกเมีย ข้างมถ้ำ ข่าคน เจ้าของเงินคำแก้วแหรนแต่เอียงอันแพงค่าได้พร้อม แล้วก็เอาหมู่วิฬชแห่งตนเขี้ยวหนทางปะตุหัวเวียงถึงเชียงโถมพ่นเพิงคั้น เจ้าก็เมื่อถึงท้าวน้ำถ้วมเฒ่าแห่งคนที่เมืองฝาง พ่อท้าวน้ำถ้วมส่งทีคนถึงเชียงรายแล้วเจ้าก็ไหว้พ่อคน เจ้าพระญาไชยสงคราม บอกเหตุอันลาวตนมาชิงเอาเมืองขุ่ประการ หั้นแล

เมื่อพระญาเครือมาชิงหลานกินเมืองเชียงใหม่ ในปลื้มเกิด สกราชได้ ๖๘๑ ตัว เป็นชั่วราชวงศ์ ๑ แล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาไชยสงครามรู้ข่าว่าอันนั้น บังเกิดราชมานะ กล่าวคำสีหนาทว่าพระญาเครือจักมาชิงเอาเมืองกู บ้างว่าจักได้ลัวง่าย คุจิกมักหื้อมันจับหายวันโตก็ได้ตายอัน ๑ โทษมันมี ๑ ค่ถ กูหวากอจิตใจตาย^๓ ค่บ ๑ มักเมียกู ต่อ ๑ มันมาชิงเอาลูกกูเจ้าแสนพญกินเมืองเชียงใหม่ ก็ได้บัดนี้ ต่อ ๑ มันพละมาชิงเอาเมืองเชียงดาวอันเป็นเมืองรางวัล หื้อคุหื้อ คุวรคุหื้อไปประจุมันแล ว่าอัน

ถึงปลื้มคสันเดือน ๗ ออกคำ ๑ เจ้าพระญาไชยสงครามจึงแต่งวิฬเสกหื้อแก่ลูกคนพ่อท้าวน้ำถ้วมผู้กินเมืองฝาง ว่า เจ้าลูกรักแก่พ่อ จุงเอาวิฬเสกไฟเอาลาวเจ้าขุนเครือยังเชียงใหม่ตวงได้ ข่าหื้อมันปล่อกเมื่อเมืองเขี้ยวได้ สันมันปล่อก^๔ บ่านเมืองเรดจิกเป็นเสกียากใจเราชา คั้นเจ้าได้เมืองเชียงใหม่ พ่อก็จิกหื้อกินเมืองเชียงใหม่ชะแล เจ้าพ่อท้าวน้ำถ้วมไหว้พ่อคนว่า ข่ารู้ว่าลาวข่าผู้ชื่อว่าขุนเครือคู่ควนพ่อเป็นเจ้าหลานเมืองนัก ข่าจิกเอาเลี่ยนแต่บัดนี้แล้วดีหลีตาย บัดนี้ข่าก็จิกขออาสา บ่หื้อเครื่องราชหอรทัยพ่อเป็นเจ้า จิกเอาลาวข่าขุนเครือบ่หื้อปล่อกชะแล ว่าอัน

^๑ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๓๘๘ ฉบับหลัก เป็น เฝ้า

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น ประตูเวียงเชียงใหม่

^๓ ไม่ปรากฏความในฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

^๔ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น สันมันปล่อกมัน

แล้วพ่อเจ้าท้าวหน้าถั่วมเมืองฝาง ก็เอาวิพลคนเล็กมารอดเวียงเชียงใหม่ ตั้งทัพอยู่
ท่งหนองแสนตอในเดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ เมาวันอังคาร ไทรวายุณี ยามสุดเช้า เจ้าพ่อท้าว
หน้าถั่วมแต่งกลศึกก็ตั้งชื่อว่าราชขนิษฐา แต่งญายกหรือคนเอาเครื่องเล็กใส่หาบเหมือนตั้งมา
วังมือนั้น เพื่อเข้ายึดอยู่ยังประตูเวียงขุ้แห่ง พระองค์แวดเวียงทั้งมวลก็อรอดเป็นดังเล็กก็จัก
มาล้อมเวียงนั้น พระองค์ตั้งที่ระวังครุ่มน้อย ก็อรอดชูเบื้องชูพาย ศันพ่อท้าวหน้าถั่วมเข้า
เวียงได้ ก็หื้อเคาะกลองโถงตีกลองระบักขื่อให้ร้องเมืองนั้นนัก แล้วเจ้าพ่อหน้าถั่วมว่า ตั้ง
ฮาวคู ขุนเครือนี้ เราไปได้ก็หื้อ ก็เสมือตั้งเราได้แล้วแล แม่ฮาวคูกลัวตาย หวกชิงไพทวง
ไค^๑ ตูย้าได้ข้า เพ่อกุมเอาตัวหื้อได้แล้วส่งมาแก่คุเทอะ ว่าจันนี้ หันแล

ตั้งจักรัมานี้ ในคืนนั้น พระญาเครือกีนเหล่านาพันประหมากนัก ยามกลองรุ่งจึงเข้า
เมืองนอนอยู่เมื่อนาน เพ่ก เทอมา^๒ ๒ ๓ ๔ ๕ นายประตูผ่านเข้าไฟให้พระญาว่า เจ้าเมืองฝาง
หลานแห่งเจ้าเอาริพลเข้ามาแวดครุ่มน้อยอรอดชูเบื้อง รอยว่าจักมาเอาเจ้าเหนือหัว ชะแล
พระญาเครือตกใจกลัว ถูจากที่นอน เพ่กเหล่านาพันมาตีกลองปล่าวหาหมู่วิพลทั้งหลาย
ผู้ใดผู้หนึ่งจักเข้ามาตีปี่มีสักคนหันแล พระญาเครือกลัวตายแล่นเข้ามาถึงครุ่มจักแต่งตารบ
ตีปี่ทัน

เมื่อวันนั้น เจ้าพ่อท้าวหน้าถั่วมจึงหื้อหาไม้เหล่านาพันมาแปลง น่องนา^๓ ต้องปะตูปเป็น
เข้าไฟกุมเอาพระญาเครือได้ แล้วหื้อเอาฮาวคนไฟแปลงทับใส่ไว้ในเรือนซึ่งในแจ้งเวียง
พนวันตกช่วยได้ จึงแต่งหื้อหมื่นเวียงไฟอยู่เฝ้า มั่นถ้างบ้านเรือนอยู่ที่นั้น เมื่อตอนหมื่นเวียง
หื้อแปลงชั่วข้ามพายวันออก บ้านที่นั้น ลวดปรากฏมาว่าช่วงเชียงเวียง มาต่อเจ้าบัดนี้แล

พ่อท้าวหน้าถั่วมใส่ข้าเบี่ยวทั้งหลาย ส่งมาทวยกับด้วยพระญาเครือคามากนัก วันนั้น
แล ถัดนั้นเจ้าก็หื้อเมียเวียงเชียงใหม่รบเพียง แล้วก็ใช้หื้อไฟให้วิสาขกรว่าวสารทั้งมวล
แก่เจ้าพระญาไชยสงครามพ่อคน เจ้าพระญาไชยสงครามรู้ข่าวสารคำนั้นนั้น ยินดีนัก
จึงแต่งเครื่องอภิเสกหื้อเสนาอามาจจึงทั้งหลายมากระทำราชภิเสก เจ้าพ่อท้าวหน้าถั่วมอายุได้
๓๐ ปีก็ หื้อเป็นพระญาภิเมืองเชียงใหม่ ในปี่เสกเส็ด สกราชไค ๖๘๔ ตัว เป็น ๔
ราชชาวสี่แล

แต่บัดนั้นมาได้ ๒ ปี ถึงปฤกษาปี่ เจ้าพ่อท้าวหน้าถั่วมปี่ชื่อแก่พ่อคน เจ้าพระญาไชย-
สงครามจึงปลงอาชญาหื้อแก่พ่อเจ้าท้าวจั่วผู้เป็นน้องชื้อมาเอาพ่อท้าวหน้าถั่วมไฟจากเมือง
เชียงใหม่ด้วยคำว้า พ่อท้าวหน้าถั่วมปี่ชื่อต่อคู่ผู้เป็นพ่อ ศิว่าเชื่อเจ้าคิน้องยังรักกัน พ่อคิ่บข้า
แล หื้อเอาหมื่นไฟไว้เสียเมืองเขมเทอะ ว่าอัน เมื่อวันนั้น พ่อเจ้าท้าวจั่วผู้เป็นน้องจึงแต่งหื้อ
เอาพี่ตน เจ้าพ่อท้าวหน้าถั่วมไฟไว้เมืองเขม รักษาไว้ด้วยสัพพะสวัสดิ

^๑ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๒๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น หวกหมี่ไพทวงไค

^๒ ทุกฉบับใช้ เพ่กมา ทุกแห่ง

^๓ ฉบับอื่น ๆ เป็น น่องนา ซึ่งความหมายของคำนี้ยังไม่เป็นที่กระจ่าง

อยู่บ้านเท่าใด ชาวเขมทั้งหลายนมาประชุมชุมนุมกันว่า ตั้งพ่อท้าวหน้าถ้ำมนี้หากเป็น
ลูกเกิดแต่อกเจ้าพระญาไชยสงครามคนมีอำนาจมากนัก ควรเราจะทำหื้อเป็นใหญ่แก่เรา
ทั้งหลาย ควรจะแล ว่าอัน เขาคือพร้อมกันอภิเสกเจ้าพ่อท้าวหน้าถ้ำมหื้อเป็นพระญาในเมือง
เขมรัฐะหันแล

ตั้งเจ้าขุนเครืออยู่กันซึ่งได้ ๔ ปลื้ทีไฟสุปรโลกแล เจ้าพระญาไชยสงครามคิมาส่งผลการ
น้องตน เจ้าพระญาเครือยังเชียงใหม่ วันนั้นแล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาไชยสงครามจำเริญว่า ตั้งลูกชู้ เจ้าพ่อท้าวแสนพูนนี้รู้พลรัก ราม
เพียงเชียงทราบ มีอุหาริชณาสวัย รัราชชบเวณี่อุปการดีหลี ทวารคูอภิเสกลูกชู้เจ้าแสนพูน
หื้อกันเมืองเชียงใหม่สองทีเล่าทีละ ว่าอัน เจ้าก็ลูกแต่เมืองเชียงรายมาอภิเสกลูกตน
เจ้าแสนพูนหื้อเสวยเมืองเชียงใหม่ ในปลื้กานใช้ สกราชได้ ๖๘๖ ตัว วันนั้นแล เจ้าแสนพูน
เสวยเมืองเชียงใหม่สองทีกับหันแล

เมื่อนั้น ยังมีเมียรักเจ้าแสนพูน ๑ ชื่อนาง ชิบคำ¹ เปนอัคคมเหสีเทวี นางผู้น้อยอม
เทียวไฟสุเวียงกุ่มกามโหมมาอยู่ขาด ได้ข้ามน้ำแม่โคร นางจึงหื้อแปลงชั่วข้ามแม่โครนั้น
ลวดได้ชื่อว่าชั่วชิบคำ ต่อแก้บัดนี้แล

เจ้าพระญาไชยสงครามมาอภิเสกเจ้าแสนพูนลูกตนแล้วคิเมื่อเสวยสุขในเมืองเชียงราย
อยู่ได้ ๒ ปลื้ เฌงปลื้เมืองเหมา สกราชได้ ๖๘๔ ตัว อายุเจ้าพระญาไชยสงครามได้ ๖๓ ปลื้
ทีไฟสุปรโลกในเมืองเชียงรายที่นั้น หันแล

เมื่อนั้น เจ้าพระญาแสนพูนคิแต่งลูกตน เจ้าพ่อท้าวคำพูนอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่
ส่วนตนเจ้าคิได้ไฟส่งผลการเจ้าพระญาไชยสงครามพ่อตนในเมืองเชียงรายได้เคื่อนนึ่ง แล้ว
บิ้ารฆณชู้อัน ท้าวคิลลทอยู่เสวยเมืองเชียงรายหันแล แล้วเจ้าคิแต่งอภิเสกเจ้าพ่อท้าว
คำพูนลูกตน อายุได้ ๒๖ ปลื้ หื้อเป็นพระญาในเมืองเชียงใหม่ ในปลื้เบิกสิ สกราชได้ ๖๘๐ ตัว
หันแล

อยู่บ้านเท่าใด เจ้าพระญาแสนพูนจึงไฟสร้างเมืองรอย เจ้าคิหื้อขุดคิเวียง ๓ ด้าน
ด้านวันออกเอาแม่ธรongเป็นแทนคิ แล้วคิหื้อก่อปราการเวียงทั้ง ๓ ด้าน แล้วบอรรฆณ
ชู้อัน เจ้าแสนพูนลวดอยู่เสวยราชสมบัติในเมืองที่นั้น จึงปรากฏได้ชื่อว่าเมืองเชียงแสน
มาต่อแก้บัดนี้แล

ตำนาน ๑ ว่าสร้างเมืองเชียงแสนปลื้เมืองเหมา สกราชได้ ๖๘๔ ตัว ตำนาน ๑ ว่า ปลื้
เบิกสิ สกราช ๖๘๐ ตัว เคื่อน ๗ ออก ๒ คำ วัน ๔ ไทเบิกสิ ยามแตรคำ ไร่คนนาในราช
ดุริย สร้างเมืองเชียงแสน ตรงแป ๑๕๐๐ วาตรงชื่อ ๘๐๐ วา ปะตูยางเคื่อน ๑ ปะตูหนองมุด
๑ ปะตูเชียงแสน ๑ ปะตูท่ามาน ๑ ปะตูดินขบ ๑ มี ๕ ปะตู เขตต์แดนเมืองทางใต้ แม่เดิม
เปงเขตต์ต่อแดนเชียงราย วันตกข้าวได้ คอยกิวคองหมาต่อแดนเมืองฝาง วันตกผาตามหลว

¹ แปลว่า อิตาองท์ ๑๑ ผู้มีคำอุททอง ฉบับหลักเป็น ชิบคำ ฉบับ จศ.๑๒๘๔ เป็น อิมคำ วิธีการตั้งชื่อแบบนี้
เห็นได้ชัดจากการตั้งชื่อไพร่ของพระเจ้าหลานทิฆน

ต่อแดนเมืองสาคร วันตกช่วยเหนือ เมืองไร่ คอยช้างต่อแดนเชียงตุง ทางเหนือเมืองกาย ตามท้าวเป็นเขตต์ต่อแดนเชียงตุง วันออกช่วยเหนือ เมืองหลวงป่อแพร่เป็นเขตต์ต่อแดน หรือ ทางวันออกคอยเชียงซี้เป็นเขตต์ต่อเชียงขรอง วันออกช่วยใต้ กิ่งค้ำหวาย หนองจัว ต่อแดนเชียงขรอง ทางเหนือไว้หัวปงก้าง ๑ ทับฝั่งก้าง ๑ วันตก ทับยางก้าง ๑ ทับ หมากก้าง ๑ ทางใต้ท้าวางก้าง ๑ วันออก หาดหลวงก้าง ๑ ก้างในหางขรองมุนก้าง ๑ ทำชาวก้าง ๑ เจ้าเมืองโต ๔ พันนา แคว้นซ้าย ๘ พันนา แคว้นขวา ๘ พันนา นอกเมือง ภาวาก¹ ๒ พันนา เมืองกาย ๒ พันนา เมืองไร่ ๑๕๐๐ นา เมืองหลวง พัน ๕๐๐ นา ยุทธการพันนา ๑² เมืองเสนเหนือเข้าใน ๘ พันนา เจ้าเมืองเสนได้เข้าใน ๘ พันนาขวา ตั้งพะแล้ว ๕๐๐ นานั้นเป็นชาวมือ ไว้ขุนแคว้งก้าง ๑๒ ขุน ไว้จำใช้กว้านขุน ๑ ไว้เผ่าฉาง เข้าขุน ๑ ไว้ผัวตกถูกขุน ๑³ ไว้รักษาพระราชวัง ๒ ขุน ไว้ใช้ไพร่อกเมืองขุน ๑ ตั้งปัก แคว้นเขตต์แดนเมืองเชียงแสนทั้งมวลมี ๓๒ พันนาแล ตั้งปักแคว้นเขตต์แดนอันทานไว้ กับสาธนาแลทานคนไว้หื้ออยู่ปฏิบัติรักษาอารามหากมีคามสีมาจาริกแล ตั้งไพร่ไทเมือง เชียงแสนทั้งมวล ตั้งหื้อเป็นบวกรูปนอ เป็นชุมเป็นค่อไว้ ตั้งเขาเงิน เขาคำ ช้างคล่อง ล่วยเขาทั้งหลายคี่อื่นถวายเจ้าคนกินเมือง ตั้งราช้างหาย ขนายช้างคล่อง ช้างมด้า ข้างคน วัศวาย ฝั่งชาบบาบมื่น เตาเหล้าเตาเข้าหมม บวกรูปชุมธำม่น ต่อแดนแขวนไม้ น้ำรัก สีครั่ง⁴ ตั้งค่อไว้แนวสวนเรือ⁵ สุนน้ำสุนบกทั้งมวล เกิดมีในแคว้นเจ้าคนโต คี่อื่นถวาย เจ้าคนนั้นสืบสืบมาแล

เจ้าพระยาแสนพูคี่หื้อไฟล้างบ้านอัน ๑ ยังหัวคอนแท่น ยังมีในวัง ๑ พระยาแสนพู นอนในบ้านนั้น ยามจักโกสัรุ่ง พันยังนิมิตต์ฝันว่า ชาอสุ ๑ มาจากกับตนว่า ลูกจักมาปลง กลอง ๑ ลูก จักรักษาเมืองเชียงใหม่ลูก ๑ จักรักษาเมืองเชียงรายลูก ๑ ลูก ๑ จักรักษา เมืองเชียงแสนหนึ่ ๒๒ ว่าอัน พระยาแสนพูคี่ตั้งขึ้น รุ่งเช้า ชิดตาค่อเมืองเหนือ พันไม้ ล้า ๑ ค้างหัวคอนแท่น จึงหื้อไฟเอามา รู้จักว่าเป็นไม้คู่ จึงคิดปลงกลองสามลูก ลูก เกล้าหื้อเอามาไว้เป็นกลองยามในหอกลางเวียงเชียงใหม่ ลูก ๑ ไว้กับหอกลองกลางเวียง เชียงราย ลูก ๑ ไว้หอกลองกลางเวียงเชียงแสน ที่วัดพระหลวงวันนั้นแล

เจ้าแสนพูเลวี่เมืองได้ ๘ ปี บังเกิดพยาธิ หาค่อมมาทวายในทิศใต้ หมอทวายว่า อายุเจ้าเลวี่ในปี่นี้ว่าอัน เสนาอามาจทั้งหลายพร้อมกันแต่งอุบายคาตขนานเรือสอง เหน็ด ใหญ่นัก เอาปราสาทขึ้นตั้งไว้ สำแดงว่าพระยาเรจักัญเอนใจลุลลารายในทิศใต้ใน ท่ากลางแม่ขรอง ว่าอันนี้ บัสำแดงว่าเป็นพยาธิหื้อผู้ใดรู้สักคน คั้นหื้อคนทั้งหลายรู้ จักปรากฏแก่ท้าวพระยาต่างประเทศ เหตุท่านจักมาประจัญบ้านเมืองจักเปนเลกิ คั้นแต่ง แปลงแล้ว ก็เอาพระยาขึ้นสู่เหนือปราสาทอันตั้งสู่เหนือขนานเรือยังท่ากลางแม่ขรอง แล้วหื้อชักคราวข้ามแม่ขรอง หัดท่าพระหวันรอดคอนแท่น ชักคราวคอนแท่นมารอด

¹ น่าจะมาจากภาษาบาลีว่า ภาวาก

² ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เมืองหลวงยุทธา พันนา ๑

³ ทุกฉบับเป็น แหกถูกคอกถูก ขุน ๑

⁴ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น สีครั่ง ซึ่งความหมายไม่กระจ่าง

⁵ ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ความหมายไม่กระจ่าง

แล้วทีเอาวิพลถอยคืนเมื่ออยู่เมืองเชียงแสนวันนั้น ส่วนพระญากว่น่านเอาวิพลเส็ก¹ หนี
มือทางเมืองชะลาว กลายหัวเมืองพระยาวเมื่อเมืองน่าน วันนั้นแล

ถึงปลื้กตลี สกราช ๗๐๒ ตัว อายุพระญาคำฟูได้ ๓๘ ปีที เอาวิพลไปปล้นเอา
เมืองแพล บัได หนีมาทางนครเขลางค์ ท้อแดนใหม่ผืนหลังพลมา ชาวแพลออกส่งเส็ก
จักไล่ตัดเอาหางช้างเอาพระญาคำฟู พระญาคำฟูหื้อแดนตาช่วย แดนใหม่รบ ชาวแพล
ตามทวยบัได หนีคืน เจ้าพระญาคำฟูเอาวิพลเส็กก็ถอยมาเมืองเชียงแสนวันนั้น

แต่นั้นมา เจ้าพระญาคำฟูลวคบ์เอาวิพลไปตกเส็กในทีใด เท้าอยู่เสวยราชสมบัติ
โดยสุขในเมืองเชียงแสน หั้นแล

เมื่อนั้น ยังมีกฏมพิกผู้หนึ่งชื่อจ้าวหง² แปลว่ามีเจ้าของมากมักแต่มีรูปผางร้าย มีเมีย
หนุ่มหลายคนผั่งขึ้นใหญ่ มีรูปโฉมงามล้วนถ้วนชู้แห่ง ๗๗ เลงแลแต่ตาแห่งผู้ชายทั้ง
หลาย กฏมพิกผู้นั้นอยู่เวียงเชียงคำ ลูกหลานาเชียงแสน เจ้าพระญาคำฟูเอาเป็นมิตรเรียก
กันว่าเรือนเดียว รักกันนัก พระญาจักมักอันใด จ้าวหงก็หื้อตามใจ จ้าวหงจักมักอันใด พระญา
ก็หื้อตามใจมัก เสนาอามาจจ้ข้าคนพระญาดีดี ผู้เฝ้าผู้แก่ข้าคนพ่ายจ้าวหงดีดี โขมาหาสุรัก
กันนัก เมื่อใดพระญาเมื่อหาจ้าวหงยังพันนาเชียงคำ จักขึ้นเมื่อเรือนจ้าวหง จ้าวหงก็หื้อ
เมียมันมาชำระดินพระญาชู้ที เมียจ้าวหงเห็นรูปพระญางามนัก ลวคมีใจก่คิดรักเชิงพระญา
บ่ขาดสาย เมื่อใดจ้าวหงมาสู่ครุ้มพระญา จักขึ้นเมื่อเรือนหลวง พระญาดีหื้อขุนนางเมือตน
ผู้งามมาชำระดินจ้าวหงแล้วจูงมือเมือเรือนหลวง เขาเห็นรูปจ้าวหงผางร้าย หนึ่งกันมาชำระ
ดินจ้าวหง บ่มีใจก่คิดเชิงจ้าวหงสักคน เขาเจ้าทั้ง ๒ เชื้อใจกัน หื้อคำก่คิดกาแก่กันว่า เรารักกัน
ฉันนี้ บันชีวิตแก่กัน ย่ามีใจคบเสี่ยวแก่กันสักคน ผู้ใดหากจงใจคบเสี่ยวต่อกัน หื้อผู้นั้น
ฉิบหายตายวาย แม่นไฟทางบก หื้อมีอนทรายคายด้วยเสือหมักป่ากัน ไฟทางน้ำหื้อเรือ
กันเหือะ ว่าอัน เขาเจ้าทั้งสองหื้อคำสบตแก่กัน ฉนั้นหั้นแล

พายหน้าแต่นั้น ยังมีในวัน ๑ พระญาคำฟูมีใจเจือยกมักใคร่เหล้นลหาย คือจ้าวหง
หื้อหาข้อมจึงเอาออกตัวผู้ใหญ่เื่องมาหลกชนเสียว เอายางไม้พา เอาหุ่นจ้วติดหื้อมันเปนชน
แล้วหื้อเอาใส่มอง ฆัดดีแล้ว จึงใช้พวกน้อย ๒ คนช่างเหล้นหื้อหาข้อม เอาไฟส่องแก่จ้าวหง
ว่า พระญาเจ้ามีพวกน้อยผู้ ๑ มีรูปงามนักใส่ในมองนั้นแล้ว ใช้หื้อเผือข้าเอามาส่งหื้อเจ้าคุณ
ว่าอัน ข้าทั้ง ๒ จากันว่า แม่นชื้อคังวือ ทานแลฎฐีผู้นี้จักไล่ตีป่ยาชะแล ว่าอัน ข้าก็เลงดู
ทางอันจักถันหนี ยามตระหว้นโกธจักตก จ้าวหงก็หื้อไขมอองอันนั้นดู หันออกตัวผู้ใหญ่
เอาหุ่นจ้วติดหื้อมันเปนชน ผางร้ายนัก จ้าวหงก็ยดหื้อจับปะตุไว้ จักตีข้าทั้ง ๒ ว่าฉนั้น
ข้าลวคหนีทางช่องได้ จ้าวหงจึงรีบหื้อหรั่งมล้าจักไล่เอาข้าทั้ง ๒ คนนั้น ความแมล้าผู้นั้น
ก็พากเป็นที่รักแก่ข้า ๒ คนอันแสนหนีนั้น มันหรั่งมล้าฉนั้นโตจักข้าฉักงาน มันแล้งกะทำ
กรนเสียว เยื่อเรียบเยื่อเฟ็ง แล้งเอาแค้นมล้ายัดกันมล้า จ้าวหงว่ามึงทำมล้าฉนั้นโตนั้น
ความแมล้าว่า เจ้าทั้งข้าก็ทั้ง ได้เอาแค้นมล้ายัดกันมล้าจึงข้าไฟเหืออันตาย ว่าอัน มันจึงจัก
หรั่งมล้าหื้อเปนปักกคิฉนั้นแล้ว ทานกฏมพิกว่า สุริบไซปะตุ จูจักไล่ตีข้าสองคนร้ายนี้ ว่าอัน

¹ ความช่วงนี้ไม่ปรากฏในฉบับหลัก จึงใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ มาลงไว้

² ศาสน์กลเป็น วิภลท์ กิไต้ แลในวิธีการตั้งชื่อตามลำดับการเกิดของบุตรเป็น มักไม่ใช้ชื่อที่มาจากภาษาบาลี

เขาแสงดอกห้อมปะตูเข้าไขบได้เมื่อนัก ลวดคำชวนลาเสีย จัวหงหื้อตามไฟดู หันรอยตอก
ห้อมปะตูเข้า จึงว่าแก่มันผู้ตอกห้อมปะตู มันว่า มีคนัก ข้าได้รีบคอกปะตูใส่ใจว่าจักตอกห้อม
ปะตูหื้อหลั่นออก หลั่นได้คอกเข้าสาย ว่าอัน เมื่อว่าไขปะตูได้ ข้า ๒ คนหนีทางใดบรู ลวด
บได้คั่นหันแล คำอันว่า เจ้าพี่ข้าก็พี่ง แคมมส้ายัดกันมส้า ว่าอัน มีคนั้นมาต่อเท้าบัดนี้แล

พระญาคำฟูรู้ว่าสหายของตนเคียด จึงไปเมืองเชียงคำ อุบายเล่าโถมเข้าหื้อสหายตน
เคียดหันแล พระญาคำฟูจักขึ้นเมื่อเรือน เมื่อจัวหงผู้ ๑ มีรูปโฉมงามนัก มาชำระดินพระญา
แล้วจึงมือพระญาเมื่อเรือน นางผู้นั้นกะท่ามารารอพระญา พระญาบังเกิดตักเหตลาค
จากสติ มีใจใคร่กักตัญเอยกับด้วยนางผู้นั้น จึงชักมือนางผู้นั้นหื้อสัญญา ขามตักเหตเกิด
พระญาเคเอนางผู้นั้นมานอนด้วยตนรุ่ง ทำนกฎมทิกคือปฐภาวอันพระญาเอาเมื่อตนไฟฟู
โพนอน หันแล ได้ ๖ วัน ๗ วัน พระญาไฟคำท่วตรงเกสในแม่น้ำเชียงคำ ขามนั้น เวอก
ตัว ๑ โหย่นักลูกแต่เง้อมผาออกมาชักเอาพระญาเข้าไฟในเง้อมผาที่นั้นหันแล คนทั้งหลาย
เป็นค่นว่าเสนาอามาจจี้ แสงหาพระญาบ่พบโพนสักแห่ง นานได้ ๗ วัน ซากพระญาจึง
ไหลออกมา คนทั้งหลายจึงรู้ว่าพระญาคำฟูตาย หันแล

พระญาคำฟูเป็นราชบุตรญได้ ๒๕ ปถิ เป็นพระญาได้ ๒๒ ปถิ อายุได้ ๔๗ ปถิ ไฟสุ
ปรโลกแล ได้ ๖ ชั่วโมงขวงถิ

เสนาอามาจจี้ทั้งหลายก็เอากราบพระญามาไว้ยังเชียงแสน ทำนกฎมทิกจัวหง
บังเกิดโลกทุกข์ร้องไห้มาคนักแล เสนาอามาจจี้ทั้งหลายกับทำนกฎมทิก จึงใช้หื้อมาบอก
ขว่าวสารอันเจ้าพระญาคำฟูตายแก่เจ้าพ่อท้าวผาญาคคนเปนลูกยังเชียงใหม่ เมื่อนั้น เจ้าพ่อ
ท้าวผาญาคก็หื้อลูกตน เจ้าพ่อท้าวก็อนาญรักขาเวียงเชียงใหม่ ส่วนตนเจ้าพระญาผาญาคไผ
ส่งสการเจ้าพระญาคำฟูพ่อตนยังเมืองเชียงแสนได้เดือนปลาย ๑๕ วันบอรวมแล้ว เจ้าก็
เอาลูกพ่อตนมาจุไว้ยังเชียงใหม่พาอปะตูสวนดอก หื้อก่อเจดีย์ระกวมไว้ในที่นั้น แล้วก็หื้อล้าง
อารามหื้อชาวเจ้าทั้งหลายได้ญู เมื่อนั้น คนทั้งหลายเข้าถิยังหันอารามที่นั้น ลวดปรากฏ
ว่าถิเชียงพระ เมื่อพอยดูเอาพระพุทธรังคเจ้า^๑ มาญในอารามที่นั้น จึงปรากฏ ชื่อว่า วัด
พระรังค^๒ มาต่อเท้าบัดนี้

เมื่อนั้น เจ้าพ่อท้าวผาญ อายุได้ ๒๕ ปถิ เสนาอามาจจี้ทั้งหลายคือภิเสกหื้อเป็น
พระญาในเมืองเชียงใหม่ ในปถิดับเจ้า สกราชได้ ๗๐๗ ตัว เจ้าได้เสวยเมืองแล้ว จึงหื้อ
ไพรชานามหาอภยจุพาเฆกับลูกสิข^๓ ๑๐ คนยังเมืองหวิญญูชมาญอารามวัดถิเชียงพระ
หันแล

เจ้าพระญาผาญเสวยเมืองชอบพลราชธัมม ยันถิในวรพุทธศาสนาามากนัก เจ้ามีลูก
๒ ชาย ผู้พี่ชื่อท้าวกีอนาราชบุตร เหตุได้ด้วย จิตราเทวี^๓ อันเปนลูกเจ้าจัวถึงผู้กันเมือง
เชียงขรองแล เจ้าราชบุตรตนนี้หลายชื่อ เมื่อจึงเกิดมาวันนั้นหลั่นเคือน ใส่ชื่อว่า

^๑ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๔ เป็น พระพุทธรังคะ

^๒ ฉบับหลักเป็น พระรัง ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๔ เป็น พระรังค

^๓ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๔ ฉบับหลัก เป็น จิตราเทวี

ท้าวพันธุ ก็ค้นคว้าพ่อท้าวเวสสุ ทักันนั้นว่าพ่อท้าวเกีณา เหตุว่าพ่อท้าวเกีณาพุนเคื่อง
พายนเรียกว่าพ่อท้าวเกีณาแล ผู้น้องชื่อพ่อท้าวมหาพรหม ผู้นี้โง่มา เจ้าผายคนเป็นพ่อ
ท้าวโง่กินเมืองเชียงรายหันแล

เจ้าพระญาผายเป็นราชบุตรผู้ได้ ๒๘ ปี เป็นพระญาได้ ๒๘ ปี อายุได้ ๔๘ ปี
โง่ประโลก ได้ ๘ ชั่วราชวงศ์แล

เสนาอำมาจ้ทั้งหลายคือภิกษุพ่อท้าวเกีณาอายุได้ ๔๐ ปี^๑ เป็นพระญาในเมือง
เชียงใหม่ ในปีเมืองเกิด สกราชได้ ๘๒๔ ปี เจ้าพระญาเกีณาเสวยราชสมบัติประกอบ
ขอบขัณฑ์ มีปสาทสักการะเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สร้างวัดวาอาราม สร้างเจดีย์กุฎีวิหาร
ที่รูปนากันกรุงรุ่งเรืองมากนัก เจ้าพระญาเกีณาคนนั้นเป็นอันตรัสยังขัณฑ์มณฑล ราชบุตร
นิทานอุปเทศ มีเศษานภาวระณาคในสาครลิลลิลิปปคุณ เป็นคณว่าคัซซสาคร คือคุณช้าง
ยั้งนัก ท้าวพระญาต่างประเทศเกรงขามมากนัก รุ่งปรีไพนแขกเมืองเอาบัณฑิตการมาขึ้น
ถวายปชาด

กาลยมนั้น เมืองทั้งเชียงใหม่ขึ้นบานด้วยเสนาอำมาจ้แก้วหาน บ้านเมืองชุมเขน
เป็นสุขสำราญบานใจแก่ไพร่ฟ้าข้าเมืองมากนัก เจ้าท้าวเกีณามีลูกชายผู้หนึ่ง ได้ด้วยนาง
ยสุนทราเทวี นางผู้นี้เป็นหลานพ่อท้าวจัวเทิงเมืองเชียงทอง แล เมื่อเจ้าราชบุตรเกิดมา
วันนั้น ท้าวพระญาต่างประเทศเอาราชบัณฑิตการมาถวายมากนัก เอาบัณฑิตอันนั้นเป็น
เหตุ เจ้าพระญาเกีณาจึงใส่ชื่อลูกตนว่าเจ้าพ่อท้าวแสนเมืองมาราชบุตร หันแล

เจ้าพระญาเกีณาเมื่อสร้างบ้านอัน ๑ นอกเวียงพายนเหนือคัควัดพราหมณ์ ยามนั้น
วัดพราหมณ์ยังบ่มิเคื่อง เจ้าอยู่เสวยราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่ ๒๑ ปี อายุได้ ๖๑ ปี
โง่ประโลก เป็น ๘ ชั่วราชวงศ์ แล

ในเมื่อบัดนี้เสียดราบเจ้าพระญาเกีณาเคื่อง ยังเอาไว้บ้านเหนือเวียงที่คัควัดพราหมณ์
หัน เมื่อนั้น พ่อท้าวมหาพรหมคนกินเชียงรายรู้ข่าวว่าคิดน เจ้าเกีณาตาย ยังไปเสียเคื่อง
จักมาชิงเอาเจ้าแสนเมืองมาหลานตนกินเมืองเชียงใหม่ จึงอุบายว่า จักมาส่งสการพิศน
เอาวิพลออกจากเมืองเชียงรายมารอดแซ่สัก ถอนคนผู้กินแซ่สักแห่งเวียงเสียชู้คน แต่งบ่าว
แห่งตนกินชู้แห่ง แล้วเข้ามาเมืองเชียงใหม่ตั้งกับอยู่ที่หนองซี พายนแสนว่าหนองพะสี ต่อ
เทวบัดนี้แล

เจ้าท้าวมหาพรหมเมื่อมาบอกแก่อัครมณฑลเสนาผู้ชื่อว่าแสนผานอุบายว่าจักส่งสการ
พิศน แสนผานองรู้เหตุอันท้าวมหาพรหมจักมาชิงหลานกินเมือง จึงตอบคำว่ ดูเจ้าจัก
แต่งตาไฟต้อนเจ้าเหนือหัวก่อน ว่าอัน จึงรีบร้องเอาคนขึ้นได้หมื่นคน ก็แต่งรักษาเวียงดี
แล้วจึงส่งายไถ่ ได้ไถ่คุ้มแสนเมืองมา ได้ไถ่ปล้นวางคุ้มพลแสน จึงหื้อเคาะคัถ้องไถ่
คัถ้องตะบัตชัยไ้ร้องอยู่นั้นคับเวียง ท้าวมหาพรหมได้ยิน ว่า เขานับเป็นเราหันตาย ว่าอัน

^๑ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๖๘๘ ฉบับหลัง เป็น ๔ ปี

จึงส่งไพร่กวาดเอาซากุมกามได้แต่ผู้อิงกับสิ่งของทั้งมวล หนีไปนอนกลาดอ้างข้าง คูมา
ถึงข้างฝั่ง ผู้ชายผิวเขาเขียวมาบอกแสนผานอง แสนผานองแต่งคนขึ้นไว้เฝ้าเวียง คือ
หมื่นลกนคอรกับคน ๘๖๐๐๐ คน เจ้าแสนผานองก็อพยพผู้คน ๗๐๐๐ คน ไปตามหมู่ท้าว
มหาพรหมยามกลองเค็ก เจ้าแสนผานองออกจากเวียงก็อพยพไพร่กันหมู่ท้าวมหาพรหม
ยามเที่ยงคืน ชาวกุมกามเยื้องไพร่ร้องหาหมู่ลูกเมียเขา ลูกเมียเขาได้ขึ้นเสียงปากผิวเขา
ผู้อิงทั้งหลายผู้นั้นก็ร้องเอาตาบ่าว่าท้าวมหาพรหมได้ เขาพร้อมกันเอาตาบ่าฟันป่าวท้าว
มหาพรหมตายมากนัก เอาเข้าของออกมาหาผิวเขา ในที่อันป่าวท้าวมหาพรหมตายนั้น
หลายคนทั้งหลายก็อยู่เจดีย์ไว้สร้างหื้อเป็นวัดจึงเรียกว่าวัดทุ่งนางหาน มาต่อเจ้าวัดนี้แล

ในขณะนั้นเจ้าแสนผานองก็อคนไพร่ร้องขอวิพลได้หมู่ท้าวมหาพรหม ท้าวมหาพรหม
ลูกจากที่นอน ควาได้ผิว เยี่ยงใบเคียะแผ่นขึ้นข้าง เอาหมู่วิพลหนีไปทางม่วงฟ้อม ออก
ไปทางนคร หนีไปพึ่งพระญาปรั้มไตรจักรยังเมืองอุททิยา วันนั้นแล

เมื่อนั้น แสนผานองก็มาเสนาหาทั้งหลายว่า เราจักรีบส่งสการกราบเจ้าเหนือหัว
บ่ทัน แหม่ดังริ้วว่า เจ้าพ่อท้าวมหาพรหมก็เที่ยงไปชวนพระญาได้ปรั้มไตรจักรมาค้าชูหื้อ
ได้กินเมืองเชียงใหม่ บ่ช้าชะแล เราควรเอากราบเจ้าเหนือหัวเข้าไว้ในเวียงศิระแล เท้าจัก
เอาเข้าทางประตูเวียง บ่ควร เยี่ยงมันเป็นแสดงพายหลัง ว่าอัน จึงพร้อมกันบ่องข้างเวียง
หัดวัดพรหมณ์ เอากราบเจ้าก่อนใส่โกฏคำ แปรลงชั่วข้ามคือเวียงเอาเข้าไฟไว้เชื่องขวาง
แล้วจึงหื้อหมื่นลกนคอรรักษานครเสนาจี้ หั้นแล

แต่ท้าวมหาพรหมไปพึ่งพระญาได้ได้สองเดือนปลาย ๑๒ วัน พ่อท้าวมหาพรหมชวน
พระญาได้เอาพลเล็กก็ขึ้นมาทางนคร หนีแลขี่ช้างย้ายออกค่อนรบ หัดวัดเชียงภูมิ ช้าง
ขาวได้กลั้ว หนटकน้ำบ่อหั้นแล แล้วชาวได้เอาพลเล็กก็ออกมาหาเมือง^๑ แสนผานองเอาวิพล
ออกค่อนรบชาวได้ ชาวได้ลวดหักหนีเมื่อทางเมืองได้หั้นแล

มฟ้ไว้กราบเจ้าก่อนได้ ๖ เดือนหัด เขาจึงส่งสการกราบเจ้าก่อนวันนั้นแล

เมื่อนั้น เจ้าแสนเมืองมาอายุได้ ๑๕ ปี เสนาอามาจ้ทั้งหลายเป็นต้นว่าแสน
ผานอง คือภิกษุเจ้าเป็นพระญาเลววิราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่ ในบ่ลัดใจ สกราชได้
๗๖๒ ตัว เดือน ๘ เพง เมง วัน ๖ ไทเบิกยี่

เมื่อนั้นเจ้าท้าวมหาพรหมลงไพร่อยู่กับพระญาได้ ห้อยกะทำร้ายแก่ที่เพ็ง ไหม้ก
เมียพระญาได้ พระญาได้หั้นหลาก จึงส่งท้าวมหาพรหมขึ้นมา ในขณะนั้น เมื่อพระญาได้
ลักเอาพระติงคเคเจ้าหื้อแก่ท้าวมหาพรหม จึงได้พระติงคเคเจ้าขึ้นมาด้วยง่าย เพื่ออันแล
หากแจ้งในด้านานพระติงคเคเจ้า หั้นแล

เมื่อนั้น ท้าวมหาพรหมมารอดแล้ว เจ้าแสนเมืองมาก็บ่ถือว่าร้าย เขาก็ส่งอาวคน
เจ้าท้าวมหาพรหมหื้อเมื่อกินเมืองเชียงรายดังเกดวันนั้นแล

^๑ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เมืองหัง

ทโต ปรี ถัดแต่นั้น ไทพวยหน้า¹ เจ้าเมืองสุโขทัยมีตพระญาปรีมมไตรจักรเมือง
อโยธยา เจ้าเมืองสุโขทัย² เอาเมืองมาพึ่งเจ้าแสนเมืองมา เจ้าแสนเมืองมายุทธไฟ ว่า
จักปล้นเอาเมืองสุโขทัย ตั้งทัพอยู่นอกเวียง เจ้าพระญาแสนเมืองมาทำญ์ บ่ออกคำเสก
อันจักแต่งแปลงเอาเมืองท่าน เจ้าเมืองสุโขทัยโพเค้า คีเท่าใช้นางเจ้าแก้วกับเรือน³สืบคำ
ออกมาจา เจ้าเมืองสุโขทัยหันปรางจักรบด้วยพระญาได้แพ้ ยามเดี๋ย เจ้าเมืองสุโขทัย
แปรยอพพลเสกเข้ารบเจ้าแสนเมืองมา หมู่มุมแตกพ่ายหนี เจ้าแสนเมืองมาพลัดช้างมด้า
หมู่มุม ออกหนีมาทางทับละลิต ทำพบชา ๒ คน ผู้ ๑ ชื่ออ้ายออบ ผู้ ๑ ชื่อว่ายี่ระ ชา
เปลี่ยนกันแบกเจ้าแสนเมืองมามาต่อเท้ารถตเมืองเชียงใหม่ เจ้าแสนเมืองมาเล็งงาหื้อ
เปนพวกช้างซ้ายขวา ชาตั้งบ้านอยู่ทางใต้เชียงโฉมพากทางเบื้องวันออก ชาหื้อแปลงรูป
ช้างเผือก ๒ ตัวไว้ซ้ายขวา เทียวเข้าออกตาม ทว่ากลวง⁴ รูปช้างนั้น มาต่อเท้ามด้า
พากเปนไพรากมادنนั้นแล จึงลี้ตรูปช้างสองตัวนั้นบ่ได้ เพื่ออันแล

ถัดนั้น เจ้าแสนเมืองมาอยู่กระทำบุญ เปนต้นว่า หื้อหล่อพุทธรูปเจ้าสิริกษัตริย์หนึ่งไว้ยัง
วัดกาตโถม ไร่นาเปนเจ้าพระเจ้าแสนเบี้ย ไว้เบญจกันชาวเจ้าแสนเบี้ย หั้นแล

ที่นี้จักจาตินพั้งเล่าก่อนแล โนเมื่อเจ้ากือนาจักจุดตินั้นวางจิตต์บ่ช่วง คายใต้โพ
เปนรุกขเทวดาอยู่ยังไม้ไผ่โครตต้นหนึ่งริมหนทางโพเมืองพุกาม ยังมีพ่อค้าเมืองพิจเชียงใหม่
หมู่หนึ่งโพค้าเมืองพุกามคั้นมาจอนอนร่วมไม้ไผ่โครตต้นนั้น เจ้ากือนาเชิงเปนรุกขเทวดา
คี่ล้าแดงตบหื้อปรากฏแก่พ่อค้าทั้งหลายฝูงนั้นว่า จูนี้คี่คือพระญาเกือนาเปนพระญาในเมือง
เชียงใหม่หมุดด้วยคี่ชชสาตตพเพท คือเปนหม่อช้าง คายได้มาเปนรุกขเทวดาอยู่ไม้ไผ่โครตต้นนี้
จักโพเกิดในเทวโลกบ่ได้ จูจูงบอกแก่ลูกคู เจ้าแสนเมืองมา หื้อล้างเจตียะยังท่ากลางเวียง
หลังนั่งสูงพอกคนอยู่ไกลสองพันวาต่อหั้น⁵แล้วจูงคี่อานยาตบเ้าอุทิศสละบุญโพหื้อแก่คู คี่จึง
โพเกิดเทวโลกได้ชะแลว่าอัน พ่อค้าทั้งหลายฝูงนั้นคี่มาบอกแก่เจ้าแสนเมืองมาด้วยตั้ง
ว่านั้น

เจ้าแสนเมืองมาจึงหื้อเมือวท่ากลางเวียงหายได้ครุ่ม แล้วหื้อบุตรากเดือนหรินธาน
จึงแปลงมหาโพธิ์ต้นเิง มีล้าแล้วด้วยเงิน มีใบแลยอดแล้วด้วยคำ สูงค่าคิงเจ้าแสนเมืองมา
แล้วหื้อหล่อรูปพระเจ้าองค์ ๑ แล้วด้วยคำ ตน ๑ แล้วด้วยเงิน คี่เอาโพไว้ในรากเจตียะนั้น
คี่เอาพุทธรูป ๒ องค์นั้นหื้อนั่งเกล้าไม้มหาโพธิ์นั้น แล้วคี่แต่งเครื่องบูชาตั้งไว้ช่องหน้า
มหาโพธิ์กับพุทธรูปเจ้าหั้นแล ท้าวคี่หื้อก่อเจตียะกวม บ่ทันแล้ว ค้อมพอกเพียงชายคา แต่
แรกก่อเจตียะได้ ๑๐ ปีถึ เจ้าเลวียเมืองได้ ๒๕ ปีถึ อายุได้ ๓๔ ปีถึ สุรคต⁶ เปน ๔ ชั่ว
ราชวงศ์

¹ ฉบับหลัก เปน ทวยหน้า ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เปน ไทพัว

² ใช้ตามพงศาวดารโยนก ต้นฉบับทั้งสองเป็น พระญาปรีมมไตรจักร

³ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น นางแก้ว

⁴ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

⁵ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เปน ผู้สองพันวาต่อหั้น

⁶ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เปน สุรคต

เจ้าแสนเมืองมามีลูกชาย ๒ คน ผู้ ๑ ชื่อว่าท้าวขี้กุ่มกาม เหตุว่าเจ้าราชบุตรคนนี้ เกิดยังเวียงกุ่มกาม ผู้ ๑ ชื่อว่าสามฝั่งแกน เหตุว่าเจ้าราชบุตรนี้ เมื่อนางผู้แม่ทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน เจ้าแสนเมืองมาพานางผู้แม่ไปคลอดที่บ้านเมืองแห่งหนึ่งใน ๑๒ พันนา อยู่แห่ง แล่น้อยได้ ๗ เดือน มาถึงพันนาฝั่งแกน ค่อมถ้วน ๑๐ เดือน ก็ประสูติได้เจ้าราชบุตร จึงใส่ชื่อว่าสามฝั่งแกน เพื่ออันแล

ทีนี้ จักจาด้วยแม่ เจ้าสามฝั่งแกน^๑ ก่อนแล ตั้งนางผู้นี้เป็นเชื้อท้าว มีรูปโฉมอัน งาม ผิวงามเป็นสาวนาฏสนมอยู่ใช้สอยมหาเทวีแม่เจ้าแสนเมืองมา ยังมีโหน่งหนึ่ง นางผู้นั้นเอา ผ้าเช็ดหน้ามหาเทวีออกจาก หิ้งนกกอกตัว ๑ อย่างมาพาอหิพานาง ๗ บาทอย่าง ตู่นั้น มหาเทวีใช้นางเอาจึงหันไฟทานมหาสวามีพุทธญาณะวัดเชียงยืน นางบอกเหตุอันคนได้ หิน นกกอกอย่างมาพานั้นแกมมหาสวามีเจ้า มหาสวามีจึงว่า ตูรนางอุปาสิกา มีงาปากอกแกไฟ มีงจักได้เป็นเทวี ตั้งมหาเทวีบัดนี้ ป่อชะชะแล ว่าอัน

ดังนั้น มหาเทวีใช้นางไฟพาเจ้าแสนเมืองมาลูกแห่งตน เจ้าแสนเมืองมาก็เอานาง ไฟอุ่นนอนด้วย นางจึงทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน มหาเทวีหันหลากจึงถามว่า มีนางทรง ศัพพะลูกไฟ ว่าอัน นางบอกว่า ข้าทรงครรภ์กับเจ้าเหนือหัวลูกแม่เทวีเจ้าแล ว่าอัน มหา เทวีจึงแต่งเครื่อง โอม^๒ ส่งนางเชื้อเป็นเมียเจ้าแสนเมืองมาลูกแห่งตนแล้วเจ้าจึงพานาง ไฟแล้วสู่บ้านเมืองแห่งตนตั้งกล่าวแล้วนั้น มาถึงพันนาฝั่งแกน จึงประสูติเจ้าราชบุตรที่นั้น เจ้าเกิดมาในปถักได้ สกราชได้ ๗๕๑ ตัว ส่วนเจ้าราชบุตรคนที่ คือเจ้าพ่อท้าวขี้กุ่มกาม ไฟอยู่มาได้ ๑๒ ขวบเข้า เจ้าพระญาแสนเมืองมาคนพ่อหื้อไฟกินเมืองเชียงรายนั้นแล

เจ้าราชบุตรสามฝั่งแกนผู้น้องไฟอยู่มาได้ ๑๓ ปถักกระทำหื้อเจ้าเวียงใจพ่อตน เจ้าแสน เมืองมาจักสุรยศ ตั้งเมืองไว้หื้อเจ้าสามฝั่งแกนเคียวราชสัมปตตีตนตน อาวุเจ้าแสนเมือง มา ได้ ๓๔ ไฟสู่ปรโลกแล

เสนาทั้งหลาอภิเสกเจ้าราชบุตรสามฝั่งแกนอายุได้ ๑๓ ปถัก เป็นพระญา ในปถัก ร้างใส่ สกราชได้ ๗๖๓ ตัว เดือน ๘ เพง เมงวัน ๕ โทกคชะง่า เจ้าเป็นพระญาแล้ว นาง ผู้แม่ที่ได้นามมหาเทวีชื่อว่าติโลกจุฑาเทวี ตามคำมหาสวามีเจ้าท่านวาชูอัน เจ้าก็หื้อไฟ ล้างวัดกวมที่ประสูติลูกตนยังพันนาฝั่งแกนนั้น งามนัก ใส่ชื่อวัดเพ็ง มาต่อเจ้าบัดนี้แล

ตั้งเจดีย์อันเจ้าแสนเมืองมาคนพ่อล้างยังเพ็งนั้นแล้ว ค่อมพอเงิงชายคานั้น มหาเทวี ตนเป็นแม่ตั้งเวียงอยู่บ้านสวนแห่ จักไฟจักก่อเจดีย์หื้อแล้ว จึงป่องปะตุ ทาต้าว^๓ออกไฟ ก่อเจดีย์นั้น ได้ชื่อว่าปะตุสวนแห่ เป็นโบราณณีนี จักทับเสียบได้ เพื่ออันแล เจดีย์ ะ หลันั้นชื่อว่า กุหลวง ก่อนนั้นแล

๑ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เจ้าราชบุตรสามฝั่งแกน

๒ ต้นฉบับทั้งสองเป็น โอม แต่อาจใช้เป็น โอม เหมือนครั้งนางพญาโต และครั้งนางเทพพะคำขร่าย

๓ ทั้งสองฉบับเป็น ทาต้าว แต่เห็นว่า ทาต้าว ซึ่งแปลว่า เชิงเทียน น่าจะถูกต้อง

เมื่อเช่นเจ้า พระยาโลก^๑ นี้ กู้หลวงผิงเสีย เจ้าพระยาโลกจึงท้อ หมิ่นตัวท้าวโคต^๒ เอาพรินแลงมาก่อ ในปีนั้นเกิดแลง สกราชได้ ๘๐๐ ตัว เดือนเจียง แรม ๑๐ ค่ำ เมง วัน พรหัส ไทก่าเป้า ฤกษ์ ๑๒ ตัว ก่อได้ ๓ ปีนี้ แล้วชื้ออัน เปนที่บัวรวมเว ดินธรรณีกว้าง ๒๗ วา สูง ๔๑ วา จึงขึ้นชื่อว่าเจตียะหลวง มาต่อเท้าบัดนี้แล

เมื่อนั้น เจ้าพ่อท้าวอีกุกคามกิเเชียงราย จำเพ่งว่า ดูพ้อยบได้เปนพระยาในเมือง เชียงใหม่ เจ้าพ้อยว่าชื้อน้องกูเจ้าสามประเพณีฝั่งแกนเปนพระยาฉิ่นนั้นอ ว่าอัน แล้วตีเอา ริพลแต่เชียงรายมาจักชิงน้องกินเมืองเชียงใหม่ เอาบได้ จึงเอาหมู่ชุมแห่งตนหนีโพเพ่ง พระยาโลลือยังเมืองสุกโชหัต พระยาโลลือจึงแต่งริพลจักนำคำชื้อพ้อท้าวอีกุกคามกิน เมืองเชียงใหม่ แล้วตีเอาริพลเล็กขึ้นมาจากเมืองพระยาว^๓ จักปล้นเอาเมืองพระยาว จึงหื้อ ตั้งหอเลื่อที่หนองเต่า สูง ๑๒ วา กว้างพอกคนอยู่ได้ ๘๐๐ คน

เมื่อนั้น ชาวเมือง พระยาว^๔ จึงให้ลิดเอาทองมุงหลังวัดมหาพธมาหล่อลำภูเหล็ก ๑ โห่ ๕ กำ หนักล้านทอง หื้อตัดแป้นเหล็ก ๑ โห่ ไล่ ความเตียน^๕ กว้าง ๔ วา แล้วหื้อพลี ควายเผือกตัว ๑ แล้วยิงออกถูกหอเลื่อหัก^๖ ชาวได้ส่งผู้หอเลื่อตายพัน ๒๐๐ คน พระยา โลลือหันราย จึงหื้อพ้อท้าวอีกุกคามนำหมู่ขึ้นโพทางบ้านแซ่พรวนรอดเชียงราย เจ้าพ้อ ท้าวอีกุกคามจึงเลี้ยงริพลพระยาโลลือ แล้วเจ้าพ้อท้าวอีกุกคาม^๗ เปนหัวหน้านำพลเล็ก พระยาโลลือมาจากเมืองฝางแล้วมาถืองเชียงใหม่ เมงวัน ๖ ไทวังเม็ต รอดกลาดเชียง- เรือก ผูกคนเข้ากลาดขึ้นเลื่อช่องเปอันมากนัก พระยาตั้งทับอยู่ยัง ปางหรือ^๘ แล้วใช้หื้อ คนเข้ามาทือคำเมืองว่า ดูจักหื้อพ้อท้าวอีกุกคามผู้ทีกินเมืองเชียงใหม่ก็เบแต่แล ผิบหื้อ ดู จักรบเอาชะแล ว่าอัน ชาวเชียงใหม่ตอบว่า ดูจักหื้อพ้อท้าวอีกุกคามกินเมืองเชียงใหม่ บมี จำยแล แม่นดูจักรบจักหรวบคาบดู ก็มาเคื่อ ชาวได้ว่าค้นหรวบกัน ผู้ใดฟันถูกคอ หื้อแพ้ ชาวเชียงใหม่ว่า ผู้ใดฟันถูกก่อนก็หื้อแพ้แล ว่าอัน เราจึงเอาชาวได้ผู้ ๑ มา ว่ารู้เชิงคาบนัก

ยังมีชาวเชียงใหม่ผู้ ๑ ชื่อหานยอดใจเพ็ก รู้เชิงคาบนัก ขาคือเชนกับคาบไพรบ หรวบกันยังเชียงขวาง เลียงเชนชาแลคนแล ๒ ใบ ผู้หานยอดใจเพ็กเชียงใหม่ได้ฟันถูก แม่ตีนชาวได้ ลวดหื้อชาวเชียงใหม่แพ้ หันแล

ถันนั้น ยังมีชาวเชียงใหม่ผู้หนึ่งชื่อว่าเพ็กยล มันย้อมรวมเอาคนล่าอาญได้ ๔๖ ปีนี้ ขึ้น เบิง ๓๐ ปีนี้ได้พุน ๒๐๐ คนขึ้นโพชอยู่ยังคอกขุดขุดปีหพระค่อมอสุชาวได้อันออกหาหยาช้างหยา มล่าเขาลงฆ่าเอาฝูงโพงปลักโพ พอย^๙ ได้ข้าสายคักห้วมาถวายเจ้าพระยาสามฝั่งแกนชื้อวัน

^๑ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เปน พระยาโลก

^๒ ฉบับหลักเปน คำท้าวโคต

^๓ ทั้งสองฉบับเปน พูยาว

^๔ ทั้งสองฉบับเปน พูยาว

^๕ อาจเปน ความเตียน คือระยะระหว่างลือทั้ง ๒ ของปีให้ฤดูกระบอกนี้

^๖ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

^๗ ต้นฉบับทั้งสองเปน เจ้าพ้อท้าวอี

^๘ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เปน ไผยง

^๙ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เปน ปอย

เจ้าพระยาสามฝั่งแกนว่า เขานี้เป็นเด็กชายพื่อน้อย พื่อยหานั่นน้อย ว่าอัน จึงแต่งหื้อ
เขาเป็น ๔ หมู ออกไผ่มาเอาเล็กก็ได้หัวมาถวายชูวัน จึงเรียกเขว่าเด็กชาย มาต่อเจ้าบัดนี้

ถึงวัน ๑ พระยาไสลือแต่งดาว่าจับปล้นเอาเมืองเชียงใหม่ ว่าอันนั้น พระยานอน
กลางคืนฝันเห็นช้างไล่ราชสีห์ ลวดปล้น อยู่วัน ๗ วันพระยาไสลือจึงยกไพร่ตั้งอยู่ต้นดอย
๗ ลิน ขึ้นไผ่ดำหัวยังดอยผาตาดหลวง เมื่อนั้น ชาวตาแดงข้างละว้าง เขามาอยู่เวียงเหนือ
เจ้าแสนหลานเองหื้อเขาออกตั้งค่ายแต่หัวดินขึ้นเมื่อจุดต้นดอย ๗ ลิน หื้อเอาเกวียนตั้งเตียง
กันขึ้นไผ่ประมาณ ๒๐๐ เหลี่ยม เขาเอาทุ่งคำแดงราวเหนืองักหมายหัวเกวียนชู่เหล้ม
พระยาไสลือแต่งหื้อกุมเอาชาวเชียงใหม่ได้ผู้ ๑ เอาไผ่ถามว่า ช่อทุ่งอันมากคามนั้น เป็น
ชื่อหรือชา มันบอกว่า ชาวเชียงใหม่เขาอยู่เวียงเหนือเสีย เขาออกตั้งค่ายอยู่ ปักช่อทุ่งหมาย
หมู่จักตารบหมู่พลเล็กก็พระยาเจ้าตาย ว่าอัน พระยาไสลือมีใจกลัวขามมากนักกว่า พ่อท้าว
ยี่กุมกามนี้ มันชวนเรามาตายวาทหนี่ลายว่าอัน เราขึ้นมาฉนี้เขาขอพลเล็กก็เข้ามาฆ่ากับ¹
เราว่าตายวายเสียอันชาหรือ จึงรีบลงมา² พริ้วช้าง แล้วหื้อปล่าววิพลทั้งมวล ขาม
กลางคืน³ เขียวดกลอกหนีเมื่อทั้งรีบทั้งพัง ข้ามแม่พิจักดลบกกลาง เมื่อทางวันออก แต่ง
หมู่ไว้ผืนหลังพล เขาแต่งเป็น ๑ หมู่ ชูอยู่ทัดหนองอันนี้

ยามนั้น เจ้าพระยาสามฝั่งแกนจึงแต่งหมื่นหมากขาม ๑ หมื่นสามหมากปู ๑ หมื่น
เชม ๑ หมื่นเชือ ๑ เขา ๔ คนนี้หื้อพลไพร่ตามพระยาไสลือ บรู่ว่าเขาแต่งกันเป็นหมู่ที่นั้น
ลวดจะเข็นไล่ชาวได้ ยอพลเขารบกันที่นั้น ชาวเชียงใหม่กับชาวได้ตายมากนัก ฟันกันเป็น
บั้งเป็นท่อน อยู่ยังข้างหนองที่นั้น ลวดได้ชื่อว่าหนองแสนท่อน พ่ายตุนแปรไผ่ว่าหนอง
แสนท่อนช่อน มาต่อเจ้าบัดนี้แล

วันนั้น พระยาไสลือไพร่ถอนหนองไผ่จี้มั่งเจ้า แล้วขึ้นเมื่อเหนือ ข้ามแม่พิจมาวัน
ตกไผ่ตามทางเป็นเดือน อันนี้พระยาไสลือว่า ชูได้กินน้ำ ๗ ลิน ลำแก่ใจนัก น้ำที่ไผ่ยังจึก
เป็นตังน้ำ ๗ ลินนั้นชา ว่าอัน ด้วยอาณภาวะแห่งพระยาไสลือ น้ำจึงแตกออกแต่ดอยนั้น
มาหื้อพระยาไสลือดื่มตังน้ำ ๗ ลินนั้น ลวดได้ชื่อว่าคอยน้ำลิน มาต่อเจ้าบัดนี้แล

เจ้าท้าวยี่กุมกามคือนำหมู่พลพระยาไสลือไปช่วยลำคินรตเชียงราย อยู่เลี้ยงวิพล
เลี้ยง ๗ วัน มีวัน ๑ พระยาไสลือม่ออุกระบวนเมืองเชียงราย หันดอยข้างกุมเป็นรูปหนู
ดอยดำพระเป็นรูปช้าง พระยาหันดอยหัง ๒ เป็นรูปหนูรูปช้าง จึงจำกับด้วยคนทั้งหลายว่า
เมืองอันนี้ ผู้ใดอยู่ ปดณวิหิเป็นดมิเข้าของดังแล ว่าอัน พระยาไสลือจึงกวาดเอาชาว
เชียงราย ก็กองทัพเจ้าท้าวยี่กุมกามเมื่อรอกเมืองสุโขทัย พระยาไสลือหื้อพ่อท้าวยี่กุมกาม
กินเมืองอัน ๑ ชื่อเมืองซาก ลวดเมี้ยนชัวยังเมืองได้ วันนั้นแล

¹ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เก็บ ผาทรบ

² เล่มความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ขามกลองทุ่ง

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ผูกที่ ๔

นโม สุตตถุ ๑ ข เจ้าพระยาสามประพญาฝั่งแกนเสวยเมือง ปัตติวงไล้ เกิงปัสี
เด่าสะจำ ได้ปัสี ๓ พระยาโสธิดามาตกลีกี้ ถัดนั้น พระยาหรือเจ้าลุ่มฟ้าหรือผู้ไทพามาเอา
ล้วยเจ้าเขา ๔ พันคน เจ้าพระยาสามประพญาฝั่งแกนว่า เจ้า ๔ พันคนนี้ หากคิดเสียแต่
เช่นปู้ญ เจ้าพระยาภิอนา วันนั้นตาย คุบหื้อได้แล ว่าอัน เสนาหรือผู้ไทยี้เมื่อบอกพระยา
หรือเจ้าลุ่มฟ้าเพาภิมานั้นแล เจ้าลุ่มฟ้าเคียดนัก จึงหื้อเจ้าฝ่ายฟ้าเมืองแสนท้าวพลเส็กีมา
มากนักจักปล้นเอาเมืองเชียงแสน เจ้าพระยาสามประพญาฝั่งแกนจึงแต่งหื้อเจ้าแสนคำ-
เวียง ขึ้นชื่อว่าเจ้าแสนชัยปราบศัตรู ท้าวพลชาวเมืองฝางเชียงใหม่ไพช่วยรักษาเชียงแสนพูน
แปดหมื่นเครื่อง

ยามนั้น ผู้กินเมืองเชียงแสนจัดเครื่องทั้งถูกพันนาได้ ๑๓๐๐๐๐ เครื่อง แลพลเส็กี
ชาวเมืองฝาง เชียงราย เชียงขวง เขวียง พญาไทพูน ๒๒๐๐๐๐ เครื่อง เขาจึงพร้อมกัน
แต่งรักษาเวียงเชียงแสนพายนอกพายในดีชู้ด้าน แล้วยะผ่องเป็นเจ้าพลจึงพร้อมกันไพ
เสงคำเส็กีในทิศรัก แล้วยะผ่องไพแต่งสนามที่จักรบหรือพายเหนือเวียงเชียงแสนที่ ๑ ลวงวี
๒๐๐๐ วา ๒ ลวงกว้าง ๑๕๐๐ วา ในคืนนั้นเขาจึงแต่งหื้อไพชุมเล็กแชน คัดบอกไม้พก
มาสัง ทองทิงปก ถมดินเลื่อนดี ชูแห่งไพละกันพ่วงว่า ถัดนั้น หื้อชูลอง กว้างออกเส็กีว่า
สวดหว่างชุมนั้น แล้วยะผ่องเรียกภมม เลื่อนคืนดีชู้ด้าน ฉันทไพหื้อพันร้อย เขาแต่งไว้คดอง
ทางเมื่อเหนือ วันตก วันออกกว้าง ๑๐๐ วา แต่งกลเส็กีฉันทชู้ประการ แล้วยะผ่องแต่ง
พลเส็กีชาวเชียงรายชาวฝางเป็นปีกขวา พลเส็กีชาวเชียงขวงแลเขวียงเป็นปีกซ้าย ชาว
เชียงใหม่ชาวพระยาวเปนองค์ แล้วยะผ่องแต่งหมู่ล้าออกจอบพ่น ๕ ตัว

ยามนครจักไล่ตีเพื่องวัน หรือยกพลเส็กีเข้ามา ชาวเราจึงเคาะคด้อง คีตะบัตชัย
ยอพลเส็กีกรรมปีกกากรรมคัตไว้ พลเส็กีผ่องเป็นองค์แล้งแต่งถอย หรือใส่ใจว่าพลเส็กีเราพ่าย
หรือยอพลได้เข้ามา ช้างมด้าหล่มชุมคดอง ชาวเรายอพลเส็กีกรรมปีกกากรรมคัตชู้แห่ง
พลเส็กีผ่ององค์ไล่แทงหรือตายมากนัก ชาวเราได้ช้างมด้าผ่องหล่มชุมมากนัก

อยู่ได้ ๓ วัน หรือหื้อเอาพลเส็กีมาจักปล้นเอาเวียงเชียงแสน ชาวเราออกควาคเปน
เลื่อป่าไล่แทงนายช้าง นายมด้า คนคีนหรือ ถูกบ่เข้า หรือทั้งหลายเพียรยอมมุ่งชว้าย
เหล็ก ชว้ายทอง ชว้ายพวงชู้คน ชาวเราไพกรรมเอาหรือได้ผู้ ๑ มาถามมันว่า จักพัน จักแห่ง
จักยิงหรือค้วยหรือท คาย คีนาค หน้าไม้ กองธู บ่เข้าแล อันจักแพ้เขาเท่าหื้อชว้หวิน ชว้
ซาย แล้วยะผ่องเหล็กคักหว่านไพหื้อเจ้าหลิมชว้ายเขาหุ่ง หื้อไพร้อนไหม้เขา จึงแพ้แล ว่าอัน
ชาวเราได้รู้คดีอันนั้นจึงไพกวาดเอาหรินแ่กับชว้ายมาชว้หื้อคดองเพื่องไฟ แล้วยะผ่องเหล็ก
คักหว่านไพเจ้าหลิมชว้าย ไพไหม้ร้อนเนื้อคิง หรือจึงพ่ายหนีเมื่อหาเมืองเขาวันนั้นแล

¹ เดิมตามฉบับ จ.ศ.๑๒๔๘ ไม่ปรากฏความในฉบับหลัก

² ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๔๘ ฉบับหลักเป็น ๒๐๐ วา

ตอนนั้นมาได้ ๓ ปีก็ ถึงปีถัดไป เจ้า สกราชได้ ๗๖๗ ตัว พระญารหรือเจ้าผู้ม้าพ้อมแต่ง พตเล็กก็ออกมาตั้งอยู่แดนเมืองเชียงแสน ใช้หรือมาจ้างบอกชาวเราว่า เจ้าผู้ม้าพ้อมมา ตกเล็กในบ้านเมืองเจ้าท้าวล้านนาชู้แห่งแล้วแล ว่ากัน เจ้าพระญาสามพระญาฝั่งแกนรู้ ข้าราชการหรือขุนหม่อมไพร่พานักปราชญ์ทั้งหลายมาพิจารณาดูชาติเมืองเชียงใหม่เชียงแสน หม่อมว่า เคารวะเมืองมีมากนัก

เมื่อนั้น ยังมีมหาเถรเจ้าคน ๓ ชื่อสิริวิงโสดยวิคคองแทน เชียงแสน ผู้ตีพหสาคร- สิลบิขุอัน เจ้าพระญาสามพระญาฝั่งแกนจึงถือไพร่พหนามหาเถรเจ้า มาขอคอยู่อาราม อยู่หลวงกลางเวียง แล้วจึงพ้อหม่อมไพร่พานักปราชญ์มาชุมนุมกันยังโรงคำ ข้างเมืองนครา- ชาติเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน คือว่าเคารพเมืองมีมากนักด้วยนัยยะตั้งกล่าวแล้วนั้น มหา- เถรเจ้าสิริวิงโสดยกับหม่อมไพร่พานักปราชญ์ทั้งหลายว่า เราพร้อมกันพิจารณาเห็นว่าเคารพ เมืองมี การจักเสียเมือง ว่าอันแล คำอันนี้จักเป็นสัจจังหมั่นเที่ยงแท้ปมี แม่พระญาอินท์ ทวาทพระญาโสดกแลพระญาภคิงคะก็ยังมีแม่แม่ ยังรู้คตาคตลาเสียด้วยอุบายตาย มิยังจัก พังคำเรา เราควรพร้อมกันบูชาชาติเมืองก่อนแล ถัดนั้น ควรบูชาศรี เษชะ อาณเมือง แล้วบูชาอารักษ์เมืองชู้แห่ง ถัดนั้นคือบูชาท้าวจตุโลกปาละทั้ง ๔ แลอินทาทิราชะเปนถ้วน ๕ แล้วหรือราชณาเทวดาททั้งหลายหรือช่วยรักษาเมืองเราทั่วอาณาวิญญูชู้แห่งดีชะแล ว่าอัน เมื่อนั้น หม่อมไพร่พานักปราชญ์ทั้งหลายก็พร้อมกันว่า ชอบควรชู้ประการ

นักปราชญ์ทั้งหลาย^๑ เปนต้นว่ามหาเถรเจ้าสิริวิงโสดยเจ้า ก็แต่งเครื่องพลีกับมีบูชาชู้แห่ง ตามนัยยะตั้งกล่าวนั้นชู้อัน แล้วเจ้าพระญาสามพระญาที่ถือแต่งเครื่องพลีกับมีถือเมือกับ ด้วยมหาเถรเจ้าถือเมือบูชาอารักษ์เชียงแสน เชียงราย กับถือบูชาอารักษ์ตามหนทาง มหา- เถรเจ้าคือบูชาอารักษ์หนทางแต่เชียงใหม่ต่อเท่าถึงเชียงรายเชียงแสน แต่งบูชาอารักษ์ชู้ แห่ง เปนต้นว่าบูชาเจ้าพระญามังรายด้วยอันครพ แล้วบูชาอารักษ์ในหนทางแต่เชียงราย มารอดเชียงแสนแล มหาเถรเจ้าจึงสุครมินครวิคคองสุคร เมตตาทาอาณานาฏยสุครแล้วขาดน้ำ อุทิศสละบุญถืออแก่อารักษ์เทพเทวาอันรักษาเมืองชู้แห่ง แล้วมหาเถรเจ้าก็แต่งบูชาอารักษ์ เมืองเชียงแสนชู้แห่ง ถือแต่งพลีกับมี ๔ แห่ง ไว้ท่ากลางเวียงบูชาท้าวจตุโลกปาละทั้ง ๔ ในหอท่ากลางอุทิศสละบูชาพระญาอินท์ แล้วคือถือแต่งบูชาอารักษ์นำแม่ของทั้งมวล

ในวันนั้นบ่ทันคำ ยามกลองแดง ยังเกิดเป็นฝนเป็นลม พายุยะ ๓ ที ในที่ถ้วน ๕ ทำมาหรือทำเจ้าพตเล็กหรือ หรือทั้งหลายพาพ้าม้าปานนั้นมากนัก หรือทั้งหลายลวตว่า มาเมืองชาวล้านนาก็มีเลขานุการะติดเนื่องมากนัก เราพ้อมาผัดเจ้าล้านนาอันนี้ ดายวาย เลื่องเทืองชะแล แต่มีโพเมือหน้า เราบ่ควรมาตกเล็กในบ้านเมืองท้าวล้านนาสักถือ สิบชั่ว ลูกชั่วหลานเราโพพาพหน้าเคอะ ว่าอันแล คำนานหรือมาตกเล็กมีตั้งนี้แล

ส่วนเจ้าสามพระญา มีลูก ๑๐ คน ต่างแม่ เกิดมาด้วยคำคำโมกันตั้งจักกล่าวมานั้นแล
 ผู้ ๑ ชื่อท้าวชัย ผู้ ๑ ชื่อท้าวยี่ ผู้ ๑ ชื่อท้าวสาม ผู้ ๑ ชื่อท้าวโส ผู้ ๑ ชื่อท้าวธวั
 ผู้ ๑ ชื่อท้าวลก ผู้ ๑ ชื่อท้าวเจ็ด ผู้ ๑ ชื่อท้าวแปด ผู้ ๑ ชื่อท้าวเอ^๒ ผู้ ๑ ชื่อท้าวสิบ

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๘๘

^๒ โทที่ในเฝ้าจะเป็น ท้าวเจ้า เพราะตามธรรมเนียมโบราณในการตั้งชื่อลูกหลานสืบ การเกิดเป็นคนที่เจ้าเจ้า เป็นเพศชาย จะใช้ ท้าว หากเป็นหญิงจะใช้ เมอ ซึ่งอาจใช้เป็นคำนำหน้าชื่อก็ได้

ถ้วน ๑๐ คนดังนี้ ในท้าวทั้ง ๑๐ นั้น ผู้ย้ายเกิดมาได้ ๕ ขวบเข้า พ่อคนตั้งไว้ว่าจักหื้อเป็นพระญาณทน ไฟตั้งบ้านอยู่ที่ข้างเวียงเจ็ดลินได้ ๔ ปี อายุได้ ๔ ปี ตาย ท้าวจั่ว ผู้ถ้วน ๕ พ่อหื้อไฟกินพันนา เชียงเลื้อ เรียกว่าเจ้าเชียงลวน^๑ ท้าวลก ผู้ถ้วน ๖ หื้อกินเมืองพล้าว หื้อหื้อชาวพล้าววังหริ่นพุ่น ๕๐๐ นา ท้าวเจ็ดหื้อกินเชียงราย ท้าวซิบน้องซ้อยหื้อกินเมืองฝาง เรียกว่าเจ้าท้าวซ้อย ส่วนท้าว ๕ คน คือว่า ท้าวยี่ ท้าวสาม ท้าวใส ท้าวแปด ท้าวเอา เขาเจ้าหมู่นี้หากไฟตามกัมม์แล

จักจาห้องท้าวลกก่อนแล เจ้าเกิดมาในปถิเกิดเป้า สกราชได้ ๗๗๑ ตัว กินเมืองพล้าววังหริ่น ผิดอาชญาพ่อ คนพ่อหื้อเอาไฟไว้รวมได้ ยังมีเสนาเจ้าพระญาสามพระญาผู้ ๑ ชื่อว่านายสามเด็กย้อย หื้อกินเจ้าขันรองตั้งซูที่ มันบ่ซื้อแก่เจ้าคน มันจึงค้าซูเจ้าท้าวลกกินเมืองเชียงใหม่ จึงใช้คนไฟเอาเจ้าท้าวลกยังยวมได้ บ่หื้อใครรู้สักคน เอามาข่มซ่อนไว้ในเวียง ในขณะนั้น เจ้าพระญาสามพระญาฝั่งแกนบ่อยู่เวียงเชียงใหม่ เอาไฟอยู่เวียงเจ็ดลินเป็นปีกกติ บ่่านทนเท่าใด ยังมีในวัน ๑ ยามจักโกสี้เที่ยงคืน นายสามเด็กย้อยเอาไฟเจาะปราสาทเจ้าพระญาสามพระญาฝั่งเวียงเจ็ดลินเสียนับเสียง แล้วหนีเข้ามาอยู่เวียงยามจักโกสี้รุ่ง พระญาสามพระญาบ่รู้ว่าลูกตนเข้ามาอยู่เวียง เจ้าศรีทรงมด้าแล่นแต่เวียงเจ็ดลินเข้ามาถึงครุ่ม จึงรู้ว่าลูกตนมาอยู่ในราชมนเฑียรแล้ว

รุ่งเช้า เจ้าพระญาพ่อลูกจึงออกนั่งตั้งกงแสนแลกันอยู่ข้างโรงทางเบื้องเหนือเจ้าพระญาสามพระญาคนพ่อจึงหื้อไฟนิมนต์ชาวเจ้าคณะสังฆะมาพร้อมกัน เจ้าพระญาทั้ง ๒ อยู่ปาก สวายนัก ยังมีมหาเถรเจ้าคนใหญ่ ๑ ว่า มหาราชทั้ง ๒ หาเราทั้งหลายมาจักว่าริอ คือว่าเหอะ ว่าอั้น เจ้าพระญาคนพ่อจึงกล่าวว้า เมืองเชียงใหม่ทั้งมวลนี้ทีหากเป็นราชสัมปัตติณแห่งชาแล บัดนี้ ผู้ข้าก็จักเวนเมืองนี้หื้อลูกชัว เจ้าท้าวติลก หื้อเป็นพระญาแล ว่าอั้น จึงเอานำคันคันที่ค้ำมายาทเวนเมืองนี้แก่ลูกตน แล้วจกกับด้วยลูกตนว่า ตั้งมันผู้ชื่อสามเด็กย้อยนี้ พ่อกรุณามันหื้อมันกินขึ้นเขารองตั้งซูที่คี่หู้ มันยังบ่ซื้อแก่พ่อตาย ส่วนเจ้าลูกรักพ่อบ่กรุณามันหันต่อไหนง่าย แม่บ่ซื้อว่ามันมาค้าซูเจ้าหื้อเป็นพระญาแล้ว มันก็ยังจักบ่เกิดใจคดเลี้ยว บ่ซื้อแก่เจ้าเล่าตาย เจ้าว่าว่าจักเลี้ยงมันไว้เป็นเจ้าเป็นขุนผู้ใหญ่สักเมืกเหอะ ส่วนพ่อนี้ เจริงใจทีใด จักขอใหญ่ที่นั่นชะแล ว่าอั้น เจ้าท้าวติลกก็จึงเอาพ่อตนไฟไว้เมืองสาต หั้นแล

เจ้าพ่อท้าวติลกอายุได้ ๓๔ ปี เสนาอาماجจทั้งหลายก็อภิเสกหื้อเสวียราชสัมปัตติในเมืองเชียงใหม่ ในปถิเต้าเกิด สกราชได้ ๘๐๔ ตัว เดือน ๔ เพง เมงวัน ๖ โทกคใช้ จึงขึ้นชื่อว่า มหาสิริสุธัมมัตติโลกวระ^๒ หั้นแล เป็น ๑๐ ชั่วราชวงศาแล

เจ้าพระญาติโลกวระได้เสวียเมืองแล้ว จึงเลี้ยงนายสามเด็กย้อยหื้อเป็นเจ้าเป็นขุนหื้อมันกินพันนาชาน จึงเรียกชื่อว่าแสนชาน หั้นแล อยู่ถุนนั้นเดือนปลาย ๑๔ วัน นายสามเด็กย้อย แม่บ่ได้เป็นเจ้าแสนตั้งอันก็ดี มันก็ยังบ่เกิดใจบ่ซื้อ ยังจักชิงเจ้าคนกินเมืองเชียงใหม่ เป็นตั้งเจ้าพระญาคนพ่อท้าวนายไว้ให้มันแท้ หั้นแล มันจึงขึ้นครองอยู่ยังโรงคำเจ้าเหนือหัวเจ้าพระญาติโลก เจ้าพระญาติโลกจึงหื้อหาหมั้นลกกินพันนครมา ขาวนครหื้อ

^๑ น่าจะเป็น เชียงเลื้อ เรียกว่าเชียงลวน

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๗๘ ฉบับหลักเป็น สิริสุธัมมัตติโลกวระ

เครื่องมาทุน ๘๐๐๐ คน เจ้าเหนือหัวจึงว่าหื้อหมื่นลกนคอรว่า บัดนี้ แสนขานขึ้นอยู่ยังโรงคำ แขนแก่เราหนา ฉันทจักหื้อมันออกจากโรงคำ บ่ถ้ากว่าอวแล เท่าว่าข้ามันเสียหมื่นลกนคอรหื้อหมื่นมดำ หมื่นสิม หมื่นตามเข้าไพร่กลางโรงคำก่อน แล้วกล่าวแก่แสนขานว่า เรายบ่ใช่เชื้อท้าวพระญา จักเป็นท้าวพระญาบ่ได้ แสนขานที่บ่ปาก หมื่นลกไพร่เจ้าเหนือหัวว่า ข้าจักขำมันเอาออกจากโรงคำแล้วลวตหนีซะแล เจ้าเหนือหัวจึงว่า อวเท่าเอามันออกด้วยดี อย่าขำมัน มันยังได้ทำซุซุเป็นพระญานา หมื่นลกจึงเอาชาวนครทั้ง ๘๐๐๐ คนนั้น ดันยัดใส่เตมโรงคำแล้วกล่าวว่า บ่ใช่ที่เราอยู่ บ่ควรแล ว่าอัน แล้วจึงมือแสนขานออกจากโรงคำ หื้อเอาไพร่ที่ปากเหมืองแก้วกล้านั้น เมื่อขุนเจ้าเหนือหัวจึงหื้อไพร่กินพันนาทวน จึงเรียกว่าหมื่นทวน มันจึงตั้งบ้านอยู่ปากเหมืองแก้วที่ ๑ ชื่อว่าบ้านหนองหล่มน้ำแล พายธู เจ้าเหนือหัวจึงว่าเพิงว่า ควรเลี้ยงหื้อมันไพร่กินเมืองแวนไกลเทื่อ ว่าอัน แล้วจึงส่งหื้อไพร่กินเมืองเชียงแสน หั้นแล

ดัดนั้น เจ้าพระยาดีโลกจึงว่าแก่หมื่นลกนคอรว่า อวรุ่งมาอยู่เชียงใหม่กับกูเทื่อแม่นเมืองนครมีเท่าใด กูจักหื้อแก่อวซะแล หมื่นลกว่า ฌเจ้าเหนือหัวจักหื้อข้ามาอยู่เชียงใหม่แท้ ข้าจักขอพอร ๔ อัน ฌเจ้าเหนือหัวหื้อแก่ข้า ข้าจึงมาอยู่บ้านเจ้าเหนือหัวซะแล เจ้าพระยาดีโลกจึงว่า พอรเมืองใดเท่งใจอว คือเอาเทื่อ ว่าอัน หมื่นลกว่าพอร ๔ ประการนั้น ฉันท อัน ๑ ว่าคนหอรก คนเควี่อง คนแคว่น หากหนีมาเพิงพายนอกพายใน จักขอพันผู้นั้นเสียหื้อเป็นควา อัน ๒ สิงเมืองพร้อมกันตัดคำแล้ว หื้อยมาไหว้เจ้าเหนือหัวว่า บ่แล้ว ข้าจักขอพันผู้นั้นเสีย อัน ๓ ผู้น้อยเกิดด้อยมีคำเมืองใด บ่บอกกล่าวแก่กูข้าหื้อยไพร่ไหว้เจ้าเหนือหัวคำเดียว ข้าจักขอพันผู้นั้นเสีย อัน ๔ คนส่วยคนเขา ขอหื้อไว้กับเจ้าแคว่น สิ่งสินากออรอันเป็นส่วยเขาเท่ารู้เอากับเจ้าแคว่น ข้าขอพอร ๔ อันนี้แล ว่าอัน

เจ้าพระยาดีโลกราชาว่า กูคือหื้อแก่อวแล ว่าอัน หมื่นลกนคอรก็มาเป็นหมื่นสามล้าน อยู่บ้านเจ้าพระยาดีโลกอยู่เชียงใหม่ หื้อหมื่นแก้วผู้ลูกกินเมืองนครแทนชื่อหมื่นคียหานแต่ห้องกินเมืองคียแล

หมื่นลกสามล้านเกณฑ์คนเอาเลกในพันนาแะได้ ๒๐๐๐ เครื่อง แะช้างได้ ๒๐๐๐ เครื่อง เชียงเถื่อ ๒๐๐๐ เครื่อง พันนาทวน ๒๐๐๐ เครื่องรวมกันทั้งหมดได้ ๘๐๐๐ เครื่อง แล้วหมื่นลกสามล้านไหว้เจ้าดีโลกว่า จักไพร่เอาเจ้าพระยาสามประญาผิงแทนตนเป็นพ่อเจ้าพระยาดีโลกอันไพร่อยู่เมืองสาต ปรากฎชื่อว่าเจ้าสามประญาแม่ใน นั้นว่าอัน แล้วคียกไพร่ หื้อหมื่นคียหานแต่ห้องเป็นหัวพลไพร่ เจ้าท้าวซ้อยผู้กินเมืองฝางรู้ข่าวว่าเจ้าท้าวลกเอาเจ้าสามประญาแม่ในพ่อคนไพร่ไว้ในเมืองสาต เจ้าท้าวซ้อยว่า เจ้าเรายังบ่ตายเพื่อ บ่เป็นข้าไผเสีย ว่าอัน แล้วจึงไพร่พาธนาเอาเจ้าสามประญาแม่ในคนพ่อมาไว้เมืองฝาง แล้วไหว้เจ้าสามประญาแม่ในว่า กูข้าจักทำซุเจ้าเหนือหัวกินเมืองเชียงใหม่ดังเกล้าแล เจ้าสามประญาแม่ในว่า กูได้ขาดน้ำเวนเมืองหื้อแก่เจ้าพ่อท้าวลกกินเมืองเชียงใหม่แล้วแล กูจักคืนเมืองเป็นพระญาในเมืองเชียงใหม่พอ ๒ ทิปได้แล ว่าอัน เจ้าท้าวซ้อยจึงจับคนเข้าครองอยู่ในเวียงเมืองฝางนับเลี้ยง

หมื่นคียหานแต่ห้องบ่ได้เจ้าสามประญาแม่ในยังเมืองสาต พอลงมาเสีย เจ้าพระยาดีโลกรู้ข่าวอันนั้น จึงจากับหมื่นลกสามล้านว่า ท้าวซ้อยเอาพ่อคุมมาไว้เมืองฝาง

บัดนี้ เขาชวนกันเข้านครอยู่ยังเวียง เราจักเยื่อเรือค้ำชา หมิ่นลกสามล้านจึงไหว้เจ้าพระญา
ติโลกว่า ข้าจักถือลูกข้า หมิ่นเคียวหานแต่ท้องไฟเอาชะแฉว่าอัน จึงแต่งหมิ่นเคียวหานแต่ท้อง
คุมคนเล็กหมิ่น ๑ ยกไฟปล้นเอาเวียงเมืองฝาง บ่ได้ ถอยมา เจ้าพระญาติโลกข้าแต่งตั้งหมิ่น
ลกสามล้านถือพลไพร่หมิ่น ๔ พันเครื่อง ยามนั้น ชุนหมิ่นไฟกับหมิ่นลกสามล้าน ๔ คน
หมิ่นทวน ๑ หมิ่นเจืองกินทะกาน ๑ หมิ่นตันกินพันนาฝั่งแกน ๑ หมิ่นละหุน ๑ รวม
เครื่องปางนั้นได้ ๒ หมิ่น ๔ พันเครื่อง ไฟถึงที่ ๑ ชื่อค้อยผาลาย หมิ่นลกสามล้านยัง
กินงายกล้านี้ พันพวกดาบว่า ช้างข้าอืด ข้าสู่วางช้างตาย หมิ่นลกสามล้านว่า ม่านจำกือบ
เปล่าตาย ยังมาทันดูตาย ว่าอัน แล้วคิซึกเอาพวกดาบไฟพันเสียเอาม่านจำกือบเป็น
พันพวกดาบแทนไพร่อดเมืองฝางยามงายแล้วหมิ่นลกสามล้านจึงเอาหมูไฟถึง ยามกลอง
แสงจึงเข้าปล้นเอาเมืองฝางได้ หมิ่นลกสามล้านเข้าไฟในเวียง เจ้าสามประทุมว่า หมิ่น
สามล้านมีงายข้าชูเนื้อ ว่าอัน แล้วเข้าไฟไล่หาทำวซื้อเจ้าเมืองฝางบ่ได้ ทำวซื้อหนีไฟ
เพ็งหมิ่นเซริงสามไชรหาม¹ เขาตามข้าทำวซื้อตายยังเมืองเซริงนั้นแล หมิ่นลกสามล้าน
ถือส่งเจ้าสามประทุมมาเมืองเชียงใหม่ เจ้าพระญาติโลกราชะจึงถือพ่อตนอยู่หอคำ นั้นแล

พาหมิ่นลกสามล้าน พรากรเมืองฝางมาปรอดเชียงใหม่เพื่อ หมิ่นสามไชรหานเคียด
จึงใช้หนังสือไฟชักพระญาปริมมราชา พระญาปริมมราชาเอาพลเล็กมาตั้งทัพอยู่เชียงทอง
หมิ่นลกสามล้านมารอดเชียงใหม่ยามแตรคำ เจ้าพระญาติโลกจึงว่าคุมได้เป็นพระญาใหม่
เล็กใหญ่พ้อมมานั้น จักกะคำณโคตติศา หมิ่นลกสามล้านไหว้เจ้าว่า เจ้าเหนือหัวอย่าได้
ร้อนใจ ไว้ข้าผู้เดียวจักขางเมืองเชียงใหม่ เพ้าขอเจ้าเหนือหัวอย่าออกจากเวียง ผู้ใดจักรัก
จักชังบ่รู้ได้ ข้าจักไฟอาสา เพ้าว่าข้าเจ้าเหนือหัวหมู่อันไฟอาสาเมืองฝางกลับมานั้น
เขากลับฮาก ขอท่านเจ้าเหนือหัวเลี้ยงเขาแต่ ว่าอัน เจ้าพระญาติโลกราชะจึงทานเงิน
ผ้าผ่อนแก่เขาทั้งหลายแล

ยามแตรคำ หมิ่นสามล้านออกไฟนอนทำว เจ้าเหนือหัวหาหมิ่นเซริง สามไชรหาน
มารอดเชียงใหม่ ถือไหว้เจ้าเหนือหัว เจ้าเหนือหัวว่า มันมารอดดีแล ถือมันไฟหาหมิ่น
สามล้านเหื่อ หมิ่นสามไชรหานมันไฟเผาหมิ่นสามล้าน หมิ่นสามล้านว่า มัน²มารอดดีแล้ว
บัดนี้พระญาได้เอาวิพลมาดกลีมาเจ้าเหนือหัวเรานา หมิ่นเซริงสามไชรหานว่าดีนักแล แม่น
สิบพระญาได้มาต่อหัว ข้าคิจักรบแต่ หมิ่นสามล้านจึงเอาหนังสืออันมันแถมถือไฟนั้นออก
มาต่อมัน มันว่าพไรจิตนั้นเป็นหน้าจิตข้าแต่ เพ้าว่าหนังสือนั้น ข้าบ่รู้ หมิ่นสามล้าน
จึงเอาพวกน้อยมีเชื้อมั่งคละออกต่อมัน มันถือบ่ได้ มันว่าบ่รู้จักว่าเรือแล หากเป็นแต่บาบ
แต่ก็มีข้าแล ว่าอัน หมิ่นสามล้านจึงถือซึกหมิ่นเซริงสามไชรหานออกไฟพันเสีย ตัดหัว
ใส่แพพวยก ไฟล่องไฟหาพระญาได้ชื่อพระญาบอ³ นั้นแล เจ้าหมิ่นสามล้านไฟตั้งทัพอยู่
ละหุน ชุนต่างเมืองมาทั้ง ๔ คนคือ หมิ่นมอกลองกินเมืองหล้า หมิ่นคอมกินเชียงวาว
หมิ่นคำผาดกินเชียงแสน หมิ่นแก้วลูกหมิ่นสามล้านกินนคร หมิ่นยี่ตอกกินเมืองฝาง

¹ ฉบับหลักและฉบับจต.๑๓๘๘ใช้ทั้ง สามไชรหาม และ สามไชรหาน สันกันเสมอ จึงศัพท์หลักน่าจะเป็น สามไชรหาม

² ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เธอ

³ พระญาได้ปริมมราชา, พระญาได้, พระญาปริมมราชา พระญาบอ, พระบอ คือ บุคคลเดียวกัน

หมื่นสามล้านห้อยเครื่องตุ๋น ชาวเชียงใหม่กับชาวต่างเมืองได้แสนปลายเครื่อง จึงมาไหว้เจ้าเหนือหัวว่า ข้าจักขับ เกรียน¹ พายพันนาพุม พันนาขาน พันนาทะกาน มาใต้ ผาตะ จักผูก² เอาพระบอห์ได้อะแด ว่าอัน เจ้าพระญาติโลกว่า หื้อไพร่ขับเกรียน³ ไพหา หมื่นสามล้าน หื้อร้องว่าหัวบ่าสามไชรพานตุหากลอยไพหาสุบรอดเทื่อหันตาย ว่าอัน

เมื่อนั้น ยังมีชาวเชียงขวาง ๓ คน ผู้ ๑ ชื่อหานฮ้าย ผู้ ๑ ชื่อหานยี่ ผู้ ๑ ชื่อหานสาม⁴ มาไหว้สาเจ้าเหนือหัวว่า ข้าทั้งสามจักขึ้นอาสาเข้าเฝ้ากับพระญาติหื้อฟังแล ว่าอัน เจ้าเหนือหัวจึงหื้อนำเขาทั้งสามไพหาหมื่นสามล้านยังตะกุน หมื่นสามล้านว่า พลเส็กี่พระญาติมามากหลายนักดีหลีตาย เท้าสุสามคนเป๋ล้วย ผา ดังรือจักฟังซา ว่าอัน หานฮ้ายว่า พลเส็กี่พระญาติบอห์ แม่นมีเท้าโตดีดีเทื่อะ ข้าหากจักอาสาหื้อฟัง เท้าว่าในคืนนี้ กันเสียงคนนั้นในกับพระญาติตั้งอัน เจ้ากูเอือะยอพลเส็กี่เล่าผู้เข้าไพหาข้าเทื่อะเนือ ว่าอัน

ถึงยามชะลุ่มค่ำ หานทั้งสามนั้นจึงหาบห้ำข้างบอห์เข้าไพในกับพระญาติ แลคนแลทาง ส่วนผู้หานฮ้าย มันหาบห้ำข้างเข้าไพที่ข้างพระญาติตัว ๑ มันทอดหาบห้ำข้างแล้วไพนอนอยู่ที่ ๑ ผาปากหัวตะต๋องอยู่ เอือะเปะตังเปะพยาฮึงัน จักถึงยามชาวได้มาจัด หานฮ้ายกระเนิงใจว่าข้าจักเอาร่างแล้วเทื่อะ ว่าอัน ป๋อันเขามาจัดจวบกูจา จึงย่องขึ้นไพร้านข้าง ได้ตาม พันทอนายข้างตายทั้งคัวทั้งเมีย แล้วมันเดินลงทางหางข้างตัวนั้นได้ แล้วตัดเชือกอกข้างหื้อปล่อย ข้างร้อง ลวดคั้นทั้งหับ หมื่นสามล้านได้ยินเสียงนั้นนัก เอาหมูพลเส็กี่ผู้เข้าไพหาชาวได้ ชาวได้พายทั้งคั้น ชาวเราชุดไฟได้ ได้ตามพันชาวได้ตายมากนัก หมูพระญาติได้ตกหักหนีถึงท่าขึ้นโตต่อมรุ่ง จึงตั้งกับอยู่ที่นั้น

หมูพลเส็กี่ชาวเชียงใหม่แลชาวต่างเมืองได้ถึงดินดอยปาก่อ หมื่นมอกลองพระยาวังกินงายข้างทางที่นั้น หมื่นแก้วนครไพกันถามว่า หมูไผมาอยู่พวยหน้าคุณั้น เขาว่า หมูเจ้าเมืองพระยาวาย หมื่นแก้วนครว่า เส็กี่มาบ่รบ จักอยู่สิ่งนี้ ผิก กูจักไพบพระญาติ หมื่นมอกลองพระยาวว่า บุนตังกูได้บ้านได้เมืองมาดวยแก่เจ้าเหนือหัวปู้ก็เมืองแล้ว ลูกอ่อนเปะล่ายอวดหาน หื้อว่าแก่กู ว่าอัน จึงเอาฮาป้อนมาหื้อข้างเมงครุทกินเพียงตามหม้อทองแล้วจึงขึ้นขี่ช้าง ของง่องกู ไสเข้ารบพระญาติเอือะสุโขทัยว่ากำแพงเพ็ก พลหมื่นมอกลองขณยังปลายดอยปาก่อตั้งวัน⁵ พองาข้างเมงครุทหักกระซังไพร แห่ชาวได้⁶ ข้างชาวได้ตกดอยตายพุ่ง ๑๘ หลาย ผู้กินเมืองสองแควหันปัด จึงจึงจาแก่พระญาติบอห์ว่า พระเป็นเจ้ารุ่งรับสองก่อนเทื่อะ ข้าจักบ่องพายหลังซา ว่าอัน พระญาติสองแควจึงเอาพลเส็กี่พุ่ง ๖ พันเครื่องเข้ารบหมื่นมอกลอง ผู้ข้างเมงครุทตกหัวกับข้างพระญาติสองแคว พระญาติสองแควจึงเอาข้างแควเอาหมื่นมอกลอง ว่าจักขับเอาไป⁷ หมื่นมอกลองว่ากูบ่กินเข้าปลายดอยไผได้แล พระญาติสองแควจึงหื้อตัดเอาหัวไพถวายแก่พระญาติ พระญาติเอา

1, 3 ดันฉบับตรงกัน แต่ก็จะเปะเปิง เกณฑ์

2 ฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๔ เป็น ผู้ข้าจักขับ

4 ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๔ ฉบับหลักเป็น ผู้ ๑ ชื่อหานสาม

5 ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ความไม่กระจ่าง

6 ฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๔ เป็น แห่ข้างชาวได้

7 ใช้ตามฉบับ จ.ศ. ๑๒๔๔ ฉบับหลักเป็น เสียหิมแล หมื่นสามล้านเอาวิพล คนเส็กี่จักขับเอาไป

พานคำมาเรียเอาหัวหมิ่นเมือกตอง ว่า ผู้เป็นฉันนี้ ห้อยพานอันหนอ มันมาหื้อชาวเราตาย กับมันนักหนาแล้ว ว่าอัน แล้วค้ห้อยเอาหัวหมิ่นเมือกตองไฟโหล่น้ำเสีย หั้นแล

หมิ่นสามล้านเอาริพลคนเส็กกลับมากึงเชียงใหม่แล้วไหว้เจ้าพระยาดีโลกว่า ตั้งผู้ หานอ้ายให้ มีคุณเมากนักควรเลี้ยงแล เจ้าเหนือหัวจึงเลี้ยงพานอ้ายหื้อเป็นหมิ่นทรา ลวด เรียกว่าหมิ่นอ้ายหางช้าง วันนั้นแล

ดูนนั้นได้ปี่ ๑ เถิงปี่ก่าได้ พระยาแก่นท้าวกินเมืองน่าน บได้มาเป็นเมืองเจ้าเหนือหัวหื้อ พระยาแก่นท้าวบ่ซื้อ จักปองเอาเจ้าเหนือหัวเสีย จึงอุบายหื้อมาไหว้สาเจ้าเหนือหัวว่า แกวจักมาตักเมืองน่าน ขอหื้อพลเส็กมาวังเมืองน่านแต่ เจ้าพระยาดีโลกทราบรู้ว่าเขาจักกะคำคต จึงแต่งพลเส็กหื้อ ๔ หมื่น หื้อหมิ่นแพงพระยาวทือพลโทกับขุนช้างบ่เท่าณั้น ขุนต่างเมืองหื้อหมิ่นเซริงตางาม ๑ หมิ่นยี่ลกกินล่อ ๑ หมิ่นอ้อย ๑ หมิ่นแซ่พรวน ๑ หมิ่นเงาวกว ๑ หื้อไฟวังเมืองน่าน หื้อตั้งกับอยู่ปาก แม่ไม้^๑ เบื้องวันออก จัดเครื่องได้สองหมื่นสามพันเครื่อง

อยู่ปานเท่าใด พระยาแก่นท้าวจักปองเอาหมิ่นแพงพระยาว จึงอุบายฮิมพลเส็กเจ้าเหนือหัวไฟเกี่ยวเข้านา หมิ่นแพงพระยาวบ่รู้คิไหนค้ เก่ายังหลอหมิ่นเซริง เถิงยามแลงพระยาแก่นท้าวหื้อหมิ่นแพงพระยาวกับขุนช้างท่งหมู่ริพลเมือกินแกมยังโรง แล้วพระยาแก่นท้าวบังคับหื้อเอาพลเจ้าเหนือหัว เป็นต้นว่าหมิ่นแพงตายทั้งมวล

เจ้าเหนือหัวเสียค จึงเอาพลเส็กไพรบเอาเมืองพระยาแก่นท้าวเมืองน่าน ในปี่ก่าได้ เดือนยี่ ออก ๑๓ ค่ำ ไฟถึงเมืองแพล ผู้กินเมืองแพลผู้ ๑ ชื่อท้าวแม่ณคุด มันจัดพลเส็กเข้านครอยู่เวียงเมืองแพล ป่อก เจ้าเหนือหัวไพรอดเมืองน่าน แล้วจึงแต่งพลเส็กหื้อมหาเทวีแม่ตนหื้อมารบเอาเมืองแพลตวงได้ มหาเทวีเจ้าจึงแต่งพลเส็กหื้อลาวเวียงเมืองแพลรอดชูเบื่อง ท้าวแม่ณคุดค้ป่อกไหว้มหาเทวี มหาเทวีเจ้าจึงว่า ท้าวแม่ณคุดมันบ่อ่อนแก่เราฉันนี้ จักกะคำฉันโคค้ชา เจ้าขุนทั้งหลายไหว้มหาเทวีเจ้าว่า ควรบ่สอญเจ้าเข้าเวียงหื้อมันกลัวหากจักออกชะแล ว่าอัน มหาเทวีเจ้าว่า ผู้ใดรู้ว่าปู้เจ้า หื้อว่าเทอะ ว่าอัน

ยังมีแการผู้ ๑ ชื่อบ้านสงครามเป็นพันล้ามนา ไหว้มหาเทวีว่า ข้าคียังรู้แต่งปู้เจ้าแล ว่าอัน พันล้ามนาบ้านสงครามว่า เก่าแต่งเครื่องบูชาหื้อแก่ข้าเทอะ มหาเทวีเจ้าค้หื้อแต่งเครื่องบูชาแก่บ้านสงครามพันล้ามนา ศวายเผือกตัว ๑ ไก่เผือก ๑๓ ตัวเปิดหมิ่นสามพัน^๒ ตัว เลือสาตอาตสนา ชันหมาก น้ำคันใหม่ หม้อใหม่ ถ้วยใหม่ สาดใหม่ เครื่องพร้อมชูอัน แล้วพันล้ามนาบ้านสงครามค้แต่งบูชาพร้อมชูเบื่อง

ในวันดูนนั้น บ้านสงครามว่า ข้าจักยิงคันคาล คันมีจิมปะตูเวียงนี้หื้อยอดหักตก เขาหันเขาจักกตัว จักอ่อนน้อมต่อเราด้วยกำลังปู้เจ้าชะแล ว่าอัน บ้านสงครามค้ยิงถูกคอคาลหักตกเก้ ท้าวแม่ณคุดค้บ่อ่อน บ้านสงครามว่า ข้าจักยิงปืนปู้เจ้านี้ หื้อถูกกลางคันคาลหื้อฉีกลงถึงเศส้าถึงปลายชะแล บ้านสงครามค้วางปืนปู้เจ้าไฟถูกกลางคันคาลฉีกไฟค้ตั้งว่า

^๑ ทั้งสองฉบับเขียน แม่ไม้

^๒ เปิดจำนวน ๑๓ ตัว

นั้นแท้ ท้าวแม่ณฑุณหัน มีใจกลัวนัก จึงอ่อน แล้วจึงเอา ของแถม¹ เข้าสาธกกับควาย ออกมาถวายแก่มหาเทวีเจ้า มหาเทวีก็ถือท้าวแม่ณฑุณกินเมืองแพล่ดั่งเกล้า หันแต่

ส่วนเจ้าพระยาดีโลกราช อยู่รบพระยาแก่นท้าว แต่ปลีทำให้มาถึงปลีเบิกสี ได้ ๖ ปลี จึงได้เมืองน่าน ส่วนพระยาแก่นท้าวหนีไปพึ่งพระยาไค เจ้าเหนือหัวจึงถือท้าวผาแสง น้องพระยาแก่นท้าวกินน้ำสัจจา แล้วถือกินเมืองน่านแทนพระยาแก่นท้าวในปลีเบิกสี วัน นั้นแต่ แล้วเจ้าเหนือหัวจึงเอาพลเล็กคันมาถึงเมืองแพล่

ในปลีกัดไล่ เดือน ๘ มหาเทวีเจ้าสุรคุดยังเชียงใหม่ เจ้าเหนือหัวละหมูปลไว้ ทรงม้าวส่งมาถึงเชียงใหม่ต่อมรดก พระยาชาวพื้นเมืองน่านอุบยาบ ป่หมื่นบ่เที่ยง จึงเอาพลเล็กยกเมืองน่าน ตั้งทัพอยู่ที่ทับส้มป่อยทุ่ง ๘ หมื่นเครื่อง เจ้าเหนือหัวจึงถือ หมื่นเงินผู้กินเมืองพล้าวกับชาวต่างเมือง เอาพลเล็กไพร่ตั้งกับทัพแห่ง ๑ จมใกล้กับส้มป่อย แล้วจึงเอาพลเล็กรบชาว ต่อสู้กันอยู่กัน จักว่าป่แพ้ชาว หมื่นเงินกินเมืองพล้าวจึงถือมา ไหว้เจ้าเหนือหัว เจ้าเหนือหัวจึงถือพลเล็กชาวเชียงใหม่พุ่งแสนปลาย ไพรบชาวที่ ทับส้มป่อย จึงแพ้ชาว ชาวหักหน้หันแต่²

ถุนนั้นมาถึงปลีกดตะง่า ได้ปลี ๑ เจ้าเหนือหัวจึงเอาพลเล็กไพรบล้อบ้านถุน³ เมืองยองได้

ถึงปลีวังเม็ค ได้ปลี ๑ พระยาอุทขิตเถียร⁴ กินเมืองสองแควมาเื่อมตัวเป็นข้าเจ้า เหนือหัว อุบัติเหตุหมื่นมีดินนี้ พระยาปริมมไครโลกกับพระยาอุทขิตเถียรสองแควเมื่อยัง น้อย ขาเจ้าแปดสหายกัน อุทขิตเถียรจากกับพระยาปริมมไครโลกว่า ดิน เจ้าสุ⁵ ได้เป็นท้าว พระยาแล้วจักถือข้าเป็นใหญ่ขุนไคชา ปริมมไครโลกว่า มิคุได้เป็นพระยาแท้ จักถือสหาย เป็นอุปราชากินเมืองเครื่อง ๑ ขา ว่าอัน เมื่อปริมมไครโลกได้เสวียรราชสมบัติแท้ เพ้าถือ อุทขิตเถียรกินเมืองสองแควเปล่าคาย ป่คือแปนอุปราชาดั่งคำปฎิญาณอันได้จากัน อุทขิตเถียรเคียดแก่พระยาปริมมไครโลก จึงใช้คนมาไหว้เจ้าเหนือหัวคือเจ้าพระยาดีโลกราชว่า ข้าจักมาขึ้นดีด้วยเจ้าเหนือหัวจะแล ว่าอัน เจ้าเหนือหัวว่าสินักแล ถือมาเคื่อ อุทขิตเถียร ถือถามว่า เมื่อข้ามาจักถือเป็นชื่อหรือชา เจ้าเหนือหัวว่า คุจักเรียกว่าลูก ว่าอันจะแล คนใช้ ว่า ขอเจ้าเหนือหัวไพค์เอาแต่ ว่าอัน

ในปลีวังเม็ค เดือน ๕ ออก ๑๑ ค่ำ วันอังคาร⁶ ใสอาทิตย์ เจ้าเหนือหัวจึงเอา ทัพไพค์เอาอุทขิตเถียรสองแคว ไพรตั้งกับทัพทั้งข้างเมืองฝาง ถือจักเครื่องคุได้ ๒ หมื่น ๕ พัน ชาวเชียงใหม่ได้ ๕ หมื่น ชาวต่างเมืองได้ ๘ หมื่นเครื่อง⁷ แล้วไพค์ตั้งกับทัพข้าง

¹ ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น กับแถม

² ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น จึงแพ้ ชาวหน้ หันแต่

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ถือบ้านถุน

⁴ ฉบับหลักเป็น อุทขิตเถียร ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น อุทขิตเจียร คือพระยาอุทขิตเถียร

⁵ ฉบับหลัก, ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และ ๑๕ ราชวงศ์เป็น สุ

⁶ ฉบับหลักเป็น วัน ๒ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น วันอังคาร

⁷ ถึงตอนฉบับตรงกัน แต่จำนวนพลศึกน่าจะคลาดเคลื่อน

แม่ก็¹ ในเมืองสองแควอยู่ซาบปลายวัน พระญาสองแควชวนเจ้าเหนือหัวไปเอา ปากยม² ได้ ผู้กินเมืองปากยม³ มีรูปงามนัก เจ้าเหนือหัวจิกเอามันมา พระญาสองแควว่า ผิดเจ้าเหนือหัวจิกเอามันผู้กินปากยมเมื่อ แหม่มข้าข้าเสียเถิด เจ้าเหนือหัวว่าเพิงตุ แล้วคิดหื้อข้าผู้กินปากยมเสียแล้วจึงคืนมาสองแคว พระญาสองแควจึงแต่งแถมหื้อเจ้าเหนือหัวเสวยยังเรือน พระญาสองแควจึงเอาหมู่ชุมช้างมลาย้าผู้คนถึงของพร้อมชู้อื่น แล้วออกมากับเจ้าเหนือหัว ชาวสองแควทั้งยังชายจัดกันได้หมื่นปลายคน

หมื่นห่านนคอหระเข้ามาถึงที่ ๑ ชื่อน้ำลิม ครอบบาทเดรทั้งหลายมาบอกเหตุการณ์ให้ว่า ที่นี้ป่ควรยัง ป่ควรอน ชาวชะเลียงเขามีมากนัก หลอนเขามากจะทำร้ายบ่ดีชา หมื่นยี่ทราตอบว่า เจ้าคุณาร้อนใจ ดูข้าหากหลายนักแก่ บ่เป็นสิ่ง ชาวชะเลียงคือออกมาผ่ากับ⁴ หมื่นหมื่นนคอหระ เลี้ยงชาวแควไพนากนัก ได้ชาวสองแควคืนหุ่นพันปลายคน หมื่นนคอหระหักคืนมา

หมื่นเพิงตันเชียงตั้งถ้ำ ชาวได้ไฟไฟถึง หมื่นเพิงตันเชียงพันฉัดข้าวนำหมู่ชาวได้หัน เข้าใจว่าหมู่เจ้าเหนือหัว ชาวได้ศุขอยู่ ชาวเราจึงมาไหว้เจ้าเหนือหัว เจ้าเหนือหัวจึงหื้อหมื่นมลาย้าคำแหงกับหมื่นพรานคง เอามลาย้าไฟหุ่นพันตัวกับพวกหน้าไม้ปืนยาวพัน ๑ พันไฟถึงชาวได้หื้อพรานตบหมอนมลาย้า หน้าไม้ปืนยาวคี่หื้อพรานยิงนายช้างนายมลาย้า หมื่นมลาย้าหมื่นพรานคี่จะทำตามอาชญาเจ้าเหนือหัวชู้อื่น ชาวได้พลีกคืนมาตะเขินกัน รบกัน ชาวได้ตายมากนัก ลวดหักหนีเห็นแล

มาถึงวังกองหวาน มีคนหมู่ชาวเรามาไหว้ว่า ชาวชะคราวจิกมาผ่าเราแล ว่าอันเจ้าเหนือหัวเดียวคนนัก จึงหื้อหมื่นยี่ทรากับเจ้าชุมมลาย้าแหวหมู่ชาวสองแควมา เจ้าเหนือหัวแหวอยู่วังกองหวาน ไพรบชาวชะคราวได้ชาวชะคราวออกมา นั้นแล

มารอดเชียงใหม่ จึงหื้อพระญาอุทธรธิดสองแควกินพันนาหุคา แล้วจึงหื้อกินพระยาว พระญาสองแควว่า ตั้งพระญาได้ ผู้น้อยบ่ตาย ยังเรียกว่าพระเจ้านา แต่นี้เมื่อหน้าดูข้าจิกพิทุลเจ้าเหนือหัวว่า พระเจ้าชะแล ว่าอัน จึงว่าพระเป็นเจ้าแต่นั้นมาแล

ปลื้กาบเล็ด พระเป็นเจ้าไฟเมืองชว ได้เชียงตัน ขรองน้อย ขรองหลวง ถึงแม่⁵และ⁶หื้อหมื่นเพิงตันเชียงกับชาวเชียงใหม่แลชาวต่างเมืองไฟทางเมืองเหลือออกทางนูน⁶ แม่ขรอง พระเป็นเจ้าไฟถึงแล้วคืน หมื่นเพิงตันเชียงไฟถึงนูนแล้วคืน พระญาชาวหื้อหมื่นชาวเลกคี่หื้อพลขึ้นมามีแม่ขรอง หมื่นพรานคงว่า ชาวชวตามมาหมู่พระเป็นเจ้าอันนี้ ข้าขึ้นรบ รบชว อยู่คกแม่ขรองหื้อคายนับเลียงชะแล พระเป็นเจ้าว่า หมื่นพรานจิก

¹ ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น แม่ก็

^{2,3} ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ปากยม และ ปากยม

⁴ ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ เป็น ผ่าตัด

⁵ ฉบับหลักและ จ.ศ. ๑๒๘๘ เป็น แม่ขรองและ

⁶ ฉบับหลักและ จ.ศ. ๑๒๘๘ เป็น นูน ซึ่งปกติอักษรด้านนาจะเขียน นูว เสมอ

ชั้นอาสนา ตีนักแด เอาแค้ พรานเม็งญ์เคอะ หมั้นพรานจึงเอาพลเล็กข้างมลำหม่มันไฟชุ่ม
ช่อนญ์ดังป่าที่ ๑ แล้วจึงอุบาย หื้อต้มลำตัว ๑ หื้อซาหักแล้วจึงข้ามหาดชาย หื้อผู้นายมลำ
แบกหรือกมตามหลัง ขวาทัน ออกมาได้เอามลำต้มขาดชาย พรานตงจึงมอบพลเอาชาว
หักตกแม่ชรอง ได้ข้าชวตายมากนัก ขวาทันร่าย จึงหักหนึ่ดิน หั้นแล

ตุนั้น เกิงปถิ์ดบได้ ได้บถิ์ ๑ พระเปนเจ้าติโลกราชะออลเล็กไฟเชียงรุ่ง ได้
เมืองตุน เมืองตอง ยังบ้านแซ่ บได้ ในบถิ์ร่ายใช้ พระเปนเจ้าข้าไฟเชียงรุ่ง บ้านแซ่ เค้า
รบเอาหัวได้เมืองถึง บ้านแซ่สืบได้¹

เมื่อนั้น พระญาได้ปริมมราชารู้ว่าเมืองเชียงใหม่มีเตชานุภาวะมากนัก ส่วน
พระญามหาติโลกราชะตนเสวยเมืองก็มีอิทธิานุภาวะมากนัก มีเสนาสุรโยธาย่อมผู้แก้ว
คู่หานยิ่งนัก ไพรบนเอนำนเอนเมืองที่ใดก็ได้ดังนี้ พระญาได้รู้เพิงว่า เหตุใดเมืองเชียงใหม่
พ้อยมีานุภาวะดังนี้ ว่าอัน จึงพิจารณาหาเหตุอันนั้น จึงใช้อุปปณิกชิตผู้ ๑ ชื่อหาน
พรหมสะท้านปลอมเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ หื้อดูความวิหิตทั้งมวล หั้นแล

ในหว่างนั้นเจ้าพระญาติโลกราชะติใช้อุปปณิกชิตผู้ ๑ ชื่อหานไธสูง ตัดผมมุ่งผ้า
เหมือนชาวได้ ปลอมเข้าไฟสุรหัตในเมืองได้ หานไธสูงมันอยู่สุรหัตในเมืองได้ก่อนเห็นแล

ส่วนหานพรหมสะท้าน มันปลอมเข้ามาเมืองเชียงใหม่ มันคือแควเมืองเชียงใหม่รอด
ทุกเบื่อง มันเฝ้าหั้นไม่มีใครระค้นไหญ่สูง มีนายาร่มกว้างมากนัก มีหนอี่सानพายนอกคือ
เวียง พายนอกที่ตั้งศรีวิภูมิอันนี้ คนทั้งหลายเที่ยวร้อมเข้าไฟอยู่ร่มไม้เนินควรสนุกแก่ใจนัก
มันจึงกตหมายใจว่า ดันไม้คันนี้เปนศรีเมืองหิงเชียงใหม่ จึงมีเตชะแล ว่าอัน

ถัดนั้น มีวัน ๑ ยามแตรคำ คนดังเข้าสี่ มันปลอมเข้าประตูทางเชียงเรือก นายประดู
หันหลาก จึงกุมผูกเอาได้ แล้วโอบอกแก่หมื่นแจ่มจำบ้านเค็ก จะอัน² ตามดูมัน มัน
บอกว่ พระเปนเจ้าท้าวปริมมราชาสั่งใช้ข้ามมาสุรหัตในเมืองหิงเชียงใหม่สู่ประการ อัน ๑
หื้อรู้ว่าพระเปนเจ้าท้าวหนเหนือยังค้อยอยู่เสวยสุขในเมือง รู้ว่าเอาวิหิตไฟเอาเมืองที่ใดที่ ๑
คันรู้ว่าไฟที่อื่น คิจักยกเอาเมืองเชียงใหม่ คิจักได้ดังใจนัก จึงสั่งใช้ข้ามมาตาย

หมื่นแจ่มจำบ้านรู้เหตุอันนั้นแจ้ง จึงให้เจ้าพระญามหาติโลกราชะสู่ประการ เจ้า
พระญาติโลกว่า หมื่นจำบ้านเยี่ยะเอาไว้หั้น วันพรุกยามก่อนนายเยี่ยะหื้อบ่าวหมื่นจำบ้าน
๒ คน เอาหานพรหมสะท้านมาถวายแก่พระญาติโลก เจ้าพระญาติโลกราชะแล้งกะคำอุบาย
บ่หื้อหมุ่นหร่แหรนสักคน ส่วนคนเจ้าหื้อออกมาทรงคั่งงกญ์ ดูพอตรัวแกงกินยังข้าง ไร่
ห้าง³ เมืองเหนือ แล้วจึงค้ำจำบ้านเอาหานพรหมสะท้านมา แล้วเจ้าพระญาติโลกจึงข้าหื้อ
ชะอันตาม หานพรหมสะท้านคิบอกหื้อด้วยเอียะดังพระญาได้ใช้สู่ประการ แล้วมันคิขอชีวิต
เชิงเจ้าพระญาติโลก แล้วมันคิขอกินน้ำสัจจาจักขอญ์เปนข้าพระเปนเจ้าแล ว่าอัน เจ้า

¹ อาจเป็น รบเอาหัวได้เมืองถึง บ้านแซ่สืบได้

² แปลว่า ถาดคันเอาคำขอบ แล้วอาจอ่านเป็น เขื่อนกั้น แปลว่า นำมาเหมือนแฉ้วถาดดู ก็ได้

³ แปลว่า จักพระโรงหาสิ่งขาด แฉ้วคำข้าง ไร่ห้าง แปลว่า โรงครัว

พระญาติโลกก็ยี่ชีวิตแก่มันแล้วคิดว่า มันนี่เป็นตังตุนักขะนั้นแล เจ้าหื้อขบโชน ตีเท่ารู้ขบ หันดาบ คุบข้าเมืองแล อัน ๑ ข้าคุก็มีมากนัก คุบเอาเมืองไว้เป็นข้าแล คุจักหื้อเมื่อเมืองได้ตั้ง เกลา ชะแล ว่าอัน แล้วตั้งจามันว่าฉันนี้ คุยังหื้อเสนาอามาจทั้งหลายไฟเลืกเมืองเหนือ โท้นเสียงแล พร้องไพรอคริมคงแล้ว พร้องที่ยังผิงไฟตีหตีตาย ว่าอัน แล้วจึงบังคับหื้อชุด หัวมันเสีย แล้วหื้อผ้าเช็ดกับเอาเงินมา เบ้ง ¹ หื้อแก่มันร้อยเบ้ง แล้วสั่งว่า มันจูงมือ บอกแก่พระญาติเจ้าเมือง เป็นตังมันพันนี้หื้อประการหื้อะเนือ ว่าอัน

แล้วสั่งหื้อเอาพานพรหมสะท้านออกไฟทางประตูหัวเวียง หื้อยุสาตากกลางกลาด แล้วสั่งหื้อแค้นหื้อพิชิตทั้งหลายหื้อเครื่องเสก ลูกหนวี่ในศวันเอออกมาประสบกันที่หัวเวียง แล้วไฟพารมชียงไหม ² เป็นตังไฟพามหาเจ้าพลเสกนั้น แล้งลำแดงฉันนี้หื้อมันพัน แล้วจึง หื้อหานเด็กชายเอามันไฟส่องถึงเขตน์ที่เมืองได้ทันแล เจ้าพระญาติโลกราชะแล้งกระทำอุบาย ฉนั้นนี้เพื่อหื้อพระญาติอพลเสกมา จักเอาพลเสกนี้แห่งคนไพรบเอาพระญาติคงได้ ว่าฉันนี้ จึงหื้อชุดหัวพานพรหมสะท้าน ปล่อยหื้อเมื่อหื้ออันแล

กันส่งพานพรหมสะท้านเมื่อแล้ว จึงหื้อปล่าวขุนเมืองทั้งหลายหื้อสดับเสกไว้ กัน สงครามมีอามโค หื้อกันอามนั้น ว่าฉันนั้น ส่วนพานพรหมสะท้านคือเมื่อไพร่พระญาติปริมม ไตรโลกหื้อประการ หันแล

พระญาติปริมมไตรโลกใส่ใจว่าเจ้าพระญาติโลกราชะหื้อพลเสกเมืองเหนือแท้ ในปัสสิ เมืองเปา พระญาติกับอินทราชาผู้ลูกจึงเอาพลเสกขึ้นมา ว่าจักมาเอาเมืองเชียงใหม่ ศิมา ทรงนคร ³ ขึ้นมาตั้งกับญพากเ้ามราชธานีเก่าโพน เจ้าพระญาติโลกราชะเอาพลเสก ขาวเชียงใหม่กับชาวต่างเมืองไฟตั้งกับยังดินเขาบาตาย

อามนั้น เสนาอามาจทั้งหลายไฟทัน เจ้าพระญาติโลกราชะเป็นต้น แลเจ้าพ่อท้าว บุญเรืองตนลูกผู้กินเมืองเชียงราย ๑ เจ้ามอดเมืองตนหลานอันกินเมืองแซ่สัก ๑ หมื่น เห่งดินเชียง ๑ หมื่นเจ้าพราหมณ์แต่หื้ออง ๑ ขุนต่างเมืองทั้งหลายไฟพร้อมชู่คน เป็นต้นว่า เจ้าพระญาติสองแควตีไฟตั้งกับญที่ ๑ ประตูปที่พระญาติสองแควญนั้น มีหนองสองอันกับ ไม่ไผ่แหวดสองตราบข้าง

ในขณะนั้น พระญาติปริมมราชใช้คนอุปถัมภ์ขิตมาตุหื้อรู้ที่กับเจ้าพระญาติสองแควแล้ว พระญาติปริมมราชว่า อันชักหื้อเบณเสกนี้ ก็มันพระญาติสองแควนี้แล ผู้ใดจักไฟผ่ากับมัน ได้ชา ว่าอัน เมื่อนั้นอินทราชาผู้ลูกพระญาติ ๑ ขุนเพชรรัตน์ผู้กินเมืองกำแพงเพชร ๑ ⁴ ขุนวราธสา ⁵ ผู้กินเมืองสุโขทัย ๑ ว่า ตูข้าทั้ง ๓ จักอาสาฆ่ากับพระญาติมาชีเรือนนั้น หื้อได้แล ว่าอัน

¹ แปลว่า ชั่ง ๑๖๖๖ เป้า ๑๖๖๖ ซึ่งจะอ่าน แปลง หรือ เบ้ง ก็ได้

² ใช้ความจากฉบับ จศ. ๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ทางสม

³ ใช้ตามฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น จักมาเอาเมืองแห่ง เมืองนคร

⁴ ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ เป็น ขุนเพชรรัตน์ผู้กินเมืองกำแพงเพชร ๑

⁵ ทั้งสองฉบับใช้ วรธาส และ วราธสา ซึ่งที่นี้จะใช้เพียง วรธาส

ยามเที่ยงคืน เขาเอาวิพลเส็กไฟจกฝ่าหับพระญาสองแคว หือคนไฟก่อนหน้า ยังบ่ทันถึงหับพระญาสองแควพุ้น ๘ พันวา หือยโคมไฟไว้อังท่าไม้ไว้ แล้วดับไฟ จกฝ่าหับพระญาสองแคว พระญาสองแควรู้ จึงห้างข้างเพ็กมหาพินายออกอุที่ปะตุหับ ถิ่นข้างอินทราชา อินทราชาใส่ข้างเข้าสูบข้างพระญาสองแควยามเที่ยงคืน พระญาสองแควว่า มึงนี้ใครโตมาชนข้างกู อินทราชาว่า คูอินทราชาแล ว่าอัน พระญาสองแควผู้ตกหนองขุนเพชรรัตนเข้าใส่ข้างเข้ามาชนข้างพระญาสองแควแถม ข้างพระญาสองแควทงข้างขุนเพชรรัตนถูกที่ ภูไทร¹ ผู้ตกหนอง ขุนราชอาสาเข้าใส่ข้างเข้ามาแถม พระญาสองแควใส่ข้างเพ็กมหาพินายเข้าสูบ ข้างขุนราชอาสาเบ็งถอยหนี ข้างเพ็กมหาพินายพระญาสองแควโดดเข้าแทงถูกลุ่มตาข้างขุนราชอาสา ผู้ตกหนองเล่าหั้นแล

ในกาลยามนั้นเลี้ยงลือนัก พระเนนเจ้าหือหาน ๔ พันกุมกามแลพุมตาแสงทือหมู่แห้วแล้วหือเคาะคล่องไยงกอพ.เส็ก เข้าแซ่ลักที่ข้างมึงตะ หมิ่นเจ้าช้อยชี่ข้าง ชวันเพ็ก พวกเจ็ดข้างผู้เสนาชี่ข้างภูบาล หมิ่นตั้งเคอวชี่ข้างไชยสงคราม รุดใหญ่ไล่หมู่อินทราชา แล้วหือรุมยิงกลิ้งยิงหน้าถูกชาวได้หลายมากนัก ผู้อินทราชาถูกปืนกลิ้งที่หน้าผากหั้น ลวดป้าวอยู่ หมิ่นตั้งไล่ไฟคัตหมู่ชาวได้ขาดกลาง ชาวได้กุมบิกกาม หมิ่นตั้งหือปลิ้นเครื่องแสงออกนอกปละมชาวได้ ชาวได้ว่า หมู่ไหนไหน ว่าอัน หมิ่นตั้งชูชนออกมา ยามนั้นไปรุ่งแจ้งเพือ² มีตนัก ฟ้ามแลบสวดหันเสโด เด็กชายคองว่าชาวได้ เด็กชายรุมยิง หมิ่นตั้งว่า สูอย่ายิงกู กูหมิ่นตั้งคาย ว่าอัน แล้วพระญาสองแควกับหมิ่นตั้งเป็นตัน รุดไล่ชาวได้ไฟหักไฟกะชังหมู่หลวงพระญาปริมมราชา³ ทั้งสิ้น พระญาปริมมราชาหันร้าย บัดี จึงหือหลุดเสดนิคค์เสีย ชาวได้ยุตถอยเท่าพอมักหันโคมไฟพระญา

เมื่อนั้น เจ้าพ่อท้าวบุญเรืองกับพระญาแซ่ลักเข้าไฟไฟพระเนนเจ้าติโลกราชะขอเอาข้างแห้วในตัวชื่อเก้เก้ ๑ ตัวชื่อบ้านชมพู่ ๑ จักชีไล่เอาพระญาปริมมไตรโลกดวงได้ ว่าอันนี้ พระญาติโลกราชะว่า เชือเจ้าทั้ง ๒ ยังเป็นลูกเป็นหลานตูดาย เชือนได้ชนเส็กลักเทือชาติท้าวพระญานี้ เขาบ่ได้ที่หมิ่นที่คง บ่ล่อนจักตั้งอยู่ เชือเจ้าหือยจักไฟผ่าเอาหมู่พระญาปริมมไตรโลกทั้งคินนี้ บัดี ฆ่าไฟ เขาจักรีเญด้วยอุบายชะตาย บัดี พลเส็กไฟพระญาได้มามากนักแก้ดีหือคาย จักเอาเขาด้วยง่าบได้แล

หมิ่นตั้งจึงแต่งวิพลเส็กหือคินหลังพุ้น ๔ พันคน หือแต่งชักเค็ดไม้ฉากไฟ หือก่นเท่าทำ อัน ๑ หือเอาเตงข้างกับจองวองข้างไฟหุ่มอยู่ยงคุ่ม แล้วหมิ่นตั้งหือเคาะคล่องไยงติสะบักชัยเป่าพุด ลามา ปลีหรือ ขอพลเส็กเข้า สูงอยู่คุ่มไม้คี่สวายเตงข้าง ดีจองวองอยู่เข้าไฟไฟร้องมีนนั้นมากนัก

¹ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ไทร ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์เป็น กองไฟ

² ใช้ตามฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักและ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ไฟแจ้งคือ

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น หมู่พระญาปริมมราชา

⁴ ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ความหมายไม่กระจ่าง

หมื่นตังตั้งร้องว่า เวีย เวีย ชาวใต้ ลูญเจียะสั่งพ่อหนี หมูหลวงพระเปนเจ้าคุมมา
ทันบัดเดียวนี้ ลูต่ายเลียงชะแล ว่าอัน คั้นชาวใต้ได้ยิน เขาตีหักคันทะโพ หมูพระญาหลวงได้
ลวดเล็กหักหนี้นับเลียง หมื่นตังผู้ได้ข้ามเขาพังโพ หมื่นตังโฮโพเก็งเขาพังแล้วลงข้างนั่งอยู่
หื้อเขาตัดเอาหัวเอาตีนชาวใต้ นายช่างนายมล้าตายมากนัก ชาวใต้ลวดดอยหนีคันทะโพ
หันแล

ในปฐักัดหมื่น เดือน ๕ สกราช ๘๒๑¹ พระเปนเจ้าโพสองแคว พระญาได้เข้าโพอยู่
เวียงเมืองสองแคว พระเปนเจ้าโพซึ่งไว้เม้นนัก พระญาได้กับแม่พระญาจากันว่า พระเปน-
เจ้าหนเหนือมาซึ่งไว้เม้นนัก เราตีเป็นอันค่ายอันคนนัก เราจักเยียะรือติชา แม่พระญาได้
ว่า พระเปนเจ้าฆ่าออก เก้าเอาเวียงเปนเจ้าเม้นโรงเกือะ ที่นั้น ขุนเพชรรัตน์²จึงขึ้นอาสา
แก่พระญาได้ดังนี้ ข้าขอฆ่าหมู่กับพระเปนเจ้าหนเหนือในคันทะโพ ขอแต่งคนออกกับข้าพุ่น ๖
พันเกือะ พระญาได้ว่า คีตแล ขุนที่พุ่งออกมาหื้อเกือะ เมื่อนั้น ขุนรามแก้วรู้ข่าวจึงไหว
พระญาได้ว่า พระเปนเจ้าจักหื้อขุนเพชรรัตน์ออกมาฆ่าหมู่พระเปนเจ้าหนเหนือแท้ริบ พระญา
ได้ว่า มีนทนต์³ ขุนรามแก้วว่า ขุนเพชรรัตน์นั้นนักกล้าแต่คำปากตาย พระเปนเจ้าจักหื้อมัน
ทือพล ๖ พันออกโพคันทะโพ มันจักคันทะมาช่วยรักษาเวียงสองแควเล่า บ่มีชะแล มันจักลวด
พาคนต้องหนีโพตกเมืองโยธิยาชะแล พระญาได้ว่า แต่ก่อนขุนคืบห้ามกู กูได้ว่าหื้อมันไป
แล้ว จึงห้าม จักหื้ออยู่บ่ได้แล พระญาได้ถูกใจจึงเอาขันคำหื้อเปนรางวัลขุนรามแก้วลูก ๑
พันแล

ในคันทะนั้น ยามเที่ยงคันทะ ขุนเพชรรัตน์มีนทนต์เรื่อง คันทะพันพลหลวงพระเปนเจ้า
ตีโลกราชะแล้ว มันหื้อผู้มกลอง เปนตั้งหมู่หลวงพระญาได้กับอินทราชาสองหนั้น รุ่งเช้า
พระเปนเจ้าหื้อหาหมื่นตังมา แล้วถามหมื่นตังว่า มีนทนต์ผู้ใดโพรักษาทางนี้ หื้อหื้อชาว
ได้ต้องหนีได้ เอาเข้ามา จักขวิคตาเลียบนับเลียงขุน หมื่นตังไหวสาพระเปนเจ้าว่า ข้าแต่ง
หมื่นเมล้า หมื่นตาน หมื่นเลิม หมื่นพวกทาน หมื่นเวียงคันทะหื้ออยู่เผ่าแล ยามชาวใต้ต้อง
หนั้น มีคนนักปานคันทะ ชาวใต้คืบพายเรือลัดเม็ด เขาต้องพันหมู่หลวงพระเปนเจ้าแล้ว
จึงโพร้องตาย ผิพระเปนเจ้าจักขวิคตาเขา แหมขวิคตาข้าเกือะ พระเปนเจ้าก็ลวดบ่ช่าง
ว่ารือ หันแล

ยามนั้น เจ้าพ่อคำวบุญเรื่องกับเจ้าพระญาแซ่ล็ก ขาเจ้าทั้ง ๒ บังเกิดสุรภาวะกล้า
หานจักโลว์อาสาแก่ผู้แก่พ่อคน หื้อบ่หื้อโพ ขาเจ้าน้อยใจนัก จ่มว จักอาสา หื้อบ่หื้อโพ
แหมเมื่อนอนกับเมียอยู่ติกว่า ว่าคันทะนี้หันแล

เมื่อนั้น พระญาได้แหกออกหนี เจ้าพระญาตีโลกราชะยอพลเล็กได้ ชาวเราได้ฆ่าชาว
ใต้ตายมากนัก รุ่งเช้า หมื่นตังเคอร์ไหวเจ้าพระญาตีโลกราชะว่า บัดนี้ พระญาได้หักคันทะโพ
ตั้งทัพอยู่ริมแม่น้ำราชธานี มีคนตีพุ่น ๕ พันคน ถ้านั้นเจียบ้วยมากนัก หมื่นตังว่า ข้าหื้อ
หมู่มล้าทั้งหลายโพช่วย⁴ ระวังแวกไว้เลียง แล้วข้าจักขอโพอยู่คันทะแม่น้ำราชธานีกุมเอา

¹ ใช้ตามฉบับสำนักนายภษ ฉบับอื่น ๆ ไม่มี จ.ศ. กำพลโลว์

² ใช้คำนี้แทน ขุนเพชรรัตน์ หรือ มเหศวรดี ทุกฉบับ

³ ความจากฉบับหลักขาดไป จึงใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๑๒๘ มาลงไว้แทน

⁴ ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๔ ฉบับหลักเป็น ข้าหื้อหมู่/หื้อหลายช่วย

พระญาได้หื้อได้ทั้งпенแล ว่าอัน เจ้าพระญาดีโลกราชะว่า มันทีพระญา เราดีพระญา เราแพ้มันเท่านั้น มันคือายเราแล้ว หมิ่นดัง มิ่งฆ่าไฟเทือะ ว่าอัน

แล้วเจ้าพระญาดีโลกราชะก็เอาริพลถอยมาเมืองเชียงใหม่ เคียงคูริพลทั้งหลายหื้อวางวัดแก่ขุนบ้านขุนเมืองชู่คน ส่วนเจ้าพระญาสองแคว หื้อเมืองงาวกาวเมืองแปลทั้งแคว่นทั้งฟ่อน¹ ทั้งคราวน้ำควาบกเปนของวางวัดแก่เจ้าพระญาสองแคว เหตุพระญาสองแควอาสาโพชนช้าง ๓ ตัวหันแล

เมื่อนั้น อีนาหราชากถูกพระญาได้แย่งแว่น หันหน้าหากป้า บังเกิดความเคียดว่า เมื่อคดียังมีชีวิต ตราบใดบได้รบได้ชนพลเล็กก็เชียงใหม่หื้อแพ้ บ่ยอม ว่าอันแล

ในปฐิเบิกยี่ เจ้าพระญาดีโลกราชะหื้อหมิ่นคำพัวใส่ณา ปลื้กักเหม้า เจ้าพระญาดีโลกยอพลเล็กไฟเมืองพรัง ขณะเมื่อเจ้าจักไพนั้น หื้อไฟถามหมิ่นตั้งนคอรว่า จูจักไฟเล็กก็เมืองลื้อ สั่งว่า ชาวได้มาตกเล็กในสีมาเมืองเรา หมิ่นดังยังจักแขงได้บ่ชา หมิ่นดังว่า พระเปนเจ้าฆ่าเค็งราชหอรหือเทือะ ชาวได้มา ไว้ข้าหากจักอาสาปองเมืองพระเปนเจ้าหื้อได้ชะแล ว่าอัน พระเปนเจ้าดีโลกราชะก็ยกวิพลไฟตกเล็กก็เมืองลื้อแท้ เช้าป่นเอาเมืองพรังบ่ได้ ถอยลงมาบ่ทันถึงเมืองเทือ

พระญาได้ปริมมราชารู้ข่าวว่าเจ้าพระญาดีโลกราชะไฟตกเล็กก็เมืองลื้อ จึงเอาริพลมาตกเล็กก็เมืองแพลซ้ายมเขาพิงมามากนัก หมิ่นดังนคอรรู้จึงยอพลเล็กไฟค้อนรบพุ่งฆ่าเล็ก² หมิ่นดังว่า เราฆ่าริบไวเช่น เราจักแต่งกันเยือะดี แล้วเยือะรบด้วยประพญา จึงแพ้เขาชะแล ว่าอัน เมื่อนั้น พระเปนเจ้าดีโลกราชะถอยพลเล็กก็แต่เมืองลื้อลงมาเชียงใหม่ รู้ว่าพระญาได้มาตกเล็กในสีมาบ้านเมืองแห่งคน หมิ่นดังนคอรไฟค้อนรบอยู่ พระเปนเจ้าก็ฆ่าเอาพลเล็กไฟตามหาหมิ่นดังนคอร แล้วคิรบกันกับพระญาได้หันแล

พระญาได้ปริมมราชากันพลเล็กก็ของพระเปนเจ้าดีโลกราชะแพนหันนา นัก บ่อาจจักด่านทาน³ ได้ จึงถอยหนีลงไฟหันแล พระเปนเจ้าดีโลกเอาพลเล็กไล่ตาม บ่ทันพระญาได้พระเปนเจ้าไฟถึงเมืองชะเลียง ว่าจักเข้าป่นเอาเมืองชะเลียงพระญาชะเลียงมีใจกลัววิพลพระเปนเจ้ามากนัก ลวคออกคือคำเมือง ขอมมาเปนข้าพระเปนเจ้าหันแล พระเปนเจ้าฆ่าหื้อป่นเอาเมืองสองแคว บ่ได้ พระญาชะเลียงไฟหื้อพระเปนเจ้าว่า ชาวเมือง บ่วงพล⁴ มารั้งเวียงสองแควเลียงแล้ว ตั้งพระเปนเจ้าจักไฟเผาเมืองปางพล ก็ได้ชะแล ว่าอัน พระเปนเจ้าหื้อหาถูกพระเปนเจ้าคือพ่อท้าวเชียงรายมาว่า บัดนี้ พระญาชะเลียงลูกโซหือชวนเราไฟเผาเมืองปางพลนา พ่อท้าวเยือะปด้าวชาวเราไฟหื้อเมืองเทือะ ลูกพระเปนเจ้าไฟหื้อว่า ข้าคนพลเล็กก็พระเปนเจ้าเปนอันป่วยล้าโซนัก ข้ามากลายหน้าตบเรา หันคำปากหัวชูชู่คนบ่ท้วง บ่ตั้งดีหลีตาย พระเปนเจ้าว่า พ่อท้าวบ่ส่อยตามใจไพร่ฉันนี้ เยือะบ้านบ่เปนเมืองแล ว่าอัน

¹ ใช้ตามฉบับวัดพระหลวง ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ไม่มีข้อความนี้

² ฉบับหลักเป็น *พุ่งฆ่า* ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น *พุ่งเข้า*

³ ทั้งสองฉบับตรงกัน เป็น *ด่านฮาน*

⁴ ทั้งสองฉบับตรงกัน เป็น *บ่วงพล*

ปดิ่งตีให้ตาย พระпенเจ้าว่า พ่อท้าวปล่อยตามใจไพร่ฉันนี้ เยี้ยะบ้านบ่เป็นเมืองแล ว่าอัน
จึงหื้อพวกดาบไฟเอาไฟเจาะถนนดินลูชุกคน ผู้ใดยังท้วงได้ หื้อไฟทวยเราชุกคน คนทั้งหลาย
กลัวอาชญา คือถูกไฟตามพระเปนเจ้าชุกคน วันนั้นแล

ไฟปรอดปางพลน้อย ๑ มีลูกยิงลูกชายชาวปางพล ๒ คนออกมาดำหัว หมูขาว
เราไฟกุมเอาได้ มาถวายแก่พระเปนเจ้า หื้อถามดูว่าคนในเวียงปางพลมากน้อยเท่าใด
ข้าไพร่พระเปนเจ้าว่า คนอยู่ในเวียงนี้บ่พอพันแล ว่าอัน พระเปนเจ้าก็รีบไฟแท้ ชาว
ปางพลถึงกตัญญูหน้าดำแบ่งออกมามาก ชาวเราจักเข้าไฟจ้องบ่ได้ พระเปนเจ้าจึงไฟตั้ง
กับญ่พ่ายเหนือเวียงสุ ๓ วัน จึงถอยคืนมาเมืองชะเลียง ตั้งพระญาชะเลียงกินเมืองชะเลียง
ดังเกลา พระเปนเจ้าลวตเอาพลเล็กก็ถอยมาเมืองเชียงใหม่ ไว้หมื่นตั้งกับสามหมื่นเวียง ญ่
วังเมือง วันนั้นแล

ในบสัวังได้^๑ พระญาชะเลียงมีใจบ่ซื้อต่อพระเปนเจ้า แด่งหื้อมาชวนหมื่นตั้งไฟ
เหลืงไก่อต์ หมื่นตั้งมาไพร่พระเปนเจ้าว่า พระญาชะเลียงมาชวนข้าไฟเหลืงไก่อต์ยังเมือง
ชะเลียง ว่าฉันนี้ ยังจักทวงข้าไฟคืบชา พระเปนเจ้าว่าใจพระญาชะเลียงจัก บ่ซื้อ จึงห้าม
หมื่นตั้งว่า มึงอย่าไฟ เขาเยี้ยะแก่มึง เปนตั้งพระญาแก่นท้าวเมืองน่านเกาะหมื่นแพง
พระยาวไพร่ชาเลียงนั้นชา สุนเห็น พระญาชะเลียงข้าหื้อมาชวนถ้วน ๒ เทื่อเล่า พระเปนเจ้า
คืบหื้อไฟ ช้ามาถ้วนถ้วน ๓ หมื่นตั้งมาไพร่พระเปนเจ้ายังเชียงใหม่ พระเปนเจ้าว่า เขาจัก
เกาะมึงไฟชาเลียงตาย หมื่นตั้งไพร่พระเปนเจ้าว่า เขาจักเกาะข้าไฟเสียบ่ได้ ข้าจักไฟชา
เขาเสียชะตาย พระเปนเจ้าว่า ผิหมื่นตั้งเตมใจ คืไฟเทื่อะ ว่าอัน

หมื่นตั้งคืหื้อทอลไฟหมื่นปลาย เอาคนเข้าเวียงหมื่น ๑ แด่งจึงแด่งหื้อหมื่นพวก
ทาน ๑ หมื่นเวียงคิน ๑ หมื่นมลา ๑ หมื่นเดิม ๑ หมื่นตาม ๑ หื้อถือดาบคู่มือ แล้วหื้อไฟ
ชุ่มช่อนญ่ยังเวียงชะเลียงชู่แห่ง หื้อเขาถือเหล็กไฟกับมุดชุกคน ดังว่า คั้นเลียงนันทเวียง
พระญาชะเลียง ผู้ใดญ่ไหนหื้อเอาเห็นชู่แห่ง ว่าฉันนี้ แด่งหมื่นตั้งจึงจัดคนขึ้นเมื่อโรงพระญา
ชะเลียงทุน ๕๐๐๐ คนหื้อเขาเย็นญ่ บ่หื้อเง็กศกน บ่าวพระญาชะเลียงญ่ได้ลงหนีบเลียง

ยามนั้นพระญาชะเลียงนั่งญ่ของยังกลางโรง หมื่นตั้งนครอหมื่นญ่ ชาติกับพระญา
ชะเลียงว่า เจ้าพระญาหากยื่นถ้อยขึ้นคำเมืองแก่กูว่า จักเมื่อเป็นข้าพระเปนเจ้าแห่งศุคิพว่า
หลายคืนักแล้ว คินี พระเปนเจ้าหื้อตุมาเอาเจ้าพระญาเมื่อกับศุคิพ พระญาชะเลียงกลัว
หมื่นตั้งนักจึงว่า น้องจักเมื่อเป็นข้าพระเปนเจ้ากับพี่เราชะแล เก่าว่าน้องจักเข้าเมื่อใน
แด่งสาหาบก่อน หมื่นตั้งว่า อย่าเมื่อ ศุคิพเสียชา เก่าหื้อเมื่อเจ้าสาหาบออกมาเทื่อะ หมื่น
ตั้งจึงว่าหื้อหมื่นมลาคมันเดิมหื้อไฟคืคปะตุเวียงญ่ชู่แห่งชู่ปะตุ

เมื่อนั้น พระญาชะเลียงจึงหื้อปล่าชาวชะเลียงทั้งยังทักชายชุกคนว่า ผู้ใดจักเมื่อ
เป็นข้าพระเปนเจ้ากับกู คืเมื่อ ผู้ใดจักญ่ คืหื้ออยู่เทื่อะ เมืองชะเลียงทั้งมวลนี้หากเปนเมือง
พระเปนเจ้าแล้วตาย หมื่นตั้งคืเอาพระญาชะเลียงมาเมืองเชียงใหม่ หั้นแล พระเปนเจ้า
คืหื้อหมื่นตั้งกินเมืองชะเลียงปตินั้น หมื่นตั้งได้กินเมืองสองเมือง คืเมืองนกรอกกับเมือง
ชะเลียง วันนั้นแล

^๑ ตรงกับจดศึกราช ๘๒๐๐

ที่นั้น เณรพุททามังหลុងหลว้างว่า *สาสตรสืบทธิปปุคณ*¹ อันให้อุทตมิเจ้าเวียงแก่บ้านเมืองแลให้อพระญาเจ้าคนเสวียเมืองมีเศรษฐาภาวระบราบซั่มพุทวิปทั้งมวล เปนตั้งพระญารั้มนมอโศกราชจะมีอายุหมื่นยืนยงสุลวสสดี เราก็ยังได้รู้ได้เรียนมาดีหสิแล เท่าว่ากั่มมีอันนั้น เปนทุกกรกั่มมี กะคำยากนัก ฉิว่าสมเด็จมหาราชว่า แม่เณยากเท่าใดก็อาจจักกะทำได้แท้ เราจักยกสาวหื้อเมื่อชู่ประการ มีว่าป้อจะกะทำได้ เราจักปดวรล้าแดงได้แล

หมื่นช้างกุมกามกับพันเทพพฤตแลล้ามแขก ตีมาไหว้เจ้าพระญาดีโศกราชชู่ประการ เจ้าพระญาดีโศกราชว่า กั่มมีอันควรกะทำนั้นแม่เณยากเท่าใดก็ดี พุททากจะรู้ในราชชหอรทัยจะแล เมื่อนั้น หมื่นช้างกุมกามกับล้ามแขกก็โพนอกแก่เณรพุททามังหลុងหลว้างว่า พระเป็นเจ้าก็อาจกะทำได้ชู่ประการแล เจ้าคุ้งงักล้าววิทธีอันกะทำนั้นชู่ประการเทื่อ ว่าอันเณรพุททาม มังหลុងหลว้างจึงยกล้าววิทธีกั่มมีว่าดังนี้² ลวนเมืองพิงเชียงใหม่นี้ สริยอัฐานควรตั้งนิเวสนะในสถานทีนั้น เท่าว่าจักได้ข้ามคือกับปราการเวียงพายใน จึงถูกลักขณะอันเป็นสิหลักขณะแล อัน ๑ จักหื้อเผี้ยวที่หายในพายนอกหื้อราบเพียงเวียงงาม แม่เณมีไม้ใหญ่ก็ดี ต้นพล้าวต้นคาตก็ดี หื้อคักหื้อซุดเตล้ารากออกเดื่อ หื้อราบเพียงดี แลแล้วจึงตั้งราชมนเทียรในที่นั้น หื้อเอาไม้และไม้คู้มาเปนเสามงคเลนคู้กัน นอกกว่านั้นไม้อันจักทวรหื้อแลไว้ในราชมนเทียรหอนอน จุงเอามาจะกะทำตามใจมหาราชเทื่อ กั่มมีเครว³ เปนตามเชตต์ตั้งคู้มน้อยหอนอนแลโรงช้างโรงมค้ำ เราหาก จักโพซี้ที่เปนมั่งคคะจะแลว่าอัน⁴ ทีนั้น หมื่นช้างกุมกามกับพันเทพพฤตแลล้ามแขก ตีมาไหว้ล้าเจ้าพระญาดีโศกราชตามคำเณรพุททามังหลុងหลว้างชู่ประการ

เจ้าพระญาดีโศกราชได้อันขว่าสารอันนั้น มีความยินดีมากนัก จึงหื้อไพรราชทนาเณรพุททามังหลុងหลว้างมาจอดอยู่วัดพราหมณ์ เพื่อจักหื้อมาตุวังสร้างบ้านอันใหม่ขึ้นแล แลแล้วเจ้าพระญาดีโศกราชจึงหื้อหาสิ่งเมือง เปนต้นว่าหมื่นเหิงตีนเชียว ๑ หมื่นด้าพัวหานแต่ห้อง ๑ หมื่นล้าม ๑ กับทั้งท่อนเวียกทั้งหลายมาพร้อมชู่หมู่ หื้อไพรชุมล้างปราการเวียงอันเจ้าพระญามังรายหื้อก่อนนั้นเสียแลหื้อถมเวียงหื้อราบเพียงตั้งงามแลหื้อโพคักไม้ไม้โคกรต้นเปนสรีเมืองเชียงใหม่มิฉายาร่มกว้างงามนัก หื้อซุดเสียทั้งเตล้าทั้งรากแลหื้อเผี้ยวที่ทั้งมวลหื้อราบเพียงดีชู่แห่ง แลแล้วเณรพุททามังหลុងหลว้างก็โพซี้ที่หื้อตั้งตามเชตต์แลคู้มน้อยหอนอน โรงช้างโรงมค้ำห้องพอดชู่แห่ง แลแล้วจึงปลงสะนามว่า⁵ *สรีภูมิ*⁶ หันแล จึงหื้อบ่อง⁷ ปะตุดินชื่อว่าปะตุลสิภูมิ แลหื้อก็หื้อแปลงชิวสิภูมิในปดี่นั้น เณรพุททามังหลុងหลว้างว่า เราล้าสรีภูมิแลแล้วบวรมาชู่ประการ เดือนใดวันใดก็ จักกะทำอภิเสกมหาราชหื้อปราบสกดซั่มพุทวิปทั้งมวล อัน ๑ บ้านสรีภูมิมีเศรษฐิก ดังหอนอนทีนั้นมิเศรษฐิก เมื่อใดได้อันขว่าสารช้านสิก็จักมาแต่ทิศสะพนโค เท่าหื้อแดงเข้าดอกตอกไม้คันธะของหอมโพตั้งไว้เหนือราช

¹ ฉบับหลักเป็น *สาสตรสืบทธิปปุคณ* ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น *สาสตรคณ*

² ใช้ตามฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น *มังหลុងหลว้าง วิทธีกั่มมีดังนี้*

³ ทุกฉบับตรงกัน แต่น่าจะเป็น *ที่อันเครว*

⁴ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น *จักโพซี้ที่เปนตาม จะแล*

⁵ สันแต่กับตรงกัน แต่น่าจะเป็นคำอื่น เช่น *ปลงใส่นาม* เป็นต้น

⁶ ทั้งสองฉบับเป็น *สรีภูมิ* และจะปรับคำนี้เป็น *สรีภูมิ* ทุกที่

⁷ ฉบับวัดพระหลวงและฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ ว่า *บือก*

อาสนาในหนองน แล้วยดบเสานในทิศตะวันตกนั้น ข้าเส็กก็หากจักพ่ายหนีด้วยเดชานุภาวะแห่งเสานมงคลละเหยล้นนั้นซะแลว่าอัน แด้ววังส้างบ้านศรีภูมิในปลัดับแล้า ได้ซาบ ๑ จึงบัวรวมน

ในปลัดิวายเส็ด ลกราชได้ ๘๒๘ ตัว เดือนวิสาขาทเพง แลวพุกามมั่งหลุงหลว้างกับสิงเมืองขุนบ้านนายเมืองทั้งหลาย พร้อมกันอภิเสกเจ้าพระญาติโลกราชหื้อมีเตชานุภาวะจักหื้อปราบที่ปเปนตั้งพระญาอโศกธัมมิกราชะ หั้นแล แล้วจึงหื้อเจ้าพระญาติโลกราชะขึ้นทรงสิริกายคำถูกชื้อปราบไคระจักร แลทรงเครื่องท้าววาชฯ สบสอคมกฏเกณฑ์วงชื้อพรหมเทส ทรงเครื่องประพนธอภอรณงามล้วนถ้วนชื้อประการ ขึ้นสู่ราชมนเทียรในบ้านศรีภูมิเหมือนดังอินทาชิปติราชะขึ้นสู่เวไชยยันตปราสาทวันนั้นแล

ตั้งแต่ชิมล่านตนนั้นได้กินจ้างพระญาได้มาม้างไม้ตรีเมืองแล้วค้อตั้งบ้านศรีภูมิเปนที่สุ่เสียดูจจาระบัสสาวะ ค้อมลมูลหินเหนือที่สุ่เมือง แรกแต่นั้นมาอนทรายย่อมเกิดแก่บ้านเมืองแลขัดตียชาติเสนาอาماجจทั้งหลาย หั้นแล

อุบ่นานเท่าไค เจ้าแม่ท้าวหมุกไคโทะแก่เจ้าพ่อท้าวบุญเรืองว่าบตี เจ้าพระญาติโลกราชหื้อเอาไว้เสียดูเมืองน้อย เมื่ออุณ แม่ท้าวหมุกตักใจเจ้าพระญาติโลกราชหื้อได้ข้าพ่อท้าวบุญเรือง พายอุณจึงรู้ว่าหาโทะบได้

ถัดหั้น หมิ่นเมล้าแก้วทานดินัก บมีโทะสัง ยังมีผู้ ๑ ชื้อร็อย^๑ เขากับหมิ่นเมล้าผัดกัน ร็อยจัวแปลงหนังสือว่าหมิ่นเมล้าบชื้อ จักเยยะคตแก่เจ้าว่าอัน แล้วร็อยจัวจำพวกน้อยไพล็กเอาหน้าจิตหมิ่นเมล้ามาจิตหนังสือ แล้วหื้อเอาไพทอคไว้จิมชุมในครุ่มพายเหนือปะตูแปนพวกตบไพเก็บได้ เอาไพทวายแก่เจ้าพระญาติโลกราชเจ้า พระเปนเจ้าหื้ออ่านดู ว่าหมิ่นเมล้าบชื้อ จึงหื้อเอาหมิ่นเมล้าไพชำเล็ด พายอุณจึงรู้ว่าหาโทะบได้ เจ้าพระญาติโลกกินแหงใจมากนัถ ลวดปลงอาชญาไว้ว่า บ่หื้ออ่านหนังสือหาย^๑แต่นั้นมาค้อเจ้าบัตินี้แล

อุบ่นานเท่าไค พระญาได้ปรมราชาใช้ราชทูตเอาราชบัณฑการมาแซก เพื่จักหื้อรู้ชว่าสารชิมล่านพุกามมั่งหลุงหลว้างอันมาม้างไม้ตรีเมืองเชียงใหม่เสียดั้น อัน ๑ พระญาได้ปรมราชาจ้างผาสีผู้ ๑ ชื้อว่าทิพพะธอง หื้อมาตุ้ตองเจ้าพระญาติโลกราชเสียดอัน ๑ หื้อมาสังฆาอิงปะตูเวียงชู่แห่งว่าอัน เจ้าพระญาติโลกยอมมีปักกิดด้วยราชเกียตติยสแก่แซกเมืองอันมาเผ้าคัลแลสลังการบูชา ชาวไคว่า เขารู้มายาเกียตติยสคนมากนัถ

เจ้าพระญาติโลกราชะจึงหื้อหมอแคน ๑ หมอบ้านถ้อง ๑ หมอฆวนะ ๑ มาบอกอาการชู่อัน ถึงวันแซกจักเข้าคัล จึงอุบายหื้อตั้งโขงปราสาทเพื่องยังปะตูชู่ปะตู แล้วจึงเอาไม้เจือนโรงผิตายสาผ้าย แล้วยควาย ตงชาน รวงหมู คุ่มดินขึ้นไค มาก่ายขวางปะตูพายบน แล้วยเอาผ้าแดงหื้อหุ้มเสียดหื้อคิ แล้วจึงหื้อแซกตงฆ้องปะตูกวานเจ้าพายเหนือ เมื่อนั้น ผาสีกับชาวไคผู้ ๑ จักลอดปะตูโขงลงชู่บได้ เจ้าพระญาติโลกจึงหื้อเอาเขาทั้งตองมาชะยันถามดู ผาสีผู้นั้นบอกว่า พระญาได้จ้างหื้อเข้ามาสังฆาคายว่าอัน บ่เท่าแต่นั้น พระญาไคยังจ้างชิมล่านพุกามตน ๑ ชื้อว่ามั่งหลุงหลว้างขุนพันคำ หื้อมากะคำอุบายม้างไม้ตรีเมือง

^๑ ตันฉบับทั้งสองระบุชื่อในจุดไว้ว่า ร็อย

^๒ ฉบับวิคพระหลวงว่า ทวีร์เสียดหาย

เชียงใหม่เสีย ว่าฉันนี้ จึงสั่งใช้แขกมาดูอาการอันนั้น ก็ว่าซิมล้านมล้างไม้สวีเมืองเสีย
ไปได้ หื้อเอาคำคำจ้างพันนั้นคืน ว่าฉันนี้

เมื่อนั้น เจ้าพระยาดีโลกราชจึงหื้อเอาชาวได้ผู้นั้นไปหื้อซิมล้านคนนั้น มันก็พานว่า
มี บ่เถียงได้สักคำ ก็หื้อดีซิมล้านคนนั้นก่อน หันแล วันอุณนั้นก็หื้อแขกได้มาคัดกรวยราช-
ปณณาการ ไชยราชสาร แล้วก็หื้อตั้งเข้าแก่แขกทั้งหลายยามชะลุ่มคำ ผู้อุปทูตบังเกิดโลก-
จิตรดี ลักเอาขันคำใส่ธง แล้วแขกทั้งหลายก็กราบไหว้เจ้าพระยาดีโลกราช แล้วตัวดวงออก
หนีเมื่อ

เมื่อนั้น ยังมีพราหมณ์สังการผู้ ๓ ช่างแก่งกิน มันมาจัดแจงแก่พ่อครัวหื้อเขาตั้งเข้า
พราหมณ์ผู้นั้นหันอุปทูตลักเอาขันคำใส่ธง มันจึงหื้อพวกหลานกับจำแลออกไฟติดตามเอา
ขันคำกับอุปทูตได้ แล้วก็เอาตัวอุปทูตมาล่าแดงแก่เจ้าพระยาดีโลก เจ้าพระยาดีโลก
จึงหื้อตามแขกกับห้าสิบเจ้าพลห้า เขาผู้ลักขันคำไฟล่าแดงแก่ราชทูต มันก็พานว่าข้าบังเกิด
โลกะ ก็ได้สักแท้แล ว่าอัน เจ้าพระยาดีโลกก็ส่งแรกได้เมื่อตามบวรานั้น หันแล ส่วน
ซิมล้านคนนั้นกับหาสีผู้นั้น ก็หื้อดี กัง แล้วหื้อเอาไฟทอดตกล้ำเสียยังแก่งพอก วันนั้นแล

ส่วนอุปทูตผู้ลักขันคำนั้น หมั้นด้าพริ้งอ้ายหื้อเอาไฟส่งแก่พันแจม ไฟเข้าเสียพัน
แล 1 คั้นแขกเมืองไฟถึงแดนที่ หมั้นด้าพริ้งอ้ายไหว้เจ้าพระยาดีโลกราชหื้ออาภักดีแก่
หลานเด็กชายคุมคนไฟ ๒๐๐ คนไฟไหม้ด้าที่แขกจักไฟ คั้นแขกไฟถึงที่นั้น หลานเด็กชาย
ออกกรูบเข้าแขกหมุ่นนั้นตายนับเลี้ยง บ่เหลือสักคนหันแล

แล้วเจ้าพระยาดีโลกราชหื้อชุดปะตูหัง ๖ ก็ได้ไฟฉายออก ๖ ไฟ ชั่วชุดท่ากลางเวียง
ได้ออกไฟ ๑ เปน ๗ ไฟ แล้วก็หื้อเอาไฟเผาเสียยังหัวขั้วซิมคำแล้วหื้อกวาดฝุ่นตกล้ำแม่โพ
เสีย วันนั้นแล

ค่านานเมืองเชียงใหม่กับเมืองใต้เป็นมิตรกันไม่เปนกักรหะหมั้นแก่กันสักตาบแล

ที่นี้จักจาด้วยพระยาดีโลกเอาวิพลไฟเมือง *เหยื่อ* 2 อันนี้ ในปัสเฒ่าสะง่า สกราชได้
๘๒๔ ตัว คำตอดผู้กินเมืองตูกู คำเผือกผู้กินเมืองเชียงทองหื้อมาไหว้เจ้าพระยาดีโลก-
ราชะ ขอหื้อไฟเอาเมืองนาย พระเปนเจ้าหื้อพ่อท้าวยอดเชียงรายผู้เปนหลาน คือว่า
ลูกพ่อท้าวบุญเรือนนั้นกับหมั้นบุญดินเชียงกับขุนต่างเมือง เอาพลเสกไฟตกลี้เมืองนาย
ไฟถึงที่ ๑ ชื่อว่าตอยมล้างเท้า ถ้าเมืองนายหื้อเหยื่อไฟตั้งกับอยู่ดินตอยมล้างเท้าถ้านั้น เจ้า
พ่อท้าวยอดเชียงรายวกได้ เหยื่อฝ่ายหน้าไฟเมืองนาย

พระเปนเจ้าดีโลกราชก็รับยกไฟทันหลาน พระเปนเจ้าจึงยอเสกไฟเข้าไฟเมืองนาย
ได้เจ้าเมืองนายซื้อเงินป่องฟ้าด้บดอย 3 หนีไฟลี้ยังเมืองหนองบอน พระเปนเจ้าไฟตั้งกับอยู่
ยังกลางกลางเมืองนายพายเหนือ พระเปนเจ้าดีโลกก็หื้อหาเจ้าเมืองตูกู กับเจ้าเมือง

1 ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๗๔ ฉบับหลักเป็น เสกหิมแล

2 ทั้งสองฉบับใช้ *เหยื่อ* ในตอนต้นเรื่อง แต่ในช่วงปลายใช้ *เหยื่อ* ทั้งนี้จึงใช้ทั้งสองรูปแบบต้นฉบับ

3 น่าจะมาจากคำอื่นว่า *สิบลอย*

เชียงทองเข้ามาเฝ้าทูล เจ้าเมืองตุงกูกับเจ้าเมืองเชียงทองก็เข้ามาไหว้ พระпенเจ้ากล่าวคำยินดีมากนัก พระเปนเจ้าก็ทูลเจ้าฟ้าหัวเมืองทั้งหลายมาเฝ้าพร้อมด้วยลำดับ เป็น ต้นว่า เจ้าเมืองตุงกู เจ้าเมืองเชียงทอง กับขุนเมืองทั้งหลายพร้อมกันมา ทูลโอวาททำสอนแก่เจ้าเมืองแสนเมืองเอี้ยวทั้งหลาย แล้วพระเปนเจ้าก็ข้ายกพลเสกไฟเมืองหนองบอนทวยเอา เจ้าเมืองนาย เมื่อนั้น เจ้าเมืองนายก็แล้วแต่อาณภาพก็ออกมาไหว้พระเปนเจ้า หันแล พระเปนเจ้าก็เอาเจ้าเมืองนายมาทูลกินเมืองนาย เจ้าเมืองตุงกูก็ทูลกินเมืองตุงกู เจ้าเมืองเชียงทองก็ทูลกินเมืองเชียงทองต่างเกล้า พระเปนเจ้าก็ให้ลำดับแบ่งแยะเมืองแล ๒ เหลี่ยม กตั้งเมืองแล ๒๐๐ เหลี่ยม พระเปนเจ้าคืนมานอนปางช้าง มานอนบ้านโหมก มานอน น้ำรา มานอนเชียงทอง มานอนด้วยลำดับบรรดเชียงใหม่ แล

พระเปนเจ้าไฟเมืองเอี้ยวปางนั้น ได้เอี้ยวพูน ๑๑ เมือง เมืองสุ ๑ เมืองลายช้า ๑ เมืองจิต ๑ เมืองจาง ๑ เมืองกิง ๑ เมืองลอกจอก ๑ เมืองจำคา ๑ เมืองพูย ๑ เมืองของพูย ๑ เมืองหนองบอน ๑ เมืองสีพ้อ ๑ เข้ากันเป็น ๑๑ เมืองแล เจ้าพระญาติโลกราชะได้เอี้ยวมาเป็นร้อยปางนั้นทั้งยังทั้งชายพูน ๑๒๓๒๘ คน เจ้าพระญาติโลกราชะก็เอาเอี้ยวทั้งหลายฝูงได้มาเป็นร้อยนั้นแจกไว้ยังทั้งนาทะกาน พร่องอยู่กำช่อง พร่องอยู่เมืองพล้าว พร่องหื้อเป็นดาง สิบต่อมาต่อทำบัดนี้แล

ในปีถัดปี สกราช ๘๓๒ ตัว พระเปนเจ้ากับแม่ท้าวหอมุกไฟเมืองบันเมืองนายเล่า เจ้าเมืองนายชื่อว่าเงินปดองฟ้าก็ถูกมัทนาไหว้พระเปนเจ้าแลถวายบังคมการ หมื่นบุญเรืองผู้กินเมืองเชียงรายได้ไฟตายเสียทั้งเมืองเอี้ยวปางนั้นแล

ถึงปีถัดนั้น ปีสี่วังหม่าแม่ท้าวหอมุกตาย ปีสี่เต่าสี่ กำได้ อยู่ ปีสี่กานละงา สกราช ๘๓๖ ตัว หมื่นตั้งผู้กิน เชียงขึ้น^๑ ตาย เอาหมื่นแคว้นผู้กินแซ่มไฟกินเชียงขึ้น แพน เอาหมื่นกองผู้กินเชียงเสียไฟกินนคร ปีสี่นั้น พระญาติหลวงสุโขทัยเอาพลเสกไฟมา ปด้นเอาเมืองเชียงขึ้น ได้ข้าหมื่นแคว้นผู้กินเมืองเชียงขึ้นตาย ลวดได้เชียงขึ้นคืนตั้งเกล้า ยามนั้น หมื่นผู้กินเมืองนครหลวงเชียงขึ้นออกหนีได้ หันไฟ

ในปีสี่สกราช ๘๓๗ ตัว ปีสี่ดับเม็ด รวายนัน เมิงเว้า เป็กเล็ด ๔ ปีสี่นี้ หมื่นตัว-พรวโคต^๒ ดำมหาเจติยะหลวงกลางเวียง

ถึงปีสี่ถัดได้ สกราชได้ ๘๔๑ ตัว เดือน ๘ พระเปนเจ้าติโลกราชะเสด็จยาดราไฟ พระรวมบวราง^๓ ได้ ๒๘ วัน คืนมาเวียง ในปีสี่เดียวกันนั้นเดือน ๔ ออก เอาพลเสกไฟว่า จักไฟหล่มเมืองเอี้ยวเสีย ไฟถึงเมืองหาง แกวมาตกลูกเมืองขวา ชวารบแก้ว แกวข้ามที่ เมืองขวากจกมาถึงสิมาแดนเมืองที่น่าน ท้าวขาก่านผู้กินเมืองน่านเอาพลเสกไฟพูน ๔ หมื่นด่อนรบแก้ว แพ้ ได้ข้าแก้วตายมากนัก คัดเอาหัวมาถวายแก่เจ้าพระญาติโลกราชะ แกวเคียด ปดอย

^๑ ฉบับสำนักนายภฯ ว่า เมืองเชียงขึ้น เพราะมี ขึ้น คือตะกั่วเป็นปริมาณมาก

^๒ ไปรตลุมเก็มที่หน้า ๔๕

^๓ ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ พงศาวดารโยนก ว่า ไปนมีถการพระธาตุดำปาง

เจ้าพระยาดีโลกจาจึงชวนทั้งหลายว่า แกวหากเข้ามาตีมาเมืองเรา เราจักกระทำ
ฉันทโคตติชา ถึงเมืองขุนเมืองทั้งหลายพร้อมกันไหว้พระเปนเจ้า พร้องว่าจักเอาเชือกหนึ่งผูก
กับหางช้าง แล้วเอาท่อนท่อนยาวาวผูกกับเชือกหนึ่งแล้วหื้อปล่อยช้างแล่นเข้าไ้เพลาหมู
แคว ช้างแล่น ท่อนสั้นนั้นหากจักกวักแวงถูกหัวแกวตาย หมูแกวหากจักหึ่งระแล ว่าอัน
พร้องว่าจักเอาเชือกหนึ่งผูกกับอกช้าง แล้วหื้อปล่อยช้างสองตัว หื้อเชือกหนึ่งรัดหัวเขา
แล้วช้างหากจักไ้เพลาฆ่าก็แกวตาย ว่าอัน ยามนั้นยังมีผู้ ๑ เป็นพวกหน้าไม้ชื่อว่าหมื่น
รู้แต่หน้าไม้ยาวาว ๓ วา ปืนใหญ่กำปลาย หมื่นคุมผู้นั้นไว้^๑ พระเปนเจ้าก็อช้างผู้นั้น
มาแปลงหน้าไม้ บ่ทันแล้ว เมื่อนั้น หรือขุนหลวงพี่น้องไห้พระเปนเจ้าว่า แกวปล่อยฉันท
ดูข้ากับแกวทั้งหลายรู้ภาสากันนา เมื่อข้าพี่น้องหากจักไ้เพลาแกวถอยหนีไ้ด้วยอาญา
พระเปนเจ้า เป็นเรือชา ว่าอัน เจ้าพระยาดีโลกว่า ศันฉันท ดิแล จึ่งหื้อชาพี่น้องไ้เพลาแกว
ตามภาสากันเถอะ ว่าอัน จึ่งหื้อรวางวัดแก่หรือขุนหลวงพี่น้องพุนพันเงิน แล้วหื้อหรือ
พี่น้องชื้อเรือไ้เพลาแกวด้วยอุบาย ว่าฉันท^๒ ท้าวพระยาผู้ยู่ที่สสะทนต์วันตกเอาวิพลมาช่วย
ท้าวล้านนามากนัก จักหื้อท้าวชาท่นเป็นหัวหน้า มาเอาหมูแกวเราที่อตายนั้นเลี้ยงบ่หื้อ
หลอฉันทคน ว่าฉันท^๓ บัดนี้ ยังคังแต่มามากคามาก อัน ๑ เจ้าพลสุ คือเจ้าบัวสามคิตาย
แล้ว เมื่อรักสุแล้งมาบอกตาย สุปถอย บัดระแล ว่าอัน แกวไ้ฉันทฉันทนั้นนักกลัวตาย
มากนัก จึ่งถอยหนีคันทันแล แล้วพระเปนเจ้าก็เอาวิพลคินมาเลี้ยงใหม่ ศันรอดแล้วจึ่ง
หื้อย้ายท้าวชาท่นไ้เพลาเชียงราย หื้อหมื่นชาท่นไ้เพลาเมืองน่านแทน วันนั้นแล

แล้วเจ้าพระยาดีโลกจาจะรับฟังว่า ควรหื้อเอาแกวฉันทนั้นไ้มาเป็นชื้อฉันทไ้เพลาถวายแก่
เจ้าสุ่มฟ้าแล ว่าอัน จึ่งแต่หื้อเอาชื้อฉันทไ้เพลาถวายแก่เจ้าสุ่มฟ้า ไ้หื้อเจ้าสุ่มฟ้าว่า แกวเอา
พลเส็กไ้เพลาตมเมืองล้านช้างพุน ๒ แส่น วนชวาแพ แล้วข้ามเมืองล้านช้างมาตมตีมาแดน
เมืองน่านลูกพันนา เจ้าท้าวล้านนาจึงหื้อท้าวชาท่นผู้กินเมืองน่าน มีวิพล ๔ หมื่นออกตั้ง
เอาพลแกวตายมากนัก ท้าวชาท่นหื้อคักเอาหัวมาถวายแก่ท้าวเจ้าล้านนา คีมากนัก ไ้มา
เป็นชื้อคีมากนัก เจ้าท้าวล้านนาจึงหื้อคู้ชาเอามาถวายแก่เจ้าสุ่มฟ้าคนเป็นใหญ่ตาย ว่าอัน
เจ้าสุ่มฟ้าว่า ชูปฟังแล ว่าอัน เจ้าฝ่ายฟ้าเมืองฉลไ้หื้อเจ้าสุ่มฟ้าว่า ศันทมวตแม่มีคิตี บมี
คิตี คีเท่าคิตามชื้ออผู้ยู่ที่สสะทนต์ เจ้าสุ่มฟ้าคิตีอตามพ่อปากชื้ออผู้ยู่ที่^๓ ชื้ออว่า พระยาแกว
ดูข้าแต่พลเส็กคิอไ้เพลาตมเมืองล้านช้างพุน ๓ แส่น แต่เจ้าบัวสามคิตพลเส็กไ้เพลาตมเมือง
ล้านช้างส่วนเจ้าบัวสามกับท้าวชาท่นไ้ฆ่าตายพลแกว ๓ ล้านนั้น ท้าวชาท่นไ้ฆ่าตาย
มากนัก เท่ายังหลอเมื่อบ่พอล้าน ๑ ไ้ระแล ว่าอัน อัน ๑ ไ้คู้ชาเป็นชื้อคีมากนัก คีจึ่ง
เอาดูข้ามาถวายแก่เจ้าสุ่มฟ้าฉันทนี้แล ว่าอัน

เจ้าสุ่มฟ้าจึงคตคินแชนร้องว่า เวือ เวือ ชาวเราเวือ แต่ไ้สุ่มฟ้าเหนือคิน คู้ว่าคู้
เป็นชื้อชายผู้เดียวมีเตชอาญาจะปราบเมืองคิงมาตตาย บัดนี้ เจ้าท้าวล้านนาพ้อยยังเป็นผู้
ชาย มีเตชอาญาจะแก้พานเป็นผู้ถวนสองกับคู้ ฉันท^๑ อัน ๑ เจ้าท้าวล้านนามีประพญา
คีมากนัก แม่ตนมีวิพลคินเส็กคิมากนักเท่าคิตี คีแล้งอุบายลำแดงว่ามิน้อย บ่หื้อปราชญ์
แจ้ง เพื่อจักแต่หื้อยไ้พลเส็กคิมาก มีข้าแกวคนคานคีมากนัก อันกล้าน้อยพ้อยมีมาก
หากเป็นก็จจะผู้มีประพญาท่นแล้วคันท ว่าอัน จึ่งหื้ออาชญาไว้ว่า แต่เมื่อคหน้า ฆ่าหื้อคน

^๑ น่าจะเป็น หมื่นคุมผู้นั้นไว้ไห้พระเปนเจ้า

^๒ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๔ ฉบับหลักเป็น วันนี้

^๓ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น หื้อตามปากชื้ออผู้ยู่ที่

ใช้เจ้าท้าวล้านนาหนึ่งเพียงเจ้าพลแสน หื้อนั่งเพียงเจ้าพลล้าน เจ้าท้าวล้านนาเป็นผู้หนัก
ผู้ใหญ่ ญาหื้อนั่งเพียงคนใช้ท้าวพระญาต่างประเทศนั้น ว่าอัน แล้วหื้ออาชญาแค้นลายเจีย
ไว้ยังหอเจียคำเหลืองว่า แต่นี้โพเมื่อหน้า พายวันตกนกนอน ไว้เจ้าท้าวล้านนาเป็นหนัก
เป็นใหญ่ หื้อปล่าวเดือน ท้าวพระญาฝูงผู้วันตกนกนอน หื้อฟังคำเจ้าท้าวล้านนาชู้บ้าน
ชู้เมืองเหาะ ว่าอัน พายวันออกหมอกขาว ไว้จักเป็นใหญ่ จักปล่าวเดือนเขา ว่าอัน แล้ว
เจ้าลุ่มฟ้าจึงให้หรือผู้ใหญ่ ๒ คนเอาลายจุ่มลายเจีย^๑ มาเบิกบายสริยังเจ้าพระญาติโลกราชะ
หื้อเป็นใหญ่ แม่นว่าเสียหนามสัตรพายเจ้าลุ่มฟ้าหากบังเกิดมี หื้อเจ้าท้าวล้านนาปล่าว
แต่งท้าวพระญาทั้งหลายเอาพลเสกไฟรับเสีย ว่าอันนี้ หรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ก็เอาลายจุ่ม
ลายเจียมาเป็นแขกแก้วรอดเมืองเชียงใหม่

ถึงวันดี เจ้าพระญาติโลกราชะหื้อแขกหรือมาคัล หรือผู้ใหญ่ทั้งสองจักนั่งตั้งงกคัล
เจ้าพระญาติโลกราชะ เป็นตั้งหรือผู้ใหญ่ได้โพแขกแค้นนั่งตั้งงกคัลท้าวพระญาฝูงอื่นนั้น
เจ้าพระญาติโลกจึงหื้อสามแขกไฟว่าแก่หรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ว่า มาแขกปางนี้ เป็นหนักเป็น
ใหญ่กว่าชู้ปาง เหตุว่าเจ้าลุ่มฟ้าหื้อหรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ เอาลายจุ่มลายเจียมาเบิกบายสริหื้อ
เป็นท้าวหนักพระญาใหญ่ พายวันตกนกนอนไว้เป็นใหญ่ หื้อคุปล่าวท้าวพระญาทั้งหลาย
พายวันออกหมอกขาวไว้เจ้าลุ่มฟ้าปล่าวเดือนเขา เจ้าลุ่มฟ้าหื้อเป็นใหญ่เทียมเจ้าลุ่มฟ้า
ว่าอันนี้ดีหลีตาย อัน ๑ คุแต่คนใช้คุโพคัลเจ้าลุ่มฟ้า ท่านที่ยังหื้อคนใช้หนึ่งเพียงเจ้า
พลแสนตาย ตั้งคุโพหรือเจ้าลุ่มฟ้ายังเมืองวิเศษนั้น จักหื้อคุนั่งเพียงโศธา หื้อหรือทั้ง ๒
ร่ำเพ็งคุก่อน จักหื้อเชื้อทั้งสองนั่งเพียงคุแต่ คุหื้อจักปล่าวเดือนท้าวพระญาทั้งหลายอัน
อยู่พายวันตกนกนอนตั้งหรือได้ หรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ หากเอาอาชญาเจ้าลุ่มฟามาเบิกบายสริหื้อ
หื้อเป็นท้าวหนักพระญาใหญ่ แล้วหรือทั้ง ๒ หื้อจักสัคมล้างอาชญาเจ้าลุ่มฟ้าเสียหรือ
ว่าอัน

หรือผู้ใหญ่ได้ยินคำเจ้าพระญาติโลกราชะกล่าวคำอันหนักอันใหญ่ อันจักนั่งเพียงเจ้า
พระญาติโลกราชะได้ เพ่หลายหน้าเมื่อบนแล้วกล่าวตามภาสาหรือสี่คำ จึงปลานคำอัน
หรือผู้ใหญ่กล่าวนั้นว่า เจ้าท้าวล้านนาจุ้หลวักนัก เพ่เว้นไว้แต่เจ้าลุ่มฟ้าคนเดียว
ท้าวพระญาต่างประเทศบ่อาจจักแลกเทียมได้สักคนแต่ ว่าอัน หรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ จึงลงคำว่า
เจ้าท้าวล้านนาจักแต่งคันั้นเมื่อจักเพียงโพคัลตามเหาะ ว่าอัน เจ้าพระญาติโลกราชะหื้อเอา
ชะติคุมลุงคิปลาย ๔ นิ้ว มาหื้อผู้ใหญ่ทั้ง ๒ นั่งยังช่วงคัลพระญาติโลกราชะเจ้าหันแล อยู่
เดือนปลาย ๑๕ วัน หรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ก็อำลาเจ้าพระญาติโลกราชะเมื่อ หันแล

อยู่บ้านท่าไคร เจ้าลุ่มฟ้าสัคิดถึงท้าวชาบ้าน ถือว่าแก้วหาน จักใคร่หึนรูปกายท้าว
ชาบ้าน ว่าอันนี้ จึงหื้อหรือผู้ฉลาดมาแค้นเอารูปท้าวชาบ้านด้วยอิริยาบถทั้ง ๔ เมื่อไว้ยัง
หอเจียคำเหลือง สิบมาต่อเท้าบัดนี้แล

ถันนั้นอยู่บ้านท่าไคร เจ้าลุ่มฟ้าใช้หรือผู้ใหญ่ ๒ คนมาตามเอาเส้นกุ้งของคัล เจ้า
พระญาติโลกราชะบ่หื้อ กล่าวว่า แค้นก่อนเจ้าลุ่มฟ้าหากหื้ออนุญาตแต่งลายจุ่มลายเจียมา
ไว้แก่คุว่า ทิสตะวันตกนกนอน ไว้หื้อคุปล่าวเดือน แม่นข้าเสกสัตรกับเจ้าลุ่มฟ้าหากมี หื้อคุ
เอาวิพลช้างแก้วคนหานแห่งคุโพรับเสีย ว่าอันนี้ เส้นกุ้งของคัลเจ้าลุ่มฟามีท่าไคร คุจัก

^๑ ใช้ตามฉบับวัดพระหลวง ฉบับนี้กล่าวว่า เอาลายจุ่มลายเจียมาเป็นแขกแก้วรอดเมืองเชียงใหม่

เอาเลี้ยงนายช้างนายม้าช้างแก้วทนต์แห่งกู ชุมไพศาลแก่เจ้าสุ่มฟ้าแล คือเจ้าสุ่มฟ้า
ขึ้นเอาเส้นกึ่งของคัตถ์ กุศิจักหื้อแล เท่าว่าเขียนหนามสัตว์เจ้าสุ่มฟ้าหากมี กุศิปักหื้อ
โพธิ์รับแล้ว หรือผู้ใหญ่ทั้ง ๒ สองเยื่อเมือนอกแก่เจ้าสุ่มฟ้ากูก่อนเทื่อว่าอัน หรือผู้ใหญ่
ทั้ง ๒ ก็เมื่อโพธิ์เจ้าสุ่มฟ้าบอกอาการทั้งมวลตามตั้งเจ้าพระญาติโลกราชะหากสิ่งชู้ประการ
เจ้าสุ่มฟ้าจึงว่า ในได้ฟ้าหน้าแผ่นดิน หากผู้จักแก้วทนต์เล็กเสมอตังเจ้าท้าวล้านนาบ่มีสักคน
แล ผู้ใดกล่าวหมิ่นตู่ควนว่าท้าวล้านนาบ้านน้อยเมืองน้อย ฝ่าใใใจว่าอัน เมืองล้านนา
มีเท่าใดก็กูไว้แก่ท้าวล้านนา หื้อเลี้ยงข้าแก้วข้าทานไว้อาสารแก่เราเทื่อ ว่าอัน เจ้าพระญาติ
โลกราชะจึงว่า เจ้าสุ่มฟ้าบ่เอาเส้นกึ่งของคัตถ์แห่งคัตถ์นี้ ควนแต่งราชบัณฑิตการไพถวายแก่
เจ้าสุ่มฟ้าแลว่าอัน จึงหื้อแต่งราชบัณฑิตการ ๔ เบื้อง คือราชวัง ๔ ตัว ม้าทมิฬ ๔ ตัว ม้า
ไท ๔ ตัว นอ ๔ ยอด หันแล ¹

ในปลีกทไข์ สกราช ๔๔๒ ตัว เมืองเชียงใหม่วุฒพิเจ้าเรญด้วยเข้าของสมเด็จพระนันท
สุทระเสนนัก เจ้าพระญาติโลกราชะหื้อหมื่นคำพริาโคตรวังจัดเอาเขาเมืองหิง แลเขาต่าง
เมือง ได้ตาตำ ตาเงิน ตาเบี้ย ส่วยโรมาเข้าราชชโกฏมากนัก

ถึงปลีกวังแก้ว สกราช ๔๔๓ ตัว ถลอมมหาเจติยะหลวงกลางเวียงเชียงใหม่ ปลืแต่ยี่
หมื่นคำพริาโคตรวาย เอาไฟไว้เลี้ยงวามได้ ปลืกำพริา เดือน๗ แรม ๒ คำ หมื่นจำได้คำวาย
ในปลีกเตียนนั้นเดือนเจียง หมื่นดินเจียง ชุนหลวงวาย ปลืกาบสี อุบลวาย ปลืดับได้ เจ้า
พระญาติโลกหื้อตั้งเมืองหมื่นหลวงดินเจียง ๑ หมื่นคำพริาย้าย ๑ หมื่นจำคำน้อย ๑ ได้
เครื่องมหาเจติยะหลวงด้านเหนือ

ในปลีกเตียนนั้น ข้าสัวะเอาพลเล็กมารบเอาเมืองของ พระเปนเจ้าหื้อหมื่นจำคำน้อย
ไฟได้ ข้าสัวะหนีใหญ่เชียงรุ่ง หมื่นจำคำน้อยไฟปล้นเอาเมืองเชียงรุ่งบ่ได้ พระเปนเจ้าหื้อ
หมื่นคำพริาย้ายไฟช่วย ข้าสัวะปล่อยช้างน้ำมันออกมาเกลาหมู่หมื่นคำพริาย้าย² หมื่นคำ
พริาย้ายหื้อรุ่มกลองยิงช้างตัวนั้นตาย หมื่นคำพริาย้ายเข้าปล้นเอาเมืองเชียงรุ่งได้ แล้วคืน
ลงมาในปลีกเตียนนี้

ปลืดับได้นั้น พระญาติสตราจะใช้มาสืบโมทรี ราชทูต ๑ อุปทูต ๑ มาแขก เจ้า
พระญาติโลกราชะบ่หื้อคัล อยู ๑๓ วันแขกลาเมื่อ หมื่นคำพริาย้ายอาตไคหื้อลูกบ่าวแห่งทนต์
โพธิ์ง่าที่ท่าเรือ ครอบช้างขกตายเลี้ยงหันแล พระเปนเจ้าข้าหื้อ หันหลวงคุมมา³ หลาน
หมื่นคำพริาย้ายไฟเลียบ ลานควิน⁴ เขาไฟขึ้นเอาลาน ชาวได้มาเลียบต่วนพบชาวเราอัน
ขึ้นลาน ลวตรบกันที่นั้น พระเปนเจ้าข้าหื้อหมื่นฮ้ายนคอรลงไฟช่วย หันหลวงคุมมา⁵
รบชาวได้ยั้งเมืองควิน ชาวได้จึงหักหน้ไฟ หันแล

¹ ฉบับวัดพระหลวง ว่า คือราชวัง ๔ ตัว ม้าทมิฬ ๔ ตัว ม้าไท ๔ ตัว นอ ๔ ยอด หันแล

² ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๗๗

³ ⁵ ฉบับ จศ.๑๓๗๗ เป็น หันหลวงคุมมา

⁴ น่าจะหมายถึงเมืองเกิน เพราะอาจอ่าน เกิน หรือ กระเทยเกิน ก็ได้

ปฐิรราชธะง้า สกราช ๘๔๘ ตัว ชาวได้เอาพลเส็กี่มามเมืองกับมามเมืองหรีน¹ลูกพันนา เมืองน่าน ชาวได้ได้ข้าพนั้นกับหมื่นพริณดาอ พระเปนเจ้าติโลกราชะเสด็จยาตราไฟเบ็งแม่ทวรา ขุนเมืองน่านหื้อหมื่นพริณดาอให้ไว้พระเปนเจ้าว่า เส็กี่ถอยแล้ว พระเปนเจ้าสวตดินมาเมืองเชียงใหม่ในปฐิรราชธะง้านั้น

คันพระเปนเจ้ามารอดแล้ว จึงหื้อขุนไฟรัตนศอร ๖ คน หมื่นคำพำอ้าย ๑ หมื่นคำคำน้อย ๑ หมื่นเจ็ดช้างผู้กินเมืองเชียงแสน ๑ หมื่นมะละผู้กินเมืองเชียงราย ๑ หมื่นมพิณทะผู้กินเมืองฝาง ๑ หมื่นพลาว ๑ เขาพริณกันตั้งอยู่หมุดอ ซึ่งหมื่นเชียงราย ๑ หมื่นพลาว ๑ หมื่นเชียงราย ๑² หมื่นคำคำน้อย ๑ เขาพริณกันแม่ชื่อ เขาจากันว่า จักคำหมื่นเจ็ดดินเปนพระญา เขาอุบายสุใจ หมื่นคำพำอ้ายแม่พริณ จักปะระข้าพหมื่นคำพำอ้ายเส็กี่หมื่นมของลูกเชียงหมื่นพลาวรู้คำเจ็ง จึงหื้อกับปะตุเวียง เอาช้างคำปะตุไว้ชู่ปะตุ หมื่นคำคำน้อยผู้ทิง แม่พริณไฟเจ็งมหาเถรเจ้าคนปามตง พระเปนเจ้าสวตคือเอาพรไฟ³พริณกันยักปามตง หื้อนักปราชญ์ไฟ ๕ คน หันล้ามนนทกลับปะ ๑ หันเชียงอุปบลิ ๑ หมื่นลุมังคละ ๑ หันจ่านแก้ว ๑ หันกิดน้อย ๑ ไฟโตคำเขาตุ จึงจรรณาว่าเจ็งว่ามีโทษแท้ พระเปนเจ้าหื้อหันล้ามนนทเอาหมื่นมะละเชียงรายไฟเส็กี่⁴หื้อหันล้ามนนทกินเชียงรายแทน หื้อล้ามนนทเอาหมื่นพลาว ไฟเส็กี่⁵หื้อล้ามนนทกินเมืองพลาวแทน หื้อล้ามนนทเอาหมื่นเชียงรายไฟเส็กี่⁶หื้อล้ามนนทกินเชียงรายแทน หมื่นคำคำน้อยโทษชวณมา ไฟเจ็ง มหาญาณเถรเจ้าปามตง เถรเจ้าขอ ลวตบข้าเส็กี่แล

เจ็งปฐิรราชธะง้า สกราช ๘๔๘ ตัว เจือ ๑ ออก ๑ คำ วันอาทิตย์⁷ ยามนครรุ่ง เจ้าพระญาติโลกราชะสุรคุตเต เจ้าพระญาติโลกราชะ กินเมืองได้⁸ ๔๔ ปฐิ อายุเจ้าได้ ๘๘ แล นับแต่เจ้าพระญามังรายมาเจ็งเจ้าพระญาติโลกราชะได้ ๑๐ ชั้วราชราชเส็กี่แล

ส่วนเจ้าพระญาติโลกมีลูกชาย ๑ ชื่อพ่อท้าวสริบุญเรือง พระญาคณพอหื้อกินเมืองเชียงราย กะคำนิลธาวาญาคะคน เอาไฟไว้เมืองน้อย เจ้าพ่อท้าวบุญเรืองมีลูกชาย ๑ ชื่อพ่อท้าวบุญเรืองเชียงราย ราชบุตรคนนี้เกิดปฐิรราชธะง้า สกราช ๘๔๘ ตัว อายุ ๑๒ ปฐิได้เปนพระญาคณเจ้าพระญาติโลกราชะบุตร ในปฐิเมืองสิท สกราช ๘๔๘ ตัว เดือน ๔ เพง เมงวันจันทร์ ไทรวายธะง้า เจ้าพระญาออกตั้งแสนจุหื้อเปนเจ้ามสท หื้อล้ามนนทเชียงเปนหมื่นล้ามนนท เสนาหมื่นข้าพหื้อเปนหมื่นอาทกนคอร เจ้าพระญาออกมีวาชเทวีผู้ ๑ ชื่อว่านางบ่งน้อย มีรูปงามนัก เจ้าพระญาออกมีลูกกับนางบ่งน้อยชาย ๑ เจ้าราชบุตรเกิดปฐิเพ้าปี สกราช ๘๔๔ ตัว ชื่อว่าเจ้าวิศนราชบุตรพระญาออกคณพอปักษ์หลายเพ้าวิศนหรือผู้ ๑ ชื่อเพลาตสัง เขามาตั้งเปนลูกแล้วหื้อไฟกินเมืองพลาวกินแล แลอุตสาราชวิเสก

¹ ฉบับคำพิงสองข้างกัน แต่ฉบับวัดพระหลวงเปน ลวตบเมืองหรีน

² ได้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหอสมุดปณ. หมื่นเจ็ด ๑

³ ได้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหอสมุดปณ. ชื่อเขาไฟ

⁴ ⁵ ⁶ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป้น ไฟจากเส็กี่ หุณพ่ง

⁷ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป้น วันอาทิตย์

⁸ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป้น อายุได้

เจ้าพระญาณอดิเชยงรายวันจันทร์ ตอน ปรนภา¹ แก่นามเมืองลาวบ่ขุขณิ เจ้าพระญาณอดิ
เท่าเอาใจโศกหรือ เสนาอามาจ้บเพ็งใจ จึงพร้อมกันเอาพระญาณอดิไฟไว้สือยังเมืองชะมาต
แล้วพร้อมกันอุสสาภิเสกเจ้าวัดคนราชบุตร อายุได้ ๑๕ ปีเป็นพระญาณในปัสกัณเฒ่าสกราช
๘๕๗ ตัว เดือน ๗ เสง เมงวันอาทิตย์ โหเบิกยี่ ปรากฏชื่อว่าภูดาธิปติราชะ พระญาณแก้ว
ชื่อว่าแล ท้าวอดิเชยงรายคนพอเสวยเมือง ๔ ปี เอาไฟไว้เสวยชะมาต เมืองน้อยแล

เจ้าพระญาณแก้วภูดาธิปติราชะเจ้าได้เป็นพระญาณแล้ว เจ้าก็กะทำบุญเป็นต้นว่า สร้าง
พุทธาราม แล้วไพร่พรานนามหาสังฆราชาปูละเฑาะมาเป็นสังฆนายกะรักษาพระเจ้าใน
อาราม นั้นแล

ในขณะอันเวณอารามหือเปนทานนั้น แผ่นดินไหวเป็นอัศจรรย์นัก ลวดล้างพระ
พุทธรูปเงินองค์ ๑ รูปนาไว้พุทธารามนั้นแล ถัดนั้น เจ้าก็สร้างสังฆอารามเป็นที่ชาวเจ้า
หนสวนตอกหนเวียงจอต หือแล้วสังฆกัมม์ คือชาวเจ้าลงขนานบวชเพกซ์ยังท่าข้ามแม่พิง
วันนั้นแล ถัดนั้น เจ้าก็สร้างวัดพระสิงหรวมเจ้า² แลวัดมหาเจติยะพลวงก็แล้วบวรมาถ
กะทำบุญหือทาน ทำเพกขุสบุญบ่ขาดนั้นแล ส่วนเจ้าพระญาณอดิคนพออายุได้ ๔๐ ปีได้
ไฟอยู่ชะมาตเมืองน้อยได้ ๓๐ ปี อายุ ๕๐ ปี ก็สุรคุตในปัสกัณเฒ่า เจ้าพระญาณแก้วเสด็จ
ไฟเล็กซางส่งสการพ่อนคนได้เดือน ๑ เอาไฟปลงที่มหาโพธิแล้วสร้างโรงอุปลถกวมเผ่าที่นั้น
นั้นแล

เถิงปัสการยี่ สกราชได้ ๘๖๘ ตัว ถ้ำเมืองคำขร่ายฟ้าเอาหมู่มาเป็นข้าพระเปนเจ้า
ทั้งยี่ทั้งชายมากนัก พระเปนเจ้าหือถ้ำเมืองคำขร่ายฟ้าไฟกินเมืองแพดแล้วไฟกินเมือง
เซริง นั้นแล ปัสกัณเฒ่า สกราช ๘๖๘ ตัว เจ้าพระญาณแก้วเอาริพลไฟตกเมืองลูกโซทัย
จับปล้นเอาเมือง บ่ได้ ถอยคืนมา ชาวได้มาตัดหางพลึงแม่โซรก หมื่นอาจเจ้าเมืองนคร
ได้รับ ชาวได้ตายที่นั้นมากนัก

ยู่มาเถิงปัสกัณเฒ่า³ สกราชได้ ๘๗๑ ตัว ชาวได้ผู้ ๓ ชื่อว่าชะตาไฟ หือพลมาตก
เมืองแพด หมื่นจิตต์ผู้กินเมืองน่านเอาพลไฟค้อนรบ พ่ายแก่ชาวได้ ทุมเครื่องคั่วเสียที่
นั้นมากนัก เสียหมื่นชายหมื่นชวณานกับไพร่ไฟที่นั้นมากนัก ปัสกัณเฒ่า สกราช ๘๗๑ ตัว
จำบ้านล้องได้เปนนวนหมื่นหือพลไฟรบเถี่ยวเมืองบัน จักปล้นเอาเมือง⁴ บ่ได้ พ่ายแก่เยื่อ
ปลีกคสะเจ้า สกราช ๘๗๒ ตัว ชาวได้ผู้ชื่อว่าชะตาไฟหือพลเล็กมาตกเมืองแพดเล่า หมื่น
สามล้าน หมื่นคำพริ้าฮ้อออกรบ พ่ายแก่ชาวได้ ถอยมาตั้งหันอยู่บ่ทอง ชาวได้ถอยหนี
หมื่นคำคำยผู้กินนครโพตามรบ ชนข้างชาวได้แพ้ ชาวได้พ่ายหนี ชาวเรากับชาวได้ตายที่
นั้นมากนัก

¹ หมายความว่า เป็นกาลกัณเฒ่าเมือง

² ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น วัดพระสิงห์เจ้า

³ ใช้ตาม ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักและฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ปัสกัณเฒ่า

⁴ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น จักปล้นเอา

ปลีกำเริบ สกราช ๘๘๕ ตัว หมื่นพิงยีโพลอนเอาชาวสุโขทัย ได้ซื้อฆ่าพุน ๕๐ ปลายนคน ปลีกำเริบ สกราช ๘๘๖ ตัว เดือน ๕ หมื่นพิงยีกับหมื่นลีโพลอนเอาชาวสุโขทัยและชาวชะเลียงได้ซื้อฆ่าพุนมา ๒๐ คน ได้ชาวชะเลียงมาเป็นข้อที่ปลีเดียนั้น เดือน ๕ พระเปนเจ้าพระญาแก้วเสด็จไปเมืองเชียงแสนลวคเอาชาวเจ้าหน่นาแดงไปลงขนานยังแม่ชรอง ตนตายออกสุกมากนัก อยู่นาน ๕ เดือนกลับมาเชียงใหม่

ปลีดับไค้ สกราช ๘๘๘ ตัว หมื่นพิงยีโพลอนเอาชาวสุโขทัย บิได้ หมื่นมาลาถิ่นหัวเตียนเอาพลโพลอนเอาชาวกำแพงเหล็ก ได้ช้าง ๓ ตัว ได้ซื้อฆ่าพุน ๕๐ มาเชียงใหม่ จึงเลี้ยงหมื่นมาลาถิ่นนคอวในเดือนเจียง หมื่นมาลาที่โพลเมืองนคอวโพลเอาชาวกำแพงเหล็ก เอาพลอนเอา บิได้ ในขณะนั้น หมื่นพิงยีก็อพยพเสกเข้าโพลเอาเมืองสุโขทัยที่ไค้ บิได้บยอม ว่าฉันนี้หมื่นล้าทั้งหลายเข้าโพลวาค จะเซ็นไล่ชาวไค้ เกลารบกััน เสียขุนมล้าชาวเวาโพลรอง หมูหลวงพระญาได้ลวคตามมาปางนั้น ถูกพระญาไค้มี ๒ คน ผู้ ๑ ชื่อว่าพระเอก ผู้ ๑ ชื่อว่าพระอาทิตย์ อามาจมี ๔ คน ผู้ ๑ ชื่อว่าอุทธะ ผู้ ๑ ชื่อว่าไสยะ ผู้ ๑ ชื่อว่าเออยวา ผู้ ๑ ชื่อว่าสหัสสชัยที่ไค้ที่อพยพเป็นหัวหน้ามาพุนสามแสน เดือนยี่ออก ๗ ค่ำ ชาวไค้ปล้น กับม่วงค้ำนได้เสียขุนชาวเวาไฟ ๖ หัว เป็นต้นว่าเจ้าแสนคำเชียงราย ๑ คำนั้นบอกหมายไค้

ในเดือนยี่ออก ๑๓ ค่ำ ชาวเราข้ามแม่วังโพลรบชาวไค้ที่น้ำบ่อแก่งหอย เสียชาวเราพุน ๒ หัวช้าง ในขณะนั้นหมื่นตางเต่าคำได้ชนช้างชาวไค้แพ้ ล้ามหมื่นซ้ายอุดมเดินจับช้างชาวไค้ ได้มาถวายนากนัก จึงเลี้ยงล้ามหมื่นซ้ายอุดมเป็นหมื่นเหล็กซ้าย ในวันเดือนยี่เพงเมงวันอังคาร ยามกลองงายจิกโกสสุเคร ชาวไค้ยอหมู่เข้าปล้นเมืองนคอว ได้ที่ปะตุทำนาก่อน ในขณะนั้นเสียชาวเรา ๓ หัวช้าง หมื่นธัมมหนองขวางแลชาวเราตายพายในเวียงมากนักล

ปลีรวายไค้ สกราช ๘๘๘ ตัว ชาวเชียงใหม่ ชาวต่างประเทศขึ้นดินละอิด จักก่อเมกเวียงเชียงใหม่ ในปลีเมืองปาสกราช ๘๘๘ ตัวเจ้าพระญาแก้วที่หมื่นพิงยีร้างก่อเวียงเชียงใหม่ปลีเดียนั้น เดือน ๑๑ ออก ๘ ค่ำเมงวันสุกรี้ เจ้าเมืองเชียงทอง พระญากายกับเจ้าเมืองนายเอาไพร่ไทช้างมล้าออกมาเป็นข้าพระเปนเจ้าพระญาแก้ว ทั้งอิงชายใหญ่หน้อยมี ๒๓๒๒๐ คน เจ้าพระญาแก้วที่หมื่นพิงยี ๑ หมื่นตางเต่าคำ ๑^๑ ไพร่กับเอาคนนครวังเมืองนายมา ได้ช้างมาพุน ๓๘ ตัวได้มล้ามา ๒๕๐ ตัว พระเปนเจ้าที่เจ้าเมืองเชียงทองกับเมืองฝางชื่อว่าแสนฝางแล พระญา^๒ ยี่อวสุกับแสนฝางจัดทั้งอิงทั้งชายพุน ๑๒๐๐๐ คน คำนั้นแจกให้อยู่พันนาทะกานแลเก้าช่อง เมืองพล้าวหินแล ส่วนเจ้าเมืองนาย พระเปนเจ้าเลี้ยงให้อยู่กินเมืองตรอง เลี้ยงให้อยู่ป็นร้อยตาง วันนั้นแล

อยู่ ๓ ปลี เติงปลีกัดเหมา สกราช ๘๘๑ ตัว เดือน ๖ เพง ลงขนานหนสวนดอกบ่ทันแล้ว หมื่นตางเต่าคำเป็นเคล้า รังชวนเถียวทั้งหลาย เป็นต้นว่าเจ้าเมืองนายผู้กินเมืองตรอง หน้เมื่อเมืองเถียว เจ้าพระญาแก้วที่แสนยี่กับหมื่นส่อนคอว ที่อพยพเสกได้หมื่นตางเต่าคำถึงเมืองชะวาค ทะม่าน เจ้าเมืองมหินทะผู้กินเชียงแสนแล่นทัน ได้เกลารบกัันเสียเจ้าเมืองเชียงแสนมหินทะตายที่นั่น เอาคราบมาส่งตการยังวัดป่าแดงเมืองหาง คำนั้น

^๑ ไร้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ตางเต่าคำ

^๒ ทั้งสองฉบับเป็น พระญากาน

เสียขุนพันหลายคน เจ้าขุนต่างเมืองได้แย่งไฟ ได้ฆ่าตายพร้อม กันนั้นข้ามทุ่งเมื่อเมือง
เยี้ยว หันแล

คันดินมา เจ้าพระยาแก้วย้ายหมื่นสามล้านคำลอมมาเป็นหมื่นหลวงจำบ้าน เอา
หมื่นส้อยนครมาเป็นสามล้านแทน

ปลัดกลี สกราช ๘๘๒ ตัว ข้าราชการเสกเจ้าพระยาแก้วยังบ้านมหามังคละ เหล้น
มโหสถยังช่วงหลวง ตั้งหอเตื่อหอชัยตัดหัวกว้านจำหลังได้

ปลีรุ่งได้สกราช ๘๘๓ ตัว ปกหลกพล่องถึงช่วงหลวงกับสนามจิมหน้าหอยอดนคร¹

ปลีเต่าตะจำ ๒๓² ๘๘๔ ตัว พระยาอาทิตย์กินเมืองได้โครลิมไมศรี ใช้ราชทูตมา
สืบคำเมือง โปอ่านราชสารไมตรียังวัดหมื่นลาว

ในปลีก่าเมิด สก ๘๘๕ ตัว พ่อท้าวเชียงคงกับพระยาพริ้นซึ่งกันกินเมืองเขมรัฐระ
พระยาพริ้นไทเพ็งฟ้าคำแลบ พ่อท้าวเชียงคงหนีมาเพ็งเจ้าพระยาแก้ว พระยาเด็กผู้อาว
คำเมืองไว้ถ้า เจ้าพระยาแก้วท้อหมื่นยิฮ้ายอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ ท้อแสนยิฮ้างชัยท้อพล
เล็กผู้่นสองหมื่นเปลาย นำเอาพ่อท้าวเชียงคงไฟจิกคำท้อกินเมืองเขมรัฐนไฟทางเชียงแสน
หมื่นส้อยสามล้านท้อพลเล็กผู้่นสองหมื่นเปลายไฟทางเมืองสาต แสนยิฮ้างชัยเข้าไทแดง
เมืองเขม ใช้ท้อเข้าไพบัวแก่พระยาเด็กผู้คำเมืองไว้ถ้านั้นออกมาต้อนรับพ่อท้าวเชียงคง
พระยาเด็กพ้อยแขงอยู่ บ่ย่อน แสนยิฮ้างชัยเข้าปล้นเอาเมืองเขม ได้เมืองเปลา พระยาเด็ก
หนีไฟซึกพลเล็กผู้คำแลบมารบแสนยิฮ้างชัยที่เมืองเขม แสนยิฮ้างชัยเอาพลเล็กออกมา
จากเมืองเขมถึงคยอมล้าไฟ พลเล็กยี้วกับชาวเขมไล่ทัน เกสarbกัน ชาวยี้วกับชาว
เขมตายมากนัก ชาวเราค้ตาย เสียขุนช้างชาวเรา³ ฟุ่น ๕ หัวช้าง เจ้านครขุนหลวง
๑ หมื่นแก้วเชียงครอง ๑ หมื่นสรีกันเขริง ๑ หมื่นคำพากันเชียงราย ๑ หมื่นขวาเชียง
ราย ๑ เจ้าเมืองนายคำยอดฟ้า ๑ เจ็บบาดป่วยรวมไฟหนัก แสนยิฮ้างชัยเอาพ่อท้าวเชียงคง
ถอยลงมาอยู่เชียงแสน เจ้าพระยาแก้วเคียด ว่าแสนยิฮ้างชัยมิโทษ ๓ ประการ หนึ่งเล็ก ๑
ผู้บ่มีโทษพ้อยข้าเสียง่าย ๑ ได้เมืองท่านแล้วพ้อยปรั้งพ่อท้าวเชียงคงกินเมือง บ่เอาวิ
พลรักษาหน้าทีดารบท่าน พ้อยเข้ามาอยู่เมืองท่าน ๓ เดือนเปลาย ท้อข้าเล็กได้กำลัง เสีย
ไพร่ไท่มากนัก จึงใช้หมื่นฮ้าย ๑ พันคาบน้อย ๑ สามช้าง ๑ ไฟพร้อมหมื่นส้อยสามล้าน
เอาแสนยิฮ้างชัยกับหมื่นสาตแก้ว कांगมูยยังวัดมหาพลเชียงแสนออกไฟฆ่าเสีย แล้วเอาท้าว
เชียงคงมากินเมืองพล้าว ทีในปลีก่าเมิด สกราช ๘๘๕ ตัวนั้น เมื่อพระยาพริ้นซึ่งพระยาเด็ก
กินเมืองเขม ทีในปลีเดียวกันนั้น เมื่อขุน ท้อข้าพระยาเด็กเสียวันนั้นแล

ปลีกาบสัน สก ๘๘๖ ตัว น้ำค่าน้ำถ้วมเชียงเรือก คนมาเข้ากลาตยังช่วงสรีภูมิ
คนตักน้ำตายมากนัก

¹ ใช้ความตามฉบับวัดพระหลวง ฉบับหลักเป็น หอยยอดนคร

² ฉบับสุดท้ายไปถึงตอนปลายของยุคที่ ๖ ทั้งสองฉบับใช้ สก,สกรา,ปลีก่า,๒๓,๒๓ แทน สกราช ในที่นี้จะใช้ตาม
ต้นฉบับเพื่อให้เห็นร่องรอยความสับสน

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๒๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เสียขุนช้างชาวเรา

ปฐิดับเจ้า สก ๘๘๘ ตัว เดือน ๕ ออก ๑๐ คำ เจ้าพระญาณแก้วสุรุต แต่เจ้าพระญาณแก้วเสวยเมืองปฐิดับเจ้ามา มาถึงปฐิดับเจ้าได้ ๓๐ ปฐิ อายุเจ้าพระญาณแก้วได้ ๔๔ ปฐิ กินขึ้นมด้าตายว่า เปื้อขึ้นมด้า ลวตสุรุตแล

เสนาอามาจ้ทั้งหลายไพธเอาเขฏฐราชบุตร คนเป็นน้องพระญาณแก้วคือลูกพระญาณอดเชียงรายสู่เมืองน้อยมานั่งแท่นแก้วแท่นในปฐิดับเจ้านั้น เดือน ๕ แรม ๘ คำ ฟ่านเกิดปฐิเมืองได้¹ สก ๘๘๘ ตัว อายุได้ ๒๘ ได้เสวยเมือง ถึงปฐิรวายเส็ด สก ๘๘๘ อายุท่านได้ ๓๐ ปฐิจึงราชภิเสกยังช่วงหลวง ได้ชื่อว่า พระญาณเกส² แล

ปฐิเมืองได้ สก ๘๘๘ ตัว สร้างบ้านพั่วเวียงหื้อเป็นอารามขึ้นชื่อว่าวัดโลกโมหิ กับหื้อสร้างวัดบุญเกียรล้างวิหาร ปฐิเบิกใช้สก ๘๘๐ ตัว ก่อมหาเจตยะแลปฐิวิหารวัดโลกโมหิ ปฐิกัดเป้า ซู่ ปฐิกตยี่ สก ๘๘๒ ตัว ไฟไหม้โรงหลวงหลังเจ้าพระเมืองแก้วหื้อสร้างนั้นเสีย ปฐิรวงเหมา สก ๘๘๓ ตัว เดือน ๖ ไฟไหม้บ้านท่าแพ เสียของของคนทั้งหลายมากนัก เจ้าพระญาณเกสแม่ ลูก ย่า หลาน ทานเงินแก่ชาวท่าแพพุ่น ๒ หมื่นเงิน

ถึงปฐิคำสี่ สก ๘๘๕ ตัว ปกโรงหลวงหลังหลวงแพน ปฐิกำสี่ สก ๘๘๕ ตัว เจ้าพระญาณเกสเอาแขกได้ไฟไหวธาคะทูน ถึงเดือนยี่ ออก ๘ คำเมงวัน ๕ ไทกาบยี่ ยามกองพรวด³ หันอุบาทว์ผีพุ่งได้ในอากาศทั่วทิศสะทึงมวล หันอากาศเป็นตั้งดาวซิดนั้น ถึงเดือน ๑ ไม้หมากยังเมืองหนองขวางคันไหญ่พอกปฐิ รุ้ย่ายคลาจากที่ไฟทั่วทิศสะทึงมวล หนเหนือไฟพุ่น ๑๑ วา ปฐิกาบสะจ่า สก ๘๘๖ ตัว เดือนเจียง มหาเทวี่โนชา แม่พระญาณเกสสุรุต ปฐิดับเม็ด สก ๘๘๗ ตัว เดือนเจียง เสนาทั้งหลายเป็นต้นว่าหมื่นสามล้าน กิณนคอร ๑ ลูกหมื่นสามล้านชื่อว่าหมื่นหลวงขึ้นนอก ๑ หมื่นยี่ฮ้าย ๑ จักกะคำคดแก่เจ้าพระญาณเกสเขฏฐราช พระเป็นเจ้ารู้ จึงหื้อเอาหมื่นฮ้อยสามล้านไฟเข้าเสีย วันนั้นแล

เช่นเจ้าคนนี้ หื้อหมื่นมกินทไฟกันเชียงแสน ปฐิเบิกเส็ด สก ๘๐๐ ตัว เสนาอามาจ้ทั้งหลายบ่เพ็งใจพระเมืองเกส⁴ เราลวตพ้อมกันปลงพระญาณเกส เอาไฟไว้เสียเมืองน้อย เอาเจ้าพ่อท้าวชายคนเป็นลูกขึ้นนั่งแท่นแก้วในปฐิเบิกเส็ดนั้น เช่นนี้หื้อพระญาณสุทิสสนะ⁵ ไฟกินเชียงแสน เจ้าพ่อท้าวชายเสวยเมืองบ่ขอบทราชมมม เสนาอามาจ้พ้อมกันเข้าพ่อท้าวชายเสียในปฐิกำเหมา สก ๘๐๕ ตัว ข้าไฟเอาพระเมืองเกสเขฏฐราชยังเมืองน้อย คินมาเสวยเมืองแถม พระเมืองเกสเขฏฐราชได้เสวยเมือง ๒ ที ซู่ได้ ๒ ปฐิ ถึงปฐิดับได้ สก ๘๐๗ ตัว เจ้าพระญาณเกสเขฏฐราชกะทำบุญ หื้อชาวเจ้าคนป่าแดงลงอุปสัมปทกัมม⁶ยังท่ามหาฐานแล้วเข้ามาทางประตูหัวเวียงตามพลาดลิ้นคำ แสนคราวจำหื้อหมื่นเตริน ลูกพ่อท้าวเชียงคอง ๑ ลูกหมื่นฮ้ายพวกข้างหน่อคำ ๑ หมื่นเสมลูกแสนคราว ๑ หื้อกะทำ

¹ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๔ ฉบับหลักเป็น คัมภีร์

² ฉบับหลักเป็น พระญาณเกส ฉบับจศ.๑๓๘๔ เป็น พระญาณเกส

³ ฉบับ จศ.๑๓๘๔ เป็น กองพรวด แต่น่าจะเป็น กองพรวดยี่ พวดกัมคำ หรือ พวดคำ

⁴ ฉบับ ๑๔ ราชวงศ์ เป็น พระเมืองเกสเขฏฐราช

⁵ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๔ ฉบับหลักเป็น สุทิสสนะ

⁶ ฉบับวัดพระหลวงเป็น ลงชนวน

มาควินาสแก่เจ้าพระยาเชษฐราชะพระเมืองเกสยังหัวข่วงหลวงเบื่องเหนือ แล้วเอาไฟ
ส่งถการยังวัดแสนพอกเอากระดูกใหญ่ไว้ยังวัดโลกโมฬีฝ่ายแจ้งหนเหนือทางนอก หันแล

แสนคราวจึงหื้อไพร่ทอนาพระยาเรมวิฏฐราชะมากินเชียงใหม่ คืบสู้รับปฏิญาณ
พระยาร่ำเหิงเป็นสองใจ¹ ลวคนานมา แสนคราวข้าใช้พันทางไพร่ทอนาเข้าเมืองนายหื้อ
มากินเชียงใหม่ เจ้าเมืองนายยังบ่ทันมา เจ้าหมื่นสามล้านฮ้ายเจ้าเมืองนคร หมื่นแก้ว
เจ้าเมืองเชียงราย หมื่นมโนเจ้าเมืองเชียงแสน หมื่นยี่เจ้าเมืองพรวน หมื่นหงษ์ลือหลวง
เจ้าขุนทั้งหลายพร้อมกันยังเชียงแสนจึงหื้อหมื่นตาแสงพ่อนายไพร่ทอนาพระยาด้านข้าง
ศรีรับปฏิญาณว่าจักมากินเชียงใหม่ ยังบ่ทันมา หมื่นหัวเคียนแสนทวีเอาวิพลมา ว่าจักมา
เอาแสนคราวเสีย แสนคราวจึงปล่าวคนทั้งหลายอยู่พินนาทั้งมวลเป็นต้นว่าพินนาขาน
พระกาน เมืองทึย ตะรุณ พุ่มตุม ตาแสงแะข้างเชียงเสีย รุกา ผิงแก่น พินนาทั้งมวล
มาลงกับบันอยู่ปะตูเวียงทั้ง ๖ ดังรบกัน ๓ วัน ๓ คืน ถึงวันถ้วน ๔ หมื่นหัวเคียนแสนทวี
ถกหนี่ไฟอยู่เวียงตะรุณ แล้วจึงเอาชาวได้ส่งมาแขกยังเชียงเรือฟุ่น ๑๑ คน ใช้หื้อเมื่อบอก
แก่พระยาได้หื้อรีบมาเอาเชียงใหม่ คนใช้เมื่อรอด พระยาได้รู้เหตุอันนั้นแจ้งแล้วก็เอาวิพล
ขึ้นมากับเก้งเทื่อ ขณะนั้น เจ้าขุนทั้งหลายถุกเมืองเชียงแสนมารอดเชียงใหม่ เอาแสนคราว
๑ หมื่นเตวีนลูกพ่อท้าวเชียงคง ๑ ลูกหมื่นฮ้ายพวกข้างหน่อคำ ๑ หมื่นเลิมลูกแสนคราว
๑ ผูกอันเขาพร้อมกันข้าเจ้าพระยาเกสเชษฐราชะนั้นไฟเข้าเสียเนิบเสียง แล้วจึงพร้อมกัน
เอามาหาเทวีเจ้าจิริปภาเป็นพระยา โนบสีคับได้ สก ๔๐๗ ตัวเดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ เมงวัน ๕
ไทเปิกยี่ หันแล

ยามนั้น พระยาได้ปรมไตรจักรเอาวิพลมาถึงเชียงใหม่ ตั้งทัพอยู่ท่งหนองผาแคบ
วันออกสวนลาน พระเป็นเจ้ามหาจิริปภาเทวีแห่งเจ้าขุนเอาบิณฑการไพร่ถวาย หันแล

เดือน ๑๐ แรม ๕ ค่ำ วัน ๗ ไททลี่ มาตั้งกับอยู่เวียงวังนาง แรม ๖ ค่ำ มากระทำ
กุศลบุญยังภูเฝ้าเจ้าพระยาเกสเชษฐราชะยังวัดโลกโมฬี พระยาได้ปรมไตรจักรไว้เงินหื้อ
ล้างภูเฝ้า ๕๐๐๐ เงิน กับผ้าทรงกัน ๑ กับหื้อรางวัลแก่เจ้าขุนฝูงไทเดือนไฟรับชู้คน

เดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำ พระยาได้ทรงเสวยยังเจ็ดดิน เดือนแรม ๑๒ ค่ำ วันอาทิตย์
ยามกลองรุ่ง พระยาได้เสด็จเยือนอนสบคง เมื่อด้วยลำดับทราบถึงโยธิยาหันแล

ปี่เดียวนั้น เดือน ๑๑ ออก ๓ ค่ำ วัน ๗ ไทกาบสะง่า เจ้าเมืองนาย ฝ่ายองหุย²
เอาพลเส็กี่มาตั้งอยู่หุเพียง

เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ เยียวมาปล้นเอาค่ายเชียงโถม แรม ๔ ค่ำ ขามแตรคำ
แผ่นดินไหวทวันวังศรีขรรางมากนัก ยอดมทวเจติยะหลวงแะเจติยะวัดพระสิงห์³ หักพัง
ตก เจติยะหลังขึ้นหักตกมากนัก เดือน ๑๒ คับ เจ้าเมืองนายฝ่ายองหุยเอาวิพลมาตั้งอยู่
เวียงสวนดอก แต่งพลเส็กี่มารบพวยวัดป่าเชตวัดเชียงค้อม แล้วสวดไฟตั้งทัพอยู่วัดป่าตาล

¹ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น ว่าเหิงสองใจ

² ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักแะ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น องหุย ฉบับสำนักมวก ๗ เป็น ของห้วย

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๘ แะ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น แะวัดพระสิง

แปลงและแปลงทับตุ¹ เข้าถมคือเหนือแจ้งกูเรือง ชาวเชียงใหม่แปลง ทับตุ² ออกรับ ชน
ดินที่เขี้ยวถมนั้นออกเสีย เขี้ยวเหลี่ยมหลาวไม้ตาลลงจดคือ ชาวเชียงใหม่ก็เอาออกเสีย
เขี้ยวอยู่ถมคือเดือนปลาย ๒๕ วัน บ่ได้ ลวดเผา ทับตุ³ เสีย เดือนเจียง แรม ๑๐ ค่ำ เผาทับ
ในเวียงสวนดอกเสีย ไฟตั้งอยู่แม่สาได้ ๗ วัน เดือนยี่ออก ๔ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทก่าได้ หนี
เมื่อด้วยลำดับรอดเมืองเขา

เดือน ๓ ออก ๔ ค่ำ วัน ๕ ไทก่าได้ พระญากลาง พระญาสุน ลูกหลานข้างมารอด
เชียงใหม่ มารักษาเมือง ในขณะนั้น พระญาได้ปรมใคร่จักรหื้อหมื่นสุกโชทัยเอาเรือใส่
เครื่องเล็กขึ้นมาจากน้ำมารอดละหุน เดือน ๓ แรม ๑๒ ค่ำ เมงวัน ๕ ไททับหม้า
คือคำเมืองคือราชบุรีแล เจ้าขุนทั้งหลายเป็นต้นว่าเจ้าหมื่นหนั่งสีอหลวงมิตร หมื่นช่วย-
มลงเยียน⁴ หมื่นละหุน หมื่นมหาธาตุ หมื่นดาง หมื่นประสุทอ หมื่นชาวแคนดาม ว่าจัก
คือคำเมือง หมื่นพล้าว หมื่นดางล้าน พวกหน้าเรือน ๓ คนนี้บ่สู้เอาคำเมือง ว่าจักรบ
เดือน ๔ ออกค้ำ ๑ ราชบุรีกับเจ้าขุนทั้งหลายเอาคำเมืองออกต่อหมื่นสุกโชทัยละไว้ว่า มาดี
บ่กะคำร้าย หื้อเป็นแผ่นคำล่าเดียว หื้อเข้าไฟออกมาพากัน อยู่ค้ายค้ายเวียง คับหื้อตง อยู่
เถิงยามกลดองเดี๋ย หมื่นสุกโชทัยชี้ข้างเข้าประสุทอ เถิงที่เรือนหมื่นหนั่งสีอ ลวดมากุมเอา
หรือกดาบเข้าของทั้งมวลลวดกุมเอาชุมเจ้าชุมขุนชาวเมืองชู้คน ลวดเผาทางประสุทอมาง
ไฟเถิงประสุทอหาวันใหม่เสีย หมื่นดางล้าน หมื่นพล้าวพวกหน้าเรือน ๓ คนนี้⁵หนีออกมา
ได้ พระญาได้พรากรเมืองละหุน ขึ้นมาตั้งทับตุต้นไรต้นหลวง เพื่อกูคำกุมคาม

เดือน ๕ ออกค้ำ ๑ วัน ๖ พระญาได้หื้อหมื่นสริมหาทะเล ๑ พันเทพมณเฑียร ๑
เอาบิณเฑาะมาถวายเป็นเจ้าแม่ลูกหัว ๒ เมาเมื่อ⁶ ลอด ๒ ค่ำ วัน ๗⁷ บิโควคำเมือง
ยามกลดองราย พระญาได้หื้อหมื่นสุกโชทัยคือพลมารบด้านวันตก ฝ่ายหนี เจ้าหมื่น
สามล้านถ้ายแต่งเจ้าขุนทั้งหลายออกรบทางหัวดิน ชาวได้ตายนักลวดหักหนีฝ่ายไฟ ด้าน
วันออก พระญาได้หื้อหมื่น ก้าวทองเหล็ก⁸ คือพลมารบยังทั้งหนองหย้าหนองมวน เจ้าแสน
หึงชัยแก้วแต่งเจ้าขุนแก้วหามออกรบ ชาวได้ตายมากนัก หักลกแม่หึงข้ามไฟฝ่ายวันออก
วันเดี๋ยนั้นยามแควค้ำ ชาวได้มาปล้นเอาประสุทอแสนหึง บิได้ วัน ๘ ค่ำ ๘ ค่ำ ข้ามารบ บิได้⁹
ลวดเผาวัดแสนทอง เผาบ้านเสีย วัน ๘ ค่ำยามเที่ยงคืน พระญาได้ลกหนี แต่งหมู่ไว้ค้ำ
พายุหลัง วัน ๑๑ ค่ำ ลวดลกหนีทั้งมวล เจ้าขุนหัวหลาย¹⁰ หึงแก้วหามออกได้เถิงเชียง-
เคือง ได้มัลลารุ่น ๑๐ ตัว ได้ช้างคนหื้อตายมากนักได้คนเป็นตีมากนัก พระญาได้หนีเมื่อทาง
เมืองนี้ ม่วงป้อมเถิงหัวหาด ชาวเมืองน่านซื้อขี้มั่งคละ หมื่นครวนกับชาวนครอ หมื่น

1, 2, 3 ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ฉบับวัดพระหลวงใช้ ทับตุ ซึ่งแปลว่าเครื่องกำบังด้านบน

4 ฉบับ จศ.๑๒๘๔ เป็น ช่วยมลงเยียน

5 เดิมตามฉบับวัดพระหลวง

6 ใช้ตามฉบับวัดพระหลวงและ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น แม่ลูกหัวออกค้ำเมือง ฉบับ จศ.๑๒๘๔ เป็น แม่ลูก
หัว ๒ เมาเมื่อ มีรอยนำตัว "ง" ที่สะกดคำว่า เมือง

7 ฉบับวัดพระหลวงเป็น วัน ๕

8 ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๔ ว่า หมื่นก้าวทองเหล็ก ฉบับหลักเป็น หมื่นแก้วทอง

9 ฉบับ จศ.๑๒๘๔ ว่า คับแก้ว

10 ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๔ และ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น เจ้าขุนหัวมวล เจ้าขุนหัวหลาย

น้อยเชียงเลื้อ ไล่กัน ได้รับชาวใต้ ได้ตกห้วยหาดตายมากนัก ได้ช้าง ๔ ตัว หมื่น
กำแพงเหล็ก หมื่นจิตร ชาวใต้ตายสิ้นแล ชาวใต้โพทางน้ำทุ่ง ๓ หมื่น หมื่นทางปะตือหอ
หมื่นแซ่หน่อคำ ทั้งแก้วทานได้ฆ่าได้ฆ่าขุนบุรีปัญญาเก่าตาย ขุนจอมราชชนนเคียรปาดะ
ตาย คนเดินตายหมื่นปลาย ละเรือขานาวาเสียทุ่ง ๓ พันแหลม ตีมีวันนั้นแล

ถึงปีรไวยสะง่า สก ๕๐๘ ตัว เดือน ๕ ออก ๑๐ คำ วัน ๗ ไทรวายเส็ด เจ้า
พระยาอุปโยกเมืองล้านช้างमारอดเชียงแสน อยู่เชียงแสน หื้อชาวเจ้าลงขนานบวชเปน
อุปสัมปทกัมม์ แล้วอยู่เมืองเชียงแสนได้ ๒๑ วัน เดือน ๕ แรม ๗ คำ มารอดเชียงราย
อยู่ได้ ๕ วัน เดือน ๑๐ แรม ๕ คำวัน ๕ ไทดับได้ มารอดหมื่นชรอมเหมืองแก้ว แรม ๖ คำ
วัน ๕^๑ ไทรวายใจ เจ้าแสนหิงชัยแก้ว เจ้าหมื่นสามล้านอ้าย เจ้าแสนคราวโนนทศิรี
เจ้าหมื่นหลวงพรวน เจ้าหมื่นหลวงจำบ้าน เจ้าหมื่นหลวงทุทธะ เจ้าหมื่นหลวงสามแขก-
ญานเกิดดี ขุนหมื่นขุนพัน นายร้อยนายสิบ อันเอกขึ้นใน พร้อมกันเอาเครื่องราชบริโภค
แลจัดตั้งจัดอัยยานช้างม้าว หอกลาบ เครื่องแห่เครื่องแห่นกขัณฑ์ ออกให้ต้อนรับเอา
เจ้าพระยาอุปโย^๒ อังคาสราธนาเข้ามาถึงประตูโขงวัดเชียงยืน พระเปนเจ้าถอดเครื่อง
ประดับไว้ ทรงผ้าเสื้อขาวทืออันเข้าดอกลอกไม้เทียนเงินเทียนคำ เข้าไปบูชาไหว้นบพระ
สัตัพัญญูเจ้าวัดเชียงยืน ยามแตรสู่เที่ยง เข้าประตูช้างเผือกหัวเวียง เข้าถึงราชมนเฑียร
นั่งแท่นแก้วยามเที่ยงวัน ถึงยามแตรคำไฟให้พระเจ้าแก้วยังหอ แรม ๘ คำ ยาม
แตรคำไฟให้ร่วมหาเจดีย์หลวง ปุสาคแต่คุ้มไท่ถึงวัด พระญาติเทียวไฟต่อแผ่น หันแล

ถึงวันเดือน ๑๑ ออก ๔ คำ วัน ๔ ไทเมืองใต้ ฤกษ์ ๒๖ ตัว ยามเที่ยงวัน เสนา
อามาจพร้อมกันกะตำมิงคตอุธราชาภิเสกพระราชอุปโย เปนพระยาเมืองหิงเชียงใหม่
ยังสวนแห่ นั่งแท่นแก้วโรงหลวงกับพระราชธิดาทั้งสอง คือพระคนทิพเปนอัคคมเหสี
กับพระคนคำตนเปนน้องหันแล เดือน ๑๑ แรม ๕ คำ พระเปนเจ้าอุปโยวราชเสด็จไฟ
ไหว้พระธาตุเจ้าสุเทพ เดือน ๑๑ แรม ๑๐ คำ วัน ๔ พระเปนเจ้าอุปโยทานยังสิรินาม-
ทักษ์ลักดีแก่เสนาอามาจทั้งหลาย ตั้งแสนหิงชัยแก้ว หื้อเปนพระยาแสนหลวงสิทธิ-
ราชขอประเกียร หมื่นสามล้านอ้ายหื้อเปนพระยาสามล้านภาไชย^๓ เสนาบดีกินเชียงราย
หมื่นแก้วมโน หื้อเปนพระยาสุริยามาจ^๔ หมื่นหลวงพรวนหื้อเปนพระยาวิชิตยามาจ^๕
หมื่นหิงอัยหื้อเปนพระยาสุทิสสนามาจ^๖ ในพระยา ๕ คนนี้ หื้อขึ้นตำเครื่องพร้อมชู้อัน
หมื่นหลวงคำมแขกหื้อเปนแสนแขกไชยมงคล แสนคราวภาวหื้อกินเมืองละพูนหื้อชื่อว่า
แสนละพูน ขุน ๒ คนนี้หื้อขึ้นเงินเสื้อผ้าเครื่องพร้อมชู้อัน พระยาสุทิสสะกินเชียงแสน
พระยาวิชิตยามาจกินเมืองพรวนแลพระยาภาชัยกินเชียงราย

^๑ ฉบับวัดพระหลวงว่า วัน ๔

^๒ พระยาอุปโย, พระยาอุปโยวราช และ พระเปนเจ้าอุปโยวราช เป็บุคคลเดียวกันคือหมายถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

^๓ บรรณการเขียนในศิลาจารึกวัดช้างค้ำ จ.น่าน ทั้งสองฉบับเป็น พระยาสามล้านสิโยไชย

^๔ ฉบับหลักเป็น พระยาสุริยามาจ ฉบับ จศ.๓๒๘๔ เป็น สุริยามาจ

^๕ ในที่นี้ ฉบับหลักเป็น วิชามาจ แต่ช่วงถัดมา เป็น วิชามาจ ในฉบับจ.ศ.๑๓๘๔ เป็น วิชามาจ

^๖ ทั้งสองฉบับใช้ทั้ง สุทิสสะ และ สุทิสสะ

เถิงสกราช ๘๐๘ ตัวปัสสิเมิงเม็ด¹ เดือน ๒๒ ออก ๘ คำ พระเปนเจ้าอุปโยวราชะ
ขึ้นเมื่อเมืองล้านช้างหันแด ตั้งแต่นั้นมา บ้านเมืองเปนอันพรินไหวเกิดเปนภริยุดมามากนักแล

ปัสสิเบิกสัน สกราช ๘๑๐ ตัว เดือนยี่ดับ พระญานุทสนะว่าจักเอาแสนหิงชัยเชียงใหม่
เสีย แสนหิงชัยรู้คิงเสียก่อน เอาไปได้ ลวตอยู่ ไผเถิงเดือน ๔ แรม ๒ คำ แสนตาง-
ปะตุหอทุ่งขร่ายขัดดาบเอาคนพวกคางไฟกับ ๓ คนไผ่ เจ้าพระญานุทสนะ² ยามกลองเด็ก็
เจ้าพระญานุทสนะหิมนขอกเมืองหน่อคำไผหาหมื่นขุนหลวงนคอรที่ปะตุเชียงเวือก มาพบ
แสนตางปะตุหอ หมื่นขอกเมืองหน่อคำจึงมาบอกแก่เจ้าพระญานุทสนะหลวงว่า แสนตางทุ่ง
ขร่ายขัดดาบไฟหิงรหัศกลางคืน ว่าอัน เจ้าพระญานุทสนะหลวง³ จึงว่าเพิงว่า แสนตางทุ่ง
ขร่ายขัดดาบไฟหิงรหัศฉันนี้ รอยว่าเขาพร้อมกันเอาศุแท้ตีหิได้ดาบ เจ้าพระญานุทสนะหลวง⁴
จึงปัสสาวพวกคางมากนัก พระญานุทสนะแลเจ้าขุนที่ปัสสาวเดือนกันมา ลวตตั้งคำอรบกัน
ยังในเวียงเชียงใหม่ เดือน ๔ แรม ๔ คำยามแตรเที่ยงวัน แสนตางหมื่นทราแก้วพาน
รบหมื่นขร่ายหมื่นขุนหลวงนคอร ยังหัวข่วงกล้าได้ หมื่นขร่าย ขุนหลวง ไผช้างได้รัว
ขอมกลางเวียง⁵ เดือน ๕ ออก ๕ คำวัน ๕ ไพรวายสะง่า ยามกลองแลง พระญานุทสนะ
แลเจ้าขุนทั้งหลายเอาหมู่ชุมช้างม้าวพานรบพระญานุทสนะ พระญาวชิร-อามาจจ์ หมื่น
ขร่าย หมื่นขุนหลวง ยามกลองพาดเอาหมู่ชุมช้างม้าวครอบครว้วออกหนีทางปะตุหัวเวียง
เมื่อเมืองนคอร เพียงคินจึงเมียน

ปัสสิคเล็ด สก ๘๑๒ ตัว เดือน ๖ แรม ๖ คำ พระญานุทสนะมารอดเชียงใหม่ มาเปนที่
พระญานุทสนะ กับพระญานุทสนะล้านช้าง ๑ พระญานุทสนะหัวเวียงล้านช้าง ๑ เขากังสามจัก
พร้อมกันกะทำร้ายแก่เมืองแล้วกะทำร้ายไปได้ ลวตออกหนี เดือน ๘ แรม ๖ คำ เจ้าขุน
ทั้งหลายแลงแก้วพานออกทวยรบยังกลางเชียงใหม่ ลวตหักหนีเมื่อเมืองแพ่งหันแด เขา
มาอยู่เชียงใหม่ได้ ๒ เดือนปลาย ๒๕ วันแล

เถิงปัสสิวังได้ สก ๘๑๓ ตัว เดือน ๘ เจ้าพระญานุทสนะอุปโยวราชะใช้หื้อเอาอุปเพียน
เข้าดอกคอกไม้เทียนเงินเทียนคำ มาสมมาพระทิมมะสิ่งพะเจ้า แล้วบอกว่าปมาแล้ว ปลง
บ้านเวณเมืองเชียงใหม่ทั้งมวลไว้แก่มหาเทวีหันแด

เสนาอามาจจ์ทั้งหลายรู้ว่าทำการอุปโยวราชะแล้ว จึงใช้ไพร่ทราทนาเอาเจ้าท้าวแม่กุ
อันเปนราชวงศาสืบสาธมาแต่เจ้าขุนเควือลูกเจ้าพระญามังรายมาอันอยู่เมืองนายนัน เจ้า
ท้าวแม่กุก็ผู้รับนิมนต์แห่งเสนาอามาจจ์ทั้งหลายแล้วก็เสด็จมา ปัสสิวังได้ สก ๘๑๓ ตัว
นั้น เดือน ๘ ออก ๔ คำ พระเปนเจ้าแม่กุเสด็จเข้าเวียงเชียงใหม่ ขึ้นสถิตโรงหลวงยาม
กลองงาย นั่งแค้นแก้ววันนั้นแล เถิงเดือน ๔ แรม ๑๐ คำเสนาอามาจจ์พร้อมกันเทดหล่อ
ราชภิเศก อยู่เอาโชคเอาชัย ๗ วัน แล้วจึงแวดเวียงออกปะตุสรีภูมิ

¹ ฉบับหลักและฉบับ จศ.๑๒๘๘ เปิง ปัสสิเบิกสัน ซึ่งปัสสิเบิกสันนี้ ตรงกับ สกราช ๘๐๘

² ใช้ตามฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าพระญานุท

^{3, 4} ใช้ตามฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าพระญานุทสนะ

⁵ ฉบับหลักว่า ได้รัวขอมกลางเวียง ฉบับ จศ.๑๒๘๘ ว่า ได้รัวขอมกลางเวียง

เถิงปรีเต่าใจ สก ๘๑๔ ตัว เดือน ๘ ออก ๑๐ คำ ฟ้าเมืองนาย ๑ ฟ้า
เชียงทอง ๑ เจ้าฟ้างที่น้องมารอดเชียงราย เดือน ๘ แรม ๒ คำ ไพรอทเชียงแสน ตั้งทับ
อยู่ดอยแก้วถึงสบกก เดือน ๘ แรม ๘ คำ ได้รับกัน ข้าววานตาย ได้ดาบฝึกคำ คนตั้น
ตายทุ่น ๒ ร้อยปลาย^๑ เดือน ๑๒ ออก ๑๐ คำ ฟ้าที่น้องแลเจ้าขุนทั้งหลายพรากเชียงแสน
มารอดเชียงราย เดือน ๑๑ ออก ๑๐ คำ ฟ้าที่น้องเข้าเอาพระญาภาชัยเจ้าเมืองเชียงราย
ยังดอยปทุมมาได้ เดือน ๑๑ ออก ๘ คำ ฟ้าที่น้องแลพระญาผางพรากเมืองเชียงราย
เมื่อหันแล

ในปรีเต่าใจปรีเต๋านั้น พระญาภาไชยเสนาถูกเมืองเชียงรายลงมาเฝ้าคัดพระเปน-
เจ้าแม่กุงเมืองเชียงใหม่ อยู่นาน ๕ เดือนปลาย ๘ วันแล

ปรีตัยหม่า สก ๘๑๘ ตัว เดือน ๘ เหนง เจ้าฟ้ามืองนายเข้ามารอดเชียงรายแลม
ได้รับชวายังกับเตาปูน หันป่าเชียงยังช่วงหมื่นมสาเชียงราย ช้างก่อคำเจ็ดยอยเหนือชีช้าง
ชนช้างชวา ชวาชี่ช้างเข้ามาทุม ๖ ตัว ช้างชวาแปฬี หกเข้ากับป่าเชียง ได้ช้างชวาคาย ๔
ขุน หมื่นแก่ ๑ หมื่นตัยพร ๑ หมื่นกาว ๑ หมื่นหลวง ๑ คาย เดือน ๘ แรม ๑๑ คำ
พระญานคอรลีฟ้าแลชวาทั้งมวลลวตหนีเมื่อเชียงแสน เดือน ๘ แรม ๑๓ คำ ฟ้ามืองนาย
พรากเชียงรายเมื่อ หันแล

ปรีรวายสี สก ๘๑๘ ตัว เดือน ๘ พระเปนเจ้าแม่กุงเสด็จไท่คอร กะทำบุญพระ
มหาธาตุ สัมเพง^๒ ยังเมืองตาน หันดูบาทว์เกิดมิดองเยือง อัน ๑ หันรูปฝ้าเปนนาคเทียว
เอาหัวเมื่อวันตก เอาหางเมื่อวันออก หลังเมื่อเหนือ ท้องเมื่อใต้ ยาวทุ่น ๘ วาปลาย
กัน ๑ หัน คาวพรหัส^๓ เป็นควันเปนหางทวนกระแลเมื่อเหนือ นานทุ่นเดือนปลายจึงหาย

ปรีเมิงใส่ สก ๘๑๔ ตัว ฟ้ามืองนายห้อมมาแต่งพระเปนเจ้าแม่กุงตนเปนพระ ว่า
บัดนี้ เจ้าฟ้าหงสาได้มาแต่งแปลงในเมืองสี่พัน ได้ผู้กินเมืองสมสาย ฉันทนี้ หากพล้างเรา
ผู้ที่ได้แต่งแปลงตาย เราผู้ที่ได้กำจัดผู้กินเมืองสมสายเสียแล บัดนี้ เจ้าฟ้าหงสาว่าจักเอา
วิพลขึ้นมา ว่าฉันทนี้ ผิดหากมาแท้ ขอน้องเราพระเปนเจ้าเมืองหึงเชียงใหม่เยยะแต่งวิพลมา
ช่วยเราผู้ผู้แต่ หื้อหมื่นน้อยแก้วกับพันมอน คือหมากม^๔ มาว่าฉันทนี้ เมื่อสุน ฟ้ามืองนาย
หื้อหมื่นสามแซกมาบอกว่า บัดนี้หมู่หัวหน้าฟ้าหงสาสามารถเมืองสี่พันหน้แล หื้อน้อง
เรา พระเปนเจ้าเมืองหึงเชียงใหม่แต่งวิพลมาสู่พายช้างนำริมคง หื้อเอาหน้าไม้มาหื้อมาก
หลาย กับเอาผู้รู้ช่างแปลงแ้วหรินมา หื้อแสนเชิงควาที่อพมมาตีแล ว่าอัน

สุนนั้นเจ้าเปิงภาวะมังตราเข้าซื้อตุระกับนายเมืองทั้งหลายมารอดเมืองเชียงใหม่แลม
มาไหวพระเปนเจ้าแม่กุงว่า เจ้าเปิงภาวะมังตราฟ้าหงสาคีริกตลงพระราชไมตรีกับด้วยพระ
เปนเจ้าเมืองเชียงใหม่ เราได้เอาแซกพระเปนเจ้าเชียงใหม่ไฟกับเราที่อยู่ที่หื้อพันในเมือง
ยังวะสี่พัน เมืองมิดบ่อแสง ฟ้าเฮียว เมืองฮอน เมืองยางซู่แห่ง ก็ได้มิด้างมิจดาภิฏฐิแห่ง

^๑ ฉบับ จศ.๓๒๘๘ และฉบับวัดพระหลวงเป็น ๒๐ ปลาย

^๒ ทั้งสองฉบับเป็น สามเพง

^๓ ฉบับหลักเป็น คาวพรหัส ฉบับ จศ.๓๒๘๘ เป็น คาวประหัส

^๔ ทั้งสองฉบับเป็น คือทวายมา ฉบับวัดพระหลวงเป็น คือหลายมา

เจ้าพระยามังรายมาสร้างเมืองเชียงใหม่ ปีสิรวายล้าน เดือน ๗ เพง เมงวัน ๕
ฤกษ์ ๘ คัวยามแควรุ่ง ลคนาถึงคุลย์^๑ สกราช ๖๕๘ ตัวตั้งแต่นั้นมาได้ ๒๖๒ ปีสิ เถิงปีสิ
เป็กสะจำ สกราชได้ ๔๒๐ ตัว เดือน ๗ เพง เมงวัน ๗ ไทเต้าเล็ด ฤกษ์ ๑๓ ตัว
ยามกลองงาย เสียเมืองเชียงใหม่ วันนั้นแล

เช่นพระเปนเจ้าแม่กุเหวียราช หื้อพระญากัมพล^๒ ได้ไทกันเชียงแสน ค้นว่าเจ้าเบิง-
ภาวะมังทร่าฟ้าหงสาปราบได้เมืองเชียงใหม่แล้วก็ปราบไทหัวล้านนาไทหัวมวล จึงกรุณา
ทานสุก ว่า ตั้งเจ้าฟ้าโมยชาแก่สานพุทธอยทั้งมวลก็มารอดพระองค์เรานับเลียงแล้ว ตั้ง
พระญาเชียงแสน ก้าวแต่อำนาจอาชญาเรดกไทอยู่ไทใด เจ้าเมืองเชียงแขงไห้วสาว่า ตาม
ข้าพระบาทเจ้าได้รู้ว่าข้าไทเหิงอยู่สองพันนาสี่เมืองอุ ไห้วสาว่าตั้งนี้ พระเปนเจ้ามังทร่า
ฟ้าหงสากฎาทานสุกหื้อพระญาเชียงแขงได้ไทเวียร้องมาในราชสำนัก เรากฎาณันนี้
เจ้าเมืองเชียงแขงไห้วสาว่า ตั้งข้าเจ้า บ่พลวัก บ่ช่วง^๓ คือเป็นชาวพุทธาถอย ที่จักแล้วแก่
ราชการเจ้า ปมี ข้าเจ้าขอเอาเมืองของ เชียงสาบ^๔ บ้านอุ เมืองหลวย ไทเด้อมหันกับ
ด้วยข้าทั้งหลาย ไห้วสาว่าฉันนี้

เจ้าเบิงภาวะมังทร่าจึงมีอะมันค่อทานสุกหื้อพระญาเชียงแขง ได้ไทเวียร้องเอาเมืองของ
เชียงสาบ^๕ บ้านอุ เมืองหลวย ไทเด้อมไหรรอดเมืองอุ ได้พระญากัมพลเจ้าเมืองเชียงแสนมา
รอดเจ้าเบิงภาวะมังทร่า แล้วเจ้าก็ทานสุกหื้อพระญากัมพลกินเมืองเชียงแสนตั้งเกลา แล้ว
เจ้าเบิงภาวะมังทร่าก็เวนราชสัมปัตติบ้านเมืองเชียงใหม่ทั้งมวล หื้อแก่พระเปนเจ้าแม่กุหื้อ
เปนเจ้าเปนไทในล้านนาไทตั้งเกลา แล้วมีอาชญาแปลงหลาบคำไว้แก่เจ้าขุนท้าวพระญา
ทั้งหลายหื้อบัวรบัตถพรป้าเร็นยิ่นคักกับด้วยน้องเราพระเปนเจ้าเมืองหิงเชียงใหม่ หากเปน
เชื้อสายมหากระสัศรเจ้ามังรายมาควรเปนเจ้าแก่แผ่นดิน แล้วคืออุสสาภิเสกหื้ออยู่สถิต
ลัารายในราชนิเวสน ในวันเดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ เมงวัน ๕ หั้นแล

เจ้าฟ้ามังทร่าก็แต่งพระญาสุวโธชาขุนเมืองหมอมมีไว้เป็นเอกกระบัต^๖พระญาจักรรุกข^๗
ขุนเมืองสิงเยียบเปนปัดต แลขุนหมื่นขุนพัน วิหสทั้งมวลหมื่น ๑ หื้ออยู่ป้าเร็นพระเปนเจ้า
แม่กุคนเปนพระ เถิงวันเดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ เจ้าฟ้ามังทร่าก็เอาวิพลเสด็จเมื่อเมืองหงสา
วันนั้นแล เจ้าฟ้ามังทร่ามาอยู่เชียงใหม่ได้เดือนปลาย ๑๒ วันหั้นแล

ดูนั้นมา ท้าวพระญาเจ้าขุนทั้งหลายส่งอยู่ป้าเร็นพระเปนเจ้าตนเปนพระยังเมืองหิง
เชียงใหม่ บ่ไหวันบครพเจ้าแก่พระเปนเจ้าตนเปนเจ้าพระ เจ้าฟ้ามังทร่าจึงหื้ออภิเษก^๘
ลูกเทริอขวัง ๑ หื้อสายเจ้าฟ้ามังทรามา หื้อท้าวพระญาขุนนางไห้วกราบพระเปนเจ้าตน
เปนพระ หั้นแล

^๑ ตอนสร้างเมืองว่า ฤกษ์ ๑๖ ตัว ยามแควรุ่งโกดัง วัดคณาในมื่น อาโพรถิ

^๒ ทั้งสองฉบับเป็น คัวยม ในที่นี้จะใช้ กัมพล ทั้ง ๔ แห่งโดยพิมพ์ด้วยตัวเดิม

^๓ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น บ่พลวัก บ่ช่วง

^๔ , ^๕ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น เชียงสาบ

^๖ ทั้งสองฉบับเป็น ไทคระบัต

^๗ ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น จักรรุกข

ในปีตีเบิกสระบัว สกราชเดียวกัน เดือน ๕ ออก ๖ ค่ำ เสงวัน ๕ โทเบิกสัน พระเป็นเจ้าแม่กุดนเป็นพระเสด็จยาศรว^๑ ไพรบข้าเล็กชีวาแลขุนค่างเมืองมุงเปนชวาวัน ๖ ค่ำ เสด็จแต่เชียงใหม่ไพนอนเทิงเมือง ๑๐๐๐๐ วา^๒ ยังอยู่เพิงเมืองวัน ๓ เพิงเมืองไพนอนปล้ำย้าย ๑๒๐๐๐ วา ปล้ำย้ายไพนอนเกียงแรง^๓ คาเมือง ๘๐๐๐ วา เกียงแรง^๔ ไพนอนเพลาน้อย ๘๐๐๐ วา เพลาน้อยไพนอนแช่ลัก ๑๐๐๐๐ วา แช่ลักไพนอนเพียรไร ๑๒๐๐๐ วา เพียรไรไพนอนแช่แห้ง ๑๐๐๐๐ วา แช่แห้งไพนอนท่าข้ามแม่คราว ๑๐๐๐๐ วา ท่าข้ามไพนอนเมืองเงา ๘๐๐๐ วา เมืองเงาไพนอนบ้านเขื่อน ๖๐๐๐ วา บ้านเขื่อนไพนอนกลางเวียง ๒๐๐๐๐ วา^๕ กลางเวียงไพรอดเชียงราย ๖๐๐๐ วา เgingเชียงรายแล้วจัดเครื่องชวาวเชียงใหม่แลชวาค่างเมืองทั้งมวลได้ ๔๘๐๐๐ เครื่อง ช้าง ๒๗๐ หลาย ม้า ๑๒๐๐๐ ตัว อยู่เชียงราย ๕ วัน แต่เชียงรายไพนอนหนองบอน ๑๑๐๐๐ วา หนองบอนไพนอนท่งช้างแม่ปลา ๑๐๐๐๐ วา ท่งช้างไพนอนท่ง ๑๐๐๐๐ วา ท่งท่งไพนอนไร่หัวเวียงเซียง ๑๒๐๐๐ วา

เดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ ได้พระญาเซวียง เดือน ๖ ออก ๖ ค่ำ ยามพลาดคั้นค้ำ พระอุปโยธ้านข้างพรากเมืองเชียงแสนเมื่อล้านช้าง เดือน ๖ ออก ๑๓ ค่ำ แต่งหื้อพระญากับพลไฟกินเชียงแสน พระเป็นเจ้าคนเป็นพระเสด็จจากเมืองเซวียงไพนอนกลาดคู้ ๖๐๐๐ วา กลาดคู้รอดเวียงตอ ๖๐๐๐ วา เวียงตอ^๕ ไพนอนชีวชวา ๑๐๐๐๐ วา ชีวชวาไพนอนพระยาว ๑๒๐๐๐๐ วา พระยาวไพนอนแช่ค้ำ ๘๐๐๐ วา แช่ค้ำไพนอนทับพวย ๖๐๐๐ วา ทับพวยไพนอนน้ำอิง ๑๒๐๐๐ วา น้ำอิงไพนอนน้ำกุ่น ๖๐๐๐ วา น้ำกุ่นไพนอนแก่ง ๑๐๐๐๐๐ วา อยู่แก่ง ๒ วัน เดือน ๘ ออกสองค้ำ ลูกแต่แก่งไพนอนยางคุดตะเยียบ ๘๐๐๐ วา ยางคุดไพนอนป่าเลา ๑๒๐๐๐๐ วา ป่าเลาไพนอนเมืองสอง ๑๐๐๐๐๐ วา เมืองสองไพนอนวังค้ำ ๕๐๐๐ วา วังค้ำไพนอนปล้ำเลี้ยว ๑๒๐๐๐๐ วา ปล้ำเลี้ยวรอดแพ่ง ๑๒๐๐๐๐ วา อยู่เมืองแพ่ง ๑๒ วัน

เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ นำพระญาเซวียงเสือก^๖ หื้อกินเมืองแพ่ง แต่เมืองแพ่งมานอนคราวสนหัว ๕๐๐๐ วา คราวสนหัวมาแอนน้ำตาก ๘๐๐๐ วา อยู่น้ำตากวัน ๑ น้ำตากมานอนหัวยืม ๘๒๐๐๐ วา หัวยืมมานอนน้ำมาะ ๘๒๐๐๐ วา น้ำมาะรอดนคร ๑๓๕๐๐๐ วา

เดือน ๘ แรม ๑๓ ค่ำ^๗ นำจตุรวิหมอลำกินเมืองนคร อยู่นคร ๕ วัน นครมานอนเมืองตาน ๑๒๐๐๐๐ วา เมืองตานมานอนทับปวย ๖๕๐๐ วา ทับปวยมานอนละหูน ๑๒๐๐๐๐ วา อยู่ละหูนวัน ๑ ละหูนมารอดเชียงใหม่ ๑๐๐๐๐๐ วา

^๑ ฉบับหลักเป็น เสด็จยาศรว ฉบับ จศ.๑๒๔๘ เป็น เสด็จยาศรว

^๒ ทั้งสองฉบับเป็น มวันว

^{๓, ๔} ทั้งสองฉบับเป็น เกียงแรง แต่ เกียงแรง แปลว่า เพิงดำหรือจักเลาแรง

^๕ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๘

^๖ ฉบับ จศ.๑๒๔๘ เป็น เซวียงเสือก ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น เซวียงเรือ

^๗ ฉบับ จศ.๑๒๔๘ และ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น ๑๐ ค่ำ

พระเป็นเจ้าตนเป็นพระเสด็จไปปางนั้น เกี้ยวทางไกลได้ ๓๖๗๕๐๐ วา มีคำหนัก
เพียงแรง ๓๔ หลัง ไพนานได้ ๒ เดือนปลาย ๒๔ วัน 1 คัมมิแต่

อุณนั้นได้ ๑ ปลี เกิงปลีกาบใจ สก ได้ ๔๒๖ ตัว เจ้าท้าวแม่กู่พื้นเจ้าเบิงภาวะมั่งทรา-
ฟ้าหงสา ท้ามังทรายกจิพนมาคุมเอาเชียงใหม่ได้ ลวดเอาเจ้าท้าวแม่กู่เมื่อไว้เสียเมืองหงสา
ไว้ในางวิสุทธเทวีกินเมืองแทนนั้นแล

อุณนั้นได้ ๒ ปลี เกิงปลีรวายี สก ได้ ๔๒๘ ตัว ย้ายมาตมเมืองเชียงใหม่ เข้าพง
หมื่นน้ำต่อ ๕๐ เงิน นานได้ ๓ ปลี จึงถูกแล

สก ได้ ๔๓๐ ตัว ปลีเบิกสี่เจ้าท้ามังทราไฟเอาเมืองอุยทธิยาได้ปลีนั้น

สก ได้ ๔๓๔ ตัว ปลีเต่าสัน ไทเล็กทอนองราม สก ได้ ๔๔๐ ตัว 2 ปลีเบิกยี่
วิสุทธเทวีเจ้าจุติ เช่นนี้เอาคำพญไทกินเชียงแสน ในเสกราชเดียวนี้ ท้ามังทราหื้อลูกตน
ชื่อว่า สวรรักดินรคามังกระยอ 3 มากินเมืองเชียงใหม่ เช่นนี้ พระญาคะรุนไทกินเชียงแสน
คัมมิวันนั้นแล ราชวิสปัญจมกณโฑ นิฏฐิต 4

1 ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ และ ๑๔ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น ๙ วัน

2 ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น ปลี ๓๔๒ และทั้งนี้ ปลี ๓๔๒ ตรงกับ ปลีกัดเหมา

3 ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น สวรรักดินรคามังกระย

4 อันเพิกสิ่งท้ายของฉบับหลักว่า จวบจนพระเจ้า ๓๒๑๖ ตัว ปลีกาบยี่ เดือน ๑๒ ปีมะแม รวม ๑๑ ค่ำ ๒ แล้วยามนทร
จักลาไกลก็เที่ยวมนี้ยังกินทดแทน นั้นแล ตามเสกราชน้อยชื่อว่าพระสุธา วัคพระงาม วันนั้นแล หังมวลมี ๒๖ ใบ

สก ๕
และฉบับเพิกสิ่งท้ายของฉบับ จศ.๑๒๘๘ ว่า เสด็จแล้ว

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ผูกที่ ๖

พระญาละพูนกินเมืองเชียงแสน ป่านานเท่าใด หนีมาละพูนตั้งเกล้า ไว้นางพระญากิน ๓ ปีสี แล้วย้ายมากิน เมืองพลา^๑ เมืองเชียงใหม่ เจ้าฟ้ามังทราก็อพระญาหัวเคียนกินแทน ตัวท่านคีนอยู่เมืองหงสา^๒ สกราช ๙๔๓ ตัว ปสิ่ววังได้ เคียนยี่แรม ๒ คำ เจ้าเบิง ภาวะมังทรากุศลดี เอาหนองภักหวานมังตรา ตนลูกขึ้นนั่งแทนแก้วหงสาแล

สก ๙๔๘ ตัว ปสิ่ดับเจ้า เชียงใหม่ยกกับไพรบเมืองได้ บิได้ ได้เสียโน่นทะกยอต่อ ครั่งนั้น

สก ๙๔๙ ตัว ปสิ่เตาเสี อุปปราชเอาวิพลโพเมืองได้ ได้รบพระนเรศ ๓ วิพลมีส่วน ๗ แสน ๔ วันนั้นแล เช่นนี้เจ้าฟ้าดาวัดทิไพกินเชียงแสน

สก ๙๕๘ ตัว ปสิ่ดับเม็ค พระเจ้าส่วนช้าง^๕ มาค้าพระญาน่าน หื้อเปนพระเจ้าล้านนา บิได้ พาดกล้านช้าง

สก ๙๖๐ ตัว ปสิ่เปิกเส็ด ลาวหนีเสียเมืองหงสา มาตกเชียงใหม่ หนีตกส่วนช้าง มาเพ็งเชียงใหม่ คีปดินั้น ^๖

สก ๙๖๒ ตัว ปสิ่กตใจ เชียงรายพื้น ม่านมาตกเชียงราย

สก ๙๖๓ ตัว ปสิ่ร้างเป้า ออกญารามเตโชโพเปนพระญาเชียงแสน ลาวล้านช้างขึ้น มาเอาเมืองล้านนา เว้นไว้แต่พระยาว ผาง เชียงใหม่ บิได้ ออกญารามเตโช หนีเสียเชียงแสน คีปดินั้น

สก ๙๖๕ ตัว ปสิ่กำเหมา เมืองสาตพื้นม่าน ม่านมากกว่าเอาโพนวนมาก

เจ็งสกราช ๙๖๕ ตัว ปสิ่เม็งเม็ค ฟ้าดาวัดทินรดา มังทะยอตาย ท่านกินเมืองเชียงใหม่ได้ ๒๘ ปีสี แล สะไททะยอคนลูกกินแทน ได้รบปลายเคียน ๑ คาย ตนกลางกินแทน

^๑ ทั้งสองฉบับใช้ทั้ง เมืองพลา และ เมืองพลา ในที่นี้จะใช้ เมืองพลา

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ส่วนฉบับหลังและ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น ตัวท่านคีนอยู่เมืองหงอง

^๓ ฉบับหลักเป็น พระนเรศ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น พระญารามเรศ

^๔ ฉบับหลักและฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ ตรงกัน ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ๗ แสน

^๕ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น พระยาแสนเจ้าส่วนช้าง

^๖ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และ ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น หนีตกล้านช้าง ชาวได้มาตกเชียงใหม่ คีปดินั้น ทั้งนี้ ฉบับหลัก มีหมายเหตุว่า หนีตกล้านช้าง ชาวมาตัวมาตก เมืองเชียงใหม่ คีปดินั้น ซึ่งนักพากษ์ว่า ชาวอหังมาตก เชียงใหม่ และเห็นว่า หากมีที่กล่าวได้มาเชียงใหม่จริง ก็่าจะมีการดำเนินเรื่องมากกว่านี้

ได้ ๘ ปี¹ ถึงปลีกำเป่า สกราช ๘๗๕ ตัว ตาย คนน้องช้อยกินแทน ๑๓ ปี ถึงปลี
รวายยี สก ๘๘๔ ตัว ตาย เช่นนี้ พระญารัจบ้านกินเชียงแสน²

สก ๘๘๖ ตัว ปลีทาบยี เมืองลคอรพื้น³ พระเจ้าหนองภักหวานมังทรากินลูกมาน
มาเอาลูกพระญาเชียงแสนไพ ออกหวานเอาช้างไพถวาย ๒ ตัว ได้เมืองนครแล้วเจ้า
ภาวะมังทราก็กรุณาพระญาเชียงแสนคือเป็นเจ้าฟ้ากาเมือง ท้าวทอนช้างพ่วงคำหลังแดง
คาดคำ แต่นั้น ได้ทรงเอารวชการ⁴ เข้าเมืองบพระบาทหงสาแล

สก ๘๘๗ ตัว ปลีคืบเหมา ลูกเลี้ยงพระเจ้าเชียงใหม่คนช้อย คือพระญาน่าน ขึ้นมา
เป็นพระญาเชียงใหม่

สก ๘๘๘ ตัว ปลีกัดเม็ด เจ้าฟ้ากาเมืองจตุตถ์ ท้าวนางพระญากินเมืองแทน

สก ๘๘๖ ตัว ปลีกาบใจ เชียงรองพื้น พระเจ้าหนองภักหวานมังทรากตั้งที่พระเจ้า
สุทโธรมราชะมังแรจจว่าเอาทัพมาตั้งเชียงใหม่ แล้วไพเอาเชียงรองได้ เดือน ๑๒ ออก
๘ ตัว วันนั้นแล

สก ๘๘๗ ตัว ปลีคืบเป่า เมืองน่านพื้น พระเจ้าสุทโธระไพเอาเมืองน่าน ได้⁵

สก ๘๘๘ ตัว ปลีรวายยี พระเจ้าสุทโธไพเอาเชียงรุ่ง ได้ พระเจ้าหนองภักหวาน
มังทรากจตุตถ์ในเมืองหงสา คืบลิเดียวนั้น มังแรทิพระขึ้นกินแทน คืบลิ้น

สกราช ๘๘๐ ตัว ปลีเบิกสี ขึ้นมาตั้งอยู่เชียงแสน พระเจ้าพื้น้องประกอบแม่แก่น
พระเจ้าคนพี่เข้าอยู่ในเรือ ขึ้นอยู่โรงนางฟ้ากาเมือง ท้าวหน่อคำ ลูกพระญาทิพเพนต์กิน
เชียงแสน แล้วก็เสด็จขึ้นเมื่อเมืองหงสา พระญาเชียงแสนพ่อลูกเมื่อส่งรอดเมืองฝาง พระ
เจ้าเชียงใหม่ขึ้นต่อเอาพระญาเชียงแสนพ่อลูกมาชิงไว้เวียงเชียงใหม่ พระเจ้าสุทโธเมื่อ
รอดเมืองหงสา เอามังแรทิพระลงเสีย พระเจ้าสุทโธขึ้นนั่งแทนแก้ว คืบลิ้น

พระญานคอรขึ้นอาสาตาง พระเจ้าเชียงใหม่ขึ้นดี เอาเมืองเชียงแสนทานปันพระญา
นคอร ท้าวพระญานคอรเป็นพระญาสรีสองเมือง แต่งแสนอาชญาไพเปนหวานเชียงแสน
ปล่าวคนเสีย ๓ พันวังเวียงอยู่ได้ ๓ ปี ถึงปลีวังเม็ด สกราช ๘๘๓ ตัว เจ้าภาวะมังตรา-
สุทโธรมราชะเข้ามาเอาเชียงใหม่ได้ เอาพระเจ้าเชียงใหม่เมื่อไว้หงสา ท้าวพระญาทิพเพนต์
พ่อพระญาเชียงแสนกินนาสามล้านแต่งเชียงใหม่ ท้าวพระญาเชียงแสนกินเมืองเชียงแสน
ตั้งเกล้า

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และฉบับวัดพระหลวง เป็น ๕ ปี

² ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และ ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น พระญารัจ

³ ทุกฉบับใช้ นคร และ ลคอร ซึ่งหมายถึงเมืองลำปาง สืบกันต่อมา ไม่ที่จะใช้ เมืองขุนตานที่ปรากฏใน
เอกสารต้นฉบับ

⁴ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ได้รวบรวมเอารวชการ

⁵ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น พระเจ้าสุทโธ

สก ๔๔๔ ตัว ปลีเต่าสัน พระเจ้าสุทโธธัมมราชามังทรามาเอาเมืองฝ่าย ๓ ปลี จึงได้

สก ๔๔๘ ตัว ปลีรวายใจ พระเจ้าสุทโธธัมมราชามังทรายอดูกแก้วพันตน แล้วย้าย
ไฟตั้งเมืองอังวะ แล้วจึงปลงอาชญาหื้อมาสร้างวัดเซตวันเมืองเชียงแสนที่โรงนางฟ้ากา-
เผือกหื้อเป็นราชฐาน เอามหาป่าไผ่ตอนแค้น¹ เข้ามาอยู่เมตตาวัดเซตวัน ขอหื้อเป็น
สมเด็จ หันแล

สก ได้ ๑๐๐๐ ตัว ปลีเบิกยี่ นางฟ้ากาเผือกจตุติ

สก ๑๐๑๑ ตัว ปลีเบิกใจ พระเจ้ามังทรายุทโธธัมมราชาจตุติ ยิงเมืองอังวะ เอาพระ
ธัญชัยขึ้นแทนแทนแก้วในเมืองอังวะปลีนั้น

สก ๑๐๑๒ ตัว ปลีกดยี่ พระญาเชียงแสนจตุติ

สก ๑๐๑๗ ตัว ปลีดับเมต เอาพระแสนเมืองเป็นพระญาเชียงแสนแทนได้ ๓ ปลี
เอาเมื่อเสียอังวะ

สก ๑๐๒๑ ตัว ปลีกัดไค เอาพระญาเจ้าเมืองแพ่งขึ้นนั่งแทนแก้วเชียงใหม่ปลีนั้น

สก ๑๐๒๒ ตัว ปลีกัดใจ ชาวไตยอพยพขึ้นมารบเมืองเชียงใหม่ บัดี้ เชียงแสนพ่าย
ชาวไตปลีนั้น ถึง สก ๑๐๒๓ ตัว ปลีร่วงเป้า จึงออกมาตั้งเมือง

สก ๑๐๒๕ ตัว ปลีก่าเหมา ฟ้างางกงมาอยู่เชียงแสน

สก ๑๐๓๕ ตัว ปลีเต่าใจ พระอิงเซมังจตุติยิงเมืองอังวะ เอาลูกพระเจ้าเจตุทราย
เมื่อเป็นพระญาเชียงแสนคืปลีนั้น ญได้ ๕ ปลีจตุติ เอาพระเฉลิมเมืองกินเมืองเชียงแสน
แทน พระญาเจ้าเมืองแพ่งคณกินเชียงใหม่คืจตุติ แล้วเอาพระญาเจ้าอิงเซมังขึ้นนั่ง
แทนแก้วแทนในเมืองเชียงใหม่ คืปลีนั้น

สก ๑๐๓๗ ตัว ปลีดับเหมา พระอิงเซจตุติ เอาลูกพระเจ้าเจตุทรายขึ้นนั่งแทนแก้ว
คืปลีนั้น

สก ๑๐๔๐ ตัว ปลีเบิกสะว้า พระเฉลิมเมืองจตุติ เอารส่างหลาม² เป็นหวานแทน
กินเมืองเชียงแสน

สก ๑๐๔๔ ตัว ปลีเต่าเล็ก รส่างหลาม³ แต่งร้อนใหม่ มังสามมาเอาใส่คาสงไฟเสีย
อังวะ

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๗๔ เป็น มหาป่าผดแทน

^{2,3} ฉบับวัดพระหลวงและวัดเนรัญจวราช เป็น รส่างหลาม

เถิงสก ๓๐๘๘ คำ ปลื้มึงเมิด เทพพิสิงห์ปรากฏยังเมืองยวม มังแรนะว่าผู้กิน
เชียงใหม่แต่งคนไปเรียกที่ ๑ สองทีก็บ่มา จึงแต่งคนไป ๕๐๐ ไปเรียกมา มาบั้งวัดสังฆาน¹
ริมประตูข้างเคือก มังแรนะว่า ว่าหื้อพ่อเมืองทั้ง ๔ เอาน้ำเข้ายังช่วงสนามหื้อเต็ม แล้วจัก
เรียกเทพพิสิงห์คนบุญมาพร้อมยังสนาม คั้นคนบุญแท้จักมาเทือน้ำได้ เราหังหลายจัก
น้อมมันชะแล ว่าอัน

ในคืนนั้น คนในเวียงเปนใจ ไปบอกหื้อเทพพิสิงห์ เทพพิสิงห์ลวดลักหนีไป อยู่บ้าน
เท่าใด เทพพิสิงห์ยอเล็กเข้ามาคุมเวียง ลวดเข้าได้ประตู ไทยา² ยามนั้น มังแรนะว่าอยู่ยัง
สนาม ลูกม่านลูกเมงทั้งหลายใช้กันมาไหวลว่าข้าเล็กเจ้าประตูไทยา³ แล้ว ไทชาวเวียงยัง
สืบาคบใส่ลูก มีแต่ข้าทั้งหลายลูกม่านลูกเมงแลรบข้าเล็ก มาไหวสาณนั้น

ขณะยามนั้น ยังมีเจ้าคน ๓ ชื่อเจ้าองค์นก เบนกระกูลพระเจ้าล้านช้าง มีริพล ๓๐๐
มาอยู่ริมระมิงท่าวัดเกศ⁴ เข้ามาอาสากับมังแรนะว่าว่า ตามคนหื้อเจ้าเทือะ ข้าจักเปน
หัวรบ⁵ มังแรนะว่าห้ามเสีย ว่า ตัวบ่มีลูกบ่มีเมีย พ้อยว่าจักไครเอากการเยื่อสังชา ว่าอัน
เจ้าองค์นกลวดอยู่เสีย

หมู่เทพพิสิงห์ย่นเข้าได้เวียง ลวดข้ามังแรนะว่าตายยังสนามหั้นแล เทพพิสิงห์เข้า
มาอยู่เวียงประมาณเดือน ๑ จึงมีหนังสืออาชญาออกให้คู่ปักษ์คู่คว้น ว่า ลูกม่านลูกเมงอยู่
บ้านใด หื้อเอามาส่งนับเสีย จักใส่คอก ไฟเผาเสีย ว่าอัน ชาวปักขาวแคว้นทั้งมวลบอก
ลูกม่านลูกเมงหื้อหนี คั้นบ่หนีจักเอาเมืองส่งในเวียง ว่าอัน ลูกม่านลูกเมงทั้งหลาย มีจาเร
เนแตก ๑ ปู่ย่านช่างเหล็ก ๑ เขาพร้อมกันไค้คนที่ ๓๐๐ เข้ามาไหวสาเจ้าองค์นกยังวัด
บุพพา ขอเปนหัวแก่ข้า ข้าทั้งหลายจักเข้ารบเทพพิสิงห์ เจ้าองค์นกถามว่า สุมิตคนเท่าใด
จักเอาเสีย เขาไหวลว่ามีคน ๓๐๐ เจ้าองค์นกจึงว่า หื้อสุตักผู้ก่อน เขาจักรู้ตังไฟ เดือน
ออก ๔ คำ หื้อสุมาหาครูวัดเกศหั้นเทือะ ว่าอัน เจ้าองค์นกที่ย้ายไปอยู่วัดเกศหั้นแล เถิงวัน
๕ คำ เขาพาเอากันมาวัดเกศหั้นแท้ หมู่เทพพิสิงห์หั้นเจ้าองค์นกมีหมู่หลวงหลาย เขาบ่ไว้
ใจ จึงแต่งคน ๕๐ คนมาอยู่เฝ้าวังหัวขัวท่าแพ⁶ ตกกลางคืน หมู่แม่เมงชนรณแตก⁷ พาหมู่
ย่องเข้ามาแจ้งสรีรมิ สงค้อมาหลอนเข้าแทงยังหัวขัวท่าแพ แดกเข้ามาเวียง ลวดย่นเข้า
หายได้เวียง

หมู่เทพพิสิงห์แตกออกเวียงพ่ายไปทางใต้เฉียงแล้ว จึงราทอเอาเจ้าองค์นกเข้าเสวีย
ราช ในวัน ๖ คำ ปรากฏด้วยสิรินามทักว่า เจ้าองค์คำ วันนั้นแล

¹ อาจเป็น วัดสังฆาร หรือ วัดสังฆารามณ์ ก็ได้ เพราะออกเสียงไม่ต่างกัน

², ³ ทุกฉบับเป็น ไทยา

⁴ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และฉบับวัดัญฐารมเปน วัดเกศ

⁵ ฉบับวัดพระหลวงเปน เบนหัวรบออกรบ ฉบับวัดัญฐารมเปน เปนหัวรบเฝ้าออกไทรบ

⁶ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น หัวขัวท่าแพ พ่ายไปทางใต้เฉียงแล้ว

⁷ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ในฉบับหลัก จุดนี้เป็น ชะเวณแตก

อยู่บ้านท่าไคร้ เทพพิริงทมิฬชักจูงมัมปญโญเมืองน่านมา เจ้าองค์คำเกณฑ์คนออก
ไฟต้อนรับกันยังป่าช้า เจ้ามัมปญโญ¹ ตายที่ไม้สรีโกสดำ ใน สก เดียวนั้น

สก ๑๐๙๐ ตัว ปตีเบิกสันเดือน ๔ ออก ๕ คำ สะแซงพะยะ ออกกับลูกยั้งวะข้ามคงมา
เจ้าองค์คำเอาหมูไทขาวเวียง ๒๐ คน แห้งโท ๒๐ คน ม่าน ๒๐ คน เปน ๖๐ คน ไฟต้อนรับ
กับสะแซงพะยะ สะแซงพะยะว่าจักเอาหมูไทอินไฟต้อนรับ ๒๐ คนนั้น ข้าเสีย เขารู้ดังลักหนี
พันมา ยังแต่ฆ่าแลแห้งโท ๔๐ นั้นปหนึ่ง เจ้าองค์คำพริกมารอดเวียง พระญาเจ้าแล
ขุนเมืองพร้อมกันไหวสาเจ้าองค์คำว่า คั้นเจ้าจักเปนม่าน ตูข้าขอหนี คั้นเปนกับม่าน²
ตูข้าตายเสียแล ไทอินไฟต้อนรับม่าน ๒๐ นี้ เจ้ายังจักข้าเสีย เหตุนั้นแล ตูข้าขอรับ ว่าอัน
ถ้วน ๓ ถ้วนสอง เจ้าองค์คำจึงว่า รับครบแล ว่าอัน

ยามนั้นม่านตีมาถึงหนองมวนแล้วค้ำข้างเส็กี้ออกรับกัน ถูกไฟ ถูกปืนมา ได้ ๒
เดือน ม่านกลืนเข้า ลวดแตกหนีเมื่อทางเมืองวังหนองขวางเพียว ไฟตั้งอยู่เมืองพระยาว

ถึงสก ๑๐๙๕ ตัว ปตีเต่าใจ เดือน ๔ ออก ๘ คำ เจ้าองค์คำยกทัพไฟทวยหา
ม่านสะแซงพะยะยังเมืองพระยาว ไปฆ่าม่านสะแซงพะยะลวดหนีไฟอยู่เชียงแสน เจ้าองค์คำตีเอา
ลาวข้าพระเจ้าท่งเอี้ยงเข้ามาเชียงใหม่ ปลุกแก่เขาหือเปนพระญาพราณ พระญาวัด หือเมื่อ
อยู่ปฏิบัติรักษาพระเจ้าท่งเอี้ยงตั้งเกล้า

ตั้งเมืองเชียงแสน มหากระสัตรอั้งวะมีอะมันต่อมาหือสะแซงพะยะเปนโมยหวาน ชื่อ
พะยะพะแพก หือได้หอบฮ้อมเอาเมืองแพล เมืองน่าน พระยาว ลคอร เมืองฝาง เมืองสาต
เชียงขวาง เมืองเซริง ผู่นี้ หือเข้ากับเมืองเชียงแสนนับเลี้ยง

สก ๑๐๙๕ ตัว ปตีกำเป่า เมงเช็กคายน้อยพุงเปฬัว ออกกับมาคนหมื่น ๑ มาคุม
เชียงใหม่ ปีนเข้าแจ้งกูเรื่อง บ่ได้ แตกหนีคืนเมื่อ

สก ๑๐๙๙ ตัว ปตีเม็งไล่ ญี่ฉาขาวลูกสะทอนขึ้นมาเป็น บุรีสะจอร์³ ในเมืองเชียงใหม่
ยับได้ ข้าเสีย

สก ๑๑๐๒ ตัว ปตีกลัดสัน โมยหวานพะยะพะแพกเชียงแสนตาย

สก ๑๑๐๕ ตัว ปตีกำไล กระสัตรเจ้าอั้งวะทานสุกหือลูกพะยะพะแพก ชื่อใหม่ชินวงศ์
เปนโมยหวานในเมืองเชียงแสนชื่อว่า พะยะนะรัก⁴ หั้นแล

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๔๔ เป็น และ ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น มัมปญโญ

² ใช้ความจากฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักไม่มีข้อความใด ๆ ฉบับ จ.ศ.๑๒๔๔ เป็น คั้นเปนกับม่าน

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๔๔ เป็น บุรีจอร์

⁴ พงศาวดารโยนก ว่า เห็นมรดักหมัน

ชก ๑๑๐๗ ตัว ปลีดับเป้า เจ้ากัวยหงสามารับเอานางองค์ทิพ ลูกเจ้าองค์คำ เมื่อเมืองหงสา เติงศก ๑๑๐๘ ตัว ปลีรวายยี่ เจ้ากัวยแตกแต่งหงสา พาเอานางองค์ทิพมารอดเชียงใหม่

ชก ๑๑๑๓ ตัว ปลีร่วงเมิด ลือ เขิน แมน เป็นกับด้วยกัน พื้นพระนระรักแลเมง บ่แพ้เขิน ลือ แมน พระนระรักฝ่ายหนึ่งละเมืองเดียว เอาลูกเมียไฟตั้งอยู่สบทรา ลือ แมน แต่งเมืองเชียงแสน

ชก ๑๑๑๘ ตัว ปลีดับไค้ พระนระรักเอาย้าย แกว ลาว ขึ้นมารบ ลือ แมนแตกหนีไฟพระนระรักกินเชียงแสนตั้งเกล้า

ชก ๑๑๑๙ ตัว ปลีเมิงเป้า ลาวเอาริพลขึ้นไฟฆ่าพระนระรักที่ดอนแท่นตาย ลูกพระนระรัก ชื่อว่าเจ้าตนทิงลูกเจ้านางาชื่อว่าปวระลงไฟอังวะ กระเสีครเจ้าอังวะทาทูกหื้อปวระเปนโมยหวานเชียงแสน หื้อตนทิงกินเชียงราย ขนานอัทธิกะพื่อนำเจ้านางากินเชียงลาบ

ชก ๑๑๒๑ ตัว ปลีกัดเหมา เดือนเชียงดับ เจ้าองค์คำจุคติ ทานเสวยเมืองได้ ๓๒ ปลี สกเดียวนี้ เดือน ๓^๑ เจ้าจันตนลูกเจ้าองค์คำขึ้นแท่นเสวยเมืองเชียงใหม่ สก เดียวนี้ เดือน ๔ ออก ๘ คำ ม่านแมงวงไม่ยกทับเข้ามาถึงเกาะลม เมงแลม่านรบกัน ม่านตายเปนอันมาก เมงมีคนบ่หลาย แดกม่านเปนระล้าระสาย เมงทั้งหลายพาคนครัวเข้ามาเมืองเชียงใหม่ ในเดือน ๖ นั้น ไปม่านแมงวงยกเข้ามาเมืองโยธिया แวเข้ามาทางทวาย ได้เมืองทวาย แล้วเข้าเมืองทวายเสีย แล้วลวคเข้ามาเมืองโยธिया สกเดียวนี้ น้อยวิสุทธีเมืองละพูน เอาหมู่ขึ้นมาฆ่าโมยหวานปวระเชียงแสนเสีย แล้วน้อยวิสุทธีินทน

ชก ๑๑๒๒ ตัว ปลีกคยี่ เจ้าดวงเมืองละพูน เอาหมู่ไฟฆ่าน้อยวิสุทธียังเชียงแสนเสีย เจ้าดวงคืนลงมาละพูนตั้งเกล้า สกเดียวนี้ เดือน ๘ ออก ๘ คำ คนใช้มานเข้ามาถึงละพูน เดือน ๙ แรม ๗ คำ พระญ่าอ่องชัยพลิกจากโยธियाขึ้นมาถึงน้ำแม่พระ คายเสียที่นั่น สกเดียวนี้ เดือน ๙ แรม ๒ คำ วัน ๒ ยามจุศเช้า สุริยคราสวันนั้น อทุระพื้นในเมืองอังวะคัวันนั้น

ชก ๑๑๒๓ ตัว ปลีร่วงไธ้ เดือน ๔ แรม ๘ คำ เจ้าปัต นื่องเจ้าจัน ลูกจากปามอกมาพร้อมกันกับพระญาคืน พื้นเจ้าจัน เจ้าจันหนีไฟเร่งพระญาทะทาน เมงทะทะพ้าน ลงไฟอยู่บ้านสัน เจ้าปัตได้เมืองแล้วคืบกินเมือง แล้วนิมนต์เจ้าชัยพูค เปนพระอยู่วัดดวงดี ลิกซ์ออกเสวยเมือง เติงเดือน ๘ ลง ๗ คำ สก เดียวกันนั้น เจ้าเมืองละพูนตาย

ชก ๑๑๒๔ ตัว ปลีเล่าสะจ่า เดือนยี่ออกคำ วันอาทิตย์ ยามแตรซ้าย สุริยคราส เดือน ๓ ออก ๑๓ คำ ละพูน วังพล้าวรบป่าซาง เติงเดือน ๔ ม่านแลซุไป หลานชะไป อะพะยะคามนี้ไป ทั้งมวสติ ๔ ไป ๔ หับ ลูกแต่อังวะมาตั้งทัพอยู่ที่วัดเวทวันกู่เต้าก่อน แล้วตั้ง

^๑ ทั้งสองฉบับไม่ระบุข้างขึ้นหรือข้างแรม

แวดล้อมเวียงเชียงใหม่ในวันเดือน ๔ ออกคำ ๑ วัน ๗ ก่อนหน้ากับมานจักมานั้น
เมงทะละพ้าน กับพระญากัวย หนีออกเชียงใหม๋ไปอยู่กสิกกะแม่คง

ถึงศก ๑๑๒๕ ตัว ปสิกาเม็ค เดือน ๑๑ แรม ๘ คำ มานได้เชียงใหม๋ อยู่ได้ ๓๑ วัน¹
ละพุน บ้านสันทะกานแตก มานกวาดเอาเจ้าจันตลุกเจ้าองค์คำ² แลไพร่ไทชาวเชียงใหม๋
ไฟอั้งวะนับเลียง

ถึงเดือน ๑๒ สกราชเดียวกันนั้น มานได้ทะละพ้านที่กสิกกะแม่คง มานเอาไฟ
เมืองอั้งวะ พายเมืองอั้งวะในเดือน ๔ ปสิกาเม็ค นั้น ลูกพระญาอองไชยะหนองต่อตาย ได้
มกไซไปน้องกระสัตรอั้งวะขึ้นนั่งเมือง คีปสินัน เพื่อนยับทะละพ้านแล้วเอาเข้าเมืองโยฮียา
คีปสินัน มานได้เชียงใหม๋แล้วอะพะคะคามนีไปนั่งอยู่เชียงใหม๋ในปสิกาเม็คนี้ แลณขวาง
โรงช้างเอาหมูขึ้นไฟหลอนมานันเฝ้าเงิน ๓ กองอยู่กับท่าอ้อย ได้ แล้วหนีไฟตั้งฮูตอนมุน
เชียงแสน ไปอะพะคะคามนี แด่งเช็กคายฮันทะ เปนไป เอาหมูลูกเชียงใหม๋ขึ้นไฟรบ
แลณขวางโรงช้างที่ตอนมุน หมูแลณขวางแตกหนีจับหายตายมากนัก

ชก ๑๑๒๖ ตัว ปสิกาบสัน เดือน ๑๒ ออก ลาวใช้ราชสารไทเม็ง เมืองมกไซไป³
เดือนเจียงแรม ๖ คำ เพื่อนข้าทะละพ้าน เดือน ๔ แรม ๘ คำ กระสัตรมกไซไปรบทะแซ
ได้ทะแซแล้วว่าพระญาทะแซเสีย เดือน ๕ ออก ๔ คำ แ่นดินไหวนัก คนฮันฮูพอท้าว
เดือน ๖ ออกคำ ๑ สุริยคราส

ศก ๑๑๒๗ ตัวปสิคับเว้า พระเมืองชัยเมืองละพุนขึ้นไปอะพะคะคามนียังเชียงใหม๋
ล้านนาไทผ่ายคงถ้าวันออกเปนเล็กี่ฮูแห่ง ไปอะพะคะคามนีแตกหนีเมื่อเมืองอั้งวะ เจ้าฟ้า
ชายแก้วเมืองนคอรก็ได้หนีไฟกับไปอะพะคะคามนี กระสัตรอั้งวะจึงแด่ง อะเสทวัน⁴ คุมวิพล
ขึ้นมาแสน ๑ ขึ้นมาชำระล้านนาไททั้งมวล อะพะคะคามนีได้คืนมา เจ้าฟ้าชายแก้วก็ได้
คืนมากับไปอะพะคะคามนี กระสัตรอั้งวะก็ลี้หนีปราสาทเสียแปลงใหม่คีปสินัน เมืองอั้งวะ
ไฟรบหรือ ปสินัน ลาว ๕ แ่นเข้าเดือนคีปสินัน อะเสทวันขึ้นมาได้ล้านนาไทคืนแล้วที่
อะพะคะคามนีอยู่แด่งเชียงใหม๋ที่เกด้า คือสิงพะกะฮอด่างนึ่งเชียงแสนกันไปเงี้ยวลายข้าทับ

ชก ๑๑๒๘ ตัว ปสิรวายเล็ค แลฮูไป แล อะพะคะคามนีลงคุมพระเมืองชัยละพุน⁵
เดือน ๓ เพง เมืองละพุนแตกวันนั้น สิงพะกะฮอด่างเชียงแสนลงอั้งวะ ไว้เช็กคายปลาน-
แด่งจ่อจว่า แด่งเชียงแสนในปสินัน สมทรวงพัฒมานเข้าปราสาทกระสัตรอั้งวะหักลง ถูก
พ่วงคำช้างแหลวไฟอัน ๑ น้ำนองถ้วมเมืองอั้งวะคีปสินัน

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น สองสามวัน ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น ๒ ๑ วัน

² ใช้ตามฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เจ้าจันตลุกเจ้าองค์คำ

³ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับวิชัยภูธรราช และ ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น เมืองมกไซไป

⁴ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น อะเสทวัน ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น อะเสทวัน

⁵ ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และ ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น พระเมืองละพุน

ศก ๑๑๒๙ ตัวปลีเมิงไค เดือน ๔ หรือมารบเมืองอังวะ มาถึงตอยสูงสี่ กันเขา แล้วแตกหนีคืน¹ ม่าน ๔ ไป ๔ หับลงเอาเมืองกรุงศรีอยุธยา ได้เดือน ๘ ปลีนั้น

ศก ๑๑๓๐ ตัว ปลีเป็กไจ้ อะพะยะตามนี้จุตติ หรือว่าจักมารบอังวะแลม กระสัตรอังวะ เรียกเอาหัวเมืองทั้งหลาย มีเมืองมณฑละ ทะโคง์ เสียง ในเดือนเจียง ก็้อเอาวิพลทนเล็ก็ขึ้นโพเมืองอังวะ เดือน ๖ หรือต่อมาแล้ว ปล่อยหาบ้านโพเมืองมัน เดือน ๘ ออก ๖ คำ ฉัตรธาตุเมืองแซ่หนองตกลอง เดือน ๙ แรม ๖ คำ เอาฉัตรธาตุละหุนขึ้นต่าง อะพะยะตามนี้ตาย แล้วแมงเห่นโมยกามะนีมาแทน อยู่เชียงใหม่ สกราชเตียวนี้

ถึงสกราช ๑๑๓๑ ตัว ปลีกัดเป้า เดือน ๑๑ ออก ๔ คำ วันอาทิตย์ ดาววันทิสสะวันออก เดือนเจียงแรม ๖ คำ ดาววันแถม ควันเชือนโพวันตก ถึงเดือน ๔ เช็กคายน้อยพรหมพื้นแมงเห่นโมย ไปหัวขารยังเชียงใหม่ บ่แม่ เช็กคายน้อยพรหมตายคิปลีนั้น ไปชุกขุนปะสีหะ แด แลชโป โพคีผาขาวพันนา ได้นางสามผิวมาถวาทกระสัตรอังวะคิปลีนั้น ฟ้าม่าเล่มเข้าของกระสัตรอังวะคิปลีนั้น ฉัตรธาตุทะโคง์เหงียงโพ เอาลง แล้วเอาเมืองอังวะคิปลีนั้น ม่านปล่าวกันทวากหุถือลานคิปลีนั้นแล

ศก ๑๑๓๒ ตัว ปลีกดยี้ อังการเที่ยวร่วมสุกรี อุบาทว์เกิดแก่สัคต สี่ตีน สองตีน² มากนัก ทะสายตัว ๑ มีหัวเตียว มีตัว ๓ ตัว³ เกิดยังเกาะเชียงมธุ เดือน ๘ ออก ๓ คำ วัน ๒ หับขาวได้ พระโคธามาน⁴ เปนหัว มีคน ๘๐๐๐ มารบเชียงใหม่ มาตั้งอยู่ทางปะตูหลายแควง อยู่ได้ ๔ วัน ถึงวัน ๓ เดือน ๘ ออก ๑๑ คำ แตกหนีล่องโพ เดือน ๘ แรม ๘ คำ โพโพเมืองอังวะ โหมหนฮีสานแก้วโพเหนือ แก้วโพวันตก ถึงวัดพระนอนจึงดับ

จาด้วยหับขาวได้บ่แล้ว เดือน ๘ ออก ๑๑ คำ ยามมีพระคุ้ม หับขาวได้แตกโพ หมูขาวเวียงเชียงใหม่ทวอรบยังท่งพระขลุ สีนาคขาวได้ถูกเช็กคายซ้ายตาย

ศก ๑๑๓๓ ตัว ปลีร้วงเหมา เดือน ๘ แรม ๑๑ คำ⁵ ยามสุคเข้า แผ่นดินไหวทางเหนือมา ควพรสิสสะเหงีกล้านัก เดือน ๘ ออก ๘ คำ เพื่อนยับเืองกระสัตรอังวะแม่กระสัตรอังวะชอบหันได้⁶ เพื่อนข้าเสียก่อน

เดือนยี่แรม ๑๑ คำ กระสัตรอังวะแต่งราชสิงหะกะยอต่างขึ้นมานั่งเชียงแสนตั้งเกลาตั้งเมืองเชียงใหม่ เจ้าพระญาจำบ้านบุญมาพื้นม่านไปหัวขาวฉิงกลางเวียง นายหม่องถูกสินาคตาย เจ้าจำบ้านมีหมู่ ๓๐๐ รบม่าน บ่เอาหรือความ เอาแต่ค้อนก้อม มีแต่ตัวทำนถือ

¹ อาจอ่านเป็น มาถึงตอยสูงสี่ กันเขาแล้วแตกหนีคืน ก็ได้

² ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๙ ฉบับหลักเป็น ๔ ๒ ตีน

³ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๙ ฉบับหลัก ฉบับวัดพระหลวงและวัดอัฐารตเป็น มี ๓ ตัว

⁴ ฉบับหลัก เป็น พระโคธามา ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๙ เป็น พระโคธามาน

⁵ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๙ และ ฉบับ ๑๕๙๔ ราชวงศ์ เป็น แรม ๑๒ คำ

⁶ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๙ ฉบับหลัก เป็น ชอบหันได้

ตามจ้าวใต้หม่ม่าน ไปหัวชาวแผ่นดินเข้าคุ้มหับปะตุไว้ เจ้าพระญาจำบ้านที่ลวดพาหม่ม่านไป
ถึงเมืองนคร ปรากฏปราศรัยกับเจ้ากาวิละตนเป็นลูกชายเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วแลเจ้า ๘
องค์ที่ห้อง ตั้งสัจจะต่อกันเป็นอันหมั่นอันแก่แล้วเจ้าจำบ้านที่ลวดพาหม่ม่านไปชุกขบปะ-
สีหะพะเพี้ยงเวียงจันทน์ นอกเล่าอันไปหัวชาวกระทำร้อนไหม้แก่บ้านเมือง แลคนได้พื้นชูอัน
ไปเจือกขบปะสีหะพะเพี้ยง ค้ำเหล็กดินมาเชียงใหม่ เจ้าจำบ้านที่ลวดพาหม่ม่านมาตั้งอยู่หน้าวัดพุทรา
หินแล

ไปมานขบปะสีหะพะเพี้ยง แล ไปมานหัวชาวพร้อมกันจักลงไพรบเมืองไธยา ตกแต่ง
วิหคตนเสก^๑ เจ้าพระญาจำบ้านอาลาว่า ช้องน้ำทางเรือเป็นอันไพเราะ จักขอลงไพร
เผี้ยวเสียก่อน ม่านจึงทานหม่ม่าน ๘๐ กับไท ๕๐ หื้อเจ้าจำบ้านคุมไพรก่อน พายพั้งนั้น
ม่านว่าจักเอาลูกเมียเจ้าจำบ้านส่งเมืองอังวะ เจ้าจำบ้านรู้ข่าวจึงใช้คนมาหาลูกเมียหื้อ
ลาหนี เจ้าจำบ้านที่ลวดพาหม่ม่านยังเมืองหอดตตกกระจัดกระจายไพร แลลวดลงไพรจักเสก
เมืองไธยาหินแล

ที่นี้จักจาด้วยกระทุงเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วฝ่ายเมืองนครก่อนแล จักแปลงเป็นเรือ
ราวเดียวกันมาคิเป็นคำกว่นกันนัก ผู้ฟังก็ปู้ทิ้งง่าย จึงชักออกเป็นเรือ ๑ เทียมกันไว้ณนี้
ขอนักปราชญ์เจ้าอาทักก็อคิด ข้าจักคิดคิดเอาแต่เกล้าคำดับมาก่อนแล

ปางเมื่อจุลศักราชได้ ๑๐๙๑ ตัว ปีสีกัดเรือ วันนั้น ม่านมั่งแรนระ่ากินเชียงใหม่
เทพสิงห์มาปราบได้ ข้าเจ้าองค์คำมาปราบแถม เป็นตังกล่าวมาแล้ว ในกาลระหว่างนั้น
เมืองล้านนาไทเกิดเป็นเสกที่แห่ง ยามนั้นยังมีสวาทหลวงตน ๑ ผู้วิธนายาง ฤตนนั้นเลี้ยง
พรหมเลี้ยงพราหมณ์ สักเสนตัวว่าเป็นเจ้าคนบุญ คนทั้งหลายหลั่งน้อมค้อมเข้าหามากนัก
อุหลวงเจ้าวัดสามขาแลอุหลวงเจ้าวัดบ้านฟ่อน ที่ลิกช้อออกมาเป็นเสนาแห่งธนาทาง ใน
เมืองลครหาเจ้าไม่ได้ มีแต่พ่อเมืองทั้ง ๔ ค่อยเกาะคุมกันผู้ หาไพรจักลิกธิชาคนได้ คำอัน
นั้นเล่าลือถึงเมืองละหูนว่าคนบุญเกิดนาราย เจ้าเมืองละหูนจึงแต่งเจ้ามหายสหลวง คุม
หับไพรถึงเมืองลคร เข้าคุมรบกันที่ *ป่าหับคุมเมือง*^๒ ชาวลครแตกกระจัดกระจายไพร ตน
บุญนายางหนีไพรผู้วิหารหลวงคำพาง ชาวละหูนไพรแวงไว้ ถึงเมื่อคืนจักใกล้แจ้ง คนบุญ
นายางออกหนีล่องไพร ชาวละหูนติดตามไพรทันกัน เขาฝ่ายคนบุญนายางกับเสนาข้าชวา
เคียด ลวดพากันเอาไม้ค้อนแลไม้เหลี่ยมตะหวักวันนารบชาวละหูน ชาวละหูนจักดาแตกหนีคืน
เป็นแต่ทหารที่จำกั้มเกริงถูกสึนาลถูกหว่างตัว คนบุญท้าวสงที่นั้น เสนาทั้งสองเข้าเพื่อเอา
เสนาทั้งสองก็เข้าถูกสึนาล เสนาบ้านฟ่อนจับทางตา เสนาตามขาถูกหัวเข้า ลวดเลี้ยงชีวัด
เสียที่นั้น

ที่วามหายสละหูนถอยคืนมาสู่วัดหลวงคำพาง แลแต่งใช้เรียกร้องไพรบ้านไทเมือง
ออกมาแล้วเก็บเบียดเก็บเงินค่าพลค่าขอ ผู้ใดขัดขวางหลังทวารข้าก็ฆ่า ควระดีดี มีอันใด
รีบล่อนเอาเสีย

^๑ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ส่วนตมตังวิหค

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ และ ฉบับ ๒๕ ราชวงศ์ ฉบับหลักเป็น ป่าหับเมือง

ตั้งร้องวัวฝ่ายเหนือ^๑ อันเป็นผู้ตั้งบ้านป้อมเมือง มีแสนหนึ่งชื่อ แสนเทพ นายเรือน
 ๒๕^๒ หน้อยขัดขวาง บั่ผู้อ่อนน้อม ท้าวมหายสละขุนจึงแต่งหานฟ้าจำ หานฟ้าแบบ
 หานฟ้าพื้น ขึ้นไปพร้อมกับแสนหนึ่งชื่อแสนท้าวขุนยังสนามเหมือนจักทือคำเมือง หานฟ้า
 แบบ ฟ้าง่า ฟ้าพื้น สัญญาปรับคาร่อกันลวดหินแทงกันยังสนามที่นั้น เป็นอันขำเรือก
 ไกลาผลแตกกระจัดกระจายเข้าห้วยท่ามกลางคอย ขุนแต่งเมืองคือชะเรหน้อย แลท้าว
 ลิ่นก่าน นายหน้อยฮัมม์ แลชาวบ้านชาวเมือง ละบ้านของหอเรือนเสีย หนีไฟเสีย เมืองคำ^๓
 เมืองตอง เมืองเมาะ เมืองซาง ชู่แห่ง ก็มีแล

ในขณะนั้น สวาทเจ้าวัดชุมพุกคิดอินตูลิทธิฐานบ้านเมือง จึงเรียกร้องท้าวขุน ทั้งท้าว
 ลิ่นก่านแลชะเรหน้อยมาปรึกษาวาบัดนี้หา ผู้ก่ผู้แต่ง^๔ บัได้ หันตนค้ายผู้เดียวพ้อยพากัน
 ตะบ้านเมืองเสียดังนี้ เราจักลิกษ์แก่ไชเอาบ้านเอาเมือง ทือท่าแห่งหลายขับกันมาหือ
 เสีย ไว้แต่ผู้ยิง เราจักเป็นหัวออกรบชาวละขุน หันบ่แพ้ ทือตัดทอเราล่อน้ำเสีย เราจัก
 ลิกษ์วันนี้แล้ว ว่าอัน

ที่นั้น ขุนเมืองทั้งหลายจึงไหวสาขอครุบบัหือลิกษ์ ครุบาเจ้าคนนั้นจึงเมตคำว่า
 หันบ่หือเราลิกษ์ สิทธาทังหลายจักฟังคำเราคา ฉั้นใจจับบ่เสียเมืองเราจักคิด ท้าวขุนบ้าน
 เมืองทั้งมวลลิกษ์ขับตามชู่อัน ครุบาเจ้าคนนั้นจึงมาลงห็นยังนาย ทิพพจัก^๕ เป็นผู้มิดิ
 ปัญญาฉลาดข่ง ว่องไวฉับเฉยฉาดด้วยยิงสีนาคแลธนู อาจจักเป็นหัวพลชนรบข้าเล็ก
 ได้ ครุบาเจ้าคนนั้นจึงไห้ผู้ทิพพจักกับฉิวจึงกล่าวว่ ดูรายนแลก ตั้งสถานบ้านเมือง
 ทั้งมวลคี่เป็นระส่ำระสายหาผู้เป็นเพลาทางข่งต่อผู้ข้าเล็กบ่ได้ เราคือเรงห็นแต่อุบาสก
 แลยังจักเป็นหัวพลต่อสู้รบข้าเล็กบ่ป้องกันเอาบ้านเมืองได้ นายทิพพจัก^๖ จึงว่ ด้วยข้าเล็ก
 ชาวละขุนหากเป็นคนเกียตริกันเข้าเหมือนกัน บ่มีคำฮ้านคำกลั้วลิกษ์เพ้าเมิดงาจากฉีกแฉ
 เทาวันไว้แต่คำคินบับนสิ่งเดียว เท้าว่ผู้ข้าคี่บ่ใช่เชื้อเจ้าบ้านผ่านเมือง แต่ว่ผู้ข้าทางข่ง
 เอาบ้านเอาเมืองแล้ว จักคี่เป็นเมืองแห่งผู้ข้า คี่จักคี่บ่หือตกข้า บ่หือเสียหน้าเมืองลตอ
 แลว่อัน

ครุบาเจ้าคนนั้นคี่มาพูจาท้าวลิ่นก่าน ชะเรหน้อย ขุนเมืองไพรไทบ้านเมืองทั้งหลาย
 คี่อินตูลิชน คี่ตั้งลิจจะต่อกันว่ หันชนะข้าเล็กบ่ึงจากแท้ จักน้อมบ้านแวนเมืองหือนาย
 ทิพพจักเป็นเจ้าเป็นจอม ครอบครองบ้านเมือง ตั้งลิจจะต่อกันกลางคณะดังนี้ นายทิพพ
 จักว่ หันอัน ขอคนคี่ ๓ ร้อย ขุนเมืองทั้งหลายคี่คนคี่ ๓ ร้อย ถึงฤกษ์วันยามคี่
 แล้วคี่ยกไฟ

^๑ ดันฉบับตรงกัน นล่ความไม่กระจำ

^๒ ความในตอนที่ผ่านมาใช้ จวเว

^๓ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น เมืองสา ซึ่งฉาวว่ (เมืองสา) ก็ได้

^๔ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ผู้ก่ผู้แต่ง

^๕ ทั้งสองฉบับเป็น ทิพพจัก

^๖ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ทิพพจัก ฉบับหลัก เป็น คีย

ทิพพจักกัวนะจอร์จึงป้อนเอาคนตีไว้เนื้อเชื่อใจกัน ๓ คน คือหมื่นยส ๑ หมื่นชิต ๑ น้อยทะ ๑ ยามเที่ยงเวลาคนหัดบพร่องยังพร่อง จึงพากันเข้าเขตวัดสัมพันธวงศ์จัดแจงคนเฝ้า แล้วอยู่ปะตู มีคำสัญญาไว้ว่า คืนเดือนหงาย ทางในเขาคอกออกมา หืออยู่ที่นี่แลพื้นเนื้อ ว่าอันแล้วทิพพจักกัวนะจอร์ก็พาเอาหมื่นยส หมื่นชิต น้อยทะ ตลอดจนเข้าท่อน้ำ เขาบู้จักว่าผู้ใดเป็นท้าวมหายศ จึงตรัสถามว่า เจ้าท้าวมีไหน ดูข้าเป็นคนใช้ลูกตะพุ่นมาว่าอัน ยามนั้นท้าวมหายศเสด็จลงมากรุกอยู่ ร้องตอบว่า คุณีหนี่ จึงรู้จักแน่ ทิพพจักกัวนะจอร์ยกฝืนนาถยังท้าวมหายศท้าวแบบดง แล้วตีไล่แทงไล่ฟัน เดือนหงายเป็นโกธาทล ชาวเดียวเขาฟันแทงกันคิมิ แดกเยียดคอกออกปะตู หมูคน ๓ รืออยู่ทางนอก แดกฟันดาบเป็นอันมาก แดกกระจัดกระจาย ไล่ติดตามถึงปากคลอง ปล้ำไม้คมทางเสียแขนนั้นหนาแล้วพากันกลับคืนถึง รางสัตว์^๑ สักการะบูชาอินโยงอารักษ์เจ้าขุนตาน แล้วคืนมายอบยังป่าแก้ว แล้วจึงเรียกร้องข้าเจ้าไพร่ไทเจ้านายท้าวขุนบรมพรหมณ์ หือออกมาหาบ้านเมือง หอไผ่เวียนมัน พาไร่หานา บ้านเมืองสุขกระแสนชุมเขน ไพร่ยุดำ ช้ายูชาย เป็นพว้างเป็นคราก่อนทันแล

ในกาลนั้น เทพพาอารักษ์แลท้าวขุนไพร่ไทบ้านเมืองทั้งมาต จึงพร้อมกันอุสดาราชภิเศกยังนายทิพพจักกั ทินเสวียราชสัมปัดตั้งเป็นเจ้าในเมืองลคอร ปราบกฎชื่อพระเจ้าพระยาสุลวลือไชย กับด้วยราชเทวีตนชื่อว่า หิมมา^๒ อยู่ครอบครองราชสันฐานบ้านเมือง ตั้งเวียงตรอกจัว คิมิแล

ตั้งแต่นั้นไผ่พายหน้า หิมมาเทวีก็ทรงศัพพะได้ ๑๐ เดือน ก็ประสูตได้ลูกชาย ๑ มีบุริสสักขณะบัวรวมณ พระยาคนพองจึงใส่ชื่อรายนายอ้ายราชกุมาร หันแล ถัดนั้นเกิดมาแถมชาย ๑ ชื่อชายแก้ว ถัดนั้นข้าเกิดมาแถมหญิง ๑ ชื่อนางคำ ถัดนั้นแถมชาย ๑ ชื่อนายคำพา ถัดนั้นแถมชาย ๑ ชื่อ นายพ่อเรือน ถัดนั้นยัง ๑ ชื่อว่า นวกรม^๓ ทั้งหมดมี ๖ คน หันแล

ถัดนั้น เจ้าพระยาสุลวลือไชยว่าเหิงว่า แผ่นน้ำพึงคินคิมิมีไผ่ปลงบันทือ เท้ามีแต่ปัชชานวิภูธระบ้านเมืองหากยกยอหือเป็นเจ้าเป็นใหญ่จึงมีปัญณาการของฝากคอกไม้คันทอ^๔ ใช้ไฟถึงไปมาหม่อมมยุ ยังเมืองเชียงตุง ขอเป็นทักกราบไหว้ทูลสาถึงกระสัตรเจ้ายังวะไปหม่อมมยุได้แจ้งแล้วจึงลงไฟปฏิบัติให้ริสา กราบทูล^๕ กระสัตรเจ้ายังวะ กระสัตรเจ้ายังวะก็จึงปลงวางแผ่นน้ำพึงคินเมืองลคอรหือ แล้วทานชื่อหือแถมใหม่ว่าพระยาไชยสงคราม หันแล

^๑ ฉบับสันสกฤตว่า รางสัตว์

^๒ ฉบับ จ.ศ.๒๒๘๘ เป็น หิมมา

^๓ ทั้งสองฉบับเป็น นวกรม

^๔ นำจมาจาก คัมภีร์ ซึ่งแปลว่าของหอม

^๕ ทั้งสองฉบับเป็น กราบทูล

อปรภาเค พายหน้าแต่นั้น ชาวละพูนยังขอคเวรหมายหมั้นอยู่บ่หาย จึงแต่งใช้คนดี ไผกลางคืน ช้องเข้าไผล่อนแวดเรือนเจ้าพระญาไชยสงครามไคว่รอด แล้วเขาคีเอา สีนาคพราบบึงเข้าไผในเรือนเพื่อจักหื้อถูกเจ้าพระญาไชยสงคราม ในคืนนั้น เปนต้นบุญ ของท่านแลเทพพตาบ้านเมืองหากชักชวน ท่านก็ปอนเรือนหลังนั้น ไผอนเรือนหลังได้ ข้าเลื่กบ่ทันหันแตนเจ้า เขาคีเอาไผเภาเรือนขึ้น

ชดะยามนั้น เจ้าพระญาไชยสงครามสะดุ้งตื่นขึ้นหึ่งไผถือเอาสินาคกับมุกห้อยตอก แล่นไผถึงที่ไผลู้ข้าเลื่กแลศุ่มควาหากระแนง ปมี ยามนั้น ข้าเลื่กก็หาทันแล่นหนี เขาคีปลิงวายคืนเมื่อเอากระแนงยังเรือนได้ ได้แลแล้วแล่นตามไผทันข้าเลื่กยังท่งกลางกลางนา ขอสีนาคบึงข้าเลื่ก รวมไรรำเเดียว ถึงตก ๓ คน ข้าเลื่กก็แตกธวัตรรายตกคาฝั่งซีเหล็กตาย ไชววังไผ คมีแล พายอุณ ชาวละพูนกั้วแต่เคชะเจ้า ลวคแต่งใช้สืบสัญญาชัยโมตริ เปนบ้านพี่เมืองน้อง คำขายไผมาหากัน หันแล

ตั้งแต่นั้นมา เจ้าพระญาสุลลือไชยสงครามผู้พำเพรจ่าสิดกินทานพึ่งอัมม์เมตตา ภาวนาตราบเลื่องอายุ ศิจุดดีไผสุปรโลกพายหน้า เสนาอำมาจจบ้านเมืองทั้งมวลคิพร้อม กันเล็กซากส่งสการเสีย แล้วปลงบ้านเวนบ้านเมืองหื้อเจ้าชายแก้วสืบแทน หันแล

ในกาลยามนั้น บ้านเมืองทั้งมวลขร่าเขรือกเมือกไผ บ้านไผเมืองม้น ซึ่งกันเปน เจ้าเปนนาย เกิดเปนโกลาพลชู่แห่ง พายทาง ละพูน เชียงใหม่ บ้านสัน วังพลาัว ทะกาน หนองหล่อง ร่องผี จอมทอง สะป่ง ป่าซาง บ้านเหนือรบบ้านใต้ บ้านใต้รบบ้านเหนือ เปน เลื่กก็เปนโจรซ้ำกันพันกัน

ตั้งเมืองลคอร แสนพื้นแลน้อยอัมม์ หัวลันก่านขุนเมืองทั้งหลายพร้อมกันทรง ไทร์ข้าเจ้าชายแก้วแลนายพ่อเรือน ถึงเชิงได้เอาครอบครว้ลูกเมียหนีไผเพ็งเจ้าเมืองแพด ขอเพ็งพาอาสวียเปนพว้างเปนครา ขอเปนไมตรีสนิทติดต่อกันสืบไท่เบื้องหน้า แล้วจึง ขอรวิพลคนเลื่กกับเจ้าเมืองแพด ได้แลแล้วพลิงวายคืนมา เจ้าชายแก้วแลนายพ่อเรือนทั้ง สองพี่น้องนำกับมาเชิงเวียงครอกจัวเมืองลคอร เจียรกับอยู่ที่นั่น ถึงวันดุนรุ่งเช้า ทั้งสอง พี่น้องมีวิพล ๒๕๐ คนเลียบริมน้ำแม่วังฝ่ายวันออกส่องไฟ พายแลนพื้นแลอะซิบน้อยทะ คีเอาวิพลเลื่กขึ้นมาปะกันที่ลัมพางกลางคิรบกับตัวอิกัน พันคังนายพ่อเรือนเพราะคัจำกัมมี เียงถูกสินาค ลวคเมื่อนชีวิตเสียที่นั่น จึงพากันถอยคืนเมื่อเมืองแพดที่เกลา

ในกาลยามนั้น ลานนาไท่ทั้งมวลขร่าเขรือกเปนโกลาพล ม่านไปตามะนี แลหลาน สะไป คีอกกับลงมาแค่เมืองฮังวะมาคุมเมืองเชียงใหม่ ตั้งเจ้านายหัวขุนเมืองเชียงใหม่ คีบ่ทักแม่นกับตัวกันหาผู้จักอาสาของบ่ได้ เปนแต่ซาตาอาตุเมืองหากชาลลวคแตกหึ่ง เสียเมืองกับม่าน ม่านได้แลแล้วคิกวาดเอาเจ้าคนนางเทพลูกเจ้าองค์คำ แลไพรบ้านไท่เมือง ไผคมี อันหื้ออยู่กับบ้านกับเมืองคมี อันยังได้อยู่กับเมือง มีเจ้าพระญาจำบ้านบุญมา ไปตามะนี ได้เมืองแล้ว คินั่งอยู่เชียงใหม่ จึงแต่งแม่ทัพนายกองออกพาตักชู่บ้านชู่เมือง หื้อไผหลังคำ คุมวิพลไผทางเมืองลคอร เมืองลคอรทั้งมวลพร้อมกัน มีบุปผาสาชาเข้าตอกตอกไม้แลเข้า ของเงินคำออกถวายนิอมม่าน ม่านคิปะคำว่าภกวนควีประการใด ม่านซำยกจากเมือง นคอรไผเมืองแพด เมืองแพดคิน้อมฉินเดียว ไผ่ม่านรู้ว่าเจ้าชายแก้วหนีไผเมืองแพดที่นั่น

จึงหาตัวเจ้าชายแก้วเข้ามาถืองาม เจ้าชายแก้วก็ไหวสาแต่เกล้าแต่เช่นพ่อสืตเอาบ้าน
เอาเมือง มาตราบถึงแสนพื้นแลน้อยยังมี ท้าวสิ้นก่านหากปองกะทำร้ายหือ แต่ได้หนีไป
พึ่งเจ้าเมืองแพลนั้น เพื่อไปมานได้แจ้งรู้กัน ไปมานหลังคำจึงนำเอาเจ้าชายแก้วคืนมา
เมืองลคอรแล้วได้เลี้ยงต่อได้กับด้วยแสนพื้นแลน้อยยังมีท้าวสิ้นก่าน ก็เป็นบ่คกบ่ตงกับด้วย
กัน ไปมานจึงพาตงไฟเมืองอึ้งวะ กราบทูลไหวสาแต่ต้นถึงปลาย พระเจ้าอึ้งวะจึงสบเสีย
ว่า เจ้าฟ้าชายแก้วเป็นผู้ดี จึงชุบเลี้ยง ตั้งเจ้าชายแก้วขึ้นเป็นเจ้าฟ้าสิงหาราชธานีเจ้าฟ้า
หลวงชายแก้ว ปดองวางเมืองลคอรหือเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว เพื่อท้าวสิ้นก่านแสนพื้น
เป็นเสนา กราบทูลลามาถึงเมืองลคอร

อยู่เมื่อนาน ท้าวสิ้นก่านแสนพื้นซบทะ พร้อมกับจักซึ่งเจ้าฟ้าชายแก้วกินเมือง
เมื่อลุนเพื่อยศเคียงกัน ล่อพ้องกัน เจ้าฟ้าชายแก้วกับท้าวสิ้นก่านแสนพื้นซบทะตวด
เกิดความวิวาทกับด้วยกัน ันจักคำน้ำต่อกัน ผู้ใดค่าน เอาชีวิตเป็นนตน์ ม่านไปเจียก
แล ชะเว เขิกคาย นายทับทึงมวสดีหือเจ้าฟ้าชายแก้วแลท้าวสิ้นก่านต่อกัน ท้าวสิ้นก่าน
มุตตง ผมจักดาป่กันเบียงเบียง มุตตอก ทั้นเจ้าฟ้าชายแก้ว ตงนั่งอยู่ตามลำราญ ท้าวเว็ด¹
ฟ้าเขื่องรายลงหอบเอาออกมา ไปมานคมีอาชญาหือมัดเอาท้าวสิ้นก่านกับซบทะ เขียนชา
เอาเข้าของเงินค่าเลี้ยงแล้วก็เอาไฟฆ่าเสีย ทั้นแสนพื้น ปได้ข้า มันลักหนีพันไพรวันนั้นแล

อยู่มาปนานเท่าใด ไปมานคียกทัพไฟเมืองลาวเสียเลี้ยง แสนพื้นจึงคืนมาชะชวน
เอาผู้คนอันแตกคืนเข้าลีซงอยู่ป่าอยู่รุ่มท้าวทั้งหว่างค้อย กับทั้งพระญาน้อยมโน กวย-
เชียงมุก แลไปมานมัวแรวหับสิริ² พร้อมกับซบคนเข้าตั้งยงคกกับทั้งชานแลงกา ๑ กับมุดา
๑ เขาซุรวมคนได้แล้วพากันเข้าเวคตุมบ้านเพียง ล้อมรบกันกลางคืนจักดาโกดแลจ้ง ฝ่าย
ทางแสนพื้นแลม่านมัวแรวแตก ไฟไหม้เข้าป่าเข้าถือนไฟเลี้ยง กวยเชียงคิตวดซิมด้าหนี
ไฟเมืองเชียงลาวเสีย ละม่านมัวแรว แสนพื้น ชานแลงกา กับมุดา ไว้

ชดะยามนั้น ไปเจียกไฟเมืองลาวพลิกคืนมา เจียะหับอยู่ดัมพางหลวง เจ้าฟ้าหลวง
ชายแก้วก็ไฟต้อนรับไปเจียก ปฏิบัติไหวสาธุประการ ไปเจียกแจ้งแล้วดีไฟมัดเอาม่านมัวแรว
แสนพื้น หับสิริ ชานแลงกา ได้แล้วเอาไฟฆ่าเสีย ยังแต่พระญามโน บ้านสัน แลหนอง-
ห้อย ร่องดี แดกคืนเข้าไฟลีซงอยู่ป่าอยู่ถือน ม่านตามทวยได้จับยับใส่ขื่อกังตามาดัมพาง
แล้วเก็บไฟฆ่าเสียวันสิบวันราว เก็บเอาเมียเขาเป็นข้าเป็นคนเป็นลูกเป็นเมียตามใจมัก ดัง
ตัวพระญามโนบ้านสันนั้น ม่านคเเอาเมืองอึ้งวะ พายลุนหือเยียวฆ่าเสียพันแล

ลุนแต่่นั้น ม่านไปเจียกจึงจับเอาวิพลคนเสียได้ ๔ ไป ๔ หับ จักตงไพรบเมืองสรี-
อุพุทธิยาพันแล

ที่นี้ จักจาด้วยลูกเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วก่อนแล เจ้าฟ้าชายแก้วครอบครองราช-
สัดฐานเมืองลคอร มีลูกกับด้วยนางจันทาเทวีด้วยลำดับดังนี้

¹ ทั้งสองคนเคียงกัน แต่มาจะเป็น ท้าวเพชร

² ใจความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น ไปมานมัวแรวหับสิริ

ตั้งเจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองบ้านนาเมืองทุ่งทั้งมวลที่ต่อพระวังรักษาบ้านเมือง คีบอ่อนแท้ คีบแข็งแท้ ค่อยเกาะกุมกันอยู่ เมื่อบ้านนา ไปอะพะยะคามะนีพลิกยกถูกอังวะ ออกกองทัพมา แวดล้อมเมืองละพูน เมืองละพูนแตกกระจัดกระจาย พระเมืองชัยลาวหนีไปตกเมือง หรือ ต่อเจ้าบัดนี้

อะพะยะคามะนีมาเป็นโมยหวานอยู่เมืองเชียงใหม่ ในกาลยำนั้น พระญาจันทนอง หล่อง อันพ่ายหนีตกเมืองลาว ค้นรู้ว่าม่านยกกับหนีเสียเมืองลคอร พระญาจันทนอง คีน มารบบ้านหัวเสียดอนไฟ บ้านก้อม พระญาจันทนองคีนไฟเมืองลาวแถม

ณ่นั้น เช็กคายสุริยะ¹ เมืองเกินกับแสนสุทนต์ แดเมงกองจ้อ ทั้งนายน้อยชุมพู ยก ขึ้นมาตั้งทัพอยู่สบปราบ เจ้าฟ้าหลวงชายแก้วจึงเกณฑ์เจ้ากาวิละคนเป็นลูกอ้ายคุมทัพล คน ทัพไทเยียวมาลงไฟถึงสบปราบ ยามกลองงาย ก็ขับทัพเข้าแวงล้อมทัพชาวเกินบ่ทันไคว่ ยังทางริมแม่น้ำวัง เช็กคายสุริยะ แสนสุทนต์ เมงกองจ้อ นายน้อยชุมพู แดก ตกน้ำแม่วัง พ่ายหนีไปหลบหลีกอยู่แคว้นเมืองตอง

อยู่มาช้านาน ไปเจียกอะพะยะคามะนี สรรคต กระจักรเจ้าอังวะข้าแต่งตั้งไปหัวชาวแทน หนึ่งเชียงใหม่ เช็กคายน้อยพรหมหนองหล่องข้าพินไปหัวชาว ปะหม่าน พายทางเช็กคาย น้อยพรหมนิบหายตายวายเป็นอันมาก

ในกาลยำนั้น ไปเจียกแม่ทัพหลวงยกทัพไปประจัญได้เมือง กรุงศรีอยุธยา² ได้ แล้วเอาพระเจ้าดอกเตอร์กระจักรเจ้าเมืองโยธยาเมื่อเมืองอังวะ แล้วไปเจียกแม่ทัพหลวงไน พลิกคีนมาเมืองล้านนาไทเวาแถม ขับเอาคนล้านนาไทได้ แล้วยกทัพตีเมืองล้านช้าง คำชาวพันนา พายหลังไปเจียกหลวง³ ไทคำชาวพันนานั้น พระญาเจ้าบ้านกับไปหัวชาวรบ กันยังกลางเวียงเชียงใหม่ พระญาเจ้าบ้านปะหม่านเหตุว่ากำลังตัวบ่มีหลาย นายหม่องถูก ลีนาตตายเสีย จึงพาถูกบ่าวชาวไทพ่ายหนีไปตามทวยหาไปเจียกหลวงยังคำชาวพันนา บอกรกรียาอาการอันไปหัวชาวหากคำรามแลได้รบกันนั้นแก่ไปเจียกรู้ชู้อัน ไปเจียกหลวง พลิกงว้ายจากคำชาวพันนา พาพระญาเจ้าบ้านคีนมาเชียงใหม่ มายอบยังอยู่ประจัญท่าแพ

ขณะนั้นเมืองกรุงศรีอยุธยา⁴ พระยา⁵ตากสินเป็นกระจักรขึ้นใหม่ เก็บหอมพอม ไฟได้มากหลายแล้วย้ายส่งไฟถึงเวียงใหม่ บรกกฏได้ชื่อว่า รัชตะกรุงศรีอยุธยา ไป เจียกถูกจากเมืองลาวมาถึงเชียงใหม่ แล้วว่าจักรงคิเอาเมืองอยุธยาแถม จึงเกณฑ์หื้อ

¹ มักเขียน สุริยะ และ สุยะ สืบกันเสมอ

² ฉบับหลัก เป็น เมืองกรุงสุโขทัย ฉบับ จ.ศ. ๑๒๗๘ เป็น เมืองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในที่นี้ต่อไปจะปรับเป็น กรุงศรีอยุธยา ทุกแห่ง

³ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๗๘ เป็น พายหลังไปเจียก

⁴ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๗๘ เป็น เมืองกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลัก เป็น กรุงศรีอยุธยา

⁵ ในที่นี้จะใช้ พระยา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของภาคกลาง ส่วน พระญา จะใช้ในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับวัฒนธรรมหรือบริบทของวัฒนธรรมล้านนา

พันเรือห้อมมากห้อมหลาย พระญ่าบ้านจึงใช้คนสองต้นโพงอกเจ้ากาวิละเมืองลครว่า จักคิดพินม่าน เจ้ากาวิละลู่หู่ จักยุติการทางพายหลัง ห้อมพระญ่าบ้านผู้เป็นพี่ตงไฟชักกับได้เกอะ ว่าอัน พระญ่าบ้านได้รู้คำสัญญาแห่งเจ้ากาวิละแล้วจึงอาสาไปกับเจ๊ยก จักล่องเคียวทางทางเรือไฟเป็นพันหน้า ไปเจ๊ยกคือว่า ดีดี ว่าอัน แล้วก็เกณฑ์ม่านเงี้ยว ๘๐ กับไท ๕๐ ห้อมพระญ่าบ้านลงเรือพายตงไฟก่อน ต้นเมืองหอดแล้ว ยามเดี๋ยกลางคืนจักดาสู่แจ้ง ก็เข้าแหม่ม่านหล้าหาถึงเมืองหอดแตกธวัตรรายไท แล้วพระญ่าบ้านก็ตงเรือตงขับวันอันคืนเงี้ยว¹ คืนเงี้ยวแล้วก็พิทูลกระสัตรเจ้าตากสินชอกกอนกับ กระสัตรเจ้าตากสินศรีสแล้วจึงมีรับสั่งท้อแด่งหรั่งจัดตรงทเสนาโยธา ๔ จำพวกครบพร้อม แล้วเกณฑ์เจ้าพระยาจักรี² พระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพ ยกขึ้นมาตัวอริบเรวพลัน ได้ ๒๑ วันถึงเมืองเถิน จึงแบ่งกองขับมาทางเมืองดี ๕ พันคน ห้อม พระยาสุรสีห์³ เป็นแม่ทัพ พระญ่าบ้านนำพลมาถึงท่าวังตาล ม่านไปหัวชาวขับเรือออกคือนวบ ฝ่ายทัพหลวงได้ก็ยังไม่ทันกัน ทัพได้แตก ม่านไล่ตักน้ำแม่พิง แหกคืน

พันตั้งทัพหลวงเจ้าพระยาจักรี พระยาสุรสีห์ขึ้นทางเมืองลคร ยามนั้นเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วมาสู่เผ้าคิดไปหัวชาวยังเชียงใหม่ เจ้ากาวิละเป็นต้น แลเจ้าทั้ง ๗ องค์พี่น้องจึงเจียรจาเชิงกันว่า เราจักคิดฉันทดี เมื่อว่าเราจักเป็นชาวใต้ พระบิดาแห่งเราที่ยังตกค้างอยู่เชียงใหม่ เมื่อว่าอยู่เป็นข้าม่าน ก็เมื่อตายม่านเสียแล้ว จึงพร้อมกันคิดสั้งว่า เอาบุญท้อเป็นเจ้าเอาบุญเราเป็นพายหน้าเกอะ ว่าอัน แล้วจึงแต่งอุบายห้อมเจ้าคำสมเป็นแม่ทัพคุมไท เงี้ยว ม่าน ลงไฟค้อนรบกับได้ บ่ห้อมม่านเงี้ยวอยู่กับบ้านเมืองหลาย เท่าห้อมอยู่แต่เช็กคายสิริจอสู กับผู้คนแต่น้อย เจ้าคำสมเป็นแม่ทัพตงไฟแดงอุบายค้อนรบกับได้ แล้วค่อยถอยคืนมา เพื่อห้อมม่านไว้ใจ

ยามนั้น เจ้ากาวิละก็พินม่าน แหม่ม่านเช็กคายสิริจอสูอันอยู่ยังเมือง พายหลังม่านเช็กคายสิริจอสูตาย กับม่านเงี้ยวตายหลายคน ม่านผองปาย พร้องก็ป่วยรวมแตกกระจัดกระจาย บางท่้องก็หอบได้แผ่นดินไพศวาทชนกันกันไฟค้อนรบกับได้นั้น คนยังกับนั้นหันสรวตเกิดเป็นโกลาหลเดือดค่น้นยากนัก ว่า บัดนี้เจ้ากาวิละพินม่าน ว่าดังนี้

เจ้าคำสมจึงว่า เจ้ากาวิละจักตั้งใจพินม่านนั้น บ่ร้างจักมี เจ้ากาวิละหากเป็นป้ากลางคาบคีดี กลางคาบคีคั้นป้า งามคาบเลือคลมร่ายขึ้นห้อม พันอันใดคิพินคั้นทองไฟคิมี บ่ร้างว่าจักตั้งใจกระทำจะแด สะม่นว่าเจ้ากาวิละหากพิน ข้าทั้งหลายอันเป็นน้องทั้งมวดคิบเข้าด้วย ว่าดังนี้ ม่านทั้งหลายก็เท่าพิงหู่ ๑ บ่พิงหู่ ๑ ตกกลางคืน ม่าน ๓๐๐๐ คนที่พากันลักหนีทั้งคำทั้งคิน เถึงเมืองเชียงใหม่แล้วคิไหวสาบอกเล่าไปหัวชาวด้วยอาการอันเจ้ากาวิละหากกระทำนั้นชู้อัน ไปหัวชาวจึงเอาเจ้าฟ้าชายแก้วใส่ครอกไว้ก่อน เมื่อว่าจักเข้าเสีย คิพลอนมีคำกินแหม่งใจเมื่อพายลุน ว่าอัน

¹ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ว่า เกียกโยธิยา พงศาตารโยนกกว่า ถึงคำของเพชร

² ฉบับหลักและฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น เจ้าพระยาจักรี ซึ่งจะปรับเป็น เจ้าพระยาจักรี ทุกแห่งและพิมพ์ด้วยอักษรตัวแทน

³ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ฉบับหลักเป็น พระยาสุระ

ในกาลนั้น เจ้าคำสมก็พลั้งเผลอกลับคืนมาหาบ้านเมือง ที่มีคำร่ำเพ็งถึงพระราช-
 บิดตา จึงพร้อมกันมีปิดเนากการของฝาก เป็นต้นว่าข้าวของเงินค่า พรอกหลอบ คาบหลอบ
 ผ่าตี เสื้อตี แล้วแปลงหนังสือเป็นคำดีว่า เจ้ากาวิละหากเป็นบ้านเป็นเนาได้ข้าได้ตีกับด้วย
 เช็กคายสิริจอยู่ ข้าทั้งหลายพี่น้อง ๖ คน ก็ไม่รู้ด้วย ขอเจ้าไปเป็นก็พิจารณา ขอฆ่าได้ฆ่าได้
 ตีแกละคำรายแก่พ่อแห่งข้าทั้งหลาย ว่าฉันนั้น แล้วคืนก็เอายังมานั้นเป็นโทษใส่ราชวงศ์
 ชังครอกไว้ฉันออกเป็นคนใช้ถือหนังสือแนบนำปิดเนากการมาถวายไปหัวชาวยังเชียงใหม่ ไป
 หัวชาวเห็นหนังสือแลปิดเนากการอันนั้น ก็เป็นที่บารยาน ปข้าบตีเจ้าฟ้าชายแก้ว เท่าพอใส่
 ครอกชิงไว้เห็นแล

เมื่อเห็น เจ้ากาวิละจึงมีหนังสือแลแต่งเจ้าดวงทิพคนเป็นน้อง ลงไพร่ต้อนไพร่รับกับ
 ด้วยหีบได้ขอถึงน้องต้อมตัวอยู่ในราชสมบัติพระมหากษัตริย์เจ้าเมืองได้ ว่าฉันนั้น เจ้า
 พระยาจักรี พระยาสุรสีห์ แม่ทัพ มีมหากษัตริย์เจ้าตากสินเป็นประธานก็ชมชื่นยินดี ก็ยก
 วิพลสกุลเสนาโยธาขึ้นมากอง คัมพาง¹ เจียรต้อมตัวนั้น เจ้ากาวิละก็นำเอายังปิดเนากการ
 ของฝากแลเข้านำโภชนะอาหารลงไพร่ต้อนรับเจ้าแม่ทัพใหญ่ แล้วก็นำหน้าเสด็จนำทัพมา
 เมืองเชียงใหม่

ในกาลนั้นพระยาแก้วมงคล² แม่ทัพ แลเจ้าพระยาจำบ้านอันแตกมานั้นในนั้น
 ค้นรู้ว่าทัพใหญ่มาทันแล้วจึงกลับคืนอาสารการแก่โทษ ยามนั้น ไปหัวชาวก็เร่งเกณฑ์คนออก
 ต้อนรบกองทัพได้ยังท่าวังศาลเหตุว่ามาน้อยแม่ทัพ เจ้าแม่ทัพได้ก็จัดแจงเอา มือก สีนาต
 ปืนไฟ มาวางเป็นด้นจับค่ายเป็นแนวไว้ ถึงพรามออกเป็นเสียง ๑ เสียงเดียวกัน มานล้มตาย
 เป็นอันมาก บ่อจจกจึงได้ ก็ลวดแตกเข้ามาเวียง

เมื่อเห็น เจ้ากาวิละร่ำเพ็งถึงพระราชบิดตา ก็เอายังวิพลคนแห่งคนเลือกไล่ติดตาม
 มานเข้าถึงในเวียง มานเป็นอันกลัวพึ่งพาหนัก ไปหัวชาวก็ลวดแตกหนีออกเวียงทางประตู
 ช้างเผือกพนหนือ ลวดสะเจ้าฟ้าชายแก้วเสียยังครอก เจ้ากาวิละเข้าไพร่ถึงในเวียง นาย
 น้อยวิฑูร แลน้อยสมมมิตต์ชาวเชียงใหม่ อันอยู่กับมานยังในเวียง ไหว้สวว่า เจ้าฟ้าชายแก้ว
 ยังมีชีวิตอยู่ยังครอก มานก็ปข้าบตี ว่าฉันนั้น เจ้ากาวิละก็ไพร่ด้วยอันต้อนอันรีบ ค้นถึง
 ครอกชิงคนแล้ว เจ้าฟ้าเอายังวิพลแห่งตนจึ่งครอกเอาพระราชบิดตาลอกมา เจ้าได้เห็น
 หน้าพระราชบิดตา มีความชมชื่นยินดีหาที่สุดไม่ได้ เจ้าก็ไพร่บุตรพญายังพ่อแห่งตนด้วย
 ที่ติดที่แก้ว ๕ แห่ง แล้วเอายังพ่อตนขึ้นนั่งเหนือหลังช้างมงคล นับเพราะหน้าสู่ทัพหลวง
 แล้วคือออกไพร่แล

พระมหากษัตริย์เจ้าตากสินปราบแพ้วมารปักษ์ฆ่าเด็ก ได้เมืองเชียงใหม่ ในสกราช
 ๑๑๓๖ ตัว ปีกาปสะจำ เดือน ๕ เสง เมงวันอาทิตย์ เห็นแล พระมหากษัตริย์เจ้าตากสิน
 ได้เมืองแล้วก็ตั้งพระยาจำบ้านเหนือเป็นพระยาเชียงใหม่ ตั้ง นายน้อยก้อนแก้ว³ ผู้เป็นหลาน

¹ คือเมืองลำปาง ซึ่งในช่วงก่อน ๆ ที่สองฉบับเป็น คัมพาง

² ฉบับหลัก เป็น พระยาแก้วมงคล ฉบับ จ.ศ.๑๓๘๘ เป็น กัวมงคล

³ ไร้ความจากฉบับ จ.ศ.๑๓๘๘ ฉบับหลักเป็น นายก้อนแก้ว

ขึ้นเป็นอุปปราชา ตั้งเจ้าชายแครงเป็นพระยาละขุน ตั้งนายน้อยตอนด้อย^๑ ๑ ผู้เป็นน้องเป็นอุปปราชา ตั้งนายน้อยโพธิ์ดอนทองขึ้นเป็นพระยาสุรวงศ์ หื้อรักษาขอบรั้วคเสมาบ้านเมือง แล้วก็เสด็จยาดราลากับกลับไฟทางเมืองธกธอ เจียรทับขุดพักอยู่บ้านส้มพาง นมัสการบูชาไหว้นบพระมหาชินธาตุเจ้าอยู่ทีนั้น เจ้ากาวิละ ค้นได้พระราชบิดาเมื่อถึงเมืองธกธอแล้ว มีใจชมชื่นยินดี ก็พาเอาขังน้องทั้ง ๒ เข้าเฝ้าล้นพระมหากษัตริย์เจ้ายังส้มพาง กษัตริย์เจ้าก็ตั้งเจ้ากาวิละขึ้นเป็นพระยาธกธอ ตั้งเจ้าธัมมลังกาตนเป็นน้องแก้ว ๓ ขึ้นเป็นอุปปราชา บดงบ้านเวนเมืองทั้งมวตหื้อเจ้ากาวิละแล้ว พระมหากษัตริย์เจ้าตากสินแลเจ้าพระยาจักรี ก็พาเอาเสนาโยธาสั่งล่องไฟทางเมืองเถิน ล่องไฟตามกระแสแม่น้ำระมิงแล

พันตั้งเจ้าพระยาสุรสีห์ ก็มีใจปฏิบัติรักใคร่ได้ยงนางสร้อยโนชาราชบุตรดีอันเป็นน้องแห่งเจ้ากาวิละจึงใช้ขุนนางผู้ฉลาดมาขอเจ้าทั้ง ๘ พระองค์ที่น้องมีเจ้าชายแก้วเป็นประธาน ว่าเพ่งพันกัณฐาณมิตต์ อันจักสนิทติดต่อกันหาหน้า ก็เอายังนางสร้อยโนชาถวายเป็นราชเทวีแห่งเจ้าพระยาเสือ คือพระยาสุรสีห์หันแล เจ้าพระยาสุรสีห์ เมื่อได้นางสร้อยโนชาราชเทวีแล้ว ก็เสด็จเมื่อทางเมืองสวรรคโลก หันแล

ในกาลดยามนั้น เกิดเป็นเล็กรุ่นแห่ง ตั้งกระสัตรอวังระวูชว่าว่ากระสัตรเจ้าได้ขึ้นมาดี ม่านไปหัวขาวยังเชียงใหม่ กระสัตรอวังระวูชก็ไปหยังคำคุมคนแสน ๑ ลงทางท่าดินแดง จักลงดีเอาเมืองได้ มาตั้งกับขุนแม่สระกลัด^๒ ๒ ค้นหมากล้านต้น ๑ ใบมันกลาดเป็นเขาทรายละมิง กวางฟาน เป็นหน่วยนตเตล้าถึงปลายทุ่งก็เกิดมีในเมือง บางกอก^๓

พระยาใหญ่ทละเชียงขึ้นพันพระยาสักกะเงิง ทวยล่องไฟถึงมุตตะมะ เดือน ๒๒ ออก ๑๑ คำ วัน ๖ ปรกกันยังมุตตะมะ พระยาสักกะเงิงม่านทำนไฟ พระยาใหญ่ทละเชียงใส่ทวยถึงทะเลโต่ง พระยาสักกะเงิงม่านได้กำลือมาถุม จักรบพระยาใหญ่ทละเชียงที่หัวแม่พะ ทั้งพระยาใหญ่^๔ แดกถอยคืนมามุตตะมะ

ตั้งกระสัตรเจ้าตากสินค้นล่องถึงเมืองกำแพง ม่านอะนสหวันเท^๕ ๕ มีคน ๕๐๐๐๐ มาทางแม่ระเลิงเข้ามาตีเมืองระแหง กำแพง สวรรคโลก ลูกโซทัย แดกกระจัดกระจายไฟเลื่อง แล้วม่านเข้าล้อมเมืองพิศณุโลก ปรกกันอยู่ได้ ๖ เดือน ส่วนว่ากระสัตรเจ้าตากสินแลเจ้าพระยาจักรีจักพลิกคืนมาแก้ไขเอาเมืองทั้งหลายมุ่งนี้จับได้ เหตุม่านที่เข้ามาบางกอกก็ลวตเร่งรีบลงไฟบางกอก ลวตออกไฟล้อมรอบไปหยังคำยังท่าดินแดง เจ้าพระยาสุรสีห์ลงไฟถึงบางกอก แล้วลวตออกไฟทวยพากษัตริย์เจ้ารับม่าน ด้วยเศษปารมีกระสัตรเจ้า ม่านตัวนทวน^๖ ๖ บ่ได้ ก็แดกหนีบเลื่อง หันแล

^๑ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๓๘ ฉบับหอสมุดเจ้าฟ้าฯ มวยมุตตะมะ ซึ่งอาจมาจากฉบับ ต่อมจะลง ต่อมาต่อ สิบสอง
ต่อมด้อย ก็ได้ เพราะความหมายของศัพท์หรือชื่อนี้ยังไม่กระจ่าง

^๒ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๓๘ ฉบับหอสมุด เป็น ตั้งกับขุนแม่สระกลัด

^๓ ทั้งสองฉบับเป็น บางกอก แต่จะปรับเป็น บางกอก ทุกที่ แล้วพิมพ์ด้วยตัวเอน

^๔ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๓๘

^๕ ใช้ความจากฉบับ จ.ศ. ๑๒๓๘ ฉบับหอสมุดเป็น อะนสหวันเท

^๖ ทั้งสองฉบับเป็น ตัวนทวน แต่จะปรับเป็น ตัวนทวน ทุกที่ แล้วพิมพ์ด้วยตัวเอน

พากันถอยลงไพร่ ม่านลงไพร่ทวยราษฎร์สิ้นตระวาน กำลังน้อยบ่อาจจักต้านทานได้ ลวดแตกหนีต้องไพร่ถึงเมืองระแหง ไปลพทศแบบห่วนคีลวทยกทัพเลี้ยวไพร่เมืองลคอร เจ้า ๘ พระองค์พี่น้องต้อนรบมาน ไทสิบทนต่อม่านร้อย ทัพหน้าม่าน ๘ พัน ๘ ไป ๘ ทัพ ต่อไทลคอร ๘ ร้อยต่อสู้รบกันได้ ๘ วัน บ่อาจจักต้านทานม่านได้ ก็พาครอบครัวถอยหนีจากเมืองลคอร ลงไพร่ถึงเมืองสวัตรโลกจุจอกจั้งอยู่ที่เนินเปนควา ม่านก็ลาทัพกลับคืนเมื่อ เจ้าพระญาจำบ้านจึงแต่งเจ้าอุปราชาก่อนแก้วผู้เป็นหลานขึ้นมาตั้งอยู่วังหล้าวก่อน ท้าวเก็บเข้าละเบียงอาหารกับดะวะกับชาวคอยไว้ถ้า เจ้าพระญาจำบ้านจึงขึ้นมาเมื่อพาธุณ เจ้าอุปราชาก็บ่แบ่งเข้าละเบียงเชิงเก็บไว้หน้าท้าวเจ้าพระญาจำบ้าน เจ้าอุปราชาคิดนานา ต่าง ๆ เจ้าพระญาจำบ้านขัดใจ ลวดเข้าเจ้าอุปราชาละย

ในปฐีรวายสัน สกราช ๑๑๓๘ ตัว ปฐีนัน ดาวพรหส์^๑ เข้าเดือน เมืองอังวะกลับเข้านัก ตั้งเจ้า ๘ พระองค์พี่น้อง มีเจ้าฟ้าชายแก้วพระราชบิดดาเป็นประธาน ก็พากันออกจากเมืองสวัตรโลกขึ้นมามีบ้านเมือง เข้าตั้งเมืองนคอรที่เกล้า

ในปฐีเมืองเจ้า สกราช ๑๑๓๘ ตัว เจ้าพระญาจำบ้านก็หนีจากวังหล้าวก่อน ลงไพร่ตั้งอยู่หนองหล่องปฐีนัน ขณะยามนั้น ยังมีลานคั้น ๓ ถึงหนองหล่องแตกเป็นหนองออก ๘ หนองล้อมคอกพายบน เจ้าพระญาจำบ้านนิมนต์พระสังฆะมากระทำบุญหื้อทานสูตรดอนแล้วปล้ำลานคั้นนั้นเสีย

ลุนนั้น สกราช ๑๑๔๐ ตัว ปฐีเบิกเส็ด พระญาจำบ้านย้ายขึ้นตั้งเวียงสะทุน อยู่เมืงป่านในปฐีเดี๋ยวนั้น พระญาจำบ้านส่งไพร่เมืองได้ ถึงสกราช ๑๑๔๑ ตัว ปฐีกัดไค นางบุญสมผู้เป็นเมียต้องไพร่ทวยหาแถม พระญาจำบ้านพลิกแต่เมืองได้คืนมาบ่ทันรอดสะทุนเสนาอาماجจ้แห่งพระญาจำบ้าน คือพระญาชัย พระญาพราน พากันหนีไพร่เมืองเหนือ ยังแต่พระญาสามล้าน พระญาอาماجจ้กับไพร่เมืองถึง ๑ พระญาจำบ้านขึ้นมาถึงเมืองสะทุน อยู่เมืงป่าน ลวดขึ้นตีเชียงแสนสบกก ได้แต่เมืองเปล่า แล้วคืนลงมาอยู่เวียง ป่านเท่าใด หมู่พระญาชัย เชียงแสน เชียงราย มาหลอนตีเมืองสะทุน แดกหนีพันพร่อง ข้าเล็กไคไพร่พร่อง พระญาจำบ้านเก็บหอมหมไฟไคแล้ว ก็ลงไพร่ตั้งอยู่เวียงสะแกสบแม่สี หันแสด

ในสกราช ๑๑๔๑ ตัว ปฐีเบิกเส็ดนั้น กระสัตรเจ้าตากดินเกณฑ์หื้อเจ้าพระยาจักรีเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพยกขึ้นไพร่ตีหล่มภูหนองบัว ได้เมืองหล่มภูหนองบัวแล้วเลี้ยวขึ้นไพร่ตีเมืองอันหล้า เวียงจันไค

ในสกราช ๑๑๔๑ ตัวปฐีกัดไค เจ้าแม่ทัพใหญ่ทั้งสองพระองค์จึงเกณฑ์กองทัพ ๓๐๐ คนเป็นข้าหลวงถูกแต่เมืองเวียงจันมา ตรวจคว^๒ ผ่อกอยหัวเมืองทั้งมวล เมืองน่าน เมืองลคอร เมืองแพ่ง ข้าหลวงหมื่นนั้นค้ำมาชมแห่งกระเนงร้าย ผู้ซึ่งเอาสิ่งของเงินคำ ผ้าผ่อนรักลากเอาลูกเด็กลูกอ่อน ลูกร้างหลานสาวชาวบ้านชาวเมืองไพร่กระทำตามน้ำใจ

^๑ ฉบับหลัก เป็น ดาวผัด ฉบับ จ.ศ.๒๒๘๘ เป็น ดาวภัก

^๒ ฉบับหลัก เป็น ตรวจควา ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น ตรวจคว

เจ้ากาวิละเข้าเมืองสทศตนเป็นพี่ชายเตล้าซัดใจ สวดทรงข้าหลวงหมุ่นนั้นยังวังเพิงตายเป็นอันมาก ชาวได้ชุมบ่ตายแตกหนีไฟที่ทูลกระสัตรเจ้าตากสิน กระสัตรเจ้ามีตราใช้ข้าหลวงขึ้นมาหาตัวเจ้ากาวิละลงไฟ ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง คือปลงไฟ ที่ตัวจิกหัว¹ ราชการแก้โทษจึงยกทัพไฟตีเมืองลอ เมืองเรวัง² ได้ผู้คนครอบครัวเมืองลอ เมืองเรวังไทถวายกระสัตรเจ้าตากสิน พระญ่าบ้าน กระสัตรเจ้าคือหาตัวลงไฟ กระสัตรเจ้าคือเอาโทษพระญ่าบ้านด้วยอันข้าพระญ่าอุปราชผู้เป็นหลานเสีย เอาโทษเจ้ากาวิละ ด้วยอันข้าชาวได้ แลเรียกร้องลงไฟเผาเพื่อขจัดเสียเนิ่น เขียนหลังคนร้อยแล บาดขอบหูเจ้ากาวิละเสียหน้อย ๑ ด้วยอันร้องปลงไฟเผานั้น แลคือเอาใส่ตรอกซังไว้ เจ้ากาวิละจึงทูลทำราชการแก้โทษขอขึ้นตีเมืองเชียงแสน มหากระสัตรเจ้าคือโปรด ปล่อยเจ้ากาวิละขึ้นมา พระญ่าบ้านยังบ่ปล่อยไว้ เจ้ากาวิละขึ้นมาถึงเมืองสทศ แล้วยกคน ๓๐๐ ยกขึ้นไฟ ขณะนั้นฮากน้ำกลั่นเข้าได้เข้าสระเบียงคน ๓ แครง กินเข้าดื่มกับหมากค่าแลมันขึ้นไฟ ทั้งพระญ่าบ้านคือเป็นพยายิตวอดอนจะเสียในเมืองได้ วันนั้นแล

ที่นี้จิกจาด้วยเจ้าพระยาจักรี พระยาสุรสีห์ แม่ทัพใหญ่ คั้นประจัญแพได้เมืองเวียงจันทน์ แล้วยกทัพกลับลงไฟถึงบ้านเมืองแล้ว เล็กก็เกิดทางเมืองเขมร³ เจ้าพระยาจักรีแลเจ้าพระยาสุรสีห์ ๒ องค์พี่น้องยกทัพออกไปตีเมืองเขมร

ในสกราช ๑๑๔๓ ตัว ปัตติวงเป้า พระยาสิงห์พระยาสวรรค์⁴ ที่นี้กระสัตรเจ้าตากสินเสีย พระยาสิงห์พระยาสวรรค์ขึ้นเป็นกระสัตรแทน

เจ้าครอกสรือนอชจึงใช้ค้นหาชาวปากเพรียวเข้ามา แลมีอาชญาว่า คั้นสูยงอาลาเอาพระยาสิงห์พระยาสวรรค์ได้ ในเมื่อค้อยมิชีวิต คุมทัพสูยงได้ทำราชการบ้านเมือง จักให้อสูยท่างคำขายกินตามสบาย เท่าเงินไว้แต่การคู่ต้องประสงค์ ว่าณนั้น ชาวปากเพรียว ๓๐๐ อาลาเข้าจับเอาพระยาสิงห์พระยาสวรรค์ได้แล้วฆ่าเสีย เจ้าครอกสรือนอชหายเมืองได้ไว้ แลใช้ไฟเชิญเอาเจ้าพระยาจักรีเจ้าพระยาสุรสีห์ ๒ องค์พี่น้องเข้ามาผ่านพิภพ⁵ ขึ้นเสวยราช เจ้าพระยาจักรีตนเป็นพี่เป็นกระสัตรวังหลวง ปราบกฎด้วยสิรินามทั้งว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าบรมมโกฏ เจ้าพระยาสุรสีห์ตนเอง ปราบกฎว่าสันเกล้ากันกระหม่อมกรมพระราชวังบวรสถานมงคลวังหน้า ในสกราช ๑๑๔๓ ตัว ปัตติวงเป้าวันนั้น หันแล

ตั้งเจ้ากาวิละราชะยกขึ้นไฟตีเชียงแสน แม่ตัว ได้ครอบครัวลงมาถึงเมืองสทศ แล้วยังอยู่หือหายเหน้อยเมื่อยเจ็บคินมือแห่งข้าเจ้าไพร่ไท แลคือต้องลงไฟเผาได้ฝ่าละอองธุติพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่เกล้าสู่หัวตองพระองค์พี่น้อง ณ กรุงศรีอยุธยา แจ้งราชการแล้ว พระมหากกระสัตรเจ้าคือชอบแม่แสนเสียเลี้ยงดู ประทานรางวัลเป็นอันมาก

¹ ทั้งสองฉบับเป็น หัว แต่จะปรับเป็น หัว หูก็ แล้วพิมพ์ด้วยตัวเอน

² ฉบับ จ.ศ.๑๒๗๗ เป็น เมืองเรวัง ถ้าเขียนตามตอนต้น ๆ จะเป็น เมืองเรวัง

³ ฉบับหลัก เป็น กระหม่อม ฉบับ จ.ศ.๑๒๗๘ เป็น กระหม่อม ซึ่งจะปรับเป็น เขมร

⁴ ทุกฉบับเป็น พระยาสิงห์ แต่ในที่นี้เขียนได้อ่อนบรรลุลาม พระยาสิงห์พระยาสวรรค์ ในประวัติศาสตร์ไทย

⁵ ฉบับหลัก เป็น ผ่านพิภพ

แผ่นดินว่า ชันคำ เจ้าขันคำ ตะโหนดคำ พระแสงดาบฝักคำ พรอกคอคำ มีาวแขน แหวนมือ
 ปัดทียคำ รัตประเทศ¹ เชนรัช ส้อยสังวาลคำ เครื่องจ้อสังการ ฝ่าผ่นท่อนแรงแเป็นเอ็นมาก
 ตั้งเจ้ากาวิละขึ้นเป็นพระยามังรวราชิรปราการแก้ว² ๒ หื้อเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ตั้ง
 เจ้ารั่มมลังกาตนเป็นน้องถ้วน ๓ ขึ้นเป็นอุปราชาเมืองเชียงใหม่ ตั้งเจ้าคำสมตนเป็นน้อง
 ถ้วน ๒ ขึ้นขึ้นเป็นพระยาอัครธำพรัง ตั้งเจ้าดวงทิพตนเป็นน้องถ้วน ๔ เป็นอุปราชา ตั้ง
 เจ้าหมุหล้าตนเป็นน้องถ้วน ๕ เป็นพระยาราชวงศ์เมืองลคอร ประทานเครื่องยศนาประดา
 สักดิ์³ ตามผู้ใหญ่ผู้น้อยด้วยลำดับแล้ว เถึงเมืองมยามดี สักทากันกราบถวายบังคมทูลลาขึ้น
 มาหาบ้านเมืองด้วยลำดับเทิมคคาตั้งการ ติมีวันนั้นแล

ฉฏฐมนครราชวัดกณโศ นิฎฐิต ** 4

¹ ฉบับหลัก เป็น รัตประเทศ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ เป็น รัตตคค

² ฉบับหลักเป็น พระยามังรวราชิรปราการแก้วพองแก้ว หลานศรีวัง

³ ฉบับหลัก เป็น เครื่องยศนาพลาศักดิ์ ฉบับ จ.ศ.๑๓๘๘ เป็น เครื่องยศนาพลาสัก

⁴ บันทึกเรื่องทำของฉบับหลักว่า มี ๓๕ ใบ มี ๓๔๖ ชื่อ สวิสโรสดี จุฬาลงราชได้ ๑๓๓๖ ตัว บัญชีรายชื่อ เดือน
 ๑๒ ๒๒๖ ๖ คำ วันสังการ สวรรามกุลาเข้า วันโนนธ สวรรากาย ทิวาโรดิคยา พื้นนครพระยศนาเชียงใหม่
 ส่วนบันทึกส่งท้ายของ ฉบับ จ.ศ.๑๒๘๘ ว่า แล้วเท่าฝักกอนแล

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ผูกที่ ๗

๓โต ราชอาคมณมคค์ ปดฺวา รฎฐี ๑ ๓โต ในกาละนั้น เจ้ากาวิละอันได้ถึง
ฐานันดรอันเป็นพระยา พระมหากษัตริย์เจ้าปดฺงประทาน¹ยังเขตต์น้ำหนึ่งดินอาณาวัฏฐะ
เมืองเชียงใหม่หื้อแก่ตนแล้ว เจ้ากราบถวายบังคมทูลลา ทิพาเอาฮ้างเจ้านายสูงเป็นน้องแล
ท้าวขุนไพร่ไท้ขึ้นมาถึงเมืองลคอร²แล้ว ยังฮ้างหื้อหาอิด พักแก่ไพร่ไท้ มีปามีแรงมาแล้ว
เจ้าพระยามังราวฮ้างปรากการกำแพงแก้วอันมีอายุได้ ๔๐ ปีเป็นเกล้า เจ้ามหาอุปราช
อายุได้ ๓๖ ปี เจ้าวัดคณะหัวเมืองแก้วอายุได้ ๒๗ ปี เจ้า ๓ องค์พี่น้องเป็นประธานแล
เจ้านายอันเป็นขัตติยราชวงสา ลูกนายพ่อเรือน ๓ คน คือว่านายพุทธวงส์ ๑ นายคำมูน
๑ นายน้อยกาวิละ ๑ ลูกนายคำพา ๒ คน คือว่านายนันทเสน ๑ นายชานามชุมพู ๑
ลูกนางกลมผู่ ๑ ชื่อว่านายจันทราชพร้อมกันด้วยท้าวขุนแสนอาวมาจ้แลวิพลโยธาไพร่
ล้านกัน ๓๐๐ คน ยกออกจากเมืองลคอร ในสกราช ๑๑๔๔ ตัว ปีเถาะ เดือน ๑๒ เพง
เมงวัน ๕ ยามแตร เปนยามอุทธีราช มาด้วยมัตถการได้ ๘ วัน เดือน ๑๒ แรม ๘
ค่ำ วัน ๖ ถึงวังสะคงสบน้ำแม่ที่ ที่พระญาจำบ้านตั้งอยู่เก่านั้นแล

ยามนั้น ล้านนาเมืองเชียงใหม่ทั้งมวลเปนกระจุกกระจวน บ้านห่าง นาห่าง บ้านอุก
เมืองรก ไฟทางได้ศึกแล้วไฟทางเหนือศึกแล้วข้างบ้านเมืองบ่หมั่นบ่เที่ยง เหตุว่าหาท้าว
พระญาอันจักเป็นแก่นเป็นสารบ่ได้ มีแต่ท้าวขุนข้าไทยไพร่ไท้แต่เล็กแต่น้อย เอกราชะพระ
มหากษัตริย์เจ้าคนบุญใหญ่ ณ กรุงศรีอยุธยาพวกราช มีพระราชหฤทัย³เลงหันยังวัฏฐะ
ปักษาบ้านเมืองทั้งมวลเป็นฉนั้น จึงปลงพระราชอาชญาควงประเลิง หื้อพระเป็นเจ้าได้มา
เสวยเมืองเชียงใหม่ หั้นแล

พระเป็นเจ้าอยู่บ้านวังสะคงได้เดือน ๑ ตามเอาเสนาขุนแลไพร่ไท้ อะมืออกสีนาค กับ
ขุนเมืองเกล้าเช่นพระญาจำบ้านนั้น ก็ได้เสนาคนล้านกัน ๗๐๐ คน เข้ากันทั้งเกล้าใหม่
เป็นคนหั้น ๑ ถึงเดือนเจียงแรม ๘ ค่ำ วันอาทิตย์ ยามกลองงาย พระเป็นเจ้ายกเข้าตั้ง
เวศุภคาม คือว่าป่าซาง ตั้งแปลงครุมน้อยหนองนอน ตั้งปรากการดำเวียง ค่าย ๓ สะบู่ หัวหมู
ปะตุเวียงอาจ ตั้งบ้อมหรือหรือหรือ⁴ เพื่อข้ามเส็กสงคราม ตั้งเวียงกมน์แม่ทรา⁵
มักว่าน้ำแม่ทราผ่าท่ากลาง ฝ่ายน้ำกล้า ๑ เรียกว่าป่าซางหลวง ฝ่ายน้ำกล้า ๑ เรียกว่า
ป่าซางหน้อย หั้นแล

¹ ทั้งสองฉบับใช้ 'ประธาน' ซึ่งหากแปลว่า'มอบให้' แล้ว จะปรับเป็น 'ประทาน' ทุกที่

² ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๐๔

³ ฉบับหลักเป็น 'มีพระราชหฤทัย' ฉบับจศ.๑๑๒๐๔ เป็น 'มีพระราชหฤทัย'

⁴ ฉบับหลัก เป็น 'ตั้งบ้อมหรือหรือหรือ' ฉบับ จศ.๑๑๒๐๔ เป็น 'ตั้งบ้อมหรือหรือหรือ'

⁵ เขียนตามหลักวิธีในตอนต้นเรื่อง ในช่วงหลังต้นฉบับหลักเป็น 'น้ำแม่ทรา'

พระเป็นเจ้าตีปลงอาชญาแก่หัวพระยาขุนไพร่ไท่กระทำไว้ใส่เนาหื้อบวรมณด้วยเข้า
น้ำประจักษ์ ส้างวัดวาอารามหื้อเป็นที่สถิตสำราญแก่ชาวเจ้าภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเจ้า
เป็นเศล้าเป็นประธาน กะทำบุญหื้อทานทุกเมื่อ คิมิแล

อีโต ปฏฐาย ตั้งแรกแต่กาลนั้นไท่พ่ายหน้า เจ้าพระยามังรายชिरปรากฏการกำแพง-
แก้ว คนมีเชษฐภีร์อันมากนักเป็นอันฉลาดด้วยการดรงค์สงคราม กล้าหาญเบ้า่านบ่กลัวแก่
ข้าเล็กศัตรู สีโห วยี เป็นประจักษ์ไกรสงครามดีหื้ออันบ่ย่านบ่กลัวแต่เนื้อน้อยทั้งหลาย
ท้าวที่ร่ำเพ็งในหอหทัยว่า ตั้งราชฐานฐานบ้านเมืองแห่งกูอันจึงตั้งใหม่ ผู้คนยังบ่บอรวมณ
ฮ้วนเต็มเทื่อ ดูควรไผ่ประจัญเอาบ้านเมืองอันบ่ฮ้วนน้อยค้อมเข้ามาสู่ขว่ายราชสมพาร
แห่งกูนั้น หื้อได้มาใส่บ้านเมืองแห่งกู ควรชะแล มีพระราชระว่าเพ็งฉั้นนั้นแล้วจึงมีอาชญา
หื้อหาเจ้าอุปปราชาเจ้าวัดคณะหัวเมืองแก้ว คนเป็นน้องทั้ง ๒ เป็นเศล้าแลซัดคดียวงสา
เสนาอำมาจมาพร้อมกันแล้ว คิมิพระราชอาชญาหื้อแก่เจ้ามหาอุปปราชาเป็นเศล้า แล
เจ้านายท้าวพระยาเสนาอำมาจทั้งมวล ตามตั้งพระองค์หากกระนิงในพระราชหอหทัย
ชู่ประการ เจ้ามหาอุปปราชาตนเป็นน้องที่รับทูลอาชญา พระเป็นเจ้ามีพระทัย¹ ฉั้นนั้น
สาธุ เป็นอันดีนัก ว่าฉั้นนั้น

พระเป็นเจ้าจึงตามขุนเมืองเกตุทั้งหลายเช่นพระยาเจ้าบ้านนั้นว่า ดูว่า ขุนเมือง
ทั้งหลาย ตั้งตนอันเป็นบ่าวเจ้าอุปปราชาก่อนแก้วนั้น หื้อแยกหนีไผ่อยู่บ้านเมืองใดอันชา
ขุนเมืองทั้งหลายไห้ว่า บ่าวเจ้าอุปปราชาก่อนแก้ว อันเป็นพว้างแลหัวตวงนั้น² แยก
หนีไผ่อยู่เมืองปอน พร่องอยู่เมืองยวม พร่องท่าฝาง พร่องริมคง ท่าสี่ทอสีนพร่อง พร่อง
ไผ่อยู่แม่ปะผาญ เมืองธวาง คิมิ ไหว้ลาฉั้นนี้

แก่งสกราช ๑๑๔๕ ตัว ปีฟ้าเหมา พระเป็นเจ้าเป็นเศล้า เจ้าทั้ง ๓ พระองค์ปลง
อาชญาแก่พระยาสามล้านกับไพร่ ๓๐ คน เอาด้วยลาขงาม ๔๐ ใบ ไผ่ประทานแก่อย่างค้าง
หัวตาด อันเป็นหัวค่าน เกลือกล่อมเอาด้วยบุญสมพาร อย่างค้างหัวตาดก็พอใจ พระยา
สามล้านก็เกิดลอบเข้าตีเอาบ้าน *ตองโละ*³ ได้ผู้คนแลครอบครัวเข้ามาใส่บ้านเมืองครั้ง ๑
เป็นปฐมก่อน

ถัดนั้น พระเป็นเจ้าหาเจ้าอุปปราชาแลเจ้าวัดคณะหัวเมืองแก้วมาพร้อมกันมีหนังสือ
เป็นคำเกลี้ยกล่อม *พ้าน้อยหมดเมืองธวาง*⁴ กับด้วยลาขงาม ๓๐ ใบ เลื่อแรมฝิน ๑ เกณฑ์
หื้อขุนผู้มีชื่อคุมคน ๓๐ ไผ่เก็งค้างแลนหลวงอย่างหัวค่าน เอาเลื่อแรมฝินด้วย ๓๐ ใบ *ประทาน*
ค้างแลนหลวงฝ่ายแม่ตงทางวันคก อย่างค้างแลนหลวงพอใจ ส่งหนังสือไผ่เก็งพ้าน้อย-
หมด พ้าน้อยหมดยินดีด้วยบุญสมพารสามภักคิมิศักดิ์ ขุนมีชื่อคุมพ้าน้อยหมดเข้ามาใส่
บ้านเมืองเป็นครั้งถ้วนสอง หันแล

¹ ฉบับหลักเป็น พระโธ ฉบับจศ.๑๒๘๘ เป็น พระโธ

² ฉบับหลักตรงกัน แต่ ฉบับวัดพระหลวงว่า *อันเประพว้างแลพว้างหัวตวง พว้างลารโยน* ว่า *พว้างพว้างหัวตวง*

³ ฉบับจศ.๑๒๘๘ เป็น *ตองโละ* ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น *ตองโละ*

⁴ ฉบับหลักเป็น *พ้าน้อยเมืองธวาง* ฉบับจศ.๑๒๘๘ เป็น *พ้าน้อยเมืองธวาง*

พระпенเจ้าตนมังรวาชีรปรากฏการกำแพงแก้วเป็นเกล้าเจ้าทั้งสามพระองค์พี่น้องเป็นอันเป็นฉลาดอาจจักเอาข้าเล็กหื้อเข้าในเรือนมือแห่งตน จักมักหื้อแผ่นดินกว้างขวางไพย้งเทียวล้อมมีบั๊กกดีอันหื้อพรองบองเอาบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลายอันเป็นลูกเมืองอังวะ หื้อได้ผู้คนมามังนุบ้านเมืองแห่งตนบ่ขาด

ถัดนั้น พระпенเจ้าแต่งหื้อนายจันทราชาเป็นแม่ทัพ คุมริพลไฟหื้อเอาบ้านท่าฝั่งปากแม่น้ำคงทางวันตก จับยับได้พ่อเมืองหู่ พ่อเมืองกิดดี พ่อเมืองญานอาจารย์นั้นโท แล้วทักกวาดเอาผู้คนครอบครัวมาใส่บ้านเมือง

ถัดนั้น พระпенเจ้าแต่งแสนราชโกฏ คุมริพลไฟหื้อบ้านแม่ปะ ได้แสนเจ็ดตียะ หมื่นชุมพู กวาดเอาครอบครัวเข้ามาใส่บ้านเมือง

ถัดนั้น พระпенเจ้าแต่งหื้อน้อยชินาขาว น้อยชินาดำ หมออุปถ กือหนึ่งสือไพเกลี้ยกล่อมพระญามลา เมืองชวาท พระญามลาที่ลมกัศด้วยสมหารญ์แล้ว น้อยชินาทั้งสองแลหมออุปถก็กลับเข้ามาเสียก่อน

ถึงสกราช ๑๑๔๖ ตัว ปตีกาบสี เจ้าฟ้าชายแก้วองค์เป็นพระราชบิดา ที่เสด็จมาสู่บ้านเมืองป่าซาง แลเยี่ยมไซ้กับด้วยพระราชบุตรทั้งมวล ขณะนั้นเดือน ๔ เพง เมงวัน ๔ ม่านพระทานแมงคี่ มีทนต์ ๔ หมื่น ลูกแต่เมืองอังวะลงมาล้อมวังซึ่งเวียงลคอร พระเปนเจ้ามังรวาชีรปรากฏการกำแพงแก้วหื้อบ้านเวณเมืองป่าซางไว้หื้อพระราชบิดาแลเจ้ามหาอุปปราชาดนเป็นน้องผู้รักษา หันตั้งคนพระองค์หื้อเอายังริพลสุรโยธาพัน ๑ ไพหื้อสู้รบม่านยังเมืองลคอรแล้วหื้อหนึ่งสือไพแสนสุลวะสองไพพิลลพระมหากระสัตรเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา ขอกองทัพขึ้นมารช่วยตีม่าน กองทัพได้ยับทัพขึ้นม่าน ม่านพระทานแมงคี่แปลงกองทัพไพตีเมืองแพ่ง เมืองเถิน ระแหง แดกขึ้นเข้าป่าเข้าเถิน ม่านจับยับได้พระญาแพ่ง พระญาเถิน พระญาเชียงเงินแลครอบครัวคุมขึ้นไพ พระเปนเจ้าต่อสู้รบม่านอยู่เมืองลคอรได้ ๒ เดือน ปลาย๒๖ วัน พระมหากระสัตรเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยาเกณฑ์แม่ทัพนายกองคุมริพล ๓ หมื่น ขึ้นมาตีม่านล้อมเมืองลคอรนั้นแตกกระจัดกระจายไพในวันเดือน ๖ แรม ๖ ค่ำ วัน ๓ ค้นม่านแตกไพแล้ว พระเปนเจ้ามีหนึ่งสือไพได้มือสุใช้ริมดำมาด้วยจับพลัน หื้อเจ้ามหาอุปปราชาดนเป็นน้องยังเมืองป่าซางหื้อยกไพหื้อเอาเมืองชวาท เจ้ามหาอุปปราชาดนเป็นน้องแจ้งแต่หนึ่งสืออาชญาแล้วหื้อเร่งรีบเกณฑ์คน ๗๐๐ ถึง ณ วันเดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ วัน ๕ เจ้ามหาอุปปราชายกออกไพคราวทาง ๗ คิน เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ ถึงเมืองชวาท

ขณะนั้น พระญาชวาท มากับม่านมาล้อมเมืองลคอร แดกขึ้นไพยับถึงบ้านเมือง เจ้ามหาอุปปราชายกเข้าประจัญเอาเมืองชวาทได้ แล้วเดินเข้าตีเมืองแพ่ง กวาดเอาครอบครัวเมืองชวาท เมืองแพ่ง ลงมาใส่บ้านเมือง พระญาชวาทแตกแต่เมืองลคอรขึ้นไพถึงพันแต่เมืองเปล่า ที่ลวดพาลูกบ่าวชาวไพร์ติดตามทวยมาหาลูกเมีย น้อมตัวเป็นข้าราชการอยู่กับเมืองป่าซาง

มหากระสัตรอังวะใช้ราชสารเข้ามา ณ กรุงศรีอยุธยาเดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ สกราช ๑๑๔๖ ตัว ปตีกาบสีนั้นแล

พระเปนเจ้าจัดแจงเมืองลคอรตั้งงามแล้ว ก็เอาริพลแห่งตนเสด็จมาหาบ้านเมืองแห่งตน คือเมืองป่าซางหั้นแล

ที่นี่ จักกล่าวด้วยเมืองยั้งวะก่อนแล ในสกราช ๑๑๔๔ ตัว ปดิดำยี่ นั้น จันทคราสจับแต่เดือนเจียงแรมค่ำถึงแรม ๓ จึงตายกัน หม่อมเวียงอัมภระสัศครยั้งวะ ซึ่งอุชา ข้าเสียหม่อมเวียงขึ้นเป็นกระสัศรแทน ปดิดำยี่แล

สกราช ๑๑๔๕ ตัว ปดิกำหม่า เดือน ๖ อุตสาหิเสกหม่อมเวียง ขึ้นเสวยราชย์ในเดือน ๖ นั้น อ้ายจัก อ้ายกนธอ ๒ คน หีนยังกะโคง ได้ ๕ วัน เพื่อนยับได้ข้าเสีย หั้นแล

สกราช ๑๑๔๖ ตัว ปดิกาบสี เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ กระสัศรยั้งวะใช้ราชสารเข้ามา ณ กรุงศรีอยุธยาขอเป็นทางไมตรี พระมหากษัตริย์เจ้าอยุธยาบัพพันด้วย สิ่งหื้อคืนไพร่เสีย หั้นแล

ตั้งพระเปนเจ้ามังรายธิราชปรารภการกำแหงแก้ว เสด็จจากแต่เมืองลคอรมาถึงบ้านเมืองอยู่บ้านเท่าใด ก็พาเอาพระญาติวงศ์ไพร่พลพระมหากษัตริย์ปราสาททอง ณ กรุงศรีอยุธยา แจ้งราชราชการแล้ว พระเปนเจ้าทูลขอเอาชาวระแหง บ้านตาก บ้านเชียงเงิน ชาวเถิน อันแตกมานั้นไพร่พลบ้านป้อมเมืองกรุงเก่าขึ้นมานั้นตั้งบ้านตั้งเมือง พระมหากษัตริย์เจ้าก็ประทานหื้อเอาขึ้นมานั้นตั้งบ้านตั้งเมืองหื้อเป็นเมืองขึ้น ทำราชการ¹ กับเมืองเชียงใหม่สุดแต่เจ้าชาวเชียงใหม่จักบังคับบัญชา² ด้วยชอบราชการ ว่าฉนั้น พระเปนเจ้าก็ทูลลาเอาพระญาติ พระญาติตาก ชาวเมืองเชียงเงิน ชาวระแหง ชาวเถิน ขึ้นมาตั้งบ้านไผ่เมืองมัน เป็นเมืองขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ อยู่ในบังคับบัญชา³ พระเจ้าเมืองเชียงใหม่

พระญาติตากได้ขึ้นมาอยู่บ้านอยู่เมือง มีคำยินดี ก็เอาลูกสาวแห่งตนชื่อว่านางคันทงา ราชธิดาถวายเป็นบาทบริจาริกพระเปนเจ้า บัพพันกันนั้น หื้อลูกผู้ชายของคน ๒ คน คือนายน้อยชวนะ แลนายน้อยสุภา มาอยู่เป็นปากกลางอยู่บ้านพระเปนเจ้ายังเมืองป่าซางคิมี่แล สกราช ๑๑๔๗ ตัวแล ตั้งแต่นั้นมาเมืองตาก ระแหง เมืองเถิน เทียบยอมเอาราชการพระเปนเจ้ายังเมืองเชียงใหม่ป่าซางทุกเมื่อแล

ถึงสกราช ๑๑๔๘ ตัว ปดิวายสระจ่า เดือน ๔ เพง พระเปนเจ้าเป็นเคส้าแลเจ้าทั้ง ๓ พระองค์พี่น้อง ชัดคิยะลูกหลานทั้งมวลได้พร้อมกันตั้งจัดทัพหลวง ๕ แห่ง แลต่างจัดทัพระธาตุเจ้า แลได้ตั้งลำเรือเหล็กลำทอง ล้อมพระธาตุเจ้าเมืองหริภุญชัยแล้ว

ถึงเดือน ๘ ออก ๒ ค่ำ วัน ๕ พระเปนเจ้าแต่งเจ้ารัตนนะหัวเมืองแก้วพระราชาะวังหลัง คูมริพล ๕๐๐ ขึ้นไพร่พลกับมีเอาเมืองบัน ทราบทาง ๒๕ วัน เข้าครอบงำเอาได้เจ้าฟ้าหน่อคำแลลูกเมียครอบครัว แลกวาดเอาเมืองบันเมืองคองคาย ลงมาได้บ้านเมือง

¹ สันฉบับทั้งสองเป็น ราชราชการ

^{2,3} สันฉบับเป็น บังคับบัญชา ซึ่งต่อไปจะปรับเป็น บังคับบัญชา

บ่เท่าเห็น ในสกราชเดียวเห็น พระเปนเจ้าแต่งเจ้ามหาอุปราชาคณะหนึ่งเป็น
เหล่า แลนายคำมุน นายวอน นายน้อยกาวิละ คูมวิพล ๓๐๐ ขึ้นไปเกลี้ยกล่อม^๑นาชาว
เจ้าเมืองเชียงแสน กับว่าไปติดตามเอาพระญาพล พระญาเถิน ที่เมืองเชียงแสน ด้วย
อันมาน กวาดเอาไพร่นั้ ได้พระญาพล พระญาเถินแล้ว เจ้ามหาอุปราชก็แต่งนายคำมุน
นายวอน นายน้อยกาวิละคุมไพร่ร้อย ๑ ขึ้นไปเกลี้ยกล่อมเจ้าฟ้าเชียงตุงชักชวนพื้นมาน
เจ้ามหาอุปราชที่คุมเอาพระญาพล พระญาเถิน ลงมาเสียก่อน แล้วมีหนังสือใช้ไป
เกลี้ยกล่อม พระญาสุรินท์เมืองฝางหื้อพื้นมาน

ตั้งนายคำมุน นายวอน นายน้อยกาวิละ เข้าไปเกลี้ยกล่อมเจ้าเชียงตุงพื้นมาน ฟ้า
เชียงตุงบ่เห็น ว่า กลัวไพร่เมืองนิบพาย เขาทำนทั้งหลายจึงเสียไพร่ชักชวนเจ้าฟ้าเมืองของ
พื้นมาน ฟ้าเมืองของบ่พอใจ หากันพื้นมาน บบพื้นมาน นายคำมุน นายวอน นายน้อย
กาวิละ ฟ้าเมืองของ หากันหนีมาทางเมืองเกาะเมืองไซ แลเมืองหลวงพุกา จึงมาถึง
บ้านเมือง

ฝ่ายทางพระพระญาสุรินท์ เมืองหล้าว เมืองฝาง มีหนังสือสัญญาไปถึงพระญา
เชียงราย พระญาสาต พ่อเมืองปู ท้าวท้าว ท่นแสนยอ^๒ ว่า ไผ่อยู่ไหน หื้อพื้นมาน
แทะม่วน^๓ ทุกหัวเมือง ยามนั้นพระญาหล้าวอยู่เมืองสาตกับพระญาสาต ก็หากันพื้นมาน
ทุกหัวเมือง แล้วพาครอบครัวลงมา

ในสกราช ๑๑๔๔ ตัวปี่มีตมมีค ม่านอะแสห่วนมีวิพล ๓ หมื่น ยกทัพติดตามพระญา
สุรินท์ พระญาหล้าว พระญาสาต พระญาเชียงราย พ่อเมืองปู ท้าวท้าว ลงมาถึงเมือง
ลคอร ม่านอะแสห่วนลวดเข้าล้อมแวดแวดวังช้างเวียงเมืองลคอร

ฝ่ายเมืองเชียงใหม่ ม่านเชียงอูแมงคีโป มีวิพลหมื่นหกพัน ลูกแต่ฮังวะมาทางเมือง
ธราง ช้ามท่าฝั่งแม่ตงมาถึงเมืองยวม พระเปนเจ้าแต่งนายพุทธวงส์คุมไพร่๑๕๐ คนออก
ไปตระเวน^๔ รักษาต่านเมืองยวม ประมานหมื่นพันหน้า วนกัน ถ้าถึงม่านไหนก็นัก นาย
พุทธวงส์ถอยมาจึงอยู่บ่พระแวน วนกันก็เป่ถันบ่ห้วนไหว คีต้อยรบค้อยถอยมา แล้วมี
หนังสือบอกเข้ามาพิทูตไหว้สา พระเปนเจ้าจึงแต่งหื้อเจ้ามหาอุปราชเจ้ารัตนตะหั่วเมือง-
แก้ว คณะเป็นโองถ้วนสอง เปนแม่ทัพพร้อมไปด้วยกองทัບหัวเมือง เปนต้นว่า เมืองกำ-
แพงเพชร เมืองสวัตรโลก ยกออกไปปะทับหน้าม่านที่แม่สอย วนกันกับด้วยม่าน ทับ
หน้าแตกคั้น ม่านตายเป่ถันมาก ไผ่ไปถึงเมืองหอด ปะกองทับไผ่ม่านถึงเมืองหอด
เป่ถันหนักแหม่น รบบ่ห้วนไหว จึงถอยเข้ามา ม่านลวดติดตามเข้ามาล้อมวังช้างเมือง
ป่าซาง พร้าเดียวกันกับเมืองลคอร ไผ่จักไผ่ช่วยไผ่คิยได้ พระเปนเจ้าจึงแต่งท้าวแก้วทองไฟ
กราบทูตพระกรุณาพระมหากะสัศรเจ้าณกรุงศรีอยุธยา ขอกองทับขึ้นมามาตีม่านอันมา
ล้อมเมืองลคอรแลเมืองป่าซาง พระมหากะสัศรเจ้าก็เกณฑ์แม่ทับนาคองคุมกองทับ

^๑ ฉบับวัดพระหลวงว่า เกลี้ยกล่อม

^๒ ฉบับจศ.๑๒๘๘ เป็น ปู่ท้าวท้าวท่นแสนยอ

^๓ ต้นฉบับตรงกัน แต่บางจะเห็น คีตพื้นมานแทะม่วน

^๔ ต้นฉบับทั้งสอง เป็น ตะเวน

หื้อท้าวแก้วผู้เป็นราชทูตนำกองทัพนับมา ผ่านล้อมเมืองปากซางนานได้ ๒ เดือน กองทัพได้ขึ้นมาถึงที่เข้าที่มานแตกกระจัดกระจายไป ในวันเดือน ๖ แรม ๖ ค่ำ วันจันทร์

คืนมานแตกไปแล้ว พระเป็นเจ้าเป็นเส้าเจ้าทั้ง ๓ พระองค์พี่น้องซัดตยวงสาทั้งมวล พร้อมกันต้อนรับขับสู้เลี้ยงดูแม่ทัพนายกองวิพลโยธาพระมหากกระสัดเจ้า หื้ออ้อมด้วยเข้าเหล้าขึ้นปลาอาหารได้ ๘ วัน แล้วแม่ทัพนายกองทั้งมวลก็ลาทัพกลับลงไฟ นายคำมูน นายวอน นายน้อยการิละจึงเข้ามาถึงเมืองลคอรปากซาง หั้นแล

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๕๐ ตัว ปลื้เบิกสัน เดือน ๔ ออก ๘ ค่ำ^๑ วัน ๖ เจ้าฟ้าหลวงชายแก้วคนเป็นพระราชปิตุภร่าเพิ่งถึงลูกเต้าทั้งมวล กลัวจักปรักป่นพางกันไฟพายหน้า จึงมีพระราชโอรสคำสอนไว้ฉนั้นนี้ ตั้งแต่ไฟพายหน้า ลูกเต้าทั้งเมืองลคอรเมืองเชียงใหม่ ชูตน หื้อเอากันฟังคำสั่งสอนพร้อมด้วยที่ ย่าได้ฟังคำท้าวพระญาเสนาอามาจจแก้วหานไพร่ไฟทั้งหลายส่งมาของสนสัด อันจักหื้อได้มีคำวิาทผิดเถียงกันเท่าว่า คำอันฉนั้นนี้ หื้อเอาประการ ๑ ย่าได้เข้าบ้านพันแหวงกัน หื้อรักแหวงกับด้วยกัน ลูก ๘ คน จักคิดเอียงโค หื้อพราดังใจลูกเดียวกัน หื้อมีคำฉนั้นนี้ทักกับด้วยกัน ย่าหั้นผู้อื่นเหลือกว่าพี่กว่าน้อง ราชสมบัติเข้าของเงินคำทั้งมวล ย่าหื้อว่าเป็นของมิงของกู หื้อพราเป็นดังอองเบิงลูกเดียวกัน ลูกแปดคน ผู้ใดถึงฐานันดรสุข หื้อได้หื้ออบอุ้มคุ้มพากับด้วยกัน ย่าหื้อได้หื้ออละกับด้วยกัน พี่ท้าว หื้อน้องปก หื้อตก หื้อน้องเอา หื้อได้เอาคำสอนเราตนเป็นพ่อแท้ คั้นบ่ฟังคำพ่ออันดี หื้อจักพากันวินาสนิบหายเป็นคั้งเมืองสะหุน เชียงใหม่ เมืองยอง เชียงตุง เมืองน่าน อันลวงแล้วนั้นแล ในเมืองทั้งหลายผุเง้น หื้อน้องบ่รักกัน บ่มีคำฉนั้นนี้ทักอันเดียวกัน บ่ฟังคำพ่อแม่อันดี เท่าสู่ซึ่งเอาราชสมบัติบ้านเมืองกัน กวนควีเข้าบ้านพันแหวงกัน พายลุลลวดพากันวินาสนิบหาย บ่เป็นบ้านบ่เป็นเมืองไฟได้ หื้อเป็นฉนั้นนั้นในกาละเมื่อก่อน เหตุฉนั้น หื้อลูกทั้งหลายได้หื้อจรรณาเอาคำอาบัติดีเหตุเมืองทั้งหลายผุเง้นมาเข้าใจชูตนแท้ กรียาอันว่า คำสอนส่อนั้น หงส์ตัวเดียวมี ๒ ตัว^๒ หื้อยังรู้แตกกลุ่มล้างเผียงกัน ลูกเต้ามีบุญได้เสวียสมบัติอยู่ต่างเมืองกัน หื้อหื้อชื่อว่าเมืองเดียวกัน คนบ่ดี ลักหนีจากที่มาหาน้อง หื้อจากน้องไปหาพี่ ย่าหื้อเอาไว้ หื้อได้ส่งคืนหื้อกัน ย่าหั้นแต่คนผู้ฉนั้นเหลือกว่าพี่กว่าน้อง หื้อน้องกันจักได้หั้นใจกันหื้อเพื่อตนผุเง้น บ่ดี ลูกผู้ใดบ่ฟังคำสอนพ่ออันดีแลยังคิดเข้าบ้านพันแหวงกันดังฉนั้น หื้อลูกผู้ฉนั้นพาลวินาสนิบหาย หลัดตาย หลัดวาย พระเจ้าเกิดมาหื้อมันตนแสนตน ย่าหื้อลูกผู้ฉนั้นได้หั้นหน้าสักคน เท่าหื้อได้หื้อล้มจมอยู่ในนิริยานารกแสนมหากัปปี ย่าหื้อได้หั้นได้จาก แม่บ่กะทำมึงคลกั้มมัวรวาสาบ้านเมือง ย่าหื้อสมริทถึงอกบาน เท่าหื้อหั้นหื้อพร้อยวินาสนิบหายคำรามเข้าชูวันชูคืนทั้งภาวะนี้แลภาวะพายหน้า คั้นลูกเต้ายังตั้งอยู่ตามคำสั่งสอนแห่งพ่อนี้ดังอัน หื้อจักหื้อลูกเต้าได้ก้านทุ่งรุ่งเรืองขึ้นบานกว้างขวาง หื้อสมริทถึงจิตดีใจพระญาลูกชูตน ดังคิดคระเนิงชูประการหื้อ

ประการ ๑ เมืองลคอรลูกนี้ปลงไว้หื้อพระญาหลวงลคอร น้อง ๓ คนหื้อพระญาหลวงลคอรเป็นอธิปัตติ เมืองเชียงใหม่ น้อง ๒ คนหื้อพระญาหลวงเชียงใหม่เป็นอธิปัตติ น้อง ๖ คน หื้อสมุตติเอาพระญาลคอรแลพระญาหลวงเชียงใหม่เป็นพ่อเป็นแม่ หื้อเอาคำสั่งสอน

^๑ ฉบับ จศ.๑๒๗๔ เป็น แรม ๗ ค่ำ

^๒ หงส์ฉนั้นเป็น หงส์ตัวเดียวมี ๘ ตัว แต่ที่นี้ เอาตามฉบับในเรือง ท้าวแสนปม ในชุด นิพนธ์ราชพงศาวดาร

พ่อนี้ผู้คนแท้ก็อะ ว่าอัน ประการ ๑ เข้าของสัมปัตติช้างม้าวในโรงเราคนเป็นพ่อนี้ทั้งมาต
หือไว้ตามบวรณ เมื่อควายหือไว้จิมเมียนับเลียง ปร่งบันหือแก่ลูกเต้าผู้ใดสักคน เพา
เว้นไว้คำ ๘๐¹ หือลูก ๘ คนบันกันคนบาท ไว้เนนมงคลเหอะ ว่าฉันนั้น หั้นแล

ในสกราช ๑๑๕๐ ตัว ปลื้เบิกสัน นั้น พระเป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ที่น้องมีนโมปสาท-
สิทธิ์า พร้อมกันต่างแปลงฉัตร์ทองอันประจิตวิสสนาหารักทางคิดคำ กะทำหือมีผิวพรรณ
วิกณวิภูสิตาแล้วทั่วทั้งาม ถึงวันเดือน ๕ เพง เมงวัน ๕ ก็ได้พร้อมกันต่างฉัตร์คัมหาชิน-
หาตุเจ้าสุเทพ ได้นิมนต์พระสังฆะเจ้า ๑๐๘ พระองค์กะทำปรีดคมังคลสูตร มหาสมัยทั้งล้า
สูตรกรณิไพศดาบ ชัยทั้ง ๘ เบิกฉลองอบรมสมโภช กะทำบุญหือทานเป็นมหาสมัยกาล
อันใหญ่ เป็นปฐมะหัวที่ก่อนแล

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๕๑ ตัว ปลื้ก็คเรา ม่านย่านแควงสิริไป มีกำลัง ๓ หั้น ลูกเมือง
ฮังวะมาตั้งอยู่เมืองต่วน ห้วยอค เมืองจาย แม่แซน พระเป็นเจ้ามังราวชิรปราการกำแพง-
แก้วองค์เป็นพระราชเชษฐาเป็นเคส้า เจ้าวัดชนะหัวเมืองแก้ว เจ้าพุทธวงศ์ เจ้าจันทราชา
เจ้าคำมูน เจ้าน้อยการวิละ² กุมริพลทั้ง ๑ เดือน ๘ แรม ๑๓ คำ วัน ๕ ยามแตร ยกขึ้นไฟ
คราวทาง ๑๕ วัน ถึงเดือน ๘ ออก ๑๓ คำ วัน ๕ ก็เข้ายุทธกัมมัตอรบกับด้วยม่าน
ย่านแควงสิริไปอันตั้งอยู่เมืองต่วน ห้วยอค เมืองจาย แดกกระจัดกระจ่ายไฟนับเลียง ได้
ยังเครื่องสาตราอาวุธ เมาะ สีนาต พรอก ตาบ มาใส่บ้านเมืองเป็นอันมาก ก็มีแล

บเพาแต่นั้น พระเป็นเจ้าแต่งเจ้าจันทราชา เจ้าน้อยการวิละ³ กุมริพลร้อย ๑ ข้ามน้ำ
แม่คงไฟฝ่ายวันตก เข้าตีเอนบ้านอมชีก ได้ครอบครวัเข้ามาใส่บ้านเมือง ตัดเห็นพระเป็นเจ้า
แต่งเจ้าจันทราชาเป็นแม่ทัพ แลทำารสิทธิ แลทำาวชุนมีชื่อ กุมริพลไฟ ๑๕๐ ขึ้นไฟตีเอน
บ้านสะตอย บ้านวังตุ วังกวาด ได้ตัวแสนสรีแลลูกบ้านชาวไพร่ ครอบครวั เครื่องสาตรา
อาวุธตงมาใส่บ้านเมือง

ณนั้น ยังมีมาเมอดเมืองผู้ ๑ ชื่อว่าชะแข่งหม้องกุ้ง อยู่เมืองฮังวะบได้ เขาได้เข้า
ไล่ตี เอาตัวหลบหนีมาอยู่เมืองเจียว มันปลกาสเณโต ส้าแดงตัวมันว่า คูณลูกกระสัตรฮังวะ
เจ้าช้างเผือก⁴ บัดนี้ ปะตุง เป็นเชือกมโหฬารห้อยมาถึนเมือง คูบเพ็งใจ ลูกก็คิดไฟเป็น
กระสัตรเมืองได้ คันทูได้เป็นกระสัตรแล้วจักยกเอากำลังวิพลขึ้นมารบเอาปะตุง คงได้ คันทู
กลัววินาสฉิบหายพลัดบ้านพลัดเมืองนั้น หือได้แต่งคนทวยศ ว่าอัน ยามนั้น ๑๕ เจ้าฟ้า
เจียวทั้งมวลมีเจ้าฟ้าแสนหวิเป็นเคส้า คือนูกับคามคำมันชูอัน คีจึงแต่งขุนนายไพร่โหด
ตามทวยมันทุกหัวเมืองเข้ากันมี ๘๐ คน ลงไฟทางเมืองน่านไฟถึง ณ กรุงเทพมหานคร-
ศรีโยธยาศแล้ว มันจักคิดนานาต่าง ๆ บได้ ลวดกราบทูตพระมหากระสัตรเจ้าว่า ผู้ข้าเป็น
ลูกกระสัตรฮังวะแท้ หือบได้กินเมือง ปะตุงหือมาชิงกินเสีย เยื้องฉินโตจักได้กินเมือง ขอ
เพ็งเดชชะพระปารมี ขอเอากำลังวิพลเมืองนเอาปะตุงมาถวายเป็นสมเด็จพะเจ้าสุหัว ว่าอัน

¹ ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่เาจะเป็น ตัว ๘ บาท

² ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลักและฉบับ ๑๔ ราชวงศ์ เป็น เจ้าการวิละน้อย

³ ทุกฉบับเป็น การวิละน้อย

⁴ ฉบับ จศ.๑๑๒๘ เป็น ลูกกระสัตรฮังวะช้างเผือก

ที่นั่น พระมหากษัตริย์เจ้าตนบุญใหญ่อันทรงพระคุณซึ้งมีอันประเสริฐ ประกอบด้วย
ทิพพปัญญาคือสัมปชัญญะอันมาก สองรู้อย่างอัศจรรย์ใจแห่งชะแ่งหม่องกง ว่า มักจิก
มาตีป้างจิกมี ชะแ่ง ว่าอัน ม่วนกับไทย¹ นี้จักเป็นมิตต์กัน บ่พ่อนมี² ช่อมเป็นศัตรูกันแต่
โตมา พระมหากษัตริย์เจ้าจึง ทรงพระกรุณาตรัส³ เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมชะแ่ง-
หม่องกง ว่า จ้งมีหั้นก่อนเทอะ บัดนี้ บ้านเมืองแห่งเรายังเป็นที่ยับจนอยู่ ว่าฉันนั้น มันคืบ
รู้ที่จักว่าเรือ คีลวตอยู่โพหั้นแล

ตั้งพระญาดำกระแหม่ง เป็นอันเก่าคร่ำครา คือราชราชการบ้านเมืองบ่ได้แลแล้ว พระ
เป็นเจ้ามังราวชिरปรากฏการกำพองแก้วใหญ่ทรกัมมกับมานอันตั้งเมืองทวน ห้วยอด เมืองจาย
หม่มแซน ได้ชัยชนะแล้วลาทัพกลับลงมาถึงบ้านเมือง ป่านานเท่าใด พระเป็นเจ้าคิพาเอา
นายน้อยสุภา นายน้อยชวันะ ลงไปเฝ้าพระมหากษัตริย์เจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา แห่งราชช-
การทั้งมวลแล้ว จึงกราบทูลพระกรุณา ขอตั้งนายน้อยสุภา นายน้อยชวันะ⁴ ขึ้นมารักษา
บ้านเมือง พระมหากษัตริย์เจ้าจึงตั้งนายน้อยสุภาขึ้นเป็นพระญาอนุชิตชลลธิเป็นเจ้าเมือง
ดำกระแหม่ง ตั้งนายน้อยชวันะเป็นพระญาอินทรี ทือช่วยกันคิดราชราชการบ้านเมือง บ่เท่า
แต่่นั้น พระเป็นเจ้ากราบทูลพระมหากษัตริย์เจ้าว่า ตั้งเมืองเถิน คีพาผู้จักเป็นผู้ใหญ่คิด
ราชราชการบ้านเมืองบ่ได้ พระญาเถินเชียงมานจับอับได้ไฟ คีไฟคิดตามเอาได้คินมา คีเป็นอัน
เก่าแก่คร่ำคราคิดราชการไปรอตแล้ว ขอรับประทานตั้งขึ้นใหม่ กราบทูลฉนั้น พระมหากษ-
ัตริย์เจ้าจึงตรัสถามว่า เจ้าเชียงใหม่ตั้งใจคนใดเล่า สมควรจักหื้อเป็นพระญาเถิน พระเป็น-
เจ้าคิมาเลงหั้นท้าวชุมพู อันเป็น มหาดเล็ก⁵ ป้าเร็นตน เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจ อัน ๑ คีเป็น
ชาติเชื้อชาวเถิน พระเป็นเจ้ากราบทูลว่า ท้าวชุมพูสมควรเป็นพระญาเถิน ว่าฉนั้น พระ
มหากษัตริย์เจ้าคิประทานชุบเลี้ยงตั้งท้าวชุมพูขึ้นเป็นพระญาฉันทบุรีพระญาเถิน แล้วคิ
ประทานเครื่องยศตามหัวเมืองไทยเมืองน้อยแล้วคิอับเวนทือเป็นเมืองขึ้นกับเมืองเชียงใหม่
เมืองระแหง เมืองเถิน ถ้าจักมีราชการประการใดหื้อฟังบังคับบัญชาเจ้าเชียงใหม่ ว่าฉนั้น

บ่เท่าแต่่นั้น พระมหากษัตริย์เจ้าทั้งสองพระองค์ คีประทานอับชะแ่งหม่องกงกับ
ลูกปาว ๘๐ คน อันคิดตามมันไฟนั้น ทือพระเป็นเจ้าเอาขึ้นมาใช้ราชการกับบ้านเมือง
พระเป็นเจ้าคิทูลลาพาเอาพระญาดำ พระญาอินทรี พระญาเถิน ชะแ่งหม่องกงขึ้นมาถึง
เมืองระแหง จัดแจงที่ทางบ้านเมืองทือพระญาดำ พระญาอินทรี แล้วขึ้นมาเมืองเถิน จัด
แจงที่ทางบ้านเมืองทือพระญาเถิน แล้วเสด็จขึ้นมาหาบ้านหาเมืองแห่งตน วันนั้นแล

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๕๓ ตัว ปีฉีวังไค้ พระเป็นเจ้าคิพาเอายังเจ้าตนเป็นน้องทั้ง ๒
แลขิดขิดยวงลาท้าวพระญาเสนาอามาจ้ง ขึ้นตั้งเวียงเชียงใหม่เป็นปฐมะหัวที่ อยู่ได้เดือน ๓
ดังบ่ได้ เหตุกาละบ่เท็งตำนานเบ่ถึง คีถอยลงมาสู่ป่าซางที่เกล้าแล้วได้พร้อมกันล้างหอยอ
๔ ด้านพระมหาชินธาตุเจ้าละพูน กับล้างพระพุทธรูปเจ้าละไว้ ในพระพาด้านเหนือแห่ง
พระธาตุเจ้าละพูน คีในปีฉีวังไค้ นั้นแล

¹ ฉบับหลักเป็น ม่วนกับไธ ฉบับ จศ.๑๓๗๘ เป็น ม่วนกับไทย

² ฉบับ จศ.๑๑๒๙ เป็น บ่พ่อนจิกมี

³ ฉบับหลักเป็น ทรงพระกรุณาตรัส ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ทรงพระกรุณาตรัส

⁴ ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลักไม่ปรากฏความนี้

⁵ ทั้งสองฉบับเป็น มหาดเล็ก

ในปฐีวังได้ นั้น เล็กี ยวน¹ มารบเมืองล้านช้าง บิได้ พระญาล้านช้างพื้นกระสัตร
ยั้งวะ เดือน ๖ แรม ๒ ค่ำ พระญาล้านช้างเข้ามาเพ็งสมพารพระมหากกระสัตรเจ้ากรุงศรี-
อยุธยาบวง² ๒ ได้นางทวาย³ มาถวายคือสกราช ๑๑๕๓ ตัว นั้น ม่านสุระกะยอแดงไป
มีกำลัง ๓ พัน มาตั้งเมืองฝาง

ถึงสักราช ๑๑๕๔ ตัว ปฐีเต่าไข่ เดือน ๘ ออก ๔ ค่ำ วันพุธ พระเป็นเจ้าองค์เป็น
ราชเขฎฐาธิปัตย์เป็นเกล้า เจ้ารัตนนะหัวเมืองแก้ว พระราชวังหลังมีกำลังวิพล ๒๕๐๐ ยกขึ้น
โพศราวทาง ๑๔ วัน ถึงเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ วัน ๖ ที่ได้ต่อสู้รบม่านสุระกะยอแดงไป ได้
เดือนปลาย ๔ วัน บิได้ ถอยลงมา

ตั้งสะแข่งหม่องมุง มันขึ้นมาอยู่ป่าทางได้นานได้ปฐี ๑ มา ปกาเสนโต ลำตงตัวมัน
ขึ้นมาร่า เวนนี้บุญสมพารแก้กล้า บุคละผู้ใดจักข้าเรา คีบคาย จาลวงสุทไฟ เวนแต่พระญา
อินท์ลูกขึ้นทำลงมาข้าก่อน เราจึงจักตาย ว่าฉันนั้น บ่เท่านั้นข้ากล่าวคำสีหนาทองอาจว่า
สัณฐานบ้านเมืองแม่น้ำหนึ่งดิน ไม่คันไม้กลวง ท้าวพระญาไพร่บ้านข้าเมืองทั้งมวล ที่เป็น
ของเรานับเสียง บ่เท่านั้น ข้ากะคำที่อคนทั้งหลายเข้าในอำนาจอาชญาเสื่อมมือแห่งมัน
ไฟเป็นอันมาก มันมารีพรองปองเอาบ้านเมืองเป็นฉันนั้น พระเป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ที่น้อง
จึงพร้อมกันด้วยกันจับยับเอาตัวสะแข่งหม่องมุงส่งลงไฟถวายพระมหากกระสัตรเจ้า แล้วก็
กรวบทูเกณฑ์เอาพามอันมันมาคิดคำรีพรองปองเอาบ้านเมืองนั้น พระมหากกระสัตรเจ้าตรัส
แจ้งสู่ประการแล้ว คือโปรดพระกรุณาอาณัติให้พวกข้าตนเอาไฟเข้าเสีย วันนั้นแล

พระเป็นเจ้าก็ทูลลา พาเอายัสสบริวารบ่าวไพร่ขึ้นมารอคำนเมืองแล้ว มีพระราช
ว่าเพ็งในหอท้ายว่า ตั้งเมืองเชียงแสนหากเป็นลูกเมืองเชียงใหม่แต่โตมา ท้าวแสนพู
กระสัศตราธิราชหากล้างเมืองลูกนั้นคาย บัดนี้ พ็อยเป็นเมืองม่านไท่เป็นฉันนี้ จักใหญ่ทช-
กัมมีเอาตงได้ ว่าฉันนั้น พระเป็นเจ้าจึงมีหนังสือสัญญาไท่ถึงเจ้าพระญาหลวงลคอร คน
เป็นน้องแลเมืองแพ่ง เมืองน่าน ก็อหังวิพลโยมาจักขึ้นไพร่บเอาเมืองเชียงแสน ว่าฉันนั้น

สักราชได้ ๑๑๕๕ ตัว ปฐีกาเป่า เดือน ๓ แรมตัว ๑⁴ วัน ๕ องค์พระเป็นเจ้า
มังราวชีวปรากการกำแพงแก้ว องค์เป็นพระวราชเขฎฐา มีวิพลหมื่นเงิ่ง ยกโพศราวทาง
๑๔ วัน ถึงเดือน ๔ ออก ๑๕ ค่ำ วันจันทร์ เข้าเวทวังซึ่งเมืองเชียงแสน อยู่ได้ ๒ เดือน
ถ้วน บิได้ ถอยลงมาในวันเดือน ๖ เพง เมงวัน ๕ วันนั้นแล

ถึงสักราช ๑๑๕๖ ตัว ปฐีกาเปย์ เดือน ๘ เพง เมงวัน ๑ ปฐีมุขสัทธิฯเจ้ามหาอุป-
ราชาได้สร้างพระวิหารอินทขีล แลได้สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ ๑ ไว้เป็นที่ไหว้แลบูชาแก่คน
แลเทวดาสมณะพราหมณ์ทั้งหลาย แลได้อบรมสมโภชเบิกฉลองกะทำบุญเพื่อทาน เหล็น
มโหตรพเพนเพอยตามอันใหญ่ เป็นปฐมวารในปฐีนั่นก่อน

¹ ทุกฉบับเป็น ยวน

² ทุกฉบับเป็น บิวกอก

³ ฉบับกัมทั้งสอง เป็น นางทวาย

⁴ ฉบับ รศ.๑๒๘๘ และฉบับวัดพระหลวง เป็น แรม ๑๑ ค่ำ

ถึงเดือน ๕ เพงเมงวัน ๑ พระเปนเจ้าสามพระองค์ที่เมืองแปะประธานกว่าชาติยวงสา ท้าวพระญาเสนาอำมาจไฟ้ไพร่ราษฎรบ้านเมืองทั้งมวล พายไนมีพระสังฆะเจ้าทั้งมวล ได้พร้อมกันหล่หล่อน้ำมูทากิเสกยกยอขี้ครุบาเจ้าวัดคำขาว คนชื่อว่ารัฐมั่งทละขึ้นเป็นตั้งพระราชเปนใหญ่แก่คณะสังฆะทั้งมวล หั้นแล

พระเปนเจ้าองค์เป็นพระราชเชษฐาได้สั่งขังโงงอุโบสถแลพระพุทธรูปเจ้าไว้เป็นที่ไฟ้แลบูชาแก่คนแลเทวดาสมณพราหมณ์ทั้งหลายก็ได้เบิกขุดลอกกินทานเป็นมหาสมภารสนุกเหล่าน่วนปางใหญ่ ในสักกราช ๑๑๕๖ ตัว นั้นแล

พระเปนเจ้าทั้งสามพระองค์ที่เมืองได้ตั้งบ้านแปงเมือง เก็บเอาไฟ้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเข้ามาล้อมบ้านใส่เมือง กระทำบุญทอดทานสถิตคำราญในเมืองป่าซางนานได้ ๑๔ ปี ปลาย ๕ เดือน ๒๐ วันประดับไฟ้ด้วยท้าวพระญาเสนาอำมาจไฟ้แลราษฎรปราชมนตรีย้านเมืองวรพุทธศาสนาทำนุบำรุงเรืองกว้างขวาง กาละหากถึงค่านานหากถึงมาแล้ว ด้วยเดชะพระผ่านแผ้วทั้ง ๓ พระองค์จึงปล่าวจตุรงคเสนาโธธา ๔ จำพวกเป็นต้นว่าเสนาช้าง เสนาม้า เสนารถ เสนาเหี้ยวต่อแผ่นต้นตามดิน แวดล้อมล้อมเป็นปรีวาร พระเปนเจ้าองค์เป็นมหาอิสสระธิบดี ท้าวก็เสด็จขึ้นสู่หัดถิราชยานตัวประเสริฐวิลาตสองอาจ ปางเมื่อสกราชได้ ๑๑๕๘ ตัว ปีฟ้าวายสี เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ วันอาทิตย์ มีพระวราชอนุชาเจ้าฟ้าทั้ง ๒ แลรัชติยวราชวงสาท้าวพระญาเสนาอำมาจไฟ้เจ้าไฟ้ไพร่ไท่ ออกออกจากเมืองป่าซางลำดับด้วยมิดคาสังการ นานได้ ๕ วัน

เดือน ๖ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๕ ยามสุดเช้า ท้าวก็เสด็จเข้ายังวัดปุพพาราม ตามปุพพะคำนองไปราณะแห่งท้าวพระญาทั้งหลายฝูงอันเป็นแล้วมาแต่ก่อน ปี่พ้องและเสียงยังปเวณิ คัมภักกิดิฏฐ์กระหวัดไพทีสละหนได้ ลำดับไฟ้ด้วยค่านวันตกไฟ้ถึงวัดเชียงยืนด้านเหนือ พระเปนเจ้าเข้าไฟ้สักการบูชาไฟ้พระเจ้าวัดเชียงยืนแล้ว เถึง เพลา^๑ ยามแตรจิกใกล้เที่ยง ท้าวก็ยกเอาหมู่ยี่สิบปรีวารเข้าเวียงหลวง ด้วยปะศูช้างเผือกก็สละหนเหนือ หื้อลวะจุ่งหมา พาแขกนำเข้าก่อน ไฟ้เกิดคำราญนอนเชียงขวางหน้าวัดเชียงหมั้นได้คืน ๑ เถึงวันสุนรุ่งเช้า ท้าวก็อาบองค์สรงเกลประดับคน เสวียเข้าน้ำโภชนอาหารแล้ว เถึงเพลายามกลองงาย^๒ เป็นยามอุทธีงราชฯ ก็เสด็จเข้าสู่ไชยภูมิอันเป็นที่คุ้มน้อยราชชะวังแห่งกระตัตราชิราชฯ อันเป็นแล้วในกาละเมื่อก่อน คิมิแล

ส่วนว่าเจ้ามหาอุปปราชา เจ้าวัดคณะหัวเมืองแก้วพระราชนิฏฐา แลเจ้านาย แลรัชติยวงสาทั้งมวล ก็อยู่ในภูมมฐานอันเป็นที่ควรแห่งคน หั้นแล พระเปนเจ้าเสด็จเข้ามาตั้งเวียงหลวงเชียงใหม่นานได้ ๑๐ เดือน ปลาย ๕ วัน

สักกราชได้ ๑๑๕๘ ตัวปีเมืองได้ เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ ม่านอิงชะไป ชิดชิงไป มีวิพล ๘ หมื่น ๔ พัน ลูกแต่เมืองสังวระมาลาวังซึ่งเมืองเชียงใหม่ ค่อสู้รบรบกับด้วยกันเป็นมหาสงครามอันใหญ่ พระเปนเจ้าแต่งตั้งเจ้านายลูกหลานเป็นหัวหน้าออกตี ม่านแตกออกไฟ้คืนเข้ามา ออกตีแถม แดกออกไฟ้ คืนเข้ามา พระเปนเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ที่เมืองพร้อมเพียง

^๑ ศัพท์นี้ ฉบับหลัก และฉบับ ๑๔.๑๓๔๘ ใช้ เกลา เสมถ แต่จะปรับเป็น เพลา

^๒ ฉบับหลัก เป็น เกลาฆามกลองงาย ฉบับ ๑๔.๑๓๔๘ เป็น เถึงฆาฆามกลองงาย

เบิกีสากันว่า แต่เรากับม่านจักรบกันนี้ สืบกันแล้ว พ้นมันจักเข้ามาป่วนเอาเรา คืบได้ พระпенเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ก็พี่น้องพร้อมเที่ยงกันเบิกีสากันว่า ม่านจักมาป่วนเอาเรา เราคืบกันแล้วแต่เท่าว่าเมืองเราคิดตั้งใหม่ เช้าน้ำประจักษ์คืบบอริบวร^๑ เราควรใช้ธงไฟชอกองคืบได้ขึ้นมาเตือนทันกับด้วยเราแต่ ว่าอัน แล้วจึงมีหนังสือแต่งห้อมเสนสิริวัคสอรคุมเอาม่านอันจับยับได้นั้น ลงไฟทอดเกล้าทุลการห้อมพระมหากะสัตรเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา แล้วทอดชอกองคืบ สันเกล้าสันกระห้อมพระราชาวังบอวอรสถานมงคลวังหน้า เปนแม่คืบไฟยักระสัตรเล็กมีวิพลโยธาแสน ๑ เสด็จขึ้นมาถึงเมืองเกิน แล้วแยกแบ่งชอกองคืบกันที่นั่น เจ้อเจ้าอินทปัตย์เจ้าตำนาน อันเปนโอรสบุตรทั้งสององค์พี่น้องเปนแม่กับกุมวิพล ๕ หมื่นขึ้นมาจากเมืองคีม่านอิงเซไปแต่งวิพลลงไฟค้อนรบถึงเมืองคีม่าน ต่อสู้รบกันได้ ๓ วัน ๓ คืน กองทัพม่านส่วนทรวบได้ แตกกอดขึ้นมาจึงอยู่เมืองละพูน พระสัตรเจ้าวังหน้ายังอยู่เมืองเกิน แต่งวิพล ๕ หมื่น^๒ ขึ้นมาจากเมืองละพูน มาจับรบกันถึงเมืองละพูน เช้าคีม่านอิงเซไปทางเวียงละพูน แดกกระจัดกระจายแล้วเสียขึ้นคีม่านอันล้อมเวียงเชียงใหม่ ม่านอิงเซไปด้วยทรวบได้ คือดกกระจัดกระจายไฟนับเสียง จับยับคีม่านอุปปะคองไป ที่ท่งหนองช้างคลานกับไพร่ม่านเปนอันมาก ม่านมาล้อมเวียงปางนันทันได้สองเดือนปลาย ๒๘ วัน ม่านแตกไฟแล้ว กองทัพได้ก็ลาทัพกลับลงไฟเสียงแตร

อยู่สุนนั้นเมืมน่าน ในสกราชเดียวนั้น พระเปนเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ก็ได้พร้อมกันล้างวิหารพระเจ้าละโว้เมืองละพูน ในปีเบิกิสระจว สกราช ๑๑๕๔ หันแล

ถึงสกราช ๑๑๖๐ ตัว ปีเบิกิสระจว สสนสิริ พ่อเมืองบุ พ้นม่านอันมาเปนเหล่ากาอยู่เมืองบุเสื่อ แล้วพา อุทพ^๓ ครอบครัวลูกเมีย ลูกบ่าวชาวไพร่^๔ ลงมาสู่สมพาร เปนข้าราชการกับเมืองเชียงใหม่ พระเปนเจ้าองค์เปนพระเจ้าเชษฐา พาเอาแสนสิริลงไฟเผาพระมหากะสัตรเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา พระมหากะสัตรเจ้าคืบปะทานชุบเลี้ยงตั้งแสนสิริขึ้นเปนพระญา สรี/วคีสุนทอ^๕ แดบะทานเครื่องยศตามสมควร แล้วคืบห้อมพระเปนเจ้าเอาขึ้นมาอยู่เมืองเชียงใหม่ พระเปนเจ้าข้าแต่งตั้งท้าวสิริ ท้าวบุญเรืองคุมไพร่ ๓๐๐ ขึ้นไฟคีม่านไปคืบหนอระดา แดกกระจัดกระจายไฟ แล้วกวาดเอาหมื่นหลวง หมื่นน้อย พ่อเมืองสาต แสนเมืองมา นายน้อยวงเมืองแจต แดกคืบเมืองกึ่ง เมืองกุน ลงมาเปนข้าราชการกับเมืองเชียงใหม่ ได้ช้างพลาย ๑ กับนางมิดอง มาถวายพระเปนเจ้าในสกราช ๑๑๖๐ นั้น

ถึงสกราช ๑๑๖๑ ตัว ปีคัศเมต พระเปนเจ้าเกณฑ์เจ้าตำนานเปนแม่กับกุมวิพล ๓๐๐ ขึ้นไฟคืบค้ำเครื่องอันมาตั้งเมืองบุ ค้ำเครื่องถูกคืบนาตตาย ได้เมืองบุแล้ว เจ้าตำนานก็ลวดยกวิพลเข้ามาแม่คงไฟพาคะวันคก เช้าคืบเอาบ้านจัวลาย บ้านหะตอย ล้อมไรทำช้าง บ้านนา ท่งอ้อ ได้หมื่นชาวจัวลายแลเมียทำเครื่อง กวาดเอาครอบครัวลูกบ่าวชาวไพร่ลงมาใส่บ้านเมือง

^๑ ฉบับหลัก เปน บอริบวร ฉบับ จศ.๑๑๒๘ เปน บอริบวร

^๒ ฉบับ จศ.๑๑๒๘ ไม่บอกจำนวน ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เปน ๒ หมื่น

^๓ ความหมายตรงกับ อุทพ แต่ในที่นี้จะยังคงรักษาไว้

^๔ ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลัก เปน บ่าวชาวไพร่

^๕ ฉบับหลัก เปน สรี/วคีสุนทอ ฉบับ จศ.๑๑๒๘ เปน สรี/วคีสุนทอ

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๖๒ ตัว ปลีกพลัน พระเป็นเจ้าเกณฑ์ทำวมหายักรัศมีกุมวิพล ๒๐๐ ยกข้ามน้ำแม่คงไฟต์บ้านสุบแม่เทง ได้หมื่นขึ้น หมื่นพรหม กวาดเอาครอบครัวลูกปาวชาว ไพรลงมาใส่บ้านเมือง หันแล พระเป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ที่น้องพร้อมกันด้วยกันใส่ชื่อเมือง แดงใหม่ หื้อเป็นชัยชนะแก่ข้าศึกศัตรูว่า เมืองรัตนตึงสาธกานวปรี แล้วถึงเดือน ๘ ออก ๓๓ ค่ำ วัน ๗ ได้ก่อรูปช้างเผือกสองตัวไว้ทางหัวเวียง ตัวเม่นหน้าไพพนเหนือชื่อปราบ- จักรวาศ ตัวเม่นหน้าไพวันตกชื่อปราบเมืองมารเมืองยักข์ แล้วตั้งก่อรูปกุมภภัณฑ์สองตนไว้ หน้าวัดโศติการาม^๑ แลก่อรูปสุเทวพระสีโนที่ใกล้วันตกแห่งหออินทรีต ในสกราชเดี๋ยวนั้นแล

ดูนั้นได้สองปี่ ถึงปี่ริ้วเกล้า สกราชได้ ๑๑๖๓ ตัว เดือน ๙ ออก ๓๓ ค่ำ เป็นวันไชยาดีดี ยามครุฑเข้าเป็นยามอุทธรังราชา ได้ก่อรูป มิคคินทสิหราชสีห์^๒ ๒ ตัวไว้ยังช่วงมังคลอุตรทิศละแห่งเวียง หื้อเป็นไชยมังคละแก่รัฐบุษขานราษฎ์บ้านเมืองทั้งมวล หันแล

พระเป็นเจ้า ๓ องค์พระที่น้องล้างยกปกแปลงวัดวาสาสนา พุทธรูป สดุด เจติยะ กุฎี วิหาร อุโบสถที่สถิตสำราญแห่งชาวเจ้าภิกขุสังฆะ กะคำบุญหื้อทวนเป็นนิจกาลทุกเมื่อ แลล้างริ้ว แปลงเวียงก่อเมกปรางกรกำแพง เรืองกิม^๓ ห่อ ป้อม หัวมุม ครอบบานประตู หื้อแห่นันทาหมันสูง ขุดคลองคือน้ำเข้าใส่ไคร้รอด เพื่อหื้อเป็นที่ขามแขง ทวนทณ^๔ แก่ข้าศึกศัตรู หันแล

ในกาลนั้น บ้านหรั่ง เมืองวังที่ไท อันควตี่ตั้งตี่ต่งนั้น กระสัตรเจ้ายี่จระตี่ตั้งหื้อแค้นหื้อแผ่เขตต์แดนเป็นสายสะเบียงอาหาร อันจักยกวิพลโยธาลงมายุทธกัมม์เอาเมืองรัตนตึงสาธกานวปรีเชียงใหม่ ก็มีหันแล

ดโต ตโย ราชชา ๙ ส่วนว่าพระเป็นเจ้า ๓ พระองค์ที่น้องเป็นอันฉลาดด้วยการยุทธ-สงครามนัก จินเตควา ครอบเงิงในพระราชหอรที่หว่าบควาจักหื้อข้าศึกได้โอกาส หันมันได้ตั้งบ้านเมืองแห่นันทาหมันสูงแล้ว มันก็จักมากระทำร้ายแก่บ้านเมืองเราชะแล ว่าอันแล้วคี่จึงมีพระราชอาชญาหื้อเกณฑ์คนท้าวอันทสิริผู้แก้วทาน คุมเอาควาแก้วตาหวนวิพล ๕๐๐ คนเป็นกองโจร ยกขึ้นไฟต์เมืองปู ได้พระญาบุญไธโรไทบ้านเมืองทั้งมวล แล้วตั้งกวาดลูกอ่อนคนครัวส่งลงมา แล้วข้าเสียเข้าตีเอาเมืองนเจต เมืองกิง เมืองกุน ทำอ้อ ทำแจตได้ แล้วข้าลงมาตีเอาสิริพนธระธาไปมานอันมาคั้งอยู่เมืองสาตแตกกระจัดกระจายไฟ แล้วกวาดเอาหมันหลวง หมันหน้อย แลลูกอ่อนคนครัว ลงมาใส่บ้านเมือง หันแล

เมื่อนั้น เจ้าเมืองจืด กสิวิเชษฐิทธิแห่งพระเป็นเจ้า กสิวิจักไฟครอบงำเอาบ้านเมืองแห่งตน จึงมีบัญชาการ คือสินาต หอก ดาบ แลผ้าก้าง แค้นหื้อถึงงาเมืองผู้เป็นอามาจจ์ คุมเอาลงมายืนถวาย แล้วขอเป็นบ้านพี่เมืองน้องกันพระเป็นเจ้ามังราวชิร-ปรางกรกำแพงแก้วองค์เป็นพระวรราชเชษฐา คี่หื้อหามายังพระวรอนุชาทั้งสองพระองค์

^๑ ทุกฉบับเป็น โสติการาม

^๒ ฉบับ จศ.๑๒๔๘ เป็น มิคคินทสิหราชะ

^๓ ทั้งสองฉบับเป็น เขื่องกิม

^๔ ทุกฉบับเป็น ธรรมณ แต่ในที่นี้จะปรับเป็น ทวนทณ ทุกที่

มาพร้อมกันในพระราชนิเวศน์ พิจารณาเหตุที่รู้ด้วยประพญาว่า กษัตริย์อันชั่วเลวก็มักจักกระทำ ผู้ซึ่งเอาบ้านเมืองเซตุน้ำพองดินแห่งท่านนั้น จักเอาด้วยพลยุทธะบได้ ที่ย่อมพรองเอา ด้วยปัญญายุทธะ เราจึงรู้แล้วเมื่อว่าเราจักรับเอาปณณการไว้ที่ป็นภัยอันตรายแก่เราแล แม้นจักที่จักข้าถึงงาเมืองเสีย ก็หากตายตายแล เท่าว่าเราปู้จักยังวิชาประพญา จึงดี ปากกล้องสินาคหื้อแบบ แล้วหุบปลายหอกปลายดาบ ตัดผ้าทั้งหื้อขาดเป็นรูเสีย แล้วฮับหื้อ ถึงงาเมืองเอาขึ้นเมื่อตั่งเกลา พายหลังกระสัตรเจ้าเมืองยังจะรู้ ที่ใช้คนมาเอาเจ้าเมืองจืด ไฟผ่าอกเสียวันนั้นแล

ถัดนั้น เจ้าเมืองยังจะข้าแต่ทั้งก็เจ้าฟ้าคำเครื่องมาตั้งเมืองบุณณเดา พระเป็นเจ้า ได้รู้แล้ว มีพระราชระว่าเพิงว่า ต้นจกยกกองกับใหญ่ขึ้นโพธิ์จักเป็นอัน *ภาณาวปรากฏ*¹ เมี่ยว ฟ้าคำเครื่องจะตั่งตกใจกลัวแล้วยกครอบครัวหนีเสีย จึงจักแต่งเจ้าสุวัณณะคำมุนตนเป็น หลานคุมแก้วทวนวิพล ๓๐๐ คนขึ้นโพธิ์ระจุใจมคิเอาเมืองบุ ฟ้าคำเครื่องอันเคราะห์จ่า กัมม์เพิง *ถูกถูกสินาคถูก*² เสียชีวิตไฟ

เจ้าสุวัณณะคำมุนก็กวาดเอาลูกเมียฟ้าคำเครื่องแลลูกบ่าวชาวไพร่ลงมา แล้วก็เลย เข้าตีเอาบ้านระตอย ล้อยไร่ ทำช้าง บ้านนา บ้านทุ่งยัง จัวลาย ได้หมื่นชวาจัวลายมา แล้วข้าเกณฑ์ทำวมหายักษ์คุมตาแก้วตาหวานเข้าตีบ้านสุบทอง ได้หมื่นขึ้น หมื่นพรหม แล ลูกดื้อนคนครวลงมาใส่บ้านเมืองเป็นข้าราชการ แล้วพระเป็นเจ้าข้าแต่ทั้งเจ้าพุทธวงส์ตน เป็นหลาน คุมแก้วทวนวิพลอกไฟตีกับม่านท่าผาบุณ ม่านด้านทวนบได้ แดกกระจัดกระ จายไฟ ได้สินาค ๓๐๐ กับครอบครัวเจ้าของเงินค่าเป็นอันมากเข้ามาขึ้นถวาย ข้าแต่ทั้ง ทำว ลิกธิคุมแก้วทวนขึ้นโพธิ์เอาเมืองมาง บ้านแหม กวาดเอาแลนม่างแลชาวแหมชาวมาง ลง มาเป็นข้าราชการพระเป็นเจ้า หั้นแล

ตथा เอโก राजा *รสบท*³ ๑ นาม ๑ ตथा ในกาลนั้น ยังมีพระญาคณ ๑ ปรางฏ ด้วยนามทักว่าหงสราชะ น้อยะ ๑ ว่า *ราชจอมหงส์*⁴ มีลูกชาย ๓ คน ผู้ที่อ้ายชื่อว่า ตูขุนฟูตาเลาแย้ ผู้กลางชื่อว่า แสงขงคาเลาแย้ ผู้น้องห้าชื่อว่าตุงฟูตาเลาแย้ อยู่เมือง นนต่าน เมืองหริอ วิเทพะ ม่านอิงจะไปแลกแต่เชียงใหม่โพธิ์ยังอยู่เชียงแสน ขับเอาคน เมืองเชียงแสน เมืองยอง เชียงแขงไพรบเอาลงไฟไว้เมืองยังจะนานได้ ๓ ปีสิ มหากระ สัตรยังจะคิดว่าเป็นผู้ชื่อผู้คือ เหตุว่ามันนั้นเป็นข้าหรือ บิใช่เป็นข้าชาวได้ ว่าประการฉนั้น

พายลุน มันกระนึ่งใจว่าตนดูหึ *มีบุญสมหารยกกัถา*⁵ ลวดไฟไหวตามหาวกระสัตรเจ้า ยังจะว่า ตั่งตัวข้าแลพระญาเชียงใหม่คิเป็นวิสาสะคุ้นเคยกับด้วยกันมากนัก ตั่งว่าหื้อข้าไฟ ไปแปลงเล่าโถมเอาพระญาเชียงใหม่มาเป็นข้าพระมหารกระสัตรเจ้านั้น ก็เที่ยงว่าจักได้แท้

¹ ฉบับหลัก เป็น *สิงขรปรากฏ* ฉบับ จศ.๑๑๒๘ เป็น *สิงขรปรากฏ* ฉบับวัดพระหลวง เป็น *ภาณาวปรากฏ*

² ฉบับหลัก เป็น *ถูกถูกสินาคถูก*

³ ทั้งสองฉบับเป็น *รสบท*

⁴ ฉบับหลักและ ฉบับ ๑๖ ราชวงศ์ ไซ้หึ *ราชจอมหงส์* และ *ราชจอมหงส์* สิบพัน แล *ราชจอมหงส์* ปรางฏ บัณณว่า ส่วนฉบับ จศ.๑๒๘๘ ใช้ *ราชจอมหงส์* เสมอ

⁵ ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลัก เป็น *มีบุญสมการ*

ปลงสัณเฑาะว์ มหากษัตริย์จะได้ยินคำอันนั้นก็มีปิติชมชื่นยินดีมากนัก จึงกล่าวว่า มิแถมมี
ตั้งอันแท้ ๆ จักมีพระราชอาชญาคือมีงเมื่อไปบ้านปลงเมืองนันทะแล ว่าอัน แล้วก็ปลงถึง
อะมินต่อว่า ในไท่หังมวลอันได้เอาตนตัวไท่หังหาอาสวัญเมืองเงี้ยว เมืองจีน เมืองลื้อ
เมืองหรือคือดี ตั้งแต่สืบเช่นคนลงมานั้น หื้อมีงได้เก็บเอานับเลื่อง บ่เท่าแต่่นั้น ก็ปลงยัง
ข้างพัง ข้างพลาย มล้าเครื่องคำ พากย์คถ้อง กดองทุม หวอกเกียงเงินเกียงคำ จ้องคำ
จัดดี เครื่องท้าว ๕ ประการ หื้อมาตั้งเมืองสุวณเฒาะกละละ คือเมืองสาต แต่เดือน ๑๑
คือเปิกพรักณนาปรากฏนามตนชื่อว่า เจ้ามหาสุวณเฒาะหงส์จักกักรัตติราชะ เจ้าฟ้าหลวงหอคำ
เมืองเชียงใหม่ ตนเป็นไทยในล้านนา ๕๗ เมืองว่าอัน ก็ยกยอต่างชื่อท้าวพระยาเสนา
อามาจ้จมากนัก มีพระยาแสนหลวง พระยาสามล้าน พระยาจำบ้าน พระยาเด็กชาย เป็น
ใหญ่แก่ท้าวพระยาทั้งหลายแล้วจึงแต่งพระยาราชะวัง^๑ พระยาไชยราชธานี พระยาไชย
เสนาเชียงแสน พระยาเทพวงศ์เชียงแขง พระยาปราบเชียงตุง ท้าวสิงขรราชคนใน
ท้าววงศ์เชียงตุง แลเนื่อนเมืองระยาก แลเนแก้วเมืองเสน ราชธัมมเมืองยอง มีพระยา
๕ คน ท้าว ๒ แลน ๒ ราชะ ๑ ไพร ๗๐ คน ถือหนังสือลงมาเจียรจาคำเมือง ขอเป็นไมตรี
ขอเป็นบ้านพี่เมืองน้อง หื้อไพบูลย์คำ ข้ายุชชอ น้ำกลางทางบ่หื้อใส ไฟกลางทางบ่หื้อออก
ขอหื้อดับเสียยังเส้นพินัยเสียสิเกิ ถมเสียยังป่าเขียวแลนผิ ว่าฉันนั้น

พระองค์อัคควรมหาบพิตรเจ้ามั่งราชวีรปราการกำแพงแก้ว องค์เป็นภูมินท-
วีรภูธาธิบดีเป็นเคส้า เจ้าพระยาราชธนาพิง ๒ พระองค์เป็นประธานแก้วมหาชีวิตดวงสา ท้าว
พระยา เสนาอามาจ้หังมวล พร้อมกับพิชจธนาทูยังแลนลายราชสาร หาไพร่าพิททอาจารย์
มาหาครูคุณตามกับพิริลาศตรเพท คือออกแลนเป็น หาว^๒ ๒ ปรกที่จักดีเชื้อพัง จึงพร้อมกัน
ปลงเป็นอักษรราชสารตอบ หื้อท้าวสิงขรราชถือขึ้นไพบัว คั้นจักมาไปปลงเป็นบ้านพี่
เมืองน้องเป็นสัญไชยไมตรีด้วยสภาวะแท้ คืคือตัวเจ้าตัวนายคนใดคน ๑ ลงมาพร้อมเพียง
กับตัวกันในเมืองเชียงใหม่คี่นี้ เหตุว่าเปนเคส้าแก่บ้านเมืองทั้งหลายว่าอัน ท้าวสิงขรราช
ถือหนังสือขึ้นไพบึงเมืองสาต แล้วให้ราราชจอมหงส์ บอกเล่าด้วยกิจจะถ้อยคำหังมวล
หื้อได้แจ้งชู้ประการ หั้นแล

ราชจอมหงส์ได้ยินคำท้าวสิงขรราชแลเรื่องราวถ้อยคำในราชสารแล้ว ก็พร้อม
กันปลงหนังสือหื้อท้าวสิงขรราชถือลงมาถ่อมว่า หื้อเจ้าเชียงใหม่ได้ขึ้นมาพร้อมกันยัง
เมืองฝาง เหตุว่าเขตคี่น้ำหนึ่งดินเมืองเชียงใหม่คี่จุเมืองฝาง เขตเมืองสาตคี่จุเมืองฝาง
ว่าฉันนั้น ท้าวสิงขรราชถือหนังสือลงมาถึงเมืองเชียงใหม่ให้นำหนังสือเข้าพิทูลนมัสการ
พระเป็นเจ้าได้ครวัชู้ประการ พระเป็นเจ้าจึงในท้องหนังสือแลราชทูตา^๓ หากพิทูลไพบัว
ฉันนั้น เป็นที่ขัดเคืองบ่ชอบแก่ พระกัธ^๔ จึงมีพระราชว่าเพิงว่า ราชจอมหงส์นี้ จักมาไป
ปลงบ้านเมืองด้วยดี บ่ร้างจักมี รอยมันจักมาวิพรธองเอาราชสมบัติบ้านเมืองแห่งกู
เพิงมีแต่ปลงสัณเฑาะว์ ว่าอัน แล้วจึงหาเจ้าคนเป็นน้องทั้งสองมาพร้อมกัน แลมีอาชญา
อาณัติแก่เสนาอามาจ้แก้วพานหังมวลให้จับจับเอาท้าวพระยาผู้เป็นคนที่ใช้ราชจอมหงส์
มาใส่ราชวิคตซึ่งครอกไว้บนเสื่อง บ่ปลอยพันไฟได้สักคน หั้นแล

^๑ ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลัก เป็น พระราชชะวัง ฉบับวัดพระหลวง เป็น พระยาราชชะวัง

^๒ ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลัก เป็น หาว

^๓ ใช้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๘ ฉบับหลัก เป็น พระเป็นเจ้ามั่งจึงในท้องหนังสือแลราชทูตา

^๔ ฉบับหลัก เป็น พระโธ ฉบับเป็น จศ.๑๑๒๘ พระโธย ซึ่งจะเปลี่ยนเป็น พระกัธ ทุกที่

สงครามได้ ๑๑๖๔ ปี ปัตติเตาเหล็ก เดือน ๗ ขึ้น ๑๓ ค่ำ วัน ๕ ยามแตรสู่เที่ยง เป็นยามอุทธีงราชชา เจ้ามหายุบปราชานราชินดีสิริสุวัณณะฝ่ายหน้าหอคำเจ้าวิคคเนหัวเมืองแก้ว พระราชชะวังหลังสององค์พี่น้อง เป็นกับด้วยเสนาอามาจโยธาคาหาม ๕๐๐๐ คน หากเป็นนริวาร ยกออกจากวัดจนถึงสาพระนครเชียงใหม่ขึ้นไฟได้ ๑๖ วัน ถึงเดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๖ ยามกลองงายเช้าถึงเมืองสาต จึงแต่งทัพทั้งหลายแควศไควแล้วอยู่ ถึงเวลายามค่ำ เกณฑ์ตาแก้วคาหาม เข้าจับเอาตัวราชจอมหงส์กับลูกผู้กลาง มาใส่ราชวัติขังไว้ยังกับหลวง พันธผู้พี่อายุไฟตั้งอยู่บ้านพราน หัวเมืองเชียงแสน ลูกผู้พี่อายุยังตกค้างอยู่เมืองอังวะ บัดขึ้นมาก่อ ลวตบได้

อยู่ได้ ๕ วันแต่งคนคุมเอาราชจอมหงส์ลงมาส่งถึงราชสำนักพระเป็นเจ้าองค์ที่ยังเมืองเชียงใหม่ เจ้าผู้เมืองสาตได้ ๑๔ วัน จึงยกกองทัพขึ้นไฟ ๗ วัน ถึงเมืองเขมวัฏฐ-ตุงคบุรีในเดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๔ เจ้าสิริไชยโชติสารัมภะ เจ้าเมืองเชียงตุงกลัวเดชวิหิ บ่อาจจับต่อสู้รบได้ ก็พาเอาเจ้านายขัดศิยวงเสนาอามาจโยไพรฝ่าข้าเมือง ยกครอบครัวหนีออกจากเมืองไฟ ถึงวันแรม องค์พระเป็นเจ้าหอหน้าก็แต่งหื้อเจ้าวิคคเนหัวเมืองแก้วองค์เป็นน้อง คุมริพลแก้วพรานปราบขึ้นไฟถึงเมืองมลิ เมืองลอ เมืองพอก เมืองกา เมืองชาก เมืองนุง ถึงเขตต์ว่า ช่าคล ช่าหุ่ย แล้วพลิกลงมาถึงเชียงตุง หันแล

ในขณะนั้นยังมีมาณผู้ ๑ ชื่อว่าส่วยหลิงมณี กระต๊อธังวะใช้ทือสัญไชยไมตรีกับเมืองแก้ว ลวตมาเกิดตั้งอยู่เมืองเชียงตุง หนีบ้น คานแก้วคาหามฝ่ายเราจับบ้นได้ เอามาถามดูก็ได้อัจฉราซกการทั้งมวลแจ้งแล้ว ก็เอาใส่ราชวัติไว้ เจ้าผู้เมืองเชียงตุงได้ ๑๕ วัน ยกออกจากเมืองเชียงตุงเดือน ๘ แรม ๕ ค่ำวัน ๓ ลงมาใต้เดือนปลาย ๘ วันถึงเวียงเชียงใหม่ เดือน ๑๐ แรม ๑๔ ค่ำ วัน ๔ หันแล

อยู่มาได้ ๑๗ วัน ถึงเดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ วัน ๑ องค์พระเป็นเจ้าองค์เป็นเขฎฐานคราธิบตีเอาราชจอมหงส์พ่อลูกกับมานส่วยหลิงมณี ถองลงไฟด้วยสุวัณณะวาทตามกระแสนแม่น้ำได้ ๒๐ วัน ถึง ณ กรุงศรีโยธียาทวารวดีเทพมหนาคอร์วันเดือน ๑๒ ออก ๗ ค่ำวัน ๖ พระเป็นเจ้าเอกราชาจอมหงส์พ่อลูกกับมานส่วยหลิงมณีแลสัพพะสิ่งของทั้งมวลเข้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเอกราชพระมหากษัตริเจ้าคนบุญใหญ่ใน ณ กรุงศรีโยธียา พระมหากษัตริเจ้าก็ทือชอบแน่นชู่ประการ

ถึงเดือนเจียง ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๕ พระมหากษัตริเจ้าก็อุสดาราชภิเสกยังพระเป็นเจ้าหอพลอด้วยน้ำมูทราภิเสกเหนือวัดถนนปัสลังการ เสด้นมโหรพ ๗ วัน ๗ คืน เป็นมหาปางอันใหญ่ ยกยออย่างสิรินามจุฑาณีว่าพระบวรรมราชานราชินดีสิริสุริยวงส์ องค์อินทสุร-ลักสิสมญา มหาวัฒติยราชดิราชไชยสวัรค์¹ เจ้าเขื่อนขันคาเสมาพระนครเชียงใหม่ราชธานี สิริสวัสดิ์ศิขิมายุสมอุคม พระเจ้าเชียงใหม่ เป็นใหญ่ในด้านนาไท ๕๗ เมืองวันนั้นแล

เจ้าผู้เมืองใต้เดือนปลาย ๓ วัน ถึงเดือนเจียงขึ้น ๑๑ ค่ำ วัน ๕ พระเป็นเจ้าทูลสา ยกออกมาจาก ณ กรุงเทพพระมหานคอร์ขึ้นมาได้เดือนปลาย ๑๕ วัน ถึงท้าวัดเทศริมน้ำแม่ระมิง เดือนยี่ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๕

¹ ฉบับ รศ.๑๒๘๘ เป็น มหาวัฒติยราชดิราชไชยเจ้าสวัรค์

เมื่อนั้น พระวรวงศ์วิบุลยาเจ้าทั้ง ๒ พระองค์พี่น้องอันอยู่รักษาเมือง จึงปลงอาชญาแก่ ท้าวพระยาเสนาอามาจจ์ให้ถือกลองร้องปล้ำวักขวนวาท^๑ ทั้งมวล ประดับประดาด้วย ราชมัทธาดังการ ตลอดจนหลวงหื้อราบเรียงเฟื่องงาม ปลุกผิงคั้งไว้ยัง ลูก ต้า กล้วย อ้อย ปักช่อน้อยแลทุ่งชัย ชาติฉายไฮ ๒ ตราบช้างหนทาง ตั้งแต่ด่านักกริมน้ำจืดจนถึงประตู ตรึมน้อยราชนิเวศนแห่งท่านเทือะ ว่าอัน แล้วท้าวพระยาเสนาอามาจจ์ มีพระยาแสน- หลวง พระยาสามล้าน พระยาจำบ้าน พระยาเต็กชาย ปฐมอักษมหาเสนาทั้ง ๔ เปนประ- ธาน รับอาชญาใส่เกล้าใส่หัวแล้วก็ให้คนทั้งหลายกระทำตามอาชญาสู่ประการ เถึงวันสุน- รุ่งเช้ามีเจ้าทั้งสองพระองค์พี่น้องเป็นเสลี่ยงพร้อมไปด้วยเสนาอามาจจ์ยี่สิบไพร่वारทั้งหลาย แวดล้อมเปนปรีวาร มีมือถือขันเข้าตอกตอกไม้เงินตอกไม้คำ เทียนเงิน เทียนคำ ออกไป ถึงศาลาทอนานิมันต์สมเด็จพระเปนเจ้าเสด็จเข้ามาสู่เรื่องหลวง หันแล

อยู่ถึงเดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๑ มีเจ้า ๒ พระองค์พี่น้องเปนเสลี่ยงแลขัตติยวงสา ท้าวพระยาเสนาอามาจจ์ราชมนตรีทั้งมวล พร้อมกันอุสสภภิเสกหุดหุดยังน้ำราชมัทธา- ภภิเสกเหนือกองแก้วถวน ๒ ที ถวายปวระพระพวยดีว่า ขยตุ ภว ขยตุ ภว ดังนี้ ขอให้อ- มหาราชเจ้าจงประจัญแพข้าเสกีสักครุทั้งมวล แล้วหื้อมีสิริทิมาอายุหมื่นยืนยาวเทียงเท่า จึ่งหื้อได้เปนเจ้าปราบปรูวิ ตั้งตอนผู้ข้าทั้งหลายแต่เทือะ ว่าอัน ตีมีนต

ถึงวันเดือน ๕ เพง เมงวัน ๑ สมเด็จพระเปนเจ้าก็ได้สลับฟังธัมมเทศนาพระพุทธ- เจ้าตั้งแต่ตมัยชาตก ลำดับทั้ง ๑๐ ชาติ เถึงเวสสันดร ได้บูชาแลหื้อทานถึงแก่พระติโคร- วัตชนะเจ้าทั้งสามด้วยเครื่องไทยทานเป็นอันมาก สมเด็จพระเปนเจ้าเสด็จลัวราญนั่งเมือง อยู่ได้ ๓ เดือน

ถึงเดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๕ สมเด็จพระเปนเจ้ายกทัพออกเสนาโยธาตาทาน- นับประมาณว่าได้ ๓๐๐๐ คน เสด็จออกจากเมืองขึ้นไฟได้ ๑๗ วัน เถึงเมืองเชียงแสน- ลักขบุรีในเชียงแสน เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ก็ตั้งทัพแวดวังซึ่งอุทกก็มีรบกับด้วยกัน- มากนัก พร้อมกันกับทั้งเจ้าอินท์เวียงจัน สมเด็จพระเปนเจ้าสู้รบกับด้วยชาวเชียงแสนได้ ๒ เดือนปลาย ๘ วัน บัได้เวียงเชียงแสน

สักการาไช ๑๑๖๕ ตัว ปลีกาไ้ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ วัน ๖ สมเด็จพระเปนเจ้า ถอยทัพจากเมืองเชียงแสน มายังสุ่สบน้ำแม่ลาย ป่านท่าไต เถึงเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ วันจันทร์^๒ สมเด็จพระเปนเจ้าเสด็จเข้าสู่เวียง วันนั้นแล พระยาพะยาก ยันตีด้วยราช- สมหาร พาลูกเมียไพร่สำข้าเมืองลงมาเปนข้าราชการที่เมื่อเดียวกันกับสมเด็จพระเปนเจ้า ถอยทัพจากเชียงแสนลงมานั้น

อยู่ได้ ๒ เดือนปลาย ๒๕ วัน เถึงเดือน ๑๒ ออก ค่ำ ๑ วัน ๕ เจ้ามหาอุปราชฯ หรือหน่านาเอาพระยาพะยากส่งลงไฟด้วยนาวาวิธิตามนหิมัทธาดังการได้ ๒๐ วัน เถึง กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา

^๑ ฉบับหลัก เป็น วักขวนวาทศกถา ฉบับ จศ.๑๑๒๔ เป็น พระวรวงศ์วิบุลยา

^๒ ฉบับหลัก เป็น วันจันทร์ ฉบับ จศ.๑๑๒๔ เป็น วัน ๖

เดือน ๑๒ แรม ๕ ค่ำวัน ๓ ถึงเดือนยี่แรม ๕ ค่ำวัน ๕ พระมหามหารัษฎร์เจ้าวังหน้า ในกรุงศรีอยุธยาทรงพยานิมนานได้ ๔ เดือนปลาย ๔ วันก็ลวตอญจะไพบวันนั้น เจ้าผู้¹ เมืองได้ได้ ๒ เดือนปลาย ๑๓ วัน ถึงเดือน ๓ ออก ๓ ค่ำ วัน ๕ เจ้ายกออกมาได้เดือน ปลาย ๑๖ วัน มาถึงเมื่อ เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ วัน ๘ หันแล

เจ้ามาเมืองได้ ๒๘ วัน ก็ได้อุปปลัมภ์ทักมียังเจ้าราชบุตรคนชื่อมหาวงสา ในเดือน ๕ เสงเมงวัน ๖ หันแล ถึงเมื่อเสียดแห่งสายอรุณตกคำคำไฟแล้ว อันขึ้นมาแห่ง พระจันทร์ตั้งขึ้น ราชอุสุรินทศิถือพระจันทร์ในคืนนั้น ตั้งเจ้าราชบุตรคนนี้ ยามเมื่อประสูติ ออกมาจากท้องพระมาดาวันนั้น ฟ้าคีฬ่า จึงใส่ชื่อกับนิมิตต์อันนั้นว่า นายฟ้า หันแล

พระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาอยู่เมืองได้ ๒ เดือนปลาย ๒๖ วันถึงเดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ วัน ๕ พระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาบอกเอายังพลนิยายโยธา ๑๕๐๐ คนเสด็จขึ้นไฟได้คราว ๑ นอกในรวายศรี ปัจจุสกาลยามจักใกล้รุ่ง ก็หันยังนิมิตระผืนอันประเสริฐ ผืนว่า พระญานินท์ เอาแก้ว ๘ ประการปรายลงมา ตามใจผู้จักมักเขาเคาะ ว่าอัน ผืนว่าพระเป็นเจ้าเยียดไฟ ยังสุวิณนพระหัตถ์ถักผ้าขาวเก็บเอาแก้วลูก ๑ มีวันณะอันขาวขาวบัววิสุทท์ หันท้องเป็นสระ ท่านจึงว่า แก้วขาวฟ้าท้องเป็นสระ² ฉนั้นหนอ ว่าอัน ศักตลสะคั่งคั่นไฟหันแล พระเป็นเจ้าหันยังนิมิตระผืนอันประเสริฐนัก เหตุว่าท่าน³จักมีชัยชนะปราบได้เมืองเชียงแสน หันแล

พระเป็นเจ้ายกกองทัพไฟได้ ๒๔ วัน สกวา ๑๑๖๖ ตัว ปฎิภาบใจ เดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ วัน ๑ คียกเข้าตั้ง ท่าวัวเมือก⁴ 4 ทิศสหวันตกเมืองเชียงแสน ด้วยองอาจนัก ก็ใช้ ยิงราชทูต ถืออักษรกราไฟัญญาเจ้าเมืองเชียงแสน ตามบุพเพคำนองคลองแห่งท้าว พระญามหารัษฎร์อันได้ปราบบ้านปราบเมืองมาแต่ก่อนนั้น

ตั้งบ้านโมยหวาน แลนาชา ท้าวพระญาหน้าบ้านหัวเมืองทั้งมวล อันเข้ากับเมือง เชียงแสนนั้น มีเมืองยอง เชียงแขง บ้านภู เมืองหลวง เมืองวะ เชียงช้าง ทั้งมวลก็พร้อม กับด้วยกันมานะคะด้างแขง ก็จับเอาริพลออกรบที่ตีนดอย ถิ่นที่ ๑ ที่บ้านหัวชาท⁵ ๑ คีป้แห่งยังริพลแห่งพระเป็นเจ้าสักเทือ เหตุว่าชาตเมืองไชยเสนลักขบุรียักชาตในสกราช ปถินั้น เดือนนั้น คนทั้งหลายมีท้าวพระญาเป็นคั่น บ่ข้ามอยู่ได้ ก็ลวตแตกออกจากเวียง เป็นกระจัดกระจายในท้องเดือน ๑๐ ปฐมะออก ๕ ค่ำ วัน ๓ ยามตุดเช้า

ตั้งบ้านโมยหวานแลเช็กคายก็คายในเวียงหัน ชาวเมืองเชียงแสนทั้งมวล บางพร้อง ข้าพเจ้า เจ้า ลูกเจ้าพลัดพ่อพลัดแม่ ผัวพลัดเมีย ศีพพลัดพรากจากกันเป็นทุกขเวทนามากนัก ตั้งตัวนาชา คือเอาลูกแลเมียข้ามน้ำแม่ชรองหนีเข้าไฟทางเมืองเกือง ไฟอยู่ดอยจอมเผา⁵ จอมเขว หันแล

¹ ไร้ความตามฉบับ จศ.๑๑๒๔

² ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ และฉบับวัดพระทองเป็น หัดเมยเสระไปกชวง

³ ฉบับวัดพระทองเป็น ไม้ ก็มีความบังเกิดด้วยอุทกจริตจะ สวดตนด้านแซนบูชา ระลึกกระนิษฐว่าท่าน

⁴ ฉบับ จศ.๑๑๒๔ และ ฉบับ ๑๕ ราชวงศ์ เป็น ท่าวัวเมือก ฉบับหลักเป็น ท่าวัว

⁵ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ ตัวหลักพรเสกไป

เมื่อนั้น พระпенเจ้ามหาอุปราชคนประจัญแพ้ยั้งข้าเล็กผู้สัตบุ ที่เสด็จขึ้นสู่คัชชหัตถิ
ราชยานตัวประเสริฐ มีพระหัตถ์ถือสุวณณชัคคาตบสริักญชัยด้ามแก้วกวัดแกว่งเหนือหลัง
ช้างมั่งคละ เปด่งออกยังสัหะกำเนียงเสียงสีหนาของอาจ เปนดังเสียงมิตติเทสีห์ไกลอร
ราชสีห์ร้องที่ปากถ้ำสุวณณโคหา ด้วยคำว่า เวีย เวีย ตูราชวเชียงแสนเหีย ลูทั้งหลาย
จิกเอาบุคคละผู้ใดมาเป็นเจ้าแก่ลูทั้งหลายนั้นหาชีวิตแห่งลูจิกเลี้ยงในวันนี้แล้ว แล

เมื่อนั้น ชาวเชียงแสนทั้งมวลมีท้าวพระยาเสนาอามาจ้เปนต้น ก็เอากันเข้ามา
กราบแทบใต้พื้นสุวณณปาทจิกกัคำแห่งพระเปนเจ้านับเสียง แล้วกล่าวว่า ชีวิศ ยวาม^๑
ข้าแต่พระราชาเปนเจ้า ขอพระราชาเปนเจ้าส่งเอาชีวิตแห่งข้าทั้งหลายไว้แต่เหือะ เมื่อนั้น
พระเปนเจ้าคนมีมหากรุณาจึงกล่าวว่า พระองค์เราก็คือออกภัยะชีวิตแก่ลูทั้งหลายแล้วแล
ในเวียงเชียงแสนทั้งมวลเปนอัน ถูกระหฤกมัวกัน^๒ ด้วยเสียงคนไฟร้องแลร้องไห้ เสียง
กล้องหน้าปิ่นไฟ ตั้งขึ้นไฟทั่วอากาศลวดคบบน ปางวิฬท้าวอิราชเจ้าเข้าปราบเวียงหลวง
วันนั้นแล

พระเปนเจ้าตั้งอยู่ท่าเข้าเปด็อกใต้เดือนปลาย ๒๑ วัน เข้านั่งเวียงเชียงแสนได้ ๑๐
วัน เข้ากันแป้น ๒ เดือนปลายวัน ๔ แล้วพระเปนเจ้าจึงปลงพระราชอาชญาไว้หือเสนาผู้
ต่างตาว่า หือสุไฟทวยเอานาชาวผู้เปนเจ้าเมืองเชียงแสนหือได้ ว่าอัน แล้วพระเปนเจ้า
ก็เอาริพลสกุลเสนาโยธา แลคนครวัชาวเชียงแสน ออกจากเมืองเชียงแสน เดือน ๑๐ แรม
ค่ำ ๑ วันเสาร์ คราวทางได้ ๑๗ วัน เดือน ๑๐ ทุกียะออก ๒ ค่ำ^๓ ๓ วัน ๒ พระเปนเจ้า
เสด็จเข้าสู่เวียง หั้นแล

ตั้งเสนาผู้ต่างตาอันท้าวแต่งไว้หือติดตามเอานาชาวนั้น ก็รับอาชญาเจ้าแห่งคนไฟ
ดัดได้ใส่เอาได้ส่วนาชาแลลูกเมียลงมาถึงราชสำนักเมืองเชียงใหม่เดือน ๑๑ ออก ๔ ท่า
วัน ๔ หั้นแล

ที่นี้ จักกล่าวด้วยเมืองเชียงตุงก่อนแล ตั้งแต่พระเปนเจ้า ๒ พระองค์พี่น้อง ขึ้นไฟ
ปราบเอาราชจอมหงส์ได้ แล้วลวดอกวิฬขึ้นไฟปราบเมืองเชียงตุงนี้ เมืองเชียงตุงลวด
เปนเมืองพว้าง เปด่าจากผู้คน ตั้งเจ้ามหาสิริไชยโชติสาวิมพะยะ คือเจ้าหอคำเมืองเชียงตุง
เปนเคถ้ำแลเจ้าแสนเมือง เจ้าเมืองเหล็ก เจ้าสาม เจ้าพรหม ทั้ง ๔ คนเปนประธานแก่
ท้าวพระยาเสนาอามาจ้ข้าเจ้าไพร่ไท พากันหนีขึ้นไฟเมืองหลวง เมืองยาง เมืองแลม
สาบพว่องคี่หนีขึ้นไฟเมืองตึง เชียงคุ่ม คี่มี

ส่วนเจ้ามหาชนานคนแป้น้องถ้วน ๔ เกาะกุมไพร่ไทเข้าเมืองหนองคาย อยู่เมืองยาง
พวยลุนเจ้าหอคำเชียงตุงเปนเคถ้ำ เจ้าแสนเมือง เจ้าเมืองเหล็ก เจ้านายท้าวพระยาเสนา
อามาจ้ ไพร่ราษฎ์บ้านเมืองทั้งมวล พากันลงมาหาบ้านเมืองแลมเล่า ดังพว้างตราพวย
พลึง พระเปนเจ้ามหาอุปราชยกวิฬขึ้นไฟยุทธกับมัวเอาเมืองเชียงแสนนี้ สมเด็จพระ
บรมบพิตรภูมินทรภูฐานิบัติพระเจ้าเชียงใหม่ องค์เปนพระวรวงศาเชษฐา มีพระราชอาชญา

^๑ ฉบับ จศ.๑๒๗๘ เปน ชีวิศ ยวามิ ฉบับวัดพระหลวงว่า ชีวิศ ยวาม อยะสทธิ

^๒ ฉบับหลัก เปน ถูกทุกมัวกัน ฉบับ จศ.๑๒๗๘ เปน ถูกชรุกมัวกัน

^๓ ใ้ตามฉบับ จศ.๑๒๗๘ และฉบับวัดพระหลวง ส่วนฉบับหลักเป็น ทุกียะออกคำ

เกณฑ์พระเป็นเจ้ามหาอุปราชายกทัพขึ้นใหญ่พร้อมกับเอาเมืองเชียงแสนนั้น สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกทรงมีพระบัญชาให้พระเจ้าเชียงใหม่ องค์เป็นพระวรวงศ์เธอ มีพระราชอาญาเกณฑ์หัวท้าวตำแหน่งคุมโยธาทหาร ๓๐๐ คน ขึ้นใหญ่จากเกลี้ยกล่อมเจ้าหอคำเชียงตุง หัวท้าวตำแหน่งที่รับอาชญาสมเด็จพระเป็นเจ้าขึ้นใหญ่จปราสว้อยเกลี้ยกล่อมเจ้าหอคำเชียงตุง *สามีกักตัมคักยิด*¹ ด้วยมรรคมุขวิสมหาร ที่พาเจ้านายน้องนุ่ลูกหลานหัวพระยาเสนาอามาจไฟไพร่โหลมาเป็นข้าราชการในพระนครเชียงใหม่

หันตั้งเจ้ามหาชนานนั้น ผู้รักษาขอบขัณฑสีมาแลข้าม่อนทอนตอยอยู่เมืองฮางหัวท้าวตำแหน่งครอบคุมเอาเจ้าหอคำเชียงตุงลงมาถึงเมืองเชียงใหม่ คีในสกราช ๑๑๖๖ หัวปลีกาบไซ สกราชเคียวนี้ หัวท้าวตำแหน่งพาเอาเจ้าหอคำเชียงตุงลงมาถึงบ้านเมืองแล้ว สมเด็จพระเป็นเจ้าก็ประทานสิรินามศักดิ์ตั้งหัวท้าวตำแหน่งขึ้นเป็น พระญาคอนเมืองราชเสนา หันแล

พระเป็นเจ้ามหาอุปราชามาถึงเมือง อยู่ได้เดือนปลาย ๒๒ วัน ถึงวันเดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ วัน ๕ พระเป็นเจ้านำเอาเจ้าหอคำเชียงตุงแลนางชาวพ่อลูก ลงไพร่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่เกล้าอยู่หัวคนบุญใหญ่ใน ณ กรุงศรีอยุธยาทวารวดี ได้ ๑๘ วัน เดือน ๑๒ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๑ ถึง ณ กรุงศรีอยุธยา เอกราชะมหากระสัทรคีที่ขอขอบมนุ่ประการ ก็ปลงประทานยังเครื่องยศครัวสักดีเป็นอันยิ่ง ตั้งตัวนางชาว ที่ทรงพรายิอันหนัก กับมขยัจจุราชธัมมัทมาหากมาถึง อยู่ได้ จึงลาตอเน็จจะไพบตาม กับมีแห่งตนในกรุงเทพพมหายนคอร ที่นั้น พระมหากระสัทรเจ้าคนบุญใหญ่ *ปลงพระราชอาชญาทาน*² แลสรีระสังสการเสีย หันแล

พระเป็นเจ้าอยู่เมืองได้ได้เดือนปลาย ๑๑ วัน ถึงเดือนเจียง แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๓ พระเป็นเจ้าก็เอาเจ้าเมืองเชียงตุงแลลูกนางชาวออกออกจาก ณ กรุงเทพพมหายนคอรขึ้นมา ได้เดือนปลาย ๒๖ วันมายังนเอนท่าวังศาลคิน ๕ ถึงเดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ พระเป็นเจ้าเสด็จเข้าสู่เวียง วัน ๓ หันแล

อยู่ถึงเดือน ๕ เพง เมงวัน ๕ ปฐมมุลมหาสิทธาสมเด็จพระเป็นเจ้าเชียงใหม่องค์เป็นพระวรวงศ์เธอได้สร้างอารามวัดอินทนิล ได้อบรมสมโภชเบิกนายนฉลองกระทำบุญที่อทานแล้วบวรมวล

ถึงเดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ วัน ๖ เจ้ารัตนนะหัวเมืองแก้วพระราชวังหลังตนเป็นพระราชกนิษฐา มีพลนิกาชโยธาทั้งหลายทันคน ยกออกจากเมืองไพทางเมืองเชียงตุง ปราบขึ้นไพร่ถึงเมืองยาง เมืองแลนเข้ารบม่านเมืองจา ปางชาง ได้เดือน ๑ ม่านด้านทวนบได้แตกกระจัดกระจายทำยพั้งหนีไพร่บเลื่อง ได้สิ่งของสิ่งของทั้งหลาย เป็นต้นว่าช้างพลาย ม้าเครื่องคำเครื่องเงิน เมาะ³ สีนาค หรอกดาบ ครอบครัวเป็นอันมาก พระเป็นเจ้า

¹ ฉบับหลักทั้งสองเป็น สามีกักตัมคักยิด

² ฉบับ จศ.๑๒๘๔ เป็น ปลงพระราชทาน

³ ฉบับ จศ.๑๒๘๔ เป็น เมาะ

ราชชะวั้งหลังอยู่เมืองยางที่นั่น เถึงเดือน ๔ ออก ๕ คำ วัน ๑ ก็เอาสกุลเสนาโยธายกออกจากเมืองยางลงมาถึงเมืองเชียงใหม่ เดือนแรม ๑๕ คำ วัน ๑ หันแล

ตั้งพระเป็นเจ้ามหาอุปราชราชชะวั้งหน้าลูกแต่เมืองใต้ ขึ้นมาอยู่เมืองใต้ ๒ เดือน ปลาย ๒๖ วัน เถึงเดือน ๕ แรม ๑๕ คำ วัน ๕ มีพลนิกรโยธาทิ้งหลายได้ ๑๐๐๐ คน ยกออกจากเมืองขึ้นโพ ศราว ๑ นอนในราตรีกลางคืนยามจึกโกดังที่เห็นนิมิตระผันว่า ยังมีแม่น้าแม่ ๑ นอนบ้นักเท่าใด พอหลับเกาะชาย ผันว่าเจ้าได้ขี่เรือดำ ๑ กับคน ๒ คน ไม่นอนนั้น เป็นไม้หก ถ่อเลาะผืนน้ำกล้ำวันตกขึ้นโพ จอดเรือไว้แล้วขึ้นฝั่ง โพหันตนเป็นหมู่หลาย ว่า จึกโพโพพระนอนว่าอัน เจ้าได้โพตามคนหมู่ นั้น พระนอนองค์นั้นนอนบนดินโพวันออก เป็นหัวโพวันตก เจ้าหันเพื่อนเอางาข้างมาสู่ ๑ เอาดอกช่อแดงชุกเข้าในกลวงงาข้างนั้นโพ ปูชาพระเจ้านอนที่นั่น เจ้ายืนใคร่ได้นัก จึงเอาเข้าตอกตอกไม้โพปูชาเอาดอกช่อแดงยัง กลวงงาข้างกับพระเจ้าแล้วก็หยิบเอางาข้าง ก้านตอกโพมาปล่อยกลายเป็นคำโพ ผันว่าเจ้า รัตนะหัวเมืองแก้วคนเป็นน้องทักว่า จึกเอาขับเคียง บัดคำ ว่าอัน เจ้าว่า โพได้ปูชาแล้ว ก็จึกเอาขับเคียงแล ว่าอัน แล้วก็กำเอางาข้างอันนั้น ก็ลวดสะดุ้งขึ้นโพ หันแล

พระเป็นเจ้าได้หันยังนิมิตอันประเสริฐ มีความโสมนัสละชมชื่นยินดีนัก เหตุว่าจึกได้ปราบล้านนา ๕๗ เมืองนั้นแล พระเป็นเจ้ายกกริพลโยธาขึ้นโพด้วยมัตถาลังการนานได้ เดือนปลาย ๒ วัน เข้าถึงเมืองมทियังศรีกรุงปุรี

ที่นั่น พระเป็นเจ้าตกแต่งจตุรงค์เสนาพลนิกรหมายว่าจึกเข้าครอบงำเอาเมืองยอง หื้อเข้าในเงื่อมมือแห่งคนนับเลียง ชะแล ยามนั้น พระญายองเป็นเคล้าแลขัตติยวงสาท้าว พระญาเสนาอำมาจ้โพบ้านไทเมืองท่งมวด หันยังวิพลโยธาข้างมล้าแห่งพระเป็นเจ้า ก็เป็นอันสะตุงอกตกใจกลัวมากนัก ป้อางสามัตถะจึกต่อชนรบได้ ก็พร้อมกันออกมาล้อมหัว ปลดตนตัวล้อมบ้านเวณเมืองเขตต์น้ำหนึ่งดินเป็นเข้าได้ฝ่ายของสุดีพระบาทนับเลียง แล้ว นำเอามายังเครื่องท้าว ๕ ประการ^๑ มีข้างพลหลายตัวโพย สั้พระคัปไล่เชนคำ อัสสยานไล่เครื่องพร้อมชุดัว กับทั้งนางหล่อแก้วเกื่องคำ อันเป็นเก็กคินิดาร่วมพ่อ ลูกท้าวหน่อจาว เมือง น้อมทูลถวายพระเป็นเจ้าหื้อเป็นปาพบริจจากใช้สอย พระเป็นเจ้าก็มิ้นหากฎา ปฏิภาหะรับเอายังเครื่องทั้งหลายมุ่งนั้น แล้วก็มีพระราชอาชญาว่า พระองค์เราบใช้ว่า จึกมาพันเมืองหื้อเป็นปา บมี พระองค์เราจึกมาพันปาหื้อเป็นเมือง จึกปลุกปลั่งยังสัตฐาน เขตต์น้ำหนึ่งดินในล้านนา ๕๗ เมืองตามปูพพะค่านองมหากระสั้ศตราภิราชเจ้า อันแต่งแปลงในกาลละเมื่อก่อนนั้นแล ว่าอัน

แล้วก็มีพระราชอาชญาฎา แก่ขัตติยวงสาเสนาอำมาจ้ ปราบขึ้นโพบุตรทิสสะ ฝ่ายเหนือท่งมวด ตั้งเจ้ามหาวิงสราชบุตรลาจากสมณเพศลิกชื่อออกไปนพระหัตถ์ขึ้นโพตาม เสด็จพระเป็นเจ้าองค์เป็นราชบิดาในครั้งนั้น พระเป็นเจ้าก็แต่งตั้งหื้อเจ้ามหาวิงสบุตรแลเจ้า สุวณะคำเครื่องตนเป็นราชนัดดาพาเสนาอำมาจ้โยธาคาพานปราบขึ้นโพ มีเมืองยอง เป็นเคล้า แล บ้านผู้ เมืองหลวง บ้านกาย เมืองแระ เมืองขัน เชียงขวาง เมืองวะ เมืองหลวง เมืองหน เมืองแซ่ เมืองราย เชียงเจือง ทำฮ้อ เมืองพาน เมืองมล้า เมืองลา เมืองชรอง

^๑ เล่มสามฉบับ จศ.๒๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น เครื่อง ๕ ประการ

เมืองวัง เมืองมาง เมืองฆาง เมืองงาต เมืองยอ^๑ เมืองสอ เมืองจิม เมืองเลี้ยว เมืองสูง
สิบสองพันนาเชียงรุ่งทั้งมวตแต่ปฐมะมา หากเข้าในอาณาจักรประเทศเขตต์น้ำหนึ่งดิน
แห่งเมืองพิจ้างใหม่แต่เช่นเจ้ามังรายมา ที่ลู่ท่นทั้งหลายเยียบย่ำขึ้นไฟด้วยบ้านน้อย
เมืองใหญ่ทั้งหลาย ตามอาชญาพระองค์เรวกฤณานี้ผู้ประการ

เมื่อเนั้น เจ้าโอรสบุคคนัคตาทั้งสอง อันเป็นประธานแก่เสนาอามาจโยธาทาหา
ทั้งมวต รับทูตอาชญาใส่เกล้าใส่หัวแล้วยกขึ้นไฟ หันแล

พระเปนเจ้าลลิตญเมืองยอที่เนั้นได้ ๒๓ วัน ถึงสกราช ๑๑๖๗ ตัว ปลัดับเป้า
เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๕ พระเปนเจ้ายกเอายัสสบริวารเสนาหาหน้าข้างมอ ออกออกจาก
มทียังครุฑรูปไฟถึงยอวิญญูคือเมืองเชียงฆาง คราวทาง ๓ วัน พระเปนเจ้าหื้อตั้งทัพจอค
ยังในเมืองเชียงฆางที่เนั้น แปลงอักขรกตาออกไฟกกราหาเรียกยังข้าใหญ่ไฟไฟออกมา
หาบ้านหาเมือง ลระหื้อออกมาปลงไฟ ไฟหื้อออกมาปลงนา ครุบาสังฆะเจ้าหื้อออกมา
กะทำปฏิบัติปฏิบัติลุดต์เรียนเขียนอ่านตามสิกขาบทธัมมัมสัพพะปัญญพระพุททะเจ้า ว่าฉั้นเนั้น

เต อุโก ภิกขุใน^๒ สิริมหานาโม อาทโก สหตโย สามเนโร ฯ ยามเนั้น ยังมีเจ้าภิกขุ
๒ คน ภิกขุคนเคล้าชื่อว่าสิริมหานามะ คนถ้วนสองชื่อว่าปัญญา อยู่วัดบ้านขอ แคว้นเมือง
เชียงฆาง นำเอามายังพระพุทธรูปเจ้าองค์ ๑ ชื่อว่ามหาสุวิณณพิมพามีวิณณณัณพิมพังสี
มากนักเข้ามาเมตตาพระเปนเจ้าว่า แต่เช่นครุบาเรายัง แต่ก่อนเนั้นว่า กาละพาหนายัง
จักมีท้าวคน ๑ มีอิทธิวิทธิพิเศษะมากนัก จักลุดแต่เมืองเชียงใหม่หนักกิดณะฝ่ายได้ จักยก
วิพลสกลเสนาโยธาขึ้นมาชำระเสียยังมารปักษะข้าเล็กทั้งหลายทุกบ้านน้อยเมืองใหญ่ตั้งแต่
ล้านนาตาแสงขึ้นมาคราบถึง เมืองยอ เชียงแขง บ้านญี่ เมืองหลวย เมืองวะ เชียงฆาง
ปราบขึ้นไฟถึงสิบสองพันนาถึงเมืองคือ เมืองวัง เมืองตานาแสน รอดชั่วเหล็กชั่วทองใน
อุคตรพิสสะฝ่ายกัฉาเหนือ จักมาปลงบ้านปลงเมืองหื้อลู่ท่นปราบเทียงเวียงงาม หื้อ
วรพุทธสาสนากันทุ่งรุ่งเรืองเป็นดังเช่นพระมังรายเจ้าอันได้ตั้งแต่งไว้อยามเนั้น หื้อลู่
ทั้งหลายเอาพระพุทธรูปเจ้าทองทิพองค์นี้ออกหื้อเจ้าคนเนั้นเทือะ ครุบาเราเมื่อจักไถ่
อนิจจะได้สั่งเราไว้ ฉั้นนี้

บัดนี้ เรามาเลงกันยังอิทธิวิทธิพิเศษะแห่งสมเด็จมหาราชาเจ้านี้ เป็นดังคำครุบาเรา
บอกไว้ผู้ประการแล้ว เราจึงนำเอาพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้เป็นอันประเสริฐยิ่งนัก เราขอ
เมตตาหื้อสมเด็จมหาราชาเจ้าได้เอาเมื่อไว้ครุอุปัฏฐากให้ไว้สาสิกการบูชาเทือะ ในพระ
พุทธรูปเจ้าองค์นี้หากเป็นพระพุทธรูปเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่าอัน พระเปนเจ้าที่รับเอาด้วย
สักก็จจะใครพรพย้าไว้ให้ไว้สาบูชา หันแล

เมื่อเนั้น ยังมีพระญาคณ ๑ ชื่อว่านาคราชาเป็นเจ้าเมืองวะ กัฉาแต่มวตกับอันจักตาย
มากนัก จึงเอาไฟไร่ไถขาวเมืองครอบรัวข้างมอถูกเมียบเข้าไฟลี้ยู่ปางปาร้อมห้วยคอยผา
พระเปนเจ้าปลงอักขรกตาไฟเรียกหรือออกมาหาบ้านหาเมืองถ้วนเทือะ สองที่คิบออกมา

^๑ ฉบับ จศ.๑๒๘๗ เป็น เมืองยอ

^๒ ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ในแง่ไวยากรณ์บาติแล้วควรเป็น ภิกขุ หรือ ภิกษุ

พระпенเจ้าจึงปลงอาชญาอาณัติหื้อหน่อราชบุตร ๕ คนแลเสนาแก้วหว่านว่า หื้อสุท้าน
ทั้งหลายให้เอาพระญาระมาถวายพระองค์เราหื้อได้เทื่อ ว่าดังนั้น หน่อราชบุตรทั้ง ๕
เสนาแก้วหว่านเล็กอัญชูลีขึ้นไหวว่า ข้าพระบาทให้ขออาสา จึงยกเอาสุรโยธาเข้าไปถึง
ปรางป่าพระญาระแล้วเข้าทรวงำเอาพระญาระแต่ไพร่ฝ้าเข้าเมืองออกมาถวายถึงราชสำนัก
พระเปนเจ้าในเมืองเชียงขวาง ที่นั่นเห็นแล

ที่นั่น พระญาระเปนเคด้า ท้าวขุนเสนาอาماجจืทั้งมวลคืพร้อมกันเล็กอัญชูลีตั้งเหนือ
กระหม่อมจอมขวัน น้อมหัวปลงตัวเปนข้าเอกราชพระมหากษัตริย์ในเสียม แล้วจึงนำเอา
มายังอัสสยานมังคละ แลข้างทั้ง ข้างพลาย ๒ ตัว สั้พระครอบครีว เครื่องท้าว ๕ ประการ
พร้อมแล้วทั้งนางหน่อแก้ว *อุบลวิมล*¹ อันเปนราชธิดาบุตรคืแห่งตนอันคังขึ้นใหญ่ปฐมวัย
ถวายเปนปาพปิจจากพระเปนเจ้า วันนั้นแล

ตั้งเมืองเชียงขวางที่นั่น แต่ปฐมะก็หากเปนเคด้าแก่เมืองของ เขาคืพระองค์หื้อถึง
สุทพ่ายหน้า มีพระญาหลวงเคด้าเมืองเปนต้น แลขุนในเมืองเชียงขวางทั้งมวลพร้อมทั้งด้วย
กัน คืเอายังราชบุตรคืผู้ชื่อว่าอูบแก้ว อันเปนลูกเกิดกลางอกเข้ามาถวายพระเปนเจ้า เห็นแล

ตั้งเมืองหลวงเล่า ก็หากเปนเขตต์สิบสองพันนา มีพระญาหลวงคำตือ พระญาหลวง
แก้วเปนเคด้า เขาทั้งหลายร่ำเทิงเล็งอดีตไปราณกาลมาแต่ก่อน จึงนำเอาราชธิดาผู้ชื่อว่า
นางแก้วกัญญามาขึ้นถวายพระเปนเจ้า แล้วลวดน้อมเวนเคนยังสั้ฐานบ้าน*เหมืองผาย*²
เขตต์น้ำหนึ่งดินทั้งมวลขอเปนข้าราชการพระมหากษัตริย์เจ้าเสียมชู่ประการ ชู่บ้านชู่เมือง
เห็นแล

ตั้งเมืองสิบสองพันนา มีเจ้าพรตคำเชียงรุ่งเปนเคด้า เมืองแซ่ เมืองพน เมืองราย
เชียงเจือง โห ๗ บ้าน ๘ เมืองทั้งมวลอันองค์พระเปนเจ้ามีพระราชอาชญาหื้อขัตติยวงสา
เสนาอาماجจืเฌียบย้ายแปลงขึ้นโหชู่บ้านชู่เมือง ชู่บ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งมวล ท้าวพระญา
หน้าบ้านหัวเมืองแลข้าเจ้าไพร่ไท คืมีคำสาธุการปลาทอภิรมย์ชมชื่นยินดีมากนัก คืหลัง
น้อมค้อมเข้ามาสู่ในราชขมพารชู่บ้านชู่เมือง แล้วจึงพร้อมทั้งด้วยกันเปนเอกฉันท์สมาน
ฉันท์เปนอัน ๑ อันเดียว แล้วร่ำเทิงกันยังไปราณราชขบวงไ้พะค่านองคลองแห่งไมตรี
อันยิ่ง จึงแปลงยังอักษรกถาแลราชบัณเฑาะการทั้งอัสสยานมังคละตัวเลิสแล้ว กับทั้งวาชะ
หน่อแก้วยอจจอมเมือง ผู้เปนเชื้อท้าวราชวงสาหื้อสัญญาดา เกิดมาแต่เมืองราย อันท้าว
พระญาทั้งหลายนำมา มีพระญาหลวงชัยเมืองราย พระญาเชือนเมืองแซ่ พระญาหลวง
ปัญญาเชียงเจืองแลเจ้านามวงศ์ เอาลงมายืนถวายตามไปราณราชไมตรี เห็นแล

ตั้งข้า ๑๒ หัวแคว้นคืคิ มีร้อยแคว้นน้ำแอ่เปนเคด้า ขุนล้วนทั้งมวล พร้อมกันแต่ง
แปลงยังบัณเฑาะการพร้อมแล้วจึงเอาตนตัวลงมากกราบไหว้ได้รบพันปากจิกคำ องค์พระ
เปนเจ้าในเมืองเชียงขวาง ถวายเครื่องราชบัณเฑาะการแล้ว เมื่อนั้น องค์พระเปนเจ้าจึงได้
เล็กอภยยังสิทธีนามศักดิ์ ตั้งร้อยแคว้นบ้านอ้อ ขึ้นเปนพระญากัณฑ์เมือง แล้วเข้าปลง

¹ ฉบับหลัก เป็น *อุบลวิมล* ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น *อุบลวิมล*

² ได้ตามกับวัดพระหลวง ฉบับหลักและฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น *เหมืองผาย*

พระราชอาชญาโอราทรุสชาติ¹ ว่า บัดนี้ พระญากำแพงเมืองหากเป็นข้าซึ่งคนใดกับด้วย พระองค์เราเป็นเจ้าแล้ว เมืองนั้นไซ้ขอบขัณฑสีมาพระมหากษัตริย์เจ้าจักรวาชวงไพ พายหน้าหื้อพระญากำแพงเมืองได้ใส่ใจคิดล้าอุดหนุนคำราชสมพารพระองค์เราเป็นเจ้าแท้ ข้าปลงยังราชะหลานไม่วางมือไว้กับปักกับแคว้นหื้อพระญากำแพงเมืองได้เกาะพันกำไว้หื้อ หมั้น ข้าปลงพระราชทานยังเครื่องทั้งหลายเป็นต้นว่า สีนาคนกกก บอก ๑ พรอกคอเงิน เหลี่ยม ๑ ตาบเขี้ยวเงินเถียน ๑ แหวนทำโรง ๒ ดวง ไว้หื้อเป็นฐานุคคตไพพายหน้า หั้นแล

ห้องตั้งข้าสามท้าวเล่า เขาคือพลเอกห็นยังบุพพระด่านเองคลองปวงนี้ในคัสนันตานุสันตติ เขาทั้งหลายหากเป็นข้าเมืองหึงเชียงใหม่แต่ใดมา พร้อมกับเอาบัณฑนาการของฝากลมมา ยืนถายน้อมหัวปลงตัวเป็นข้าพระเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ แล้วพระเป็นเจ้าจึงปลงพระราช อาชญาบัตราหนังสือหื้อเขาทั้งหลายเอาไว้เป็นไม่วิสริที่เงิงไพพายหน้า หั้นแล

ตั้งเสนาอามาจ้ทั้งหลาย ส่องอันพระเป็นเจ้าได้มีพระราชอาชญาได้เกล้าไล่หัวหื้อ ไพเยียบอย่างเขตต์น้ำหนึ่งคืนทั้งมวล ทิมาประชุมชุมนุมกันในเมืองเชียงช้างที่นั่นพร้อม แล้ว เกิงเดือน ๙ ออก ๙ คำ วัน ๙ พระเป็นเจ้าก็เอายังวิพลสฤตเสนาโอรา ยกออกจากเมืองเชียงช้างลงมาเกิงเมืองของ เดือน ๙ ออก ๑๐ คำ วัน ๑ เจ้าผู้เมืองของได้ ๗ วัน พระเป็นเจ้ายกจากเมืองของเดือน ๙ แรม ๓ คำ วัน ๗ มาด้วยลำดับมีคำสั่งการนานได้ เดือนปลาย ๑๒ วัน เกิงท่า วัดเกศ² เจ้ายังหั้นคืน ๑ พระเป็นเจ้าเสด็จเข้าสู่เวียงเดือน ๑๐ แรม ๑๕ คำ วัน ๑ หั้นแล

ตั้งสมเด็จพระบรมบพิตรกษัตริย์ราชเจ้าองค์เป็นพระวราชเขษฐาสกิดลำราญ ฐ์วิภาเมือง ก็ได้กะทำบุญหื้อทานแลล้างยกปกแปลงยังพระหารหลวงวัดคอยอุจจุบัพพะ ศิริหลังวันตก แดได้ต่างเจ็ดคัมหาชินธาคูเจ้าสุเทพ ก็ได้บรมเบิกบายฉลอง วันเดือน ๙ เพง เมงวันพุธ³ เกิงวันเดือน ๑๐ ออกคำ ๑ วัน ๕ พระญานินทากับโอสวระทำอุทกก็มีม ุรบกับตัวกัน สายฟ้าลงฟ้าคยอลจักฉัดคัมหาธาคูเจ้าสุเทพก็ในสกราช ๑๑๖๗ ตัวปลื้ดืบเป่า นั้นแล

พระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาฝ่ายหน้าหรือคำ เสด็จขึ้นสู่ราชมนเทียร ฐ์ได้สองเดือน ปลาย ๑๖ วัน เกิงเดือนเจียง แรม ๒ คำ วัน ๕ พระเป็นเจ้าเป็นเคล้าแลเจ้าวัดคนระชาชะ วังหลัง เจ้าหอคำเชียงตุง ได้นำเอาท้าวพระญาหน้าบ้านหัวเมืองทั้งมวลมีพระญาเมืองยอง เป็นเคล้า พระญาเมืองวะ พระญาเชียงช้าง พระญาเมืองกาย พระญานาฝากเมืองยาง ล่อง ลงไพเฝ้าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระมหากระสัตรเจ้าคนบุญใหญ่คนเป็นเจ้า ช้างเผือก ช้างนัส ช้างไกร ช้างลาย ในกรุงศรีอยุธยาทวารวดี คราวทาง ไกล ได้เดือน ปลาย ๖ วัน เกิงเดือนที่แรม ๘ คำ วัน ๕ เกิงกรุงเทพพระมหานคร⁴ แล้วจึงนำเอา ท้าวพระญาแลราชบัณฑนาการเครื่องราชยศทั้งมวล เข้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระ

¹ ฉบับหลัก เป็น โอราทรุสชาติ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น โอราทรุสชาติ

² ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น วัดเกศ

³ ฉบับหลัก เป็น เมงวันพุธ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น เมงวัน ๕

⁴ ระยะหลังนักการเขียนทั้ง กรุงเทพพระมหานคร และ กรุงเทพมหานคร

มหากระสัตรเจ้า แลกราบทูลพระกรุณาแจ้งราชชการต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระมหากระสัตรเจ้าได้ครีธูปประกาศ พระมหากระสัตรเจ้าที่ทูลขอขม่น แล้วยุประทานยังพานพระศรี คือขันคำเครื่องในครบ ๗ สิ่ง แลคนโทคือน้ำคันคำ ตะโพนคืออ้องนำหมากคำ พระแสงหอกพระแสงดาบ คือว่าดาบฝึกคำหอกคอคำ แก่พระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาแถมใหม่เป็นถ้วนสองที่ ข้าพระทานขันคำ น้ำคันคำ หื้อเจ้ารัตตะวังหลัง แลเจ้าสรินุญมาตนเป็นน้องถ้วน ๒ แล้วยักประทานยังขันเงิน น้ำคันเงิน หื้อเจ้าพุทธวงส์แลเจ้าสุวันณะคำมุนตนเป็นราชชนิตดาทั้ง ๒ เหนือกว่านั้น คิประทานเครื่องยศท้าวสักดิ์หื้อพระญาหน้าบ้านหัวเมืองตามผู้ใหญ่ผู้น้อยนับเลี้ยงแล้วจึงมีพระราชบัณฑูรสุรสีหนาทว่าให้เจ้ารัตตะวังหลัง แลเจ้าสรินุญมาเมืองลคคอรตนเป็นน้องหล้าเข้าตั้งเมืองหริภุญชัย ร่ำอัน หั้นแล

ภายหลังพระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาส่งไพร่เฝ้าพระมหากระสัตรเจ้า สมเด็จพระปฐมบรมอิศราชริราชองค์เป็นพระราชเชษฐาสุลติดดำรงาญยังบ้านเมือง ได้สร้างยกบกแปลงยังโรงอุโบสถวัดเชียงหมั้น ในวันเดือน ๔ ออก ๑๐ คำ ในศกราช ๑๑๖๗ ตัว ปลิตับเข้าศกราชเดิวนั้น แล

พระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาอยู่เมืองได้ได้เดือนปลาย ๔ วันถึงเดือน ๓ แรม ๑๓ คำ วัน ๕ คียกเอาหมู่ทหารพระญาเสนาอามาจ้ทั้งมวลออกจากกรุงเทพพมหานครขึ้นมานานได้ ๒ เดือนปลายวัน ๑ ถึงเดือน ๕ แรม ๑๔ คำ วัน ๒ พระเป็นเจ้ามายังจอตนอนทำวิธาค คิน ๑ ถึงเดือน ๖ ออก คำ ๑ วัน ๓ พระเป็นเจ้าเสด็จเข้าสู่เวียงด้วยยัสสปรवार อันมาก วันนั้นแล

เจ้าทั้งสององค์พระพี่น้องมาถึบ้านเมืองแล้ว อยู่ได้เดือนปลาย ๔ วัน ถึงเดือน ๗ ออก ๕ คำ วันขึ้นทวิ^๑ สมเด็จพระปฐมบรมอิศราชองค์เป็นพระราชเชษฐาธิราชเจ้าองค์เป็นพี่เป็นเคถ้า แลทูลบาทมหาเถระแลทูลเสด็จมาพระเจ้าในเมืองรัตตะวังหลัง คิงสาภิณวปรี พระนครเชียงใหม่ ๑๐๘ พระองค์ นำเอาเจ้ารัตตะวังหลัง มีปวิวารได้ ๕๐๐ คน แลเจ้าสรินุญมาเมืองลคคอร มีปวิวาร ๕๐๐ คน กับทั้งพระญามหิยังคธิฏฐปรี ๔ คนพี่น้อง แลท้าวพระญาข้าเจ้าไพร่ไทในเมืองของทั้งมวลส่งไพร่เฝ้าหวตากเมืองหริภุญชัย แล้วยนิมนต์คณะสังฆะเจ้าเข้ากะทำปริตคมังคละในที่ทั้งหลาย ๕ แห่งคือว่า ๑ อว เท สรี มุ อุม กา ^๒ แลวิคทลวงสะคือเมืออง สุตคัมมัตตั้งล้ามหาสมณทั้งล้า แลชัยยะทั้ง ๗ กะทำบุญหื้อทานถึงเดือน ๗ ออก ๘ คำเนงวัน ๕ ยามแควจิกโกถี้เที่ยง คียกเข้าตั้งเมืองหริภุญชัย ตั้งเจ้ารัตตะวังเมืองแก้วราชระวังหลังหื้อเป็นเจ้าเมือง ตั้งเจ้าสรินุญมาผู้น้องหล้าขึ้นเป็นอุปปราชา ในศกราช๑๑๖๗ ตัว ปลิตับเข้า นั้นแล

อยู่มาถึงสักกราชได้ ๑๑๖๘ ตัว ปลิวาวอ^๓ เดือน ๗ แรม ๑๐ คำ วันอาทิตย์^๔ เป็นวันพระญาวิน ได้พดหล่อน้ำมูทธาราชภิเสกออกยอยังสวาสุเจ้าปัญญาวชิระมหาปาขึ้นเป็นสมเด็จพระปฐมบรมอิศราชริราชเป็นสังฆนาเยกกะ อยู่ไม่นานเท่าใดได้ ๑๔ วัน ถึงเดือน ๘ ออก ๑๐ คำวันอาทิตย์^๔ ข้ายกยอยังสวาสุเจ้านันทา วิคสรีเกิด ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชา แลยก

^๑ ฉบับหลัก เป็น วันขึ้น ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น วัน ๓

^๒ หมายถึง ตำแหน่งของ ปวิวาร อาญุ เศษะ สรี มุทธะ สุตมาหะ มันทิ และ ภาณณิณี ของเมือง

^{๓ ๔} ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น วัน ๑

สวาทเจ้าคัมภีระ วัดพันเท่า ขึ้นเป็นสวามีสังฆราชา ได้อุสลาภิเสกครุณาเจ้าทั้ง ๓ คนนี้
ยังวัดพระสิงหารวมเจ้า¹ ทั้งหมดแล

อยู่ได้ ๒๕ วันถึงเดือน ๙ ออก ๕ ค่ำ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกพระเป็นเจ้าองค์ใหญ่
ได้โปรดพระวิหารหลวงสุเทพล้านวันออก ท้าวพระญา เสนาอำมาตย์ปวงมหาเสนาหลวง
ก็วันเดียวกันนั้นหันแล อยู่ได้ ๑๒ วัน องค์พระเป็นเจ้ามหาอุปราชอาทอน้ำปากอุโบสถ
หลวงวัดพระสิงห์เจ้าเดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ วัน ๓ วันนั้นแล

นตริณยานิกสตุตมกณฺท์ นิฏฐิตี หันเตอร์ผูกถั่ว ๗ ค่ำแล้วเท่านั้นก่อนแล ** 2

¹ ทั้งสองฉบับเป็น สิงหารวมเจ้า

² เป็นที่กล่าวถึงของคู่ใจ เว้นฉบับเดียวว่า จุฬาราชได้๑๑๑๑ ค่ำ ๒๒๒๒๒ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันเสาร์วัน ๔
เดือนแล้ว ยอมพูดซ้ำ กระพรวนขึ้น มาเมื่อวัดพระบาท วิษณุโสภา ชาวฉะเชิงเทรา จ.ศ. ๑๒๓๔ ไม่มีที่เรียก
สิ่งทำ

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ผูกที่ ๘

ศก. โส นศรี ปุรี รมย์ พุทธการไครณ์ ขนบเทหิ เขตตุณฑิ เขม เทวนคร วิธ อโหสิ ¹

ที่นี่ จักจายด้วยเมืองรัตนคังสาพระนครเชียงใหม่ อันหรั่งวังสูงเสียนานได้ ชาวปดิล้าน ในเวียงทั้งมวลดประกอบด้วยต้นไม้ ป่าหยา เควี่เขา เกวี่ลี้ ป่าหวาย ทั้งหลายมากนัก เปนที่เสพญ่แห่งเนื้อเบื้อกระเนองทั้งหลายเปนต้นว่า เลือ หมี่ แรด ช้าง จัวะทิง ลิงเสน หมูเถื่อน ละมั่ง ทวาย กวาง ฟ่าน อันเข้ามาอยู่อาศัยในเวียงทั้งมวลด วรพุทธศาสนาวิธวอาราม วิหารบ้านโปล้ พุทธรูปเจดีย์ จัวเวียงทั้งมวลด เปนชาวชินณะ หลุดร่าโตนถ้านไปตพังไผเปนอันมาก

ตั้งแต่ศกราช ๑๑๓๘ ตัวปดิลาวย้าน มาถึงศกราช ๑๑๕๘ ตัวปดิลาวยีสี่ พระเปนเจ้า ๓ พระองค์ที่พี่น้องเข้ามาตั้งแล้วจึงจักเปนบ้านเมืองมาเสาแล พระเปนเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ พร้อมกับเกือสร้างแปดทาท้าว ปราการ กำแพง เมกเวียงทั้ง ๔ ด้าน แจ่งเวียงทั้ง ๔ ประตูทั้ง ๔ ใบ แล้วปฏิสังขระเล็กยกยอสร้างแปดวัดวาศาสนา รียบรอนมีนันทนายังพระ พุทธรูปเจ้านอกเวียง วัดหรั่ง วัดวัง วันตกออกนอกใต้หนเหนือทั้งมวลด มีพระพุทธรูปเจ้า แปดคมเปนประธาน เอาเข้ามาสถิตตำราญไว้ยังในวัดในเวียงทั้งมวลด ที่อเปนที่ไหวสา ลักการบูชาแก่คนแลเทวศา สมณพราหมณ์ทั้งหลาย บัชาตลายชู้วัน นั้นแล

ศก. ในกาลนั้น โส นศรี เมืองรัตนคังสาพระนครเชียงใหม่ ประกอบไฟด้วย ปราการกำพง หลหรีง หอเลือ ป้อม หัวหมู ประตูเวียงยาว แลคือกว้างเล็ก็บัวระทำเพงเติม ไฟด้วยน้ำ ตาสตะเติมไฟด้วยดอกห้าน จังกอร ดอกบัวขาว บัวแดงต่าง ๆ มีวิธวาศาสนา ก้านกุ่มรุ่งเรืองสุดคิมนกระเสม เติมไฟด้วยท้าวพระญาเสนาอามาจจ้ข้าเจ้าไพร่ไทผู้คน ขนบเทหิบ้านน้อยบ้านใหญ่ทั้งหลายมากนัก ประกอบไฟด้วยเจ้าเหล่าขึ้นปลาอาหาร พดัว ตาล หมาก พลุ ส้มสุก ลูกหวาน เจ้าหนาปลาถูก สกุกสุสานต์ กินทานเหล้าหมโสรพ พอยตาม ช้อย ซอ สืบทกันโง่ ตีคลี่ ตีเป่า ขับฟ้อนต่าง ๆ เสียง² ก้อง กลอง ขลุ่ย แฉ แตรเพริน แคน ค้อย ³ ดัง ชะลือลือซอ เทียะ พิดะ บัณเพาะร์ พอยสังข์ เปนอันสนั่น นั้นเนื่องอุกชะหลุกชู้ตำเข้า บ่หม่นหมองเส้าในศาสนา

ตั้งท้าวพระญาเสนาอามาจจ้ข้าเจ้าไพร่ไททั้งมวลดได้เปนเจ้าข้างเจ้ามถ้า ทรงเครื่อง งามสังการ บานตั้งเทวดาอันอยู่ชั้นฟ้าคาวติงสาสวัตรเทวโลกนั้นแล ตั้งแต่ปฤพระอุโปสถ วัดพระสิงห์เจ้ามาได้ ๓ เดือนปลาย ๑ วัน เดือน ๑๒ แรม ๕ ค่ำ วัน ๕ พระมหาสวามีเจ้า วัดพันเท่าอนิจจะไฟวันนั้นแล

¹ แปลว่า ในครั้งนั้น นครนั้นก็มีไฟไหม้ มีปราการและกำเพชจำนวนมาก ดังนั้น ชาวชนบทย่นไหว เป็น นทรอันอุคตสมุรต์ ดังหนังสือเมืองเวรคา

² น่าจะเป็น พิฆาตย์ คือกลองพาทย์

³ ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่ความหมายยังไม่กระจ่าง

อยู่ได้เดือนปลาย ๑๕ วัน เกือบเดือนยี่ออก ๕ คำ วัน ๘ มีสมเด็จพระปฐมบรมพีตกระสัดตราธิราชเจ้าองค์เป็นพระราชเชษฐาเป็นเคเจ้า เจ้าพระวรมหาอุปราชานราธิปัตติ-
สรีสุวันตะฝ่ายหน้าหอคำ แลเจ้าฟ้าหลวงเมืองทริภุญชัย เจ้าสิริบุญมาหอหน้าเมืองตะลุง
ขัดตยราชวงศา ท้าวพระญาเสนาอามาจราชมนตรีทั้งหลายหมายมีจตุรงคเสนา ๕ จำพวก
เป็นประธานแลคณะพระสังฆะเจ้ามีพระมหาราชาคูเจ้าเป็นเคเจ้า ได้นำเอาช้างเครื่องมหา-
ทานทั้งหลาย หมายมีมหาอัฐบุริการ แต่สุวันเนเมญาของคำอาสนาพระเจ้า งามช้าง
ทุ่งค่าง ช่อฟ้าหกตัว หีดหลวง ทุ่งพระบุญ มุจะเงินคำแลเครื่องท้าว ๕ ประการ เพ็งฉัตร
หัตถ์ข้าว จาวมอระ แอ บั้ววัน¹ ไม่เท่า ไม่ว่า ฉัตร สัตตาสัตตมุกดา ช่อช้าง ไคไฟ ช่อน้อย
ทุ่งชัย ชาติฉายาไชยก่อนหน้า ยกออกจากพระนครเชียงใหม่ไฟด้วยลำดับศรวทาง ๕ วัน
ไฟรอดไฟถึงเมือง *กุกกุกคันทะพรหมเขลางคคอรไชยสุวดี* ² แล้วอยู่ถึงเดือนยี่เพง
วัน ๓ ที่ได้อบรมเบิกบายฉลองต่างช่อฟ้าพระวิหารแลหื้อทานแก่ภิกขุสังฆะ มีพระมหา
ชินราชเจ้าวัดหลวงสัมปางที่นั่นเป็นประธานเป็นมหาสมัยการปางไฟเย็นเย็นม่วน เจาะบอก
ไฟดอก นอกไฟดาว ไฟเทียน ไฟขึ้น เป็นอันสนุกสุรสาณ์ หาบระหมานไปได้ หิ้นแล

ทันแล้วแก่มหาภูสการกระทำบุญหื้อทานแล้ว สมเด็จพระปฐมบรมพีตกระสัดตราธิ-
ราชเจ้าองค์เป็นพระวรมหาเชษฐา ³ ชุ่มบุญมายังเจ้าพระวราชกนิษฐาทั้ง ๖ พระองค์ มีเจ้า
ตนเป็นอิสริยาธิปัตติในเมืองคคอรเป็นเคเจ้า สมเด็จพระเป็นเจ้าจึงมีราชวันมีคำสอนว่า ล่วง
แล้วพ่ายหลังแต่เช่นพระราชเออออกแลพระราชพิศตามทั้งเราที่ได้เป็นข้ามาน เป็นเมืองขึ้น
กับมาน มานช่มเหลงตระเนงร้ายหาหว่างสุชชาวอารามไม่ได้ มาถึงเช่นเราทั้งหลายเป็น
ลูกเป็นเต้านี้ พระองค์เราเป็นเจ้าเป็นพี่ ยืนเบือยืนคำม่าน จึงพินม่าน แล้วพาเอาน้องนุ่
ทั้งมวลลงไฟเป็นข้าพระมหากระสัดเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา เราทั้งหลายแลข้าเจ้าไพร่ไท
จึงได้อยู่เฮนเป็นสุขอยู่ต่างได้ยู่กินอยู่ทาน พระมหากระสัดเจ้าก็ชุบเลี้ยงเราทั้งหลายหื้อเป็น
เจ้าเจียกเงินขึ้นคำหื้อถึงฐานันดรอันเป็นกระสัดเมืองไท เป็นไพร่ในธำนา ๕๗ เมือง
ตั้งแต่เช่นเราทั้งหลายนี้ไพพาหน้า สืบเช่นลูกเช่นหลาน เหลน หลัด หลี่ คราบเลี้ยงสุด
มุตม้วยราชกระกูลแห่งเราทั้งหลาย แม่นลูก หลาน เหลน หลัด หลี่ ปุคทะผู้ใดยังมีใจใคร่
ชม⁴ พินกับด้วยพระมหากระสัดเจ้ากรุงศรีอยุธยา แลจักเอาตัวแลบ้านเมืองไฟเพ็งเป็น
ข้ามาน ข้าหรือ ข้าควากาสิ แกว ยวน ⁵ ตั้งอันคีติ ปุคทะผู้นั้น คัดบ้านฆ่าหื้อเปเลื่อง
คิตเมืองฆ่าหื้อหมา หื้อวินาสดิบหายตายวายพินดิบเหมือนกอกกล้วย พินม้วยเหมือนกอล
เลากอกา คินตายคิหื้อได้ไพศกนรกแลนมหากับา ข้าหื้อได้เกิดได้งอก ลังเจ้าทั้งหลาย
น้องนุ่ทั้งมวล คิหื้อได้รักแพงด้วยกัน หื้อเป็นฉันทวาทีนี้ ๑ เกสิยเวเดียวกับด้วยกัน ฆ่า
คุดกมึงต่าง สัมปคคกเก็บกับด้วยกัน ฆ่าควาอสุคิกัน พินที่ปอง น้องรู้น้องกล่าว เลิกคกหัว
เมืองช่วยกันฆ่า เลิกคคกหัวเมืองช่วยกันพิน ฆ่ามิใจคคเลียวจากพระมหากระสัดเจ้าอยู่
เกสิยอยู่หัวแห่งเรา ปุคทะผู้ใดยังอยู่ตามโอวาทคำสอนแห่งพระองค์เราเป็นเจ้าเป็นพี่คิหื้ออยู่
วุทธิจำเวญ คิตบ้านเปเลื่อง คิตเมืองหมา หื้อมีเชษฐาธิอานุภาพปราบแพ้ข้าเลิกคค มัคิมา

¹ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น บั้ววัน

² ฉบับหลัก เป็น *กุกกุกคันทะ* ๗ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น *กุกกุกคันทะ* ๗

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น พระวรมหาเชษฐา

⁴ ฉบับหลัก เป็น ใคร่ชม ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ใคร่ชม

⁵ ต้นฉบับทั้งสองเป็น ยวน

อายุหมื่นยี่สิบสาม คำนับตามโอวาทคำสอนพระองค์เราเป็นพี่ ก็ให้อริวิเสสจับหาย สมเด็จพระเป็นเจ้าพระวรวงษาเชษฐาให้อย่างโอวาทอาชญาราชยังมีคำสอนแก่พระวรวงษาเชษฐาทั้ง ๖ พระองค์ และจัดคือจะถูกหลานเสนาอาماجจทั้ง ๓ เมือง ต่อหน้าพระมหาชินธาตุเจ้า ลัมพาง ในสกราช ๑๑๖๘ ตัว ปรีชาวัยยี่ เดือนยี่เพง เมฆวัน ๓ วันนั้นแล ถึงเดือนยี่แรม ๕ คำ วัน ๑ สมเด็จพระเป็นเจ้าเสด็จยาทรามาด้วยมัทธการการคราวทาง ๕ วัน เสด็จขึ้นสู่ สุวณนราชชนนิเวสน เดือนยี่ แรม ๘ คำ วัน ๕ นั้นแล

อยู่ได้ ๒ เดือนปลาย ๑๕ วัน^๑ ถึงเดือน ๕ ออก ๕ คำวัน ๕ สมเด็จพระเป็นเจ้าตั้ง เจ้าคำมุนตนเป็นหลาน มีปรีวารโอรสาตาทาน ๕๐๐ คน ยกขึ้นไททาง ๑๗ คิน ถึงเดือน ๕ แรม ๖ คำ วัน ๗ ถึงท่าชาย แล้วเกณฑ์วิพลคนเล็กทั้งมรดคัดไม้ไปก่ไม้เพาะ คาคพ่วง คาคแพท้อหมื่นห้อยขึ้นหลายพัน แล้วก็เอาริพลโยธาข้ามแม่น้ำคงทั้งกลางคืน คั้นวิพลข้าม น้ำเสียงแล้ว ก็ยกไฟทั้งคืนด้วยอันถ้วนอันพลันนัก คั้นรวายตรีคืนนั้นรุ่งแจ้งก็ถึงเมือง เชียงคำก็เสียเข้ามาข้างเอาปะตุแลพื้นลำกับเจ้า เมตตั้งไฟไหม้ป่าเมื่อเดือน ๕ เดือน ๖ เสีย อะมอกสีนาต กล้อง หน้าแลคนไพร่ของ ชาวเมืองร้องไห้ปานดังเมฆนิจักพลิกพื้น เงี้ยวเมือง เชียงคำแตกคืนกระจัดกระจายไพร่ วิพลโยธาทั้งมรดเจ้าแวดวังซึ่งเอาคุมไต่อบฟ้าเชียงคำ พันตังตัวฟ้าเชียงคำแลลูกผู้ชายเหล่านั้นไปได้ ได้แต่เมียชื่อว่านางคำ^๒ กับลูกผู้ชาย ๑ ชื่อ ขุนสามกับลูกผู้หญิง กับญาติพี่น้องแลไพร่บ้านข้าเมือง ได้แล้วก็กวาดเอามาข้ามน้ำแม่คง พันแล้ว ก็มาด้วยลำคัมคราวทรงทราบถึงพระนครเชียงใหม่ สมเด็จพระองค์พระเป็นเจ้า^๓ ได้ พันยังเจ้าขุนสามแลนางฟ้าเชียงคำผู้เป็นแม่ก็มีพระวราชมฤกฤดา ก็จึงเลี้ยงไว้ วันนั้นแล

ศักราช ๑๒๖๘ พายหน้าค่านั้น สมเด็จพระเป็นเจ้าเป็นเกล้าแลเจ้าพระวรวงษาทั้งสอง พระองค์เป็นอันเกล็ดเกล็ดจากหลานองอาจ ปู่แกวชามแต่มีดตะข่าเล็กีสตรู เป็นตั้งมีด- ราชสีห์อันปู่แกวชามแต่เ็นน้อยทั้งหลานเ็น เทียรย่อมอกริพลโยธาแลเกณฑ์ตามกัว ตาทานโคประจุใจม พาคดีเอาบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลาย กวาดเอาผู้คนมาใส่เมืองเดิมสู่ แห่งซู่ที่ พอแม่ไก่ล่าแห่งกัน ก็มีแล

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๖๘ ตัว ปรีเมืองเหมา หม่อมจัน เจ้าเมืองเชียงรุ่งเจ้านายพี่น้อง บัณฑิตแม่กัน เสนาอาماجจทั้งหม่อมจันค้ำทวนไปได้ ลวดอกอุพพญครอบควัวหนึ่งมา แล้วใช้ส่งมาให้สาชอกองทัพขึ้นไพร่ป้องกันเอา สมเด็จพระเป็นเจ้าก็เกณฑ์ตามกัวตาทาน คุมวิพลขึ้นไพร่ป้องกันเอาหม่อมจัน ลวดจับจับได้เงี้ยว ๑๕ คน กับ รวาชปราชญ์^๔ จาเร อ้ายแก้ว ถวายเมือง แล้วหม่อมจันเอาลูกสาวแห่งคนผู้ ๕ ชื่อ นางอินคำเจ้าถวายสมเด็จพระเป็นเจ้า ก็อยู่ป่าเงินใช้สอยได้ป่าทจกก็คำหั้นแล

สมเด็จพระเป็นเจ้า คำน้าเอาหม่อมจันแลราชปราชญ์ จาเรอ้ายแก้ว ถวายไพร่เฝ้า เอกราชพระมหากระสัตรเจ้า ณ กรุงสรีอฤทธิยา พระมหากระสัตรเจ้าคือพระราชทาน หม่อมจัน ราชปราชญ์ คือสมเด็จพระเป็นเจ้าเอาขึ้นมาไว้ทำราชการกับเมืองเชียงใหม่หั้นแล

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๑๘ ฉบับหลัก เป็น เดือนปลาย ๑๕ วัน

^๒ ฉบับหลักฎการสเป็น นางฟ้าเชียงคำ

^๓ ฉบับ จศ.๑๒๑๘ เป็น สมเด็จพระเป็นเจ้าอันเกล็ดเกล็ดจากหลาน

^๔ ฉบับหลัก เป็น รวาชปราชญ์ ฉบับ จศ.๑๒๑๘ เป็น รวาชพญ

ที่นั่น กระสัตรเจ้าอังวะรู้ว่าหม่อมจันทน์ลงมาเป็นข้ากระสัตรเจ้าเมืองได้ เจ้าอังวะ
*ภณส่วยหลานคังโป*¹ คุมกองทัพมาตั้งอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ท้าวบุญเรือง ท้าวคำวัง ท้าว
 ดือชัย ท้าวกำแพง เชื้อเชื้อผู้รักษาเมืองของ มีหงส์ลือบอกลงมาไหว้สาสมเด็จพระเป็นเจ้า
 ศิเกณท์เจ้าจันทราชา พระญาคอนเมือง คุมกองทัพยกขึ้นไท แล้วใช้โพบอกเมืองสระ
 ลคอร แพล่ น่าน ยกกองทัพขึ้นไทสู่หัวเมือง แล้วคียกเข้าตีบ้านส่วยหลานคังโป เชิงมา
 ตั้งอยู่เมืองเชียงรุ่งแตกกระจัดกระจายไท ได้สิ่งของครุบคริวเครื่องสาตราอาวุธลงมา
 ถวาย สมเด็จพระเป็นเจ้าก็ใช้หื้อเอาส่งไปถวายพระมหากกระสัตรเจ้าเมืองได้ มหากกระสัตร
 ก็ประทานขึ้นมามีตัวรับกับเมือง

อยู่มาถึง สกราช ๑๑๖๕ ตัว ปัตติเมืองเหม้า ม่านไปหนานอ มีคนหมื่น ๑ ยกกองทัพมา
 เมืองเชียงรุ่งแถม พวกรักษาเมืองของมีหงส์ลือบอกลงมาไหว้สาสมเด็จพระเป็นเจ้า พระ
 เป็นเจ้าศรีสแล้วจึงมีพระราชอาชญาใช้ไทเกณฑ์กองทัพเมืองสระลุน เมืองลคอร แพล่ น่าน
 หื้อยกกองทัพขึ้นไทตีบ้านไปหนานอ ตั้งสมเด็จพระเป็นเจ้าที่ยกสกุลเสนาโยธามีคน ๕๐๐๐
 เสด็จขึ้นไทตั้งอยู่เมืองเชียงแสน แล้วเกณฑ์เจ้าจันทราชา เจ้าพุทธวงศ์ เจ้ามันทเสน เป็น
 แม่ทัพยกขึ้นไท แล้วเกณฑ์เจ้าอุปราชเมืองสระลุนแลเจ้าพิณพิสารเจ้านายน้อยมหาพรหม
 เจ้านายน้อยคำวงสา เป็นแม่ทัพยกขึ้นไท ข้าเกณฑ์เจ้าหมุ่ห้ำอุปราชเมืองลคอร แล
 เจ้าคำลือเป็นแม่ทัพยกติดตามกันขึ้นไทแล้วข้าเกณฑ์เจ้าคำมูนเป็นแม่ทัพใหญ่ แล้วเกณฑ์
 เจ้าชานานสรีวิชัย เจ้านายน้อยตั้งกำแพงเมืองสระลุน เป็นแม่ทัพ ๑ คุมวิพลทั้งสองเมือง ๑๕๐๐
 ยกกองทัพข้ามน้ำแม่คงไทตีเมืองเชียงทอง ละกัศทนทางม่านไปหนานอเนั้น ที่ได้ชัยชนะ
 ได้เมืองเชียงทองแตกกระจัดกระจายไท ได้อุพพยุครอบคริว พร่องกวาดเอามา

ตั้งกองทัพเชิงอันขึ้นไททางเชียงรุ่งนั้น ขึ้นไทแบ่งกันเป็นหลายกอง เจ้าพุทธวงศ์ขึ้น
 ไททางเมืองหลวง เมืองยาง เมืองงา ปางช้าง เจ้าจันทราชา เจ้ามันทเสนแลยกกองทัพเมือง
 สระลุน ลคอร แพล่ น่าน ยกขึ้นไทตีบ้านไปหนานอยังเชียงรุ่ง รวมกันได้ ๖ วัน ม่านไป
 หนานอ แดกหนีไททางเมืองหลวง เมืองยาง เมืองงา ปางช้าง ปะไต้กองทัพเจ้าพุทธวงศ์
 รวมกันเป็นมหาปางอันใหม่ ถูกกันไทถูกันมา เจ้าเมืองขึ้นถูกเจ้าหอคำเมืองแลมก็ตาย ไท
 หรือ ลูกราชาจอมหงส์ก็ตาย ครั้นนั้น ม่านไปหนานอด้านทานบ่ได้ ก็แตกกระจัดกระจาย
 ขึ้นไททางเมืองแลม วันนั้นหันแด

กองทัพฝ่ายเราไล่ติดตามขึ้นไทตีเมืองแลมแตกกระจัดกระจายไท แล้วได้ช้างที่นั่ง
 เจ้าหอคำเมืองแลมหลาย ๑ สูง ๖ สอกขนาค แล้วก็กวาดอุพพยุครอบคริวลาทับกลับลงมา
 เมืองเชียงแสน สมเด็จพระเป็นเจ้าก็เสด็จลงมาก่อนแม่ทัพนายกองทั้งมวล หันแด

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๗๐ ตัว ปัตติเบิกลี ม่านไปนะขามหม่องชะ มีคนหมื่นสองพันยกมา
 ตีเมืองหลวง เมืองยาง เจ้ามหาชานานด้านทานบ่ได้ ยกอุพพยุครอบคริวหนีไทสู่เมืองพาง²
 เมืองลอง³ แล้วมีหนังสือใช้ลงมาขอกองทัพ สมเด็จพระเป็นเจ้าจึงเกณฑ์เจ้าพุทธวงศ์เป็น
 แม่ทัพคุมคน ๕๐๐ เมืองสระลุนเกณฑ์เจ้านายน้อยคำวงสาคุมคน ๓๐๐ ยกขึ้นไทถึงเมือง

¹ ฉบับ จศ.๑๒๔๘ เป็น *ภณส่วยหลานคังโป*

² ฉบับวัดอภัยธารเป็น *เมืองกลาง*

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๘

ของ ในท้องเดือน ๘ แล้วก็เร่งเกณฑ์เอากองทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือ คือว่า เมืองยอง บ้านผู้เมืองหลวง เชียงช้าง เมืองวะ เมืองกาย ภูพาน เมืองเลน เชียงตุง เมืองสิง เมืองหอ เมืองพาง 1 เมืองทอง เมืองเกาะ เมืองไซ เข้ากัน ได้คน ๓๕๐๐ เข้ากันทั้งกับเชียงใหม่และทูน เป็นคน ๔๓๐๐

ถึงเดือน ๘ สกราช ๑๑๗๒ ปีชวดได้ ค่ายไฟที่มานโปนระฆามหม่องชะ เชิงตั้งอยู่เมืองเพียง บัชนะ แล้วก็ถอยกองทัพมาตั้งอยู่เมืองยอง เจ้ามหาชนานตั้งอยู่เมืองมด้า รัฐวิธสาญ เมืองยองที่นั่น รักษาบ้านเมืองอยู่ก่อน พายหลังเจ้าพุทธวงศ์ยกขึ้นไฟเมืองยองนั้น สมเด็จพระเป็นเจ้าเกณฑ์เจ้าพระวรมหาอุปปราชาองค์พระเป็นวรอนุชา ชุมคนพัน ๑ เมืองดลคร ๕๐๐ ตะทูน ๓๐๐ ยกกองทัพไปตั้งอยู่เมืองยวม แล้วพระเป็นเจ้ามหาอุปปราชาเกณฑ์เจ้าจันทราชา เจ้านายน้อยการีละ เจ้าชานนมหาวงศ์ เจ้านายน้อยมหาเทพเป็นแม่ทัพ ฝ่ายเมืองตะทูนเกณฑ์เจ้าชานนมหาพงศ์ เจ้าชานนสรวิชัย เป็นแม่ทัพห้อยกไฟที่เมืองตะเตงตีข้าเกณฑ์เจ้าคำมูน เจ้านันทเสน เจ้าชานนไชยวงศ์เป็นแม่ทัพเมืองตะทูน เกณฑ์เจ้านายน้อยมหาพรหมเป็นแม่ทัพเมืองดลคร เกณฑ์เจ้าคำลือเป็นแม่ทัพ ห้อยกไฟที่ เมืองซ็อกคี 2 ฝ่ายกองทัพไฟที่เมืองตะเตงตีนั้นได้ชัยชนะ เจ้าจันทราชาแม่ทัพใหญ่ถูกอะมือถูก ป่วยเสียลวพได้ ถอยมา ฝ่ายกองทัพอันไฟที่เมืองซ็อกคีนั้นได้ชัยชนะ กวาดเอาครอบครัว เครื่องศาสตราอาวุธเข้ามาถวาย ในปีที่ถัดได้ สกราช ๑๑๗๓ นั้นแล

คืนเทศกาลออกแล้งมา สมเด็จพระเป็นเจ้าเกณฑ์ทำวสิทธิเป็นแม่ทัพชุมคน ๑๕๐ ยกขึ้นไฟทำลายเมืองฝ่ายแม่คงวันตก ได้ชัยชนะ กวาดเอาครอบครัวเครื่องศาสตราอาวุธลงมาถวาย

ต่อมาถึงสกราช ๑๑๗๓ ค่ำ ปีชว้างเกิด สมเด็จพระเป็นเจ้าเป็นเคส้าแลพระวรอุปปราชาพระวรกนิษฐาเจ้านายขัตติยวงศาทำวพระญาเสนาอามาจไฟไร่ราษฎรทั้งมวลพร้อมกันกระทำบุญเพื่อทานเบิกฉลองพระมหาอุโบสถวัดพระสิงหาราม เหล้นม่วนเป็นมโหสรพอันใหญ่

ขณะนั้น แสนตามพื้นเมืองย้างคิดขอบต่อเจ้ามหาชนาน ไฟชักมานะฆามหม่องชะ มาวร เจ้ามหาชนานแตกหนี อุพพฤตรอบครัวข้ามแม่ฆรองไฟฝ่ายวันออก ไฟอยู่เมืองเมืองพาง 3 เมืองทอง แล้วมีหนังสือลงมาขอกองทัพ

คืนเมี้ยนพอยหลวงเดือน ๖ เพงนั้นแล้ว สมเด็จพระเป็นเจ้าก็เกณฑ์เจ้ามหาอุปปราชาเป็นเคส้าแลเจ้าจันทราชา เจ้านายน้อยการีละ เจ้าชานนมหาวงศ์ เจ้าราชบุตร เจ้าบุญทาเจ้าคำเครื่องเจ้าเมืองเชียงตุง ชุมคนวิพล ๓๐๐๐ เมืองตะทูนเกณฑ์เจ้าอุปปราชาเป็นเคส้าเจ้าพิมพิสาร เจ้านายน้อยมหาพรหม เจ้านายน้อยดังกา เจ้านายน้อยคำวงศานายหนานนารทะ ชุมวิพลพัน ๑ ยกขึ้นไฟ ในวัน ๕ เดือน ๗ ออก ๕ ค่ำ สกราช ๑๑๗๓

1 ฉบับวัดอัฐารต เป็น เมืองวะ เมืองกการ

2 ฉบับ จต.๑๒๘๘ เป็น เมืองชะคี

3 ฉบับวัดอัฐารต เป็น เมืองกลว

ปลีร้างเมื่อนั้น ยกออกไปได้คืน ๑ คืนถ้วนสองคืน ไฟไหม้เรือนในเวียงตั้งแต่แจ้งสริภูมิ
ลงถึงวัดดอกคำพระเป็นเจ้าขกัฬโธราชขึ้นไฟถึงแม่คำแขวงเมืองเชียงแสน ตกปลีใหม่
เสียขึ้น แล้วมี คน้องสี่อาชญาให้ขึ้นไฟถึงเจ้าทุทองดี และเจ้าสุริยวงศ์ เมืองยอง แด
เมืองเชียงขวาง เชียงแขง เมืองสิง เมืองกวร¹ เมืองลอง เมืองเกาะ เมืองไซ หัวเมืองฝ่าย
เหนือทั้งหมด ทิ้งเวียงกองกับยกไฟไหม้กันเมืองมลาย้า กองทัพหลวงพระเป็นเจ้าก็ยกขึ้นไฟทาง
เมืองไร่แลสนขาม ลัดมาเมืองเชียงคองเป็นเมืองพว้างไฟทางสันซิมถึงเมืองมลาย้า กองทัพ
หัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมดก็ไฟทันพร้อมกันแล้ว มีคนเข้ากันทั้งหมด ๕๐๐๐ พระเป็นเจ้านั่ง
อยู่เมืองมลาย้าที่นั้น กับทั้งเจ้าราชบุตรคนเป็นหลาน แล้วเกณฑ์เจ้าจันทราชาเป็นแม่ทัพใหญ่
แต่เจ้านายน้อยกาวิละ เจ้าขนานมหาวงศ์ตนเป็นโอรสบุตรเป็นประธานพร้อมด้วยกองกับ
หัวเมืองทั้งหมดยกเข้าตีบ้านเมืองอย่าง ในท้องเดือน ๘ สกราช ๑๑๗๕ ตัว ปลีเต่าสันนั้น
แหว่งวังซึ่งอยู่ตั้งแต่เดือน ๘ ถึงเดือน ๑๑ เป็นอันสาบสูญน้ำกันเข้า ลวคนษณะ จึงดำทับถอย
มาตั้งอยู่เมืองยอง ออกวิธสาการตะเกี้ยวเข้าเอาเมืองได้ละเบียงอาหาร แล้วก็กวาดเอาลูก
หลาน คนครัวเมืองยอง มีเจ้าสุริยวงศ์เป็นเกล้าแลพระญากายเมืองวะ เชียงขวาง ภาะยาก
เมืองเลน เชียงฉ้นเกิดค้างทั้งหมด แดเจ้ามหาขนานอุพพยุครอบครัวกวาดลงมาถึงเมือง
เชียงแสน เจ้ามหาขนานลวศลักพเฝ้าอุพพยุครอบครัวคืนไฟเชียงคอง เมืองย่าง ไฟเป็น
ข้าม่านเสียในสกราช ๑๑๗๕ ตัว ปลีก่ำเจ้า วันนั้นแด

พระเป็นเจ้ามหาอุปปราชา พาเอาเจ้าสุริยวงศ์เมืองยอง พระญากาย พระญาเชื่อน
เมืองยองแลครอบครัวลงมารอดบ้านเมืองแล้ว อยู่นานเท่าใด ตีพาเอาทั้งเจ้านายลูกหลาน
แเดเจ้าสุริยวงศ์ พระญาเชื่อนเมืองย่าง พระญากาย ต้องลงไปเฝ้าสมเด็จพระเอกาทศพระมหา
กระสัตรเจ้าเมืองได้แจ้งขัธราชการ พระมหากระสัตรเจ้าคือชอนแม่สนเสีย ประทาน
รางวัลเข้าของเงินคำ ผ้าผ่อนเลื่องตุมาทโก แล้วทูลลาขึ้นมาถึงบ้านเมือง

อยู่มาถึงสกราช ๑๑๗๖ ตัว ปลีกาบเกิด เดือน ๖ เมงมุต² ขึ้นมาน ยกอุพพยุ
ครอบครัวเข้ามาเมืองเชียงใหม่ ๕๐๐๐ ครัว เข้าไฟ ณ กรุงเทพพระมหานเคอแควนมาก
สมเด็จพระเอกาทศพระมหากระสัตรเจ้ามีลูกอักษรขึ้นมาถึงสมเด็จพระเจ้าเชียงใหม่ ทิ้งส่งครัว
เมงลงไฟ สมเด็จพระเป็นเจ้าแจ้งแต่ลูกอักษรแล้ว จึงมีอาชญาหื้อเจ้าคำมูนเป็นเกล้าเจ้า
นายลูกหลานหัวพระญา จัดแจงเรือแพส่งส่งไฟก่อน

ถึงเมื่อตกปลีใหม่แล้ว สกราช ๑๑๗๗ ตัวปลีดับได้ เดือน ๘ แรม ๓๐ ค่ำวัน ๖ สมเด็จพระ
พระเป็นเจ้าพระนเคอเชียงใหม่เสด็จขึ้นพิศทิวาชานตัวประเสริฐ มียัสสปริวารนวกล้อมล้อม
แห้วแหวน เสด็จออกประตูเชิงบันถามนครไฟสู่คำวังทาล ลงสู่สุวันเนนาว่า มีเรือทั้งหลาย
๑๓๘ ลำเป็นปริวาร ทั้งเรือเจ้ามหาสุริยวงศ์ราชบุตรเป็นประธาน ส่งตามน้ำแม่ระมิง

คืนไฟถึงเมืองระแหง เจ้ามหาสุริยวงศ์ราชบุตรบังเกิดพยาธิไข้หนักนัก ถึง ๓ วัน
๘ เดือน ๑๐ ประมา แรม ๓๐ ค่ำถึงอนิจจกัมมไฟ สมเด็จพระเป็นเจ้ามีพระราชสีเนหาใน
พระโอรสบุตรยิ่งนัก จึงมีอาชญาหื้อเอาศพไปหัด เกณฑ์คนเอาต่างข้างขึ้นมากักปลงศพ
ยังเมืองเถิน ๓ วัน ๓ เดือน ๑๐ ฤทธิขึ้น ๑๒ ค่ำ สมเด็จพระเป็นเจ้าเสด็จจากระแหงต้อง

¹ อาจเป็น เมืองพวง หรือ เมืองกวร อย่างหน้า ๑๕๒-๑๕๔

² ฉบับ จศ.๑๖๘๘ เป็น เมงมุต ฉบับวัดอัฐวารสเป็น เมงมุตนะ

สมเด็จพระเป็นเจ้ารอตเมืองแล้วอยู่ได้ ๒ เดือนป่าย ๓ วัน ถึงเดือน ๔ แรมค่ำ ๑ วันอาทิตย์ ยามนครสู่เที่ยงคืน สมเด็จพระเป็นเจ้าบังเกิดได้ยังทวยะ^๑ ประชวร^๑ หนักนัก ถึงวันเดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ วัน ๔ ถึงแก่อนิจจกัมม์ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่ สวรรคต^๒ วันนั้นแล

สมเด็จพระเป็นเจ้าเกิดปีเถาะเล็ก สกราช ๑๑๐๔ ตัว อายุได้ ๔๐ ปี ยกมาตั้งเมือง ป่าซางนาน ๑๕ ปีแล้วยกมาตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ ๒๐ ปี อายุท่านได้ ๗๕ ปีเสด็จอายุแล

ที่นี้ จักชักอศิตกาตามสังคตีกาจารย์เจ้ากล่าว เพื่อเป็นนิทานตำนานพระนอนพระเจ้ามีดังนี้ ในคราวหว่างกลางพระโกนาทมนะเจ้าบริณีพพานไหแลแล้วจักถึงพระกัสดปะเจ้านั้น เมืองเชียงใหม่นี้ชื่อว่ากุมภมิตตนคร พระญาเจ้าชื่อกุมภมิตตราชะเปนสหายกับพระญาอังครวัฏฐะ พระญาอังครวัฏฐะมีหมากม่วงต้น ๑ มีลูกอันหวานหอมนัก พระญาที่ส่งมายังหมากม่วง ๑๐๑ ลูกหื้อพระญากุมภมิตตะเสวย หมากม่วงอันนั้นอันหอมหวานเปนกับบิยะมากนัก^๓ จึงเอากันในหมากม่วง ๑๐๑ ลูกนั้นแบ่งไว้ หื้อออกแก่นเดียว พระญาที่ปลุกไว้ในสวนอุยฺยยานแห่งหนึ่งก็จิมไกล่หมากกับทองต้น ๑ หั้นแล สวนอุยฺยยานอันนั้นเ็นศาลสะเตมไพ ด้วยของปลุกลูกไม้ส้มหวานดอกทองมากนัก พระญาที่แต่งจำสวนอุยฺยยานผู้ ๑ ชื่ออัมมปาสะ อยู่เฝ้าหั้น อัมมปาสะจำสวนผู้เฝ้า^๔ อันชื่อไล่หื้อเจ้าแห่งตนนัก ขายเครื่องครัวสวนได้เงินค่าเท่าใดก็รอมไว้ได้เงิน ๔ แสนกับคำหมั้น ๑ จำสวนก็บอกแก่พระญา พระญาจึงมีอาชญาว่า ท่านจงรักษาไว้เถยะดี ก่อนกะระ ว่าอันนั้น จำสวนก็เอาเงินใส่ไว้ในไห ๔ ไห แลไหแลแสนเอาค่าใส่ไหหนึ่งฝังไว้ไกล่ไม้ม่วง ห้างกลางไม้หมากกับทอง หั้นแล

ถึงเมื่อพระญาจุคติไผ เจ้าของอันนั้นคืบเอาออก เมื่อพาอุยฺยยานจำสวนคายก็ลวตได้ไผ เกิดเป็นยักษ์ผู้ ๑ ชื่อกุมมายุักชี อยู่เฝ้าชุมเข้าของแลไม้ม่วงต้นนั้น อยู่คราบหื้อเจ้าพระกัสดปะเจ้าเกิดมาตริสประญาสัพพัญญูเดินเทสสันตริโปรตปาณณัตถ์คัมา จักมาจอกยังร่มไม้ม่วงต้นนั้น กุมมายุักชีก็เคยเห็นพระพุทธรเจ้าในกาละเมื่อก่อน กุมมายุักชีคืบหื้อพระกัสดปะเจ้ายัง พระกัสดปะเจ้าก็เบี่ยงยังพุทธรอิทธิมระวโรพระญาอัยกัศวรยัสสจรรย์นัก มหายักชีก็จึงไหว้พระพุทธรเจ้าหั้นแล พระพุทธรเจ้าก็เทศนามลครัมมัมกับมหายักชี หั้นแล

กุมมายุักชีได้ฟังรัมมัมมแลรักษาสี่ด ๕ เชี่ยวงามแห่งมหายักชีใหญ่ ๓ กำ ยาว ๓ สอก ที่หล่อนออกมาเส้น ๑ พระพุทธรเจ้าก็ดูเอาอย่างเกสาธาตุเส้น ๑ บันแก่อักชีหื้อเอาไว้ไหว้สักการบูชา มหายักชีก็เอาเกสาธาตุเข้าใส่ในกลวงเชียวงามแห่งตน จุฬังไว้เหนือใจเข้าของฝูงนั้น อยู่รักษาตามเสียดพุทธรันครกับบิ คือหว่างพระพุทธรเจ้ากัสดปะเจ้าแลพระโคตมะเจ้าเราหั้นแล ในเมื่อพระพุทธรโคตมะเจ้าเกิดมาตริสประญาสัพพัญญู ไม้ม่วงต้นนั้นมิมีกิ่งก้านหักค้ำน เหตุว่าแก่นัก เสี่ยงอายุ ท้าวเทพเหนือดิน พระวิษณุ^๕ ไผแล

^๑ ทั้งสองฉบับเป็น ประชวร

^๒ ทั้งสองฉบับเป็น สวรรคต

^๓ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๔ ฉบับหลัก เป็น กับบิยะ

^๔ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๔ ฉบับหลัก เป็น คิวเมื่อ

^๕ ทั้งสองฉบับใช้ พระวิษณุ และ วิษณุ ทั้งนี้จะใช้ พระวิษณุ เทียงยุแปคือ

พระพุทธเจ้าแห่งเราเมื่อจักใกล้นิพพาน กุจฉโรคะบังเกิดด้วยอันดินขึ้นหมุยแห่งจันท-
อุปาสกะ พระที่ยังคอยอุสสาหะเดินเทสสันตริ มีอรหันตา ๕๐๐ ตนเป็นบริวาร เพื่อโปรด
ปาณณลัตถ์ ที่มาถึงเตล้าไม้ม่วงที่นั่น นับเพราะหน้าจักยังร่วมไม้ม่วงตามพุทธะท่านอง
หันแล

ตั้งไม้ม่วงต้นนั้นอันท้าวตัมมิชอนอันหวัระพริ้งโพแล้ว พระพุทธเจ้าจะเดินมา
หอดหัวนักริงห้อมหาอาณันทเถรเจ้าเอาฝ่าสังฆาภิมาทบแป ๔ ชั้นแล้วปูไฟตามขอนไม้
ม่วงพริ้งนั้น พระพุทธเจ้าตื่นนอนอยู่ หันแล

ในกาลนั้น มหายักข์ก็เข้ามาถามว่า ท่านเป็นผู้ชื้อรือ ค้อยมานะสะทวนัก มานอน
ขอนไม้ม่วงแห่งอุอันชา ชั่งดูกหนีไฟพถันนักริงเคอะ ว่าฉันนั้น พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่า คุณ
ชื้อตถาคตตะอันเป็นใหญ่แก่โลกทั้งสามแล คุณบิ๊ງว่าจักทำยหนี่แก่ท่านด้วยง่ายชะแล แม้
ท่านจักกระทำฉันใดแก่กู ก็จงกระทำเคอะ ว่าฉันนั้น

มหายักข์กล่าวว่า ในกาละเมื่อก่อนวันนั้น พระพุทธกัถสปะเจ้า คุณได้หันได้ไหวแล้ว
ก็บิ๊ยห้อยเป็นดังท่านนี้ ว่าอัน พระพุทธเจ้าก็เบ่งวิหีหื้อใหญ่เท่าพระกัถสปะเจ้า แลแบ่ง
รัสมิรัสมิแจ้งทั่วโลกทั้งมวล มหายักข์จึงรู้ว่าเป้นพระพุทธเจ้า มหายักข์จึงก้มกราบน้อม
นมัสการไหว้ พระพุทธเจ้าก็เทศนามลครธัมมัมแก่มหายักข์หันแล

กุมารยักข์ได้ฟังรัสมิธัมมพระพุทธเจ้า แลรับเอาขัง ๔ แลตรณาคมนัง ๓ มีใจโต
ยินดีมากนักริง จึงไทน้าเอาไม้แต่ป่ามาแปลงนาม เอาใบัวนามุงเป้นร่มหื้อพระพุทธเจ้าสถิต
สำราญ หันแล

เมื่อนั้น พระพุทธเจ้าขึ้นร่อนกระหายฮากน้ำนักริงกล่าวเชิงมหาอาณันทเถรเจ้าว่า
อาณันทะ ดูพระตถาคตฮากน้ำนักริง ท่านงุ่งไฟตักน้ำหื้อดูพระตถาคตตะนักริงเคอะ ว่าอัน
มหาอาณันทเถรเจ้าก็ถือเอาฝ่าบาตร^๑ ไฟสุ่มไฟเพื่อจักตักเอาไฟตังอัน ในขณะนั้น
ชาวพ่อค้าเกวียนทั้งหลายมาปลตยังที่นั้น จัวควายลงกินแต่นอน น้าอันนั้นชุ่นนักริง เถรเจ้า
ก็เสียบบริมแม่ไ้ขึ้นไฟ คีพันยังหมุ ๒ ตัวคีน้องฮูริมน้ำที่นั้น มหาเถรเจ้าก็จำหมุ ๒ ตัวนั้น
ตดน้ำบ่อ หันแล

หมุ ๒ ตัวคีตยังน้ำบ่อพ้อหื้อน้ำออกมา แล้วมหาเถรเจ้าก็เอาฝ่าบาตรหื้อ น้ำชุ่นเสียบ
ยังบ่กันโลติ กลัวพระพุทธเจ้าคองถ้ำฉันน้ำ มหาเถรเจ้าก็รีบตักมาทานแก่พระพุทธเจ้า
พระพุทธเจ้าก็ฉันทั้งชะหังเหยียง ลวดปรากฏชื่อว่า แม่ชะเหยียง คีมี่แล

พระพุทธเจ้าได้ฉันน้ำแล้วจึงท่านวैयाว่า พายหน้าดูพระตถาคตตะนิพพานโพแล้วได้
๘๐๐ ปีสิ ถรหันตาหังหลายจักเอาดินพระเผ้า^๒ดูพระตถาคตตะมาจุไว้ เป้นที่ไหว้แลบูชา
แก่คนแลเทวคาในฐานะที่นี้ มหายักข์ผู้นี้คิจักได้เบิกรมาเป็นพระญาในเมืองสุกนี้ จักได้เลิก
ยกยอสาสนาพุทธะตถะ จักได้สร้างพุทธรูปไว้เป้นที่ไหว้แลบูชา พายดูนมา สาสนาตุ

^๑ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป้น บาตร

^๒ ทั้งสองฉบับตรงกัน หมายถึงพระสุริยการอาจุ แต่คำว่า พระ นั้น ความหมายยังไม่กระจ่าง

ตฤาครดล่งแล้วได้ ๒ พันปถิปลาย เทว สุทวอ อ่นว่ำหมุ ๒ ตัวที่น่อง จักได้เกิดเป็น
พระญอญทญิยาหล่าน้ำ มพำยักขีตี่ข้าได้เกิดเป็นพระญาเจ้าเมืองลูกนี้แถม จักมีน่องเกิด
มาร่วมทอง ๗ ขาย จักได้เป็นไมตรีรักแพงกันกับพระญาเมืองหล่าน้ำ ทานมพำยักขีหากจัก
ได้เป็นพระญามีเดชรวิหีมากนัก ปราบขึ้นไทเล็งแคว่นหรือ แคว่จักได้ยกยอสาสนา ยังข้า
จักได้ ปฏิสัธขอรธ¹ ส้างรูปคุดถาคคละแถมพอยหน้า มีหันชะแล พระก็สั่งพระญาอินทา-
ธิราชชะว่า พายหน้ามพำยักขีได้เป็นพระญาแลเล็กยกยอสาสนาคุดถาคคละ ฆ่าได้ละเสียแคว่
ว่าอัน แล้วยักดูบ อุดคมวังคะ⁴ ด้วยมือพระหัดด์ ได้เกสาชาคุดวง ๑ ท้อมมพำยักขีรักษาให้วันบ
ครพฆ่า หันแล

มพำยักขีได้ฟังฮัมมัจจำยังมีญอสิล ๕ แล้วยังเอาฮังพระเกสาชาคุดไว้ เขียวรงาแห่งมพำ-
ยักขียังมีญอน ๓ คี่ข้าพถอนออก มพำยักขีก็เอาพระเกสาชาคุดเข้าใส่ไว้ในกลวงเขียวรงา ผึง
ไว้เหนือเข้าของดั่งเกล้า หันแล

พระพุททะเจ้าคี่พาเอาอรหันตาเจ้าหังหลายเสด็จโหญ่เตียมตอยทวันตกแจ้งได้ลภิต
อยู่เหนือจอมตอยลูก ๑ หัมมิพระทังหลายแแต่งเข้าเ้าโภชนอาหารนาทานแก่พระพุททะเจ้าแล
อรหันตาเจ้าหังหลาย พระพุททะเจ้าคี่รับทานกะท่าภัคดาพารอนโมทนาทานแล้ว หัมมิพระ
๕ คน คี่ขอบวชเชิงพระพุททะเจ้าหันแล พระพุททะเจ้าคี่บวชหัมมิพระ ๕ คน ด้วยเอหิกิกขุ
เปน พระใหม่ซีใหม่² แล้วยักเทศนาฮัมมัจแก หัมมิพระ 3 หังหลาย หันแล

เมื่อนั้น เทวดาอินต์พรหมคี่วางท่าฝนคำตกลงมาบูชาฮัมมัจพระพุททะเจ้าหันแล พระ
พุททะเจ้าจึงทำนวายว่าหัมมิพระบวชเปนพระใหม่ซีใหม่ พายหน้าเมืองลูกนี้จักปรากฏชื่อว่า
เมืองซีใหม่ ตอยลูกนี้จักได้ชื่อว่าตอยคำชะแล พระพุททะเจ้าทำนวายแล้วจึงถามหัมมิพระ
หังหลายว่า เมืองลูกนี้ เปนจันใดห้อยเปล้าห่างจากคู้คนอื่นชา หัมมิพระจึงให้พระพุททะ
เจ้าว่า ภาแเด ข้าแแต่งพระพุททะเจ้า ยังมียักขี ๒ ตัวผิวเมียบ เทียรย่อน กินเขินคู้คน⁴ บำน
เมืองลวดห่างไผ เพื่ออันแล

พระพุททะเจ้าจึงร้องเรียกเอายักขีทัง ๒ ผิวเมือมาแล้วคี่เทศนาฮัมมัจสั่งสอนข่มเสีย
ยังมานะแห่งยักขีหื้อบ่หื้อกินขึ้นคน ยักขีชานคอบพระพุททะเจ้าว่า การอันเตียงอินทริย
ชีวิตเผือข้าหากมีแต่เท่านี้ คั้นบ่หื้อกินขึ้นคน คี่หาสิ่งกินบ่ได้ ขอกินเดือนแลคนเทือะ พระ
พุททะเจ้าคี่บ่หื้อกิน ยักขีข้าชอกินแลปลีแลคนเทือะ พระพุททะเจ้าคี่บ่หื้อกิน ยักขีข้าชอ
กินควายแลปลีแลตัวเทือะ คั้นคนทังหลายทังหื้อเผือข้ากินควายแลปลีแลตัว คี่จักรักษา
เขาทังหลายกับทังสาสนาพระพุททะเจ้า ๕๐๐๐ วัสสาชะแล ว่าอัน

พระพุททะเจ้าว่าเฟิงว่า ชาตียักขีหังหลาย เทียรย้อมมีขึ้นแลเลือตเปนอาหาร จัก
ชาตเสีย คับได้⁵ พระคี่ดูณเฬภาวะอุปปาก พระคี่เทศนาสั่งสอนยักขีฆ่าหื้อราวีบิบเบียนคน

1 ทั้งสองฉบับ เป็น ปฏิสัธขอร

2 ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น พระใหม่

3 ฉบับ จศ.๑๓๘๘ และฉบับวัดธัญญารามเป็น สวะ

4 ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น กินเขินกินเขินคู้คน

5 ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น จักคี่ชาตเสีย คับได้

ทั้งหลาย แล้วยักษ์บูและย่าและทีโหวว่า ขอพระพุทธรเจ้าแลธินาสาวกะเจ้าจูงมาเมตตา เมื่อข้าพเจ้าได้แต่เทอะ ว่าอัน แล้วพระพุทธรเจ้าพาหุอรหันตาเจ้าทั้งหลายเสด็จไปสู่เมือง กุสินารายวันนั้นแล

แต่เ็นมา คนทั้งหลายก็พลักมมีเล้งงดูเพียรยอมเอาพระบฏไผกาง แลเอาเจ้าภิกขุใหม่ไผเมตตาเป็นปรีวารพระบฏเจ้าชูปตี หันแล

พระพุทธรเจ้านิพพานไผแล้ว ๘๕๐ พระวัสสา เมืองลูกนี้ชื่อกรุงวิภูระก่อนแล กุมาร-
ยักข์ก็ให้เกิดเป็นพระญาเจ้าเมืองกรุงวิภูระที่นี้หันแล ในเมื่อกุมายักข์แลตั้งอยู่ในราชภาวะอัน
เป็นท้าวพระญาแล้วตั้งอัน อินทาทิราชะร่ำเพ็งถึงคำพระพุทธรเจ้ายังอรอรมาณสิ่งไว้ให้
อินทาทิราชะติเนรมิตเป็นพราหมณ์ลงมา แล้วเข้าไผสู่สำนักพระญากรุงวิภูระ แล้วล้าตงตน
เป็นอินทาทิราชะแก่พระญาแล พระญาธิเชษฐพระญาอินท์ขึ้นนั่งอาสนนา แล้วก็ถามคุตม-
นกริยาอันมาซึ่งพระญาอินท์ หันแล

พระญาอินท์ก็กล่าวว่ศุกรามหาราชะ ในภาวะชาติอันก่อนท่านได้เป็นจ่าสวนแห่งพระญา
กุมภมิตต์ ท่านได้ฝังเข้าของไว้ ลวดลายไผเกิดเบงกุมารยักข์อยู่ไผในเข้าของตราบต่อเท้า
พระกัธสปะเจ้ามาเมตตาถือเภสธาคุดวง ๑ ท่านก็รักษาใส่กลวงเขี้ยววงาท่าน ฝังไว้กับ
เข้าของที่นั้น ตราบถึงพระโคตมะเจ้ามาเมตตา ท่านก็ได้ปลงมณฑกที่ล้าราญพระพุทธร
เจ้า พระคี่หื้อยังเภสธาคุดวง ๑ หื้อท่านรักษาไว้ ท่านก็ได้เอาเภสธาคุดพระพุทธรเจ้าใส่
กลวงเขี้ยววงาท่าน ฝังไว้กับด้วยเข้าของที่นั้น พระพุทธรเจ้าก็ส่งเราอินทาทิไผหื้อละ
ท่านเสีย เราคี่มาบอกแก่ท่านเพื่ออันแล คั้นสาสนาด้วงแล้วได้ ๘๐๐ ปี อรหันตจักเอา
ดินพนะไผเท้าพระพุทธรเจ้ามา ท่านก็จักได้เลิกยกยอสาสนา จักได้ขุดเอาเข้าของฝังนั้น
กับพระเภสธาคุดออกมาแล้วล้างพุทธรูปเจ้าอนตาม รอยขอนม่วงพัวงั้น¹ ประจุยังเภส
ธาคุดดินพนะไผเท้าพระพุทธรเจ้าไว้ไผแลบุชบาบวากฎได้ชื่อว่าพระแอนพริ้ง ๒๒๒ พาย
พหน้าท่านคี่ข้าจักได้เกิดมาเป็นพระญาเจ้าเมืองลูกนี้แล จักได้เลิกยกยอสาสนาจักมีน้อง
เกิดร่วมท้อง ๘ ชาย จักได้ล้างพระพุทธรูปเจ้าณตมเป็น ๒ ที่ เมื่อสาสนาได้สองพันปี
ปลายนั้นชะแล ว่าอัน แล้วก็เสด็จเมื่ออุชขึ้นฟ้าที่สุแห่งคน วันนั้นแล

ไผ ราชสา ลกกุสธ วจนี สุควา อภิรามาติ ๑ พระญากรุงวิภูระราชะได้อินคำแห่งอินทาทิ-
ราชะหากมาบอกกล่าวแก่ตน มีใจชมชื่นยินดีมากนัก ร่ำเพ็งว่าจุจักได้เลิกยกยอสาสนา
พระพุทธรเจ้าหื้อเป็นฐานุคติไผพายหน้าแก่ชะแล ว่าเพ็งว่าฉันนี้ ก็อยู่ถ้ำมหาเถรเจ้าอันจัก
เอาดินพนะไผเท้าพระพุทธรเจ้ามานั้นแล พระญาณตเสนาอาณางจันักปราชญ์อาจารย์
ทั้งหลายจึงพร้อมกันใส่ชื่อเมืองณตใหม่ว่า เมืองอินทสิงเกต ตามนิมิตต์อันพระญาอินท์
ลงมาบอกเหตุการณ์ อันจักได้ประจุดินพนะไผเท้าณตเภสธาคุดพระพุทธรเจ้านั้น หันแล
ในเมื่อสาสนาแลขึ้นถึง ๘๐๐ ตั้งอัน มหาเถรเจ้า ๔ คน นำเอาดินไผเท้าพระพุทธรเจ้าลูก
ณตเมืองหงสาวดีมาแท้ หันแล คั้นมหาเถรเจ้ามารอดแล้ว ก็เข้าไผเมตตา บอกกล่าวตาม
ดังพระพุทธรเจ้าหากท่านวายไว้เสี้ยงสู่ประการ

¹ ฉบับหลัก เป็น รูปขอนม่วงทั้งกัน ฉบับ จต.๑๒๘๔ เป็น รอยขอนม่วงทั้งกัน

พระญามีโชนขึ้นยืนตีฆ้องมากนัก ก็แต่งเข้าน้ำโภชนาหารที่ถือนันทนแก้มหาเถระเจ้า แล้วตีฆ้องมโหรีเข้าว่า เมื่อตั้งอัน เราจักรู้วาทะของแต่พระเกสราธาตุเจ้าฝังไว้ ที่ใดอันชา มหาเถระเจ้าก็กล่าวว่ เราหากจักรู้ชะแต่ ว่าอัน แล้วพระญาก็หื้อส่งมหาเถระ เจ้าไปสู่อารามที่ควรยังอาสรัยก่อน หั้นแล

ขุนทิวเส ในวันรุ่งเช้า หันแล้วแห่งภักศกิจจะแล้ว พระญามีหมู่เสนาอามาจจ์หาท แวดล้อมเปนปรีวาร คินีมนต์มหาเถระเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ ออกไปทิศสะกั้าเหนือแห่งเวียง ไทถึงฐานะที่เคถ้ำไม่มีวงพรั้งนั้น แล้วมหาเถระคนเปนครูก็ส่งศูด้วยอรหันตญาณแห่งตน ที่รู้ว่ามีที่นั่นแล ว่าอัน แล้วก็หื้อขุดลง ก็ได้เขี่ยวยักซ์อันใส่พระเกสราธาตุออกมาทั้งหู่ แล้วมหาเถระเจ้าเข้าหื้อขุดลงโพ้นถม ก็ได้โพ้น ๔ โหล โพ้น ๑ ออกมา มีเงิน ๔๐๐๐๐๐ มีค่า ๑๐๐๐๐ นึ่ง พระญาแลเสนาอามาจจ์ชาวบ้านชาวเมืองทั้งมวลยินดีสาธุการมากนัก คินีเอาบังพระเกสราธาตุพระพุทธรเจ้ามาสู่เวียงด้วยห้วแห่งตน แล้วก็ลระลวงสักการบูชา สงเสพได้ ๗ วัน ๗ คืน เถื่อนมโหรีพรอันใหญ่ แล้วพระญาก็หุ่มนุมายังเสนาอามาจจ์ ปิษขานราษฎรบ้านเมืองทั้งมวล มีมหาเถระเจ้าเปนประธานก็เชิญเอาพระเกสราธาตุออกโพ้นสู่ ฐานะที่เกถ้ำ แล้วก็ก่อล้างพุทธรูปเจ้านอนอันแล้วด้วยดินละอิตสะพายชายปูน ประจุยังพระ เกสราธาตุแลดินพระเฝ้าท่าพระพุทธรเจ้าไว้ในองค์พุทธรูปเจ้า ไว้เป็นที่ไหว้แลสักการบูชา ปราภฏได้ชื่อว่าพระนอนพรั้ง วันนั้นแล

ลำดับมาถึงศาสนา ๑๑๐๔ ตัว¹ พระญาอินทสิงเกตก็ได้มาเกิดในเมืองลคอร มี ๔ คนพี่น้องเกิดร่วมท้องเดียวกันกับยัง ๑ เมื่อจุลศกราช ๑๑๕๘ มหาศกราชได้ ๒๒๔๐ ก็ได้ มาตั้งเมืองลูกนี้ ปราภฏได้ชื่อว่า พระบัวรมมราชานวาร์บคัสวีสุวิวงค์องค์อินทสุรศักดิ์- สมญา มหาชาติดิยราชชาดิราชชัยสรวิธ เจ้าเขื่อนขัณฑ์เสมา พระเจ้าพระนคอรเชียงใหม่ นี้แล พระนอนพรั้งเจ้าตั้งแต่ประตูเวียงไท่โกลได้ตาวุด ปลาย ๘๘๘ วา

ถึงศกราช ๑๑๗๘ ตัวปสิรวายใช้ หมอหน่อแก้วโพค้องช้างแคว้นหนองสะกั้น แคว้น² เมืองเชียงราย เมืองพระยาว เมืองพวาน ชุกัน ได้พระญาช้างเผือกตัว ๑ สูง ๔ สลอกคืบ งามยาวสอกปลาย ๓ นิ้ว เอาเข้ามาถึงเมืองเคื่อน ๔ ออก ๑๐ ค่า วัน ๔ นั้นแล ถึง เดือน ๔ ออก ๑๒ ออกค่า วัน ๖ เจ้านายถูกทหลานท้าวพระญาเสนาอามาจจ์ทั้งมวล น้อม บ้านเวนเมืองหื้อเจ้าอุปปราชาคนแบน พระวรวงษา³ อุตสาธราชภิเศกหื้อถึงฐานันดรที่อัน เปนเจ้าเมืองสืบราชวงศ์ ปราภฏได้ชื่อว่า เสตหัดคัสวีวันณเบกุมราชาเจ้าช้างเผือก แล้วก็โพ อาราธนาเอาเจ้าเมืองละหุนตนเป็นน้องถ้วน ๖ ขึ้นมาเป็นอุปบวชา ไว้เจ้าสรีบุญมาตน เปนน้องถ้วน ๗ อยู่เสวยเมืองละหุน หั้นแล

ถึงเดือน ๑๑ แรม ๖ ค่ำ เมงวัน ๔ ไทกัศได้ องค์พระเป็นเจ้าเสตหัดถิราชะตนเป็น ประธานแลเจ้ามหาอุปปราชาทอหน้า ปลงอาชญาหื้อเจ้าพุทธวงค์แลเจ้าสุวันณะคำมุน คุม เอายัง เสตคคณาเคนท์⁴ ล่องลงโพถวายพระมหากะสัคตวาธิราชะเจ้าก่อน หั้นแล

¹ ฉบับ จศ.๑๒๒๘ เป็น ๑๑๗๘ ตัว อันเกิดจากฉันทนฤคคำให้ฉาน ๑๑๗๘ ตัว ก็ได้ ฉบับวัดสุทธาวาสเป็น ๑๑๐๔

² ฉบับ จศ.๑๒๘๘ และฉบับวัดสุทธาวาสเป็น แคว้น

³ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น พระวรวงษา

⁴ ฉบับหลัก เป็น เสตคคณาเคนท์ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น เสตคคณาเคนท์ ฉบับวัดสุทธาวาสเป็น เสตคคณาเคนท์

ถึงเดือน^๑ ๑ ออก ๕ คำ เมงวัน ๕ องค์พระเปนเจ้าข้างเผือกเสด็จยาตราด้วย
ปรีวารอันมาก ทรงสถิตในสุวันณนาวาเทโหมประดับดี มีเรือทั้งหลาย ๕๐ เกล็ด เป็นปรีวาร
ต้องไพพาเจ้าพุทธวงส์ เจ้าคำมุน เอาเจ้าพระญาข้างเผือกเข้าถวายพระมหากะระสัตรีเจ้า ณ
กรุงศรีอยุธยา พระมหากะระสัตรีเจ้าก็สยเสียบระทานรางวัล เสด็จดัด พระมงกุฎ รัตประคต
เข็มขัด^๒ ล้อยสังวาล เครื่องท้าว ๕ ประการ พานพระลวี่ พระแสงพรอกดาบ เข้าของ
เงินคำ ผ้าผ่อนท่อนแหร บ่อจจักคณนาสังขยานับได้ ก็มีแต่

พายุหลังพระเปนเจ้ายังอยู่เมืองได้นั้น หาถีนัน ๑ เกิดมีกับเมือง คนบ้านโง่ แม่สา
แม่ติ่ม ขางผู้ยิงรอกัน ลวดเพ็ดหลอกกันว่า บ่าเมจจับยับกันในวันเดือน ๔ ออก ๑๑ คำ
วัน ๗ ยามเที่ยงคืน ลวดเป็นโกสาลพลขึ้นท้าวทั้งเมือง ก็มีหินแถม

ถึงเดือน ๖ เสง องค์พระเปนเจ้าเสด็จลงเมืองได้มาถึงเมือง เจ้ามหาอุปราช
เป็นเศส้า เจ้านายน้อยชิตติยวงสา ท้าวพระญาเสนาอามาจจีบชานราษฎรบ้านเมืองทั้งมวล
พร้อมกันอุสสาภิเสกพระเปนเจ้าเป็นถวันสองแล้วยังคาสราทอนาขึ้นสถิตลำราญในสุวันณ-
นิเวสณพศ้าพระราชาชะวังหลวงหันแล พระเปนเจ้าได้เสวยราชสมบัติครอบครองราชสถิต-
ฐานบ้านเมืองแล้ว ก็มีอาชญาปล่าวเคื่อนชาวบ้านชาวเมือง กระทำบุญหื้อทานฟังธัมมจำศีล
เมตตากาวนา ลำงวิศาหาราม กุฎี วิหาร สถูปเจดีย์ เป็นที่กำน่งรุ่งเรืองมากนัก พระเปน
เจ้าก็มาลงหันยังกุฎยวัดพระสิงหารามอันมีแต่ไพราณะ พระเมืองแก้วเจ้าหากลำงไว้เป็นที่
ไหว้แลบูชา เปนอันชาวชิลณะหฤศร้างอุคพัง จึงมีอาชญาหื้อแสนวัดเป็นเศส้า ชำวัดทั้งมวล
ซุดเอาดินละอิดอันอุคพังนั้นออก ก็ได้หัดทองลูก ๑ ในหัดทองนั้นมีพระพุทธรูปเงิน ๒๒
องค์ พระพุทธรูปคำ ๒๗ องค์ พุทธรูปทอง ๒๑ องค์ พุทธรูปแก้วเขียวองค์ ๑ พุทธรูปแก้ว
ขาว ๑๒ องค์ พุทธรูปแก้วมหานิลองค์ ๑ แก้วกันมีวิณะต่าง ๆ ๘๕ องค์ แก้วมัดพลอด
๑๘ ลูก ออมแก้วขาว ๑ ออมทอง ๑ อุบคำ ๔ ลูก หลาบเงิน ๕ ใบ ต้นปูนทองนาก ๑ รูป
พรหม ๓ หน้า ๓ คน พุทธรูปของหัวแลองค์สูงคน พระเปนเจ้าก็หื้อประจุไว้ที่เศส้า แล้วก็
ปฏิสังขระเล็ก้างแปลงตั้งามเป็นเบั๊กกติกกับวรพุทธศาสนา แล้วก็อบรมสมโภชเบิกบาย
ฉลองกระทำบุญหื้อทาน เปนปฐมะก่อน

ถึงสกราชได้ ๑๑๗๔ คั้ว ปถิมึงเป้า เดือน ๔ ออก ๒ คำ เมงวันพรหัต ไทดับได้
ปูคางยางแม่เงา ได้คาบสรีกัญชียังกสงไม่มาถวายพระเปนเจ้าเถียน ๑ ถึงเดือน ๑๐
ทุติยะออก ๕ คำ เมงวัน ๖ ไทเมิงเป้า ยังมีถั่วอดัน ๑ สูง ๒ สอก เกิดที่หนอฮีสานแห่ง
เวียงข้างริมน้ำแม่ระมิง มีเศส้ามังปลายเถียวเหมือนดังกล้วยนวล มีปลายเป็นดอกเหลือง
มีวิณะคังคอกจัมปาคำนัน มีกาบอันบานแผ่ออก ๘ กาบเป็นจุมตั้งท่ากลางแห่ง ๘ กาบ
นั้นเป็นประตุจจะคังคอกบัวใหญ่ ๒ คีบย้อม มีวิณะเหลืองเป็นคำหันแล องค์พระเปนเจ้า
ข้างเผือกได้ตรัสแล้ว มีอาชญาหื้อคนคังเข้าคอกคอกไม้รูปเทียนใส่ในขันคำ มีหมู่เสนา
อามาจจีหากแวดล้อมเป็นปรีวาร แลเครื่องศุริยนนครีต่าง ๆ ออกไพเถิงที่ต้นกล้วยเกิด
เป็นคอกบัวคำนัน แล้วก็สักการบูชาด้วยเข้าคอกคอกไม้รูปเทียน หีศุริยนนครีลงเสกบูชา
แล้วก็ซุดเอาหื้อได้ทั้งคินแลราก ยกขึ้นใส่ในไหตั้งเหนือนาคานาม แล้วก็หามแหรแหรนเข้า

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น ถึงเดือน

^๒ ฉบับหลักเป็น รวสะกด

มาสู่เวียงถึงหน้าวังพระราชวังหลวง แล้วก็หื้อล้างแปลงยังมีแท่นปะหลัง ๑ เอาต้นกล้วยดอกบัวคำเข้าตั้งไว้ในท่ากลางมีแท่นปะ หลัง แล้วก็สงเสพด้วยศรียนตรี คล้องกลอง ยิงขออนันต์ ได้ ๘ วัน ๘ คืน ปักศรหันแล แล้วก็เอาเข้าไพร่ปนาตั้งไว้ในหน้าหอคำ ในพระราชวังหลวง เพื่อหื้อเป่นชัยมังคละวันนั้นแล

ต่อมาในสกราช ๑๑๗๕ นั้น องค์พระเป็นเจ้ามหาเสดหัดดีสุวัณเฒมาเจ้าข้างเผือกดอกบัวคำ มีพระราชเจตนาบุญญาภิสังขาร มีกว่าเสกหั้นยังพระมหาวีหารหลวงยังกฎรัฐจอมทอง เป็นที่ชราษินณะหลุครำควรเล็กล้างล้างแปลงใหม่ พระเป็นเจ้ามีอาชญาปสาวเตือนเจ้านายลูกหลานเสนาอามาจ้โพธิ์ราชภูรทั้งหลาย คัดฟันยังไม้เสาชื้อแปเครื่องพร้อมแล้ว ถึงเดือน ๖ ออก ๓๓ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทวังได้ ยามชุดเช้า ลคนาถึงมือนาไปราสีตีปกวีหารหลวงจอมทอง ยามนั้นยกมีแท่นปะหออินทชิต แลแรกก่อเจดีย์ธาตุเจ้ายังวัดพระสิงห์ ตั้งที่ท่ากลางโรงอุโบสถภิกขุณี ที่วันเดียวยามเดียวใน

ถึงเดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ วัน ๕ พระเป็นเจ้าข้ามีอาชญาแก่เสนาอามาจ้ปชชานราฎฐทั้งมวล ชุดเหมือน ๓-๕ เส้น ค้อเอาแต่แจ้งหัวลิน ผายหัวเวียงโพแจ้งสรีฎมิ เกี้ยวโพแจ้งตะกั่ว เส้น ๑¹ เส้น ๑ ล่องตามคลองหลวง หน้าวัดดับภัย วัดพระสิงห์ ล่องโพเส้น ๑ เลียบตามตีนเวียงฝ่ายวันตกล่อง เส้น ๑ มาเหนือพระราชวังหลวง เกี้ยวลงหนองหน้าสนามปากกลางเวียงถึงประตูเชิงอิน เกี้ยวออกฟ่อแจ้งตะกั่วหน้าวัดชายมูน ชูเส้นหื้อก่อด้วยดินละอิดสองฝ่ายแถมเหมือนชูเส้น

ถึงสกราช ๑๑๘๐ คัว ปลืเป็กยี พระเป็นเจ้าก็เอาพระชินธาตุเข้าประจุในเจดีย์ล้างใหม่ที่วัดพระสิงห์ในวัน ๕ เดือน ๘ ออก ๑๐ ค่ำ ยามแตรสุเที่ยงวัน ถึงวันเดือน ๘ เพง เมงวัน ๓ ไทเต่าสะง่า พระเป็นเจ้าก็ได้กะทำบุญหื้อทานเบิกฉลองพระวิหารวัดป่าแดงสุเทพวันนั้นแล

ถึงเดือน ๑๒ ออก ๑๐ ค่ำเมงวัน ๕ ไทรวายไข่ ปลาเถียนตัว ๑ โหยเท่าคำพราปรากฏมีในน้ำบ่อฝ่ายหือซ้าย บ้านหน้าวัดโชติคามเจดีย์หลวงหันแล ถึงเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทเต่าสะง่า ชาวเมืองแคน ได้นกเขาเผือก ๒ ตัวอยู่ร่วมรังเดียวมาถวายพระเป็นเจ้าหันแล

ถึงเดือน ๖ เพง เมงวัน ๕ ไทเป็กยี พระเป็นเจ้าได้กะทำบุญหื้อทานเบิกฉลองวัด ๔ หลังคือ วัดอุโมงค์ วัดคงคี² วัดสะเทว วัดพันเท่า ในวันเดียวกัน ได้หื้อทานมหาอฎฐปริกขารแลของคำอาสหนาปราสาทหอผ้า สมณปริกขารแลภิกขาปริกขารเครื่องไทยทานต่าง ๆ ถวายเป่นทานถึงแก่พระดีวัดคณะพระแก้วเจ้าสามประการ เป่นพ่อยงานเหล้นม่วนเจาะบอกไฟตอก ไฟขาว ไฟเทียน ไฟขึ้น รับบอกไฟแลนเป่นเคล้า เข่ากันทั้งมวล บอกไฟขึ้นตั้งแต่หมื่นขึ้นบน มี ๑๑๔ บอก บอกน้อยมากกว่าพัน บอกไฟทั้งหั้นมี ๑๐๑ บอกหันแล

¹ ฉบับหลัก เป่น ตะกั่วเสก ฉบับ จศ.๑๒๔๘ เป่น ตะกั่วเสก

² ฉบับจศ.๑๒๔๘เป่น วัดคงคี ฉบับจุฬาลงกรณราชูธิ วัดพันตุงคี และไท่โยสภางจศ.วัดนี้ฉบับหลักว่า วัดพันตุงคี

ในสกราช ๑๑๘๐ ตัว ปถีเป็กยี่ เดือน ๕ ออก ๖ คำ วัน ๖ พระเป็นเจ้าช้างเผือกแต่ง
เจ้าสุวัฒนธนะคำมุนตนเปนหลาน ขุนวิมลทันตน ยกไฟต์เมืองป็น ได้อุพพยุครอบครว้มาใส่
บ้านเมืองครั้งเิง

ถึงเดือน ๕ แรม ๕ คำ วัน ๕ ได้แรกรุกคือเวียงชั้นนอก ตั้งแจ้งกู่เรืองไฟถึงปะตุ
ไหยา¹ มี ๖๐๖ วา

สกราช ๑๑๘๑ ตัวปถีกัถหม่าเดือน ๘ เพง เมงวัน ๕ เจ้ามหาเทพตนเปนราชันดดา
เปนปฐมมหาบุลลัษธาดีได้สร้างยกปากยังวิหาร วัดพวนอัน² พระเป็นเจ้าเปนมหาลัษธาดีได้
ปกวิหาร วัดบ้านพึง³ วัดดอกคำ วัดเชียงยืน สาสาเทศ⁴ วิหารวัดบุพพาทตั้งวันออก วัน
เดียวกัน

ถึงเดือน ๑๐ ออกคำ ๑ วัน ๕ องค์พระเป็นเจ้าช้างเผือกมีปวิวารอันมากเสด็จล่อง
ไฟติดคำเสาพระวิหารจอมทองแลก่อกำแพง แล้วเสด็จขึ้นม้านเมือง อยู่มากถึง ๗ วัน
เดือน ๑๒ ออก ๑๔ คำ หมอช้างไฟกล้องได้ ต้มพลหัดดี⁵คือช้างแดงผิวม่วง เข้ามาถึง พระ
เป็นเจ้าก็เสด็จออกไฟรับช้างต้มพลหัดดี มีช้างทั้งหลายได้ ๕๐๐ ตัวออกไฟต้อนรับช้าง
ต้มพลระ นำเข้ามาสู่โรง หันแล

อยู่มากถึงเดือน ๖ ออก ๘ คำ วัน ๑ พระเป็นเจ้าช้างเผือกมีปวิวารหัง ๑ แวดล้อม
เปนปวิวารเสด็จโพนมัลการพระบาทเจ้าสี่รอย แล้วก็ลวดสร้างวิหารกวมพระบาทเจ้าแล้วลัก-
การบูชาหื้อทานสงพระบาทเจ้าแล้ว ถึงเดือน ๖ แรม ๕ คำเสด็จไฟให้พระบาทเจ้าช่วง
เพาแล้วก็ลวดเสด็จเข้ามาเมือง หันแล

ในสกราช ๑๑๘๒ ตัว ปถีกคสิ สกราชเดียนนี้ พระเป็นเจ้าสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์
หลวงในวิหารวัดพระสิงห์ แรกก่อเดือน ๑๒ เพง เมงวัน ๕ โทเป็กเส็ด หันแล

ถึงสกราช ๑๑๘๒ ตัว ปถีกคสิ เดือน ๖ ออก ๕ คำ เมงวัน ๕ พระเป็นเจ้าหื้อแรกก่อ
เวียงชั้นนอก ยามสู่รุ่ง วางป็นใหญ่ ๑ นัค⁶ พายโนมิตฐานสมเด็จเจ้าวัดคำขาวเปนเคส้า
ครุบาเจ้าจันทรังสี วัดพระสิงห์ ครุบาเจ้าเกษรปัญโญ⁷ วัดพันธุคงดี เปนประธาน พระ
สังฆะ ๑๙ ตน สุตคัมปรีดคัมภีระ สุตคัมภีร์ทั้งคำ มหาสมัยทั้งคำแลไชยะทั้ง ๘ อบรม
หว่านน้ำหว่านชาวย แล้วแรกก่อตั้งแจ้งสิริภูมิก่อน แล้วก่อด้วยคำดับไฟด้วยทักษิณาวัฏฏ์
หันแล ในคืนจักแรกก่อเวียงชั้นนอกนั้น ฝนตก ลูกเห็บตกนัก ฟ้าผ่าเศาตืนจีห้าวเทพ
เพื่อว่าเทพสังฆอวณัจักหื้อมีริทธิอนุภาพเปนชัยมงคล หันแล

¹ ฉบับหลักและฉบับวัดัญฐารสเปน รวอชว ฉบับ จศ.๑๒๔๔ เปน หายชว

² ทั้งสองฉบับตรงกัน แต่น่าจะตรงกับวัดกันย้ง โปเป็จจุัน

³ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๔๔ ฉบับหลัก เปน พวนพึง

⁴ ฉบับหลัก เปน ฉบับ จศ.๑๒๔๔ เปน สาสาเทศ

⁵ ทั้งสองฉบับและฉบับวัดัญฐารสเปน กัมพลหัดดี

⁶ ฉบับวัดัญฐารสเปน ๕ นัค

⁷ ทั้งสองฉบับเปน ครุบาเจ้าเกษรปัญโญ

เถลิงสกราช ๑๑๘๓ ตัว ปณิธิวงไล้ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๓ องค์พระเป็นเจ้า
ข้างเผือกดอกบัวคำทรงพระประจรรวากออกปาก เถิง ๓ วันเดือน ๘ เพง เมงวัน ๔ ไท
ดับเม็ค ยามกลองงาย พระเป็นเจ้าเถิงแก่อนิจจกัมม์ เสด็จสู่สวรรค์ อายุท่านได้ ๗๐ ปี
ได้เสวยเมืองนาน ๗ ปี อายุ ๗๗ หันแล

เจ้ามหาอุปปราชาคนเป็นพระวรวงษาที่แต่งเจ้ามหาวงส์ คนเป็นโอรสบุตรแห่งท่าน
เป็นเจ้าข้างเผือก ชื่ออักษรภา^๑ ล่องลงไฟกรรมทูลพระกรุณาเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
พระมหากษัตริย์เจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา ด้วยการอันพระองค์เจ้าข้างเผือกอนิจจะนั้น พระ
มหากษัตริย์เจ้าก็โปรดพระกรุณาให้อำนาจอภิเษกจัดแจงเครื่องไทยทานมีต้นว่า นาค
เหล็ก ผ้าไตร เก็บควาน จ้อง น้ำตาลทราย ผ้ามหาปิงสุกสุกูปเทียน แลโกฏคำอันจักใส่
สรีรสนั่นหื้อข้าหลวงคุมเอาขึ้นมำกับเจ้ามหาวงส์ ขึ้นมาเถิงบ้านเมืองแล้ว ก็พร้อมกัน
ล้างแปลงยังปราสาทอันประจิดวิธสนาด้วยลายประดับเต็มเขียนต่าง ๆ มี ๗ ยอด^๒ สูง ๔
วา ๒ สอก แล้วก็เอาสรีรสนั่นใส่ในโกฏคำขึ้นตั้งบริวคปราสาท^๓ กระทำบุญหื้อทาน
เหล่านมโหรพอันใหญ่ ๗ วัน ๗ คืน เถิงเดือนยี่ ออก ๓ ค่ำ วันอาทิตย์ ก็ได้พร้อมกันชัก
ลากปราสาทท่านเป็นเจ้าออกไฟถวายพระเพลิง เลิกซากสงสการเป็นปริโยสาน หันแล

เจ้านายลูกหลานท้าวพระญาเสนาอำมาจทั้งมวลมีเจ้าพุทธวงส์เป็นเคเจ้าเป็นประธาน
ก็พร้อมกันน้อมบ้านเวณเมืองหื้อเจ้ามหาอุปปราชาได้เสวยราชสมบัติ เป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่
ปชชนาวิภูธรบ้านเมืองทั้งมวล ปวากฎได้ชื่อว่า เจ้ามหาสุภัทรราช ที่มีแล

ขณะยามนั้น เทพสังฆอรณห์หื้อหันนิมิตต์หลายประการคือว่าหื้อหันพระอาทิตย์ออก
๒ ลูก พระจันทร์ก็ออก ๒ ลูก ตัวน้ำ ฟ่าน ก็เข้าเวียง ท่านองค์พระเป็นเจ้าหื้อหาหมอ
แลนักปราชญ์มาบูชาทูลพระแลอินทูปาตร์ แล้วนิมนต์พระสังฆะเจ้าสุตต์ปริยัติมังคละ
แลกรมนี้พันตาท ไซยะทั้ง ๗ ในที่ทั้งหลาย ๒๘ แห่ง คือว่า ป อา เต สรี ม อุ ม กา แห่ง
เมือง แลประตูเมืองทั้งสิบ สะคือเมืองที่เสาอินทขิลแล ช้าง ๘ ตัว ช้างเผือก ๒ ตัวหัวเวียง^๔
พระสังฆะสุตต์แลแห่งแล ๑๔ พระองค์ กระทำบุญหื้อทานแลบูชาตามอุปเทศแล้วก็บูชา
เสื่อเมือง คือว่าอินทขิล ๗ วัน ๗ คืน หันแล เถิงเดือน ๖ ออก ๓ ค่ำ พระมหากษัตริย์เจ้า
กรุงศรีอยุธยาประทานเครื่องยศ หื้อข้าหลวงคุมขึ้นมำที่พระเจ้าสุทนต์ หื้อเจ้าพุทธวงส์
ไพบ์เอา ได้เถิงฐานันดรที่อันเป็นอุปราชแล ในปณิธิเฒ่าเสว สกราช ๑๑๘๔ เดือน ๖
ออก ๓ ค่ำหันแล เจ้ามหาชนานใช้ทูตลงมำหื้อคำเมือง คือสกราชเดียวกัน

อยู่ได้เดือน ๑ เถิงเดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ องค์พระเป็นเจ้ามีปริวารอันมาก เสด็จยาตรา
ล่องลงไฟเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระมหากษัตริย์เจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา พระมหา
กษัตริย์เจ้าก็ประทานเครื่องท้าว ๕ ประการ พระมงกุฏ ส้อยสังวาล สิ่งของ เงินคำสำผ่อน
เป็นอันมาก กับทั้งปืนละวี่ใหม่ ๒ บอก แล้วทูลลาขึ้นมำเถิงเมือง เถิงคำหนักวันถึง วัน
เดือนเจียง ออก ๑๔ ค่ำ ยังคำหนักนั้น ๓ คืน

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น อักษระ ฉบับวัดอภัยธาราส เป็น อักษระทวังฮือ

^๒ ฉบับวัดอภัยธาราส เป็น มี ๕ ยอด

^๓ ทั้งสองฉบับเป็น สังคหะปราสาท ฉบับวัดอภัยธาราส เป็น บริวคปราสาท

^๔ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ช้างเผือกสองตัวหัวเวียง

ถึงวัน ๕ เดือนเจียง แรม ๒ ค่ำ มีเจ้ามหาอุปปราชาพุทธวงศ์เป็นเคเจ้าหน้าน้อย
ขัตติยวงสาเจ้าท้าวพระยาเสนาอำมาจห์พร้อมกัน มีบุปผาลาซาเข้าตอกตอกไม้ไพเราะทรร
ท้านเป็นเจ้าเสด็จเข้ามาทางประตูข้างเผือก เข้ามาสถิตสำราญในปรางค์นิเวศน์ วันนั้นแล

ถึงวันเดือนยี่เพง พระเป็นเจ้าห้อยมหาทานอันใหญ่ คือว่าหื้อทาน กัมมฐีน¹ ถึง
๔ กอง หั้นแล

ถึงวันเดือน ๕ เพง พระเป็นเจ้าที่ได้ฉลองพระมหาอุโบสถวัดโชติการามฝ่ายวันตก
พระเจดีย์หลวง หื้อยังมหาทานมีต้นว่ามหาอัฐรูปริกขาร ของคำ อาตสนา แลรูปช้างผ้า
๔ ตัว รูปม้าน้ำ ๑๑๓ ตัว เงินแขวนคอรูปช้างรูปม้าน้ำแลตัวแล ๑๒๒ กอง เข้ากันหนัก
๑๑๕๕๐² ปราสาทผ้า ๕ หลัง ถวายเป็นทานแก่ พระพุทธี พระธัมม และพระสังฆะเจ้า ๑๐๑
พระองค์ หั้นแล พระเป็นเจ้ามหาสุภัทราธิ์ข้ามีบุพผาคันธมาตาเข้าตอกตอกไม้รูปเทียน ใช้
ไฟนิมนต์พระมหาชินธาตุเจ้าจอมทองขึ้นมาเมตตา แล้วพระเป็นเจ้าหื้อหาช่างคำมา
วิธนาดีโกฏคำลูก ๑ น้ำหนัก ๒๒๒ ค่ำ แล้วหื้อช่างโกฏเงินลูก ๑ น้ำหนัก ๘๐๐ เงินดี
ถวายเป็นทานเป็นศีลทิศสำราญพระมหาชินธาตุพระพุทธรเจ้า แล้วหื้อชักเชิฐปล่าวเดือน
ปักษีขานราชบุตรบ้านเมืองทั้งมวล สักการบูชาสรรเสริญพระธาตุเจ้าแลกะคำบุญหื้อทาน
มากนัก พระธาตุเจ้าไดยังลาภสักการครั้งนั้นเป็นเงินอีก ๘๘๐๐ เงินเชียง ๒๕๐ แลเครื่อง
มหาอัฐรูปริกขารคำผอนเป็นอันมากแล้วหื้อนิมนต์พระธาตุเจ้าเสด็จเมื่อสู่ที่อยู่จอมทอง ดัง
เกล้า ในรุดหัวปลี เดือน ๘ ปีลี ก่ำเมิด สกราช ๑๑๘๕ ตัว นั้นแล

ตั้งเจ้าราชวงศ์สุวัณณะคำมูนที่สังฆสภา ๕ หลังจัดแจ้งสรีรมีฝ่ายวันออกแม่ข้า
ล้างแปลงแล้วด้วยไม้สัก พื้นแป้น ผ้าแป้น มุงแป้นเกล็ด

ถึง ณ วัน ๓ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ หื้อทานยังพระบิณฑเสดาลา ๕ หลัง แลปกกาง
ยังทุ่ง ๒๐ ไร่ หื้อมหาทานเป็นอันมาก มีช้างผ้า ๘ ม้าน้ำผ้า ๘ ปราสาทผ้า ๘ หลัง แลมหา
อัฐรูปริกขารเป็นอันมาก

ขณะนั้น อุณหาการเกิดมีข้าเขว้อก บ้านเมืองเป็นภวียศ เหตุว่าเจ้าทั้งสองพระองค์
คือว่าพระเป็นเจ้ามหาสุภัทธรเจ้าเจ้าราชวงศ์สุวัณณะคำมูนบ่หัดบ่แม่นกันจักเกิดวิวาทยุทธ
กัมมกับด้วยกัน เสนาอำมาจห์ทั้งมาสหันจักบ่ดีจึงใช้ไฟให้สาพระเจ้ารัตนราชาเจ้าหอคำ
เมืองลคอร พระเป็นเจ้าหอคำเมืองลคอรวัดแล้วหื้อเสด็จมาด้วยยัสตปรีวารสองพัน เจ้า
หลวง เมืองตะพูนองค์เป็นน้องหล้ากับปรีวารพัน ๑ ยกเข้ามาถึง ณ วันเดือน ๘ ออก ๑๓
ค่ำ มาตั้งอยู่คำหนักหัวขัวแม่ระมิงมาห้อมปราม³ จะจับเสียบยังทัพพรีวาทแห่งเจ้าทั้งสอง
พระองค์

ถึง ณ วันเดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ วัน ๑ พระเป็นเจ้าหอคำเป็นเคเจ้า แลเจ้าหลวงเมือง
ตะพูนเป็นประธานขัตติยวงสาเจ้าขุน นำเอาพระเป็นเจ้ามหาสุภัทธรองค์เป็นมหา-

¹ ทั้งสองฉบับเป็น กัมมฐีน ฉบับวัดอัฐราฐเป็น มหากัมมฐีน

² ฉบับวัดอัฐราฐเป็น หมื่น ๑ พัน ๕ ร้อย ๕ บาท

³ ทั้งสองฉบับเป็น มาห้อมปราม

อิสราธิบดีในวัดตนดิ่งสาพระนคองเชียงใหม่เข้าไพบวยังวัดสังฆารามเชียงหมั้น คณะ
สังฆะ มี ๒๐ พระองค์

เถิง ณ วัน ๒ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ พระเป็นเจ้าหอคำนคร บด้อยย้ายใจผู้ร้ายอัน
เอาช้างไผ่เข้าเอางา ๖ คน ทิ้งพ้นจากทางตายวันนั้นแล

เถิง ณ วันเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ พระเป็นเจ้าสมณราชาคือออกไปปฏิบัติป่าเ็นอยู่กับ
มหาราชชक्रเจ้าปัญญาวชิระวัดบุปผการอาราม เวียงสวนดอก หั้นแล

เมื่อนั้น เจ้ามหาอุปปราชาพุทธวงส์เป็นเกล้าเจ้าราชวงศ์สุวณเฑาะคำมุนเป็นประธาน
ขัดตียวงสา ท้าวพระญาเสนาอำมาจทั้งมวลตีพร้อมเพื่อกับด้วยกันว่า บัดนี้ บ้านเมือง
เราก็เป็นอันเปล่าห่างปราศจากเจ้า มักว่าหาเจ้าบได้ดังนี้ สิ่งประการใด เราทั้งหลาย
จักได้เจ้าคนประกอบชอบบศวราชัมมีมาเสวยราชสมบัติบ้านเมือง เป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่เรา
ทั้งหลาย เราทั้งหลายก็ควรพากันลงไพร่ราบไหว้พระเจ้าหอคำทวระแล ว่าอัน แล้วตีพา
กันลงไพร่ไหว้พระเจ้าหอคำตามคำพร้อมประชุมการ พระเจ้าหอคำจึงมีพระราชกรณาวา ท้อ
ทอนทั้งหลายให้ววนอารักษ์เสื่อบ้านเช่นเมืองทั้งมวล แลเทวคาอินท์พรหม ตั้งสัจจอธิ
ฐานปล่อยปุลสรดหาเจ้าตนมีบุญสมพารเทือะ

เมื่อนั้น เจ้ามหาอุปปราชาเป็นเกล้าแลเจ้านายท้าวพระญาทั้งมวลกลับคืนมาสู่เวียง
แล้วตีพร้อมกันท้าวปุลสรดเดลิ้มเป็นมิ่งคณะ แล้วให้ววนเทวคาอินทาพรหมอารักษ์เสื่
บ้านเช่นเมืองทั้งมวลแล้วตั้งจอธิฐานว่า ปุลสรด จ้งไพบาเจ้าตนมีบุญมาเสวยราชสมบัติ
บ้านเมืองแห่งเราทั้งหลายเทือะ ว่าอัน แล้วตีปล่อยไท นักปราชญ์ไปราชนปุไรจิตตจาวอ์แล
เสนาอำมาจทั้งมวลตีหื้อตติริยคนตรีสงเสพไพคามหลัง ปุลสรดเดลิ้มประเสฐติปักทักขินะ
เชิงเวียงหลวงสามรอบแล้วร่ายหน้าถับเพราะสู่หนวันตก แล้วตีเข้าไพบุบผการอาราม
เวียงสวนดอก แล้วปุลสรดตีปักทักขินะเชิงเจ้าตนมีบุญสามรอบ แล้วตีอยู่ หั้นแล

เมื่อนั้น ขัตติยราชวงสาท้าวพระญาเสนาอำมาจทั้งมวลตีพร้อมกันโอกาสราชนา
พระมหาสมณเดรรราชาเจ้าลึกช้อยอกจากสมณะเพศ แล้วตีราชนาท่านเป็นเจ้า เสด็จขึ้น
พระหัตถิยานุมาตแห่แหวน ตติริยคนตรีสงเสพเข้ามาถึงหัวลินแล้วตีเอาน้ำบ่อแก้ว ๘
ลิน อาบองค์สงเกสวรงค์พระเป็นเจ้าในที่นั้น แล้วพระเป็นเจ้ามายังประตูข้างเมือกแล้วเข้า
ไพบัวพระเจ้าวัดเชียงยีนแลพระธาตุเจ้าแล้วเสด็จเข้ามาด้วยประตูข้างเมือก ท้อลัวะงุมหา
พาชกหาบไถ่น้ำเสด็จเข้ามาแล้วไหว้พระเจ้าพระธาตุวัดเชียงหมั้น แล้วเสด็จเข้ามาถึง
หน้าพระราชะวังหลวงแล้ว พาบในมีพระสังฆะเจ้า ๑๐๘ พระองค์ พายนอกมีสมเด็จพระเจ้า
หอคำลคอรเป็นเกล้าแลเจ้าเมืองละหูน เจ้ามหาอุปปราชา เจ้าราชวงศ์เป็นประธาน นำ
ท่านเป็นเจ้าเข้าสู่หอคือหอชัยสงน่านมูทราภิเศกได้ ๑๖ ทระออม แล้วก็นำขึ้นสู่สุวณเ
นิเวสนหอคำ เวนยังสมบัติบ้านเมืองท้อแก่ท่านองค์พระเป็นเจ้า พระสังฆะเจ้าก็สุด
ปรีตตมิ่งคณะ สุดมณต์ทั้งลำ มหาสมัยทั้งลำ ไชยพาหุง ไชยเบงชอร ไชยปฐวี สัมพุทธ
คำอา อุณหสวไชย ปฏิปณณะบัวรมวณแล้ว พระเป็นเจ้าสถิตตำราญอยู่ในปรัังคณิเวสน
หอคำได้ ๓ วัน ๓ คืน พระเป็นเจ้าก็ทรงพระประชวรเสียบน้อยนึ่ง มหาขัตติยไอ์วสรา
บุตดาบุตติเจ้าทั้งหลาย จ้งเอาพระองค์ท่านเป็นเจ้าเสด็จขึ้นพระยานุมาต งามขึ้นเมื่อสู่

หอคำหลังใต้ที่เกล้า แล้วก็ประชุมขุนนางมาขังหมอนยาทั้งหลายเข้ามารักษาพยาบาล¹ หมอประกอบยาถวาย พยาธิแห่งพระเป็นเจ้าคิหายคายมายตีมา หั้นแล

เถิง ๗ วันอังคาร เดือน ๕ ออก ๑๓ ค่ำ สมเด็จพระเป็นเจ้าหอคำลคอรแลเจ้าเมืองละพูนทิพาเอายังยัสสปริวารเสด็จเมื่อเมืองแห่งตน ในสกราช ๑๑๘๖ ตัว ปดิกาบสันวันนั้นแล

เถิง ๗ วัน ๖ เดือน ๕ แรมค่ำ ๑ สกราชเดียนี่ หลวงจันท์ หลวงทิพรักษา นายคำวังข้าหลวงเชิญเอาตราพระราชสีห์ขึ้นมามอบว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ทรงประชวรหนักเสด็จเข้าสู่ สวรรคต² แล้วแห้วเอาพระบรมมศพเข้ามาไว้ที่ห้องพระมหาปราสาท แล้วยกเจ้าฟ้ากรมเจสสุภาภดินท์ขึ้นผ่านพิภพ³ เสด็จราช เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่เกล้าอยู่หัว ยกเจ้าฟ้ากรมศึกคี่ขึ้นเป็นสมเด็จพระพระราชวังบวรสถานมงคล กระตั้งวังหน้าตามอย่างพระมหากษัตริย์ราชสืบ ๆ มาแต่ก่อน ว่าอันคี่มีแล

เถิง ๗ วัน ๓ เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ พระเป็นเจ้ามหาสุภัทรราชะหือยังภัณฑปรีกษารถวายเป็นทานแก่พระสังฆเจ้า ๑๒๐ ลำรับ อุทิศส่วนบุญไพหาพระมหากษัตริย์เจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา คีในสกราช ๑๑๘๖ นี้

ครั้น 4 อยู่มาถึง ณ วัน ๓ เดือน ๑๒ เสง น้ำมาถวมนองนัก โรงเรืออันพระเป็นเจ้ามีอาชญาหือดำรงยังริมฝั่งโค่นทั้ง ๒ ฝั่ง เสือเรือไฟ ๕ ลำ ในสกราช ๑๑๘๖ นี้

ครั้นอยู่มาถึง ณ วัน ๓ เดือนเจียง ขึ้น ๑๑ ค่ำ เจ้ามหาอุปปราชาพุทธวงส์หือหน้าพาเอาขัตติยะลูกหลาน ท้าวพระญาเสนาอำมาจย์ ถ้องลงไฟเผ่าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระมหากษัตริย์เจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา หั้นแล

พ่ายหลังเจ้ามหาอุปปราชาเนั้น องค์พระเป็นเจ้ามหาสุภัทระคีทรงพระประชวร เจ้าราชวงศ์เป็นเกล้า เจ้าทิมพิสารราชบุตรขัตติยะวงศาท้าวพระญาเสนาอำมาจย์ทั้งมวล มีหนังสือบอกอาการใช้ถ้องลงไฟกรานทูลพระมหากษัตริย์เจ้า พระมหากษัตริย์เจ้าทราบแล้ว⁴ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นายคำวังคุมเอาหมอนยาหลวงขึ้นมา ๗ คน ขึ้นมาเถิงวัน ๖ เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ มารักษาพยาบาลพระเป็นเจ้า เขาคืบหือหาย พอกุเลาอยู่⁵

อยู่มาถึงเดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ คีได้บูชาเคราะห์เมืองแลบูชาเสื่อเมืองแลบูชา ป อา เท ศรี มุ ฤ ม กา ในที่ ๒๘ แห่งมีอินพริลเป็นต้นแลสืบชาติอายุพระเป็นเจ้าเถิง ๗ วัน ๔

¹ ฉบับหลัก เป็น พยาบาล ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น ภยานาถ

² ทั้งสองฉบับเป็น สวรรคต

³ ทั้งสองฉบับเป็น งามภิรม

⁴ เขียนตามฉบับหลัก คำไปใช้ คืบ, คืบว่า

⁵ ฉบับ จศ.๑๓๘๘ เป็น ขรามแล้ว ฉบับหลัก เป็น ขจรามแล้ว

⁶ ทั้งสองฉบับเป็น เขาคืบหือหาย พอกุเลาอยู่ ฉบับวัดจักรวรรดิเป็น คืบหาย พอกุเลาอยู่

เดือน ๕ เพง เจ้ามหาอุปราชาลูกเมืองได้ขึ้นมาถึงเมืองหิณแด ครั้นอยู่มาถึง ณ วัน ๑ เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ เหลาค่ำแล้วปากคลองใต้ ๒ โมงปลาย ๕ บาทน้ำ พระпенเจ้ามหาสุภัทระเสด็จเข้าสู่สวรรคตในวันนั้นแล ท่านเสวยเมืองได้ ๓ ปี อายุท่านได้ ๗๒ ปี หิณแด

ขณะนั้น เจ้ามหาวงษ์ราชบุตรแห่งพระпенเจ้าช้างเผือก แลเจ้าแก้วเมืองมาบุตรแห่งเจ้าราชวงศ์คุมคน ๕๐๐ ไทตี๋มานหม่องแป แคว้น^๑ เมืองมุตตะมะยังปากกลับมาเพื่อ เจ้ามหาอุปราชเจ้าราชวงศ์มีหนังสือบอกด้วยพระпенเจ้าสุสวรรคตนั้น ไทถึงสมเด็จพระเปนเจ้าหอคำลศอร ท่านรู้แล้วก็เสด็จมาด้วยพลนิกายโยธา ๕๐๐ เสส เจ้าเมืองระหูนองค์เป็นน้องหล้า มีปว้า ๖๐๐ ยกเข้ามาถึง ณ วัน ๑ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ หิณแด แล้วตีพร้อมกันล้างแปลงยังวิมานปราสาทอันจักใส่บอมนมสพไฟทุกวัน แล้วตีพร้อมกันมีหนังสือบอกหื้อเจ้าไชยลังกาถือธงไฟกราบทูลพระมหากษัตริย์เจ้า หิณแด

ตั้งพระเจ้าหอคำลศอรแลเจ้าเมืองระหูน ก็มาเร่งรัดจัดเอาเข้าของเงินค่าครอบคัวสมบัติแห่งพระเปนเจ้าอันเจ้าสุสวรรคตเป็นอันมาก เจ้าพิณพิสารราชบุตรด้านทานบได้ ก็ลวดละบอมนมสพพระราชบิดาเสีย พาเอาเจ้าฮัมมกิดคีสุริยเมฆมนรินท์ ตนเป็นน้องหญิงเรือส่งไฟเพลิงบอมนมสพพิณพิสาร อยู่เป็นข้าเฝ้าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระมหากษัตริย์เจ้า อยู่กรุงศรีอยุธยาเป็นหว่างก่อน หิณแด

อยู่มาถึงสักการาชะ ๑๑๘๗ ตัว ปีชงกันเียว เดือน ๗ แรม คตกปี่ใหม่แล้ว เหตุการณ์บ้านเมืองบังเกิดกบเขียด คันทาก เป็นหมู่เข้าปะตูข้างมอญ พอล่าบ่ดองดิน นกยางคี่รับกัน ในอากาศหักท่อนองแจ้งสุริยภูมิ บ่เท่าแต่่นั้น นกทุ่งทุ่ง แว้ง กาบินมาร่อนบินอยู่อากาศหักท่ากลางเวียงหลวงทั้งมวลดบ่อจกณน่านับได้ถ้วน พอบตบึง หิณแด ขณะนั้นเจ้ามหาวงษ์เป็นเคล้า เจ้าแก้วเมืองมาไทตี๋มานหม่องแปได้ชัยชนะ แลแล้วกวาดคนครัวเข้ามาถึงบ้านเมือง ผีรำตีมาดกเมือง ตนเป็นพยาธิชื้อรากหลท้องสองคลองล้มตายเป็นอันมาก ในอาณาจักรุระทั้งมวลด ตายมากกว่าพื่นคน หิณแด ตั้งบุญญาภิสังขารการอันได้ล้างโซดกศาสนา คียังมีบ่แล

อยู่มาถึง ณ วัน ๗ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ท่านตีเข้ามาถึงตึนปรากการเวียงขึ้นนอกปะตูท่าแพ ก็ได้บูชาอินทอุบาทว์แลบูชาเคราะห์เมือง นิมนต์พระสังฆะ ๑๐๘ พระองค์กระทำปริตคัมภีระสูตรคี่เกี่ยวเวียง ๗ วัน กระทำบุญหื้อท่านเป็นอันมาก ถึง ณ วันเดือน ๘ เพง มีเจ้ามหาอุปราชาเป็นเคล้า เจ้าราชวงศ์ เจ้านายลูกหลานบ้านเมืองทั้งมวลด พร้อมกันไฟต่างฉัตต์พระเจดีย์เจ้าวิคบุปผาการอารามหลวงสวนดอกไม้ หิณแด

ถึงเดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ วันเสาร์ เจ้ามหาอุปราชาเป็นเคล้า เจ้าราชวงศ์เป็นประธาน เจ้านายลูกหลานทั้งมวลดพร้อมกันปักวิหารหลวงวัดสังฆารามเชียงหมั้น หิณแด วิหารหลังนี้ เจ้าราชวงศ์ลิดเอาหอวางพระเปนเจ้าช้างเผือกไฟล้าง หิณแด

^๑ ฉบับ จศ.๑๒๘๘ และฉบับวัดอภัยวรารณเป็น แคว

ครั้งนั้นมาถึง ณ วัน ๕ เดือน ๕ ออก ๒ ค่ำ ได้เชิญเอาบรมมสพพระเป็นเจ้ามหาสุภัทระลงนอนวิมานปราสาท เหล็กแม่โสรพกะทำบุญหื้อท่านเป็นอันมาก ถึง ณ วัน ๑ เดือน ๕ ออก ๖ ค่ำ ก็ได้ชักสัปภา^๑วิมานปราสาทออกไฟสู่สุสานถวายพระเพลิง วันนั้นแล

ถึง ณ วัน ๒ เดือน ๕ ออก ๗ ค่ำ สมเด็จพระเป็นเจ้าหอคำลศอรแลเจ้าเมืองละหูนได้เสด็จนิพัจฉนา พาเอาอัครปวิวารคืนเมืองบ้านเมืองแห่งตนก็มีแล

พระเจ้าหอคำเมื่อถึงเมืองลศอร แลอยู่บ้านท่าไต้ คีทรงพระประชวรหนักนัก ถึง ณ วัน ๗ ยามแตรสู่เที่ยง วันเดือน ค่ำ^๒ ได้เสด็จดำเนินเข้าสู่วัดวัดไท อายุท่าน ๘๘ หันแล

ในสกราช ๑๑๘๗ ตัว ปีสดับเว้านี้ บ้านเมืองพริ้นไหวบ่หมิ่นบ่เคียงแก่เจ้านายไพร่ไทราษฎรหาประหมาดบ่ได้ ชุมาถึง ณ วันเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๑ ค่ำสมเด็จพระมหากษัตริศเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมหื้อจัดแจงเงินดวงตรา ๔ ซึ่ง ผ้าไตร ๕๐ ไตร ผ้าขาวเทศ ๘๐ พับ จ้องกระดาษ ๘๐๐ คับ ครว้น ๘๐๐ คู่ น้ำตาลชาย ๓๕๐๐๐๐ แด่งพระยาสิริภกา พระสุเรนทรราชเสนา^๓ เป็นนาย เข้ากัน ๘๐ คน เป็นข้าหลวงคุมเอาขึ้นมอถวายเปนทาน อุทิศสละบุญไฟหาพระเป็นเจ้ามหาสุภัทระ เจ้าเมืองเชียงใหม่ คีในสกราชเดียนนี้

ชุมาถึง ณ วัน ๕ เดือนเจียงขึ้น ๓ ค่ำ เจ้าราชวงศ์ล่องไฟเฝ้าพระมหากษัตริศเจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา วันนั้นแล

ชุมาถึงวันเดือนเจียง แรม ๓ ค่ำ ยามจกใกล้เที่ยงคืน เวือกรุงเกี้ยวพระจันทร์ ๓ รอบ หันเหตุ เมฆฉาย^๔ ในอากาศ ถึงวัน ๑ เดือนเจียง แรม ๕ ค่ำ คีได้บูชาเคราะห์เมืองสืบชาติาเมือง ปุชาไนที่ ๒๘ แห่งมีอินทสิลเจ้าเป็นต้น พาผ่านหาเจดีย์ะวัดโลก คีในวันเดือนเจียง แรม ๗ ค่ำ วัน ๓ นั้น

ตั้งเจ้าราชวงศ์ล่องไฟเฝ้าพระมหากษัตริศเจ้าแล้ว คีทรงพยาธิ หูลลากลับคืนมาถึงบ้านแสนจอ คีถึงแก่อนิจจก็มีเสีย ณ วัน ๕ เดือน ๕ ออก ๕๑ ค่ำ ยามกลองเด็กป่ายคล่องได้ ๒ โมง สกราช ๑๑๘๗ ปีสดับเว้า สกราชเดียนนี้ อายุท่านได้ ๘๖ ปีสี้ เจ้านายลูกหลาน หัวพระญาติเฝ้าสรีรศพท่านขึ้นบ้านมิดกาที่นั้น เข้าสู่วังลาจางวางเมืองลศอรตนเป็นน้องหล้าคีเข้ามาอยู่กะทำวัตรปฏิบัติเจ้ามหาอุปราชาพนเป็นพี่ในเมืองเชียงใหม่เป็นหว่างยามนั้น หันแล

ถึงสกราช ๑๑๘๘ ตัว ปีสี่รวายเส็ด เดือน ๕ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๕ คีได้ปลงศพท่านเป็นเจ้าราชวงศ์ ยังบ้านมิดกา หันแล

^๑ ทั้งสองฉบับตรงกัน หมายถึงศพ ภาษาสันสกฤตเป็น ศวภาย ภาษาบาลีเป็น ฉวภาย

^๒ ต้นฉบับทั้งสองและฉบับวัดอภัยราช ไม่ระบุเดือนหรือข้างขึ้นข้างแรม

^๓ ทั้งสองฉบับตรงกันเป็น พระยาสิริภรา พระสุเรนทรราชเสนา

^๔ ฉบับหลัก เป็น เมฆฉาย ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น เมฆฉาย

ตั้งพระญาแสนหลวงปฐมอัครมหาเสนาธิบดีส่งไพร่ไปหาพระมหากษัตริย์เจ้าพวยท่าน
เป็นเจ้าราชวงศ์ก่อกำเนิดมาถึงบ้านเมือง คือทรงพยากรณ์ถึงแก่อนิจจกัมมัมม์ ก็ได้พร้อม
กันล้างแปลงยังปราสาทใส่ศพแห่งท่าน เถลิงเดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ ก็ได้ชักปราสาทสรีรศพ
ท่านออกไปฝัง วันนั้นแล อายุท่านได้ ๖๖ ปี ท่านอนิจจะคิโนสกราช ๑๑๘๘ ตัว ปี
รายนี้นี้แล

เถลิงเดือน ๑๐ ทศมาสออก ๘ ค่ำ ส่วนนี้ตัว ๑^๑ เข้ามาถึงประตูข้างเมืองฝ่ายทาง
นอก เถลิงเดือน ๑๐ ทศมาส ออก ๘ ค่ำ มีสำนักสองที่ ๑ เถลิงวันเดือนนี้ ออก ๓๓ ค่ำ ฝังกัน
ยังคอยอย่างสง่า เชียงดาว เป็นอันพิธีสะเพิงกลัวมากนัก คิมิแล

เถลิงวันเดือน ๑๐ ทศมาสแรม ๘ ค่ำ วัน ๘ พระมหากษัตริย์เจ้าไปรดน้ำอโศก
พรหม เมืองกำแพงเพชร คู่มือเจ้าไพร่ ๓๐ ไตร เจ้าชาวเทศ ๓๐ ฝัง เงินดวงตรา ๖ ซึ่ง
จึง ๓๐๐ คัน คราว ๓๐๐ คู่ ของสักกะหลาด ๒ ๑๖ ลูก ขึ้นมาทูลหาเจ้าราชวงศ์ หันแล

ตั้งเจ้ามหาอุปราชพยุหะวงศ์แล้ว ตั้งพระเป็นเจ้ามหาสุภัทระเถลิงแก่อนิจจกัมมัมม์ไท
แล้ว เถลิงสกราช ๑๑๘๘ ตัว ปีนี้ค้ำไว้ เดือน ๕ เพง เมฆวัน ๕ มหาชีวิตยวงสาท้าวพระญา
เสนาอำมาจจกัณโณมบ้านเวณเมือง หื้อท่านเป็นอิสระประจักษ์ เป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่รัฐ
ปักษานราภรณ์บ้านเมืองทั้งมวล อยู่ถนัดสำราญคุ้มวังเกล้าแห่งท่าน ที่วันตกวัดสรีเกิด หน้า
วัดพระสิงหาราม ได้ ๓ ปี ก่อน หันแล

เถลิงสกราชได้ ๑๑๘๘ ตัว ปีนี้รายนี้นี้แล เจ้ามหาวงศ์แลเจ้ามหาพรหมก็ได้ส่งลงไพร่
เผ่าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานคร พระเจ้าอยู่หัวชุบเลี้ยง ตั้งเจ้าเมือง
ละพูนขึ้นเป็นพระเจ้าละพูน ตั้งเจ้ามหาวงศ์ขึ้นเป็นเจ้าอุปราช ตั้งเจ้ามหาพรหมขึ้นเป็น
ราชวงศ์ แล

พายุหลังเจ้า ๒ พระองค์ยังบูชขึ้นมาเพื่อ ในสกราช ๑๑๘๘ ตัว ปีนี้รายนี้นี้แล วัน ๒
เถลิงเดือน ๑๐ ทศมาส แรม ๑๒ ค่ำ เวลาเที่ยงวัน อัครราชเทวีแห่งพระเป็นเจ้าเสดหัตถิ-
สุวันณปทุมมาคนชื่อพองสมุทรราชเทวีคือนิจกัมมัมม์ไทหันแล อายุท่านได้ ๗๕ ปี^๓ ชัดตียะ
ลูกหลานทั้งมวลก็พร้อมกันเอาสัปกายท่านใส่หีบไว้ด้านเจ้ามหาวงศ์ อุปราชท่าน
เป็นราชบุตรก่อน หันแล

เถลิง ณ วัน ๒ เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ มหาอัครราชเทวีแห่งสมเด็จพระเจ้าบัวรมม-
ราชพระเจ้าเชียงใหม่องค์เป็นพี่เค็ลล่าแก่ท่านทั้งหลาย ชื่อจันทเทวีคือเถลิงแก่อนิจจกัมมัมม์ไท
อายุท่านได้ ๗๘ ชัดตียะราชวงศ์ท้าวพระญาเสนาอำมาจจกัณโณมทั้งมวลก็พร้อมกันล้างแปลง
วิมานปราสาทอันตั้งเหนือรอกใส่ศพแห่งราชเทวีบัวรมมแล้วก็กระทำบุญเพื่อท่าน เหล็กม้วน
เถลิง ณ วันเดือนนี้ ออก ๓ ค่ำ ก็ได้ชักปราสาทสัปกายแห่งจันทเทวีออกไปฝังสการเสีย
วันนั้นแล

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น ที่ว่าตัว ๑

^๒ ฉบับหลัก เป็น สักกะหลาด ฉบับ จศ.๑๒๘๘ เป็น ของสักกะหลาด

^๓ ฉบับวัดอภัยธารศ เป็น ๗๗ ปี

ถึง ณ วัน ๑ เดือน ๓ ออก ๑๒ คำ ยามกลองงาย แรกก่อนยามวันนั้น ถึงเดือน ๖ เพง เมงวันจันทร์ พระเปนเจ้าองค์เปนภูมิปาละ เปนประธานกว่ามหาชีวิติยราชวงศา ท้าวพระญาเสนาอำมาจบ้านเมืองทั้งมวลพร้อมกันกระทำบุญ เปิกฉลองมหาวิหารหลวงวัด พระสิงห์ อันเจ้าราชวงศ์ตนเปนเมืองได้สร้างไว้ นั้น มีมหาอัฐรูปริกขาร ของอาตสนา ๕๐ ลำรับ หอยผ้า ๒๑ ข้างผ้า ๕๒ มลำผ้า ๓๑ ข้างผ้า ๖ มลำผ้า ๓ มลำหมาก ๕ มณฑก ผ้า ๓ สะเพลาผ้า ๓ รูปตัวกาย ๑ ปราสาทผ้า ๕๒ รูปจิว ๑ มณฑกหมาก ๑ กอง เข้ากัน ทั้งหมด ๑๖๖ บอกไฟไม้ตั้งดินไฟ ๕๐๐๐ ขึ้นบน ๖๔ บอก บอกไฟธูปตั้ง ๕๐๐๐ ขึ้นบน ๔๖ บอก เข้ากัน ๑๑๐ บอก บอกไฟน้อยตั้ง ๕๐๐๐ ลงสู่บ่นับได้ เปนมหาทานสมัยการ ปางใหญ่ วันนั้นแล

ถึงเดือน ๗ ขึ้น ๓ คำ วัน ๖ เขาเจ้ามหาวิงสะมหาอุปราช เจ้าราชวงศ์ เสด็จ ลูกเมืองได้ขึ้นมาถึงบ้านเมืองไว้แล้ว ถึง ณ วันเดือน ๗ ออก ๘ คำ ก็ได้กระทำบุญ หือทาน ชักสัปกายปราสาทจักรราชเทวีแม่เจ้าฟองสมุทร ออกไฟส่งสการ วันนั้นแล

ในขณะนั้นเจ้าอนุเวียงจันทิกระบดพื้นพระมหากษัตริเจ้าแล้วเดินเกล้านั้นกระหม่อม กรมพระราชวังบวรสถานมงคลกระเสด็จเจ้าวังหน้าเปนกระเสด็จเล็กก็มีกำลังวิพลแสน ๑ ยกขึ้นทางเมืองนครราชสีมาแลเมืองจำปาสัก หล่มภูหนองบัว แล้วมีตราพระราชสีห์ ไปรดเกล้าโปรดกระหม่อมขึ้นมาเกณฑ์กองทัพหัวเมืองทั้งมวล ยามนั้น เจ้ามหาวิงสะมหา อุปราชขึ้นมาถึงเมือง ฮู่ได้ ๑๕ วัน เจ้ามีพระทัยอันกล้าหาญชานาญด้วยการสงคราม มากนัก ก็จัดวิพลคนเล็กโยธาตาหวาน ๕๐๐๐ คน^๑ ถึง ณ วัน ๖ เดือน ๗ แรม ๒ คำ ยามกลองงาย เจ้าเสด็จยกขจรคเสนาโยธาทิ้งจากเวียงด้วยประตูเชิงเรือกลแต่ทำแพกล้า วันออก ไฟถึงกลางท้องหนองช้างคสาน พัดธวัชยานช้างที่นั่งมั่งคละตัวขี่ปราบเมืองมา รุกริยาอันจักได้ชัยชนะ มุบพวนลงสามที ร้องแสนสะเรียมมากนัก เจ้าตีไฟปลงวางทับที่ หัวฝ่ายฝนแสนห่า ปากเหมืองหลวงละพูนเอาชัย ยันอนหันคืน ๑ ในวันนั้นเป็นวันเนา ตกวันรุ่งนั้น เปนวันพระญาวัน วัน ๗ สกราชจึงขึ้นแถมตัวหนึ่ง จึงเปน ๑๑๘๔ ปตีเมืองได้แล เจ้าก็ยกวิพลโยธาไฟด้วยระยะมัจฉาตราบถึงเวียงจัน บันจบกองทัพหลวงพระมหากษัตริ เล็กเจ้า แล้วเข้ายุทธกับมีเอาเวียงจันแตกกระจัดกระจายไฟ จับได้เจ้าอนุ เจ้าเวียงจันแล เครื่องศาสตราวุธลูกธ้อนคนตรัวเป็นอันมากกว่า ๓ แสน แลส กระเสด็จเจ้าวังหน้าก็เอาตัว เจ้าอนุแลราชบุตรราชวงศ์ลงไฟจักรอกไว้ในกรุงศรีอยุธยาตราบเลี้ยงชีวิต ก็มีแล

ภายหลังเจ้ามหาอุปราชไฟทัพบเวียงจันนั้น เจ้าแก้วเมืองมา เจ้าสุริยะ^๒ เจ้ามหาหงส์ ลูกเจ้าราชวงศ์ตนเกล้า ๓ คนพี่น้อง คุมพล ๓๐๐ เดือน ๘ ออก ๕ คำ วัน ๓ สกราช ๑๑๘๔ ตัว ปตีเมืองได้ ยกขึ้นไฟตีเมืองเลง ปตี ถอยลงมา ย้ายแก้วกลางเวียงพลัดหมู่ไฟ พวกลูกเมืองเลงยับได้ ส่งไฟถึงเมืองอังวะ พายุลูกเพื่อนปล่อยคินมาหาบ้านเมืองตั้งเกล้า หั้นแล

^๑ ใช้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เปน ๕๐๐

^๒ ฉบับวัดอัฐารณ เปน เจ้าสุริยะ

ถึงวันเดือน ๘ แรม ๑๒ ค่ำ องค์พระเป็นเจ้าองค์เป็นนครรัฐราชิปติเสด็จขึ้นไพฑึงฉัตต์หลวงทางไว้บูชาพระมหาเจติยธาตุเจ้าปลายเขาอุจจุปปัพพตาสู่เทพแลแจ้งแลดวง เป็น ๕ ดวง หันแล

ถึง ณ วัน ๕ เดือนเจียง แรม ๖ ค่ำ สกราช ๑๑๘๘ ตัว ปัสสิเมิงไค่นัน เจ้ามหาอุปปราชา ลูกทับเวียงจัน มาถึงบ้านเมืองวันนั้น ก็มีแล

ต่อมาถึงเดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปัสสิเมิงไค่นัน เจ้าพระวรมหาอุปปราชาบังเกิดด้วยมหาสัทธาธิได้สร้างแปลงยังขั้วดินคือว่ากะนังแม่ข้า แรกก่อวันนั้น แปลงท่อน้ำกะนังตั้งเวียงอาค ทำแหออกไฟ มี ๑๗๗ วา สร้างสาละตอย ๒ หลัง ซักสิตเอาสาละ ๕ หลัง อันเจ้าราชวงศ์ตนเกล้าล้านนั้นมาปกแปลงขึ้นที่จิมโกลหัวขัวแม่ผิงฝ่ายวันตก แล้วก็เข้าได้ก่อกุพระอัญญิพระเจ้าบรมมราชาพระเจ้าเชียงใหม่นั้นแลมเป็น ๘ เดือน สูง ๑๒ สอก ก่อกำแพงล้อมทั้ง ๔ ด้าน ขุดคูน้ำวัดทั้ง ๔ ด้าน หันแล

ตั้งเจ้ามหาอุปปราชาเป็นเกล้า เจ้าราชวงศ์ เจ้ารัตนมะเมืองแก้ว เป็นประธานมหาชีวิตยวงสาท้าวพระญาเสนาอามาจจ์ทั้งมวล พร้อมกันราทธนาเจ้ามหาพุทธวังสภูมิपालราชะเข้าสุตถิตตำราญในหอคำพระราชวังหลวง ท่านเป็นเจ้าศรีเกรงแต่^๑พระปารมีแห่งเจ้าจอม น้า อ้าว ที่เชื้อ สูงอันล่วงแล้ว ก็ยังมีใครขึ้นอยู่ในหอคำ จึงสร้างหอเทียมขึ้นฝ่ายหอคำทางไค่นัน

ถึงวัน ๗ เดือน ๗ ออก ๓ ค่ำ ศิเชิฐท่านเสด็จออกไฟย้ายเคราะห์อยู่หัวขัวเวียงเจ็ดดินก่อน ถึงวัน ๕ เดือน ๗ ออกคำ มีเจ้ามหาอุปปราชาเป็นเกล้า เจ้านายท้าวพระญาเสนาอามาจจ์ราชมันตรีปโรหิตอาจารย์ทั้งมวล คือออกไฟโอกาสราทธนาท่านเป็นเจ้าเข้ามาทางประตูข้างเผือก กระทำตามทำเนียมเจ้าจอมเข้ามานั่งข้างเดียวเมืองแต่ก่อน เข้ามาสถิตตำราญตำหนักหน้าพระราชวังหลวงได้ ๗ วัน ถึงวันเดือน ๘ เพง เมงวัน ๕ พายในเมืพระมหาเถรจันทวังสี วัดพระสิงหาราม แลพระมหาเถรเกสรปัญโญ วัดพันธนุดงดี เป็นประธานพระสังฆะเจ้า ๑๐๘ พระองค์ พายนอกมีเจ้ามหาอุปปราชาเป็นเกล้า เจ้านายท้าวพระญาเสนาอามาจจ์ทั้งมวลนำท่านเป็นเจ้าเข้าพระราชวังนำขึ้นหอเดียวหอชัย^๒หลหล่อน้ำราชภิเสกได้ ๑๖ กระออม แล้วนำขึ้นหอเทียมหลังสร้างใหม่ น้อมเวนเคนราชสมบัตบ้านเมืองคือท่านเป็นถวนสองปรากฏได้ชื่อว่าภูมิपालรัฐราชิปติ พระสังฆะก็กระทำปริตคัมภีระอบรม พราหมณปโรหิตอาจารย์คือวาทะพอรด้วยคำว่า ชยคุ ภว ถ้วนครบสามที ว่า มหาราชะเจ้าจุ่งประจัญแพ่มารปิกชะข้าเสกีสครุทั้งมวล ว่าอัน ศิริมีวันนั้นแล ปัสสิเมิงไค่นันเป็นเมิงไค่ สกราช ๑๑๘๘ หันแล

พันนครนันทานกถา ผูกถวนแปด ศัแล้วเท่านี้ก่อนแล

^๑ ฉบับหลัก เป็น ตีบทสงฆ์ ฉบับ จ.ศ. ๑๒๘๘ ว่า กัณฑ์

^๒ ใ้ความจากฉบับ จศ.๑๒๘๘ ฉบับหลัก เป็น หอเดียวหอชัย

อภิธานศัพท์ "ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่"

หมวดอักษร ก

กนกชา	ก. (พม่า)เรียกตัว
กณุมพิก	น. เศรษฐี, ผู้มี, คนร่ำรวย
กตหมาย	ก. กำหนดไว้, หมายถึง
กระกุลย์	น. ตระกูล
กระสัตร	น. กษัตริย์
กระสตราธิราช	น. กษัตริษีราช
กระเลิม	ก. เกษม
กระออม	น. ภาชนะใส่ของเหลว ซึ่งกระออมแบบล้านนามีขนาดเล็กกว่าแบบของภาคกลาง
กลวงเขี้ยววง	น. โพรงของเขี้ยว
กลวงไม้	น. โพรงไม้
กลองงาย	น. เวลากลองบอกเวลาอาหารมื้อเช้า
กลองอุ่นเมือง	น. กลองนับทศวรรษใช้ในการเฉลิมฉลอง
กลาด	น. ตลาค
กลาย	ก. ผ่านไป, เปลี่ยน, เปลี่ยนแปลง
กลเล็เกี	น. กลวิธีหรือเรื่องราวในการสงคราม
กลองคำ	น. กำหนดยามเท่ากับเวลา ๑๓.๓๐ - ๑๕.๐๐ น.
กลองเติก	น. กำหนดยามเท่ากับเวลา ๑๕.๓๐ - ๒๑.๓๐ น.
กล้อง	น๑. ท่อยาว น๒. เป็นอย่างป็นยาว
กล้า	น. ด้าน, ฝ่าย
กลิ่นยา	ก. อดอยาก
กวน	ก๑. รวนกวน ก๒. โกงอย่างโกงหัว
กวนทวิ	ก. รวนกวน, ทำความเดือดร้อน
กวม	ก. กรวม, คร่อม, ครอบคลุม
กว้าน	น. ศาล, อาคารขนาดใหญ่
กะคำ	ก. กระทำ
ก้าง	ก. มัด, ตีง น. ไม้ที่ค้ำจากเชือกที่มีมัดคอ
กางวล	น. ก้างวล, เรืองเดือดร้อน
กัตติ	ก. รัก, พอใจ
กัตติกา	น. กติกา, ข้อตกลง
กับด้วย	กั้น, ด้วย, พร้อมกับ
กัมพีร์	น. คัมภีร์
กัมมการ	น. การกรรม, คนงาน
กาตลาค	น. ตลาค
กาตลี	น. ตลาค
ก้านกุ่มรุ่งเรือง	ว. เจริญรุ่งเรือง
กานโถม	น. ชื่อนายช่างและชื่อวัดในเมืองกุมกาม กาตโถม ก็ว่า
ก่าย	ก. ทลาค

การมาษา	น. เรืองชูสาว
กาว	น. ชาวเมืองห่วย
กำ	ก. ถือ ว. ขนาดเท่ากับมือกำได้โดยรอบ
กำลึง	น. แร่งกาย, แร่งใจ
กิงนวลันติ	น. ชื่อศक्रราช
กิงจะ	น. กิจการ
กิตตนา	ก. ก้าวหนด,แสดงรายละเอียด,กล่าว
กินน้ำสัจจา	ก. ดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
กินเมือง	ก. ครองเมือง
กินแกม	ก. ร่วมกินเลี้ยง
กินแหม่งใจ	ก. เสียใจในการตัดสินใจที่พลาดไปแล้ว
กี	น. กี- เครื่องทอผ้า
กูปดองทั้ง	น. หมวกปีกกว้างบุด้วยใบพลวง
กุม	ก. ทำให้อยู่ในอำนาจ
กุน	ก. พรวนดิน,ปรับดินให้เสมอกัน
กู	น. สถูป,เจดีย์,วัด
กู่ลาย	ข. สถูปที่มีลวดลายประดับ
กู่เค้า	น. สถูปที่เป็นรูปทรงผลน้ำเต้า
เกลา	ก. คลุกเคล้า,รบในระยะประชิด,ตะลุมบอน
เกลารบ	ก. รบในระยะประชิด
เกลากลาคติ	ก. รื้อทำลายตลาด
เกลา	ก. เก้า, มีอายุมาก
เกาะคุมกันอยู่	ก. รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน
เกาะชาย	น. หาดทราย,เนินทรายในลำน้ำ
เกิดค้าง	ก. ตกค้างอยู่
เกิน	น. พะยง
เกินเงิน	น. พะองทำด้วยเงิน
เกิบ	น. รองเท้า
เกิบคว้าน	น. รองเท้าแตะ
เกียรตียส	น. เกียรตียศ
แก้วหาน	ก.บ. กล้าหาญ
แก้ว	ข. ชนชาติญวน
แก่น	ข. ลักษณะนามเรียกจำนวนผลไม้
แก่นโน	ข. เมล็ดในผลไม้
แก้วปัดหลอด	ข. เครื่องประดับทำด้วยแก้วทรงยาวรี มีรูตลอดเพื่อร้อยเชือกได้
แก้วเลื้อ	ก. ถอดเสื้อ
โกฐาก	น. ส่วบ,ต้อน,หมวด
โกธ	น. ไถ (สัตว์)

หมวดอักษร ข

ขนาน	น. พืด,ผู้ลาสิกขาบทขณะเป็นภิกษุ
ขนานเรือ	ก. นำเรือมาตึงเข้าด้วยกัน
ขนาน	ก. ขนาน,กด
ขนาย	น. จ้าง
ขยันถาม	ก. สอบสวน,คาดคั้นเอาคำตอบ
ขรอง	ก. กรองอย่างกรองดอกไผ่เป็นพวงลาย น. ลำน้ำแม่โขง
ขร้าว	น. ข่าวสาร,เรื่องราว
ขร่าย	น. ข่าย,คล้าย,บริเวณ
ขวนเข้า	น. รอบปี(ที่ปลูกข้าว)
ขวางเมือง	ก. ป้องกับเมือง
ขวัภ	ก. ศวัภ,ได้บอก
ขว่า	ก. ศว่า
ข่วง	น. ลาน, ที่โล่งที่มีขอบเขตจำกัด
ข่วงหลวง	น. ที่ประชุมใหญ่,ท้องพระโรง,ลานกว้าง
ซ้อน	ก. รวมกัน
ซ้อนรุ่ง	ว. จวนจะสว่าง
ซ้อน	น. ทาส,ทาสเชลย
ข้อเพอร์	น. ข้ออนุญาตหรือรับอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการพิเศษ
ขัง	ก. ปิด,ล้อม,ถูกกักให้อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง
ขัดประตู	ก. ปิดประตู,กั้นด่านประตู
ขัดประตูคุ้ม	ก. ลงสลักกั้นด่านประตูวัง
ขัน	ก. อาสา,กำหนด,เกณฑ์
ขันคำ	น. พบทองคำ
ขันกันมา	ก. พากันมาทั้งหมด
ขันตาม	ก. คล้อยตาม,ดำเนินตาม
ขันเอา	ก. เรียกเก็บ,เรียกเอามาด้วยอำนาจ
ขัว	น. สะพาน
ขัวมุง	น. สะพานที่มีหลังคาคลุม
ขัวหิน	น. สะพานทำด้วยหิน
ขัวเหล็ก	น. สะพานทำด้วยเหล็ก
ขัวเหล็ก	น. สะพานทำด้วยเหล็ก
ขัวหินขัวชาย	ก. ค้ำหินค้ำทรายให้รอบจัดเพื่อใช้เป็นอาวุธ
ขา	น. ขา(อวัยวะ) ว.ทั้งคู่
ขาทั้งสอง	น. เข่าทั้งคู่
ข้าง	ก. ทวน,สุด
ข้างพล	ก. ควบคุมไพร่พล
ข้าลวะ	น. ขนเผาลวะ
ข้าวสาร	น. ข่าว,เรื่องราว,จดหมาย
ข้า	ก. ทำให้ตาย น.๑. คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ น.๒. ทาส, บริวาร
ข้าชาย	น. ทาสชาย

ข้าศึก	น. ลี้ป่เหว้อ,ผู้ดูแลศพ
ข้ามนคือ	ก. ข้ามคูเมือง
ข้ามขัว	ก. ข้ามน้ำไปโดยใช้สะพาน
ข้าม่าน	น. ทาตของหม่า,เมืองขึ้นของหม่า
ข้าย้ง	น. ทาสหญิง
ข้าอาลา	น. ไพรพลที่อาสาทำการแทน
ข้าเถ้า	น. ข้าพระพุทธเจ้า, คำที่เสนาบดีใช้เรียกตนเองเมื่อกราบบังคมทูล
ข้าเล็ก	น. ข้าศึก,ศัตรู
ข้าแห่งเจ้าเหนือหัว	คำทัก, ข้าแต่พระองค์ผู้อยู่เหนือเศียร
ข้ารากหลูห้องสองคลอง	ก. หิ้งห้องเขียนและอาเขียนอิ้ววดกโรค
ข้าหุด	น. ชื่อผักชนิดหนึ่งในจำพวกผักกาด นิยมกินผักฮุ้นบ ว. มีใบปมทั่วไป
ขึ้น	ก. ขึ้นขึ้น ว. ล่าบาก
ขีด	ก. เสียมเสียม น. กฤตยา,อาถรรพณ์
ขีดเลื่อม	ก. ต้องอาถรรพณ์
ขึ้นคราว	ก๑.โดยสารไปกับพาหนะจำพวกคานหาม ก๒.เดินทางรอบแรม
ขึ้นมือ	ก. รับช่วงอยู่ประจำการ
ขึ้นไหย่	ก. เติบโตเป็นผู้ใหญ่
ขึ้น	ก. ขึ้น,ขึ้นกลับ
ขึ้นลอก	ก. ใช้ศอกกลับ
ตุตดินเบนไฟออก	ก. เมื่อชุดดินมีประกายไฟแลบ (เพราะดินแข็งมาก)
ทุน	น. เสนา,เสนาผู้ใหญ่,ต้นเค้า
ทุนตางใจ	น. เสนาผู้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย
ทุนนาง	น. พระมหากษัตริย์
ทุนน้ำ	น. ต้นน้ำ
ทุนแต่งกว้าน	น. สาย,เจ้าหน้าที่การกล
ทุมขวาง	ก. คูแอส,ป้องกันภัย
ทูตหัว	ก. โคนหัว
เขน	น. โลหุบตีเหล็กขึ้นดินถั่ว
เข็ง	ก. ชิ่ง
เขี้ยวมาไหว	ก. รีบมาเข้าเฝ้า
เขี้ยวหนึ่	ก. รีบหนีไป
เขี้ยว	น. ต้นตาลโต,ต้นกระบอกเพชร
เขี้ยว	น. เข้ามืด ว. รีบร้อน
เขี้ยว	น. ปลอกวัดด้ามมีดในช่วงที่สวมรับกับกับ
เขี้ยวงา	น. เขี้ยว
เขือเจ้า	อรรถ, เจ้า,ท่าน,พวกท่าน
เขือกลาด	ก. เข้าไปในตลาด,ไปซื้อหรือขายของในตลาด
เขี้ยวขันรองตั้ง	ว. มีเสียงดังๆ เวลากินอาหารต้องวางอาหารบนตั้งหรือโต๊ะ
เข้างาย	น. อาหารมือเช้า
เขี้ยวชุน	ก. เข้าไปหาเพื่อจะรบ
เขี้ยวปัดเคี้ยวตร	น. ล้าง,ล้างน้ำหรือรับถวายพระ

เข้าพระเจ้า	น. อาหารสำหรับถวายแด่พระพุทธรูป
เข้าม้อ	ก. อยู่เวร, รับภาระตามมอบหมาย
เข้าสาน	น. ชั่วคราว
เข้าเดือน	ก. (ดาว)เคลื่อนเข้าในมณฑลพระจันทร์
เข้าแลง	น. อาหารมือเย็น
แขก	น. ผู้มาเยี่ยม, ขนชาติอื่นเคยเป็นต้น
แขก	ว. แข็ง
โขง	น. ชุ่ม, อุโมงค์
โขงปราสาทเพื่อง	น. ชุ่มประตูลอยน้ำใช้ประดับเพื่อค่อนวันแขกผู้มีเกียรติ
โข้วข้ว้ง	ว. ระเกะระกะ
โขร	ว. ไกร, ยิ่งกว่า
โขรหวน, โขหาน	ว. ไกรหาญ, แก่ล้าวก่ำ

หมวดอักษร ก

คี	คิน. กิ
คณนาสังขยา	ก. นับจำนวน
คดเลี้ยว	ก. ไม่ชื่อ, ทรอยศ
ครง	น. ชื่อเรียกแม่น้ำสาละวิน คง กัว่า
ครพ	ก. เคารพ
ครพอย่า	ก. เคารพยำเกรง
ครอบครวั	น. ทรัพย์, สมบัติ
คระนึ่ง	ก. คำนึ่ง
กระบานประตู	น. บานประตู
คระแนง	น. เขนง, กระบอกหรือเสาตีควใช้เก็บดินปืน
ครว	น. ครว, ครั่งครว
ครวบ	น๑. ซากศพ น๒. ค้างครว
คราบพระญา	น. พระบรมศพ
คราว	น๑. ระยะที่กำหนด น๒. พาหนะอย่างคานหามหรือเปลหาม
ครวเวทาง	น. จำนวนครั้งในการพักผ่อนระหว่างเดินทาง
ครวั	ก. เตรียมปรุงอาหาร น. ทรัพย์, สมบัติ
ครวัเล็ก	น. ยุทธสัมภาระ (และพลศึก)
คร้ว	น๑. คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง น๒. เชือกขนาดใหญ่
คร้ว	ว. แก่คร่ำคร่า
คดอง	น. ครรลอง, แนวปฏิบัติอันชอบธรรม
คด้อง	ก. คด้อง, เกี้ยว น. ม้อง
คด้องไ้อง	น. ม้องชัย
ควรนักแล	ว. เหมาะสมยิ่งนัก
ควระเมาเอาใจ	ก. เป็นที่ปราชัย
ควาตเปนเสื่อป่า	ก. ชุ่มหรือโถมตีเป็นกองโจรแบบเสื่อป่า
คว้าน	น. ร่องเท้าตะ

คองถ้ำ	กะวอคยอ
คอน	ก. คอน, ถ่วงตุลย์ น. ที่เกาะของนก เป็นต้น
คอนเมือง	ก. มีค่าเท่ากับเมือง
ค่อม	ว. ก่ำถ้ง, ในระหว่างเวลา
ค่อมพอ	ว. เพิ่งจะสิ้นสุดลง
ค่อมพอกุ้ม	ว. พอดี, ครบถ้วนตามกำหนดไว้
ค่อมรุ่ง	ว. ในเวลารุ่งสว่าง
ค่อมเที่ยงคืน	ว. เป็นเวลาประมาณเที่ยงคืน
ค่อมตัว	น. บั๋มตัว
คะนช	น. ชนชาติกะเหรี่ยง, ถาวกระแซ
คะต้าง	ว. กระต้าง
คะหู้	น. หลักกระหู้
คะท่า	น. เครื่องดักสัตว์ชนิดใช้น้ำเหนียวเหนียวล่อ
คะเขิน	ก. ประจบ, พบในที่ที่ทั้งใจ
คะเขินไล่	ก. ถลำเข้าไปพบ, พบโดยบังเอิญ
คะเต็นม้า	น. ฮานม้า
คัซซาสตร	น. ศษศสตร์, คำว่าด้วยช้าง
คั้น	น. ที่สำหรับจับถ้อย สั้น, ครั้น, ท่วง
คั้นที	น. คนโท
คั้นมันปล่อย	ว. พากมันหนีไปได้
คั้นว่า	ว. ครั้น, เมื่อ
คั้นธอ	น. เครื่องการเวที่เป็นของหอม (ปรากฏเพียงครั้งเดียว ป. สุนทร)
คัพกะ	น. ครรภ์
คัล	ก. เข้าเฝ้า
คาม	ว. มากมาย
คาเวด	น. ชั่วเสียงร่ำร้องเท่ากับ ๑๐๐ เสียง
ค่า	น๑. ราคา น๒. ชื่อพืชชนิดหนึ่งคล้ายข่านแต่สูงกว่า เหว้ามีกลิ่นไม่ฉุน
ค่าตึง	ว. เก้าตัว-สูงหรือบึกเท่าตัวผู้ใด
ค่าคำกีน	น. ค่าอาหารการกิน
ค่าจ้งหัน	น. เงินสำหรับซื้ออาหารถวายพระ
ค่าหมาก	น. เงินสำหรับซื้อยาหรือคิลานปัจจัย
ค่าไร่ค่านา	น. ภาษีไร่ชา
ค่าย	ก. เบื่อหน่าย
ค่าน	ก. ถ่ม, พ่ายแพ้
ค่าคิด	น. ความคิด
ค่ารัก	น. ความรัก
ค่าละอาย	น. ความละอาย
ค่าส่อ	น. คำกล่าวโทษ
ค่าหลวัก	น. ความฉลาดหลักแหลม
ค่าเตี่ยว	น. ครึ่งเตี่ยว, ที่เตี่ยว, เตี่ยวเตี่ยว
ค่า	ก. สนับสนุน

คิด	ก. คิด
คุก	น. ดับช้าลง
คุณ	น. ความสามารถ
คุ้มตื่นชั้นใด	บ. ท่อนไม้ใช้รองรับบันไดบ้าน
คุ้มคว่ำ	ก. คับคว่ำ, คล้าหา
คุดกมึงถ่าง	ก. ต่างคนต่างทำให้เกิดคนแตก
คุลว	น. คนต่างเชื้อชาติ
คู่	ว.๑. จำนวนสอง ว.๒. ทุกอย่างทุกคน
เคื่อง	ก. ชัดช้อง, เคื่อง
เคื่องราชหอรพัย	ก. ชัดเคื่องราชหฤทัย
เคื่อง	ว. เคื่อง
เคื่อง	ก. ชัดช้อง
เคื่อเขา	น. เภาวัลย์
เคื่อง	บ.๑. เครื่องประดับ, สิ่งประดิษฐ์ บ.๒. คนหรือช้างพร้อมเครื่องรบ
เคื่องง้า	น. เครื่องประดับ, เครื่องประดับคอ, ของมีค่า
เคื่องง้าอลังการ	น. เครื่องประดับ
เคื่องพลิกัมมปุชา	น. เครื่องถ่วงเว
เคาะ	ก. ชักจูง, โม่มน้าว, ปลอบประโลม
เคาะคล้องไฉ่	ก. ตีฆ้องชัยให้สัญญาณ
เคียด	ก. ไม่พอใจ
เค็ด้ามั้งปลายเกี้ยว	ว. ด้ามโค่นกวบ และเรียวไปด้านปลาย
เค็ด้าไม้	น. โคนคันไม้
แคน	ก. เจ็บปวด น. แคน (เครื่องดนตรี)
แควง	ก. คือสิ่งที่จะอยู่ในที่ซึ่งคนไม่มีสิทธิ์, ตั้งมันอยู่ น. ทะนาน
แคว่มม้า	น. บั้งเหินม้า

หมวดอักษร ค

คง	บ. ที่กของแม่น้ำสาละวิน
คด	ก. ขุดอย่างขุดบ่อน้ำ
คน	น. คน, มนุษย์
คนชั้น	น. พลอาสา, ไพรพล, พลรบ
คนดิน	น. พลเดินเท้า
คนไฉ่	น. ขุด
คบ	ก. คบหาสมาคม
ควบ	ก. ครอบ, ครอม, ทับ
ควากหูท้อลาน	ก. เจาะช่องที่ตึงหูเพื่อใส่ไม้บนใบลาน
คว้ามัก	น. ความต้องการ
ควาย	น. ควาย
ค้อน	น. ค้อน, ท่อนไม้
ทับค้าย	ก. เรียงราย

คา	น. หญ้าคา
คาด	ก. คาด, รัดให้แน่น
คาน	ก๑. สานาน ก๑๒. เกณฑ์อย่างเกณฑ์ไพร่พล
คาบ	น๑. ครึ่งคราว น๒. คราน, ศพ
คาย	ก. คาย, คลาย
ค้าย	น. ค้าย, เซด
ค่าไม้	น. คบไม้, จำไม้
คำ	น. ทองคำ
คำขว	น. ทองคำบริวาร
คำมุน	น. ทองคำที่เพิ่มพูนขึ้น
คำ	ก. ชัมเพง น. เวลาก่อนจะมีดสนิท
คิง	น. สัตว์คน, ร่างกาย
คิน	ก. กลับคืน น. คำคืน
คินรุ่ง	ว. ตลอดคืน, ตั้งแต่กลางคืนถึงรุ่งเช้า
คือ	น. คูอย่างคูเมือง
คุ่ม	น. พุ่ม อย่างพุ่มไม้
คุ่มไม้	น. พุ่มไม้
คุ่มหนาม	น. พงหนาม
คุ่ม	น. วัด, พระราชวัง, หมู่บ้าน
เคิง	ก. ชัดช้อง, เคื่อง
เคียง	ก. เคียง น. ขาเหล็กที่ใช้แทนก้นเก้าอี้
เคียน	ก. หัน, โยกอย่างโยกผ้า
เค็ดไม้	น. กิ่งไม้, แขนงไม้
แคม	น. แคม, ผ้าบัง
แคว้น	น. แคว้น
แคว้นหือ	น. แคว้นฮือ, ที่อยู่ของพวกฮือ
แถ่งตม	ว. หนักนึ่งเป็นถึงเป็นเหยี่ยม

หมวดอักษร ฅ

ฅาตวินาส	ก. ทำร้าย, ชุ่มทำร้าย
----------	-----------------------

หมวดอักษร ง

งวาก	ก. เลี้ยว, เงน
งุว้าย	ก. เอน, เลี้ยว
งัว	น๑. บุตรชายลำดับที่๔ น๒. ชื่อหอยชนิดหนึ่ง
ง่อม	ว. เหวง, จำเริญ
งาน	ก. ชะงัก, หยุดชั่วคราว
งาย	น. เวลาเช้า
งำเลียงงา	ว. มีวังมากจนเห็นงาข้างเรียวเป็นระดับ

จำเมือง	ก. ปกครองเมือง น. ชื่อของพระญารำเมืองและเคยได้เป็นทั้งตำแหน่งกษัตริย์ของเมืองพะเนา
เงินเอือก	น. ชื่อเงินตราแบบหนึ่ง ลักษณะเป็นก้อนขรุขระ
เงินเขี้ยว	น. ชื่อเงินตรา ลักษณะคล้ายนิ้วมือสองนิ้วงอเข้าหากัน
เงือก	น. งูใหญ่, อยมุนุชย์อยู่ในน้ำ
เงื่อน	น. ส่วนที่โยงไปถึงส่วนใหญ่
เงื่อมผา	น. ชะวากหิน

หมวดอักษร จ

จง	ก. จ้างง, ตั้งใจทำ
จด	ก. ดอกกล้วยดอกหลัก
จุ่ม	ก. บ่ม
จลิกเม็ดเข้า	ก. สลักเม็ดติดข้าว
จ้องวอง	น. เครื่องประดับข้างค้ำยกระดิ่ง
จ้อง	ก. ตีง, เหยี่ยว, ปืนกำแพงเมือง
จ้อง	น. ร่ม
จ้องคะตาด	น. ร่มกระดาม
จลพ	ก. พักอยู่เป็นการชั่วคราว
จอมตอย	น. ยอดภูเขา
จัก	ก. แบ่งออก สืบ, จะ
จักหรือด	น. จิ้งหรีด
จังหัน	น. อาหารสำหรับถวายพระภิกษุ
จั้ง	ก. ตั้งอยู่
จัด	ก. นับ, ตอบจำนวน
จัน	ก. งคฆาณ, ตี, วิเศษ
จับ	ก. กระตบ, เกาะ, ผูก ว. เหมาะสม
จา	ก. หุด
จาคำ	ก. ผากคำพูดไปว่า
จำแล	น. หัวหน้าพนักงานเขียนผู้มีโทษ
จามมเทวี	น. จามเทวี
จามร	น. จามร
จารจา	ก. เจรจา
จาว	น. จาว-สิ่งที่ยังออกอยู่ภายในผลมะพร้าวเป็นด้าย
จาวเมือง	น. ลูกกษัตริย์
จาเร	น. (พม่า)อาจารย์
จำ	ก. บัญชา, บังคับ, ให้
จัก	น. ยอด, ปลายแหลม
จิง	ว. จิ้ง
จิง	ต้น จิง

ช่าง	ก. ทำได้,ทำเป็น,ชำนาญ น. ผู้ชำนาญการ
ช่างเครื่อง	น. ช่างทำเครื่องประดับ,ช่างทำอาวุธ
ช่างคลัง	น. ช่างผู้ทำสิ่ง
ช่างน้ำมัน	น. ช่างตักมัน,ช่างจับน้ำมัน
ช่างผ้า	น. ผ้าที่ทำเป็นรูปช่าง
ช่างฝ้าย	น. ขวงฝ้ายหรือเส้นด้ายที่ทำเป็นรูปช่าง
ช่างมงคล	น. ช่างมงคล,ช่างพระที่นั่ง
ช่างเครื่อง	น. ช่างฝึก
ช่างแม่	น. ช่างพัง,ช่างตัวเมีย
ช่างแหใน	น. ช่างในกระบวนเสด็จ
ซาบ	ก. ดักน้ำ น. ปรากฏการเรียกฝั่งถึง ๒ แห่งว่า เมืองซาบ
ซั่มพุทวิป	น. ซัมพุทวิป
ซั้ว	น. ระยะ
ซา	หรือ(ลงท้ายคำถาม)
ซาบคา	น. ซาบคา(บ้าน)
ชาวเจ้า	น. พระภิกษุ
ชาวเดียว	น. พวกเดียวกัน
ชำระ	ก. ประหารชีวิต,กวาดล้าง
ชิง	ก. แฉ่ง
ชิงะ	ก. เก้าแก่
ชิบ	น. บุตรลำดับที่๑๐
ชัน	น. เนื้อ
ชิมล่าน,ชิม่าน	น. นักบวชชาวพม่า
ชัน	ก. เบิกบาน
ชื้อ	น. ชื้อ,ยศ,ตำแหน่ง
ชุม	น. กลุ่ม
ชุมพู	น. ชมพู,ชมพูทวีป
ชุมชุม	น. ชุมชุม
ชู	ก. ไปหาถึงที่อยู่,ตกลงตาม,เห็นชอบ
ชู	ว. ชู
ชูอัน	ว. ทุกชนิด,ทุกประการ
เช่น	น. ชั่ว,ระยะ
เช่นพ่อ	น. เมื่อชั่วชีวิตของบิดา
เซา	น. ภาณี
เซียง	น. เมือง,เมืองขนาดใหญ่,เมืองราชธานี
เซียงลาวาน	ว. ตั้งาม,สวาม,วิเศษ
เช็กคาย	น. เกียกกาย, หัวหน้าฝ่ายส่งกำลังบำรุง
แซ่	น๑.เมือง,เมืองขนาดเล็ก น๒.แม่น้ำ
แซก	น. แซก คือตะกร้าทรงสูงที่ใช้สะพานติดหลังอย่างที่เขาบางเผ่าใช้
ไชยภูมิ	น. ทอดานที่อันอาจก่อให้เกิดความมีชัยหรือสิ่งที่ตั้งาม
ใช้หนังสือใส่มือตน	ก. ให้คนถือหนังสือไปแจ้งข่าว

หมวดอักษร จ

ข้างหน้า	ว. เฉพาะหน้า, ด้านหน้า
ซ่อม	ก. สบแต่งให้เรียบร้อย
ซ้อย	ว. ลำ, ภายหลัง, ปรากฏขึ้นเลยจากที่คิดว่าจบสิ้นไปแล้ว
ระลึ	น. ชู้ก
ระลึคม	น. เบาะรองนั่ง
ระลุ่มท่า	ว. ทลุมคำ, ยามเข้าได้เข้าไฟ
ซัดตามอง	ก. มอง, ทอดตามอง
ซากพระญา	น. พระบรมศพ
ซาย	น. ทราบ
ซายมุน	น. บริเวณที่ทราวยกับถมกันอยู่
ซา	น. จำนวนยี่สิบ
ซุด	ก. โอบจับเหยือก
แซว	ว. แหกตม
ไซ	ก. หมดเร็ววแร

หมวดอักษร จู

รูปนา	ก. สถาปนา, ตั้งไว้
ฐานันดร	น. ระดับ, ตำแหน่ง, ฐานันดร

หมวดอักษร ด

ดวง	น. ลักษณะนามเรียกสิ่งที่มีเงามหรือมีลักษณะเป็นวง
ดักไฟ	ก. ไปอย่างเวียนๆ, เวียนเสียงไป
ดั้น	ก. ดั้น, รุกเข้า น. จดหมาย
ดา	ก. เติเรียน
ดาต้อนรบ	ก. รอทที่จะรบ
ดาร์บ	ก. รอทที่จะรบ
ดาหาบ	ก. บรรจุของลงหาบ, เติเรียนชนย้ายข้าวของ
ดาง	ก. เติเรียนไว้ น. ดาซ้าย, เถื่อเถาะดัก, ทหารท่มเกราะ
ดาบสรีกัญชัย	น. พระแสงขรรค์ชัยศรี
ดาย	ว. เป่าๆ, เท่านั้น, เช่นนั้น
ดาวควัน	น. ดาวหาง
ดาวซูด	น. ดาวตก, ผีพุ่งไต้
ดำน้าต่อสู้กัน	ก. พิสูจน์ความถึศย์ด้วยการดำน้า
ดำหัว	ก๑. ตระหม ก๒. ทำพิธีเคารพผู้สูงวุโสหรือผู้มีคุณแก่ตน
ดิกน้ำตาย	ก. จมน้ำตาย
ดินพนะเผ่าเท่า	น. อังคารธาคู, ชื่อได้จากกาเผ่าพระพุทธรังการ
ดินจี	น. ก้อนอิฐ

ดินละอิต	น. ก้อนอิฐ
ดินักแก่	ว. ดีจริงๆ
ดีหลี	ว. ดีมาก
ดุตุกไ้	ก. ทำนายโดยใช้ไม้เสียบทาบปีกไปตามกระดูกขาของไก่
ดูแควน	ก. ดูคน
เตงข้าง	น. กระตังแขวนที่คอข้าง
เตือต	ก. ส่งเสียงดัง
เตือนเจียง	น. เตือนฉ้าย
แดน	น. ชอบเพศ
แด่	เกิด(คำลงท้าย)

หมวดอักษร ค

ตกทาง	ก. บรรลุถึงเส้นทาง,บรรลุเส้นทางที่ปลอดภัย
ตกท่า	ณ. ทำน้ำ
ตกปีใหม่	ก. เข้าสู่เทศกาลขึ้นศักราชใหม่, ช่วงเทศกาลสงกรานต์
ตกเล็เกี	ก. ทำสงคราม
ตง	ก. จบกระทั่ง น. รอด, ปลอดภัย
ตงได้	ว. จบได้
ตหา	ว. ในเวลานั้น (ป.)
คณ	น. กอง
คั่นต้อง	น. คั่นกระถอบ
คั่นปูนทอง	น. เค้าปูนทำด้วยทองเหลืองหรือทองแดง
คระหมวน	ก. ประมวล,รวบรวม
คระหวั้น	ณ. ตะวัน
คราบข้าง	ว. ข้างๆ,ด้านข้าง
คราบเก็ง	ก. จบถึง,จบกระทั่ง
ควี	ก. คำนิ้ง,เสนาะ
ควีสประญา	ณ. ควีสรู้
คลบ	ก. ย้อนกลับ
ควง	ว. จบกระทั่ง
ควงได้	ว. จบได้
ค่อ	น. เรื่อง, คดีความ
ค่อ,ค่อปาก	ก. ชอบตาม
ค่อเห้า	ว. จบกระทั่ง
ค้อง	น๑.กระแทก,กระแทบ,แกว่งกึก น๒. คั่นกระถอบ
ค้อน	ก. มอบของให้,ต้อนรับ
ค้อนรบ	ก. รบต่อสู้
คัณหา	น. ความใคร่ในกาม
คัฉ	ก. ก้าวหน้า
คัฉคำ	ก. พินิจพิจารณาคดี

ตัดวิหาร	ก. กำหนดแบบก่อสร้างวิหาร, ปรุงเครื่องไม้สร้างวิหาร
ตัดศักราช	ก. ตัดศักราชใหม่
ตัดหางพล	ก. เข้าตีค้ำท้ายกองทัพอองถิดู
ตั้งก	น. บัณฑิต
ตั้ง	ก๑. วางไว้ ก๒. มอบหมาย
ตั้งเข้า	ก. เลี้ยงอาหารแก่ผู้มีเกียรติ
ตาตำ	น. ภาษีที่เรียกเก็บเป็นทองคำ
ตาเงิน	น. ภาษีที่เรียกเก็บเป็นเงิน
ตาเบี้ย	น. ภาษีที่เรียกเก็บเป็นเบี้ย
ตาแสง	น. คำนับ
ต่างตา	ก. ต่างดาว, มอบหมายให้ดูแลแทน
ต่างข้อฟ้า	ก. ทำพิธียกข้อฟ้า
ต่างช้าง	ก. บรรทุกบนหลังช้าง
ตามกัมม	ว. เสวยผลกรรมที่ตนได้ทำไว้
ความใจมัก	ว. ตามใจปรารภนา
ตามอันมัก	ว. ตามความพอใจ
ตายอยากเข้า	ก. ตายเพราะไม่มีข้าวกิน
ดาวตึงสา	น. สวรรค์ขึ้นดาวตึงดี
ตำรง	ก. ตำมะรง, แหวน
ตำแน	น. ตำมะแน, เนื้อทราย
ติดทือกัน	ก. ติดเนื่องกันไป
ติดพลเล็ก	ก. เข้าประชิดข้าศึก
ติดเล็ก	ก. ติดพันอยู่กับการรบพุ่ง
ติด	น. ติด, วนตามจันทร์คติ
ติวัดตนะ	น. พระรัตนตรัย
ตั้ง	น. เครื่องดนตรีคล้ายกระจับปี่
ตีว	ว. พึงร้อยล้าน
ติด	ก. ปิด
ตีนห้วง	ก. แดงสิ้นรูบวาท
ตือ	น. พึงร้อยล้าน, พึงพันล้าน
ดูริยนนตรี	น. ดูริยดนตรี
ตุ้ม	ก. ยกขึ้น, ประคอง
ดู	สรวพ. พวกเรา
ดูจักอยู่	เราจะผลัดกันไป
ดูตเข้า	ว. หูดบอเวลาเช้า คือเวลา ๐๖.๐๐ - ๐๗.๓๐ น.
ดูบ	น. กระจ่อม
เดชวิทธิ	น. เดชฤทธิ์
เดชอำนาจ	น. เดชานุภาพ
เติม	ก. เติม บุพ. หากว่า, แม้แม้ว่า
แดร	น. แดง, แดงนอกเวลา
แดรคำ	น. กำหนดยามเท่ากับเวลา ๑๕.๐๐ - ๑๖.๓๐ น.

แตรเทียบ	น. กำหนดยามเท่ากับเวลา ๐๙.๐๐ - ๑๑.๓๐ น.
แตรเหิน	น. แตรหอน
แตรลงตน	ก. แปรลงตน,แปรลงกาย
แทะ	น. ไม่ไผ่ขัดกับเก็นผืน
แทะง	ก๑. ทำให้สวຍ ก๒. มอบหมาย ก๓. แถ้งทำ
แตั้งคน	ก. จัดไพรพล,จัดกองทัพ
แตั้งบู่เจ้า	ก. เตรียมการและใช้ปืนใหญ่ทำลายศัตรู
แตั้งสินไหมแก่มัน	ก. กำหนดให้เสียค่าสินไหม
แตั้งหื้อ	ก. มอบหมายให้
แต้ม	ก. เขียน,แตะ,แตั้ง,วาด
ไตรคำ	น. ถาดทองคำ
ไต่คำ	ก. สอบสวนคดีความ
ไต่ถ้อยตัดคำ	ก. สอบสวนคดีความ
ไต่	ก. จูตไฟ น. คบไฟ

หมวดอักษร ด

ดงเป้ง	น. ดุง, ดุงบรรจุเครื่องถ้วยดาซึ่ง, ดุงบรรจุเงินหรือของมีค่า
ด้อย	น. แดง,แดง
ด้อม	น. คิดตาม,ตามหลัง
ด้าม	ก. ท่วมอย่างน้ำท่วม
ด้า	ก. รอคอย ต้น. พากว่า
ถ้าชนเล็ก	ก. รอที่จะรบ
ถ้าดาร์บ	ก. รอที่จะรบ
ดาง	ก. ดา๑,ดา๒ น. หลุมหรือคูตักข้าศึก
ดำน	น. ซบิ๑, ปะเภท, ซัน
เตียง	ก. ถึง
เตียงน้ำมูทฮาภิเสก	ก. ผ่านการอภิเษกเป็นภักดิ์ริย์
เตียง	น. โรงเรือน,โรงเรือนที่ใช้เฉพาะกิจ
เตียงแรง	น. ที่พักเอาแรง,ค่ายพักแรม
เถียน	ก. เรือกมิดหรือชวาม
เถ้า	น. ชูนางผู้ใหญ่, คำที่เฒ่าบดผู้ใหญ่เรียกคนเมื่อกราบทูลว่า ข้าเฒ่า
เถ้าแก่	น. ผู้สูงอายุ
แถม	ก. เพิ่ม,มากขึ้น

หมวดอักษร ท

ท่ง	น. ท่ง,ท้องท่ง
ท่งหนอง	น. ท่งนาที่มีน้ำขังมากกว่าปกติ
ทรวง	ก. มืออยู่เป็น,ใช้สอย
ทรวงคัพพะ	ก. ตั้งครวญ
ทวยหา	ก. คิดตาม,ตามตัว

ทวาย	ก. ทำนาย
ท้วง	ก. เคลือบไหว, ดี(กลอง)
ทักษิณาวินิจฉัย	ก. เวียนขวา, การแสดงความเคารพอย่างสูงยิ่ง
ทั้ง	ว. ทั้ง
ทั้งหลาย	ว. ทั้งหลาย
ทับ	ก. กดลง น๑, กองทัพ น๒, กระต้อน
ทับคอกช้าง	น. กระต้อนที่คุมช้าง
ทับคู่	น. ชื่อเครื่องสาน ใช้เป็นประทุนกำนัถว้อ
ทับพอง	น. เมืองขึ้น (พม่า)
ทมิฬ	น. ทมิฬ, ชนพื้นเมือง
ทัฬหะ	ว. มั่นคง (ป.)
ท้าง	น. ลำประโดง, ทางส่งน้ำเข้านา
ทาดท้าว	น. เจริญ, กำแพงเมือง
ทาน	ก. ถวาย, มอบให้ด้วยใจกุศล
ทานคน	ก. ถวายคนไว้ดูแลวัดหรือปูชนียวัตถุ
ทานลูก	ก. (พม่า) มีพระบรมราชโองการ
ท้าว	ก. ล้ม
ท้าว	น. รวบรวมสิ่งขึ้นสูงที่บริเวณแผ่นดินแต่ยังไม่ได้รับการอภิเษกเป็นกษัตริย์
ท้าวหนักพระญาใหญ่	น. กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
ทำนวาย	ก. ทำนาย
ท่ากลาง	ว. ท่ามกลาง
ท่าโรง	น. แหวน (อำมรงค์)
ทิพพะ	ว. ทิพย์, เทวดา
ทิสสะ	น. ทิศ
ทิสสานุทิสสะ	น. ทิศน้อยทิศใหญ่, ทิศทั้งปวง
ทึป	น. ทวีป อย่างชมพูทวีป
ที่ตกท่า	น. ท่าน้ำ
ที่ติดที่เท้า ๕ แห่ง	ก. (กราบ) ด้วยเบญจางคประดิษฐ์
ที่พึ่ง	ก. ที่พึ่ง, ผู้ให้ความอนุเคราะห์
ทือกูป	ก. สวมหมวกปีกกว้าง
ทือขวัน	ก. ทำขวัญ
ทือคำเมือง	ก. เจรจาความเมือง, เจรจาขอขมแก้แค้นข้าศึก
ทือชอบ	ก. ถือว่าเป็นความดีความชอบ
ทือพล	ก. ถือพล, ควบคุมกำลังทหาร
ทุ	น. ธรณัฐ, สาธุ, พระภิกษุ ฐ ก็ว่า
ทุง	น. ธง
ทุงชัย	น. ธงชัยชนะ
ทุงพระบุญ	น. ภาพพระพุทธรูปที่เขียนบนแผ่นผ้า
ทุม	น. ทอดทิ้ง
ทุ่นช้า	ว. ไม่รวดเร็ว, ไม่ฉลาด
เท้ง	ก. มุ่งมั่นเอาจริง

เหาะ	เกิด, เาะ (คำลงท้าย)
เห่าเข้าข้า	ก. เพียงแต่ฆ่าประหารชีวิต
เห่าว่า	สิ้น, แต่ว่า
เห่าหือ	สิ้น, เพียงแต่ให้
เหียว	ก. เดิน, เดินทาง
เหียง	ก. แห้, แหน่นอน
เหือ	ว. (จำนวน) ครั้ง, นีนา (คำลงท้าย)
แหก	ก. เปรียบเทียบ
แหง	ก. ทิ่มเข้า, จู่โจม
แห่นแก้ว	น. ชุกชี, บัลลังก์
แห้ว	ว. จริง

หมวดอักษร ฮ

ฮวัดทราย	ก. กระจัดกระจาย
ฮอรมาน	ว. มีชีวิตอยู่, ครึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่
ฮะล้อ	น. ฮอ (เครื่องดนตรี)
ฮัมมสาตร์	น. กฎหมาย
ฮัมม	น. สรรพ
ฮาดุพระเจ้า	น. พระบรมสารีริกธาตุ
ฮาน	น. ฝึกฝน
ฮู	น. พระภิกษุ (ส. สาวุธ, ป. สาวุธ)
ฮูลวง	น. พระอธิการ, เจ้าอาวาส

หมวดอักษร น

นกทุ่งทุ่ง	น. นกตะกรุม
นครวาสิ	น. ชาวเมือง
นคร	น. นคร, เมืองใหญ่
นทีมัตถาลังการ	น. ทางน้ำคั่นลงาม
นบ	ก. กราบ
นพบุรี	น. เชียงใหม่
นอ	นอ (คำลงท้าย)
น้องเนา	น. ท่อบรรจุที่ได้กระแตกประตูเมือง
น้องนุ่ง	น. บรรดาน้องๆ
น้องหล้า	น. น้องสุดท้อง
น้อมหัวปลงตัวเป็นข้า	ก. ย่อนน้อมยอมอยู่ในอำนาจ
น้อมเชิงคูด	ก. ถอนน้อมต่อ
น้อยใจ	ก. เสียใจ
นันทบุรี	น. เมืองน่าน
นับเสียง	ว. จนหมด, ทั้งหมด

นั่ง	ก. นั่ง,ตั้งไว้,ประดิษฐาน
นั่งเมือง	ก. เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง
นา	น๑. ที่ดินสำหรับปลูกข้าว น๒. จำนวนพลเมือง ๕ คน เรียกว่า ๑ นา
นาขวา	น. ตำแหน่งเสนาผู้ใหญ่
นางพายุโค	น. ชื่อธิดาของกษัตริย์รามัญที่ถวายแก่พระญามังราย
นางเทวี	น. พระมเหสี
นาง	น. ล่าช้า
นายกกลาง(ข้าง)	น. กลางข้าง
นายบ้าน	น. ผู้ใหญ่บ้าน,หัวหน้าของชาวบ้าน
นายหนังสือ	น. อาลักษณ์,เลขาบุการ
น้ำบ่อ	น. บ่อน้ำ
น้ำมูหธาภิเสก	น. น้ำมูหธาภิเษก
น้ำสัจจา	น. น้ำพระพิพัฒน์ที่ดื่มน้ำ
นิโครธ	น. ต้นไทร
นิมิตต์	น. เครื่องหมาย
นิมิตรสัน	น. ผืน,ความสัน
นิยาย	น. เรื่องราว,ประวัติ
นิริยนากร	น. นรก
นิเวสน	น. ที่อยู่ ที่อาศัย
นุ่นจิว	น. ปูนุ่น
นุ่นต่าน	น. ชื่อเมือง,เมืองยูนนาน
เนวิพพาน	น. นิพพาน
เนิก	ก. เอนลง
เนืองนั้น	ก. มีเสียงดังจากหลายที่ต่อเนื่องกัน
เนื้อ	ว. เฉพาะ,ส่วนๆ,ไม่มีอื่นมาปน
แน	น. ปี อย่างปีชวา
โนมพรัตนะ	น. รูปโฉมโนมพรัตน

หมวดอักษร บ

บ่ฆ่าชะแล	แบ่นอนที่เดียว
บ่กว่า	ไม่เกินนั้น ,คล้ายตาม
บ่ก่อนบ่ลุนกัน	ในเวลาเดียวกันไม่มีก่อนหรือหลัง
บ่คับบ่หลม	พอดี,ไม่คับหรือหลวม
บ่บานเท่าใด	ไม่บานมากนัก
บ่เท่าแต่นั้น	ไม่เพียงแต่เท่านั้น
บ่เป็นแต่ตุนา	มิได้เป็นเพราะกู,กูไม่ผิด, กูไม่รู้เรื่อง
บ่ยากแล	ไม่เห็นจะยากเลย
บ่ยืนดี	ไม่พอใจ,ไม่ยอมรับ
บรมมะ,บอรัมมะ	ว. บรม
บ่ร้าง	คงจะไม่

บ่หนีชะแล	คำลงท้าย, ถ้อยเป็นเช่นนั้น
บ่ฮ่อนจิกปาก	ข่มไม่พูด,ไม่อาจพูด
บดบน	ก. บดบังท้องฟ้าจนมืดครึ้ม
บอกไฟดอก	น. พลุ,ไฟพะเนียง
บอกไฟดาว	น. พลุที่ระเบิดเป็นรูปดาวในอากาศ
บอกไฟธูป	น. ดอกไม้ไฟที่มีธรรมกับเป็นชุด
บอกไฟไม้คู่	น. ไฟพะเนียงที่ใช้ไม้ประดู่ทำเป็นท่อนลำตัว
บ่อง	ก. เจาะ,ทำช่อง
บอพิศตรา	น. บพิตร
บอรวมเน	ว. บริบูรณ์,สมบูรณ์
บัก	ก. กำหนด,เจาะจง น. ตราสาร
บักเงินบักคำ	น. หิริญบัตรและสุพรรณบัตร
บังคับ	ก. กำหนด,มอบหมาย
บังวัน	น. บังอรุณ
บัง	น. บัง,ท่อน
บัวรวมวณ	ว. บริบูรณ์
บาต	น. รอยแผล,การก้าว,ท่วงที
บาตดี	น. โอกาสดี
บานสก	น. อุบาสก
บ่ายท้อง	น. เวลาบ่ายโดยมีเสียงฆ้องบอกเวลา
บาระยาน	ก. เบาใจ, คลายความกังวล (พม่า)
บิบบเบียน	ก. เบียดเบียน
เบงซอร	น. บัญชร,หน้าต่าง
เบ็ก	ก. ริเริ่ม,ตั้ง
เบ็กนามเมือง	ก. ขวามนามเมือง
เบือขึ้นม้า	ก. กินเนื้อม้าที่มีเชื้อ แล้วเกิดอาหารเป็นพิษ
แบบ	ก. ทำให้แบบรวบ น. แบบอย่าง
ใบ	ก. ปุ่มหน้,แต่งตัว

หมวดอักษร ป

ปก	ก. ยกขึ้นตั้ง
ปกวิหาร	ก. ยกเสววิหาร,เริ่มสร้างวิหาร
ปกเสา	ก. ยกเสา
ปกระณะ	น. เรืองราว
ปฏิสันธิ	ก. กำเนิด
ประจัญ	ก. ผจญ
ประจัญแพ	ก.ปราบศัตรู,มีชัยชนะ
ประจุ	ก. บรรจุ
ประจุโถมตี	ก. ชูโถมตีเขาเมือง
ประจิตริสสนา	ก. ตกแต่งให้งามวิจิตร

ประทาน	ก. มอบให้
ประธาน	น. หัวหน้า
ประสูติ	ก. ประสูติ,เกิด
ประพญา	น. ปัญญา,ปราชญ์,ปรีชาญาณ
ประเทศ	น. ประเทศ
ประเล่ห์	ว. ประเล่ห์
ประโยชน์	ก. ต้องการ,อยากได้ น. การใช้งาน
ประพญา	น. ปัญญา
ปรากฏ	น. กำแพงเมือง
ปราดนา	ก. ปราดนา
ปริยาย	ว. หลายประการ
ปรีวาร	น. บริวาร
ปริมปรา	ว. กำแพง
ปริมม-	ว. บรม
ปลง	ก. วาง,ปลด,ยกธง,มอบภาระให้
ปลงบ้านเวนเมือง	ก. มอบบ้านเมืองให้
ปลงหนัก	ก. มอบภาระหนักให้รับผิดชอบ
ปลอม	ก. แทรกอยู่ในระหว่าง
ปลาย	ว. มีเศษ
ปล่าว, ป่าว	ก. ป่าว,ประกาศ
ปลื้	น. ปี (๑๒ เดือน)
ปลื้	น. ปี (เครื่องดนตรี)
ปลุก	ก. ปลุก,ปลุก,แต่งตั้ง
ปล้น	ก. ปล้น,แย่งด้วยกำลัง
ปล้อง	น. หน้าต่าง ,ช่อง ว. โถง
ปล่อย	ว. หนีไปได้
ปล่าน	ก. แดง,นิทรม,แปล
ปล้ำไม้	ก. โด่ด้นไม้
ปวอ	ว. บวร,ตั้งนาม
ปอง	ก. พยายามทำให้เป็นของตน
ปองยับเอา	ก. คอยตีเพื่อจับกุม
ปักกติ	ว. ประกติ
ปักขะ	น. ฝ่าย,ด้าน
ปักษานราฎฐ์	น. ท้าวพระยาและประจักษ์ราชบุตร
ปัญญายุทธะ	น. การรบที่ใช้ปัญญา
ปัทมาการ	น. บรรณาการ
ปัทมาการของฝาก	น. เครื่องบรรณาการ
ปัต	ก. กัด,กัด
ปันชีวิตแก่กัน	ก. มอบชีวิตแก่กันได้,สวาทนกับได้
ป่าเหล้า	น. ป่าพอง,หม้อมป่า
ปาก	ก. ปาก,พูด,เจรจา

ปากนา	น. ที่นาทั้งหมดในขอบเขตหนึ่งๆ
ปากสาร	น. ชื่อตำแหน่ง
ปางนี้	น. ครึ่งนี้
บาทจกั๊กคำ	น. พระบาทอันมีรูปทรงจกั๊กของคำ
ป่าว,ปล่าว	ก. ประกาศ
ปาว	น. รอยแผลเป็น, เปื้อนอย่างเปื้อนสำหรับยิงปืน
ปาเงิน	ก. บำเรอ, รับใช้
ปเวตเี	น. ประเพณี
ปี่ห่อ	น. เปื้อนอย่างที่ชาวสอไซ้
ป็น	น. ลูกธนู, ลูกหน้ำไม้
ป็นยา	น. ลูกธนูอาบยาพิษ
ปฺริสจอร	น. สายลับ
ปฺสตรด	น. รถที่ใช้เทียมท้าวหาผู้มีบุญไปเป็นกษัตริย์
ปฺฐา	ก. ปฐา
ปฺหม่อน	น. ปุทผล
ปฺเจ้า	น. ปิ่นใหญ่
เปกซ์	ก. อุปสมบท
เปน	ก. เป็น, รับภาระ, ได้, ทำเรื่อง
เปนคำกับกัน	ก. มีเหตุเป็นความกัน
เปนปีก	ก. มีปีก
เปนพยาธิ	ก. เจ็บป่วย
เปนใจ	ก. เข้าข้าง, เป็นพวกเดียวกัน
เปล้ำคาย	ว. เท้าบ้น
เป้ง	ก. ผงะ, เอน, ถอย
เปื่อยะ	ก. เปื่อยผ
เป้ง	ก. ชั่ง, เครื่องถ่วงน้ำหนักเมื่อชั่งของ
แปยี้	น. แปรง, แปที่ตัดจากแปพาดหัวเสา
แปฮ้าย	น. แปหลัก, แปที่พาดอยู่บนหัวเสา
แปรไฟ	ก. เหล็กบนเต็น
แปลง	ก. ส้าง, ทำ
แป้น	น. กระดาน, ไม้แผ่น
แป้นเกล็ด	น. กระเบื้องทำด้วยแผ่นหินให้
โป	ก. ดูแล, รักษาพยาบาล
โปแปลงบ้านเมือง	ก. ทะนุบำรุงบ้านเมือง, เจริญทางไมตรี
โปราณเข้มม์	น. ประเพณีอันดีที่สืบมาแต่โบราณ
โป	น. หัวหน้า, แม่ทัพ
โปเจียก	น. แม่ทัพพม่า

หมวดอักษร ผ

ผจญ	ก. ประจัญ
ผั่ง	ก. กำลัง, อยู่ในระหว่างเวลา
ผั่งขึ้นใหญ่	ก. เพิ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่
ผ่อ	ก. ผุ่มผ่อง
ผักเรือก, ผักเรียด	ข. ต้นไม้เถาหรือใบอ่อนของต้นไม้ชนิดนี้
ผัด	ก๑. หมุน ก๒. กำหนดนัดหมาย
ผ่าทับ	ก. โจมตีกองทัพ
ผ้างัง	น. ผ้าม่าน
ผ้าขาว	น. ซีปะขาว
ผ้าโท	น. เสื้อผ้าอย่างที่ชาวบ้านทั่วไปใช้ขู่ห้าม
ผาง	น. รูปร่าง, รูปกาย
ผางร้าย	น. รูปร่างอัปลักษณ์
ผาม	น. ปะรำ
ผาสี	น. สีสันบนถือหลักวิชาไฟ
ผิงพุ่งได้	น. ดาวตก
ผีเสื้อ	น. อารักณ์, ผีหรือเทวดาซึ่งดูแลสถานที่
ผู่กงผู่แขง	น. ผู้มีความเข้มแข็งเป็นผู้นำ
ผู่ย้ง	น. ผู่หญิง
ผึ่ง	น. ผึ่ง
ผึ่งซาบ	น. ชื่อสิ่ง อาจหมายถึงผึ่งโพรง มักพบเป็น ผึ่งซาบผานมีน
เผียว	ก. แฉ้วตาง
เผื่อ	สรรพ. เรา
เผือข้า	สรรพ. พวกเรา
แผว	ก. ถึง, จนกระทั่ง

หมวดอักษร ผ

ผั้นหัน	ก. ผั้นรำ
ผั้น	ก. ฟั่น, ทำให้เป็นเกลียวเชือก
ผาก	ก. มอบไว้ให้ถือครองแทน น. ฟาก, ด้าน, ฝ่าย
ผาย	น. ท้ามน้ำกินน้ำ
ผินหลังพล	ก. คู่มือเพื่อพลป้องกันด้านหลังในขณะออกรบ
เผียด	ก. เก็บ, รวบรวม, จัดให้เข้าที่

หมวดอักษร พ

พยาธิ	น. โรคภัยไข้เจ็บ
พรบ	ว. พร้อมกัน
พริ้วพริ้ง	ก. ผูฟุ้ง
พรหัส	น. พญหัสติ
พรอง	ก. หมายถึงวัด,วัดโอภาส
พร้อง	ว. บ้าง
พร้อย	ก. ร้อยหรือ
พรองเอา	ก. คอยห่วงที่เพื่อจะให้ได้ไว้
พร้อมเพียง	ว. พร้อมเพรียง
พระญา	น. กษัตริย์,พระยา
พระบุญ	น. พระพุทธรูปที่เขียนบนแผ่นผ้า
พระยา	น. ตำแหน่งพระยาในราชสำนักอยุธยา เป็นต้น
พระยาว	น. ชื่อเมืองพะเยา
พระหาร	น. วิหาร
พระเจ้า	น๑.พระพุทธเจ้า น๒.คำเฉลิมพระนามกษัตริย์
พระเปนเจ้า	น. กษัตริย์
พระแก้วเจ้า	น. ที่พึ่งอันประเสริฐ หมายถึงพระรัตนตรัย
พราบ	ก. ต่อสู้,ประลองความสามารถ ว. ต่อเนื่องกัน
พริ้ว	ก. พร้อม,พร้อมหน้า,กล่าวว่
พริ้วเดียวกัน	ว. ในเวลาเดียวกัน
พริ้วสะเพ็งกลัว	ว. ว่าสะพรึงกลัว
พยุพทะ	น. การรบโดยใช้กำลังไพร่พล
พั่ว	น. (มะ)พรว
พวกดาบ	น. กลุ่มทหารดาบในบังคับของนายพวก
พวกน้อย	น. บัณฑิต
พ่วง	น. แห
พ่อนา	น. ชาวนา
พ้อมเมีย	น. พ้อม
พ้อมเรือน	น. พ้อมบ้าน
พ้อมเวียก	น. หัวหน้าคนงาน
พอก	น. หุ้ม,โหมก,กลั่น,คั้น
พอย	น. งานฉลอม ว. ไกลจากผู้อื่น
พอยลาม	น. งานใหญ่,งานฉลอมพุทธถาวรวัตถุ
พ้อย	กั้น,โดน,กลั่น
พ้อยมานะสะหาวันัก	ทำไมจึงมีใจองอาจมากนัก
พอร	น. พ
พะคับ	น. ถัดกัน,ห่างข้าง
พะแลว	น. ชื่อเมือง
พัดควัว	น. พัดโบก

พื้น	ฝ่าย, ด้าน
พื้นนา	น๑. ที่นาซึ่งอยู่ในเขตชลประทานเดียวกัน น๒. เขตการปกครองซึ่งมีที่นาอยู่จำนวนหนึ่ง
พื้นตั้ง	น. ฝ่าย
พากเหตีก	น. ท้าพิพัตด้วยเหล็ก
พาดรุ่ง	น. เวลาจวนจะสว่าง
พาดสิ้น, พลาดสิ้น	น. เวลาค่ำ
พาพย์	น. ระเแต
พาย	น. ฝ่าย
พายนอก	น. ฝ่ายฆราวาส
พายใน	น. ฝ่ายสงฆ์
พายอุณ	น. ภายหลัง
พายเหนือ	น. ด้านเหนือ
พ่าย	ก. แพ้, ล้ม
พาว	ก. ประคับประคอง, ขาว, บริสุทธิ
พำเพง	ก. บำเพ็ญ, เติ้ม, ทำให้เต็ม
พึง	น. ชื่อแม่น้ำ-แม่น้ำปิง
พิจฉรณา	ก. พิจารณา
พิฑูล	ก. กราบบังคมทูล
พินาย	น. จ้าง
พิน	น. ประวัติ, ความเป็นมา สก. ตักขณนามเรียกแพ
พินเมือง	น. ประวัติของเมือง, พงสาวดาร
พินแผ่น	น. พื้นของอาคารปูด้วยไม้กระดาน
พุลลสาภา	น. ชื่อเครื่องดนตรี ซึ่งยังไม่ชัดเจนว่าหมายถึงสิ่งใดแน่ ชื่อนี้เคยพบในศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูนด้วย
พุ่น	สัน, ส่วน
พู	น. กูเจ้า
พุดอบ	น. กูเจ้า
พุกาม	น. พุกาม, ประเทศพม่า
เพ็ก	น. สดหินใช้เป็นเครื่องราง ในระยะหลังหมายถึงเพชรได้ด้วย
เพง	ว. เพ็ญ
เพ็ก	ก. เป็ดคลก
เพ็ง	ก. สมควร คำช่วยกริยา. พึง
เพ็งฉัตร	น. ร่มฉัตร
เพ็ด	ก. แกล้งกล่าวหลอกล้อ
เพื่อ	สัน. เพราะ, เหตุว่า
เพื่อว่า	สัน. เพราะเหตุว่า
เพื่ออันแล	คำลงท้าย, เพราะเหตุอันนั้นแหละ
แพ้ง	น. จอก, ถ้วย
แพ้งษา	น. จอกใส่ยา
แพ้	ก. มีชัยชนะ

แพ้ไฟรั่ว	ก. ทำให้ประชาชนเดือดร้อน
โพธิสมภาร	ฉ. โพธิสมภาร
โพ้น	ว. ทางโน้น
โพ	ค. ไป
โพร	บ๑. แถว, ดับ, แผงพื้น, กราม บ๒. ป่า
โพรง	ข. ส่วนที่เป็นฐานของงาช้าง
โพไร่	บ. พลเมือง, ประชาชน

หมวดอักษร พ

พองสมุทร	น. อุกคั่นในน้ำ
พืด	ภ. กระดาษ, ผืนผ้า
พื่นเรือ	ภ. ค่อเรือ
พา	น. ที่นอน
พาน	ข. ถัง
พายเรือ	ค. พายเรือ
พีก	ค. พลิก, พลบเพียง
พื่นม่าน	ค. ประการศัตรภาพจากพม่า
เพน	ค. เก็บ, รวบรวม
เพีย	น. เพื่อย, ซากกิ่งไม้
เพือ	น. ประคอง
พ้อม	น. พุ่มอย่างพุ่มไม้, รุ่มอย่างรุ่มเบ็ด
ฟ้าเผือะ	ค. ฟ้าผ่า
ไฟขึ้น	น. จรวดขนาดเล็ก
ไฟยิง	น. ดอกไม้ไฟใช้จุดให้เล่นไปกระทุบเบรู่ในการเฝ้าศพ

หมวดอักษร ภ

ภวชาติก่อน	น. ภพชาติที่แล้วมา
ภะเน้ง	น. พนัน, เชื้อบนปิ้งกับมีให้ลิ้นกลม
ภาตา	น. เชื้อชาติ
ภะณี่	น. มวยผสม

หมวดอักษร ม

มนเทียร	น. มณฑิลา, เวทีหลวง
มนุสสโลก	น. มนุษยโลก
มตมุลทิน	น. สิ่งที่เป็นมลกทิน
มถ้ำ	น. ม้า
มถ้ำตั้งใหม่	น. เสาสุกค้ำที่ตั้งอยู่บนชื่อ
มถ้ำผ้า	น. ผ้าที่นำมาทำเป็นรูปม้า

มล้ำหมาก	น. หมากที่นำมาทำเป็นรูปม้า
มล้าง	ก. ทำลายล้าง
มล้าง, ม่าน	น. ซนชาติพม่า
มลาย	ก. คดีออก, เหมียคออก
มวต	ว. ทิ้งปวง
มหาปาง	ว. ครั่งอิงใหญ่
มโหฬรพ	น. มหรรพ
มอง	น๑.ศรกกกระเดื่อง น๒.กระชู่ น๓.ตาข่ายขนาดใหญ่ ว.ขนาดใหญ่
มัก	ก. ชอบ,พอใจ,ติดใจ,เป็นชู้
มักกัน	ก. ชอบพอกัน,เป็นคู่กับ
มังทรา	น. คำเรียกกษัตริย์พม่า
มังราย	น. ชื่อกษัตริย์องค์แรกของเชียงใหม่
มานะ	น. ความถือตัว
มาบ	ว. แสงวูบวาบ น. มักพบปรากฏร่วมกับการเอ่ยถึงสิ่งและตัวมีมว่า เมื่อขามมาบมีน
มาย	ก. คลวยคลอก มลาย ก็ว่า
มายา	ก. แสร้งพูด น. เรื่องผู้สาวใช้ว่า การมายา
มายาว่าแก้ตน	ก. แสร้งพูดกระทบกระเทาะลบ
ม้าว	น. กำไฉน
มิดคา	น. มฤค,เนื้อ
มิตต์	น. มิตร
มิง	ว. ดึงาม,ประเทริฐ
มิดสรีกัญชัย	น. พระแสงขรรค์ชัยศรี
มีประโยชน์	ก. ต้องการ,อยากได้,ใช้การได้
มีแท้	ว. เป็นเช่นนั้นจริง
มีใจใส	ว. มีใจศรัทธา
มุก	ว. ลีลา,เสียวกล
มูจจะดินต่ำ	น. รวงน้ำทอง/ประดับทอง หิน ว่ารวงน้ำ (ป.มูจ แปลว่า ไหล)
มุตตะมะ	น. เมืองเมาะตะมะ
มูน	ก. หุ่น,เค็ม
เมกเวียง	น. กำแพงเมือง,ใบเสมาบนกำแพง
เมง	น. มอญ,แบบมอญ
เมตตา	ก. สังฆภัตตา-ขอ,ขอร้อง,บอกกล่าว
เมรุปราสาท	น. มณฑปหรือปราสาทบรรจุศพ
เมิน	ว. ช้ำ,นาบ
เมียนข้าว	ก. เสียดชีวิต
เมื่อ	ก. ไป
เมื่อรอด	ก. ไปจนถึง,ไปพบ
เมือหน้า	ก. ต่อไปในเบื้องหน้า
เมืองคน	น. เมืองคน,โลกมนุษย์
เมืองนุนด้าน	น. เมืองยูนนาน (ในเขตประเทศจีน)
เมืองพระกัน	น. ชื่อเมืองของชาวญวน

เมืองวิเทหะ	น. เมืองยูนนาน
เมืองสองแคว	น. เมืองพิษณุโลก
เมืองหริ่ง	น. เมืองของพวกฮ่อ
เมืองเขม	น. เมืองเขมรัฐหรือเมืองเชียงตุง
เมืองใต้	น. กรุงศรีอยุธยาหรือกรุงเทพฯ
แม่คง	น. แม่ไก่สาละวิน
แม่ฮ่อง	น. น้ำแม่ฮ่อง
แม่ตาว	น. ชื่อน้ำแม่คง
แม่แก้ว	น. มารดาของคู่สมรส
แม่ระมิง	น. น้ำแม่ปิง
แม่ตื่น	น. หัวแม่เท้า
แม่น	ก. ไข่, ลูก สัน. หากว่า, แม้
แม่นซื่อหรือ	สัน. ถึงแม้จะอย่างไรก็ตาม
โมยหวาน	น. ชื่อตำแหน่งขุนนางพม่าระดับผู้ว่าการมณฑล
ไม้เคือเกลี้ยง	น. ต้นเคือชนิดหนึ่ง
ไม้ตื่น	น. ต้นกระเทียม
ไม้ทัน	น. ต้นพุทรา
ไม้สรี	น. ต้นโพ
ไม้เลื้อยเมือง	น. ต้นไม้ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวเมือง

หมวดอักษร ย

ยกชอ	ก. ยกย่อง
ยัน	ก. ตัน, ผลัก
ยอบยัง	ก. หยุดพัก
ยอเครื่องดู	ก. ตำรวจไพร่พลและทูตชั้นทหาร
ยับ	ก๑. จับ, จับกุม ก๒. ยับย่น, นิกลา
ยั่วคำ	น. ความแค้นระดับทอง
ยัสสยวิรว	น. วิรวาประตัมเศ
ยาง	น๑. ต้นไม้ยาง น๒. ชาวกระเหรี่ยง
ยามกลองแลง	น. เวลาที่ตีกลองบอกเวลาเย็น
ยามก่อนไก่	น. เวลา ก่อนที่ไก่จะลงจากคอก
ยั้ง	ก. ยั้ง, ตีต น. ผู้หญิง
ยั้ง, ยั่น	ก. ขับอย่างขับจอ
ยีน	ก. รู้สึก
ยีนจำเจริญใจ	ก. รู้สึกเจริญใจ
ยีนขึ้นสู่	ก. รู้สึกพึงพอใจ
ยีนฮัสสจรัย	ก. รู้สึกฮัสสรยใจ
ยี่	น.. บุตรชายคนที่สอง ๖. จำนวนหรือลำดับที่สอง
ยุ	น. ทำให้เพิ่มขึ้น ๖. สะดวก
ยุขาว	ก. สะดวกในการขายของ

บุค้ำ	ก. สะดวกในการค้า
ยุต	ก. ตั้ง, ถอย
ยุทธกัมม์	น. การรบ
ยุบยาบ	ก. ห้วนไหว, ระส่ำระสาย
ยุ	ก. ผลักดัน
ยุตฺถ	ก. ผลักดันจากทิศเหนือไปทิศใต้ หรือจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก
เยียดยัด	ว. แออัดขัดเยียด
เยยะตต	ก. กระทำการไม่ซื่อ, คิดคดทรยศ
เยยะวิบเยยะพัง	ก. รินรินกระทำการ
เยยะรือติชา	คำถามหรือปรารภ, ทำอย่างไรดี
เยยะตั้งชา	คำถาม, ทำอะไรหรือ
เยยะหือป่าว	ก. ให้ป่าวประกาศ
เยยะไพเคียะสวาธิยาย	ก. เดินพลางเป่าควาณสะกดไปพลาง
เยียว	น. เถียว, ไทใหญ่
เยื่อง	น. ชนิด, ประเภท
เยื่องแพงค่า	น. ของที่มีราคาแพง
โยธิยา	น. กรุงศรีอยุธยา

หมวดอักษร ฃ

ฃวก	น. พยวก, คั่นกล้วย
ฃอง	น. วางทับไว้
ฃ่อง	ก. ข่อง, ค่อยๆเดินไป, หลบซ่อนไป
ฃาก	ก. ภาด, จิกตง, หยิก
ฃา	น. ยาน้ำบัตโรค, สุรา, เครื่องล้างอาถรรพณ์
ฃ่า	ก. อย่ำ, หยุด
ฃาก	ก. อยาก
ฃาง	น. ยางอย่างยางไม้, กาว
ฃาต	ก. ตกตง, เลื่อนลง
ฃาตฃายไย	ก. เรียงรายต่อเนื่องกันไป
ฃาตน้ำ	ก. ภาวน้ำอุทิศ
ฃาตน้ำหมวยทาน	ก. หลังน้ำถวายทานเป็นการเจาะจง
ฃาตฟ้า	ก. ร่วงลงมาแต่ฟ้ากฟัว
ฃ่านกล้วย	ก. ห้วนเกรง
ฃ้าว	น. เหว้า, เหย้าเรือน
ฃ่า	ก. ย้าเกรง
ฃึด	ก. ยึด
ฃื่น	ก. ยื่น
ฃุต	ก. พัง
ฃุตพัง	ก. พังทลาย

อยู่	ก. อยู่
อยู่เบื้อง	ก. อยู่ไม่เป็นสุข
อยู่ไฟ	ก. อยู่ไปวัน ๆ
เยน	ว. เย็น
เยียวว่า	สัน, เยียวว่า, เกรงว่า
เยียบ	ก. เพียบย่ำ
เยี่ยมยามตามข่าว	ก. เยี่ยมเยียน

หมวดอักษร ร

รตุ	น. ฤๅ
รวายตรี	น. ราศี, กลางคืน
รสี	น. ฤาษี
รหัต	น. ความลับ, ความเคลื่อนไหว(ของเมืองคู่ศึก)
รอ	ก. กรอ, รูด, ทำไม้ไผ่กรอ
ร่อ	สัน, กับ, ด้วย, ซึ่งกันและกัน
รื่อง	ก. ร้อง, เรียก
รื่องเอาผู้ข้าทะเล	ก. โปรดเรียกเอาตัวเรา(ไปใช้งาน)เถิด
รอต	ก. ถึง, สำเร็จ
รอตหุตุ	ก. (คำ)ถึงหูของกู
รอย	น. ร่องรอย สัน. ขรยว่า, อาจเป็นว่า
รักษา	ก. ดูแล
รัง	ก. สร้าง, ประดิษฐ์
รัง	ว. ถูกทอดทิ้งไว้ เช่น นารัง
รังมือ	ก. เข้าเวรประจำการ
รังวิสา	ก. พักอยู่ในระยะเข้าพรรษา
รังเมือง	ก. ปกครองเมือง, ปกครองเมืองชั่วคราว
รัตนะ	น. รัตน, แก้ว
รัตนตั้งสา	น. คำเฉลิมชื่อเมืองเชียงใหม่
รัตนัง	น. ราตรี
รับเอาคำ	ก. ปฏิบัติตามคำบอกกล่าว
รา	สรรพ. ข้า, กู, เรา
รำ	บ. โรคห่า
ร้างแล้ว	ว. ให้เป็นที่สิ้นสุด
ราชคหะ	น. ชื่อเมืองราชคฤห์
ราชขวังสะ	น. ราชวงศ์
ราชบุตตี	น. ราชธิดา
ราชมานะ	น. ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์
ราชวัดต์	น.๑. รั้วที่ใช้ล้อมบริเวณที่กระทำพิธีกรรม น.๒. คู, เขื่อนจำ
ราชสัมปัตติ	น. ราชสมบัติ

ราชหอรทัย	น. ราชหฤทัย
ราชโกฏ	น. คลังหลวง, ท้องพระคลัง
ราชนา	ก. อารามนา, เชื้อเชิญ
ร้านช้าง	น. ชาน(บ้าน)ขนาดใหญ่
ราบเพียง	ก. พื้นดินตม้ำเสมอ
รามัญญเทศะ	น. เมืองของชาวรามัญ
ร้าย	ว. เลว, ชั่ว
ราวป่า	ล. แนวป่า, ซายป่า
รำ	ก. กรำ, รุ่ม, ทำร้าย
รำจับ	ก. ระงับ
รำพึง	ก. รำพึง
ริ	ก. ริเริ่ม, พยายาม
ริทธิ์	น. ฤทธิ์
ริบรอม	ก. สะสม, รวบรวม
ริบล้อน	ก. ถววดเอาไป
ริพรอง	ก. ไคร้ครวญ
ริพล	น. ริพล, กำลัรบ
รือ	คำลงท้ายคำถาม. ฤา, หรือ, ไฉน
รือชา	คำลงท้ายคำถาม. อย่างไรหรือ
รูด	ก. บุกดลุม
รุน	ก. ชัดขึ้น, ดำงไว้
รุ่มกต็อง	ก. ระดมถึงด้วยมือ
รึง	น. นกเหยี่ยว
รูเปธือว	น. รูของสัตว์ที่ทำสำรองไว้เพื่อหนีภัย
รู้คัง	ก. รู้ตัว, รู้เท่าทัน
รูต	ก. รูต, ระ, กระทบ
เรือก	น๑. ไม่ไผ่ติดและ น๒. เสวน
เรือนช้าง	น. สุก, เรือนจำ
เรือนเตี้ย	น. ครอบคัวเตี้ย, ญาติ, พวกเดียวกัน
แร	น. แพร
แรก	ก. ทำพิธีเพื่อเริ่มการดำเนินงาน
แรง	ว. รุนแรง, รวดเร็ว, มาก, เกียงตั้ง
แร้วหิน	น. เครื่องยิงใช้ก่อนหินเป็นกระสุน
โรงคำ	น. โรงทอง, ท้องพระโรง
โรงคัล	น. ท้องพระโรง
โรงหลวง	น. ท้องพระโรง
โรงหาง	น. โรงทาสีชาด
โรงฟ้าง	น. โรงร้าง
โรงฟ้าง	น. โรงเตรียมพระกระยาหาร

หมวดอักษร อ

ลก	น. บุตรชายลำดับที่ ๒
ลงขนาน	ก. ทำพิธีบวงสรวงเรือกที่ขนานกันไว้ในแม่น้ำ
ลงลุ่ม	ก. ลงด้านต่ำ,ต่ำลง,น้อยกว่า
ลง	ว. ด้าน,ฝ่าย
ลงชื่อ	ว. ด้านกว้าง
ลงแป	ว. ด้านยาว
ลงจิงกราช	น. ชื่อกษัตริย์องค์แรกของวงศ์มังราย คือลาวจ
ลงรัฐ	น. เมืองลาว,ที่อยู่ของชนเผ่าลาว
ลงเงิน	น. สายลวดที่ทำด้วยเงิน
ลงข้างล่อม้า	ก. ผูกข้างม้าให้ทำนายในการรบ
ลง	ก. กระทำคุณไสย
ลงมา	ก. จากเหนือไปได้,จากตะวันออกไปตะวันตก
ลง	ก. ย้อน,ย้อนรอย,เข้าทางด้านหลัง
ลงมทา	น. บริเวณที่มีหญ้าขึ้นเป็นวง
ลง	น. ปีนใหญ่
ลง	น. ชื่อเมืองลำพูน
ลง	น. บังสุรุย์,เครื่องบังแดด
ลง	น. เมืองลพบุรี(เดิม)
ลง	ก. แอบ
ลงใจ	ก. กระทำนอกใจ
ลงคณา	น. ถักนา,ราสีในดวงชะตา,เวตาที่เป็นมงคลในการกระทำต่าง ๆ
ลงทับ	ก. ยกกองทัพลับ
ลงปราสาท	ก. จัดเมรุบรรจุศพไปเผา
ลง	น. ด้านล่าง,ใต้ดู
ลงเพียง	ก. ราบเรียบ
ลงนา	น. ผู้ประกาศกิจการทำนา
ลงแขก	น. เจ้าหน้าทีติดต่อต้อนรับแขกเมือง
ลงจุ่มลายเจีย	น. อักษรบนกระดาษมีตราประทับ
ลง	ว. อร่อย,มีรสดี
ลง	ก. คัด,ตริกวัด
ลงทับ	น. ร้ว,แนวกำแพงที่ทำด้วยไม้
ลงกัน	น. (ชาย)จกวรรจ
ลงเวียง	น. เสาไม้ปักเรียงเป็นแนวกำแพง
ลงแบ่ง	น. ปีน,ปีนขนาดใหญ่
ลงดับ	ว. ลำดับ
ลงนั้น	ว. นอกเหนือจากนั้น,เลขจากนั้นไป
ลง	น. รวงน้ำ
ลงลิ้น	ก. เก็บกวาดไปหมด
ลง	น. ตัวนั้น

ลี	บ. ตลาด
ลิเชียงพระ	น. ตลาดกลางเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่หน้าวัดพระสิงห์
ลิค	ก. คัดแปลง
ลี	ก. ชื่อน
ลิซง	ก. หลบซ่อน
ลูก	ก. ถูก, จาก, ตั้งแต่
ลูม	ว. ได้, ด้านล่าง
ลูมฟ้า	น. เมืองมฤตย์ ว. ได้ฟ้า
ลูกขุน	น. ขุนนาง, เสนา
ลูกป็น	น. ลูกธนู, ลูกหน้าไม้
ลูกพันนา	น. ไพร่พลจากเมืองบริวาร ว. อยู่ในอาณาเขตของพันนาแห่งใดแห่งหนึ่ง
ลูกลือน	น. ผู้ที่ถูกกวาดต้อน
ลูกสินาค	น. ลูกป็นอย่างป็นยาวในปัจจุบัน
ลูกฮ้าย	น. ลูกชายคนโต
ลูน	ว. ภายหลัง
ลูซิง	ก. แฉ่งชิง
เลง	ก. เล็ง, ดู
เล็ม	น. สลัด, ฉาง
เล่า	ว. อีกครั้งหนึ่ง
เล่าโทษ	ก. กล่าวโทษ
เลิกซากส่งสการ	ก. ดำเนินการปลดศพ
เลิกยกยอศาสนา	ก. ทำให้ศาสนาเฟื่องฟู
เลิกสาสนา	ก. ทำให้ศาสนาเฟื่องฟู
เลิก	ว. เลิก
เลิกแลบ	น. ความลับ ว. เลิกซึ่ง
เลี้ยง	ว. เจริญ, ซ้อนกัน, ต่อเนื่องกัน
เลี้ยงบ	ก. ตรวจตรา
เลี้ยงม	น. เหยื่อยม
เลี้ยงตุ	ก. เลี้ยงฉลองอย่างฉลองชัยชนะ
เลือน	ก. แผ่ออก, กลม, ปูพื้น
แล	ก. แล, แผล
แลคน	ว. แต่ละคน
แลน	น. ตะกวด
แลเยื่องแลร้อยแปด	ว. จำนวนชนิดละหนึ่งร้อยแปด
แล้	ก. รอ, คอย, คอยโอกาส
โลม	ก. ซักlung, แก้วโลม
ไล่เนื้อ	ก. ลำสัตว์

หมวดอักษร ก

ภาณา	ก. ภาษา
ภาณาปรากฏ	ก. เป็นที่เลื่องลือไปทั่ว

หมวดอักษร ข

วก	ก. ล้อม, ถ้อมจับ
วกหลัง	ก. ล้อมเข้ามาทางด้านหลัง
วรวุทธศาสนา	ข. พระพุทธศาสนา
วัง	ข. ที่อยู่ของเจ้านาย
วัดห่าง	ข. วัดร้าง
วัดถาวรณะ	ข. เสื้อผ้าเครื่องประดับ
วันตกช่วยได้	ข. ทิศตะวันตกเฉียงใต้
วันตกนภนออน	ข. ทิศตะวันตก
วันออก	ข. ทิศตะวันออก
วันออกหมอกขาว	ข. ทิศตะวันออก
วันพระญาวิน	ข. วันเกลิงศก, วันเริ่มทศวรรษใหม่
วันอุณ	ข. วันหลัง
วันอุณรุ่งเช้า	ข. เช้าวันรุ่งขึ้น
วิสสา	ข. พรวนา
ว่าอัน	คำลงท้าย. เป็นเช่นนั้น
วาง	ก๑. กำหนด, มอบหมาย ก๒. ปลดปล่อย ก๓. ไปโดยรวดเร็ว
วางจิตปช้าง	ก. ไม่สามารถกำหนดจิตใจให้เหมาะสมก่อนจะตื่นใจ
วางช้าง	ก. ให้ช้างได้พักผ่อน
วิมานเมรุปราสาท	ข. เมรุหรือปราสาทบรรจุศพ
วิเทหะ	ข. เมืองยุบนาน (ในประเทศจีน)
วุฑฒิ	ก. วุฒิ
เวณ	ก. มอบให้
เวร	ข. การผูกพยาบาท, ความผิดชอบ
เวียง	ข. เมืองชั่วคราว, กำแพง, แนวป้องกัน
แว	ก. เวะ
แวดวังช้าง	ก. ล้อมอย่างช้าๆ ล้อมเมือง
แวน	ว. มาก, ยิ่ง
ไว	ว. ไว, รวดเร็ว
ไว้กับข้า	ก. มอบให้ข้าเป็นผู้รับผิดชอบ

หมวดอักษร ส

สกราช	น. ศักราช
สกุติโยธา	น. ทหาร
สังสการ	ก. ทำพิธีปลงศพ
สังเสก	ก. ติดตามศึกษาฝึกที่กำลังดอยกลับ
สัสมะ	น. พระศรรน
สนเขม	ก. สนเข็ม, สอดด้ายเข้าในรูเข็ม
สนน	น. ถนน, แนว, ทาง
สนาม	น. ที่ว่าการราชการเมือง
สนามหลวง	น. ที่ว่าการราชการเมือง
สนุกเพ็งใจ	ก. เป็นที่น่าชื่นชม
สบ	น. ปาก(แม่น้ำ)
สบแม่แตง	น. บริเวณที่น้ำแม่แตงมาบรรจบกับน้ำแม่ปิง
สบเสีย	ก. แต่งตั้ง, ส่งเสียบ
สพ	น. ศพ
สพพกาย	น. ศพ, ศีรษะศพ
สมมา	ก. ขอมาโทษ
สมริทธิ์	ก. สัมฤทธิ์, สมบูรณ์, มั่งคั่ง
สมุดติ	ก. สมมุติ
สมณเ	น. สมณะ, นักบวช
สรี	น๑. ศรี, ความสง่า น๒. ต้นโพ
สวนเรือก	น. สวน
ส่วย	ก. ของที่เรียกเก็บจากประชาชน
สวาธุเจ้า	น. สาธุเจ้า, พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่
ส่วย	ก. สั่น, เขย่า
ส่วยไถ่, ส่วยไถ่	ก. ไซ้ไถ่ในการเลี้ยงหาย โดยเอาหัวไถ่จุกไว้ได้ปีกแล้วจึงเขย่าไถ่ระเหหนึ่ง จากนั้นจึงปล่อยไถ่ลงกับพื้นเพื่อสังเกตอาการแล้วคำนวณตามตำรา
สวัศต	ก. สวรรคต
สวัศ	น. ศาร์ต
สวัสดี	ก. สวัสดิ์,ปลอดภัย
สอก	น. สอด
ส้อม	ก. บวงสรวง
ส้อมผี	ก. ส่องเวทย์
สะดือเมือง	น. ศูนย์กลางของเมือง
สะทาย	น. ปูน อย่างปูนซีเมนต์
สะนู	น. ปืนใหญ่
สะเพาผ้า	น. ผ้าที่นำมาทำเป็นรูปเรือสำเภา
สะแคง	ก. ตะแคง
สักกัจจะ	ก. เคารพยำเกรง
สักสวาสตร์	ก. มีฤทธิ์มีอำนาจ, ทรงศักดิ์และศาสตร์

สั่ง	คำถาม, อะไร, สิ่งใด
สั่งกา	ก. สั่งย, กังวาล
สั่งอำลา	ก. กล่าวคำอำลา
สัญญาไมตรี	น. พระราชไมตรี
สิ้นฐานบ้านเมือง	น. บ้านเมืองทั้งหมด
สัตว์	น. สัตว์
สิ้นเทพะ	น. สิ้นเทพ, ความสงัด
สัปปริสสะ	น. คนดี
สัพพะ	ว. สรรพ
สัพพะคับ	น. สัปคับ, แห้งข้าง
สัพพะหลิ	ก. แสร้งทำ, โกหก
สัณบวณ	ว. สมบูรณ์
สร้าง	น. ชาวไทยใหญ่ที่ลาสิกขาบทแล้ว
สร้าง	ก. สร้าง
สาต	น. เสือ
สาธารณ	ว. ทัวไป, ของธรรมดาหรือไม่น่าสนใจ
สาน	ก. จัดกันเป็นผืนหรือก้อน, เม็ด, เมว
สายต้อ	น. สายต้อ
สาสาเทส	น. ศาสาที่หักคนเดินทาง (เทศ-เทศสันเดรี- เดินทาง)
สาตตรลิตปี	น. ศาตตอาคม
สาตตรเพท	น. ความรู้และศาตตอาคม
สาสนา	น. ศาสนา
สำแดง	ก. แสดง, ทำให้เห็น, ทำให้ประจักษ์
สำแดงคุณ	ก. แสดงให้เห็นความสามารถ
สิกขี	ก. ลาสิกขาบท
สิ่งเมือง	น. อำมาตย์ผู้ใหญ่
สิ่งงาเมือง	น. อำมาตย์ผู้ใหญ่, ผู้พิพากษา
สินาด	น. ยิบไฟ, ยิบขาว
สินาดนกกก	น. ยิบขาวชนิดหนึ่ง, ยิบขาวสีดำ
สินไร	น. ศาภาณี
สัปคุณ	น. คุณอันวิเศษ, ความสามารถ, ศาตตอาคม
สีงา	น. ก้อนหิน, ก้อนหินสำหรับกำหนดเขต
สีมาจาริก	น. สีลาจาริก
สีวิกายคำ	น. คางพามประดับทอง
สีหนาท	ว. มีลักษณะดังเสียงของราชสีห์
สืบทกันโลง	น. โคนงี่
สืบ	ก. คืบ
สืบลำ	ก. นำคำพูดของผู้หนึ่งไปบอกกับผู้หนึ่ง
สืบลำเมือง	ก. เจริญความเมือง
สุก	ก. ไม่ดิบ น. โรคฝีดาษ
สุขกระเลม	ก. สุขเกษม

สุคันโทชนะ	น. น้ำที่มีของหมมเจือปน
สุคข้าวผ่อ	น. ผุดข้าวผายตา
สุบ	ก. สวม, แหวง, พบโดยบังเอิญ
สุรคุด	ก. สวรรคต
สุรภาวะ	น. ความรื่นเริง
สุสานะ	น. สุสาน, ป่าช้า
สุ	สรรพ. พวกท่าน
สุขวัน	ก. เลี้ยงดู, ทำให้พอใจเป็นพิเศษ
สูง	น. โพรงคื่นที่ถั่วรูดขึ้นเป็นท่อยู
สู้	ก. ยืนสู้, พอใจ, เป็นสู้
เสง	ก. ปรีกษาหาหรือ
เสตฉัดดี	น. เหวตฉัด
เส้น	ก. สิ่งเวม นล. สายยาว นล. ร่ายการ ักก. ใช้เรียกพื้นหรือเชียว
เส้นกึ่งของคัล	น. เครื่องราชบรรณาการ
เส้นหนีสายเล็ก	น. สิ่งที่ทำให้ผิดพ้องพ้องใจกันมา
เสนาทางตา	น. เสนาต่างพระเบตรพระกรรม
เสามงคัล, เสามังคัล	น. เสาเอก(ของบ้าน)
เสโล	น. โล
เสวีย	ก. เสวย, กิน, รับสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง
เล็ก	น. เล็ก
เสียง	ก. สิ้น, หมด
เสียงเช่น	ก. หมดอายุ
เสือบ้าน	น. เทวดารักษาหมู่บ้าน
เสือเมือง	น. เทวดารักษาเมือง
แสง	น. แก้วมณี, แสงสว่าง
แสนวัด	น. เสนาระดับเจ้าแสน ทำหน้าที่ดูแลวัด
แสง	ก. แสง, ชัดชัด
แสง	ก. แสงสว่าง
ไล่ชื่อ	ก. ดึงชื่อ
ไล่ใจว่า	ก. เข้าใจว่า
ไล่	ก. ผลัก, ขับ น. บุตรชายลำดับที่ ๔
ไล่ช้างเข้าชุมชน	ก. ไหลช้างเข้าไปชนช้างข้าศึก

หมวดอักษร พ

พก	ก. รัง ว. จำนวนห้าบวกหนึ่ง
พด	ก. รด, ราว
พดหล่อ	ก. รดน้ำ, ทำพิธีราชาภิเษก
พน	ก. ดอย น. ฝ่าย, ด้าน
พนป่าแดง	น. พุทธศาสนิกายที่มีวัดป่าแดงเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง

หนสวนดอก	น. พุทธศาสนานิกายที่มีวัดสวนดอกเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง
หนอาคไนย์	น. ทิศอาคเนย์,ทิศตะวันออกเฉียงใต้
หนอง	นฉ.เลือกเกียที่ขึ้นเป็นสีขาว นฉ.แดงน้ำธรรมชาติ
หนองภักหวาน	น. ลำพองเสนาบดีของพม่า
หน้อย	ว. น้อย,รอง
หนังสือหาบ	น. บัตรสนเท่ห์
หน้า	นฉ.ด้านหน้า นฉ.ใบหน้า นฉ.หน้าไม้
หน้าจืด	น. ดวงตราที่ใช้ประทับเอกสาร
หนิง	ก. เกียวกั้น,พยายามให้ผู้ถือทำแทนตน
หนั	ว. หนี,หนี น. หนีสิน
หนี	ก. จาก,แยกไป
หมวดหย้า	น. กระจุกหญ้า
หม่อน	น. ทวด
หมั่นคง	ว. มั่นคง
หมั่นยืน	ว. ยั้งยืน,มั่นคง
หมั่นแก่น	ว. มั่นคง,แนบสนิท
หม้า	ว. โหฏโฏ,รุ่งเรือง
หมานไก่อ	ก. ทำนายโดยการดูลักษณะไก่
หม้าน	น. ผ้าม่าน
หมู่หัว	น. กองหน้า,ทัพหน้า
หมู่หัวหน้า	น. พวกกองหน้า,กองทัพหน้า
หมู่แห่	น. บริวารแวดล้อม,ผู้ติดตาม
หมื่น	น. ผู้ที่สามารถบังคับบัญชาเจ้าพันได้ ๑๐ นาย
หย้า	น. หญ้า
หย้ามแห่	ก. คิดใจในชัยชนะ,เชื่อว่าชนะอีก
หริภุญชัย	น. ชื่อเมืองลำพูน
หริภุญช์	น. ชื่อเมืองลำพูน
หฺรือ	น. หอ, ปราสาท
หฺรือกำ	น. หอบัญชาการรบ
หฺรือ	น. ชื่อ
หฺรือ	น. ชนชาติย้อ
หฺรือก	น. หอก (อาวุธ)
หฺร้าง	ก. จัดเตรียม
หฺร้างเครื่อง	ก. จัดกำลังและอาวุธ
หฺริน	น. หิน,ก้อนหิน
หลก	ก. ตกก,ถอน,ดึง
หลด	ก. ถดถอย,ยุบ
หลม	ก. หลวม
หล่ม	ก. ถล่ม,ทรุดลง,ยุบลง
หลวง	ก. ไหญ่
หลวัก	ก. ฉลาด,หลักแหลม

หลอ	ก. เหลือ
หล่อง	ก. โลงศพ
หลอน	ก๑. แลบ, ถักตอบ ก๒. ชุ่มโจษดี, ชุ่มจับกุม ก๓. เว้งเลี้ยว สั้น, หากว่า
หลอนเคียน	ก. ทักหรือทำพิธีทักเมื่อทารกครบกำหนดหนึ่งเดือนแล้ว
หลอนแหวดเรือน	ก. แฉกเข้าไปปล้นบ้าน
หล่อน	ก. หลุดออก
หลั่งเรือน	น. ล้นหลังของตัวบ้าน ว. จำนวนหลังคาเรือน
หลั่น	ก. ถลัน, หลุดออก
หล้าทา	น. ตำแหน่งเสนาบดีของพม่า
หล้าน้ำ	ว. ด้านปลายของสายน้ำ, กิศไต้
หลาบเงิน	น. พิริยุบัตริ
หลาบไม้	น. แผ่นไม้จารึก, ตราสารที่ทำบนแผ่นไม้
หลิ่ง	ก. อาดต่ำลง
หลิ่งน้อม	ก. โนม้น้อม, เอนเอียง
หลิมประตู	น. คานประตู, สลักประตู
หลี่	ว. ดี
หลี่	น. หลาบของเหลบ
หลัด	น. ลูกของเหลบ
หลู	ก. ชั่วชุด
หลูท้อง	ก. ท้องเสีย
หลูบ	ก. กัดมูม, พอก
หลวน	คำช่วยกริยา. หอบ, ย่อมจะ
หลว้าง	ว. ระหว่าง, ระยะ, กลาง
หลว้างกลาง	ว. กึ่งกลาง, ระหว่าง
หลวาน	ว. มีรสดี น. ชื่อตำแหน่งเสนาบดีของพม่า
หลอก้า	น. หอบัญชาการรบ
หลอด้า	น. พระราชวัง
หลอเทียม	น. รางที่สร้างขึ้นเลียนแบบเร่งเดิน
หลอนอน	น. ที่อยู่, เรียกวิหารว่าหลอนอนของพระพุทธรูป
หลอผ้า	น. ฆนทพห้ทำด้วยผ้า
หลอไผ่เรือนมัน	น. บ้านเรือนของใครของมัน
หลอเลื้อ	น. หอยสำหรับตวงน้ำ(พระ)
หลอหวิง	น. หละหัง
หลอเฮน	น. หลนังพักผ่อน
หลอเลื้อ	น. หอยสูง, หอยหึ่งเกิดการณ์การรบ, หอยสำหรับพิธีตวงน้ำ
หล้อ	น. ซบชาติสัถ
หล้อย	ก๑. แฉวนอยู่ ก๒. ฉากให้เรียบ, โกง
หล้อลีล่า	น. ภาษาฮ่อกลุ่มหนึ่ง
หลอกเกียเงเงินเกียเงต้า	น. หลอกที่มีกระวังทำด้วยเงินหรือทองคำ
หลอดหัว	ว. เหม็ดเหนียว
หลัก	ก. แดก, เข้าตีกองทัพของข้าศึก

หักคืน	ก. แยกคืนถอยกลับ, ตีแหว่งหักเพื่อถอย
หัน	ก. เห็น
เห็นเหลาก	ก. เห็นว่าไม่ถูกต้อง
หัน	ว. นัย
หันแล	คำลงท้าย, เช่นหันแลที่นั่นแล
หัวกลาด	น. ด้านเหนือของตลาด
หัวที	ว. ครั้งแรก, ตอนแรก
หัวลิน	น. ด้านที่สูงของรางส่งน้ำ- มุมของกำแพงเมืองเชียงใหม่ที่ชื่อแจ้งหัวลิน
หาญไผ	ก. เรียกให้ดูไผหา
หาก	ก. ต่างออกไป คำชมภริยา, ย่อมจะ
ทางช้าง	น. ทางของช้าง, ช้างที่อยู่เรียงท้ายกองทัพ
ห้าง	ก. ว่างอย่างบ้านร้าง
ห้าง	ก. จัดเตรียม น. ที่พักชั่วคราวที่ทำไว้สูง
หาเฒ	ว. อ้อมค้อม
หาน	ก. กล้าหาญ น. ชื่อตำแหน่งผู้บังคับบัญชาพลระดับหนึ่ง
หานแต่ห้อง	ว. มีความกล้าหาญนับแต่อยู่ในครรภ์
หาว	ก. แสดงอาการรังว น. ท้องฟ้า
ห่าว	น. เครื่องจับสัตว์ชนิดใช้คันติด
หิว	ก. เหน็ดเหนื่อย, หหมดแรง
หืด	น. หีบบรรจุของ
หืดทอง	น. หีบทองเหลืองหรือทองแดง
หือ	ก. ให้
หูก	น. เครื่องทอผ้า
เหงาเหล้า	ก. ซึมเซาเพราะฤทธิ์ของสุรา
เหงียง	ก. ยอน, เบย
เหตุกลาง	น. ลางสังหรณ์
เหมียต	ก. เก็บ, รวบรวม
เหมือง	น. คลอง, ถ้ำประตอง, รางส่งน้ำ
เหม็น	น. ตัวเม่น(สัตว์)
เหี้ย	เหี้ย, คำลงท้าย
เหยื่อง	ว. นำรังเกียจ
เหยื่อ	น. อาหาร
เหล็กไฟกับมุด	น. เครื่องจุดไฟและเชื้อสอไฟ (สำหรับวางเพลิง)
เหตั้น	ก. เล่น
เหล่นไก่อ	ก. ชนไก่
เหล้ม	ถัก. เรียกจำนวนเรือ เป็นต้น
เหลียม	ก. ทำให้แหลม ว. แหลม
เหลือมือ	ก. เก็บความสามารถ
แพนม	ถีน. จะดีกว่าถ้า...
แพ้นหนา	ว. แบนหนา
แพร์	ก. แพร่-ไปเป็นขบวน น. ชื่อพรรณไม้

แหวน	ก. แหวน-แวนส้อม
แห้ว	ว. แห้ว น.บกเห็ดขาว
แห้ง	น. ทอง,ที่,ที่อยู่,แห้ง
ใหม่	น๑.(ไทลื้อ)ข้างขึ้น น๒.ชาวไทลื้อที่ลาสิกขาบพณะเป็นสามเณร
ใหญ่	ว. ไหญ่
โหล	น. โหลบรรจุเครื่องข่มอาถรรพณ์
โหล	ก. กราบมูล,โหล

หมวดอักษร อ

อชาติสัตถุ	น. ชื่อรองพระเจ้าอชาตศัตรู
อติได้	ก. ทบต่อไปไม่ได้
อธิฐาน	ก. อธิษฐาน
อนทราย	น. อันทราย
อนทราย	น. อันทราย
อนุภาวะ	น. อนุภาท
อนิจจะ	ก. ถึงแก่อนิจกรรม,ตาย
อปรภาเค	ว. ภาชนะแก้วนั้น (ป.)
อว้าย	ก. แวน,หับ
อว้ายหน้าอว้ายหลัง	ก. หับหน้าไปข้างหน้าข้างหลัง
อว้ายหน้าเมื่อวันออก	ก. หับหน้าไปทางทิศตะวันออก
อสงขัย	น. เวลาที่ไม่อาจนับได้
ออกสุก	ก. เป็นโรคผิวดาน
ออกแล้ง	ก. เข้าสู่ฤดูแล้ง
อ้องน้ำหมาก	น. กระโดน
ออม	น. กระปุก
อะมินต่อ	น. (พม่า)ท้องตรา,พระราชสาส์น,ดวงตรา
อะม็อก	น. ปิ่นใหญ่โบราณทำกตั้งขึ้น
อักษรกถา	น. พระราชสาส์น
อังกาสราธนา	ก. อัญเชิญ,เชื้อเชิญ
อัจฉริยะ	ก. ม้าฉม
อัน๑	ว. อนึ่ง,ประการหนึ่ง
อัน๒	คำกรณ. อย่างนั้นหรือ
อับ	ก. มลทินให้
อัศสจรรย์	ก. อัศจรรย์
อัศสยาน	น. ม้าที่ใช้เป็นพาหนะ
อัว	น. ถีลาคนที่ทำ
อากาส	น. อากาศ
อาจ	ว. มีอำนาจ,เก่งกล้าสามารถ
อาจรู้	ก. มีความฉลาด,รู้ทันคน
อาจารย์	น. ผู้รู้

อาณัติ	ก. สั่ง น.คำสั่ง
อาณูภาวะ	น. อาณูภาพ
อาบองค์สรลงเกล	ก. ทำพิธีสรลงน้ำมูรธาภิเษก
อาโป	ฉ. ธาตุน้ำ, น้ำ
อำมาตย์	ฉ. อำมาตย์
อ้าย	น. พี่ชาย
อ่าว	น. บึงชายของพ่อ
อาสสนา	น. อาสนะ,ที่นั่ง,ที่นอน
อาสาตางเจ้า	ก. อาสาทำการแทนนาย
อ้า	ก. ปากเปิด
อิติถิลักขณะ	น. ถักลณะสตรี
อินทขิล	น. เสาหลักเมือง,ธานีประดู
อิตฺตฺตฺว	ก. คร่ำครวญ,ร้องทุกข์
อุกขะหลุก	ก. กูดุด,หวั่นไหว,ปั่นป่วน
อุตตมภิเสก	น. อุปกรรมหรือการอภิเษกที่ดียิ่ง
อุปนิกขิต	น. นักสืบ,สายลับ
อุปปราชา	น. อุปราช
อุปปริโพษ	ก. แกล้งใส่ความ
อุปเทศ	ก. คำสอน,บทบัญญัติ
อุปัตตินิทาน	น. เรื่องราวความเป็นมา
อุพพยุ	ก. อพพ
อุทราชิณาสัย	น. อภิษยาศัยอันกว้างขวาง
อุณเมือง	ก. ทำให้เมืองที่กักมีชีวิตชีวา
อุณ	ก๑. ใช้มือเปิด ก๒. เกลิมฉลอะ
อุณเมือง	ก. กระทำให้มีปรมาภาสศรีกศรีนทั่วไไปในเมือง
อุณหือ	ก. มอบให้ด้วยความรัก
อุบคำ	น. ผลบทลง
อุบปริโพษ	ก. ใส่ร้าย,แกล้งใส่โทษ
อุ	น. ที่เกิด
อุโพ	น. ซอกของแผงฟัน,ซอกงาช้าง
เอยยกา	น. ปู่,ย่า
เอา	ก๑.รับไว้ ก๒. ประหาร น. บุตรลำดับที่๔
เอาคำเมือง	ก. เจริญความเมือง
เอาออกหือ	ก. ส่งตัวออกมาให้
เอือน	ก. พนุ
เอือย	น. ลูกหญิงคนใด
เอือ	น. เอือย,พี่ผู้หญิง
แอ้ว	ก. เขี้ยว
โอกาส	น. ช่องว่าง,แนวทาง
โอม	ก. เล้าโอม,ท้าวขวัญ

บรรณานุกรมค้นคว้าใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี
โดย ศรีเสรา เกษพรหม

ก

- กก, น้ำแม่ - ๑๓
กบ - ๑๑, ๑๖๔
กรมพระราชวังบวรวิเศษสถานมงคลวังหน้า - ๑๑๘
กระต๊อตราอิราษะ - ๑๒๘
กระต๊อเจ้าเมืองใต้ - ๑๔๘
กระต๊อเจ้าวังหน้าเมืองใต้ - ๑๑๖
กระต๊อเจ้าอังวะ - ๑๐๐, ๑๐๓, ๑๐๘, ๑๑๒, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๔๘
กระต๊อมกโซ - ๑๐๔
กระต๊อเล็ก - ๑๓๐, ๑๖๗
กระต๊ออังวะเจ้าช้างเผือก - ๑๒๖
กระต๊อม - ๑๖๒, ๑๖๘
กรุงเทพมหานคร - ๑๒๘, ๑๔๓
กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา - ๑๓๕
กรุงเทพมหานคร - ๑๕๑, ๑๖๖
กรุงเทพมหานครบางกอก - ๑๒๘
กตม, นาง - ๑๐๘, ๑๒๐
กล้วยดอกบัวดำ, ต้น - ๑๕๘
กลอง - ๔๕, ๘๐, ๘๕, ๘๗, ๘๙, ๙๓, ๙๓, ๑๒๘, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๔๕, ๑๕๑, ๑๕๘, ๑๖๐, ๑๖๕, ๑๖๘
กลองชัย - ๓๘, ๔๐
กลองสะบัดชัย - ๔๕
กลอง - ๖๕, ๘๕, ๘๖, ๑๔๘
กลองหน้าไม้ - ๓๙
กลางเชียง - ๘๓
กลางเวียงเชียงใหม่ - ๑๑๒
กลาตคุมกาม - ๒๖
กลาตเชียงใหม่กลางเวียง - ๔๓
กลาตเมืองนาย - ๗๘
กลิงคะ, พระญา - ๕๙
กวยเชียงมุก - ๑๑๐
กวาง - ๑๑, ๑๑๕, ๑๔๕
กวางเผือก - ๓๔
กวานบ้าน - ๓๒
กลัปะปะ, พันลำ - ๘๓
กอง, หมื่น - ๗๘
ก้อนแก้ว, แดง - ๑๑๑
ก้อนแก้ว, อุบลราช - ๑๑๗
กังฮู - ๓๖, ๕๘
กรมเจ้าสุทธานดินท์, เจ้าฟ้า - ๑๖๓
กรมศักดิ์, เจ้าฟ้า - ๑๖๓
กระต๊อเจ้าใต้ - ๑๑๕
กระต๊อเจ้าวังหน้า - ๑๓๐, ๑๖๗
กระต๊อวังหลวง - ๑๑๘
กระต๊ออังวะ - ๑๐๐, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๑๕, ๑๒๘, ๑๓๔
กระต๊อตราอิราษะ - ๑๒๘
กรุงเทพมหานคร - ๑๕๐
กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา - ๑๖๓
กรุงเทพมหานคร - ๑๓๔, ๑๔๒, ๑๕๑
กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา - ๑๖๖
กล้วยาณะ - ๒
กล้วย - ๑๑๖, ๑๓๕, ๑๔๖
กลองชุม - ๑๓๓
กลองอุ้มเมือง - ๔๐-๔๑
กลองหน้า - ๓๘, ๔๒, ๑๓๘
กลาง, พระญา - ๘๙
กลางเวียง - ๘๘
กลาต - ๒๖, ๖๘, ๘๖
กลาตเชียงใหม่ - ๓๖, ๓๗, ๔๓, ๕๔, ๘๑
กลาต - ๘๕
กลาตเวียง - ๘๕
กลิงคะแม่ท่ง - ๑๐๔
กาว, หมื่น - ๔๒
กวางคำ - ๑๘-๑๙
กวานจำ - ๘๖
กาว, พระญา - ๑๐๔
ทหารจักษกัณฑ์, พระญา - ๒
ก้อนแก้ว, เจ้าอุบลราช - ๑๒๑
ก้อนแก้ว, นายน้อย - ๑๑๕
กอม, บ้าน - ๑๑๒

กระบอกละคะพระแพก, ลำปาง - ๑๐๐ (มีงพระระแพก)

ก้าง, แม่ - ๖๖

ก้างปิลวัตร, เมือง - ๒, ๓

ก้างพล, พระญา - ๘๔, ๘๕

ก้างมการ - ๔๑

กา - ๓๘, ๔๐, ๕๘, ๖๘, ๘๔, ๑๖๔

กา, เมือง - ๑๕๐

กาโนม - ๒๘, ๒๘

กาโนม, ข้างไม้ - ๒๘, ๒๘

กาเมือก, เจ้าฟ้า - ๔๘

กาย, บ้าน - ๑๓๘

กาย, เมือง - ๑๐๐, ๑๔๔

กาลเทวีส - ๒

กาวิละ, เจ้าเมืองลคร, เจ้า - ๑๑๘

กาวิละ, เจ้าขนา - ๑๑๑

กาวิละ, เจ้านายน้อย - ๑๔๘, ๑๕๐

ก้านพ - ๑๔๕, ๑๕๘, ๑๖๘

ก้านพ, เมือง - ๑๑๕

ก้านพเพชร, เมือง - ๖๘, ๑๒๔, ๑๖๖

ก้านพเควิม - ๘๓

ก้าง, เมือง - ๘๘

ก้างทอหมา, คอย - ๔๖

ก้าง - ๑๐

ก้าง, เมือง - ๑๓๐, ๑๓๑

ก้างโร - ๘๕

ก้าง, เมือง - ๑๓๐, ๑๓๑

ก้าง, เมือง - ๑๖๖

ก้างมิตคณเคอร์ - ๑๕๒

ก้าง - ๓

ก้างวิวัตร, เมือง - ๑๕๕

ก้างสินาราย, เมือง - ๑๕๕

ก้าง, เจติยะ - ๒๖

ก้างพระวิวัตร - ๑๖๘

ก้างหลวงกลางเวียง, อาราม - ๕๕

ก้าง - ๘๘

ก้าง - ๑๕๑

ก้าง, วัด - ๑๐๑

ก้าง, พระญา - ๘๘

ก้าง, วัด - ๑๐๑

ก้างเขตรัฐราชะ, พระเมือง - ๘๘

ก้างปัญโญ, พระมหาเถระ - ๑๖๘

ก้าง, เมือง - ๑๒๔, ๑๔๕, ๑๕๐

ก้าง - ๘๘, ๘๕

ก้าง - ๑๘

ก้างจนาณาริ - ๒

ก้างปิลวัตร, เมือง - ๒, ๓

ก้าง - ๔๕

ก้างลับปะ, พระพุทธเจ้า - ๒

กา, เมือง - ๑๓๔

กาตโณม, วัด - ๒๖

กาตโณม, ข้าง - ๒๘, ๒๘

กาตโณม, วัด - ๒๘-๓๑

กาตโณม, นางฟ้า - ๘๘, ๘๘

กาต, พระญา - ๘๕ (เจ้า)

กาตเทวีส - ๕

กาตโณม - ๕

กาวิละ, เจ้า - ๑๐๖, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๖, ๑๑๘, ๑๒๐

กาวิละ, เจ้าน้อย - ๑๒๖

กาวิละ, นายน้อย - ๑๑๑, ๑๒๐, ๑๒๔, ๑๒๕

ก้างพ, ก้าง - ๑๔๘

ก้างพเพชร, พระญา - ๑๑๔

ก้างพเพ็ก - ๖๓, ๘๕

ก้างพพระมะ - ๔๓

ก้าง, พ่อเมือง - ๑๒๒

ก้าง, เมือง - ๘๓

ก้างก้างคณเคอร์, พระมหาเถระ, เมือง - ๑๕๖

ก้าง - ๑๕๘

ก้าง - ๑๓๑

ก้าง - ๓๐, ๓๑, ๓๔, ๔๓, ๖๘, ๘๕, ๘๘

ก้าง, เมือง - ๒๖, ๓๕, ๓๘, ๔๒, ๔๔, ๔๖

ก้างมิตคณราชะ - ๑๕๒

ก้างมิตคณ - ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๕

ก้าง - ๒

ก้าง - ๔๓

ก้างก้าง - ๘๘

ก้างวัดพระสิงหาราม - ๑๕๘

ก้าง, เจ้าพระญา - ๕๕

ก้าง, เมือง - ๑๐๒, ๑๕๔

ก้าง - ๓๔, ๖๓, ๑๕๓

ก้าง, เจ้าพระญา - ๘๘

ก้าง, พระเมือง - ๘๘

ก้างเขตรัฐราชะ, เจ้าพระญา - ๘๘, ๘๘

ก้างปัญโญ, ครุฑเจ้า - ๑๕๔

ก้าง - ๑๕๒, ๑๕๔, ๑๕๖

ก้าง - ๑๐๓

ก้าง - ๖๘ (ชื่อข้าง)

- เกิน - ๖
 เกียงคำ, นางหล่อแก้ว - ๑๓๙
 แก่, หมิ่น - ๙๒
 แก่งพอก - ๘๘
 แก่นหัว, พระญา - ๖๔, ๖๕, ๘๒
 แก่นหงสา, ท้าว - ๑๖
 แกว ดู พระกัน
 แกว, เมือง - ๙, ๑๐, ๑๖, ๑๗, ๑๓๔
 แกวแมนตาพอกขอกฟ้าตาอึ้น, เมือง - ๑๐
 แก้ว - ๑๐, ๓๘, ๔๔, ๑๓๕, ๑๓๖
 แก้ว เขียวขรอง, หมิ่น - ๘๖
 แก้ว, ท้าว - ๑๒๔, ๑๒๕
 แก้ว, พันเจ้า - ๘๓
 แก้ว, หมิ่น - ๖๑, ๖๒, ๘๘ (เจ้าเมืองเชียงรายปี ๒๐๘๘) แก้ว, หมิ่นน้อย - ๙๒
 แก้วกัถงสกก, คอย - ๘๒
 แก้วควงมูม, หมิ่นสาด - ๘๖
 แก้วปัดหลอด - ๑๕๘
 แก้วเมืองมา, เจ้า - ๑๖๔, ๑๖๗
 โกฎิศา - ๓๐, ๔๓, ๑๖๐, ๑๖๑
 โกฎิการกัถงสกกปีประทุม - ๓
 โกฎิละ, พระญา - ๕
 โกฎิ - ๗๒, ๑๑๖, ๑๔๗, ๑๖๒
 โกฎิเผือก - ๖๔
- เก็บคว้าน - ๑๖๐
 เกือง, เมือง - ๑๓๖
 แก่ง - ๘๕
 แก่งหอย, น้ำบ่อ - ๘๕
 แก่นหงสา, เจ้าพระญา - ๑๗
 แกว - ๖๔, ๘๘, ๘๐, ๑๐๓, ๑๔๖
 แกว, พระญา - ๑๖
 แกวพระกัน, เมือง - ๑๓, ๑๗
 แกวแมนตาพอกขอกฟ้าตาอึ้น, พระญา - ๑๐
 แก้ว ๘ ประการ - ๙
 แก้ว, เจ้าพระญา - ๘๔, ๘๗
 แก้ว, พระญาหลวง - ๑๔๑
 แก้ว, แสนพิงชัย - ๘๗, ๙๐ (ปรากฏในปี ๒๐๘๘)
 แก้ว, หมิ่นน้อย - ๙๒
 แก้วกัถงสกก, นาง - ๑๔๑
 แก้วนคอว, หมิ่น - ๖๓
 แก้วกัถงสกกปีประทุม, เจ้าพระญา - ๘๔
 แก้วหาน - ๑๔
 โกฎิเงิน - ๑๖๑
 โกฎิษาปาน, พระ - ๑๐๕
 โกฎิการราชสิริ - ๑๒๑
 โกฎิคำ - ๑๐๒

ข

- ขนาน - ๘๔, ๘๕, ๙๐
 ขนานตังวิชัย, เจ้า - ๑๔๘
 ขรอง, เขียง - ๔๐
 ขรอง, แม่ - ๔๖, ๖๖, ๖๗, ๘๕
 ขรองหลวง - ๖๖
 ขร่าย - ๙๑
 ขร่ายหาง - ๕๗
 ขตุย - ๑๔๕
 ขวายาน - ๘๒
 ข่วงคัล - ๘๑
 ข่วงพระราชชะวังหลวง - ๑๕๘
 ข่วงมังกละ - ๑๓๑
 ข่วงสิริภูมิ - ๘๖
 ข่วงหลวง - ๘๖-๘๗
 ข้อย - ๘๘, ๘๐, ๘๙
 ขัตติยชาติ - ๘๗
- ขนานอัททิกะ - ๑๐๓
 ขรอง, เมือง - ๑๓๘
 ขรองน้อย - ๖๖
 ขรอม เหมือนแก้ว, หมิ่น - ๙๐ (ปรากฏในปี ๒๐๘๘)
 ขร่ายทอง - ๕๘
 ขร่ายเหล็ก - ๕๘
 ขวาน - ๒๘, ๒๙
 ข้าง - ๓๒, ๗๗, ๘๑
 ข้างเขียงเรือ - ๔๕
 ข้างเพา - ๑๕๘
 ข้างคณาม - ๑๐๑
 ข้างหมื่นมลิเชียราย - ๘๒
 ของ, แม่ - ๑๖, ๑๘
 ขะตาโ - ๘๔
 ขัตติยราชวงศ์ - ๑๒๐, ๑๒๘, ๑๔๖, ๑๖๑, ๑๖๖

ขัตติยเรวัตตะ - ๑

ขัตติยวงศ์ - ๑๐๐

ขัน - ๔๐, ๑๓๕

ขันคำ - ๔๑, ๘๐, ๘๘, ๙๐, ๑๑๘, ๑๕๘

ขันธอังก - ๖๐

ขันไธ - ๔๘

ขัว - ๒๖, ๒๘, ๔๐, ๔๕, ๔๖, ๘๖, ๑๖๑

ขัวขีปนาคำ - ๔๖

ขัวแดง, แม่ - ๑๑๖

ขัวท่าแพ - ๑๐๑

ขัวมุง - ๔๐

ขัวศรีภูมิ - ๘๖

ขัวเหล็ก - ๑๔๐

ขาก่าน, ท้าว - ๗๗, ๘๑

ขาน, พันนา - ๖๐, ๖๒, ๘๘

ข่า, แม่ - ๓๕

ข่ากุ่ม - ๑๓๔

ข่าชาย - ๒๘

ข่าวัด - ๑๕๗

ขี่ม้าฟ้า, คอย - ๒๒

ขุน - ๗, ๔๐, ๖๐, ๘๐, ๘๓, ๘๕, ๑๐๗

ขุนเควือ - ๑๔-๑๕

ขุนเควือ - ๑๓, ๑๕, ๓๖

ขุนจอมราชมนเทียรปาสะ - ๕๐

ขุนช้าง - ๔๐, ๖๔, ๘๖

ขุนต่างใจ - ๒๑

ขุนต่างเมือง - ๖๒, ๖๔, ๖๘, ๗๘, ๘๖, ๙๕, ๑๐๗

ขุนเวย - ๑๒๖

ขุนบ้าน - ๔๑, ๗๑, ๗๗

ขุนพู, น้ำ - ๒๐

ขุนมลิ - ๓๘, ๔๐, ๖๖, ๘๕

ขุนเมือง - ๑๑, ๓๖, ๔๑, ๖๘, ๗๑, ๗๙, ๘๐, ๑๐๒, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๒๐, ๑๒๑

ขุนเมืองเขวียง ๓๘-๓๙

ขุนเมืองน่าน - ๘๓

ขุนเมืองเขี้ยว - ๗๘

ขุนรอง - ๑๕

ขุนล้า - ๑๔๑

ขุนไธเลียง - ๑๕

ขุนหลวง - ๘๒

ขุนอ่อง - ๑๖

เขมร, เมือง - ๑๑๘

เขมรรัฐ, เมือง - ๔๖, ๘๖

เขลางค์, นครเมือง - ๔๑

ขัตติยวงศ์ - ๑๒๑, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๒๙, ๑๓๑, ๑๔๑, ๑๖๒

ขัตติยะ, นาย - ๑๑๑

ขัน, เมือง - ๑๓๕

ขันเงิน - ๙๐, ๑๔๓

ขันหมาก - ๖๔

ขันพื่อน - ๑๖๒

ขัวชา - ๗๕

ขัวดินคือภะเน้งแม่ข่า - ๑๖๘

ขัวทอง - ๑๔๐

ขัวมุง - ๔๐

ขัวแม่ระมิ - ๑๖๑

ขัวหรีน - ๑๐, ๓๑

ขาก, เมือง - ๑๓๔

ข้าง, เมือง - ๑๔๐

ข่า - ๘๒

ข่าคอ - ๑๓๔

ข่าทอน - ๑๔, ๔๒, ๔๔, ๖๖, ๗๑

ข่าอิง - ๒๘

ข่าหลวง - ๑๑๗, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๕

ขี่หุค, เจ้า - ๑๐๓

ขุนคราม, เจ้า - ๑๔, ๓๖, ๓๗

ขุนเควือ, เจ้า - ๘๑

ขุนเงินเวียง - ๙

ขุนเจือง - ๙

ขุนตาน, เจ้า - ๑๐๘

ขุนต่างประเทศ - ๗

ขุนนาง - ๙๕, ๑๑๕, ๑๕๑

ขุนน้ำ - ๓๕

ขุนพัน - ๘๖, ๘๐, ๙๔

ขุนฟ้า - ๒๒, ๒๔

ขุนมิ่ง - ๑๑

ขุนเมืองเขยงขวอง - ๓๘, ๓๙

ขุนเมืองฝาง - ๓๗, ๓๘

ขุนเมืองสิงห์เขยบ - ๙๔

ขุนรามเถา - ๗๐

ขุนสาม, เจ้า - ๑๔๗

ขุนหมื่น - ๘๔, ๙๐, ๙๔

ขุนหลวง, เจ้าเคอ - ๘๖

เขม, เมือง - ๔๕, ๘๖

เขมรัฐทงคบุรี, เมือง - ๑๓๔

เขลางคเคอ, เมือง - ๓๖

เขลางค์, นคร - ๓๗, ๔๐, ๔๑

เขลางค์, เมือง - ๒๕, ๔๐
 เข้าสาน, ท่ง - ๕๔
 เขิน, เมือง - ๑๓๓
 เขียวงา - ๑๕๕-๑๕๕
 เข็มขัด - ๑๑๘
 แข็งอุโมงค์ไป, ม่าน - ๑๒๔
 ขิงปราสาท - ๘๘

ก

กณะพระสังฆะเจ้า - ๑๕๖
 กณะตั้งพระราชเจ้า - ๑๕๓
 กรอก - ๑๑๓, ๑๑๘, ๑๓๓, ๑๖๘
 กรอง, เมือง - ๘๕
 กระบานปะตู - ๑๓๑
 กราม, เจ้าพระญา - ๒๘, ๔๐, ๕๒
 กราว - ๒๘, ๓๘, ๕๒
 กราวบก - ๘๑
 กรุ่มน้อย - ๔๑, ๕๓, ๕๕, ๘๖, ๑๒๐, ๑๒๘
 กรุ่มน้อยราชสีห์ - ๑๓๕
 กรุ่มหลวง - ๑๑๖
 กรูบาเจ้าวัดถ้ำขาว - ๑๒๘
 กรูบาทหาเถระ - ๑๔๓
 กรูบาสังฆะ - ๑๔๐
 กล้อง - ๕๘, ๑๕๘, ๑๖๕
 กวง, แม่ - ๒๒
 ก่อม, หมิ่น - ๖๒
 ก้อย - ๑๔๕
 กะแซ - ๑๐๕
 กะเตงคิ, เมือง - ๑๔๘
 กะโถยคือยั้งน้ำหมากคำ - ๑๔๓
 กะทุ่วัวนา - ๑๐๖
 กัณฑ์ฎี - ๒๘
 กัมภีระ, สวาญเจ้า - ๑๔๔
 กานหมาก - ๑๕๘
 กำ - ๑๓๕
 กำหัวตาต - ๑๒๑
 กำน้อย, หมิ่นเจ้า - ๘๒
 กุก - ๑๓๕
 กุยหานแต่ห้อง, หมิ่น - ๖๑, ๖๒
 เกรือ, ขุน - ๔๒, ๔๖
 เกรือ, เจ้าพระญา - ๔๔, ๔๖

เข้ากุม - ๒๔
 เขิน - ๑๐๓
 เขียวค - ๑๑, ๑๖๔
 เขื่อนเมืองแซ, พระญา - ๑๔๑
 เขกใต้ - ๘๘, ๘๙
 เขม, บ้าน - ๑๓๒

กรวน, หมิ่น - ๘๘
 กรอกจัว, เวียง - ๑๐๘, ๑๐๙
 กระแนง - ๑๐๘
 กราม, ขุน - ๕๒
 กราม, พระญา - ๕๐
 กราวไ้ - ๘๑
 กรุ่ม - ๒๖, ๓๒, ๕๕, ๖๐, ๘๘, ๙๐
 กรุ่มน้อยราชสีห์ - ๑๒๘
 กรุ่มน้อย - ๑๑๖
 กรูบา - ๑๐๘, ๑๔๐
 กรูบาทหาเถระ - ๖๖
 กรูบาทสมเด็จพระเจ้าวัดถ้ำขาว - ๑๕๕
 กล้องหลวง - ๑๕๘
 กล้องยั้ง - ๓๘, ๕๕, ๖๘
 กว้น - ๑๕๑, ๑๖๕
 ก้อย - ๑๔๕
 กระชาน - ๒๔
 กระต่าย - ๑๐๕
 กระเค็มล้าคำ - ๕๑
 กระทำ, แจ้ง - ๑๕๘
 คันทาวราชคิ, นาง-๑๒๓ (ธิดาพระญาตาก ปี๒๓๒๘)
 คับแพร่, หมิ่น - ๙๒
 กาน - ๕๘
 กามะเ, ม่านไป - ๑๐๘, ๑๑๓
 ค้างแสนหลวง - ๑๒๑
 กำ - ๘, ๑๑, ๑๕, ๒๖, ๓๐, ๓๘
 กำชาน - ๒๔
 กีย, เมือง - ๖๑, ๘๘
 กุญวากาสิ - ๑๔๖
 เกรือ, เจ้าขุน - ๕๓, ๕๔
 เกรือ, พระญา - ๕๔, ๕๕

เครื่อง, ขุน - ๕๒
 เครื่องตุรียนนตรี - ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๒
 เครื่องแห่ - ๙๐
 เสด็จเมือง - ๓๒
 แคน - ๑๕๕
 แคว - ๑๑๘
 ไทมะ, พระพุทธเจ้า - ๒

เครื่องจ่า - ๒๘, ๑๑๘, ๑๕๕
 เครื่องท้าว ๕ ประการ - ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๔๑, ๑๔๖, ๑๕๘, ๑๖๐
 เครื่องแหวน - ๙๐
 แคง, เข็กคาย - ๑๑๕
 แคน, เมือง - ๒๔, ๑๕๘
 โศต, หมื่นต้าวท้าว - ๗๙, ๘๒
 โคมไฟ - ๖๙, ๑๕๖

ค

คง - ๘๕ (ชื่อแม่น้ำ)
 คง, แม่เฒ่า - ๑๔๙
 ทนเครื่อง - ๖๑
 ทนใช้ - ๘๑, ๑๐๘
 ทนดิน - ๓๙, ๕๙, ๙๐, ๙๒
 ทนพวกต่าง - ๙๓
 ทนหมอก - ๖๑
 ทวายเคือก - ๖๕
 คอก - ๑๐๑
 คันทาก - ๑๖๔
 คา, บ้าน - ๗
 คำ - ๔๑, ๔๔, ๔๕, ๔๘, ๔๙, ๕๒, ๑๑๐, ๑๑๔, ๑๑๘, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๓๒, ๑๓๙, ๑๕๐, ๑๕๒, ๑๕๖-๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๓, ๑๖๔
 คำท้าย, หมื่น - ๘๔
 คำกัน, ท้าว - ๑๓๘ (= พระญาขอนแก่น)
 คำเครื่อง เจ้าเมืองเชียงตุง, เจ้า - ๑๔๗
 คำเครื่อง, เจ้า - ๑๓๐, ๑๓๒
 คำน้อย, ล่าม - ๘๓
 คำเคือก - ๗๘
 คำพา, ก็นเชียงราย, หมื่น - ๘๖
 คำฟู, เจ้าพ่อท้าว - ๕๖
 คำมูน, นาย - ๑๑๑, ๑๒๐, ๑๒๔, ๑๒๕
 คำลอค - ๗๘
 คำลือ, เจ้า - ๑๔๘, ๑๔๙
 คำลือ, พระญาหลวง - ๑๔๑
 คำวงสา, เจ้านายน้อย - ๑๔๘, ๑๔๙
 คำวัง - ๔๕
 คำวัง, นาย - ๑๖๓
 คำหมู่ - ๘๖
 คำชาติ, หมื่น -
 คำน้อย - ๓๔, ๓๖, ๑๔๘
 คุ - ๑๒๐

คง, น้ำแม่ - ๒๗, ๑๔๘
 กนแก้ว - ๖๑
 ทนเขา - ๖๑
 ทนโพธิ์น้ำพันคำ - ๑๔๓
 ทนบ้านโง้ง - ๑๕๗
 ทนส่วย - ๖๑
 ทวาย - ๑๐, ๒๖, ๓๓, ๖๕, ๗๗, ๑๑๖, ๑๕๓
 ทโย - ๓๓, ๔๖, ๖๗, ๗๖, ๘๙, ๑๐๓, ๑๕๙, ๑๖๘
 ท้องก้อม - ๑๐๕
 คา - ๑๔๖
 ค่าย - ๑๒๐
 คำ, ทโย - ๓๗, ๓๘, ๑๕๔
 คำกึน - ๓๘
 คำข้วยฟ้า, เจ้าเมือง - ๘๔
 คำเครื่อง, เจ้าฟ้า - ๑๓๒
 คำซอน, นาย - ๑๑๑
 คำน้อย, หมื่นจ่า - ๘๒
 คำผืน, เจ้า - ๑๑๑
 คำพา, นาย - ๑๑๑, ๑๒๐
 คำมูน, เจ้า - ๑๒๖, ๑๓๐, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๗
 คำยอดฟ้า, เจ้าเมืองนาย - ๘๖
 คำลอม, หมื่นสามล้าน - ๘๖
 คำลือ, นาย - ๑๑๑
 คำลอบ, เจ้า - ๘๖
 คำวงสา, นายน้อย - ๑๔๘
 คำวัง, ท้าว - ๑๔๘
 คำสม, เจ้า - ๑๓๓, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๓๘
 คำแขวง, หมื่นเมตตา - ๖๖
 คุ้ม - ๑๐๕
 คุ้มวังเกล้า - ๑๖๖
 คื่อ - ๒๖, ๓๓, ๓๕, ๓๗, ๑๓๑, ๑๔๕, ๑๖๘

ถือขวาน้าง - ๓๘
 แคว้น, หมิ่น - ๗๔
 แคว้นเชียงราย - ๑๗
 แคว้นเพรือ - ๑๕๔

แคว้น - ๑๗, ๒๗, ๓๑, ๔๐, ๗๑, ๑๐๐, ๑๔๒, ๑๕๖
 แคว้นแหม - ๓๑
 แคว้นแซ่ข้าง - ๓๑

ง

งัว - ๒๖, ๓๓, ๑๑๖, ๑๕๓
 งัวตะกิง - ๑๔๕
 งัว, เจ้าพ่อท้าว - ๔๕
 งัว, ร้อย - ๗๗
 งา, เมือง - ๑๓๘, ๑๔๘
 งาต, เมือง - ๑๔๐
 งาวขาว, เมือง - ๗๑
 งิม, เมือง - ๑๔๐

เงิน - ๗, ๑๑, ๑๕, ๓๐, ๓๖, ๓๘, ๔๑, ๔๔, ๖๒, ๖๘, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๙๐, ๙๒, ๙๓, ๙๔, ๙๖, ๑๐๔, ๑๐๖, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๔, ๑๓๘, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๕๐, ๑๕๒, ๑๕๖, ๑๕๗
 เงิน, หมิ่น - ๖๕
 เงินเชียง - ๑๖๑
 เงินเตี - ๑๖๒
 เงินถือก - ๑๖๑
 เงินยาง, เมือง - ๑๑, ๑๓
 เงินยา - ๑๑๓, ๑๐๔, ๑๓๑, ๑๔๗
 เงินก - ๑๑
 แงะ, พันนา - ๖๑

งัวลาย, บัวน - ๑๓๒
 งัว, ท้าว - ๕๔, ๕๘, ๖๐
 งัวราชบุตร, พ่อท้าว - ๔๒
 งาข้าง - ๗๒, ๑๓๘, ๑๔๖
 งาวขาว - ๖๕
 งาเมือง, พระญา - ๑๗, ๒๑, ๓๓, ๓๖
 งา, เมือง - ๙๕
 ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๖๔
 เงินแขวนคอรูปช้างรูปมด้า - ๑๖๑
 เงินดวงตรา - ๑๖๕-๑๖๖
 เงินเทีย - ๖
 เงินป่องฟ้า - ๗๘, ๗๙ (เจ้าเมืองนาย)
 เงินเรือง, เจ้า - ๑๐
 เงินว, เมือง - ๑๒๖, ๑๓๓
 เงินยัง, เมือง - ๖
 แงะ, ไม้ - ๗๖

จ

จตุปรีหมอคำ ก็นเมืองนคร - ๙๕ (ปรากฏในปี ๒๑๐๑) จตุรงคเสนา - ๑๔๖, ๑๖๗
 จตุรงคเสนาโยธา ๕ จำพวก - ๑๒๙, ๑๓๙
 จอจวอง - ๖๗
 จอมทอง, คอย - ๑๓
 จอมผาเรืองแมนคำชา, ท้าว - ๑๐
 จ้อง - ๑๖๐, ๑๕๑, ๑๖๖
 จ้องตะดาต - ๑๖๕
 จักวี, เจ้าพระยา - ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๑๗, ๑๑๘
 จักหวัด - ๑๑๖
 จัตตุโลกปาละ, ท้าว - ๕๕
 จัน, เจ้า - ๑๐๓, ๑๐๔
 จันทคุตตะ - ๔
 จันทมะ - ๒

จตุโลกปาละ, ท้าว - ๕๕
 จอมทอง - ๑๐๙, ๑๖๑
 จอมผาเรือง - ๙-๙
 จอมผาจอมแซา, คอย - ๑๒๖
 จ้องคำ - ๑๓๓
 จักก้า - ๑๓๖
 จักร์รุทท์, พระญา - ๙๔
 จังกว - ๑๔๕
 จัน, เจ้าเมืองเชียงรุ่ง, หม่อม - ๑๔๗
 จัน, พระญา - ๑๑๒
 จันทเทวี - ๑๖๖
 จันทมุกขสิวิราชะ - ๒

จันทรังสี, คุรุบาเจ้า - ๑๕๔
 จันทราชา, เจ้า - ๑๒๖, ๑๔๘, ๑๕๐
 จันทาเทวี, นาง - ๑๑๐
 จาง, เมือง - ๗๔
 จามเทวี, นาง - ๕, ๒๕, ๔๑
 จาเวเนแตก - ๑๐๑
 จำบ้าน - ๔๓, ๖๗, ๘๓, ๑๑๕, ๑๑๖
 จำบ้าน, พระญา - ๕๗
 จำบ้าน, หมื่นหลวง - ๘๖
 จำสวน - ๑๕๒, ๑๕๕
 จำแล - ๗๔
 จำปาศัก, เมือง - ๑๖๗
 จิตร, หมื่น - ๕๐ (ขาวได้)
 จิรปภาเทวี, พระเป็นเจ้ามหา - ๘๘
 จีพอร - ๓๐
 จุนทอุปปาสกะ - ๑๕๓
 เจตีย์ - ๑๔๕
 เจติยะ - ๒
 เจติยะกู่คำ - ๒๖
 เจตุรดา, พระเจ้า - ๘๘
 เจ้าแสน - ๖๑
 เจ้าขนาน - ๑๔๔
 เจ้าสุ - ๒๙, ๖๕, ๖๖, ๗๕, ๗๖
 เจ้าเจียกเงินขันคำ - ๑๔๖
 เจ้าเชียงตาน - ๖๐
 เจ้าแซ่ล็ก - ๖๔
 เจ้าท้าวล้านนา - ๘๐, ๘๒
 เจ้านายน้อยขัตติยวงศา - ๑๕๗, ๑๖๑
 เจ้าฝ่ายฟ้าเมืองแสน - ๕๘, ๘๐
 เจ้าพระญา - ๖๐, ๗๒
 เจ้าพระญาช้างเผือก - ๑๕๗
 เจ้าพระญาแซ่ล็ก - ๗๐
 เจ้าพระญาพ่อลูก - ๖๐
 เจ้าพระญาสองแก้ว - ๗๑
 เจ้าพล - ๕๔, ๘๐
 เจ้าพลเสก - ๕๔
 เจ้าฟ้า - ๗๔
 เจ้าฟ้าเชียงตุง - ๑๒๔
 เจ้าฟ้าเมืองยอง - ๑๒๔
 เจ้าฟ้าหงสา - ๘๒, ๘๓
 เจ้ามด้า - ๑๔๕
 เจ้ามหาอุปปราชา - ๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๘
 เจ้าเมืองจิต - ๑๓๒

จันทรังสี, พระมหาเถร - ๑๖๘
 จันทราชา, นาย - ๑๑๓, ๑๒๐, ๑๒๒
 จันท์, เจ้า - ๑๐๓
 จาณักกยพราหมณ์ - ๔
 จาย, เมือง - ๑๒๖, ๑๒๗
 จาวมอ - ๑๕๖
 จำบ้าน, เจ้าหมื่นหลวง - ๘๐
 จำบ้าน, หมื่นแจม - ๖๗
 จำบ้านด้อง - ๘๔
 จำสวนบุญญา - ๑๕๖
 จำคา, เมือง - ๗๔
 จิตต์, หมื่น - ๘๔ (เจ้าเมืองน่าน)
 จิรปภา, มหาเทวีเจ้า - ๘๘
 จิค, เมือง - ๗๔, ๑๓๑
 จุ, แสน - ๘๓
 จุมปา, นาย - ๑๑๑
 เจติยวาท - ๑๕๔
 เจติยะ - ๒๖, ๒๗, ๓๐, ๘๘, ๘๓, ๑๓๑
 เจติยะอุโมงค์ไข - ๒๔
 เจ้า - ๖๐
 เจ้ากัวยหงสา - ๑๐๓
 เจ้าขุน - ๘๘, ๘๙, ๙๑, ๙๔
 เจ้าจอม - ๑๖๘
 เจ้าช้าง - ๑๔๕
 เจ้าเชียงใหม่ - ๑๒๗, ๑๓๓
 เจ้าท้าว - ๑๐๘
 เจ้านาย - ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๓๔
 เจ้าฟ้าหลวง เมืองศรีบุญชัย - ๑๔๖
 เจ้าพนักงาน - ๑๕๑, ๑๖๐
 เจ้าพระญาจำบ้าน - ๑๐๖, ๑๑๔, ๑๑๖, ๑๑๗
 เจ้าพระญาเชียงใหม่ - ๘๒
 เจ้าพระญาตนท้อ - ๖๐
 เจ้าพระญาวรอนุชา - ๑๓๓
 เจ้าพระญาหลวงลคอร - ๑๒๘
 เจ้าพลล้าน - ๘๑
 เจ้าพลแสน - ๘๑
 เจ้าฟ้าเจียว - ๑๒๖
 เจ้าฟ้าเมืองน่าย - ๘๒
 เจ้าฟ้าแสนหวี - ๑๒๖
 เจ้าภิกขุ - ๑๕๕
 เจ้ามหานาน - ๑๔๘, ๑๕๐, ๑๖๐
 เจ้าเมือง - ๔๑, ๑๕๖
 เจ้าเมืองขึ้น - ๑๔๘

เจ้าเมืองเชียงแขง - ๗๔	เจ้าเมืองเชียงตุง - ๑๓๔ (ศิริไชยโชติสารัมภะ)
เจ้าเมืองเชียงทอง - ๗๗, ๗๘	เจ้าเมืองเชียงวราย - ๗๘ (หมื่นแก้ว ปรากฏในปี ๒๐๘๘)
เจ้าเมืองเชียงแสน - ๗๘, ๑๓๖ (หมื่นมนเ ปรางกุในปี ๒๐๘๘) ๘๔	
เจ้าเมืองเชียงแสน มหินทะ - ๘๕เจ้าเมืองเชียงใหม่ - ๑๑๙, ๑๖๕	
เจ้าเมืองตากวะแหง - ๑๒๗	เจ้าเมืองตากตุ - ๗๘
เจ้าเมืองนคอร - ๘๘ (เจ้าหมื่นสามล้านอ้าย ปรากฏในปี ๒๐๘๘)	
เจ้าเมืองน่าย - ๗๘, ๗๙	เจ้าเมืองฝาง - ๓๗, ๓๘, ๔๐, ๔๕, ๖๒
เจ้าเมืองพระยาว - ๖๓	เจ้าเมืองพวาน - ๘๘ (หมื่นยี่ ปรากฏในปี ๒๐๘๘)
เจ้าเมืองแพศ - ๑๐๙, ๑๑๐	
เจ้าเมืองละหุน - ๑๐๓, ๑๐๖, ๑๕๓, ๑๖๒, ๑๖๖, ๑๕๖, ๑๖๒, ๑๖๕	
เจ้าเมืองวระ - ๑๔๐	เจ้าเมืองเหล็ก - ๑๓๗
เจ้าเมืองยั้งวะ - ๑๓๒	เจ้าราชวงศ์ - ๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๖, ๑๖๘
เจ้าราชบุตร - ๘๓, ๑๓๖, ๑๔๙-๑๕๐	เจ้าลุ่มฟ้า - ๕๘
เจ้าลุ่มฟ้า, พระญาหรือ - ๕๘, ๕๙	เจ้าลุ่มฟ้าหากิमान, พระญาหรือ - ๕๘
เจ้าวัด - ๑๐๖	เจ้าวัดห้แก้ - ๑๔๕
เจ้าแสน - ๖๐, ๗๓	เจ้าแสนหวาน - ๙๓ (ชื่อญาณเสถียร ปรากฏในราว ๒๑๐๐)
เจ้าหมื่นเชียงบรอง - ๔๐	เจ้าหอคำเชียงรุ่ง - ๑๔๑
เจ้าหลวงเมืองละหุน - ๑๖๓	เจ้าหอคำ - ๑๔๘
เจ้าหอคำเชียงตุง - ๑๓๘, ๑๔๒	เจ้าหอคำเมืองเชียงตุง - ๑๓๗
เจ้าหอคำเมืองแสน - ๑๔๘	
เจ้าเหนือหัว - ๑๓-๑๕, ๑๗, ๒๑, ๒๒, ๒๔, ๒๕, ๒๗, ๒๖, ๔๕, ๖๐, ๖๖	
เจ้ายั้งวะ - ๑๔๘	เจ้าอุปราช - ๑๖๒, ๑๖๕, ๑๖๖
เจียก, ม่านโป - ๑๑๐, ๑๑๓	เจียง, พระญา - ๑๖, ๑๗
เจียง, หมื่น - ๖๒	เจ็ด, ห้าว - ๕๙, ๖๐
เจ็ดถิ่น - ๘๘	เจ็ดถิ่น, เวียง - ๖๐, ๑๖๘
แจ้งกูเวียง - ๘๘	แจ้งเวียง - ๑๔๕
แจค, เมือง - ๑๓๐, ๑๓๑	แจม, ห้า - ๗๘

ฉ

ฉัตตี - ๕๐, ๑๔๖	ฉัตตีขาว - ๖๖
ฉัตตีทอง - ๑๒๖	ฉัตตีธาตุ - ๑๐๕
ฉัตตีหลวง - ๑๒๓, ๑๖๘	ฉัตว - ๑๓๓, ๑๔๒
ฉางเข้า - ๔๓	ฉัดมเมือง, พระ - ๕๘
โฉม, เชียง - ๓๑	

ช

ชนบท - ๑๔๕	ชนพุกีป - ๗๕
ชนปทกยาณี - ๓	ชยเสน, พระญา - ๓
ชยวรเคอร, เมือง - ๖	

ชวนะ, นายน้อย - ๑๒๓, ๑๒๗

ชวา - ๗๘

ชวาล้านช้าง, เมือง - ๑๐

ของคำยาตสนา - ๑๕๔, ๑๖๑

ช่อช้าง - ๑๔๖

ช่อฟ้า - ๑๔๖

ชะคราว - ๖๖

ชะเรพน้อย, นายเรือน - ๑๐๗

ชะเลียง - ๖๓

ชะเลียง, เวียง - ๗๒

ชะเลื่อง, แม่ - ๑๕๓

ชั้นพุกทูป - ๔

ชั้นพุกทูป - ๔, ๕

ชัย เมืองราย, พระยาหลวง - ๑๔๑

ชาย, เมือง - ๑๐๗

ชาย, เจ้าพ่อท้าว - ๘๗

ชายแก้ว - ๑๐๘, ๑๐๙

ชายแก้ว, เจ้า - ๑๑๐, ๑๑๕

ชายแก้ว, เจ้าฟ้าหลวง - ๑๐๖, ๑๑๐, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๒๕

ชาวกำแพงเหล็ก - ๔๕

ชาวแหม - ๑๓๒

ชาวเจ้าคณะสังฆะ - ๖๐

ชาวเจ้าสวณ - ๑๑๑

ชาวเจ้าอัญญาบาลี - ๗๓

ชาวชะคราว - ๖๖

ชาวเชียงขวาง - ๕๘, ๖๓

ชาวเชียงแสน - ๑๓๕

ชาวเชียงใหม่ - ๓๙, ๖๓, ๖๕, ๖๖, ๖๘, ๘๕, ๘๗, ๙๕, ๑๐๔

ชาวคอย - ๑๑๗

ชาวใต้ - ๒๘, ๒๙, ๖๓, ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๗๐, ๗๑, ๗๗, ๗๘, ๘๒, ๘๕, ๘๗, ๙๐, ๙๗, ๑๐๕

ชาวเก็น - ๑๑๒, ๑๒๓, ๑๒๗

ชาวเคอ - ๖๑, ๘๙

ชาวปากเพรียว - ๑๑๘

ชาวฝาง - ๕๘

ชาวพลาวังหวิน - ๖๐

ชาวพองใต้ - ๕๔

ชาวไพร - ๑๒๖

ชาวเมืองแสน - ๑๕๙

ชาวเมืองน่าน - ๘๘

ชาวเมืองพิงเชียงใหม่ - ๕๗

ชาวระแหง - ๑๒๓

ชาวตะพูน - ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘

ชาวเวียง - ๑๐๑

ชวา - ๖๕, ๘๐, ๘๕

ชวา, เมือง - ๖๖, ๗๙

ชอง - ๘๒

ของฮาตสนา - ๑๖๘

ช่อน้อย - ๑๔๖

ช้อย, เจ้าท้าว - ๖๐

ชะเรเช็กกาย - ๑๑๐

ชะเลื่อง - ๑๑๖

ชะเลียง, เมือง - ๗๑, ๗๓

ชวาล, เมือง - ๘๕, ๑๒๒

จัมปะ, แดนพื้น - ๑๑๐

ชั้นพุกทูป - ๖๖

ชั้นพุกทูป - ๗๖

ชัย, พระยา - ๑๑๗

ชาน - ๘๘

ชาย, พ่อท้าว - ๘๗

ชายแก้ว พระราชบิดา, เจ้าฟ้า - ๑๑๗

ชายแก้ว, เจ้าฟ้า - ๑๐๔, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๓, ๑๒๒

ชาลี - ๒

ชาวแหม - ๕๖

ชาวเจ้า - ๒๘, ๔๕, ๘๕, ๘๗, ๙๐

ชาวเจ้าภิกขุสังฆะ - ๑๒๑, ๑๓๑

ชาวเจ้าสังฆะ - ๗๓

ชาวชวา - ๖๖

ชาวชะเลียง - ๖๖, ๗๒, ๘๕

ชาวเชียงราย - ๕๘

ชาวเชียงแสน - ๑๓๗

ชาวต่างเมือง - ๘๕, ๙๕

ชาวท่าแพ - ๘๗

ชาวปากชาวแต่น - ๑๐๑

ชาวปางพล - ๗๒

ชาวพระยาว - ๕๘

ชาวพุกตาง - ๘๑

ชาวพุกทูป - ๙๔

ชาวมาง - ๑๒๒

ชาวเมืองเชียงแสน - ๑๓๖

ชาวเมืองฝาง - ๕๘

ชาวเขี้ยว - ๘๕, ๘๖

ชาวคอร - ๑๐๖

ชาวล้านนา - ๕๘

ชาวเวียงเชียงใหม่ - ๓๙, ๑๐๕

ชาวสองแคว - ๖๖

ช้าง - ๘๐

ช้างกานโถม - ๒๘

ช้างคล้อย - ๓๐

ช้างเงิน - ๓๐

ช้างทอง - ๓๐

ช้างไม้กานโถม - ๒๘, ๒๘

ช้าง - ๗, ๑๓, ๑๖, ๑๘, ๒๔, ๒๖, ๒๗, ๓๑, ๓๓, ๓๖, ๓๘, ๔๐, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๖๒, ๖๓, ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๕, ๘๐, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๘๗, ๘๘, ๙๐, ๙๑, ๙๒, ๙๓, ๙๔, ๙๕, ๙๗, ๙๘, ๑๐๐, ๑๑๖, ๑๒๐, ๑๒๖, ๑๓๐, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๔๐, ๑๔๕, ๑๔๘, ๑๕๖, ๕๕, ๑๖๒, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๕๐, ๑๕๑

ช้าง, หมื่นเจ็ด - ๗๓

ช้างแก้ว - ๑๐, ๓๗

ช้างขวั้นเพ็ก - ๖๘

ช้างนิล - ๑๔๒

ช้างผ้า, รูป - ๑๖๑

ช้างเผือก, ปะตู - ๑๐๑, ๑๑๔, ๑๒๘, ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๘, ๑๖๖ ช้างเผือก, พระเป็นเจ้า - ๑๖๔

ช้างผ้า - ๑๖๘

ช้างพลายสาร - ๑๓๘

ช้างเพ็กมหาพิไชย - ๖๘

ช้างม้อย, ปะตู - ๑๖๔

ช้างเมงครุฑ - ๖๓

ช้างแหว - ๖๘

ชินวงศ์ - ๑๐๒

ชินาค้า, แฉก - ๑๒๒

ชิบคำ, ชั่ว - ๗๘

ชิบคำ, นาง - ๔๖

ชิมลำนพุกาม - ๗๔

ชุมขุน - ๘๘

ชุมพู, ท้าว - ๑๒๗

ชุมพู, นายน้อย - ๑๑๒

ชุมพู, หมื่น - ๑๒๒

ชุมแสง, ท้าว - ๑๐

ช็อกคี, เมือง - ๑๔๘

เขฏฐราชะพระเมืองเกส, เจ้าพระญา - ๘๘

เขตวัน, วัด - ๙๗

เข่นฝ่อ - ๓๗

เขริง - ๔๐, ๕๘

เขริง, เมือง - ๑๔, ๓๘, ๓๙, ๖๒, ๗๔, ๗๕, ๑๐๒ (เจ้าเมืองคำข่าฆ่าพ่อค้าครองหลังจากครองเมืองแพร่แล้ว)

เขริง, เวียง - ๙๕

เขียงคำ, เมือง - ๑๓

เขียงขวอง - ๔๐, ๕๘, ๘๘, ๑๐๐, ๑๐๒

เขียงขวาง - ๑๒๘

เขียงขวาง - ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๔๙-๑๕๐ (อยวิภูธร) เขียงขวาง, เมือง - ๑๔๑, ๑๔๒, ๑๕๐

ชาวสุโขทัย - ๘๕

ช้างค้ำ - ๓๐, ๑๖๑

ช้างแกง - ๗๘

ช้างเคือง - ๓๐

ช้างค้ำ - ๓๐

ช้างไม้ - ๒๗, ๓๓, ๔๑

ช้างเหล็ก - ๓๐, ๑๐๑

ช้างกองคำเจ็ดยอยเหนือ - ๗๒

ช้างไก่อ - ๑๕๒

ช้างไชยสงคราม - ๖๘

ช้างผ้า - ๑๖๘

ช้างเผือก - ๓๑, ๑๔๒, ๑๖๐

ช้างเผือก, พระเป็นเจ้า - ๑๖๔

ช้างพลาย - ๔๑, ๑๓๐, ๑๓๓, ๑๓๘, ๑๔๑

ช้างพัง - ๔๐-๔๑, ๑๓๓, ๑๔๑

ช้างภูบาล - ๖๘

ช้างมั่งคด - ๖๘, ๑๑๔

ช้างลาย - ๑๔๒

ชิด, หมื่น - ๑๐๘

ชินาขาว, น้อย - ๑๒๒

ชิบ, ท้าว - ๕๕, ๖๐

ชิบคำ, ชั่ว - ๘๘

ชิมลำน - ๗๓, ๗๕, ๗๗, ๗๘

ชีใหม่, เมือง - ๑๕๔

ชุมเจ้า - ๘๘

ชุมพู, นายขนาน - ๑๒๐

ชุมพู, วัด - ๑๐๗

ชุมแสง - ๑๗

ชือ, เมือง - ๑๔๘

เขฏฐราชบุตร - ๘๗

เขต, วัดป่า - ๙๗

เขนเมือง - ๑๖๒

เขยเฮนเล็กขบวิเชียรแสน - ๑๓๕

เขิงเหิน - ๑๓๑

เขียงคำ, เมือง - ๑๔๗

เขียงขวอง, เมือง - ๓๘, ๔๔

เขียงของ - ๑๔

เชียงแขง - ๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๖, ๑๔๗, ๑๕๐	เชียงแขง, เมือง - ๗๔
เชียงคอง, พ่อท้าว - ๗๖, ๗๗	เชียงคอง, วัด - ๗๗
เชียงคุ่ม - ๑๓๗	เชียงเคือง - ๑๓๗, ๗๘
เชียงเงิน - ๑๖๒	เชียงเงิน, บ้าน - ๑๖๓
เชียงเงิน, เมือง - ๑๖๓	เชียงเจียง - ๑๓๗, ๑๔๑
เชียงโถม - ๑๓๗, ๔๔, ๖๗	เชียงโถม, ท้าย - ๗๗
เชียงชื่น - ๗๗	เชียงชื่น, เมือง - ๗๗
เชียงช้าง, เมือง - ๑๓	เชียงคาว - ๗๓, ๑๖๖
เชียงคาว, เมือง - ๔๑, ๔๒, ๔๔	เชียงคาว, เวียง - ๔๑
เชียงคีน - ๖๖	เชียงคิ่ง - ๓๐, ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๕๐
เชียงคอง, เมือง - ๑๐๗, ๑๓๔, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๔๗, ๑๕๐	เชียงคาง - ๓๓
เชียงทอง - ๑๓๗, ๔๒, ๖๒, ๗๗, ๗๘	เชียงทอง, เมือง - ๗๗, ๗๘, ๑๔๗
เชียงทุม - ๓๑	เชียงภาดู, เกาะ - ๑๐๕
เชียงยีน, ปะตู - ๑๕๐, ๑๕๗	เชียงยีน, วัด - ๕๐, ๑๒๗, ๑๕๗, ๑๖๒
เชียงวาย - ๒๑, ๔๒, ๔๔, ๔๖, ๕๗, ๖๐, ๖๒, ๗๐, ๗๓, ๗๐, ๗๒, ๗๕, ๗๗, ๑๐๓, ๑๑๗, ๑๒๔, ๑๓๓	
เชียงวาย, พ่อท้าว - ๗๑	
เชียงวาย, เมือง - ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๒๐, ๒๒, ๓๖, ๓๗, ๔๑, ๔๓, ๔๖, ๖๗, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๑, ๘๓, ๘๕, ๘๗, ๑๐๓, ๑๑๗, ๑๒๔, ๑๓๓	
เชียงวาย, เวียง - ๑๓, ๑๕	เชียงรุ่ง - ๖๗, ๗๒, ๗๗, ๑๔๐
เชียงรุ่ง, เมือง - ๑๑, ๑๔๗	เชียงเรือ - ๗๗
เชียงเรือ, พันนา - ๒๒	เชียงเรือก - ๓๑, ๖๗, ๗๖
เชียงเรือก, ปะตู - ๕๑, ๑๖๗	เชียงเรือง, ข้าง - ๔๕
เชียงสถาน - ๑๑	เชียงสถาป - ๑๐๐
เชียงคาว, เมือง - ๖, ๑๑๐	เชียงคาวเงินยาง - ๑๐
เชียงเลือ - ๒๖, ๗๗, ๗๗	เชียงเลือ, พันนา - ๖๐, ๖๑
เชียงลุม, เวียง - ๑๗, ๑๗	
เชียงแสน - ๓๐, ๕๗, ๕๗, ๖๒, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๔, ๘๖, ๑๐๐, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๕	
เชียงแสน, เมือง - ๒๗, ๔๖, ๕๗, ๕๗, ๖๑, ๗๓, ๗๕, ๗๗, ๘๐, ๘๕, ๘๗, ๑๐๐, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๒๔, ๑๒๗, ๑๓๒, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๕๐	
เชียงแสน, เวียง - ๕๗, ๑๓๕, ๑๓๗	เชียงแสนแม่ลาว - ๑๑๗
เชียงแสนสบกก - ๑๑๗	เชียงหมื่น - ๓๓
เชียงหมื่น, วัด - ๑๒๗, ๑๔๓, ๑๖๒	
เชียงใหม่ - ๕๐, ๕๑, ๕๔, ๕๖, ๕๗, ๖๑, ๖๔, ๖๕, ๖๕, ๗๑-๗๒, ๗๕, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐, ๘๕, ๘๗, ๘๗, ๙๑, ๙๓, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๒, ๑๑๔, ๑๑๖, ๑๒๕, ๑๓๒, ๑๓๗, ๑๔๗	
เชียงใหม่, นพพบุรีศรีพิริยชัยเชียงใหม่ - ๒	
เชียงใหม่, เมือง - ๓๑, ๓๗, ๔๐, ๔๑, ๔๓, ๔๖, ๕๗, ๖๒, ๖๗, ๖๗, ๗๑, ๗๓, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๘๑, ๘๓, ๘๕, ๘๗, ๑๐๐, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๗, ๑๑๑, ๑๑๖, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๒๘, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๖, ๑๕๗	
เชียงใหม่, เมืองพิง - ๖๗, ๗๕-๗๖	
เชียงใหม่, เวียง - ๒๖, ๓๗, ๔๑, ๔๓, ๕๕, ๖๐, ๗๕, ๘๓, ๘๔, ๘๖, ๘๗, ๑๐๔, ๑๑๖, ๑๒๗, ๑๓๐, ๑๓๔	
เลียบเมืองแก้วหน้า เดือน ๗ เพงเมงวัน ๗ ไทเจ้าเสด็จ ยานกลองงาย ๒๑๐๑ ปีเปิงพะงัว ฤกษ์ ๑๑ (ตัว)	
เชือกหนัง - ๕๐	เชือกกาย - ๑๐๐, ๑๑๖
เชือกกายซ้าย - ๑๐๕	แช่, บ้าน - ๖๗
แช่, เมือง - ๑๓๗, ๑๔๑	แช่ก - ๑๒๗, ๑๖๒

แช่ช้าง - ๒๖, ๖๑, ๘๘
 แช่พรวน - ๖๔
 แช่สัก - ๒๔, ๖๘
 แช่หนอง, เมือง - ๑๐๕
 โชติการาม เจติยหลวง, วัด - ๑๕๘
 โชติการาม, วัด - ๑๓๑
 ไชยภูมิ - ๓๒-๓๖
 ไชยลังกา, เจ้า - ๑๖๔
 ไชยสงคราม, เจ้าพระญา - ๔๑, ๔๖, ๑๐๙
 ไชยเสนะ, พระญา - ๒
 ช้อย, เจ้าท้าว - ๖๑
 ช้อย, หมื่นจำ - ๖๘
 ชะปอง - ๑๐๙

ช

ชะติ - ๘๑
 ชายนูน, วัด - ๑๕๔
 ชุกขบปะติหะพะเท, ไป่เจียก - ๑๐๖
 ชุงฟูตาเสาแย้ - ๑๓๒

แช่ดำ - ๘๕
 แช่ว, แม่ - ๒๖
 แช่สัก, เมือง - ๔๒, ๖๘
 แช่ห่ม - ๗๙
 โชติการาม ฝ่ายวันตกพระเจติยะหลวง, วัด - ๑๖๑
 ไชรก, แม่ - ๘๔
 ไชยมงคล, แสนแขก - ๙๐
 ไชยวงศ์, เจ้าขนาน - ๑๔๙
 ไชยสงคราม, พระญา - ๔๒, ๑๐๘ (= ทิพพจักร์)
 ไชยเสนา, สัตตรุ - ๔๑
 ช้อย, ท้าว - ๖๑, ๖๒
 ชะแข่งหม่องกูง - ๑๒๖, ๑๒๘
 ชะมาต, เมือง - ๘๔

ญ

ญวน - ๑๒๙, ๑๔๖
 ญาน, พ่อเมือง - ๑๒๒
 ญานเสถียร, เจ้าแสนทวน - ๙๓

ชาย - ๕๖, ๕๘, ๖๘
 ชิดชิงไป่ - ๑๒๙
 ชุกขบปะติหะ, ไป่ - ๑๐๕
 ชื, เมือง - ๑๒๔, ๑๔๙, ๑๕๐

ญาณกิตติ, หมื่นหลวงล้ำแขก - ๙๐
 ญาณสาคระ - ๙๓

ฐ

ฐิตมังคละ - ๑๒๙ (กฐินาวัดผ้าขาว)

ด

ดงดี, วัด - ๑๕๘
 ดั่งนคร, หมื่น - ๖๙, ๗๑
 ดวงทิพ, เจ้า - ๑๑๑, ๑๑๔
 ดั่ง, เจ้า - ๑๐๓
 ดอกจัมปาตา - ๑๕๗, ๑๕๘
 ดอกเคื่อ, พระเจ้า - ๑๑๒

ดั่ง, หมื่น - ๖๙, ๗๓, ๗๘
 ดวงดี, วัด - ๑๐๓
 ดวงทิพ, เจ้า - ๑๑๔
 ดอกคำ, วัด - ๑๕๐, ๑๕๙
 ดอกธะแล้ง - ๑๓๙
 ดอกบัวคำ - ๑๕๘

ดอกบัวขาว - ๑๔๕
 ดอกไม้คำ - ๑๓๕
 ดอนนัท - ๑๐๓
 ดอนมูน เชียงแสน - ๑๐๔
 ดอย, บ้าน - ๑๗
 ดอยขีหม่าฟ้า - ๒๒
 ดอยท่า - ๑๓
 ดอยบาไห้ - ๒๕
 ดอยมลิ้าเห่า - ๗๘
 ดอยจุจกูปพะพะคีรี, วัด - ๑๔๒
 ดับกับ, วัด - ๑๕๘
 ดาง, ร้อย - ๗๕
 ดาบเขี้ยวเงิน - ๑๔๒
 ดาบชัย - ๑๓
 ดาบตรีภุชชัย - ๓๘, ๑๕๘
 ด่านเตวีน - ๗๒
 ดินละอิด - ๑๕๖, ๑๕๘
 ดู่, ไม้ - ๗๖
 เดือเกลี้ยง, ไม้ - ๒๖, ๓๑
 เดือขาย, หาน - ๖๘

ด

दनक, พระ - ๗๐
 ดนทิพ, พระ - ๗๐
 ดนหัว, ถวาย - ๔๕
 ดราพระราชสิทธิ์ - ๑๖๓, ๑๖๗
 ดริทุต - ๗๓
 ดำน, เมือง - ๑๒๖, ๑๒๗
 ดองทัง - ๕๘
 ดอเดือ, นายน้อย - ๓๑๕
 ด้อง, เค้น - ๑๗
 ดักนค - ๑๑๖
 ดัมพลหัตถิ, ช้าง - ๑๕๗
 ดาก, น้ำ - ๔๕
 ดากสิน, พระสัตว์เจ้า - ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๑๗, ๑๑๘
 ดากสิน, พระยา - ๑๑๒
 ดาแก้ว ดาหวน - ๑๓๑, ๑๓๓
 ดาดี, นาง - ๑๑๑
 ดาน, หมื่น - ๗๐
 ดาล - ๑๔๕
 ดาล, เมือง - ๔๒, ๔๕

ดอยฟ้า - ๑๔๕
 ดอกไม้เงิน - ๑๓๕
 ดอนนัท, วัด - ๕๗
 ดอย - ๗, ๑๕๔
 ดอยคำ - ๓๗-๓๘, ๑๕๔
 ดอยจอมทอง - ๑๓
 ดอยทุ่ง - ๖, ๑๓
 ดอยผาเภา - ๑๓
 ดอยป่าไผ่ - ๑๓
 ดู่, หมื่น - ๖๒
 ดาง - ๗๘

ดาบ - ๕๘, ๖๓, ๗๒, ๗๔-๗๕, ๑๐๕, ๑๒๖, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๘
 ดาบจ้าว - ๑๐๕
 ดาบฝึกคำ - ๗๒
 ดาบหุด - ๑๑๔
 ดินแดง, ท่า - ๑๑๕
 ดู่, ถวาย - ๗๕
 เดง - ๖๗
 เดือขาย - ๖๘

दनतिप, เจ้า - ๑๐๓
 ดนบุญ - ๑๐๑, ๑๐๖
 ดันปุแห่งนาค - ๑๕๘
 ดริจักขุนทุหธัมมิการาช - ๕
 ดลวดแก้ว - ๑๕๑
 ดองคาย, เมือง - ๑๒๓
 ดองโผะ, บ้าน - ๑๒๑
 ดือ - ๑๑, ๑๗
 ดะหนาวสี, เมือง - ๗๓
 ดึงก - ๖๐, ๖๘, ๗๑
 ดา - ๑๒
 ดาก, บ้าน - ๑๒๓
 ดากสิน, พระมหากษัตริย์เจ้า - ๑๑๔, ๑๑๕
 ดากสิน, มหากษัตริย์เจ้า - ๓๑๔
 ดางาม, หมื่นเซริง - ๖๔
 ดาน, แม่ - ๕๐
 ดาม, หมื่น - ๖๑, ๗๒
 ดาล, ดัน - ๖๔, ๗๖
 ดาแดง - ๖๗, ๗๗, ๑๔๐

ตำหาน - ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๐, ๑๔๗, ๑๖๗

ตำแน - ๑๖๐, ๑๖๕

ตำหนักเตียงแรง - ๔๖ (ที่หักเอาแรง)

ตำหนักหน้าพระราชวังหลวง - ๑๖๘

ตำหนักหัวขัวแม่ระมิง - ๑๖๑

ตัง - ๑๔๕

ตลก, ท้าว - ๖๐

ตลก, เจ้าพระยา - ๖๑, ๖๔, ๖๗, ๗๑, ๗๓, ๗๕, ๗๗, ๗๘, ๘๐, ๘๓

ตลก, พระยา - ๖๘, ๗๓, ๗๕, ๗๘

ตลกราช, เจ้าพระยา - ๖๕, ๖๘

ตลกราช, เจ้าพระยา - ๖๐, ๖๒, ๖๔, ๖๕, ๖๗, ๖๘, ๗๐, ๗๑, ๗๓, ๗๕, ๗๗, ๘๑, ๘๓

ตลกราช, พระยา - ๖๘, ๗๓, ๗๕

ตลกราช, พระเป็นเจ้า - ๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๔, ๗๕, ๘๓

ตีสระ - ๓

ตูกู, เมือง - ๗๗-๗๘

ต๋น, เมือง - ๖๗

ตุนพดลเอา - ๑๓๒

ตั้น, ไม้ - ๑๔

ตูป - ๔

เตริน, หมื่น - ๘๗, ๘๘ (ลูกพ่อท้าวเชียงตอง)

เต้าคำ, หมื่นแดง - ๘๕

เตียม, แม่ - ๔๖

เตอร - ๘๕, ๘๘, ๘๙, ๙๑, ๑๒๙, ๑๓๓, ๑๔๔, ๑๕๐, ๑๕๒, ๑๕๘, ๑๖๕

เตอรังขี - ๔๑

ไสรทำ - ๓๔

ต้า, เมือง - ๑๐๙

ต้าหนัก - ๙, ๑๓๕

ต้าหนักริมฝั่ง - ๑๖๐

ต้าหนักหน้าพระราชวังหลวง - ๑๖๘

ตึง, เมือง - ๑๓๗

ตลก, เจ้าพ่อท้าว - ๖๐

ตลก, พระเป็นเจ้า - ๗๑, ๗๘

ตลกราช, เจ้าพระยามหา - ๖๗

ตลกราช, พระยามหา - ๖๗, ๖๘

ตลกราช, มหาสุริยัมมะ - ๖๐

ตืนเวียง - ๑๕๘

ต๋น - ๑๘

ตุม, พันหลวง - ๘๒

ตุด - ๑๓๑, ๑๓๖, ๑๕๗

ตั้น, พระยา - ๑๐๐

เตริน, เมือง - ๘๒

เตาคินจี - ๑๕๘

เต็ก, พระยา - ๘๖

เตน - ๑๑

เตอรเวริน - ๑๔๕

ถ

ถงสักกะหลาด - ๑๖๖

ถ้วยขาม - ๑๕๑

ถ่าง, เชียง - ๓๓

ถาวพกาม - ๗๕, ๗๗

ถ้ำเมืองเชียงทอง - ๘๕

ถ้ำอ้ายฟ้า - ๒๒

เถียงแรง, ผาผึ้ง - ๘๕

ถ้วย - ๖๔, ๑๒๑

ทะโหมงบิกซ้าย - ๘๓

ถ้ำ, บ้าน - ๗

ถ้ำฟ้า - ๒๒-๒๓, ๒๕

ถ้ำเมืองนาย - ๗๘, ๘๕, ๘๘ (ชื่อฝายของหุบ ปรากฏในปี ๒๐๘๘)

ถีน, เมือง - ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๗, ๑๓๐, ๑๕๐, ๑๕๑

ท

ท่งเข้าตาน - ๔๔

ท่งยาง - ๓๑

ท่งย่างเมืองฝาง - ๖๕, ๖๖

ท่งช้างแพ - ๘๓

ท่งย้าง, แม่พล้า - ๘๕

ท่งแสนเข้าหอเชียงเลื้อ ๕ ร้อยได้ - ๒๕

- ทังอ้อ, บ้าง - ๑๓๒
 ทวา, หมิ่น - ๖๔, ๘๑
 ทละเขียง, พระญาโหย - ๑๑๕
 ทวน, พันนา - ๒๒, ๖๑
 ทวาย, นาง - ๑๒๘
 ท่อน้ำ - ๑๐๘
 ทะ, น้อย - ๑๐๘
 ทะกาน, พันนา - ๓๑, ๖๓, ๘๘, ๘๕
 ทะม่าน - ๘๕
 ทะตนะ - ๘๓
 ทัน, ไม้ - ๖
 ทัม - ๑๐๔
 ทับลู่ - ๘๔
 ทับทำอ้อย - ๑๐๔
 ทับป่าเขียง - ๘๒
 ทับม่วง - ๘๕
 ทับลิ้ว - ๑๑๐
 ทาดท้าว - ๑๔๕
 ท้า, ดอย - ๑๓
 ท้าข้ามแม่คราว - ๘๕
 ท้าข้ามแม่พิง - ๘๔
 ท้าจัว - ๖๒
 ท้าช้าง - ๑๓๐, ๑๓๒
 ท้าทัน - ๘๕
 ท้าแปนเจ้าราชวงศ์ - ๑๖๕, ๑๖๖
 ท้านาง, ปะตู - ๘๕
 ท้าผิง - ๑๒๑, ๑๒๒
 ท้าแพ, บ้าง - ๘๘
 ท้ามหาฐาน - ๘๘
 ท้าวังตาล - ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๓๘, ๑๔๓, ๑๕๐, ๑๕๔
 ท้าวัดเกศ - ๑๐๑, ๑๓๔, ๑๔๒
 ท้าสนยอล - ๑๒๔
 ท้าว - ๔๖, ๔๐๗
 ท้าวเจ้าล้านนา - ๘๐
 ท้าวพระญา - ๑, ๒, ๕, ๖, ๒๗, ๓๑, ๓๒, ๓๕, ๔๓, ๖๑, ๖๕, ๖๘, ๗๓, ๘๐, ๘๑, ๘๔, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๒๘, ๑๓๓, ๑๓๕, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๕, ๑๕๗, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๘
 ท้าวพระญาต่างประเทศ - ๘๑
 ท้าวล้านนา, เจ้า - ๒๘, ๖๘, ๘๐, ๘๒
 ทิดน้อย, พัน - ๘๘
 ทิพพจักกัวเนจอร์ - ๑๐๘
 ทิพพะล่อง - ๗๗
 ทุ่ง - ๑๖๑
 ทรา, แม่ - ๘๓
 ทวาย - ๑๑๕, ๑๔๕
 ทละฟ้าน, เม่ง - ๑๐๓, ๑๐๔
 ทวาน, หมิ่น - ๖๑, ๖๒
 ทวาย, เมื่อง - ๑๐๓
 ท่อน้ำกระมัง - ๑๖๘
 ทะกาน - ๖๒, ๘๘, ๑๐๘
 ทะโค้ง - ๑๐๕, ๑๑๕, ๑๒๓
 ทะละ - ๘๓
 ทะเล, น้ำแม่ - ๑๕๑
 ทันทปาณิกุมาร - ๓
 ทับ - ๔๕
 ทับเตาปูน - ๘๒
 ทับปวย - ๘๕
 ทับพุย - ๘๕, ๑๕๑
 ทับส้มป่อย - ๖๕
 ทับมีทะ - ๑๕๔
 ทาดท้าวปราชการ - ๓๖
 ท้าขันโต - ๓๘, ๖๓
 ท้าข้ามแม่พิง - ๘๕
 ท้าเข้าเปต็อก - ๑๓๖, ๑๓๗
 ท้าเจด - ๑๓๓
 ท้าชาย - ๑๔๗
 ท้าแปนเจ้า - ๑๖๐, ๑๖๒, ๑๖๘
 ท้าองคืพระแปนเจ้า - ๑๖๐, ๑๖๒
 ท้าผาปูน - ๑๓๒
 ท้าแพ - ๑๖๗
 ท้าแพ, ปะตู - ๑๑๒, ๑๖๔
 ท้าเรือ - ๘๒
 ท้าวังท้าว - ๑๑๖-๑๑๗
 ท้าสิทอสีแพ - ๑๒๑
 ท้าอ้อ - ๑๓๐, ๑๓๗
 ท้าวขุน - ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๒๐, ๑๒๖, ๑๔๑
 ท้าวราชา - ๗๗
 ท้าวหนัก - ๘๑
 ทิพพจักกั, นาย - ๑๐๗
 ทิพเพนต์, พระญา - ๘๘
 ทิพนนขุมาร - ๓
 ทุ่ง, ดอย - ๑๓

ทุ่งตะด้าง - ๑๔๖
 ทุ่งพระยง - ๑๔๖
 ทุม, เชียง - ๓๑
 ทุมตุม - ๘๘
 ทุต - ๑๖๐
 เทพ, ท้าว - ๑๕๘
 เทพพฤต, พัน - ๗๕, ๗๖
 เทพสิงห์ - ๑๐๑, ๑๐๒, ๑๐๖
 เทพชะคำขร่าย - ๓๑
 เทพชะคำขร่าย, นางท้าว - ๑๒
 เทพมนเทียร, พัน - ๘๘
 เทวทนต์ถอร - ๓
 เทวทัตตกุมาร - ๓
 เทียบเต้า - ๗๐, ๗๑, ๑๓๕
 แท่นแก้ว - ๘๘, ๙๐, ๙๑, ๙๗, ๙๘
 โทก, บ้าน - ๗๗
 ไทร, นม - ๓๕
 ไท, เมือง - ๑๔๖
 ไทเมือง - ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๑
 ไทลคอร - ๑๑๗

ธ

ธัญชัย, พระ - ๘๗
 ธราวง, เมือง - ๗๕, ๑๒๑, ๑๒๔
 ธรรณี, นาง - ๓๐
 ธรรมกิตติสุริยเมฆเวณี, เจ้า - ๑๖๔
 ธรรมปาละ - ๑๕๒
 ธรรมลังกา, เจ้าน้อย ๑๓๑
 ธรรม์ หนองขวาง, หมื่น - ๘๕
 ธาตุพระพุทธเจ้า - ๓๐
 ธุนายาง - ๑๐๖
 ไธยใต้ - ๒๗

ด

ดก - ๗๑
 ดกทุ่งทุ่ง - ๑๖๔
 ดกแพรว - ๑๖
 ดคอร - ๖๒, ๖๐, ๖๘, ๗๕, ๗๕, ๗๗, ๗๖, ๗๕
 ดคอร, เมือง - ๖๑, ๗๒, ๗๗, ๗๕, ๗๘, ๗๑, ๗๗, ๑๐๔, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๒
 ดนุ - ๓๗, ๑๐๗
 ดอน, เมือง - ๗๒
 ดะลัก - ๑๔๕
 ธรรมปัญญา, เจ้า - ๑๐๒
 ธรรมลังกา, เจ้า - ๑๑๕, ๑๑๘
 ธรรมอโศกราช, พระญา - ๗๖
 ธาตุพระโคง - ๑๐๕
 ธาตุสุระพน - ๘๘
 เจริญ, เมือง - ๑๑๘

ทุ่งชัย - ๑๔๖
 ทุ่ง - ๓๑
 ทุม, หมื่น - ๗๐
 ทุ, พ่อเมือง - ๑๒๒
 เทพ, เจ้ามหา - ๑๕๘
 เทพพฤต เถระ - ๗๓
 เทพธิดา - ๕๗
 เทพสิงห์ตณบุญ - ๑๐๑
 เทพชะคำขร่าย, นาง - ๑๑
 เทพร์, เจ้าตณนาง - ๑๐๗
 เทวตา - ๕๘
 เทวทนต์ถก - ๓
 เทวบุตร - ๕
 เทียนเงิน - ๗๐, ๗๑, ๑๓๕
 แท่นแก้ว โรงหลวง - ๗๐
 โทโททนะ - ๓
 ไท - ๑๐๖, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๗, ๑๑๓, ๑๔๐
 ไทขาวเวียง - ๑๐๒
 ไทย - ๑๒๗

- นคร, หมิ่น - ๖๖
 นพพวิศร์นครเชียงใหม่ - ๓๖
 นพพวิศร์พิชัยเชียงใหม่ - ๒
 นฤไชย, พระญาณสามล้าน - ๙๐ (เดิม หมิ่นสามล้านอายุ ๒๐๘๘) นวณันทะเล - ๔
 นอ - ๘๒
 น้องเนา - ๔๕
 น้องสาว - ๒
 น้อย, หมิ่นจาคำ - ๘๒
 น้อยธัมม์ - ๑๐๘, ๑๑๐
 น้อยพรหม หนองหลิ่ง, เข็กคาย - ๑๑๒
 น้อยมโน, พระญา - ๑๑๐ (อยู่บ้านเดิม)
 นักบวช - ๗๓
 นักปราชญ์บัณฑิต - ๒๗
 นันทศิริ, แสนคราว - ๙๐
 นันทบุรี - ๑๐, ๑๗
 นันทเสน, เจ้า - ๑๔๘, ๑๔๙
 เน้นทะกยอต่อ - ๘๗
 เน้นทาราม, วัด - ๘๕
 เน้า - ๖, ๑๒, ๓๑, ๖๗, ๑๐๘
 เนาววา - ๑๐๐, ๑๐๓, ๑๓๖, ๑๓๘
 เนาค - ๔๒
 เนคราชะ - ๑๔๐ (เจ้าเมืองอังวะ)
 เนวงพระญา - ๔๗-๔๘
 เนงฟ้าเชียงคำ - ๑๔๗
 เนามวงส์, เจ้า - ๑๔๑
 เนาย, เมือง - ๔๓, ๔๔, ๗๘, ๗๙, ๘๕, ๘๖, ๘๓
 เนายกอง - ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๕
 เนายทับ - ๑๑๐
 เนายฟ้า - ๑๓๖
 เนายเมือง - ๗๗, ๘๒
 เนายเวื่อน - ๑๐๗
 เนายหนังสือ - ๑๔
 เนารทะ, นายทนาน - ๑๔๕
 เนาน - ๑๔๘
 เนาน, เมือง - ๑๐, ๑๗, ๖๔, ๖๕, ๗๒, ๗๘, ๘๐, ๘๓, ๘๔, ๘๘, ๘๘, ๙๐, ๙๐๒, ๑๑๗, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๘
 เน้า - ๑๖๘
 เน้าตันคำ - ๔๑, ๑๑๘
 เน้าตันเงิน - ๑๔๓
 เน้าถ่วม, เจ้าพ่อ - ๔๕
 เน้าถ่วม, ท้าว - ๔๔
 เน้าถ่วม, พ่อท้าว - ๔๔-๔๖
 เน้าปอ - ๑๕๓
 เน้าปอแก้ว ๗ ลิน - ๑๖๒
 เนอรรราชสิมา, เมือง - ๑๖๗
 เนพพวิศร์เชียงใหม่ - ๔๓
 เนรต, พระ - ๘๗
 เนอณันทะเล - ๔
 เนอ, เมือง - ๑๔๘
 เนืองอิง - ๓
 เนอย เชียงเล็ด, หมิ่น - ๘๘
 เนอยทะ - ๑๐๘
 เนอยธัมม์, นาย - ๑๐๗
 เนอยพรหม, เข็กคาย - ๑๐๕
 เนซามหม่องชะ, ม่านโป - ๑๔๘, ๑๔๙
 เนักปราชญ์ - ๕๔, ๗๕, ๘๓, ๑๕๕, ๑๖๐, ๑๖๒
 เน้นทกุมาร - ๓
 เน้นหิต - ๕๓
 เน้นทาคี - ๓
 เน้นทเสน, นาย - ๑๒๐
 เน้นทา, สวาธุเจ้า - ๑๕๓
 เน้นโท, อาจารย์ - ๑๒๒
 เน้า, บ้าน - ๑๓๐, ๑๓๒
 เนาววาเจ้าเมืองเชียงแสน - ๑๒๔
 เนาคทาเสกะ - ๔
 เนางโคดมี - ๓
 เนางพิททักจายนะ - ๓
 เนาช้าย - ๑๐๐
 เนาย - ๗
 เนายกลาง - ๔๐
 เนายช้าง - ๕๘, ๖๓, ๖๖, ๗๐, ๘๒
 เนายปะตุ - ๔๕, ๖๗
 เนายมถ้า - ๕๘, ๖๖, ๖๗, ๗๐, ๘๒
 เนายร้อย - ๙๐
 เนายสิบ - ๙๐
 เนาย่าง, วัด - ๑๐๖
 เน้าง - ๘, ๓๑-๓๒
 เน้าตัน - ๖๔
 เน้าตันตันทัก้า - ๖๐
 เน้าตาตชาย - ๑๖๐
 เน้าถ่วม, เจ้าพ่อท้าว - ๔๕, ๔๖
 เน้าถ่วม, พ่อเจ้าท้าว - ๔๕
 เน้าถ่วมราชบุตร, พ่อท้าว - ๔๖
 เน้าปอภักณณิการิ - ๔๓
 เน้าว่า - ๗๘

น้ำรินทอง - ๙๒
 นิโครธ, ไม้ - ๓๔, ๖๗, ๗๕, ๗๖
 นิหว่าน - ๑๐๐
 นุนต่าน, เมือง - ๑๓๒
 เนรัญชรา, แม่น้ำ - ๕

น้ำลิม - ๖๖
 นิเวศนธะ - ๙๖
 ทุ่ง, เมือง - ๑๓๔
 นุนแม่ขรอง - ๖๖
 นน - ๑๔๕

บ

บอกไฟกังหัน - ๑๕๗
 บอกไฟดอก - ๑๕๖, ๑๕๘
 (บอก)ไฟหทัย - ๑๕๖, ๑๕๗
 บอกไฟไม้คู้ - ๑๖๘
 บอง, หมิ่น - ๘๒
 บอบ, เมือง - ๑๓
 บอวรมมราชาพระเจ้าเชียงใหม่, พระเจ้า - ๑๖๘
 บ่อแวน - ๑๒๕
 บักเงิน - ๙๓
 บัว - ๑๕๓
 บัวรมมราชาพระเจ้าเชียงใหม่, สมเด็จพระเจ้า - ๑๖๖
 บำ, พระญา - ๒๑, ๒๕, ๓๖
 บางกอก, เมือง - ๑๑๕
 บาตร - ๓๑, ๑๕๓
 บานกลาง - ๙๓
 บาให้, คอย - ๒๕
 บ้าน - ๑๔๕
 บ้านขุน - ๖๕
 บ้านซอง - ๑๐๓
 บ้านต่ำสูง - ๓๓
 บ้านข้อม เมืองกรุงเก่า - ๑๒๓
 บ้านสัน - ๑๐๓, ๑๐๙, ๑๑๐
 บุก - ๑๓๖
 บุญเกียรติ, วัด - ๘๗
 บุญทา, เจ้า - ๑๔๙
 บุญมา, เจ้าพระญารัจบ้าน - ๑๐๕, ๑๐๙
 บุญเรือง, ท้าว - ๑๓๐, ๑๔๘
 บุญเรือง, หมิ่น - ๗๗
 เบ็ก, พระญา - ๓๗
 ไบสร์ - ๑๔๕

(บอก)ไฟขึ้น - ๑๕๖, ๑๕๗
 บอกไฟดาว - ๑๕๖, ๑๕๘
 บอกไฟรับ - ๑๖๘
 บอกไฟหน้อย - ๑๖๘
 บอน - ๑๓๖
 บอร, พระญา - ๖๒-๖๓
 บ่อทอง - ๙๔
 บักคำ - ๙๓
 บังวัน - ๑๕๖
 บัวแดง - ๑๔๕
 บัวสาม, เจ้า - ๙๐
 บางกอก - ๑๕๑
 บาตาย, เข่า - ๖๘
 บาตรเหล็ก - ๑๖๐
 บาวกว่า - ๙
 บ่าว - ๗๒
 บ้าน - ๗, ๓๑
 บ้านเคแม่เมืองยอง - ๖๕
 บ้านซอง, วัด - ๑๔๐
 บ้านเน็ก - ๔๐
 บ้านเฟือน, วัด - ๑๐๖
 บ้านหัวเวียง - ๘๗
 บุญ, ถ้าม - ๘๓
 บุญสันเขียง, หมิ่น - ๗๘
 บุญมา, เจ้า - ๑๑๓
 บุญเรือง, เจ้าพ่อท้าว - ๖๘, ๗๐, ๗๗, ๘๓
 บุญเรือง, พ่อท้าว - ๗๗, ๗๘
 บุญสม, นาง - ๑๑๗
 เปีย - ๒๐-๒๑, ๓๑, ๓๖, ๘๒, ๑๐๖, ๑๑๑

ป

ป่องน้อย, นาง - ๘๓ (เทวีพระญายอด)
 ปชาบดีโคตมีกุมารี - ๓
 ปทุมมวดี - ๓
 ปณาทะ - ๒
 ปรมโพธิสัตว์ - ๔
 ปรั้งคณิเวสน - ๑๖๑
 ปรั้งคปราสาท - ๑๖๐
 ปรั้มมราชา, พระญา - ๖๒
 ปรั้มมราชา, พระเปนเจ้าห้าว - ๖๗
 ปราการลำเวียง - ๑๒๐
 ปราการเวียงชั้นนอก - ๑๖๔
 ปราบเมืองมา - ๑๖๗ (ชื่อช้าง)
 ปราสาท - ๔-๑๐, ๖๐, ๑๐๔, ๑๖๐, ๑๖๖
 ปราสาทหอผ้า - ๑๕๔
 ปลัด - ๙๔
 ปลานแดงจอยว่า - ๑๐๔
 ปลาเขียน - ๑๕๔
 ปลีหรือ - ๔๑, ๖๘
 ปอน, เมือง - ๑๒๓
 ประดู่ - ๑๒๖
 ประตูกว้างจำ - ๘๘
 ประดู่โขง - ๙๐
 ประดู่เชียงแสน - ๔๖
 ประดู่ดิน - ๔๖
 ประดู่ทับ - ๖๘
 ประดู่ท่าม่าน - ๔๖
 ประดู่มหาวัน - ๘๘ (ชื่อประดู่เวียงลำพูน)
 ประดู่ - ๘๘ (ชื่อประดู่เวียงลำพูน)
 ประดู่เวียงอาจ - ๑๒๐, ๑๔๕
 ประดู่สวนดอก - ๔๔
 ประดู่หนองมูล - ๔๖
 ประดู่หัวเวียง - ๘๘
 ปัญจกัณฐาณี - ๓
 ปัญญาเชียงเจือง, พระญาหลวง - ๑๔๑
 ปัญญาชีวะ, มหาราชขจรเจ้า - ๑๖๒
 ปักแกนดาลา - ๑๖๑
 ปัดทือคำ - ๑๑๘
 ปัน, เมือง - ๔๒, ๙๔, ๙๔, ๙๓, ๑๒๓, ๑๕๔
 ปากนา - ๑๘
 ปากขม, เมือง - ๖๖

ปฐมอัครมหาเสนาทั้ง ๔ - ๑๓๕
 ปทุมะ, ดอย - ๕๒
 ปรมโศรจักร, พระญาได้ - ๘๘, ๘๘
 ปรมราชา, พระญาได้ - ๘๘
 ปรั้งคณิเวสนหอคำ - ๑๖๒
 ปรั้มมโศรโลก, พระญา - ๖๕, ๖๘, ๖๘, ๙๓
 ปรั้มมราชา, พระญาได้ - ๙๑, ๙๓
 ปราการ - ๑๕, ๓๖, ๔๖, ๑๔๕
 ปราการเวียง - ๘๖
 ปราบจักรวรร - ๑๓๓ (ชื่อช้าง)
 ปราบเมืองมาเมืองยักขี - ๑๓๓ (ชื่อช้าง)
 ปราสาทผ้า - ๑๖๑, ๑๖๘
 ปโรหิตตาจารย์ - ๑๖๘
 ปลา - ๑๔๕
 ปลาผอย, นาง - ๑๕๑
 ปลิง - ๑๓
 ปวระ, โนยหวาน - ๑๐๓
 ป้อม - ๑๒๐, ๑๓๑, ๑๔๕
 ประดู่ - ๓๕-๓๖, ๖๘, ๘๘, ๘๓, ๑๔๕, ๑๔๘
 ประดู่เขียน - ๓๕
 ประดู่ช้างเผือก หัวเวียง - ๙๐ (ประดู่เวียงเชียงใหม่)
 ประดู่เชียงใหม่ - ๔๕
 ประดู่หินเขอ - ๔๖
 ประดู่หานาง - ๘๘ (ชื่อประดู่เวียงลำพูน)
 ประดู่แป้น - ๔๕, ๘๘
 ประดู่ยางเถื่อน - ๔๖
 ประดู่เวียง - ๖๔, ๘๒
 ประดู่สิริภูมิ - ๘๖, ๙๑
 ประดู่แสนพุง - ๘๘ (ชื่อประดู่เวียงเชียงใหม่)
 ประดู่หัวเวียง - ๔๔, ๖๘, ๙๑
 ปัก - ๑๐๐, ๑๔๒
 ปัญญา - ๑๔๐
 ปัญญาชีวะ มหาปา, ลาวเจ้า - ๑๔๒
 ปันเกาะวี่ - ๑๔๕
 ปัด, เจ้า - ๑๐๓
 ปัดตาปะ - ๒
 ปากคลอง - ๑๐๘, ๑๕๑
 ปากขม - ๖๖
 ปากลัด, เวียง - ๑๕๑

ปากสาธ - ๑๒๓
 ปางช้าง - ๑๓๘, ๑๔๘
 ปางพล, เมือง - ๗๑
 ปางพลแสน - ๔๐ (ชื่อช้าง)
 ปาลิตตาภุมาริ - ๓
 ป่าแก้ว - ๑๐๘
 ป่าช้าง, เมือง - ๑๒๒, ๑๒๕, ๑๒๘, ๑๕๒
 ป่าช้างน้อย - ๑๒๐
 ป่าแดง - ๘๓, ๘๕, ๘๘
 ป่าแดง, วัด - ๑๕๘
 ป่าหินกุมเมือง - ๑๐๖
 ป่าเขียว - ๑๓๓
 ป่านชมพู - ๖๘ (ชื่อช้าง)
 ป่านสงคราม - ๖๔
 ปิง, แม่ - ๒๒
 ปูก, หมอ - ๑๒๒
 ปุปผากการอาราม, วัด - ๑๖๒
 ปุปผากการอารามหลวงสวนดอกไม้, วัด - ๑๖๔
 ปุพพาราม - ๘๔
 ปุโรหิตตาจารย์ - ๑๖๒
 ปุทธวด - ๑๖๒
 ปู่ - ๑๒, ๔๓, ๕๘, ๗๐, ๘๓
 ปู่ตา - ๑๒
 ปิ่น - ๔๐, ๘๐
 ปิ่นน้อย - ๓๖
 ปิ่นไฟ - ๑๑๔, ๑๓๘
 ปิ่นละมุนใหญ่ - ๑๖๐
 ปิ่นใหญ่ - ๓๖, ๑๕๘
 ปุ้ยย่านช้างเหล็ก - ๑๐๑
 ปู่เตะ ย่าเตะ, ยี่ภู่ - ๑๕๕
 เป็ก, พระญา - ๒๕, ๓๖, ๔๑
 เป็งภาวะมิ่งทรา, เจ้า - ๕๒, ๘๔, ๘๖-๘๗
 แป, หมอ - ๑๖๔
 แป้นเกล็ด - ๑๖๓
 ป๋อ - ๑๐๒, ๑๐๓
 ป๋อหัวขาว - ๑๑๒, ๑๑๖
 ป๋อเจียก - ๑๑๓

ผ

ผักเรือก, ไม้ - ๓๔
 ผาแดงเชียงทอง, เมือง - ๑๔

ผางช้าง - ๗๘
 ผางพล - ๗๒
 ผางพล, เวียง - ๗๒
 ผาตะ, ขุนจอมราชมณเฑียร - ๕๐
 น้ำก่อ, คอย - ๖๓
 น้ำช้าง - ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๒๗, ๑๒๘
 น้ำช้าง, เวียง - ๑๓๐
 น้ำช้างหลวง - ๑๒๐
 น้ำแดง เมืองหาง, วัด - ๘๕
 น้ำตาล, วัด - ๘๘
 น้ำมอก - ๑๐๓
 น้ำเหล้า - ๓๓
 บ้านฝิง, วัด - ๑๕๘
 บ้านสงคราม, หักเล้ามน้ำ - ๖๔
 ปู่, เมือง - ๑๒๔, ๑๓๐, ๑๓๒
 ปุณณะ - ๒
 ปุปผากการอาราม, เวียงสวนดอก - ๑๖๒
 ปุพพา, วัด - ๑๕๘
 ปุพพาราม, วัด - ๑๐๑, ๑๐๖, ๑๒๘
 ปุสสเทวะ, มหาสังฆราชา - ๘๔
 ปู่ - ๗
 ปู่กางยางแม่เงา - ๑๕๗
 ปูน - ๑๕๖
 ปิ่นกัณโธ - ๖๘
 ปิ่นปู่เจ้า - ๖๔
 ปิ่นละมุน - ๑๕๓
 ปิ่นใหญ่ - ๑๕๑
 ปู่หม่อ - ๑๒, ๑๗
 ปู่เจ้า - ๖๔ (ปิ่นใหญ่)
 เป้ง - ๖๘, ๑๒๕
 เป็งภาวะมิ่งทรา เจ้าหงสา, เจ้า - ๕๓, ๘๔, ๘๖
 เป็ด - ๖๔, ๑๑๖
 แปด, หัว - ๕๘, ๖๐
 แปด, เมือง - ๗๑
 ป๋อสังดำ - ๑๐๕, ๑๑๐, ๑๑๕
 ป๋อหัวขาว, แฉ่งแทนโมย - ๑๐๕
 ป๋อเจียกหลวง - ๑๑๒

ผา - ๘
 ผาตาแหลว - ๔๖

ผาปูน - ๑๓๒
 ผาเวียง, ท้าว - ๑๐
 ผาเวียงแม่คำขาว, ท้าว - ๑๖, ๑๗
 ผาเฒ่า - ๘
 ผาเฒ่า, บ้าน - ๗
 ผาแดง, ท้าว - ๖๔
 ผ้าขาว, ปู่ - ๑๐๒
 ผ้าขาว, วัช - ๑๕๔
 ผ้าขาวพันนา - ๑๐๕
 ผ้าไทร - ๑๕๑, ๑๖๐, ๑๖๕, ๑๖๖
 ผ้าม่อน - ๒๘, ๖๒, ๑๑๗
 ผ้ามั่งขากู - ๑๕๓
 ผีเสื้อ, นาง - ๑๘
 ผ่นเค้า - ๘๘

ผ

ผ่นเค้า - ๑๕๔
 ผึงแกน, พันนา - ๖๒
 ผาง - ๘๗
 ผาง, เมือง - ๑๔, ๑๕, ๒๔, ๓๑, ๓๗, ๔๐, ๔๒, ๔๔, ๔๖, ๕๔, ๖๐, ๖๒, ๘๓, ๘๕, ๘๘, ๑๐๒, ๑๒๔, ๑๓๘, ๑๔๓
 ผาแดง - ๖๓

ผาม - ๔
 ผาเวียงแม่คำขาว, เจ้า - ๑๐
 ผาสาย, คอย - ๖๒
 ผาเฒ่า, คอย - ๑๓
 ผาสี - ๗๗, ๗๘
 ผ้าไฟ - ๑๓๑, ๑๓๒
 ผ้าขาว, พันนา - ๑๑๒
 ผ้าขาวเทส - ๑๖๕, ๑๖๖
 ผ้าจิวระ - ๘๕
 ผ้าไท - ๘๒
 ผ้าม่อนพ่อนนา - ๑๑๘, ๑๕๘
 ผ้าหม่าน - ๘๒
 ผึงขาม - ๑๑
 ฝ่, ฝั - ๖๘

ผึงแกน - ๕๘, ๘๘
 ผึงขี้เหล็ก - ๑๐๘

ผ้าย - ๗๗

พ

พญาช้างเผือก - ๑๕๖
 พยะชะแพก - ๑๐๒
 พยะนะวัค - ๑๐๒, ๑๐๓
 พวหม, เจ้า - ๑๓๗
 พระกัน, เมือง - ๙, ๑๖
 พระเจดีย์กลางสระพูน - ๕
 พระเจ้า - ๖๖ (กษัตริย์)
 พระเจ้าเชียงใหม่ - ๘๘
 พระเจ้าสุทนต์ - ๑๖๐
 พระเจ้าล้านช้าง - ๘๗, ๑๐๑
 พระเจ้าหอคำสุทนต์ - ๑๖๔
 พระเจ้าอังวะ - ๑๑๐
 พระญา - ๒, ๔๖, ๖๐, ๖๑, ๖๙, ๗๑, ๘๓, ๘๕, ๘๘, ๑๕๖
 พระญากาย - ๑๕๐
 พระญากุมภมิตต์ - ๑๕๕
 พทระ, ไม้ - ๖
 พยะชะแพก, โมยหวาน - ๑๐๒
 พรง, เมือง - ๗๑
 พระกัน - แกว
 พระเจดีย์ - ๑๖๔
 พระเจ้า - ๓๐ (พระพุทธรูป)
 พระเจ้าแก้ว - ๘๐
 พระเจ้าเมืองเชียงใหม่ - ๑๒๓
 พระเจ้าสุทนต์ - ๑๖๖
 พระเจ้าหอคำ - ๑๖๒, ๑๖๕
 พระเจ้าอยู่หัว - ๑๕๑, ๑๖๖
 พระชินชาตุ - ๑๕๘
 พระญา(เมือง)วะ - ๑๔๑
 พระญากำแพงเมือง - ๑๔๑, ๑๔๒ (เดิมคือ ร้อยแก้ว อยู่บ้านอีอ)
 พระญาภูริวัฏฐะ - ๑๕๕

- พระญาณแก้ว - ๘๐
 พระญาณแก้ว, ภูตอธิปติราชะ - ๘๔
 พระญาเขื่อน เมืองย่อง - ๑๕๐
 พระญาคอนเมือง - ๑๔๘
 พระญาคะแซ - ๑๐๔
 พระญาเจ้าบ้าน - ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๘, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๓๓, ๑๓๕
 พระญาเจ้า - ๗๖, ๑๕๒
 พระญาเจ้าเมืองแพะ - ๔๘
 พระญาชวาค - ๑๒๒, ๑๒๓
 พระญาช้าง - ๑๑๖
 พระญาเชียงขวาง - ๑๔๒
 พระญาเชียงราย - ๑๒๔
 พระญาเชียงแสน - ๔๔, ๘๗-๘๘
 พระญาแช่ลึก - ๖๘
 พระญาไชยเสนาเชียงแสน - ๑๓๓
 พระญาตาก - ๑๒๓, ๑๒๗
 พระญาไค้ - ๖๒, ๖๓, ๖๕, ๖๖, ๖๘, ๗๑, ๗๓, ๗๗, ๘๕, ๘๘, ๘๙
 พระญาเก้า - ๑๐๒
 พระญาทะกาน - ๑๐๓
 พระญานคอร - ๔๘
 พระญานคอรสีฟ้า - ๔๒
 พระญาน่าน - ๘๘
 พระญาปู่ - ๑๓๑
 พระญาพราน - ๑๐๒
 พระญาพิศณุโลก - ๔๐
 พระญาพะยาก - ๑๓๕
 พระญาเมืองกาย - ๑๔๒
 พระญาเมืองย่อง - ๑๔๒
 พระญาแม่ตูก - ๓๒
 พระญาราชชะวัง - ๑๓๓
 พระญาละพูน - ๔๖-๔๗, ๑๑๕
 พระญาวัด - ๑๐๒
 พระญาสาต - ๑๒๔
 พระญาเสือ - ๑๑๖
 พระญาแสนหลวง - ๑๑๓, ๑๓๕
 พระญาหรือ - ๑๗
 พระญาหลวงเชียงใหม่ - ๑๒๕
 พระญาหัวเวียงล้านช้าง - ๔๑
 พระญาอนุชิตชลธิ - ๑๒๗ (เจ้าเมืองตากกระแหว)
 พระญาอามารจ์ - ๑๑๗
 พระญาอินท - ๖
 พระญาอุปราชา - ๑๑๘
 พระราชเจ้าละพูน - ๑๒๘
 พระญาแก้ว, พระเปนเจ้า - ๘๕
 พระญาเขมรรัฐราชะ - ๘๘
 พระญาเขื่อน เมืองยาง - ๑๕๐
 พระญาคอนเมืองราชเสนา - ๑๓๘ (= ท้าวคำแก่น)
 พระญาจันทบุรี พระญาเถิน - ๑๒๗
 พระญาเจ้าเมือง - ๑๕๔, ๑๕๕
 พระญาชา - ๖๕, ๖๖
 พระญาชะเตียง - ๖๓, ๗๑, ๗๓
 พระญาเซียง - ๔๕
 พระญาเซียงเงิน - ๑๒๒
 พระญาเซียงเลี้ยว - ๔๕ (ครองเมืองแพะ ปี ๒๑๐๑)
 พระญาเซียงใหม่ - ๘๘, ๑๓๒
 พระญาไชยราชธานี - ๑๓๓
 พระญาเด็กชาย - ๑๓๓, ๑๓๕
 พระญาตากกระแหว - ๑๒๗
 พระญาได้ปวันมราชา - ๖๗
 พระญาเถิน - ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๗
 พระญาเทพวงศ์เซียงแขวง - ๑๓๓
 พระญานคอร ล้านช้าง - ๔๑
 พระญานาฬากเมืองยาง - ๑๔๒
 พระญาบรา เซียงตุง - ๑๓๓
 พระญาฝาง - ๔๒
 พระญาพลัว - ๑๒๔
 พระญาแพะ - ๔๑, ๑๒๒, ๑๒๔
 พระญามหิยังครรัฐบุรี - ๑๔๓
 พระญาเมืองพิงเซียงใหม่ - ๔๐
 พระญาเมืองวะ - ๑๔๒
 พระญายอง - ๑๓๕
 พระญาลคอร - ๑๒๕
 พระญาล้านช้าง - ๘๘, ๑๒๘
 พระญาสองแคว - ๖๓, ๖๖, ๖๘
 พระญาสามล้าน - ๘๑, ๑๑๗, ๑๒๑, ๑๓๓, ๑๓๕
 พระญาแสน - ๔๑
 พระญาแสนหลวงสีทริราชปะเกียร - ๔๐ (เดิมคือ แสนพิงชัยแก้ว)
 พระญาหลวงเสถียรเมือง - ๑๔๑
 พระญาหลวงไค้ - ๖๔
 พระญาใหม่ - ๘๑
 พระญาอุทธิยา หล้าน้ำ - ๑๕๔
 พระญาอินทศิริ - ๑๒๗
 พระญาอินท์ - ๕, ๕๔, ๑๒๗
 พระญาเจ้า - ๑๖๑
 พระนคอรเซียงใหม่ - ๑๓๗, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๕๐

พระนอน - ๑๓๙

พระนอนพัว - ๑๕๖, ๑๕๕, ๑๕๖

พระบฏ, พัง - ๑๐๕

พระบัวรวมมราชานวราชบพิตรวิชัยวงศ์องค์อื่นทูลสักที่สมญามหารัศมีราชชาธิราชไชยสวัสดิ์ เจ้าเขื่อน
ขัณฑ์เสมาพระนครเชียงใหม่ราชธานีศรีวิชัยที่หมายตามคุณพระเจ้าเชียงใหม่ - ๑๓๙พระบัวรวมมราชานวราชบพิตรวิชัยวงศ์องค์อื่นทูลสักที่สมญามหารัศมีราชชาธิราชไชยสวัสดิ์ เจ้าเขื่อน
ขัณฑ์เสมาพระเจ้าพระนครเชียงใหม่ - ๑๕๖

พระบาทเจ้าช้างเผือก - ๑๕๕

พระบาทเจ้าฝักร้อย - ๑๕๕

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่เกล้าอยู่หัว - ๑๓๙ พระบาทสมเด็จพระเอกอรรคมหาจักรีเจ้า - ๑๔๒

พระเป็นเจ้า - ๖๓, ๖๖, ๖๗, ๗๐, ๗๓, ๗๖, ๗๐, ๗๒, ๗๕, ๗๗, ๘๐, ๘๒, ๘๓, ๘๖๐, ๘๖๒, ๘๖๔, ๘๖๖,
๘๖๗, ๘๖๘, ๘๖๙, ๘๗๐, ๘๗๑, ๘๗๒, ๘๗๓, ๘๗๔, ๘๗๕, ๘๗๖, ๘๗๗, ๘๗๘, ๘๗๙, ๘๘๐

พระเป็นเจ้าเชียงใหม่ - ๗๓

พระเป็นเจ้าคนแปลพระ - ๘๔, ๘๖

พระเป็นเจ้าหัวหนเหนือ - ๖๗

พระเป็นเจ้ามหาอุปราช - ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๐

พระเป็นเจ้ามหาอุปราชราชระวิง - ๑๓๙

พระเป็นเจ้ามหาอุปราชหอนา - ๑๔๔

พระเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ - ๑๔๒

พระเป็นเจ้าเมืองพิจเชียงใหม่ - ๗๓, ๗๔

พระเป็นเจ้าแม่ลูก - ๘๔

พระเป็นเจ้าราชระวิง - ๑๓๙

พระเป็นเจ้าสมภพราช - ๑๖๒

พระเป็นเจ้าหอคำ - ๑๖๑

พระเป็นเจ้าหอคำนคร - ๑๖๒

พระเป็นเจ้าหอคำเมืองนคร - ๑๖๑

พระเป็นเจ้าหอหน้า - ๑๓๔

พระเป็นเจ้าองค์เป็นราชเชษฐาธิราช - ๑๖๘

พระพุทธรูป - ๑-๒

พระพุทธรูปดำ - ๑๕๘

พระพุทธรูปแก้วขาว - ๑๕๘

พระพุทธรูปแก้วเขียว - ๑๕๘

พระพุทธรูปแก้วมหาเถร - ๑๕๘

พระพุทธรูปเงิน - ๘๔, ๑๕๘

พระพุทธรูปเจ้าแก้วมงคล - ๑๕๕

พระพุทธรูปเจ้าทองทิพย์ - ๑๔๐

พระพุทธรูปเจ้าละโว้ - ๑๖๘

พระมงกุฎ - ๑๕๘, ๑๖๐

พระมหากษัตริย์ราช - ๑๖๓

พระมหากษัตริย์ราชเจ้า - ๑๕๖

พระมหากษัตริย์เจ้า - ๑๖๐, ๑๖๒, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๖๙, ๑๗๐, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐,
๑๘๑-๑๘๗

พระมหากษัตริย์เจ้ากรุงศรีอยุธยา - ๑๕๖

พระมหากษัตริย์เจ้ากรุงศรีอยุธยา - ๑๕๖

พระมหากษัตริย์เจ้าเมืองใต้ - ๑๓๔, ๑๔๗

พระมหากษัตริย์เจ้าวังหน้า - ๑๖๖

พระมหากษัตริย์เจ้าโยธิยา - ๑๖๓-๑๖๗

พระมหากษัตริย์เจ้าพาสหอง - ๑๖๓

พระมหากษัตริย์เจ้า - ๑๖๗

พระมหาเจติยธำมดเจ้า - ๑๖๗

พระมหาชินธำมดเจ้าจอมทอง - ๑๖๑

พระมหาชินธำมดเจ้าแก้วมงคล - ๑๔๔

พระมหาชินธำมดเจ้าวัดหลวงแก้วมงคล - ๑๕๖

พระมหาปราชญ์ - ๑๖๓

พระมหาพาสหอง - ๑๕๖

พระมหาสมณธรรมราชเจ้า - ๑๖๒

พระมหาสวามี - ๑๔๕

พระมหาอุโบสถ - ๑๔๕

พระมหาธาตุ - ๑๖๖

พระเมืองแก้ว, เจ้า - ๘๗

พระยาเชียงใหม่ - ๑๓๔

พระยาทศโยธา - ๑๕๖

พระยาพุมุข - ๑๖๒

พระยาถลาง - ๑๓๕

พระยาถลางแก้วมงคล - ๑๓๗

พระยา - ๕๕, ๖๓, ๖๔, ๖๖, ๗๒, ๗๕, ๗๗, ๘๐๒

พระยา, เมือง - ๖๓, ๘๐๒, ๑๕๖

พระยาสมุทรวิชัย - ๑๕๑

พระยาพุมุข - ๗๕

พระราชระวิง - ๑๖๗

พระราชระวิงหลวง - ๑๕๘, ๑๖๗

พระราชวังหลวง - ๑๖๓	พระราชเขมรฐา - ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๔๖
พระราชธิดา - ๙๐	พระราชนิเวศน์ - ๑๓๒
พระราชบุตร - ๑๒๒	พระราชปิตดา - ๑๑๔, ๑๑๕, ๑๒๒, ๑๒๕, ๑๔๖, ๑๖๔
พระราชวังบวรสถานมงคลวังหน้า - ๑๓๐	พระราชเออยกา - ๑๔๖
พระราชตะเพนเจ้า - ๑๓๗	พระวรกนิษฐา - ๑๓๕
พระวรมหาอุปปราชา - ๑๔๗, ๑๖๘	พระวรวราชกนิษฐา - ๑๔๖, ๑๔๗
พระวรวราชเขมรฐา - ๑๒๗, ๑๓๑, ๑๓๘, ๑๔๒	พระวรวราชอนุชาเจ้าฟ้า - ๑๒๗
พระวรวงษา - ๑๓๑, ๑๔๗, ๑๕๖, ๑๖๐	พระวรูปปราชาพระวรกนิษฐา - ๑๔๗
พระวิหาร - ๑๔๖	พระวิหารจอมทอง - ๑๕๕
พระวิหารหลวงสุเทพ - ๑๔๔	พระวิหารอันทชัย - ๑๒๗
พระสังฆะ - ๑๑๗, ๑๕๗, ๑๖๔	พระสังฆะเจ้า - ๑๒๖, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๗
พระสังหาราม, วัด - ๘๔, ๑๔๔	พระสังหาราม, วัด - ๑๔๗, ๑๕๗, ๑๖๖, ๑๖๗
พระสิงห์, วัด - ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๗	พระแสงดาบ คือดาบฝักคำ - ๑๔๓
พระแสงดาบฝักคำ - ๑๑๗	พระแสงหอก - ๑๔๓
พระแสงหอกดาบ - ๑๕๗	พระหัตถิยาบุมาส - ๑๖๒
พระหาร - ๑๒๗	พระหารหลวง - ๑๔๒
พระใหม่ซีใหม่ - ๑๕๔	พระองค์เจ้าข้างเผือก - ๑๖๐
พระอาทิตย์ - ๘๕ (ลูกพระญาได้)	พระอุโบสถ - ๑๔๕
พระเอา - ๘๕ (ลูกพระญาได้)	พระไวยัสบุตร - ๑๕๐
พราน, เจ้าหมื่นหลวงพราน - ๙๐	พราน, บ้าน - ๑๓๔ (ตั้งอยู่หัวเมืองเชียงใหม่)
พราน, พระญา - ๑๑๗	พราน, เมือง - ๘๘, ๙๐, ๑๕๖
พราน, หมื่น - ๖๖, ๖๗	
พราน, หมื่นหลวง - ๙๐ (ตั้งเป็นพระญาวชิรธำมาจักษ์ กั้นเมืองพราน ๒๐๘๗)	
พรานดง, หมื่น - ๖๖, ๖๗	พรานเป้า - ๑๓, ๓๑
พรานหมื่น - ๑๕๕, ๑๖๗	พรานหมื่น, วัด - ๗๖
พรานหมื่นลังกา - ๗๗	พริ้ว - ๑๕๗
พละเอ - ๑๐๐	พลาย, เมือง - ๘๗, ๘๘
พล้าว - ๑๔๕	พล้าว, ดิน - ๗๖
พล้าว, เมือง - ๒๔, ๕๒, ๖๐, ๖๒, ๖๔, ๗๕, ๗๓, ๗๕, ๘๖, ๑๒๔	พล้าววังทรีน, เมือง - ๖๐
พลู - ๑๔๕	พวกเจ็ดข้างผู้เสนา - ๖๗
พวกข้าง - ๗๗-๗๘	พวกต่าง - ๗๑
พวกดาบ - ๖๒, ๗๒, ๗๗, ๗๘	พวกทาน, หมื่น - ๗๐
พวกน้อย - ๑๔๗-๑๔๘, ๗๗	พวกน้อยมั่งคั่ง - ๖๒
พวกหน้าไม้ - ๘๐	พวกหน้าไม้ปืนยา - ๖๖
พวกหน้าเรือน - ๗๗	พวกทาน, หมื่น - ๗๒
พวกหน้าบ้าน - ๓๐	พ่วงคำ - ๗๘
พ่วงคำข้าง - ๑๐๔	พอก, เมือง - ๑๓๔
พองใต้ - ๔๔	พองใต้, เมือง - ๔๒
พ้อควัว - ๖๗, ๗๗	พ้อท้าว - ๗๑-๗๒
พ่อนาย, หมื่นเตาแสง - ๘๗	พ่อน้ำ - ๑๐๓
พ้อมัย - ๑๒	พ้อมเมือง - ๑๐๑, ๑๐๖
พ้อมเมืองปู - ๑๒๔	พ้อมเมืองสาต - ๑๓๐
พ้อมเรือน, นาย - ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๑, ๑๒๐	พ้อมเวียง - ๑๕, ๖๖, ๗๖

พระ, น้ำแม่ - ๑๑๕
 พระคืบ - ๕๐
 พัด - ๘๐
 พัททกิจจานุเบกษา - ๓
 พันภูมิภาม - ๖๗
 พันคาง - ๘๘
 พันเทพมณเฑียร - ๘๘
 พันธนูทองดี, วัด - ๑๕๗, ๑๖๘
 พันนา - ๒๒, ๘๘
 พันลำแบก - ๘๓
 พันลำนาบ้านสงคราม - ๖๔
 พากเหล็ก - ๕๗
 พาทย - ๔๑
 พาน, เมือง - ๑๓๔
 พานพระศรี - ๑๕๗
 พานอัน, วัด - ๑๕๔
 พาราณสี, เมือง - ๒
 พิง, น้ำแม่ - ๒๒, ๒๖, ๒๘, ๒๙, ๓๗
 พิงชัย, แสนย - ๘๖
 พิงยี่, หมื่น - ๘๕
 พินทุสาระ - ๔
 พิมพิสาร, พระญา - ๔
 พิมมลา, เทวี - ๑๐๘
 พิณสนุโลก, เมือง - ๑๑๕
 พุกามอักษะ, พระญา - ๒๔
 พุทธวงดี, เจ้า - ๑๒๖, ๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๕๐, ๑๕๖, ๑๕๗ พุทธวงดี, เจ้ามหาอุปราช - ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๖
 พุทธวงดี, นาย - ๑๑๑, ๑๒๐, ๑๒๔
 พุทธวงดีมโปลราชะ, เจ้ามหา - ๑๖๘
 พุทธิมา, เจ้าพระญาแบก - ๗๓
 พุมตานสง - ๖๔
 พุตา - ๘๘
 พุตา, เมืองหลวง - ๑๐๐
 พุกาม, วัด - ๗๕
 พุดอย - ๔๒, ๘๓
 พุม, พันนา - ๖๓
 พุยว, เมือง - ๑๗, ๒๐
 พุเหติ - ๘, ๑๗
 เพชรรัตน์, ปุณ - ๖๘, ๗๐
 เพลาเอย - ๘๕
 เพ็งฉัตต์ - ๑๔๖
 เพ็งตันเชียง, หมื่น - ๖๖, ๖๘, ๗๓
 เพียง, เมือง - ๑๔๙
 เพ็กซ้าย, หมื่น - ๘๕

พระตานแมงสี, ม่าน - ๑๒๒
 พระแลว - ๑๑๐
 พัดคำว - ๑๔๖
 พัน, แตนลำ - ๑๔๘
 พันตราว ย้าย - ๗๕
 พันคาบ น้อย - ๘๖
 พันเท่า, วัด - ๑๔๓, ๑๔๕, ๑๕๘
 พันธมัตติธัมมิกวราชะ - ๕
 พันพวกคาบ - ๖๒
 พันลำนา - ๖๔
 พันหลวง - ๘๗
 พาง, เมือง - ๑๔๙
 พาทยคโถง - ๑๓๓
 พานคำ - ๖๔
 พานพระศรีคือขันคำ - ๑๔๓
 พายโค, นาง - ๒๘, ๓๑
 พิง, เขา - ๗๐, ๗๑
 พิง, แม่ - ๓๕, ๓๗
 พิงยอง, ไผ่ - ๓๔
 พิณ - ๔๑, ๑๔๕
 พิมพิสาร, เจ้า - ๑๔๘, ๑๔๙
 พิมพิสารราชบุตร, เจ้า - ๑๖๓, ๑๖๔
 พิณสนุโลก - ๔๐
 พุกาม, เมือง - ๗๓, ๗๕
 พุกามอักษะ, เมือง - ๒๔, ๓๐
 พุทธวงดีหอหน้า, เจ้ามหาอุปราช - ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๖
 พุทธวงดีหอหน้า, เจ้ามหาอุปราช - ๑๖๓
 พุทธะ, เจ้าหมื่นหลวง - ๘๐
 พุทธิมา, มหา - ๗๓
 พุย, เมือง - ๘๔
 พุตา, เมืองหลวง - ๑๒๔
 พุตาจุ่ม - ๒๒
 พุตา, พันนา - ๖๖
 พุเพียง - ๘๘
 พุยว - ๕๘
 พุสุตาภา - ๔, ๖๗
 เพชชพลัง - ๓๗ (ชื่อช้าง)
 เพลงกลิ้ง - ๘๓
 เพ็ง, เมือง - ๘๕
 เพ็งตันเชียง, หมื่น - ๗๖
 เพียง, บ้าน - ๑๑๐
 เพียง - ๑๔๕
 เพ - ๑๔๘, ๑๕๐

แพ่ง, หมิ่น - ๖๔, ๗๒ (กินเมืองพระยาว)	แพ่งยา - ๒๐
แพ่ง - ๑๔๘	แพ่ง, เมือง - ๖๔, ๖๕, ๗๑, ๗๔, ๗๕, ๑๐๒, ๑๐๗, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๘
แพ่งวาก - ๖๒๑	โพธิ์ดอนทอง, นายน้อย - ๑๑๕
โพธิ์สัมภาระ - ๗๓	โพธิ์สัมภาระ, ท่านเถระเจ้า - ๗๓
โพธิ์บ้าน - ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๑	โพธิ์บ้านใหม่เมือง - ๑๓๔
โพธิ์ป่า - ๑๔๑	โพธิ์ป่าเข้าเมือง - ๑๓๔
โพธิ์เมือง - ๑๑๗	
โพธิ์ไท - ๒๓, ๕๓, ๗๔, ๗๖, ๑๐๔, ๑๐๗, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๙, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๔๐, ๑๔๑, ๑๔๓, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๕๑, ๑๖๕	

พ

พ่องสมุททราชเทวี - ๑๖๖	พ่องสมุทท์, อัครราชเทวีแม่เจ้า - ๑๖๗
พื่อน, ๗๑	พาน - ๑๑, ๑๕, ๑๕๕, ๑๖๐, ๑๖๔
พาน, เวียง - ๓๒	พานเคือก - ๓๒, ๓๔
ฟ้าเชียงคำ - ๑๔๗	ฟ้าเชียงทอง - ๕๑, ๗๓
ฟ้าเชียงแสน - ๑๐๐	ฟ้ามั่งทวา - ๗๖
ฟ้าเมืองนาย - ๗๑, ๗๓	ฟ้าเมืองหลวง - ๑๐๐
ฟ้าของหุย - ๗๔ (= เจ้าเมืองนาย ปี ๒๐๘๘)	ฟ้าหงสา - ๔๒, ๕๓
เพียวไร - ๔๕, ๑๐๒	

ภ

ภวิยะ - ๓	ภะยาก - ๑๐๐
ภะมังทรา, เจ้า - ๗๘	ภัตติโร - ๒
ภะยาก, เมือง - ๑๓๓, ๑๔๙, ๑๕๐	ภุตาธิปติราชะพระญาณแก้ว - ๗๔
ภิกาค - ๑๔๕	ภุริปัญญา, เจ้า, ขุน - ๗๐
ภุมิบาลรัฐธาธิปัตติ - ๑๖๘	เกิด ฟ้าเชียงราย, ท้าว - ๑๑๐
ภุเพ็ด - ๙	

ม

มกไซ - ๑๐๓, ๑๒๖	มกไซ, เมือง - ๑๐๔
มกุฏเกณเ - ๗๗	มณฑก - ๑๕๕
มณฑกคำ - ๑๖๘	มณฑกหมาก - ๑๖๘
มณฑริ - ๑๒, ๑๗, ๑๒๕	มณฑิยาว - ๓๒
มณฑลโลก - ๖	มโน, หมิ่น - ๗๗ (เจ้าเมืองเชียงแสน ปี ๒๐๘๘)
มโน, หมิ่นแก้ว - ๔๐ (ได้รับแต่งตั้งเป็นพระญาณศิริธามาจจ ปี ๒๐๘๘)	มตา, พระญา - ๑๒๒, ๑๒๓
มดองเขื่อน, หมิ่นขว้าย - ๗๗	

- มล้า - ๕๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐, ๘๑, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๐
 มล้า - ๗, ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๒๔, ๒๖, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๖, ๓๗, ๕๗, ๖๐, ๖๕, ๖๗, ๘๑๐
 มล้า, เมือง - ๑๓๗
 มล้า, หมื่น - ๗๐, ๗๒
 มล้าเท้า, คอย - ๗๗
 มล้าคำ, รูป - ๑๖๑
 มล้าหมาก - ๑๖๗
 ม่วง, ไม้ม้วน - ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๖
 มหัทธย - ๕, ๕๑
 มหากระต๊อ - ๕-๖
 มหากระต๊อวังระฆังคู่ชา - ๑๒๒, ๑๒๓
 มหาภัคส์ปเประเจ้า - ๒๗
 มหาภัคส์ปเปะ - ๒๗
 มหาขัตติยวราชวงศา - ๑๖๗, ๑๖๘
 มหาขัตติยวงศา - ๑๓๓
 มหาเจดีย์หลวง - ๗๗, ๗๘
 มหาเจดีย์หลวงกลางเวียง - ๗๗, ๗๘
 มหาชินธาตุเจ้าสุเทพ - ๑๒๖, ๑๔๒
 มหาสถึก - ๑๒๗
 มหาเถระ - ๓๐, ๖๐
 มหาเทพ, เจ้านายน้อย - ๑๔๗
 มหาเทวีเจ้า - ๖๕, ๖๕
 มหาธัมม - ๑๐๐
 มหาปนาหะ - ๒
 มหาป่าไผ่ดอนนันทน์ - ๗๗ (ชื่อเจ้าอาวาส)
 มหาพรหม, เจ้า - ๑๖๖
 มหาโพธิ - ๗๕, ๗๕
 มหาบุจล - ๒
 มหาโมคคัลลิตตติผลเถระ - ๕
 มหายส, ท้าว - ๑๐๗
 มหายสละพูน, ท้าว - ๑๐๗
 มหายักษ์ - ๑๓๑, ๑๕๒, ๑๕๕
 มหายัสสเถระ - ๕
 มหาวราช - ๖๐, ๗๖
 มหาราชบุตร, เจ้า - ๑๓๗
 มหาราชเจ้า - ๑๔, ๑๓๕, ๑๖๗
 มหาวงศ์, เจ้าขนา - ๑๔๗, ๑๕๐
 มหาวงศ์ราชบุตร, เจ้า - ๑๖๔
 มหาวงศ์มหาอุปราช, เจ้า - ๑๖๗
 มหาวิหารหลวง - ๑๖๗
 มหาสมันตราชะ, พระญา - ๒
 มหาสังฆารามไชยประเกียรติ - ๗๓
 มหาสุภัทรวาชะ, พระเป็นเจ้า - ๑๖๓
 มล้า, เมือง - ๑๓๗, ๑๔๗, ๑๕๐
 มล้าเบิก - ๕๑
 มล้าผ้า - ๑๖๑, ๑๖๗
 มล้าฝ้าย - ๑๖๗
 มล้าไฟ, คอย - ๗๖
 ม่วงบ้อม - ๗๗
 มหากระต๊อราวีราชเจ้า - ๑๓๗
 มหากระต๊อเจ้า - ๑๑๗
 มหากระต๊อวังระ - ๑๐๒, ๑๓๒, ๑๓๓
 มหาภัคส์ปเประ - ๕, ๒๗
 มหาขนา, เจ้า - ๑๓๗, ๑๓๗
 มหาขัตติยวงศา - ๑๖๖
 มหาเจดีย์ - ๗๗, ๑๖๕
 มหาเจดีย์หลวง, วัด - ๗๕
 มหาชินธาตุเจ้าสุเทพ - ๑๒๗
 มหาญาณเถระเจ้าบ้านตง - ๗๓
 มหาเถระเจ้า - ๕๕, ๗๓, ๑๕๓, ๑๕๕
 มหาเถระเจ้า - ๑๕๖
 มหาเทวี - ๖๕, ๗๑
 มหาธัมมะพุกาม - ๑๐๐
 มหาธาตุสัมพวง - ๗๒
 มหาปตลาปะ - ๒
 มหาพรหม, เจ้านายน้อย - ๑๔๗, ๑๔๗
 มหาพลเชียงแสน, วัด - ๗๖
 มหามังคละ, บ้าน - ๗๖
 มหาเมรุ - ๒
 มหายส, เจ้าขนา - ๑๔๗
 มหายสละพูน - ๑๐๖
 มหายสหลวง, เจ้า - ๑๐๖
 มหายักษ์, ท้าว - ๑๓๒
 มหาสี - ๕๑
 มหาราชบุตร - ๑๖๒
 มหาราชะ - ๑๔, ๑๗ ๒๗, ๒๗
 มหาวงศา - ๑๓๖
 มหาวงศ์, เจ้า - ๑๖๐, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗
 มหาวงศ์ราชบุตร, เจ้า - ๑๓๗
 มหาวงศ์มหาอุปราช, เจ้า - ๑๖๖, ๑๖๗
 มหาสนามหลวง - ๑๔๕
 มหาสระ - ๓๕
 มหาสุทนต์ - ๒
 มหาสุภัทระ, องค์พระเป็นเจ้า - ๑๖๓

- มหาสุภัทระ, พระเป็นเจ้า - ๑๖๑, ๑๖๔, ๑๖๖
 มหาสุริยวงศ์ราชบุตร, เจ้า - ๑๕๐
 มหาสุวรรณหังสาจักรกัฏฐิราชะ เจ้าฟ้าหลวงหอคำเมืองเชียงใหม่, เจ้า - ๑๓๑
 มหาสุวันณพิมพา - ๑๔๐
 มหาเสตหัตถิสุวันณปทุมมาเจ้าข้างเผือก, องค์พระเป็นเจ้า - ๑๕๘
 มหาอัครราชเทวี - ๑๖๖
 มหาอานันทะ - ๓
 มหาอิสสระธิปัตติ - ๑๖๒
 มหาอุปปราชา, เจ้า - ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๔๙, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๔, ๑๖๗, ๑๖๘
 มหาอุปปราชา - ๑๒๐, ๑๒๒, ๑๒๔
 มหินทระ, เจ้าเมือง - ๘๕ (เจ้าเมืองเชียงแสน)
 มหินท์, หมื่น - ๘๗ (ครองเชียงแสน ปี ๒๐๙๘)
 มอกลอง, หมื่น - ๖๒, ๖๔
 มอน, พัน - ๘๒
 มะละ, หมื่น - ๘๓ (ครองเชียงราย)
 มังคละ, พวกน้อย - ๖๒
 มังทรา ฟ้าหงสา, พระเป็นเจ้า - ๘๔
 มังทรา, เจ้าฟ้า - ๘๔, ๘๗
 มังราย, เจ้าพระญา - ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๑๙, ๒๔, ๒๖, ๓๕, ๓๗, ๔๓, ๔๔, ๕๙, ๗๖, ๘๓, ๘๔, ๘๕
 มังราย, เจ้า - ๑๒, ๑๖, ๒๖, ๓๓, ๓๖, ๓๗, ๔๐, ๔๔, ๑๔๐
 มังราย, พระญา - ๑, ๑๔, ๑๕, ๑๗, ๑๙, ๒๑, ๒๓, ๒๕, ๒๗, ๒๘, ๓๑, ๓๓, ๓๖, ๔๑, ๔๓
 มังรายเจ้า, พระ - ๑๔๐
 มังรายชีรปราการกำแพงแก้ว, เจ้าพระยา - ๑๒๐, ๑๒๒, ๑๓๓
 มังรายชีรปราการกำแพงแก้ว, พระยา - ๑๑๘
 มังรายชีรปราการกำแพงแก้ว, พระเป็นเจ้า - ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๒๘, ๑๓๑
 มังแร - ๑๑๐
 มังแรนะรำ - ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๐๖
 มังหลุณหวัງ, ซีม่านพุกาม - ๘๘
 มัณฑิปปะ - ๑๕๘
 มันทาตุ - ๒
 มาง, เมือง - ๑๓๒, ๑๔๐
 มาลา, หมื่น - ๘๕
 ม่าน - ๘๗, ๑๐๐, ๑๐๖, ๑๑๑, ๑๑๓, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๒๒, ๑๒๖, ๑๓๐, ๑๔๖, ๑๕๐, ๑๕๗
 ม่านจ่ากลุบ - ๖๒
 ม่านหล้าทรา - ๑๑๓
 มิสทราชสีหะ - ๑๔๗
 มิสกอง, นาง - ๑๓๐
 มิตร, หมื่นแห่งสือหลวง - ๘๘
 มีด - ๒๔
 มิดศรีกัญชัย - ๑๓
 มุง, ท้าว - ๑๘
 มุจจลินทะ - ๒
 มุจละ - ๒
 มหาสุภัทรา, พระเป็นเจ้า - ๑๖๓
 มหาอิสสระธิปัตติ - ๑๒๘
 มหาอุปปราชาหรือหน้า, เจ้า - ๑๓๕
 มหินทเกร - ๕
 มหินทระ, หมื่น - ๘๓
 มหิยัณฐิภูริ, เมือง - ๑๓๔, ๑๔๐
 มอญ - ๑๑
 มอญ, เมือง - ๑๓
 มะเต็ง, แม่ - ๑๑๕
 มังชาละ, พระเจ้า - ๑๐๐
 มังทรา ฟ้าหงสา, เจ้า - ๘๓
 มังแรทิพพะ - ๘๘
 มังสาม - ๘๘
 มังหลุณหวัງ, เกราะพุกาม - ๘๕, ๘๖
 มัณฑิปปะหรืออินทิล - ๑๕๘
 มาฆเทวจักรกัฏฐิ, พระญา - ๒
 มานเข้าปราสาท - ๑๐๔
 ม่าน - ๓๒, ๓๔
 ม่านมอดเมือง - ๑๒๖
 ม้าวขน - ๑๑๘
 มิคติเทติทไกสอรรราชสีห์ - ๑๓๗
 มิตตทุพพะ - ๕
 มิติลา - ๒
 มิด บ่อแสง, เมือง - ๙๒
 มุทชะ - ๔
 มุจจะคำย, หย้า - ๓๒
 มุจจะลินคำ - ๑๔๖
 มุค - ๘๒

มุตตมะ - ๑๑๕
 มุตตมะ, เมือง - ๑๖๕
 มิตกา, บ้าน - ๑๖๕
 เมก - ๔๕
 เมกเวียง - ๑๔๕
 เมง, พระญา - ๒๗, ๒๘
 เมงกองจ้อ - ๑๑๒
 เมงมุตทุ - ๑๕๐
 เมาะ - ๑๑๖, ๑๒๖, ๑๓๘ (= มือก)
 เมาะ, เมือง - ๑๐๗
 เมียน้อย - ๒
 เมืองแก้วเจ้า, พระ - ๑๕๗
 เมืองชัย, พระ - ๑๐๔, ๑๑๑, ๑๑๒ (ปรากฏครองตำแหน่ง ปี ๒๓๐๘)
 เมืองเชียงราย, แคว้น - ๑๕๖
 เมืองใต้ - ๖๗, ๖๘, ๗๘, ๘๗, ๑๑๑, ๑๑๗, ๑๑๕, ๑๓๖, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๓, ๑๔๘, ๑๕๗, ๑๖๔, ๑๖๗
 เมืองพิง - ๘๒
 เมืองรางวัด - ๕๕
 เมืองหาง, ป่าแดง - ๔๕
 แม่ทง - ๘๓, ๑๒๔, ๑๔๔
 แม่คำแขวงเมืองเชียงแสน - ๑๕๐
 แม่กุ, เจ้าหัว - ๘๑, ๘๖
 แม่ขรอง - ๑๔๔
 แม่ข่า - ๑๖๑
 แม่จันโหมยกามะนี - ๑๐๕ (= ไปหัวขาวอยู่เชียงใหม่ ปี ๒๓๑๑)
 แม่จันโหมไปหัวขาว - ๑๐๕
 แม่ทรา - ๘๒
 แม่ทับ - ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๕
 แมน - ๑๐๓
 แมนคูน, หัว - ๖๔, ๖๕
 แม่ประผากู - ๑๒๑
 แม่พระญา - ๗๐
 แม่พิง - ๘๘
 แม่ละวาน - ๑๕๑
 แม่ลิ้ม - ๑๕๗
 แม่วัง - ๘๕
 แม่สอย - ๑๒๔
 แม่สา - ๘๕, ๑๕๗
 แม่อิง, วังน้ำ - ๒๑
 แม่เต้า - ๓
 แม่ไทร - ๔๐
 โมกคัลลาน - ๓๐
 โมยหวาน - ๑๐๐, ๑๐๒, ๑๑๒, ๑๓๖
 โมยหวานพะยะแซแพก - ๑๐๒

มุตตมะ, เมือง - ๑๐๕
 มุก้า, ทับ - ๑๑๐
 มือก - ๑๑๕
 เมกปรการกำแพง - ๑๓๑
 เมง - ๓๐, ๑๐๑, ๑๐๓, ๑๑๑, ๑๕๐, ๑๕๑
 เมง, เมือง - ๒๗, ๒๘
 เมงเชียงรายน้อยทุ่ง - ๑๐๒
 เมรุ - ๒
 เมาะ, น้ำ - ๘๕
 เมียน้อย - ๔๑, ๔๔, ๗๒
 เมือง - ๖๐
 เมืองขึ้น - ๑๒๓, ๑๒๗
 เมืองพิงเชียงใหม่ - ๕๗, ๗๕, ๗๖, ๘๐, ๘๒, ๘๔, ๑๕๐, ๑๕๒
 เมืองลือ - ๗๑
 เมืองเหนือ - ๖๘
 แม่ทง, น้ำ - ๑๒๒, ๑๒๖, ๑๓๐, ๑๓๑
 แม่กุ ตอนเป็นพระ, พระเปแฉะ - ๗๒, ๘๔, ๘๕
 แม่กุ, พระเป็นเจ้า - ๘๑, ๘๔
 แม่ขรอง, น้ำ - ๕๔, ๑๒๖
 แม่จรง, ม่าน - ๑๐๓
 แม่จัน - ๔๐
 แม่ทรา, น้ำ - ๑๒๐
 แม่ทับกลาง, ไปเจียง - ๑๑๒
 แมนคาทอกขอกฟ้าตาอิน, เมือง - ๑๐, ๓๗
 แม่ปะ, บ้าน - ๑๒๒
 แม่พระ, น้ำ - ๑๐๓
 แม่พริก - ๑๕๑
 แม่พิง, น้ำ - ๑๑๓
 แม่ลาย, น้ำ - ๑๓๕
 แม่ลูก - ๘๗
 แม่วัง, น้ำ - ๑๐๗
 แม่สะกิล - ๑๑๕
 แม่ยาวก, น้ำ - ๓๒
 แม่เงา - ๑๕๗
 แม่แซน - ๑๒๖, ๑๒๗
 แม่ไทร, น้ำ - ๔๖, ๗๘
 โมยขา, เจ้าใจ - ๘๔
 โมยหวานเชียงแสน - ๑๐๓
 ไม้ค้อน - ๑๐๖

ไม้วา - ๑๔๖
ไม้สัก - ๑๖๑
ไม้เท้า - ๑๔๖
ไม้เท้าขี้ม - ๑๐๖

ไม้สรีโกศลคำ - ๑๐๒
ไม้หก - ๕๘
ไม้เพาะ - ๑๔๗
ไม้โปก - ๑๔๗

ย

ยาม, เมือง - ๑๐๑, ๑๒๑, ๑๒๔, ๑๔๔
ยส, หมิ่น - ๑๐๘
ยอง, เมือง - ๖๕, ๗๒, ๙๔, ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๖, ๑๓๙, ๑๔๑, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๕๐
ยองหุย, เมือง - ๗๕
ยอด, พระญา - ๘๔
ยอดเชียงราย, พ่อท้าว - ๗๘, ๘๓
ยอดเชียงราย, ท้าว - ๘๔
ยอดเมือง, เจ้า - ๖๘
ยัวยาน - ๕๐
ยาง - ๘ (ยาง = ป่า)
ยาง, เมือง - ๕๒, ๑๓๗, ๑๓๘
ยางค่างหัวตาล - ๑๒๑
ยางเงิน, เมือง - ๖
ยางพริง - ๕๓
ยางเตี้ยว, บ้าน - ๘
ยาย - ๑๒
ย่าเก๋า, ดอย - ๑๓
ยาย, ปล้า - ๙๕
ยั้งซอ - ๑๕๘
ยี่, หมิ่น - ๙๐ (ได้รับแต่งตั้งเป็นพระญาสุภัสสนอานาจร จรุงเชียงแสน ปี ๒๐๘๘)
ยี่, ท้าว - ๕๕-๖๐
ยี่, หมิ่น - ๙๘ (เจ้าเมืองพรวน ปี ๒๐๘๘)
ยี่คำขาว - ๑๐, ๑๗
ยี่ทรา, หมิ่น - ๖๖
ยี่มั่งคดะ - ๘๔
ยี่ลือ, หมิ่น - ๖๒
ยุกทะ - ๘๕
ยู่, บ้าน - ๙๔, ๑๓๖, ๑๓๘, ๑๔๔
เยียว, เมือง - ๙๔, ๗๘, ๗๙, ๘๕, ๗๖
เยียวชาวพองใต้ - ๔๓
โยธิยา - ๓๗

ยามใต้ - ๖๐, ๘๒
ยไธธรา - ๓
ยอด, เจ้าพระญา - ๘๓, ๘๔
ยอดเชียงราย, เจ้าพ่อท้าว - ๗๘
ยอดเชียงราย, พระญา - ๘๗
ยอดเชียงราย, เจ้าพระญา - ๘๔
ยัวคำ - ๓๑
ยัสตราชะ, พระญา - ๗๒
ยาง, เมือง - ๑๔๘-๑๕๐
ยางตก - ๑๑๐
ยางคูนสะเขียบ - ๙๕
ยางเงินเชียงลาว, เมือง - ๑๐
ยางแม่เงา - ๑๕๗
ยางหัวต่าน - ๑๒๑
ย้า - ๑๒, ๘๗
ยาย - ๑๐๓
ยั้ง, เมือง - ๑๖, ๔๒
ยี่, แส - ๘๕
ยี่คำเมือง - ๙๓
ยี่จำบ้านล้ามแซก - ๙๓
ยี่บา, พระญา - ๑๔, ๒๑, ๒๒, ๓๖, ๔๐, ๔๑
ยี่ลก, หมิ่น - ๖๔
ยี่ถ้าย, หมิ่น - ๘๗
ยูกอเสถียว, พระญา - ๖๕-๖๖
เยียว - ๗๘, ๘๔, ๗๖, ๘๕, ๘๘, ๘๖, ๑๑๐, ๑๑๒
เยียวชาวพอง - ๔๒
เยียวเชียงทอง - ๔๒
โยธิยา, เมือง - ๑๔, ๗๐, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๐๖, ๑๑๑, ๑๑๒

ร

- รตะ - ๒
 รตต่างหลาม - ๙๙
 ร่วง, พระญา - ๑๙, ๑๙, ๒๑, ๓๓, ๓๖
 รสี, เจ้า - ๓๔
 ร้องสี - ๑๐๙
 ร้อยแก้ว - ๑๔๑ (ตั้งเป็นพระญากำแพงเมือง อยู่บ้านอ้อ)
 ระมิง - ๑๐๑
 ระมิง, แม่ - ๓๕
 ระแพง - ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๗
 รัก - ๑๒๖
 รัตประคต - ๓๑๙
 รัคคตึงสาพระนครเชียงใหม่ - ๑๓๔, ๑๖๒
 รัคคตึงสาภักนิวาวิพระนครเชียงใหม่ - ๑๔๔
 รัคคตึงสาภักนิวาปุริ, เมือง - ๑๑๑
 รัคคตึงสาลังการ - ๑๓๔
 รัคคตึงเมืองแก้ว, เจ้า - ๑๖๙
 รัคคตึงวังหลัง, เจ้า - ๑๔๓
 รัคคตึงหัวเมืองแก้วพระราชาภักนิวา, เจ้า - ๑๒๙
 รัคคตึงหัวเมืองแก้วพระราชาชะวังหลัง - ๑๒๓, ๑๒๙, ๑๓๙
 รัคคตึงหัวเมืองแก้ว, อุปราชาเจ้า - ๑๒๑, ๑๒๔
 รัคคตึงราชบุตร, เจ้า - ๙๓, ๙๔
 รัคคตึงบุญ - ๙๓
 รัคคตึงเสนะ - ๑๐๐
 รัคคตึงนาง - ๓๑
 รัคคตึงเวียง - ๑๔๔
 รัคคตึง - ๙๔
 รัคคตึง - ๒
 รัคคตึง - ๑๖๖
 รัคคตึง - ๑๔๖, ๑๖๖-๑๖๗
 รัคคตึง - ๓๓, ๓๔
 รัคคตึง - ๙๖, ๙๗
 รัคคตึง - ๒-๓, ๒๙, ๙๓, ๑๐๙, ๑๑๔
 รัคคตึง, หน้าแม่ - ๖๙, ๙๐
 รัคคตึง - ๑๓๔, ๑๔๔
 รัคคตึง - ๖, ๔๒, ๙๓
 รัคคตึง - ๒๙, ๓๔๑
 รัคคตึง - ๑๓๔, ๑๔๖
 รัคคตึง - ๑๖๙
 รัคคตึง - ๙๔
 รัคคตึง - ๙๔
 รัคคตึง - ๙๔
 รัคคตึง - ๑๔๖
 รัคคตึง - ๙, ๒๖, ๖๐, ๙๖, ๙๙, ๙๐
 รัคคตึง - ๓๑
 รัคคตึง, ชุน - ๖๙-๖๙
 รัคคตึง - ๑๓๒, ๑๓๔, ๑๓๙, ๑๔๙
- รัค - ๑๖๖
 รัค, ท้าว - ๑๙-๒๑
 รัค - ๓, ๙๓
 รัค, เมือง - ๒๙, ๔๖
 รัค - ๑๑๐
 รัค, หน้าแม่ - ๒๖, ๑๔๐, ๑๔๙
 รัค, แม่ - ๑๑๔
 รัค, เมือง - ๑๑๔, ๑๑๙, ๑๒๙, ๑๔๐
 รัค - ๑๔๑
 รัคประคตเข็มขัด - ๑๔๔
 รัคคตึงสาพระนครเชียงใหม่, เมือง - ๑๔๔
 รัคคตึงสาภักนิวาวิเชียงใหม่, เมือง - ๑๓๓
 รัคคตึงปราสาท, มหาเถระ - ๙๓
 รัคคตึงกรุงศรีอยุธยา - ๑๑๒
 รัคคตึงราชชะวังหลัง, เจ้า - ๑๔๖, ๑๔๗
 รัคคตึงหัวเมืองแก้วพระราชาชะวังหลัง, เจ้า - ๑๓๔
 รัคคตึงหัวเมืองแก้ว, เจ้า - ๑๒๖, ๑๓๙
 รัคคตึงบุญแม่ - ๙๓
 รัคคตึงราชหอกำเมืองสกลนคร พระเจ้า - ๑๖๑
 รัคคตึง, พัน - ๙๓
 รัค - ๑๓๓
 รัค, เวียง - ๓๑, ๙๙
 รัคคตึง - ๑๐๙
 รัคคตึง - ๔๒
 รัคคตึง - ๑๔๓
 รัคคตึง - ๒๙, ๓๒, ๓๔, ๓๙
 รัคคตึงเมืองสกลนคร, พระยา - ๑๑๙
 รัคคตึง - ๓๖
 รัคคตึง - ๙๓, ๙๙, ๙๙, ๙๒, ๑๒๔, ๑๓๓, ๑๓๖
 รัคคตึงเมืองของ - ๑๓๓
 รัคคตึง - ๑๔๑
 รัคคตึง - ๙๔
 รัคคตึง - ๑๓๓
 รัคคตึง - ๑๔๖
 รัคคตึง - ๙, ๒๖, ๖๐, ๙๖, ๙๙, ๙๐
 รัคคตึง - ๓๑
 รัคคตึง, ชุน - ๖๙-๖๙
 รัคคตึง - ๑๓๒, ๑๓๔, ๑๓๙, ๑๔๙

ราชูปราภ - ๑๔๗
 ราชัญญเทศะ - ๒๗
 ราชบุเตียรอบ, เมือง - ๑๓
 ราชช้าง - ๒๔, ๖๓
 ริมทอง - ๖๘, ๑๒๑

รัง - ๑๙
 รน - ๑๙
 รูปบัว - ๑๖๘
 รูปตัวกาย - ๑๖๘
 รูปมิตติทศิหารวชสี - ๑๓๑

เรือ - ๑๖, ๒๖, ๗๐, ๗๑, ๗๔, ๑๑๓, ๑๓๔, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๔, ๑๖๓, ๑๖๔
 เรือก - ๓๑, ๕๘
 เรือง, หมื่น - ๔๕
 เรือน - ๒๒, ๗๒, ๗๔, ๑๕๐, ๑๕๑
 เรือนเตี้ย - ๑๗
 เรือรบ - ๑๕๑

แร่ - ๑๖๔
 แร้ว - ๘๘
 แระ, เมือง - ๑๓๔
 โรงคำ - ๕๔-๖๑
 โรงช้าง - ๓๓, ๓๕, ๕๑, ๗๖
 โรงมลิ - ๓๓, ๓๕, ๕๑, ๗๖
 โรงหลวง - ๕-๑๐, ๒๑, ๒๔, ๘๘, ๘๑
 โรงหางหลังหลวง - ๘๘
 โรงอุโบสถ - ๑๒๘, ๑๔๓
 ไว้ - ๖, ๑๒, ๑๐๔
 ไว้, เมือง - ๑๐๐, ๑๕๐

ราตบ้าน - ๑๔
 ราช, เมือง - ๑๓๔, ๑๔๑
 ราชูส - ๓
 ราช, เมือง - ๑๔๐
 รุ่งแก่นชาย, ท้าว - ๑๑, ๑๒
 รุจิยะ - ๒
 รูปกุมภภัณฑ์ - ๑๓๑
 รูปช้างเผือก - ๑๓๑
 รูปพรหม - ๑๕๔
 รูปสุพระพระรสี - ๑๓๑

เรือก, เชียง - ๓๑
 เรือขานาวา - ๗๐
 เรือนช้าง - ๕๕
 เรือพระที่นั่ง - ๑๕๑
 แร่ - ๕๘
 แรท - ๑๑๖, ๑๔๕
 แร้วทรี - ๗๒
 โรง - ๖๔, ๗๐, ๗๒, ๗๔, ๗๕, ๑๒๖, ๑๕๔
 โรงกิล - ๒๔, ๓๕
 โรงมีตาย - ๗๗
 โรงเรือ - ๑๖๓
 โรงหาง - ๖๐
 โรงหาง - ๖๘
 โรงอุโบสถภิกขุณี - ๑๕๔
 ไร, ดิน - ๘๘
 ไร่, บ้าน - ๘๕ (อยู่หัวเวียงเซียง)

ฤ

ฤาชัย, เจ้าพระญา - ๕๑ (ครองเชียงราย ปี ๒๐๘๔)
 ฤาชัยเสนา, พระญา - ๘๒ (เจ้าเมืองเชียงราย ปี ๒๐๘๕)

ฤ

ฤก, เจ้าท้าว - ๖๐, ๖๑
 ฤก, ท้าว - ๕๔, ๖๐
 ฤกนคร, หมื่น - ๖๑
 ฤกอร - ๑๐๒
 ฤกอร, เมือง - ๕๘, ๑๐๖, ๑๑๓, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๕, ๑๓๐, ๑๔๓, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๕๖, ๑๖๑, ๑๖๕
 ฤก, เจ้าพ่อท้าว - ๖๑
 ฤก, หมื่น - ๖๐-๖๑
 ฤกสามล้าน, หมื่น - ๖๑, ๖๓

ลคอร, เวียง - ๑๒๒

ลาวจักรเทวบุตร ๕

ลาวจักรราชะ - ๑, ๑๗, ๓๗, ๕๓

ลาวคเงิน - ๘, ๓๐

ลาวราชะเชียงราย - ๑๖

ลาวัว - ๘๒, ๑๑๗, ๑๖๒

ลือ, เมือง - ๑๑๘, ๑๓๔

ลอกจอก, เมือง - ๗๘

ลอมคา - ๓๑-๓๒, ๓๖

ลอบู - ๓๘

ลือขุน, เมือง - ๒๔, ๒๖, ๓๔, ๓๗, ๔๑, ๘๘, ๙๐, ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๑๒, ๑๑๗, ๑๓๐, ๑๔๖, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๑, ๑๕๖, ๑๖๑

ลือมั่ง - ๑๑๕, ๑๔๕

ลือว่า, น้ำแม่ - ๘

ลือแอ - ๑๔๖

ลึงกา, ขนान - ๑๑๐

ลึงกา, เมือง - ๕, ๓๐

ลัมพาง, บ้าน - ๑๑๕

ลัมพาง, วัดหลวง - ๑๔๖

ลา, เมือง - ๑๓๔

ลาน - ๘๒, ๑๑๗

ลาน, ตัน - ๓๑

ลาบ, เชียง - ๘๔, ๑๐๓

ลายจุ่มลายเจีย - ๑๐, ๘๑

ลาว - ๑๐๓-๑๐๕

ลาว, เมือง - ๑๖, ๒๘, ๑๑๑, ๑๑๒

ลาวกวัค ๘

ลาวกับ ๘

ลาวกิน - ๘

ลาวเกล้านแก้วมาเมือง - ๖

ลาวคริว - ๘

ลาวเงินบุญเรือง - ๕

ลาวจง - ๘, ๑๓

ลาวโถม - ๘

ลาวซิ่น - ๘-๙, ๑๑

ลาวตัง - ๘

ลาวเทิง - ๘

ลาวมั่ง - ๑๑

ลาวเมง - ๑๑, ๑๒

ลาวล้านช้าง - ๘๗

ลาวแหลว - ๘

ล้าหมื่นเวียง - ๗๒

ลาวง, เมือง - ๑๓๘, ๑๔๑

ลาวจักรเอกราชะ ๖

ลาวจักรราชะ, เจ้าพระญา - ๑๒

ลาววิภูธ - ๑๗

ลาวะ - ๑๒๘, ๑๔๐

ลือ - ๖๔

ลือ, เวียง - ๘๕

ลือข, เมือง - ๖๗, ๑๐๗, ๑๑๒, ๑๔๘, ๑๕๐

ลือทอว - ๑๕๑

ลือขุน - ๖๒, ๖๓, ๘๘, ๘๙, ๙๕, ๙๗, ๑๐๕, ๑๒๕, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๑

ลือขุน, เวียง - ๕, ๒๕, ๘๘, ๑๑๗, ๑๓๐

ลือเมง - ๑๕๑

ลือไ้, เมือง - ๕

ลักหย่าเจตุ - ๑๐๐

ลักกา, เจ้านายน้อย - ๑๔๗, ๑๔๘

ลักพาง - ๑๐๘

ลักพาง, วัด - ๑๐๗

ลักพางหลวง - ๑๑๐

ลาน (หุ) - ๑๐๕

ลาน, เชียง - ๓๑

ลานาแสน, เมือง - ๑๔๐

ลายข่า, เมือง - ๗๘

ลายเจีย - ๘๑

ลาว, พระญา - ๓, ๒๕

ลาวกม ๘

ลาวกวัน ๘

ลาวกั้น ๘

ลาวเกล้าน, เจ้าพระญา - ๑๒

ลาวครอบ - ๖, ๑๒, ๑๔

ลาวเกรียง - ๘, ๑๓

ลาวเงินเรือง - ๑๑

ลาวจง, พระญา - ๘

ลาวช้าง - ๖, ๑๒

ลาวตม - ๘

ลาวทัง - ๘

ลาวไท, เมือง - ๘

ลาวเมง, พระญา - ๑๒

ลาวเม้ง - ๑๑

ลาวเสา - ๘

ล้ามแขก - ๘๓, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙

ล้าม, หมื่นตาง - ๘๘

ล้านช้าง - ๗๘, ๗๙, ๘๕, ๘๗
 ลานนา - ๕๙, ๑๔๐, ๑๔๖
 ลานนา, เจ้า - ๒๗, ๒๘
 ลานนา, เมือง - ๓๐, ๘๒, ๘๗, ๑๐๐
 ลานนาไท, เมือง - ๕๖, ๑๐๖, ๑๑๒
 ลำทับ - ๔๔๘
 ลำปาง - ๘๙ (ปีนใหญ่)
 ลำเวียง - ๒๖
 ลัน - ๑๑
 ลี - ๖๗
 ลี, หมื่น - ๔๕๐ - ๑๐๓
 ลุง - ๑๖
 ลุ่มฟ้า, เจ้า - ๑๗, ๘๐, ๘๒
 ลูกแก้ว - ๘๙
 ลูกเขมือขรื่อง - ๘๔
 ลูกเท็กลูกอ่อน - ๑๑๗
 ลูกปาว - ๘๒, ๑๒๗
 ลูกพันนา - ๓๗, ๕๘, ๘๐, ๘๓
 ลูกช้างหลานสาว - ๑๑๗
 ลูกเลี้ยง - ๘๘
 ลูกยาย - ๑๐๖
 ลือ, เมือง - ๑๓๓, ๑๔๐
 เลงพอย, เมือง - ๑๐๐
 เล็มเข้า - ๑๒๕
 เล้า - ๑๕๖
 เล้า - ๘๐
 แลซุ, ไป - ๑๐๕
 แลทอไป - ๑๑๖
 แลนเคือก - ๒๖
 โลก, วัด - ๑๖๕
 ไล่, เมือง - ๑๓

ว

วง, นายน้อย - ๑๓๐
 วงศ์ เชียงราย, ท้าว - ๑๓๓
 วงษ์อามาตย์, พระญา - ๘๐, ๘๑ (เดิมชื่อหมื่นหลวงพราน ได้รับการแต่งตั้ง ปี ๒๐๘๘)
 วรภานุาณะ - ๒
 วรราชะ - ๒
 วรอุโปสถะ - ๒
 วอน, นาย - ๑๒๔, ๑๒๕
 วัง - ๒๖, ๓๒

ล้านช้าง, เมือง - ๑๗, ๘๐, ๘๑, ๑๑๒, ๑๒๘
 ลานนา ๕๗ เมือง - ๑๓๓, ๑๓๙
 ลานนา, ท้าว - ๒๗, ๒๘
 ลานนาไท - ๘๔, ๑๐๘, ๑๑๘
 ลานนาเมืองเชียงใหม่ - ๑๒๐
 ลานวณ, เจ้า - ๑๓๐
 ลำพาง - ๑๐๖, ๑๑๕
 ลำเวียงเหล็ก วังทอง - ๑๒๓
 ลันกาน, ท้าว - ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๑๐
 ลี, เมือง - ๔๒
 ลี, เมือง - ๘๙, ๑๓๓, ๑๓๐
 ลุง - ๘
 ลุ่มฟ้าเทกนิมาน, เจ้า - ๙, ๑๐, ๑๗
 ลูกเขี้ยว - ๘๓
 ลูกชาย - ๒๖, ๗๒
 ลูกเต็ก - ๑๒๖
 ลูกปาวขาวไพร - ๑๓๐, ๑๓๒
 ลูกยิง - ๒๖, ๗๒
 ลูกอ่อน - ๑๖๗
 ลูกสะให้ - ๓
 ลือชัย, ท้าว - ๑๔๘
 เลง, เมือง - ๑๖๗
 เลน, เมือง - ๑๐๐, ๑๓๓, ๑๔๙, ๑๕๐
 เล็มฉาง - ๓๕
 เล้า, ป่า - ๘๕
 เลือ, เชียง - ๘๕
 แลทอตะแบหวาน, ไป - ๑๑๗
 แลน - ๑๑
 แลน, เมือง - ๑๓๗, ๑๔๘
 โลกโมหิ, วัด - ๘๗, ๘๘

วังคำ - ๒๑	วังกองหาน - ๖๖
วังกาต - ๓๒๖	วังกำ - ๒๑
วังหล้าว - ๑๐๓, ๑๐๕	วังเพ็ง - ๑๑๘
วังสุ, บ้าน - ๑๒๖	วังสะแก, บ้าน - ๑๒๐
วังสะแกสบไ้แม่ดี - ๑๒๐	วังงักคุดี, พระญา - ๒๗
วัง - ๑๓๔	วิฑูร, นายน้อย - ๑๑๔
วิเทพะ, เมือง - ๘๑	วิมานปราสาท - ๑๖๔, ๑๖๖
วิมานเมรุปราสาท - ๔๓	วิสุทธเทวี, เจ้า - ๔๖
วิสุทธเทวี, นาง - ๔๖	วิสุทธิ, น้อย - ๑๐๓
วิหาร - ๒๘, ๒๙, ๘๘, ๘๙, ๑๑๑, ๑๔๕, ๑๕๘, ๑๕๙	วิหารพระเจ้าตะโกเมืองตะพูน - ๑๓๐
วิหารหลวง - ๑๖๔	วิหารหลวงจอมทอง - ๑๕๘
วิหารหลวงสัมปาง - ๑๐๖	เวไชยยันตปราสาท - ๘๘
เวสสันดรธัมมิกราชโพธิสัตว์ - ๒	เวสสันดร, พระญา - ๒
เวทูกคามคือป่าซาง - ๑๒๐	เวทวันกู่เต้า, วัด - ๑๐๓
เวียง - ๑๔๕	
เวียง - ๖๐, ๖๒, ๗๐, ๘๕, ๘๓, ๑๐๑, ๑๕๐, ๑๕๖, ๑๕๘, ๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๗	
เวียงจอต - ๘๔ (เวียงสวนดอก)	เวียงจัน - ๑๐๖, ๑๖๗, ๑๖๘
เวียงจัน, เมือง - ๑๑๗, ๑๑๘	เวียงชั้นนอก - ๑๕๘
เวียงเชียงใหม่ - ๙๑	เวียงเมืองฝาง - ๖๑, ๖๒
เวียงเมืองแพด - ๖๔	เวียงหลวง - ๑๒๘, ๑๓๕, ๑๓๗, ๑๖๒, ๑๖๔
เวียงหลวงเชียงใหม่ - ๑๒๘	เวียงธาตุ - ๑๖๘

ศ

สโกทนะ ๓	สอุป - ๑๓๑
สอุปเจดีย์ - ๑๕๘	สนธยา, นาง - ๑๑๑
สนเน - ๓๓	สนาม - ๑๖๘
สนาม - ๓๓, ๕๔, ๘๖, ๑๐๑, ๑๐๗, ๑๕๘	สบทวง - ๘๘
สบทวย - ๘๓	สบทรา - ๑๐๓
สบน้ำนมลาย - ๑๓๕	สบป่าบ - ๑๑๒
สบแม่ขัน - ๑๖	สบแม่แดง - ๒๒
สบขาม - ๑๕๐	สบใส, ปะตู - ๑๙
สมณะพราหมณ์ - ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๔๕	สมเด็จ - ๗๘
สมเด็จพระพระราชวังบวรสถานมงคลระดัตรวังหน้า - ๑๖๓, ๑๖๗	สมเด็จพระเจ้าเชียงใหม่ - ๑๕๐
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว - ๑๒๖	สมเด็จพระเปนเจ้า - ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๖, ๑๕๑, ๑๕๒
สมเด็จพระเจ้าหอคำลคอร - ๑๖๒	สมเด็จพระเปนเจ้าพระนครเชียงใหม่ - ๑๕๐
สมเด็จพระเปนเจ้าเชียงใหม่ - ๑๓๘	สมเด็จพระเปนเจ้าพระวรราชเขฎฐา - ๑๔๗
สมเด็จพระเปนเจ้าหอคำลคอร - ๑๖๓-๑๖๕	สมเด็จพระพุทธเจ้าบรมมโกฏ - ๑๑๘
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว - ๑๕๑	สมเด็จพระมหากระดัตรเจ้า - ๑๖๕
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง - ๑๖๓	สมเด็จพระมหา - ๗๖
สมเด็จพระมหาราชา, เจ้า - ๑๔๐	สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก - ๑๔๔
สมเด็จพระสังฆราชา - ๑๔๓	

สมเด็จพระปฐมบรมพีตราชูทิศพระเจ้าเชียงใหม่ - ๑๓๗, ๑๓๘	
สมเด็จพระปฐมบรมพีตราชูทิศ - ๑๔๓	
สมเด็จพระปฐมบรมพีตราชูทิศพระสัตรีราชูทิศเจ้า - ๑๔๓	
สมเด็จพระปฐมบรมพีตราชูทิศ - ๑๔๓	
สมเด็จพระปฐมบรมพีตราชูทิศพระสัตรีราชูทิศเจ้า - ๑๔๖	
สมเด็จพระปฐมบรมพีตราชูทิศพระสัตรีราชูทิศเจ้าเมืองใต้ - ๑๔๖	
สมภมิตต์, น้อย - ๑๑๔	สมุทหปราชการ - เวียง - ๑๕๑
สมุทท์ - ๑๒	ส้ม, ห้วย - ๔๕
สมณพรหมณ์ - ๑๐๘	สรี กิแนชิง, หมื่น - ๘๖
สรี, ไม - ๘, ๔๓	สรี, แสง - ๑๒๖
สรีเกิด, วัด - ๑๔๓, ๑๖๖	สรีบุญทัน - ๑๑๑
สรีบุญมา เมืองลคอร, เจ้า - ๑๔๓	สรีบุญมา ทอหน้าเมืองลคอร, เจ้า - ๑๔๖
สรีบุญมา, เจ้า - ๑๔๓, ๑๕๖	สรีบุญเรือง, พ่อท้าว - ๘๓
สรีบุตีสุนทร - ๑๓๐ (= แดนสรี พ่อเมืองป)	สรีพระมุตตะ - ๕๓
สรีพิงชัยเชียงใหม่, นพพบุรี - ๒	สรีภูมิ - ๘๖
สรีภูมิ, แจ่ง - ๑๐๑, ๑๓๖, ๑๕๐, ๑๕๔, ๑๖๑, ๑๖๔	สรีภูมิ, บ้าน - ๘๖, ๘๗
สรีมหาเทศ, หมื่น - ๔๔	สรีมหาบายา ๓
สรีเมือง, ไม - ๗๗	สรีวันณา, นาง - ๑๑๑
สรีวิชัย, เจ้าขนาน - ๑๔๘, ๑๔๙	สรีธัมมราชนคอรหลวง, พระญา - ๑๔
สรีธภา, พระยา - ๑๖๕	สรีสองเมือง, พระญา - ๔๘
สรีธัมมคิลโลกราช, มหา - ๖๐	
สรีธวัธณะฝ่ายหน้าหอคำ, พระวรมหาอุปราชานราชูทิศ - ๑๔๖	
สรีธวัธณะฝ่ายหน้าหอคำ, เจ้ามหาอุปราชานราชูทิศ - ๑๓๔	
สรีโลภา - ๕๓	สรีโอโนชา - ๑๑๑
สรีโอโนชา, เจ้าคอร - ๑๑๘	สรีโอโนชา, นาง - ๑๑๕
สรีโอโนชาราชเทวี - ๑๑๕	สรีโอโนชาราชบุตตี, นาง - ๑๑๕
สรีอุทัยยา, พระญา - ๑๔	สรีอุทัยยา, เมือง - ๑๓๐
สรีอุทัยยา, กรุง - ๑๐๕, ๑๑๒, ๑๑๘, ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๗, ๑๓๖, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๕๗, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๗	
สรีอุทัยยาหาวราชูทิศ, กรุง - ๑๒๐, ๑๓๘, ๑๔๒	สรีอุทัยยา, กรุง - ๑๓๐, ๑๓๗
สรีอุทัยยาหาวราชูทิศเทพพนมคอร, กรุง - ๑๓๔	สวนคอก - ๘๔, ๘๕ (เวียงจอน)
สวนคอก, เวียง - ๘๘, ๘๙, ๑๖๒	สวนเรือก - ๖
สวนถาน - ๔๘	สวนแห้ว - ๘๐
สวนอุฎฎาณ - ๑๕๖	ศวรคโลก, เมือง - ๑๑๕, ๑๑๗, ๑๒๔
สวนเจ้า - ๑๐๗	สวนหลวง - ๑๐๖
สวนมิ่งมราชู - ๑๔๔	สวนหลวงแดงไป - ๑๔๘
สวนหลังมณี - ๑๓๔	สวนสัณ - ๘๕
สวน ๔, ๒๕, ๓๓, ๓๖, ๖๕	สวน, เมือง - ๑๔๐
สวน, เมือง - ๕๕	สวนแก้ว - ๗๐
สวนแก้ว, เมือง - ๔๐, ๔๑, ๖๓, ๖๕, ๖๖, ๗๐, ๗๑	สวนแก้ว, เวียง - ๗๐, ๗๑
สวนพันนาเมือง - ๕๔	สวนคอร, หมื่น - ๕๕, ๘๖
สวนไร - ๑๓๐, ๑๓๒	สวนสังวาล - ๑๕๘, ๑๖๐
สวนสังวาล - ๑๑๖	สวนสังวาลคำ - ๑๑๘
สวนสามล้าน, หมื่น - ๘๖, ๘๗	สวนแข่งหมอง - ๑๒๘

- สะแกงพยะ - ๑๐๒
 สะดือเมือง - ๑๖๐
 สะดือเมือง, วัดหลวง - ๑๔๓
 สะท่าย - ๑๕๖
 สะบัดชัย - ๕๘, ๖๘
 สะเพลาผ้า - ๑๖๘
 สะพาน, ไม้ - ๒๖
 สักกนัง, พระญา - ๑๑๕
 สังฆนายกะ - ๘๕, ๑๔๓
 สังฆอาราม - ๘๔
 สังเอยียบ, เมือง - ๕๕
 สัตตปัญญาสถา - ๑
 สัตตาสัตตยูกถา - ๑๕๖
 สันซิม - ๑๕๐
 สันทะกาน, บ้าน - ๑๐๕
 สัรค์, พระยา - ๑๑๘
 เสกกระ ๒
 สาค - ๘๐
 สาค, เมือง - ๖๐, ๖๑, ๘๖, ๘๗, ๑๐๒, ๑๒๔, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๓, ๑๓๔
 สาม, เจ้า - ๑๓๗
 สามขา, วัด - ๑๐๖
 สามไชรหาน, หมื่น - ๖๒
 สามเด็กย้อย - ๖๐
 สามประหญา, เจ้า - ๕๗, ๖๒
 สามประหญาผิงแกน, เจ้าพระญา - ๕๕, ๕๘, ๖๑
 สามสิว, นาง - ๑๐๕
 สาย, น้าแม่ - ๖
 สายคือเมือง - ๓๓
 สารีบุตร - ๓๐
 สาลาเทศ - ๑๕๔
 สาวัดถิ, เจ้าฟ้า - ๙๗
 สาวัดถินรณามังคระยอ, ฟ้า - ๙๗
 สิงฆราชทเน, ท้าว - ๑๓๓
 สิงฆาเมือง - ๑๓๑-๑๓๒ (เจ้าเมืองจิด)
 สิงถน - ๑๔๕
 สิงหะกะยอต่าง, ราช - ๑๐๕
 สิงห์, พระยา - ๑๑๘
 สิงธิ, ท้าว - ๑๒๖, ๑๓๒, ๑๔๔
 สิงธิราชขพระเกียร, พระญาแสนหลวง - ๙๐ (เดิมคือแสนเพ็งชัยแก้ว)
 สิงถาค - ๑๐๑, ๑๐๖, ๑๐๘, ๑๑๒, ๑๑๔, ๑๔๘
 สิบสองพันนา - ๑๔๐-๑๔๑
 สิม, หมื่น - ๖๑
 สิริจอลู, เข็กทาย - ๑๑๓, ๑๑๔
 สรแกง สบแม่สี, เวียง - ๑๓๗
 สรคือเมือง - ๑๓
 สรคอย, บ้าน - ๑๒๖, ๑๓๐, ๑๓๒
 สรทกะยอ - ๙๗
 สรบุ - ๑๒๐
 สรพา, วัด - ๑๕๘
 สัก, แซ่ - ๙๕
 สังฆาน, วัด - ๑๐๑
 สังฆราชา - ๑๒๙
 สังฆารามเชียงหมื่น, วัด - ๑๖๒, ๑๖๔
 สัญเขมยะ - ๒
 สัตตรุไชยเสนา - ๔๑
 สัทธมวัดตนะ, มหาเถระเจ้า - ๗๓
 สันตะวาน - ๑๑๗
 สัทพะคัม - ๑๓๔
 สากยราชะ ๒-๓
 สางกุง, ฟ้า - ๙๘
 สาม, ฟ้า - ๕๕, ๖๐
 สามไชรหาน - ๖๓
 สามช้าง - ๘๖
 สามเด็กย้อย, นาย - ๖๐
 สามประหญา, เจ้าพระญา - ๕๕-๖๐
 สามประหญาแม่ใน, เจ้า - ๖๑
 สามถ้วน, หมื่น - ๖๑, ๖๔, ๘๓, ๘๔, ๘๖, ๘๗ (ครองนคร)
 สาย, แม่ - ๘
 สารเพระ ๒
 สาลา - ๖๘, ๑๖๑, ๑๖๘
 สาลาลอย - ๑๖๘
 สาวัดถินรณามังคระยอ - ๙๖
 สิง, เมือง - ๑๔๙, ๑๕๐
 สิงฆาติ ๓
 สิงเมือง - ๖๑, ๗๓, ๘๖, ๘๗, ๘๐, ๘๒, ๘๓
 สิงฆราชธานี เจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว, เจ้าฟ้า - ๑๑๐
 สิงหะกะยอต่าง - ๑๐๔
 สิงธิตถกุมาร ๓
 สิงถนกก - ๑๔๒
 สิบสองพันนา, เมือง - ๑๔๑
 สิริ, ท้าว - ๑๓๐
 สิริไชยโชติสารัมภะ เจ้าเมืองเชียงตุง - ๑๓๔, ๑๓๗

ศิริมหานามะ - ๑๙๐

ศิริวังโส, มหาเถระ - ๕๙

ศิริวาหนะ ๒

สินาค - ๓๖, ๕๙, ๑๐๕, ๑๐๙, ๑๑๙, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๓๙, ๑๓๐, ๑๓๒

สีพสัน, เมือง - ๙๒

สีฟ้า, พระญาณดารา - ๙๒ (ปรากฏในปี ๒๐๙๙)

สีรกายคำ - ๙๘

สีหตนะ, พระญา ๕

สุกกัณตาสี - ๓๔

สุกโขทัย, พระญาหลวง - ๙๙

สุโกทนะ - ๓

สุโขทัย - ๖๓, ๙๕

สูงสี, คอย - ๑๐๕

สุตตโสมะ - ๒๙

สุทโร, พระเจ้า - ๙๙

สุทโธธัมมราชะมังนารจจว่า, พระเจ้า - ๙๙

สุทโธธัมมราชะ, เจ้าภาวะมังนารา - ๙๙

สุทนะ, แส่น - ๑๑๒

สุทนต์อามาจ - ๙๐ (เดิมคือหมื่นเพ็งยี่)

สุเทพ - ๑๕๙

สุเทพ, พระราชาเจ้า - ๙๐

สุท, พระญา - ๙๙

สุบแม่เทง, บ้าน - ๑๓๑, ๑๓๒

สุภัทรวาชะ - ๑๖๐

สุมสาบ, เมือง - ๙๒-๙๓

สุรโยธา บุนเมือง หมอผี, พระญา - ๙๔

สุรสีห์, พระยา - ๑๑๓, ๑๑๙

สุรินท์ เมืองผาง, พระญา - ๑๒๔

สุริยวงศ์, เจ้า - ๑๕๐

สุริยวังสวาชบุตร - ๑๕๙

สุริยะ, เช็กคาย - ๑๑๒

สุริยยะ - ๒

สุลาสิโยชัย, เจ้าพระญา - ๑๐๙

สุลาสิโยสงคราม - ๑๐๙

สุวัณณคำมูน, เจ้าราชวงศ์ - ๑๖๑, ๑๖๒

สุวัณณนาว่า - ๑๓๔, ๑๕๐, ๑๕๙

สุวัณณนิเวสนหอคำ - ๑๖๒

สุวัณณราชชนิเวสน - ๑๔๘

สุวัณณะคำเลื่อง, เจ้า - ๑๓๔

สุสุนาคะ - ๔

สูง, เมือง - ๑๔๐

เสตหัตติราชะ, เจ้า - ๑๕๖

เสตหัตติสุวัณณปทุมมา, พระเป็นเจ้า - ๑๖๖

สิริวังโส - ๕๙

สิริหนาระตา, ม่านโป - ๑๓๐, ๑๓๑

สีหัตถะ ๒

สีพ่อ, เมือง - ๙๙

สีวลิกุมาร ๓

สีหตนะ ๓

สีหทวิป - ๓

สุกโขทัย - ๙๑, ๑๑๕

สุกโขทัย, เมือง - ๖๙, ๙๔, ๙๕

สุโข, ประสู - ๑๙

สุโขทัย, เมือง - ๑๙, ๒๐

สุตตโสมราชะ - ๒๙

สุทนต์สนะ - ๒

สุทโธทณกุมาร - ๓

สุทโธธัมมราชะมังนารา, พระเจ้า - ๙๙

สุทโธธัมมราชะ, พระเจ้ามังนารา - ๙๙

สุทสนะ, พระญา - ๙๑

สุทนต์สนะ, พระญา - ๙๙ (ครองเชียงแสน ปี ๒๐๙๑)

สุเทพ, คอย - ๓๑

สุเทวสี - ๓๔

สุเนกชะ - ๖๙

สุปปพุทธะ - ๓

สุภา, นายน้อย - ๑๒๓, ๑๒๙

สุมงคละ, หมื่น - ๙๓

สุววงสี, พระญา - ๑๑๕

สุระกะยอมแดงโป, ม่าน - ๑๒๙

สุริยวงสาจางวามเมืองผกอร์, เจ้า - ๑๖๕

สุริยวงสีเมืองยอง, เจ้า - ๑๕๐

สุริยะ, เจ้า - ๑๖๙

สุริยะเมืองเก็น, เช็กคาย - ๑๑๒

สุเรนทรราชเสนา, พระ - ๑๖๕

สุลาสิโยชัย, พระญา - ๑๐๙ (ทิพพจักร)

สุลาชะ, แส่น - ๑๒๒

สุวัณณจัตถาตามศรีกัญชัยตามแก้ว - ๑๓๙

สุวัณณนิเวสนหอคำพระราชชะวังหลวง - ๑๕๙

สุวัณณมัญจางของท่าอาสนาพระเจ้า - ๓๔๖

สุวัณณเสลกตสาละ, เมือง - ๑๓๓ (= เมืองสาต)

สุวัณณะคำมูน, เจ้า - ๑๓๒, ๑๔๓, ๑๕๖, ๑๕๙

สุ, เมือง - ๙๙

เสตจัตติ - ๖๙, ๑๕๙

เสตหัตติสุวัณณปทุมมาเจ้าช้างเผือก - ๑๕๖

เสตคคณาเคนท์ - ๑๕๖

เสนา - ๖, ๑๐, ๑๒, ๑๔, ๑๗, ๒๑, ๒๓, ๒๗, ๒๘, ๓๐, ๓๓, ๓๕, ๓๗, ๔๐-๔๑, ๔๓, ๔๕, ๔๗, ๕๑-๕๓, ๕๕, ๕๗, ๖๓-๖๕, ๖๗, ๖๙, ๗๕, ๗๗, ๘๐, ๘๓, ๘๖, ๘๙, ๙๑-๙๓, ๙๕, ๙๗, ๑๐๑, ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๗, ๑๑๐, ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๒๙, ๑๓๓, ๑๓๕, ๑๓๗, ๑๔๓, ๑๔๕, ๑๔๗, ๑๕๕, ๑๕๗, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๗

เสนาช้าง - ๑๒๗

เสนาเทียว - ๑๒๗

เสนาบตี - ๙๐ (คือพระญาลามล้านนาไชย กินเชียงราย ปี ๒๐๘๕)

เสนามล - ๑๒๗

เสนารด - ๑๒๗

เสนาหมื่นเจ้า - ๘๓

เสลียง - ๑๐๕

เสนามงคล - ๘๖

เสามังคละ - ๘๘

เสนาอินทขิล - ๑๖๐

เสิม, หมื่น - ๗๐, ๗๒, ๘๗ (ลูกแสนคราว)

เสียว, ป่า - ๕๕

เสียว, เมือง - ๑๔๐

เสื่อ - ๕๘, ๑๑๖, ๑๒๐, ๑๔๕

เสื่อ, เจ้าพระยา - ๑๑๕

เสื่อไคว้ง - ๑๑, ๑๑๖

เสื่อสาด - ๖๔

เสื่อบ้าน - ๑๔, ๑๖๒

เสื่อเมือง - ๑๔, ๓๕

เสื่อเมือง - ๑๖๐

เสื่อเมือง, ไม้ - ๓๔

เสื่อแว - ๑๒๑

เสด, เมือง - ๕๘

เสด - ๓๗

เสดขุขตาเจ้า - ๑๓๒

แสนคำเชียงราย, เจ้า - ๘๕

แสนคำเวียง, เจ้า - ๕๘

แสนแก้ว เมืองเลน - ๑๓๓

แสนขวางโรงช้าง - ๑๐๔

แสนปักคิย - ๑๒๒

แสนขาน - ๖๐

แสนเข้าหอ - ๒๕

แสนเข้าหอเชียงเลื้อ ๕ ร้อยได้, ท่ง - ๒๕

แสนเชื่อน เมืองพะยาก - ๑๓๓

แสนแขก - ๘๐

แสนแขก ไชยมงคล - ๙๐ (เดิมคือหมื่นหลวงคำแขก) แสนคราว - ๘๗-๘๘

แสนคราวนั้นทศิริ - ๙๐

แสนคราวเกว - ๙๐ (ตั้งให้เป็นแสนละพูน ปี ๒๐๘๕)

แสนชัย, พระญา - ๕๑

แสนชัยปราบศัตรู, เจ้า - ๕๘

แสนเชียงคำ - ๘๒

แสนดางประคุด - ๕๑

แสนดอ, บ้าน - ๑๖๕

แสนเก่า - ๓๒

แสนทอง, วัด - ๘๘

แสนเทพ - ๑๐๗

แสนฝาง - ๘๕

แสนพอก, วัด - ๘๗

แสนพิงชัย - ๘๑

แสนพิงชัยแก้ว - ๘๘, ๙๐

แสนพู - ๕๒, ๕๔

แสนพู, เจ้า - ๕๔, ๕๖

แสนพู, เจ้าพระญา - ๒๘, ๕๖

แสนพู, เจ้าพ่อท้าว - ๕๖

แสนพู, ท้าว - ๕๓, ๑๒๘

แสนพู, พระญา - ๕๔

แสนพัน - ๑๐๘-๑๑๐ (= แสนหนังสือ)

แสนพูราชบุตร, ท้าว - ๕๒

แสนมาง - ๑๓๒

แสนเมือง, เจ้า - ๑๓๗

แสนเมือง, พระ - ๘๘

แสนเมืองมา - ๑๓๐

แสนราชโกฏ - ๑๒๒

แสนละพูน - ๙๐ (เดิมคือแสนคราวเกว)

แสนวัด - ๑๕๗

แสนเสรี พ่อเมือง - ๑๓๐

แสนสิริอักษร - ๑๓๐

แสนหนังสือ - ๑๐๘ (= แสนพัน)

แสนหลวง, เจ้าพระญา - ๘๑

แสนหลวงปฐมอัครมหาเสนาบดี, พระญา - ๑๖๖

แสนหวิ - ๘๘ (หมื่นหัวเทียนครอง)

แสนอาชญา - ๘๘

ใส, ท้าว - ๕๘-๖๐

ไถยะ ๘๕

ไถลือ, พระญา - ๕๘

ห

- หงสา, เจ้าพระยา - ๒๘
 หงสา, เมือง - ๒๗, ๗๕, ๗๙, ๘๖, ๙๗, ๙๘, ๑๑๓
 หงส์ - ๑๒๕
 หนอง - ๓๓, ๓๕, ๖๘, ๖๙, ๑๕๙, ๑๖๕
 หนองขวาง, เมือง - ๘๗
 หนองค้าง - ๒๖
 หนองขอน, เมือง - ๗๘, ๗๙
 หนองกั๊กหวานมั่งทวา, พระเจ้า - ๙๘
 หนองมวน - ๑๐๒
 หนองสระ - ๒๖
 หนองแสนตอ, ท่ง - ๔๕
 หนองหล่ม, บ้าน - ๖๑
 หนองคำ - ๕๘
 หนองคำ, หมื่นแซ่ - ๙๐
 หนองแก้ว, หมอ - ๑๕๖
 หนองชาย - ๑๐๐
 หนองราชบุร - ๑๔๔
 หนึ่งสิ้อ - ๖๒, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๘, ๑๓๐, ๑๓๓, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๖๓, ๑๖๔
 หนึ่งแจ้, หมื่น - ๗๓
 หน้า - ๖๘
 หน้าไม้ - ๑๖, ๘๐, ๙๒
 หนูเผือก - ๓๔
 หมด, ฟ้าเอย - ๑๒๑
 หมอแคน - ๗๗
 หมอช้าง - ๑๕๕
 หมอบ้านดึ่ง - ๗๗
 หมอโหร - ๕๔, ๗๕
 หมอธำพลวง - ๑๖๓
 หม่อมมยุ, ไปม่าน - ๑๐๘
 หม่อมจัน - ๑๔๗, ๑๔๘
 หมื่น, เชียง - ๓๓
 หมา - ๑๙, ๓๒, ๓๔, ๑๓๖, ๑๖๒
 หมา - ๑๕๑
 หมาคำ - ๑๑๘
 หมาถ้ำ, ตัน - ๑๑๕
 หมี่ - ๑๓๖, ๑๔๕
 หมูเถื่อน - ๑๔๕
 หมื่นเก็บ - ๗๓
 หมื่นแก้วมโน - ๙๐ (ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาสกิริอามาจ้ ในปี ๒๐๘๙)
 หมื่นช่อม หมื่นแก้ว - ๙๐ (ปรากฏในปี ๒๐๘๙) หมื่นเซียว - ๗๗, ๗๘
 หงสา, พระยา - ๒๗, ๒๘
 หงสาวดี, เมือง - ๑๑๑
 หน, เมือง - ๑๓๙, ๑๔๑
 หนองขวาง - ๗๕, ๑๑๒
 หนองช้างกลาง, ท่ง - ๑๓๐, ๑๖๗
 หนองบอน - ๗๕
 หนองผาแถบ, ท่ง - ๘๘
 หนองกั๊กหวานมั่งทวา - ๙๗
 หนองรวม - ๙๖
 หนองตะกีน, แก้ว - ๑๕๖
 หนองหย้าหนองมวน - ๘๘
 หนองหลิ่ง - ๑๐๙, ๑๑๐, ๑๑๒, ๑๑๗
 หนองคำ, เจ้าฟ้า - ๑๒๓
 หนองคำ, หมื่นชอกเมือง - ๙๑
 หนองจาวเมือง, ท้าว - ๑๓๙
 หนองเมือง, เจ้า - ๑๐๐
 หนาหอ, ม่านไม้ - ๑๔๘
 หน้จิก - ๖๒, ๗๘
 หน้าไม้, พรก - ๘๐
 หนูเผือก, พระยา - ๓๔, ๓๕
 หมอ - ๑๒, ๑๖๒
 หมอขวาง - ๗๗
 หมอมนต์ - ๖๖
 หมอหลวง - ๑๕๑
 หมอยา - ๑๖๓
 หม่อง, นาย - ๑๐๕, ๑๑๒
 หม่องเวียง - ๑๒๓
 หม้อทอง - ๖๓
 หมา - ๑๒๗
 หมา - ๑๔๕
 หมา, ไม้ - ๗๗
 หมาคืบทอง, ไม้ - ๑๕๖
 หมาขี้เือง - ๖๘
 หมู - ๑๐๐, ๑๑๖, ๑๕๓, ๑๕๔
 หมื่นแก้วมโน - ๗๗, ๗๘

- หมื่นขวา - ๘๔
 หมื่นขวาเชียงราย - ๘๖
 หมื่นขอกเมือง หน่อคำ - ๘๑
 หมื่นขันธุ์ - ๑๓๒
 หมื่นขาวคนสถาน - ๘๘
 หมื่นแขกซ้าย - ๘๓
 หมื่นงาวขาว - ๖๔
 หมื่นจำบ้าน - ๖๘
 หมื่นแจ่มจำบ้าน - ๖๗
 หมื่นเจริญ - ๕๐, ๖๔
 หมื่นเชียงราย - ๘๓ (หมื่นมะละ)
 หมื่นแซ่ หน่อคำ - ๘๐
 หมื่นซ้าย - ๘๔
 หมื่นแดงประตูลอย - ๕๐
 หมื่นดินเชียง - ๘๒
 หมื่นน้อย - ๘๔ (ครองเชียงเลื้อ)
 หมื่นผิงนก - ๔๓
 หมื่นพลั่ว - ๘๓, ๘๔
 หมื่นมดดำท่าหวาง - ๖๖
 หมื่นตะพูน - ๖๒, ๘๔
 หมื่นดำมแขก - ๔๒
 หมื่นเวียงคิน - ๗๐, ๗๒, ๘๓
 หมื่นสามล้าน - ๖๑, ๘๒
 หมื่นสามล้านฮ้าย - ๕๐ (ได้รับแต่งตั้งเป็นพระญาติฝ่าย คารองเชียงราย ในปี ๒๐๘๘)
 หมื่นสาว, วัด - ๘๖
 หมื่นหน้อย - ๑๓๐, ๑๓๑
 หมื่นหนังสือหลวง - ๘๘ (ชื่อมิตร)
 หมื่นหลวง - ๕๐, ๘๒, ๑๓๐, ๑๓๑
 หมื่นหลวงดำมแขก - ๕๐ (ได้รับแต่งตั้งเป็นแสนแขกไชยมงคล ในปี ๒๐๘๘)
 หมื่นหลวงดำมแขกภูากิตติ - ๕๐
 หมื่นน้อย - ๖๔
 หมุ่มดำ - ๕๔, ๗๐, ๘๕
 หมูหัดอุปปราชเมืองลกอว, เจ้า - ๑๔๘
 หอคำ, ราชชะวั้ง - ๓๖
 หอก - ๑๓, ๔๖, ๕๔, ๖๔, ๘๔, ๙๐, ๑๐๕, ๑๒๖, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๘
 หอกทองเงิน - ๑๔๒
 หอกหูลูบ - ๑๑๔
 หอนอน - ๓๔, ๓๖, ๔๓
 ห่อเอ๋ยน - ๓๘
 ห่อ, เมือง - ๑๗, ๑๑๒, ๑๓๓
 ห่อพระกัน, เมือง - ๔
 ห่อสีลา - ๘๑
 หวีน, พระญาติ - ๘๖
 หมื่นขวา จัวลาย - ๑๓๐, ๑๓๒
 หมื่นขวาเล็ก - ๖๖
 หมื่นขัน - ๑๓๑
 หมื่นเขากับ - ๘๐
 หมื่นขุนหลวงนกอว - ๘๑
 หมื่นคววน - ๘๔
 หมื่นจำไต่คำ - ๘๒
 หมื่นเจ็ด - ๘๓
 หมื่นช้างกุมกำม - ๘๕, ๘๖
 หมื่นเขริงสามไชรหาน - ๖๒
 หมื่นเชียงเลื้อ - ๘๓
 หมื่นแซ่พราแ - ๖๔
 หมื่นตาง - ๘๕, ๘๘
 หมื่นตัวพัว - ๗๑, ๗๖
 หมื่นน้องมหาแม่หมากเล็ก - ๘๓
 หมื่นประตูลอย - ๘๔
 หมื่นพรม - ๑๓๑, ๑๓๒
 หมื่นมดดำ - ๖๑, ๗๔, ๗๖
 หมื่นมหาธาตุ - ๘๔
 หมื่นดำม - ๗๖
 หมื่นดำมแขกซ้าย - ๘๓
 หมื่นสริมหาเทศ - ๘๔
 หมื่นสุโขทัย - ๘๔
 หมื่นหนังสือ - ๘๓, ๘๔
 หมื่นพริ้น - ๘๓
 หมื่นหลวงจำบ้าน - ๘๖
 หมื่นหัวเตียนแสนหวี - ๘๘
 หมื่นอาจ - ๘๓, ๘๔ (ครองนกอว)
 หมูหัด, เจ้า - ๑๑๓, ๑๑๔
 หมูแพร์ - ๖๗, ๖๘
 หอกเก็บเงินเกียงคำ - ๑๓๓
 หอก้า - ๕๔
 หอกหวีหรือเลื้อ - ๓๕, ๑๒๐
 ห่อ ๘, ๘๔, ๑๐๐, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๔๖, ๑๔๘
 ห่อขุนหลวง - ๘๐
 ห่อวิเพะ, เมือง - ๑๓๒
 หวีน - ๕๔
 หวีน, เมือง - ๘๓

ทรัพย์ชัย - ๓๖, ๓๗
 หล่มภูหนองบัว - ๑๑๗, ๑๖๗
 หลวงจันทน์ - ๑๖๓
 หลวงคันทะเขย, หมื่น - ๘๒
 หลวงพรหม - ๑๖๖
 หลั่งเรือน - ๑๗
 หลานชะไม้ - ๑๐๓, ๑๐๔
 หลาบเงิน - ๑๕๔
 หลาวไม้ตาล - ๔๔
 หล่ายแดง, ปะตู - ๑๐๕
 หลี่ ๒, ๑๕๖
 หลี่ตัน, ย่า - ๑๕๘
 หลัว - ๗, ๖๒
 หลัวพก - ๒๔
 หลอ - ๕๔
 หลอกลอง - ๘๖
 หลอเจียคำเหลือง - ๘๑
 หล่อคิ, เมือง - ๑๐๖, ๑๑๓, ๑๒๕
 หลอเทียม - ๑๖๔
 หลอปราสาท - ๑๐๔
 หลอคำ - ๑๖๔
 หลอมุก, แม่ท้าว - ๗๗, ๗๘
 หลอยจ้ง - ๕๒
 หลอยอ - ๑๒๘
 หลอเรือน - ๑๐๘, ๑๐๙
 หลอเลื้อ - ๑๔๕
 หลออินทนิล - ๑๓๑
 หลงสาวที, เมือง - ๑๕๕
 หลัดถิราชยาน - ๑๒๔
 หลัวเคียน, พระญา - ๗๗
 หลัวแคว้น - ๑๔๑
 หลัวขัวแม่พิง - ๑๖๘
 หลัวต่าน - ๑๒๑
 หลัวพล - ๖๑, ๑๐๗
 หลัวรบ - ๑๐๑
 หลัวลิ้น, แฉ่ง - ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๗
 หลัวเวียง - ๖๘, ๑๓๑
 หลัวเวียง, ปะตู - ๘๗
 หลัวหมู - ๑๒๐, ๑๓๑, ๑๔๕
 หลาง, เมือง - ๗๒, ๗๔
 หลาดชาบุญนาค - ๒๐
 หลานแต่ท้อง - หมื่นคำพริ้ว - ๖๘, ๗๖

ทรัพย์ชัย, เมือง - ๕, ๑๗, ๒๑, ๒๔, ๑๔๓
 ทรัพย์ชัย, เมือง - ๑๔, ๑๕, ๒๔, ๒๕, ๑๒๓
 หลวง, วัด - ๑๐๖
 หลวงชั้นนอก, หมื่น - ๘๗
 หลวงพิทพริ้ว - ๑๖๓
 หลัว, เมือง - ๘๔, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๔๘, ๑๕๐
 หลาน ๒, ๓, ๔, ๑๒, ๔๒, ๔๔, ๔๕, ๕๔, ๖๗, ๖๘, ๗๗, ๘๗
 หลาบคำ - ๘๔
 หลาบไม้หนังสือ - ๑๕๒
 หล้าทา - ๑๓๐
 หล้า, ห้าสิบห้า - ๗๗
 หลัด ๒, ๑๕๖
 หลาว - ๒๘
 หลัวแก้ว - ๑๖๘
 หลัวหาด - ๘๙, ๙๐
 หลอคำ - ๖๒, ๑๕๘, ๑๖๓, ๑๖๔
 หลอขวาง - ๑๖๕
 หลอชัย - ๘๖, ๑๖๒, ๑๖๔
 หลอเพื่อ - ๘๖, ๑๖๒, ๑๖๔
 หลอนอน - ๒๙, ๓๒, ๓๕, ๘๖, ๘๘, ๑๒๐
 หลอปะตู - ๓๓
 หลอมุก, เจ้าแม่ท้าว - ๗๗
 หลอย - ๓๔
 หลอยสังข์ - ๑๖, ๑๕๕
 หลอยคณิศร - ๘๖
 หลอโรง - ๓๓
 หลอหรั่ง - ๑๔๕
 หลงสาวชะ - ๑๓๒
 หลงสาวทีเมืองเมง - ๒๗
 หลัดถิราชยาน - ๑๕๐, ๑๖๘
 หลัวเคียน - ๘๕
 หลัวแก - ๑๐๑
 หลัวขาว, บ้าน - ๑๓๖
 หลัวฝ่ายฝนแล้งเหว้า ปากเหมืองหลวงฉะพูน - ๑๖๗
 หลัวยอ - ๑๒๖, ๑๒๗
 หลัวลิ้น - ๗๘, ๑๖๒
 หลัวเวียง - ๑๖๐
 หลัวเวียง, บ้าน - ๘๗
 หลัวเลื้อคองไฟ, บ้าน - ๑๑๒
 หลาง - ๑๒๖
 หลางรวง - ๘๓
 หลานเด็กขาว - ๖๘, ๗๗
 หลานแคอ, หมื่น - ๖๖

หานบั้ง - ๑๘, ๑๙
 หานฟ้าจำ - ๑๐๗
 หานฟ้าแมบ - ๑๐๗
 หานสาม - ๖๓
 หานอ้าย - ๖๓, ๖๔
 หาลิบจำหัด้า - ๘๘
 หีต - ๑๕๐, ๑๖๖
 หีตหลวง - ๑๔๖
 เหมัน, บ้าน - ๕๐
 เหมืองแก้ว - ๒๒, ๖๑
 เหมืองฝาย - ๖
 เหล้าทาสวนขวัญ - ๓๒
 เหล็ก, เมือง - ๑๓๗
 แห่งโท - ๑๐๒
 แหน, บ้าน - ๓๔
 แหน, บ้าน - ๓๑
 แหนเท่าโรง - ๑๔๒
 ไห้ง, บ้าน - ๑๕๗
 ไหม้, บ้าน - ๒๖
 ไห - ๘๘, ๑๕๒, ๑๕๕, ๑๕๘
 ไหเงิน - ๑๕๖
 ไหยยา - ๘๘

๗

ฮ้าวเรือน - ๒๖

๘

องค์คำ, เจ้า - ๑๐๑, ๑๐๔, ๑๐๖, ๑๐๘
 องค์นก, เจ้า - ๑๐๑
 องค์พระเปนเจ้า - ๑๕๗
 อตุระ - ๘๒
 อนุ เวียงจัน, เจ้า - ๑๖๗
 อนุทุระ ๔, ๑๒
 อภินทระ - ๘๔
 อมราเทวี, นาง ๘
 อมิตทอนกุมาร ๓
 อย้ง, น้า - ๘๕
 อญทธิยา, พระญ่า - ๒๘
 อญทธิยาหลัสน้า - ๑๕๔

ทานพรหมสะท้าน - ๖๗, ๖๘, ๗๕
 ทานฟ้าเงิน - ๑๐๗
 ทานยี่ - ๖๓
 ทานไต้สูง - ๖๗
 ท้าว, ท้าว - ๑๒๔
 หัน - ๘
 หีตทอง - ๑๕๘
 เหมัน - ๕๐
 เหมือง - ๒๒, ๑๕๘
 เหมืองแขง - ๒๒
 เทต ๒, ๑๕๖
 เหล็ก, เมือง - ๖๖
 เหล็กไฟ - ๘๒
 แห่ง, แห่ง - ๘๕
 แหน, เมือง - ๑๒๒
 แหน - ๔๑, ๔๔
 แหนมือ - ๑๑๘
 ไหราพิททาจาร์ย - ๑๓๓
 ไหม้พุทธวงศ์ - ๑๐๐
 ไหคำ - ๑๕๖
 ไหยยา, ปะตุ - ๑๐๑, ๑๕๘

องค์ทิพย์, นาง - ๑๐๓
 องค์พระเปนเจ้าช้างเผือก - ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๐
 อชาติศักดิ์ ๕
 อทุระ - ๑๐๓
 อนุวอุมาร ๓
 อโนชา, มหาเทวี - ๘๗
 อมชิก, บ้าน - ๑๒๖
 อมิตตา ๓
 อยริฏฐะ - ๑๕๐ (- เมืองช้าง)
 ษานนทวงศิริไป, ม่าน - ๑๒๖
 อญทธิยา, เมือง - ๘๖, ๑๑๒
 อโศกอัมมกราชะ ๕

- อโศกสัมมราชา - ๔
 อโศกะ, พระญา - ๕๕
 ออกหวาน - ๔๘
 ยอมแก้วขาว - ๑๕๘
 อ่องชัย, พระญา - ๑๐๓
 อ้อ, ท่ง - ๑๓๐
 อะคยะคามนี - ๑๐๔
 อะพยะคามนี - ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๑๑, ๑๑๒
 อะม็อก - ๑๒๐, ๑๔๘, ๑๔๙
 อะแสหว่น, ม่าน - ๑๒๔
 อัคคมเหสี ๒, ๔๐
 อัคควาหเทวี - ๑๖๖, ๑๖๗
 อังควัฏฐะจอมทอง, พระมหาวิหาร - ๑๕๘
 อังวะ, พระญา - ๒๙-๓๐
 อังวะ, เมือง - ๔๙, ๑๐๐, ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๘, ๑๑๒, ๑๑๗, ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๖, ๑๒๙, ๑๓๒, ๑๓๔, ๑๖๗
 อังวะดีพดิน, เมือง - ๔๒
 อัญชนลักกะ ๓
 อัทธิกะ, ขนาน - ๑๐๓
 อัวคำกอเมือง, นาง ๔
 อัวเชียงแสน - ๑๘
 อัศษยาน - ๑๓๙
 อาจารย์ - ๑๕๕
 อาณาวัฏฐะ - ๕๔
 อาทิตย์, พระญา ๕
 อาณาจักร - ๔, ๑๒, ๑๔, ๑๖, ๑๘, ๒๑, ๒๓, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๕, ๔๐, ๔๓, ๔๕, ๖๐, ๖๘, ๗๗, ๘๔, ๘๕, ๘๗, ๘๐, ๘๑, ๑๐๘, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๒๘, ๑๓๑, ๑๓๓, ๑๓๕, ๑๓๗, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๕๕, ๑๕๘, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๖, ๑๖๘
 อารักษ์ - ๑๖๒
 อาราม - ๘๗, ๑๕๖
 อาว - ๑๗, ๔๔, ๔๕, ๖๑, ๘๖, ๑๖๘
 อย่างคำ - ๔
 อย่างตรงเชียงดาว, คอย - ๑๖๖
 อ้าย นคร, หมื่น - ๘๒
 อ้าย, เจ้าหมื่นสามล้าน - ๘๘, ๙๐ (เจ้าเมืองนคร ปี ๒๐๘๘)
 อ้าย, ท้าว - ๕๔
 อ้าย, พันครัว - ๗๕
 อ้าย, หมื่นเจ้าพริ้ว - ๘๘, ๘๒-๘๔
 อ้าย, หมื่นสามล้าน - ๙๐ (เป็นพระญามล้านนาไชย กิเเชียงราย ปี ๒๐๘๘)
 อ้ายกนธอ - ๑๒๓
 อ้ายแก้ว, จาเว - ๑๔๗
 อ้ายใจผู้ร้าย - ๑๖๒
 อ้ายฟ้า - ๑๔, ๑๗, ๒๑, ๒๕
 อ้ายหอ - ๒๕
- อโศกสัมมิงราชา, พระญา - ๗๗
 ออกญารามเตโช - ๘๗
 ออง, เมือง - ๑๔๐
 ออมทอง - ๑๕๘
 อ่องไชยะ หนองค้อ, พระญา - ๑๐๔
 อ้อย - ๖๔, ๑๓๕
 อะชัย - ๑๐๙
 อะพยะคามนี, ไปเจียก - ๑๑๒
 อะแสหว่น - ๑๐๔
 อะแสหว่นเทวี - ๑๑๕
 อัคคมเหสีเทวี - ๔๖
 อังควัฏฐะ, พระญา - ๑๕๒
 อังวะ - ๒๙, ๑๐๔-๑๐๖, ๑๑๒, ๑๑๖
 อัจฉิมะ ๒
 อัญชนะ, พระญา ๕
 อันพล้าวเวียงจันทน์, เมือง - ๑๑๗
 อัวคำเชียงแสน ๑๘
 อัวมิ่งจอมเมือง - ๑๑
 อัศษยานมังกะ - ๑๔๓
 อาชญาบัตรหนังสือ - ๑๔๒
 อาทิตย์, พระญา - ๘๖ (พระญาใต้)
 อาณันทเกร, มหา - ๑๕๓
 อารักษ์ - ๕๔
 อารามน้อย - ๗๕
 อาสา, น้ำแม่ - ๒๗, ๒๘
 อ้างสง - ๓๕
 อ้างอาบ - ๘
 อ้าย ราชกุมาร, นาย - ๑๐๘
 อ้าย, นาย - ๑๑๑
 อ้าย, หมื่น - ๘๖-๘๗ (พวกช้าง)
 อ้าย, หมื่นยี่ - ๘๖
 อ้ายแก้ว กลางเวียง - ๑๖๗
 อ้ายจตุ - ๑๒๓
 อ้ายเมื่อน - ๑๖
 อ้ายสามปี - ๑๐๐ (ชาวเขิน)
 อ้ายหางช้าง, หมื่น - ๖๔

อิง, เมือง - ๖๗
 อิงชะโป, ม่าน - ๑๒๙, ๑๓๐, ๑๓๒
 อิงเซม้ง, พระ - ๙๙
 อินทนิล - ๑๖๓, ๑๖๕
 อินทนิล, วัด - ๑๓๙
 อินทนิล, เจ้า - ๑๓๐
 อินทนิล ๕
 อินทนิล, หัว - ๑๓๓
 อินทนิลราชะ - ๕๕
 อินท, พระญา - ๓๐
 อินเมือง, เจ้า - ๑๓๐
 อัจฉริยะพระคตยสุเทพ - ๓๕
 อุตม, ถ้ามหมื่นชัย - ๘๕
 อุบลนาค - ๑๐๗
 อุบลนาค, พระมเหสี - ๑๖๑
 อุบลนาค ๕
 อุบลนาค - ๖๗-๖๘
 อุบลนาค, พระญา - ๙๐
 อุบลนาคราชะ, เจ้าพระญา - ๙๑
 อุบลนาค, เจ้า - ๑๓๖, ๑๕๖, ๑๕๗
 อุบลนาคหอนแก้ว, เจ้า - ๑๕๖
 อุบลนาคหอน ๓
 อุบลนาค, หัว - ๙๑
 อุบลนาค, นางหน่อแก้ว - ๑๕๑
 อุบลนาค, วัด - ๑๕๗
 อุบลนาค - ๑๕๗
 อุบลนาค, นาง ๙
 เอกราชะพระมหากษัตริย์ - ๑๕๑
 เอกราชะ - ๙๕
 เอก, หัว - ๕๕, ๖๐
 โอภาคมุขะ ๒
 โอภาคมุขะ - ๑๕๐, ๑๖๐

อิง, แม่ - ๒๐
 อิงราชะ, พระ - ๙๙
 อิงเซม้ง, พระเจ้า - ๙๙
 อินทนิล - ๑๖๐
 อินทนิล, แม่ - ๓๐
 อินทนิลราชะ - ๖๗, ๗๓, ๗๓
 อินทนิลราชะ, เมือง - ๑๕๕
 อินทนิลราชะ - ๗๗
 อินท, เวียงจันทน์, เจ้า - ๑๓๕
 อินท, นาง - ๑๕๗
 อัจฉริยะพระคตย, คตย - ๓๑
 อัจฉริยะพระคตย, เจ้า - ๑๖๗
 อุบล, น้ำ - ๙๕
 อุบลนาค - ๙๕, ๑๓๓
 อุบลนาคกลาง - ๑๕๕
 อุบลนาค - ๗๗, ๘๒, ๘๓
 อุบลนาค ด้านข้าง, พระ - ๙๕
 อุบลนาค, พระราช - ๙๐
 อุบลนาค ๒, ๕๓, ๖๕, ๙๗, ๑๑๙, ๑๑๗, ๑๕๓
 อุบลนาคเมืองละพูน, เจ้า - ๑๕๗
 อุบลนาค, พันเมือง - ๘๓
 อุบลนาคไป - ๑๓๐
 อุบลนาคราชะ, พระแม่เจ้า - ๙๐, ๙๑
 อุบลนาค ๒
 อุ, เมือง - ๙๕ (พันเมือง)
 อุบลนาค - ๑๕๑
 เอกราชะพระมหากษัตริย์เจ้า - ๑๒๐, ๑๕๗, ๑๕๑
 เอกราชะพระมหากษัตริย์ - ๑๓๗
 เอก, บ้าน - ๙๕
 เอก, นาง ๑๐
 โอภาคมุขะ ๒
 โอภาคมุขะ - ๑๕๐

[illegible][illegible][illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE

[illegible]

Journal of Management Education 30(6)p.789-804
© The Author(s) 2006. Reprints and permissions:
<http://www.sagepub.com/journalsPermissions.nav>

the "Catholic Church," which was the only church in the country at the time.

[illegible]

...the ... of ...

1871-1872

[illegible][illegible]

For more information, contact the American Society of Human Genetics, 630 North Wolfe Street, Baltimore, MD 21205, (410) 550-8600, or the National Society of Human Genetics, 11 Dupont Circle, N.W., Washington, DC 20036, (202) 638-1000.

1. *Staphylococcus aureus* (Staph aureus)
 2. *Staphylococcus epidermidis* (Staph epidermidis)
 3. *Staphylococcus saprophyticus* (Staph saprophyticus)
 4. *Staphylococcus carnosus* (Staph carnosus)
 5. *Staphylococcus sciuri* (Staph sciuri)
 6. *Staphylococcus hyicus* (Staph hyicus)
 7. *Staphylococcus pasteuri* (Staph pasteuri)
 8. *Staphylococcus saprophagicus* (Staph saprophagicus)
 9. *Staphylococcus aureus* (Staph aureus)
 10. *Staphylococcus epidermidis* (Staph epidermidis)

...the ... of ...

[Faint, illegible handwritten text]

卷之六
 六

செய்து கொடுத்திருக்கிறார்கள். இதைப் பற்றித் தனியாகச் சொல்ல வேண்டிய அவசியம் இல்லை. இதைப் பற்றித் தனியாகச் சொல்ல வேண்டிய அவசியம் இல்லை.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

[illegible]

รูปที่ ๕ จำนวน ข้อ ขยะทั่วไปตาม

စေလွှတ်လေ့ရှိသောကြောင့် ဤသို့ ဖော်ပြချက်များကို ဖော်ပြရန် လိုအပ်သည်။

ဤသို့ ဖော်ပြချက်များကို ဖော်ပြရန် လိုအပ်သည်။

ဤသို့ ဖော်ပြချက်များကို ဖော်ပြရန် လိုအပ်သည်။

ဤသို့ ဖော်ပြချက်များကို ဖော်ပြရန် လိုအပ်သည်။

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

ผู้สนับสนุนการพิมพ์
จังหวัดเชียงใหม่
ผู้จัดทำหนังสือ เจ้าหลวงเชียงใหม่